

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Державний вищий навчальний заклад
«Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

На правах рукопису

ЖЕЛЮК ТЕТЯНА ЛЕОНТІЇВНА

УДК 338.27

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ
ДОВГОСТРОКОВИМ РОЗВИТКОМ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Спеціальність 08.00.03 – Економіка та управління національним
господарством

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора
економічних наук

Науковий консультант:
Малий Іван Йосипович,
доктор економічних наук,
професор

Київ – 2011 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ДОВГОСТРОКОВИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК ОБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ	15
1.1. Особливості та цілі розвитку національної економіки	15
1.2. Концептуальні підходи до формування моделі довгострокового розвитку національної економіки	38
1.3. Наукові засади становлення теорії державного управління довгостроковим розвитком національної економіки	63
Висновки до розділу 1	89
РОЗДІЛ 2. ВИХІДНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ДОВГОСТРОКОВИМ РОЗВИТКОМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	93
2.1. Логіка дослідження організаційно-економічного механізму державного управління довгостроковим розвитком національної економіки	93
2.2. Архітектоніка організаційно-економічного механізму державного управління довгостроковим розвитком національної економіки	105
2.3. Інституційне забезпечення як основа формування організаційно-економічного механізму державного управління довгостроковим розвитком національної економіки	124
2.4. Методологічні підходи до визначення основних індикаторів державного управління довгостроковим розвитком національної економіки	146
Висновки до розділу 2	176
РОЗДІЛ 3. ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДОВГОСТРОКОВИМ РОЗВИТКОМ УКРАЇНИ	179
3.1. Аналіз базових індикаторів управління довгостроковим розвитком	179
3.2. Діагностика цілісності національної економіки	201
3.3. Моніторинг конкурентоспроможності національної економіки	231
3.4. Оцінка ефективності методів управління довгостроковим розвитком національної економіки	251

Висновки до розділу 3	270
РОЗДІЛ 4. ХАРАКТЕРИСТИКА ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ АДАПТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ДОВГОСТРОКОВИМ РОЗВИТКОМ УКРАЇНИ	276
4.1. Предметність використання інструментарію прогнозування в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки	276
4.2. Використання інструментарію планування в досягненні пріоритетів розвитку України	306
4.3. Моделювання в управлінні довгостроковим розвитком України	328
4.4. Підвищення результативності використання контролю в системі управління довгостроковим розвитком національної економіки	344
Висновки до розділу 4	364
РОЗДІЛ 5. ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДОВГОСТРОКОВИМ РОЗВИТКОМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	368
5.1. Інноватизація технологій управління довгостроковим розвитком національної економіки	368
5.2. Прогнозування ризиків в системі управління довгостроковим розвитком національної економіки	387
5.3. Доктрина управління довгостроковим розвитком національної економіки	410
Висновки до розділу 5	439
ВИСНОВКИ	443
ДОДАТКИ	449
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	562

ВСТУП

Міжнародні порівняння національних економік дозволяють встановити досить цікаву тенденцію: країни, маючи незначний ресурсний потенціал, набирають активні лідируючі позиції. Секретом їх успіху є визначені стратегічні вектори та моделі державного управління, які підтримують ті форми розвитку, котрі можуть нівелювати деструктивні чинники та сприяти зростанню конкурентного статусу за рахунок розширення можливостей використання власного кадрового, наукового, технічного потенціалів. Слід відмітити, що готових моделей для конкретної країни не існує взагалі. І кожна економічна система повинна сама створювати й формувати ту модель, яку вона зможе реалізувати. Невідповідність обраної моделі розвитку реальним процесам порушує закони збалансованого розвитку економічної системи. В даній моделі особливу роль необхідно відвести державі, вплив якої повинен розглядатися з позицій пошуку нових перспектив розвитку, забезпечення консолідації суспільства, створення передумов для загального процвітання нації.

Актуальність теми. Сучасний розвиток світової економіки супроводжується стрімким зростанням процесів глобалізації, поглибленням взаємодії та взаємозалежності окремих країн і регіонів, зміною геополітичних та економічних умов, розростанням глобальних інноваційних мереж, загостренням конкурентної боротьби, формуванням нових центрів економічного зростання. З урахуванням означеного кожна країна, спираючись на власний економічний потенціал, вимушена розробляти для себе відповідну траєкторію довгострокового розвитку. В Україні, як і в інших постсоціалістичних країнах, невирішеними є проблеми завершення ринкового трансформування та визначення національної моделі економічного розвитку, яка б дала змогу адаптувати національну економіку до нових викликів, факторних обмежень, деструктивних впливів економічних

та екологічних криз, забезпечувала б мінімізацію зовнішніх і внутрішніх ризиків та гарантувала безпеку.

Наукове підґрунтя управління соціально-економічним розвитком економічних систем закладено в працях зарубіжних вчених: Р. Аткинсона, Д. Б. Берга, Ванг Ші Тонга, Е.Дж. Кауфмана, Канемі Пана, Л. Клейна, Б. Н. Кузика, Л. М. Крепкого, Е. І. Кузнєцова, Б. Н. Кузика, Дж. Майєра, Р. Манделла, В. І. Маєвського, М. Портера, В. В. Попкова, Дж. Стігліца, Е. Тофлера та інших.

Суттєвим є внесок і вітчизняної школи, яку репрезентують праці таких відомих вчених й економістів, як О. І. Амоші, Ю. М. Бажала, О. О. Бакаєва, В. Ф. Беседіна, О. Г. Білоруса, З. С. Варналія, О. С. Власюка, А. С. Гальчинського, Б. Д. Гаврилишина, В. М. Гейця, Н. І. Гражевської, О. Г. Івахненка, Я. А. Жаліла, Ю. К. Зайцева, В. В. Козюка, І. В. Крючкової, Д. Г. Лук'яненка, І. Й. Малого, І. Г. Манцурова, А. І. Мокія, А. Ф. Мельник, Б. Є. Патона, Б. Я. Панасюка, Ж. В. Поплавської, І. Ф. Радіонової, А. П. Ревенка, Ю. Г. Рубана, А. Г. Савченка, М. І. Скрипниченко, І. В. Сергієнка, С. М. Серьогіна, В. П. Ніколаєва, В. А. Ткаченка, А. С. Філіпенка, Ю. М. Харазішвілі, Б. І. Холода, А. А. Чухна, Л. В. Шинкарук, С. І. Юрія, М. М. Якубовського та ін. Визнаючи наукову та практичну значущість проведених досліджень, слід констатувати, що формування наукової концепції управління довгостроковим розвитком національної економіки з урахуванням новітніх тенденцій є незавершеним. Актуальність теми підсилюється ще й тим, що в сучасних умовах зміни інституційної архітектури суспільства, появи нових чинників та джерел розвитку, перегляду людських цінностей і високої частоти фінансових криз виникла потреба переосмислення організаційно-економічних функцій держави в означеному процесі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота тісно пов'язана з науково-дослідною роботою кафедри макроекономіки та державного управління Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима

Гетьмана» (є складовою держбюджетної теми «Вдосконалення методів та механізмів державного управління національною економікою», державна реєстрація за № 0101U007346), а також кафедри державного і муніципального управління Тернопільського національного економічного університету, зокрема з держбюджетними темами «Дослідження методологічних засад державного регулювання економіки на макро- і мезорівнях» (державна реєстрація за № 0104U000406), «Стратегічні орієнтири розвитку економіки України до 2020 року: методологічні та прикладні аспекти» (державна реєстрація за № 0108U010221), «Формування концептуальних основ модернізації суспільного сектору економіки в умовах глобальних змін» (державна реєстрація за № 010U7002608, була відповідальним виконавцем), «Інституційне забезпечення структурних трансформацій в національній економіці» (державна реєстрація за № 0110U001205).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретико-методологічних положень та практичних рекомендацій щодо формування дієвого організаційно-економічного механізму державного управління довгостроковим розвитком національної економіки з врахуванням ендогенних та екзогенних викликів.

Досягнення мети зумовило необхідність постановки і вирішення таких завдань:

- систематизації концептуальних підходів та методологічного інструментарію до аналізу характерних ознак та закономірностей розвитку національних економік задля ідентифікації об'єкта державного управління;
- узагальнення теоретичного доробку наукових шкіл державного управління з метою переосмислення багатогранності, мінливості, динамічності, багатовимірності, плюралістичності й адаптивності моделей управлінського процесу;
- аналізу стану адекватності інституційного забезпечення організаційно-економічного механізму державного управління довгостроковим

розвитком національної економіки для виявлення характеру інституційних трансформацій та наявних протиріч з метою їхнього подальшого нівелювання;

- формулювання системно-структурних характеристик управління довгостроковим розвитком національної економіки з метою поліпшення засад реалізації його складових;
- обґрунтування методологічних та методичних підходів до визначення основних індикаторів оцінки організаційно-економічного механізму державного управління для визначення досягнутого рівня розвитку, динаміки соціально-економічних процесів, параметрів підтримки цілісності національної економіки, виявлення системних суперечностей та оцінювання ефективності прийняття управлінських рішень;
- здійснення оцінювання функціональної адаптивності організаційно-економічних елементів управління з метою приведення їх у відповідність до нових вимог та очікуваних ризиків;
- виокремлення основних напрямків інноватизації управління довгостроковим розвитком національної економіки для підвищення результативності використання його інструментарію;
- обґрунтування концептуальних засад доктрини державного управління довгостроковим розвитком національної економіки як дієвого організаційного засобу вибору прийнятної для суспільства траєкторії розвитку, формування й підтримки довгострокових пріоритетів.

Об'єктом дослідження є процес довгострокового розвитку національної економіки.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та прикладні засади організаційно-економічного механізму державного управління довгостроковим розвитком економіки України в умовах невизначеності та ризиків.

Методи дослідження. Для виконання окреслених завдань використано сукупність загальнонаукових і конкретних методів, які забезпечили ґрунтовність, об'єктивність і достовірність висунутих у дисертації положень

та сформульованих висновків: формальної логіки – для аналізу, узагальнення, відбору і систематизації матеріалу; історичного методу – для дослідження генезису становлення наукових та інституційних підвалин державного управління національною економікою; системного аналізу – для визначення сутності та місця державного управління довгостроковим розвитком національної економіки в державному управлінні економікою; структурно-функціонального аналізу – для визначення чинників, що формують доктрину управління довгостроковим розвитком; економетричних методів – для встановлення залежності між факторами розвитку та прогнозуванням їхнього впливу на динаміку ВВП; морфологічного аналізу – для структуризації цілей управління і побудови цілереалізуючих систем; економіко-математичного моделювання – для встановлення залежностей між параметрами розвитку й передбачення характеру змін; спостереження – для вивчення й узагальнення управлінського досвіду; компаративного аналізу для порівняння міжкраїнової практики державного управління довгостроковим розвитком.

Статистичною і фактологічною базою дослідження є нормативно-правові акти, методично-інструктивний матеріал, матеріали статистичних збірників та інформаційних бюлетенів, ресурси «Електронного врядування», щорічні звіти Світового економічного форуму, матеріали Європейської комісії, Світового банку, МВФ.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні парадигми організаційно-економічного механізму державного управління довгостроковим розвитком національної економіки. Зокрема, в дисертації

вперше:

– обґрунтовано доктрину управління довгостроковим розвитком національної економіки, яка полягає в посиленні інституційної спроможності держави нарощувати ендогенний потенціал за рахунок: 1) дотримання цілепокладаючих принципів селективності, забезпечення сталого розвитку, національної безпеки, взаємоузгодженості інтересів територій, розумної відкритості, адаптивності; 2) використання матриці

вибору стратегій, яка враховує можливі форми довгострокового розвитку, пріоритети й ресурсні можливості їхнього досягнення; 3) використання багатоваріантних прогнозних моделей розвитку економіки в умовах ризиків і невизначеності;

– розроблено аналітичну модель виміру результативності організаційно-економічного механізму державного управління довгостроковим розвитком національної економіки, за основу якої взято розрахунок інтегрального показника, алгоритм якого базується на адитивній залежності від індикаторів економічної, соціальної та інституційної ефективності;

удосконалено:

– інституційне забезпечення управління довгостроковим розвитком, яке охоплює: уточнення і розмежування функціональних компетенцій між владними структурами за рівнем управління; вдосконалення нормативно-правової бази шляхом прийняття доктрини державного управління довгостроковим розвитком, внесення поправок у Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України»;

– організаційно-методичні підходи до реалізації стимулювання та державного контролю в організаційно-економічному механізмі управління, які базуються на використанні аналітичної моделі моніторингу його функціональних складових, що дасть змогу виявити ступінь їхньої адаптивності й ефективності;

– методичні підходи до визначення функціональної ролі потенціалу та масштабів державного сектору через індекси ефективності стимулювання державою структурних зрушень, підтримки ноосферизованого, інноваційного розвитку, пасивної ресурсної міцності;

– структурування типів розвитку, що дало змогу ідентифікувати особливості довгострокового розвитку, котрий відображає не лише еволюційний процес нагромадження і реалізації економічного потенціалу національної економіки, а й життєздатність обраної траєкторії розвитку,

вплив атракторів, виникнення нових, трансформацію існуючих зв'язків у межах обраних наднаціональних, національних і регіональних організаційних форм розвитку;

набули подальшого розвитку:

– теоретичні засади державного управління довгостроковим розвитком національної економіки на основі використання методологічного, концептуального потенціалів за допомогою системно-комплексного, ресурсно-функціонального, об'єктно-цільового та синергетичного підходів, що дало змогу структурувати предмет, об'єкт, завдання і функції державного впливу на забезпечення макроекономічної збалансованості, векторності й динамічності розвитку;

– методологічні та методичні підходи до оцінювання довгострокового розвитку з використанням індикаторів хвильової динаміки, збалансованого, цілісного розвитку, структурних зрушень, конкурентоспроможності зростання, розрахунок яких виявив тенденції, диспропорції і факторні обмеження;

– організаційно-методичні підходи до реалізації інструментарію стратегічного контролінгу в контексті використання морфологічних множин для вибору цільових пріоритетів, їх збалансування та розрахунку узагальнюючих показників ефективності організаційно-економічного механізму управління;

– структурування економічних ризиків за: моделлю довгострокового розвитку; чинниками розвитку інституційних секторів, впливом процесів глобалізації, що дає змогу зменшити невизначеність при виборі перспективних форм розвитку;

– методичні підходи до прогнозування витратної структури ВВП шляхом поєднання факторного та економетричного методів, що дало змогу встановити вплив на економічну динаміку індикаторів мережевої економіки, зміни технологічних укладів, державної підтримки структурних зрушень, що забезпечить довгострокову конкурентоспроможність національного економічного потенціалу;

– методичний супровід організації аудиту ефективності, який передбачає критеріальну рейтингову оцінку прогнозно-планових документів, і, на відміну від діючих підходів, дає змогу синхронізувати багатоваріантність методик стратегічного аналізу з обраними пріоритетами, прогнозних показників з параметрами сталого розвитку інституційних секторів;

– аргументація необхідності посилення адаптивності важелів організаційно-економічного механізму державного управління шляхом: 1) використання в прогнозуванні множинних моделей невизначеності, планування з урахуванням можливих загроз розвитку інституційних секторів; нівелювання ризиків через процедуру корегування макропрогнозів; 2) використання міжсекторного моделювання умов збалансованого розвитку; 3) застосування доповненої системи індикаторів макроекономічної безпеки та розвитку інституційних секторів для взаємоузгодження реалізації економічних важелів управління; 4) диференціації використання фінансових важелів для підтримки інноваційних виробництв.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що отримані автором результати апробовані й доведені до рівня конкретних методичних і практичних рекомендацій. Зокрема, пропозиції щодо вдосконалення правового забезпечення управління довгостроковим розвитком України використані в роботі Головного науково-експертного управління Апарату Верховної ради України при експертизі законодавчих актів (довідка № 16/3-275 від 28. 10. 2008 р.); методичні підходи до застосування стратегічного контролінгу та аудиту ефективності використані в роботі Департаменту з питань науки та гуманітарної сфери Рахункової палати України при контролі за реалізацією державних програм (довідка № 05-23/215 від 28. 10. 2008 р.); пропозиції щодо вдосконалення організаційно-економічного інструментарію, технологій управління використані в роботі Тернопільської обласної державної адміністрації (довідка № 02-6403/32-26 від 23. 11. 2010 р.); проведені стратегічні оцінки сприятливих можливостей для економічного прориву використано в роботі Міністерства освіти і науки,

молоді та спорту при розробці Стратегії розвитку економіки України до 2020 року (довідка № 6/12-1188 від 18. 05. 2011 р.); методичні підходи щодо прогнозування ризиків розвитку інституційних секторів використані в роботі Науково-дослідного економічного інституту Міністерства економічного розвитку і торгівлі при виконанні науково-дослідних робіт «Розроблення моделі макроекономічного прогнозування на довгостроковий період» (державна реєстрація за № 0111U003864), «Науково-методичне забезпечення розроблення проекту Державної програми економічного і соціального розвитку України на 2012 рік» (державна реєстрація за № 0111U00602212), (довідка № 1/201 від 16. 05. 2011 р.); результати дисертації використовуються в навчальному процесі Тернопільського національного економічного університету (акт про впровадження № 126-24/2279 від 15. 09. 2010 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним дослідженням. Положення наукової новизни, що викладені у дисертації і виносяться на захист, отримані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження представлені у доповідях на 25 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, форумах, круглих столах, зокрема на міжнародних науково-практичних конференціях: «Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання» (м. Донецьк, 2001 р.); V міжнародній конференції «Інформація, аналіз, прогнозно-стратегічні важелі ефективного державного управління» (м. Київ, 2006 р.); IV та V міжнародних конференціях «Розвиток демократії та демократична освіта в Україні» (м. Ялта, 2006 р.; м. Київ, 2007 р.); «Організаційні та економічні проблеми розвитку муніципальних утворень» (м. Тернопіль, 2006 р.); XIII міжнародній конференції «Проблеми і перспективи функціонування інноваційної системи держави в умовах глобалізації» (м. Луцьк, 2007 р.); «Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки» (м. Тернопіль, 2007 р.); II міжнародній конференції «Інтеграція України у світовий економічний простір» (м. Тернопіль, 2008 р.); «Стратегія забезпечення сталого розвитку

України» (м. Київ, 2008 р.); «Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики» (м. Харків, 2008 р.); II міжнародній конференції «Управлінські аспекти підвищення національної конкурентоспроможності» (м. Сімферополь, 2008 р.); II міжнародній конференції «Стратегії розвитку України у глобальному середовищі» (м. Ялта, 2008 р.); IV, VI, VIII міжнародних конференціях молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації» (м. Тернопіль, 2007–2011 рр.); «Актуальные проблемы налоговой политики» (м. Єкатеринбург, Росія, 2009 р.); II міжнародній конференції «Молодежь и наука: реальность и будущее» (м. Невинномиськ, Росія, 2009 р.); «Модернізація суспільного сектору економіки в умовах глобальних змін», (м. Тернопіль, 2009 р.); III міжнародній конференції «Актуальні проблеми економіки» (м. Київ, 2009 р.); Всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Ефективність державного управління» (м. Львів, 2001 р.); V науково-практичній конференції «Інформація, аналіз, прогноз – стратегічні важелі ефективного державного управління» (м. Київ, 2006 р.); «Децентралізація державного управління та розвиток місцевого самоврядування в контексті європейської інтеграції» (м. Луцьк, 2008 р.); «Державне антикризове управління національною економікою: світовий досвід та проблеми в Україні» (м. Київ, 2010 р.); II міжнародному Нобелівському економічному форумі «Інновації як основа подолання глобальної кризи» (м. Дніпропетровськ, 2010 р.); VI міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Наука в інформаційному просторі», (м. Київ, Дніпропетровськ, Чернігів, Москва, 2010 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Напрями розбудови податкової системи України в умовах утвердження ринкової економіки» (м. Тернопіль, 2011 р.).

Публікації. Основні результати дисертації відображено у 60 наукових працях з обсягом авторського матеріалу 76,1 др. арк., з них: 1 – одноосібна монографія, 1 – колективна монографія, 2 – навчальних посібники, 1 – енциклопедія, 32 – у наукових фахових виданнях, 23 – в інших виданнях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, п'яти розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Основний зміст дисертаційної роботи становить 392 сторінки. Дисертація містить 68 таблиць на 113 сторінках, 37 рисунків на 32 сторінках, 18 додатків на 113 сторінках. Список використаних джерел налічує 455 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ДОВГОСТРОКОВИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК ОБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

1.1. Особливості та цілі розвитку національної економіки

Для визначення об'єктивних передумов і завдань державного управління розвитком національної економіки, вибору прийнятної траєкторії розвитку та інтеграції у світову економіку необхідно обґрунтувати сутнісні характеристики, механізми функціонування та трансформації її складових.

Національна економіка є історично сформованою системою суспільного відтворення країни, ґрунтується на використанні наявних національних ресурсів, забезпечує реалізацію національних економічних інтересів країни та функціонує за об'єктивними економічними законами. Національна економіка характеризується взаємозв'язком умов виробництва та його результатів і формується як єдиний господарський механізм із взаємообумовленими внутрішніми процесами і явищами.

Національну економіку варто розглядати як науку, соціально-економічний та політико-правовий процес організації національного господарства окремої країни. Для наукового обґрунтування поняття «національна економіка» в рамках дисертаційного дослідження доцільно виокремити технологічний, просторовий, економічний підходи.

За технологічним підходом національна економіка є сукупністю галузей, видів виробництв, які характеризуються обсягом виробленої продукції, виконаних робіт та наданих послуг, їх якістю, рівнем використання ресурсів. В його основі лежать технократичні теорії Джона Кеннета Гелбрейта щодо індустріального суспільства, в яких було висунуто ідею об'єднання зусиль влади та бізнесу («Економічні теорії та цілі суспільства» (1976 р.), та Уолта Ростоу про стадії економічного

зростання («Стадії економічного зростання. Некомуністичний маніфест» (1960). Згідно з теорією Ростоу економіку будь-якої країни можна віднести до однієї із п'яти стадій економічного зростання: традиційного суспільства, для якого характерна механізація праці; перехідного суспільства (механізація праці); економічного піднесення (автоматизація праці); зрілого суспільства; суспільства високого масового споживання. Використання цього підходу в контексті даного дослідження можливе з позицій пошуку нової якості економічного зростання для економіки України.

Згідно з просторовим підходом національна економіка об'єднує суб'єктів економічної діяльності, розташованих на певній території, які задовольняють потреби країни, спроможні захистити її інтереси, забезпечити господарську та політичну самостійність держави. Фундаментальні основи просторового підходу до дослідження функціонування національної економіки закладено в працях М. Вебера, А. Дж. Тойнбі, Е. Тофлера, В. Вернадського, Б. Гаврилишина, Д. Медоуз, М. Мойсеєва, А. Печчеї, Дж. Форрестера та ін. [39, 46, 402, 404, 423, 424, 430]. Використання цього підходу дає змогу порівнювати, виявляти чинники, розвитку сучасних економічних систем, обирати оптимальну економічну модель функціонування економічної системи, позиціонувати національну економіку як відкриту економічну систему у сучасному світовому господарстві.

Економічний підхід характеризує національну економіку як сукупність соціально-економічних відносин, які характеризуються певним рівнем розвитку продуктивних сил, характером суспільного відтворення, специфічним господарським механізмом, рівнем життя населення, зовнішньоекономічними зв'язками. Зазначений підхід дає можливість визначити специфіку економічної системи країни, сформувати вектори її розвитку та обґрунтувати оптимальну модель управління нею.

Сьогодні за даними ООН на земній кулі налічується 193 суверенні держави і понад 240 країн. Своєрідність економічної діяльності в межах

кожної країни обумовлена багатьма факторами: наявністю природних ресурсів і певних кліматичних умов, величиною національного багатства та економічним потенціалом, структурою економіки, особливостями національного менталітету, особливостями політичного, державного і суспільного устрою.

В зарубіжній науковій літературі [35, 36, 40, 253, 254, 376] трактування змісту «національна економіка» ґрунтуються на альтернативних поглядах, згідно з якими національна економіка ототожнюється із національним ринком, ринковою економічною системою змішаного типу з властивою їй взаємодією механізмів саморегулювання і державного регулювання, або ж визначається як національне народне господарство, економіка окремої країни. Такі трактування є дещо спрощеними і не враховують особливостей трансформації складових економічної системи під впливом ендогенних та екзогенних викликів.

У вітчизняній науковій літературі [4, 48, 49, 221, 240, 373] трактування національної економіки подається у звуженому та розширеному контексті.

У вузькому контексті національна економіка – це система взаємопов'язаних галузей і сфер діяльності людей, яким властива відповідна пропорційність, взаємообумовлене розміщення на території певної країни, що утворюють господарський комплекс, діяльність якого спрямована на задоволення потреб у матеріальних і соціальних благах.

У широкому розумінні національна економіка – це сукупність соціально-економічних відносин, які склалися на певному етапі розвитку продуктивних сил, під впливом об'єктивних економічних законів, і визначають модель економічної системи з властивим їй способом організації та саморегуляції суспільного життя, забезпечують дотримання загальноекономічних, міжгалузевих, внутрішньогалузевих, територіальних пропорцій у виробництві та розподілі суспільного продукту. Національній економіці, як цілісній системі, властиві такі загальні ознаки, як: економічний суверенітет держави; територіальна та господарська цілісність; спільність економічного середовища, яке формується єдиним законодавством, єдиною

грошовою одиницею, спільною кредитною і фінансовою системою, наявність тісних економічних зв'язків між господарюючими суб'єктами; єдина система державного управління економікою, єдина система економічного захисту та гарантії економічної безпеки.

З урахуванням цих підходів в контексті дисертаційного дослідження національну економіку доцільно розглядати як складну, цілісну систему, яка: має певні цілі; об'єднує організаційну, структурну, ресурсну, інституційну підсистеми, що забезпечують використання факторів виробництва в процесі створення суспільних благ; характеризується певними критеріями; знаходиться під впливом чинників природно-екологічного, економічного, науково-технічного, інформаційного, політичного, соціального, зовнішньоекономічного, духовного середовища, яке визначає довгострокову ефективність економічної системи (див. рис. 1.1).

Характеризуючи національну економіку як складну керовану економічну систему, важливо визначити її властивості, які повинні враховуватися в управлінні її розвитком. Узагальнення напрацювань вітчизняних (праці С. М. Серьогіна [382], Е. Н. Вітлінського [42, с.35]) та зарубіжних вчених (праці Р. Р. Нельсона, С. Дж. Уінтера [246, с.59], А. Шведова [431, с.55], Є. Н. Князевої [176], А. Г. Пугачової [365], П. М. Тітова [401, с.75]), власні дослідження дозволяють виокремити такі особливості національної економіки, які необхідно врахувати в управлінні її розвитком:

- 1) емерджентність в результаті синергетичної взаємодії елементів економічної системи, що надають їй нових властивостей;
- 2) динамічність економічних процесів під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників, що призводить до зміни внутрішньої структури національної економіки;
- 3) невизначеність економічних явищ, в силу нелінійності та випадковості процесів, що визнають функціонування національної економіки;
- 4) здатність до самоорганізації;
- 5) наявність ризиків, іманентних процесам визначення цілей, прийняття управлінських рішень, оцінювання перспектив розвитку;
- 6) багатовимірність процесів, які супроводжують функціонування економічної системи як єдиного цілого.

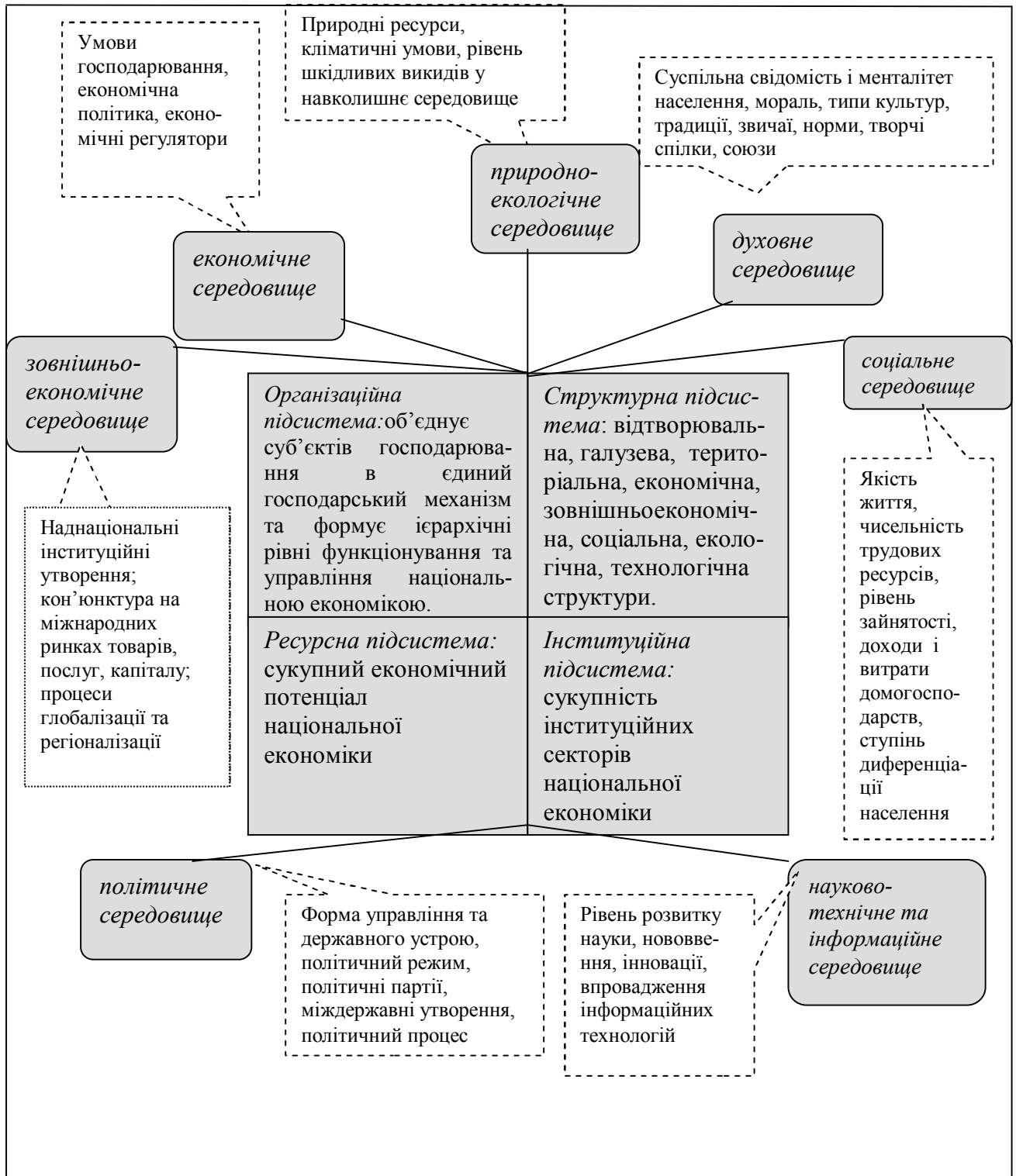

Рис. 1.1. Структура та середовище функціонування національної економіки¹

¹ Примітка: побудовано автором на основі [240, 242] .

Як певне структурне утворення національна економіка має відтворювальну, галузеву, територіальну, інституційну, зовнішньо-

економічну, соціальну, економічну, технологічну, екологічну структури (див. табл. 1.1), які характеризують стан та визначають передумови вибору моделі розвитку й управління національною економікою.

Таблиця 1.1

Характеристика структур національної економіки ¹

Види структури	Характеристика
1	2
Відтворювальна	Характеризує співвідношення: між стадіями суспільного відтворення (виробництвом, обміном, розподілом та споживанням); між проміжним і кінцевим виробництвом; між фондом нагромадження та фондом споживання; між виробництвом засобів виробництва та предметів споживання.
Галузева	Відображає поділ економіки на окремі галузі і сектори економіки та відображає складені пропорції за видами економічної діяльності.
Територіальна	Визначає питому вагу у виробництві валового внутрішнього продукту адміністративно-територіального утворення, регіонів, виробничо-територіальних комплексів.
Економічна	Презентує співвідношення за формами власності; інституційними секторами; ринковими і неринковими інститутами.
Соціальна	Характеризує співвідношення населення за рівнем доходів і витрат, соціальним статусом, освітою, професійним рівнем, відображає частку оплати праці у валовому внутрішньому продукті.
Зовнішньоекономічна	Відображає співвідношення між експортом та імпортом товарів, послуг та капіталів, структуру зовнішнього вкладу, географію експортно-імпортних операцій.
Технологічна	Характеризує співвідношення технологічних укладів.
Екологічна	Визначає структуру запасів корисних копалин, родючість земельних ресурсів, запаси водних ресурсів, обсяги і структуру забруднюючих речовин, біологічну продуктивність ландшафтів, гігієнічні, санітарно-епідеміологічні умови життєдіяльності.

¹ Примітка: складено автором на основі [4, 221, 224, 374, 437].

Для ефективного функціонування національної економіки як цілісної економічної системи необхідно забезпечити розумну взаємодію ринкових механізмів саморегулювання та державного управління економікою. До таких механізмів варто віднести механізми: рівноваги виробництва і споживання (попиту і пропозиції); фінансової рівноваги (доходів і витрат); цінової рівноваги; рівноваги національної економіки і зовнішнього світу; економічних циклів; мультиплікаційні механізми; господарський механізм, який охоплює систему основних форм, методів і важелів використання економічних законів, розв'язання існуючих соціально-економічних

суперечностей, реалізації відносин власності, розвитку людини і її потреб та забезпечення узгодження функціонування всіх елементів економічної системи в усіх сферах суспільного відтворення. Існування держави, яка втручається в процеси встановлення досконалої конкуренції, за теорією Паретто, фактично вирішує проблему квазіоптимуму – збалансування розвитку національної економіки через ліквідацію структурних диспропорцій.

При визначенні особливостей національних економік як об'єкту управлінського впливу важливе значення має визначення базових принципів їх функціонування та типізації. Так, на думку Б. Гаврилишина економічні системи вирізняються характером власності, економічними стимулами, свободою ринків, наявністю господарського законодавства, відкритістю для іноземної конкуренції, роллю уряду та економічною політикою [48]. Нагромаджений досвід типізації економічних систем в науковій літературі (праці А.І. Амоші, С.М. Панчишина, Б. Гаврилишина, Н.І. Гражевської, Є.Є. Єрмошенка, Б.Н. Кузика, Л.І. Федулової, А.С. Філіпенка, Х-Г. Крюссельберга, А. Шуллера, М. Шніцера та ін.), досвід роботи міжнародних організацій (ООН, Світового банку) та власні розвідки дозволяють представити класифікацію національних економік за критеріями, систематизованими в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Критерії типізації національних економік¹

Класифікаційна ознака	Типи національних економік
1	2
1. За масштабом поширення	глобальна економічна система (світова економіка в цілому); наднаціональна економічна система (економіка міждержавних об'єднань); національна економічна система (економіка окремої країни); регіональна економічна система (економіка окремих регіонів, вільних економічних зон та територіально-виробничих комплексів); локальна економічна система (окремі підприємства, фірми, установи, організації, а також індивідуальні та сімейні домашні господарства).

1	2
2. За механізмом координації економічної діяльності	ринкова економіка; командно-адміністративна економіка; змішана (американська, японська, європейська: соціально-орієнтовна, стабілізаційно-трансфертна; ліберально-монетарна; азіатська).
3. За рівнем розвитку	розвинуті (відносно вільна ринкова система США, соціальна ринкова економіка країн Західної Європи, ринкова економіка типу «держава добробуту» Швеції і державно-керований ринок Японії та інших країн Східної Азії); економіки постсоціалістичних країн з молодою ринковою економікою; економіки, що розвиваються: країни – чисті кредитори (Бруней, Кувейт, ОАЕ, Саудівська Аравія); країни – чисті боржники: всі інші країни, що розвиваються; країни – експортери енергоресурсів (Алжир, Венесуела, В'єтнам, Індонезія, Конго, Кувейт тощо); країни – імпортери енергоресурсів: всі інші країни, що розвиваються); нові індустріальні країни з моделлю транснаціонального корпоративного управління (моделі економік Тайваню, Південної Кореї, Гонконг).
4. За технологічним способом виробництва	доіндустріальне суспільство (домінування ручної праці); індустріальне суспільство (домінування машинного виробництва); постіндустріальне суспільство (розвиток інформаційних комп'ютерних технологій, мережевої економіки); носеризоване суспільство (розвиток нанотехнологій).
5. За рівнем інтеграції у світову економіку	відкрита національна економіка, частка експорту якої складає більше 35% ВВП; відносно відкрита національна економіка (з часткою експорту від 10 до 35% ВВП); закрита національна економіка (з експортом менше 10% ВВП);
6. За ступенем адаптації до глобальних процесів	нейтральні; вразливі; адаптивні.
7. За рівнем доходів	з високим рівнем доходів (ВВП на особу становить від 9655 доларів і вище); з рівнем доходів вище середнього (ВВП на особу – від 3126 до 9655 доларів); з рівнем доходів нижче середнього (ВВП на особу – від 901 до 3125 доларів); з низьким рівнем доходів (ВВП на особу – менше 900 доларів).
8. За рівнем економічної свободи	вільні; умовно вільні; невольні; демократичне суспільство; авторитарне суспільство; громадянське суспільство;

1	2
9. За цивілізаційним критерієм об'єднання національних економік	західні цивілізації (західно-європейська, східно-європейська, південно-американська, океанічна); східні (конфуціанська, ісламська, індуїстська, мусульманська, китайська, японська, буддистська, індійська); африканська цивілізація; євразійська.

¹ Примітка: складено автором на основі [3, 4, 96, 197, 159, 203, 221, 453].

Незважаючи на структурну множину національних економік, можна виокремити певні спільні риси їх функціонування. До них, на нашу думку, належать: цілісний розвиток, при якому всі складові національної економіки працюють в режимі досягнення загальносистемних цілей; можливість вільно розвивати власні інституційні, організаційні, економічні, політичні, структурні підсистеми; компромісний характер взаємодії з іншими економічними системами та реалізації міжнародних економічних відносин; спільне вирішення глобальних проблем людства; пошук нових форм та методів адаптації національної економіки до сучасних вимог глобального середовища.

Досліджуючи етимологію розвитку національної економіки, варто вказати на відсутність єдиного підходу до його тлумачення. Дефініція «розвиток» зустрічається як самостійно, так і у словосполученнях: економічний, соціально-економічний, сталий розвиток тощо. Під розвитком у науковій літературі насамперед розуміють прогресивну зміну параметрів економічної системи [80]. Зміни можуть мати кількісну та якісну форми і призводити до отримання системою невластивих їй раніше характеристик. Економічний розвиток національної економіки здебільшого трактується як процес функціонування та еволюції економічної системи в довгостроковому періоді [420].

Систематизація праць вітчизняних і зарубіжних вчених щодо тлумачення розвитку національної економіки дає змогу виокремити звужений та розширений підходи до його розуміння. Відповідно до звуженого підходу, розвиток національної економіки – це незворотні, спрямовані, закономірні якісні зміни матеріальних систем, зміст і зумовленість яких характеризується дією основних економічних законів

(С.В. Мочерний [236], Я.І. Погорелова [279], С.М. Серьогін, І.В. Письменний, І.І. Хожило [381, с.181], Є.А. Єрохіна [93, с.24], Ю.Н. Пахомов [273, с.4]).

Такий підхід у тлумаченні розвитку практично апелює до квалітативних (якісних) змін і не враховує векторності, можливих форм економічного розвитку. До того ж, транзитивні суспільства мають властивість переживати, так звані, точки повороту.

Згідно з розширеним підходом розвиток розглядається як динамічний багатоваріантний, циклічний процес, який має спіралеподібну форму та виявляється через кількісні й якісні зрушення у структурі системи, котрі спрямовані на збереження її цілісності, організованості, негентропії (А.Г. Савченко [374, с.218], В.В. Попков [282, с.29], Л.М. Крепкий [190, с.113], А.С. Філіпенко [420, с.5]).

Цей підхід не враховує складності, багатовимірності об'єкту дослідження, впливу нових викликів. Тому при характеристиці розвитку національної економіки пропонуємо розуміти безперервний, хронологічно цілісний, векторний процес зміни, структурної, організаційної, інституційної, ресурсної підсистем, виникнення нових, трансформації чи зникнення існуючих зв'язків між її складовими відповідно до ендогенних та екзогенних викликів. При цьому можливими формами розвитку можуть бути зростання, еволюційний розвиток, прискорений розвиток, нестійкий розвиток (біфуркації), магістральна еволюція, узагальнююча характеристика яких подана в табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Форми розвитку національних економік¹

Форма розвитку	Сутнісні характеристики
1	2
1. Зростання	Кількісне нарощування виробництва товарів та послуг під впливом зростаючих потреб суспільства з одночасним залученням в господарський кругообіг додаткових ресурсів до граничної межі, яка обмежує споживання під впливом появи нових типів продуктів, які здатні краще задовольняти потреби, або в силу зменшення запасів природних ресурсів. Така форма розвитку сприяє появі нових соціально-економічних систем, які будуть використовувати принципово нові види ресурсів.
2. Прискорений розвиток	Використання інновацій, нових знань, ресурсів, технологій; удосконалення механізмів державного управління, які спрямовані на створення додаткових конкурентних переваг.

1	2
3. Біфуркація (нестійка рівновага)	Визначення кількох варіантів подальшого перебігу подій у соціальних макросистемах. З позицій теорії біфуркації суспільні зміни визначає не одна біфуркація, а їх послідовність, що не тільки свідчить про нерівноважний стан системи, а й є показником життєздатності суспільства.
4. Еволюційний розвиток	Може мати форми: 1) природного відбору (теорії Р. Фішера про природний відбір, Е. Бауера про стійку нерівновагу, В. Вернадського про біогеохімічний розвиток), згідно з яким активізація суб'єктів господарювання, які краще використовують енергію зовнішнього середовища, призводить в процесі еволюції до витіснення менш активних суб'єктів; 2) еволюційної магістралі, в якій можна виокремити: а) зону інноваційного перегріву (збільшення чисельності населення, зростання потоків науково-технічної інформації); б) зону кризового розвитку (гроші тіньового сектору витісняють гроші реальної економіки, що призводить до розвитку безперспективних виробництв); в) зону реліктового стану (характеризується нелінійними зв'язками після фази спаду настає стадія «смертельної стабілізації» [395, с.208]; г) зону стійкого розвитку, яка обмежується інституціональними умовами національної економіки.

¹ Примітка: складено автором на основі [393, 400-404]

Проаналізовані форми вказують на те, що поштовхом до розвитку національних економік може бути як необхідність досягнення стабілізації та рівноваги, так і ситуація нестабільності та хаосу, яка виникає в точках біфуркації. В цих точках флуктуації досягають такої сили, що зв'язки системи не витримують і руйнуються. Результатом даного процесу може бути повний хаос або ж перехід на вищий рівень розвитку.

Для детальнішої характеристики об'єкту дисертаційного дослідження доцільно структурувати розвиток національної економіки за наступними критеріями:

1) за типом розвитку:

- циклічний розвиток, що передбачає рух системи від кінця однієї кризи до початку наступної, яка може мати форму проміжної, часткової, галузевої, структурної кризи, та реалізовуватися у формі коротких (2–3 роки), промислових (близько 10 років), технологічних (40–60 років) циклів;
- біфуркаційний розвиток, який має форму економічних переходів, поворотів, нових напрямів розвитку – явища швидкої, докорінної зміни

характеру розвитку системи. Чим складніша система, тим більше в ній виникає біфуркаційних переходів;

- еволюційний, який вказує на прискорений динамічний розвиток економічної системи від рівноваги до нерівноваги, в ході якого вирішуються протиріччя між її окремими складовими;

2) за критерієм технологічного способу виробництва:

- доіндустріальний, який характеризується активним впливом на економічні процеси екологічного, географічного, демографічного та трудового факторів;
- індустріальний, який спирається на трудовий, технічний, фінансовий капітал і створює підґрунтя для індустріальної модернізації та економічного зростання;
- постіндустріальний етап інноваційного розвитку та економічного зростання, якому властиві інформатизація, інтелектуалізація, соціалізація, гуманізація праці;
- ноосферизований розвиток, який передбачає розвиток економіки знань, котра базується на інтелектуальному й людському капіталі, і виникає в процесі генерування та промислового використання знань;

3) за специфікою використання факторів розвитку:

- інтенсивний розвиток, який передбачає набуття економічною системою нових характеристик: вихід на нові ринки, створення нових матеріалів, розробка нових технологій;
- екстенсивний розвиток, який пов'язаний із кількісним збільшенням випуску продукції за рахунок зростання витрат живої праці, сировини і матеріалів;

4) за часовим критерієм:

- мегадовгостроковий розвиток – від 20 років і більше;
- довгостроковий розвиток – від 10 до 20 років;
- середньостроковий розвиток – від двох до 5 років;
- короткостроковий розвиток – до одного року;

5) за цілями розвитку: довгострокові, специфічні функціональні, інструментальні цілі (див. рис. 1.2);

6) за критерієм поліфакторності:

- політико-економічний розвиток – впровадження економічних інтересів політичних еліт;
- науково-економічний розвиток, в основі якого покладено генерацію нових знань та їх комерціалізацію;
- зовнішньоекономічний розвиток, який акцентує увагу на використанні переваг відкритої національної економіки, активних форм міжнародної співпраці;
- інформаційно-економічний розвиток, в основі якого покладено створення та підтримку розвитку мережевого суспільства;
- еколого-економічний розвиток, який базується на збереженні можливостей раціонального використання та відтворення ресурсного потенціалу національної економіки;
- гуманітарний розвиток, який орієнтований на потреби, інтереси, цінності людини, створення креативного середовища та забезпечення творчої самореалізації громадян;

7) за організаційною формою розвитку:

- регіональні форми (міжрегіональні кластери, мережі міжрегіонального співробітництва; угоди міжрегіональної співпраці, індустріальні парки; програми транскордонного співробітництва);
- національні: а) переважно ендогенний розвиток, який в основному опирається на власний ресурсний потенціал національної економіки; б) переважно екзогенний розвиток, при якому розвиток національної економіки залежить від факторів та умов зовнішнього середовища;
- наднаціональні: а) інтеграційний розвиток, який може мати форми: регіоналізації, вертикальної інтеграції, горизонтальної інтеграції; різношвидкісної інтеграції (метрополізації, вибіркової інтеграції, селективної самоорганізації, кооперації); б) диверсифікований розвиток, який має форми концентричної диверсифікації (об'єднання країн за принципом «ядро і периферія»); в) конгломеративно концентрований розвиток – об'єднання бізнесів економік країн для виробництва нових товарів і послуг та роботи на нових ринках;

В контексті нашого дисертаційного дослідження особливе місце в запропонованій класифікації типів розвитку треба відвести часовому

критерію. Саме часовий зріз дозволяє відстежити циклічні ритми, виявити певні тенденції, встановити закономірності, протиріччя, дослідити природу та причини кризових явищ.

Рис. 1.2. Піраміда цілей розвитку національної економіки¹

¹ Примітка: побудовано автором.

В сучасній науковій літературі часовий горизонт дослідження розвитку національних економік розширюється під впливом науково-технологічного прогресу, зростання дефіциту природних ресурсів, посилення кризових явищ, активізації процесів глобалізації. Досліджуючи етимологію

довгострокового розвитку, варто виокремити основні його відмінності від інших типів розвитку.

По-перше, це, власне, часовий діапазон. У вітчизняному нормативно-правовому полі довгостроковий період здебільшого розглядають у діапазоні 5–10 років, середньостроковий – в діапазоні до 3-ьох років, короткостроковий – до 1 року [297, 346].

По-друге, довгостроковий, як і середньостроковий розвиток, характеризується якісними змінами складових національної економіки, тоді як короткостроковий – кількісними.

По-третє, довгостроковий розвиток – це багатовимірний процес, який дає змогу простежити характер трансформації економічної системи, економічні цикли та особливості зміни ділової кон'юнктури, що їх супроводжує, розширення та звуження умов функціонування національної економіки.

По-четверте, рушійними силами довгострокового розвитку виступають суперечності економічної системи (наприклад, продуктивних сил, техніко-економічних відносин, відносин власності), тоді як рушійними силами короткострокового розвитку є матеріальні та духовні цінності людини, що формуються і розвиваються під впливом її потреб.

По-п'яте, цілі довгострокового розвитку національної економіки суттєво відрізняються від короткострокових. Якщо в короткостроковому періоді – це збалансування попиту та пропозиції на ринках національної економіки, то в довгостроковому періоді цілі розвитку залежать: 1) від стратегії, яку обирає держава (виживання, стабілізації, ізоляції, відродження, наздоганяючого розвитку, випереджуючого розвитку, технологічного прориву); 2) від типу світоустрою (однополярний, при якому обирається стратегія підпорядкування; біполярний, який стимулює мобілізаційну стратегію соціально-економічного розвитку; багатополярний, який дозволяє реалізовувати стратегію відродження); 3) від циклу соціально-економічного розвитку; 4) від типу державного устрою та політичного режиму країни; 5) від обраної економічної моделі розвитку; 6) обмежень політичного, економічного, інституційного, функціонального характеру, які зумовлені господарським механізмом національної економіки, інституційною

спроможністю державних інституцій передбачати і контролювати досягнення цілей; 7) наявного ресурсного потенціалу (див. рис. 1.2).

Зазначимо, що фундаментальною основою визначення цілей довгострокового розвитку національної економіки є закон наростаючих витрат, який дозволяє вирішувати проблему співмірності потреб і можливостей їх задоволення за допомогою економічного вибору й альтернативності використання наявних факторів виробництва, та модель «магічного багатокутника цілей». Класичний варіант, цього багатокутника охоплює чотири цілі: економічне зростання, повна зайнятість, стабільний рівень цін, зовнішньоекономічна рівновага, а розширений варіант містить вісім цілей, зокрема: економічне зростання, стабільні темпи суспільного відтворення; повну зайнятість; економічну ефективність при мінімальних витратах в умовах обмеженості ресурсів; стабільний рівень цін, який дозволяє уникати явищ макроекономічної нестабільності; економічна свобода; справедливий розподіл створених в країні доходів; підтримка вигідного для країни сальдо платіжного балансу в процесі реалізації торгових та фінансових угод.

По-шосте, відмінною характеристикою довгострокового розвитку є той факт, що він відображає траєкторію розвитку національної економіки. При цьому характер траєкторії може бути різним:

1) прогресивно-поступальним, суть якого полягає в зміні періодів революційного й еволюційного розвитку, якісному вдосконаленні одних елементів і відмиранні інших. Природний процес економічної еволюції супроводжується перехідними періодами (циклами), які фіксують часові межі домінування одних економічних агентів над іншими, зміну одного технологічного укладу іншим, і мають свою довжину, амплітуду і частоту;

2) циклічним, який передбачає проходження однотипних циклів окремими цивілізаціями, державами;

3) хвилеподібним з безліччю переходів і критичних поворотних точок біфуркації, у яких подальша еволюція часто є невизначеною, стохастичною, не детермінованою (див. рис. 1.3). До критичних точок треба віднести: точку біфуркації № 1, яка вимагає збільшення фінансування науки для отримання нових технічних ідей, які стимулюватимуть прискорений розвиток; точку

біфуркації № 2, яка вимагає структурної переорієнтації економіки, створення нових виробництв, продукування та комерціалізації інновацій; точку біфуркації № 3, яка зумовлює стагнацію, деградацію, банкрутство, санацію, націоналізацію з використанням нових технологічних ідей. Між другою і третьою точкою (дисипативна зона) відбувається активна дифузія інновацій; точку біфуркації № 4, яка є поштовхом до революційних технологічних змін.

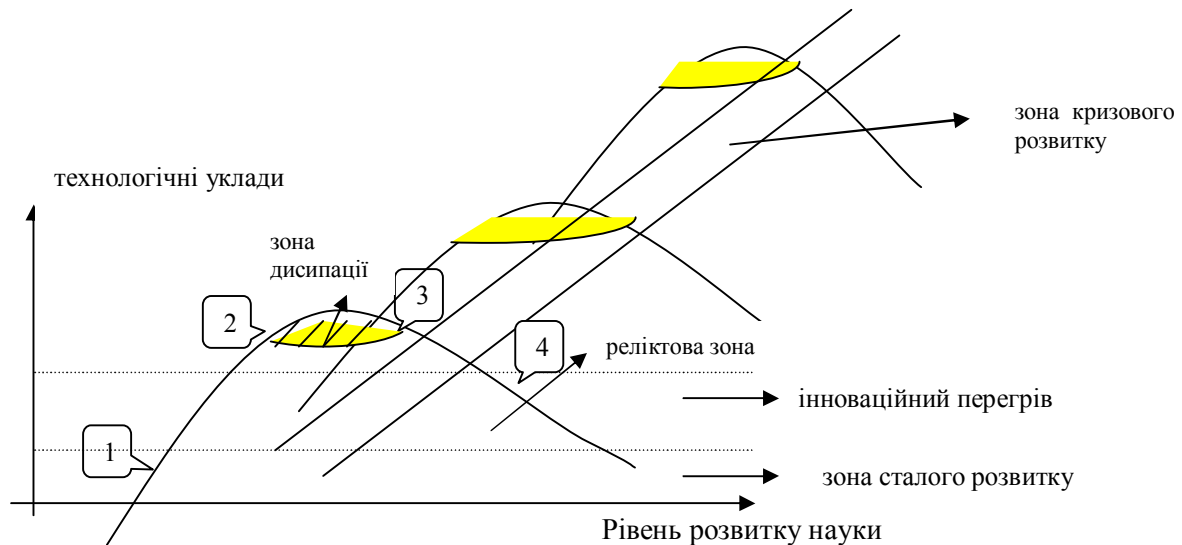

Рис. 1.3. Графічна модель хвильової динаміки розвитку національної економіки в довгостроковому періоді¹

¹ Примітка: побудовано автором на основі [190].

У результаті біфуркацій виникають граничні цикли – періодичні траєкторії, кількість яких тим більша, чим більше структурно нестійкою є система. У кожній точці біфуркації система вибирає траєкторію подальшого руху. Для економіки проходження точки біфуркації супроводжується переходом від одного атрактора до іншого, в ролі якого може виступати як рівноважний стан, так і ситуація хаосу або наднаціональний фактор. Якщо система притягується станом рівноваги, вона стає закритою і до чергової точки біфуркації живе за принципами закритої системи. Якщо атрактором виступає хаос, який надовго затягується, то компоненти однієї економічної системи перейдуть після руйнування до іншої і притягатимуться вже її атракторами. Якщо система тяжіє до наднаціонального атрактора, то новий

тип динамічного стану системи буде пристосовуватися до умов мегасередовища.

Потенційних траєкторій розвитку системи багато, точно спрогнозувати, до якого стану перейде система після проходження точки біфуркації, важко. При вирішенні цього завдання необхідно виходити з необхідності збереження стійкості системи, оскільки серед можливих форм розвитку, як правило, зберігаються лише стійкі, а нестійкі швидко руйнуються. Чим суттєвіші негативні наслідки нерівноважного стану, тим більшу кількість можливих шляхів розвитку система може вибирати в точці біфуркації. Однакові траєкторії розвитку можуть реалізовуватися неодноразово. Їх вибір залежить від продуманої державної політики довгострокового розвитку – підтримка неефективних виробництв, несвоєчасне застосування регуляторних заходів, витіснення державою інвестицій через непродуману боргову політику призводить до «смертельної стабілізації» та нових катастроф в економічній системі.

Хвилеподібна траєкторія розвитку дозволяє виокремити зони інноваційного перегріву, кризового розвитку, реліктового стану, сталого розвитку (див. рис. 1.3). Зона інноваційного перегріву є наслідком лавиноподібного необмеженого зростання, для якого характерне зростання чисельності населення, науково-технічної інформації, винаходів. Для економіки така ситуація, насамперед, відображається коливаннями на фондових ринках. Зона кризового розвитку є наслідком панування в національній економіці безперспективних виробництв. Реліктова зона вказує на повну і безповоротну стабілізацію параметрів економічної системи, яку науковці називають «періодом смерті економічних агентів» [281, с.82]. Її існування є свідченням неприйнятності використання традиційної техніки, неефективності екстраполяції існуючих тенденцій у прогнозуванні динаміки соціально-економічного розвитку національної економіки.

Зона сталого розвитку обмежена інституційними умовами і безпосереднім державним втручанням у забезпечення параметрів сталого розвитку. Знаходження економіки в цій зоні з позицій управління

довгостроковим розвитком національної економіки повинно стати періодом найбільшої державної підтримки наукових та дослідно-конструкторських розробок з подальшою їх комерціалізацією.

Втрата стійкості відбувається під впливом флуктацій, які обумовлюють потрібний синергетичний ефект у розвитку національної економіки. По-перше, спричиняють кумулятивний ефект для майбутніх змін економічної системи. По-друге, можуть спричинити ефект самоорганізованої критичності, при якій система досягає піку наслідків порушення макрорівноваги і готова до миттєвих змін. По-третє, флуктації вказують на відхилення від певного порогового рівня (параметрів системи), що вказує на потребу вироблення нових адаптивних рішень.

Найбільшого поширення в науковій літературі при характеристиці довгострокового розвитку отримали формаційний, технологічний, цивілізаційний підходи [190, 279, 401, 404, 417, 420].

Згідно з формаційним підходом розвиток економічної системи визначається способом виробництва та формою суспільної свідомості. Відповідно до даних параметрів економічна система проходить стадії первіснообщинного, рабовласницького, феодального, капіталістичного, комуністичного ладу.

Технологічний підхід презентує розвиток економічної системи з виділенням інноваційних ядер розвитку, які утворені виробництвами, пов'язаними вертикальними та горизонтальними потоками факторів – кваліфікованої робочої сили, науково-технічного потенціалу [417, с.33]. Такий підхід передбачає виокремлення шести економічних укладів: перший (кінець XIX століття) характеризується домінуванням чорної металургії, розвитком машинобудування, пароплавобудування; другий (30-ті роки XX століття) – розвитком транспортної інфраструктури, засобів комунікації, електро- та радіотехнічної промисловості, ядерної енергетики; третій (70-ті роки XX століття) – розвитком електроніки та мехатроніки, поглибленням процесів спеціалізації та глобалізації виробництва; четвертий (80-ті роки XX століття) – створенням мікропроцесорної техніки та інформаційних технологій, розвитком теорії та практики менеджменту; п'ятий (кінець XX

початок XXI століття) – розвитком лазерної, плазмової, вакуумної, імпульсної, електрофізичної, електрохімічної, безвідходної технологій, біотехнології: генної інженерії, інженерної ензімології (створення ферментів для складних хімічних процесів), технологічної біохімії (полімери), біоінформатики, гібридизаційної технології (одержання високоспецифічних антитіл за допомогою клонування); шостий етап (сучасний етап і найближчі 10 років) характеризується інтелектуалізацією світового ринку, міжнародним трансфертуванням технологій, розвитком психонетики, метапсихології.

За концепцією американських аналітиків, нині лише кілька країн перебувають у транзитному стані і здатні в найближчі 15–20 років перейти від п'яти- до шеститехнологічного укладу. Щодо України, то вона, як і Росія, перебуває між четвертим та п'ятим укладом. Близько 57% виробленої продукції та 30% інноваційних витрат у 2010 р. припадало на галузі 3-ого технологічного укладу; 38% продукції та 60% витрат – на галузі 4-ого технологічного укладу; 4% продукції та 8,6% витрат – на галузі 5-ого технологічного укладу, а на 6-ий високотехнологічний уклад припадало менше 1% обсягу промислової продукції [251]. Загальнодержавною комплексною програмою розвитку високих наукоємних технологій [311] передбачено до 2013 р. збільшення обсягів виробництва 5-ого технологічного укладу з 4% до 12 %, а виробництва 6-ого технологічного укладу з 1% до 3%. Однак при домінуючому розподілі інноваційних витрат на галузі 3-ого та 4-ого технологічних укладів є велика загроза деіндустріалізації національної економіки, а тому програмні наміри є малодосяжними.

Відповідно до програм науково-технічного розвитку та стратегічних планів урядів економічно розвинутих країн, до 2020 р. передбачається активне становлення нового – енергетичного укладу, основою якого повинна стати енергія водню і термоядерного синтезу [205]. У таких умовах, у разі нашої готовності передбачити зміни, систематизувати ресурси і вписуватися в нові цикли розвитку, Україна могла б досягнути істотних результатів. Для цього, передусім, необхідно чітко визначити сфери найбільшої віддачі та рентабельності інвестицій, виокремити ті ніші в техноеконومیці майбутнього,

в яких Україна мала б надійну перспективу, визначити власні «вузькі місця». Зазначені завдання неможливо вирішити без довгострокового прогнозування та стратегічного планування економічних тенденцій і науково-технічного прогресу.

В основі цивілізаційного підходу розвитку національної економіки покладено концепцію «третьої хвилі» американського професора Елвіна Тоффлера, згідно з якою кожна хвиля є етапом трансформації соціального та суспільного буття. В рамках цієї теорії вирізняють три хвилі суспільного розвитку: сільськогосподарську цивілізацію; промислову революцію (XVII століття), технологічну революцію (середина 1960-их років). Тоффлер сформував основні принципи «коду» нової цивілізації (протиставляючи їх принципам індустріальної цивілізації – «другої хвилі»): дестандартизація, деспеціалізація, десинхронізація, деконцентрація, демаксимізація, децентралізація. Ці принципи характерні для всіх сфер, на які Е. Тоффлер поділяє суспільство: техносфери, соціосфери та інфосфери – системи виробництва й розподілу інформації [404]. Крім цього, Тоффлер передбачив четверту хвилю «надіндустріалізації» або еру «знань та інформаційних технологій» («Зіткнення з майбутнім», 1970 р.), назвавши її своєрідним шоком або «зіткненням з майбутнім», попередивши при цьому суспільство про можливу технологічну небезпеку, інтелектуальний розрив, до яких держава має бути готовою [449].

На основі цивілізаційного підходу з урахуванням довгострокової динаміки суспільного розвитку було розроблено теорію цивілізаційних циклів (монографія Ю.В. Яковця «Цикли. Кризи. Прогнози», 1999 р. [435]), в рамках якої виокремлено сім світових цивілізацій і відповідні їм цивілізаційні цикли, які складаються із таких стадій: перехідного періоду, становлення, зрілості, занепаду. Вони охоплюють: неолітичну світову із циклом 6500 років (10–5 тис. р. до н. е.); ранньокласову із циклом 3300 років (4–2 тис. р. до н. е.); античну із циклом 1650 років (XII ст. до н. е.–V ст. н. е.); середньовікову із циклом 900 років (V–XIV ст. н. е.); передіндустріальну із циклом 380 років (XIV ст.–1730 р.); індустріальну із циклом 240 років (1731–

1972 рр.), постіндустріальну, яка існуватиме 160 років і включатиме перехідний період (1973–2010 рр.), становлення (2021–2016 рр.), період зрілості (2016–2100 рр.), занепад (2101–2130 рр.).

Отже, з використанням формаційного, технологічного, цивілізаційного підходів довгостроковий розвиток національної економіки можна представити як безперервний, векторний, хвилеподібний процес зміни інституційної, організаційної, структурної, ресурсної підсистем функціонування національної економіки, виникнення нових, трансформацію існуючих зв'язків системи відповідно до ендогенних та екзогенних викликів.

При характеристиці розвитку національної економіки як об'єкту управління важливе значення має інтегральна оцінка такого розвитку, яка є своєрідним інформаційним підґрунтям для подальшого використання важелів державного управління економікою. Вона повинна враховувати характер економічної та політичної систем у країні, сформованість організаційно-управлінських структур; досягнутий рівень економічного та соціального розвитку національної економіки, досягнуту стадію розвитку суспільства, особливості галузевої структури господарства, розвинутість ринкової інфраструктури, ступінь залучення в міжнародний поділ праці тощо.

Універсальним показником вимірювання економічного розвитку країни є її валовий внутрішній продукт (ВВП) і валовий національний продукт (ВНП), а також вклад ВВП країни у світовий ВВП, який для України становить 0,66% (див. додаток А, табл. А.6). Однак рівень економічного розвитку лише за цими показниками в повній мірі оцінити неможливо, оскільки приблизно однакові ВВП країни можуть бути при різному рівню розвитку. Тому для оцінки рівня економічного розвитку слід використовувати такі показники: ВВП в розрахунку на одного жителя; галузеву структуру економіки.

За величиною ВВП (див. додаток А) країни світу можна поділити на: 1) країни з високим рівнем доходів – понад 20 000 дол. на 1 мешканця (за статистикою Світового банку у 2009 р. таких країн було 38); 2) країни з

рівнем доходів, вищим від середнього – від 10 000 до 20 000 дол. (45 країн); 3) країни з рівнем доходів, нижчим від середнього – від 1000 до 8000 дол. (56 країн); 4) країни з низьким рівнем доходів – менше 1000 дол. на одного мешканця (35 країн). Найвищі показники ВВП на одного мешканця належать Люксембургу (98879 дол.), Норвегії (81 111 дол.), Ісландії (62733 дол.), Ірландії (58399 дол.), Данії (81111 дол.). Найбіднішими країнами є Бурунді (115 дол. на одного мешканця), Конго (144 дол.), Ліберія (193 дол.). Україна серед 189 країн посіла 91 позицію у рейтингу з середньодушовими доходами нижче середньосвітового значення – 3029 дол.

Рівень економічного розвитку країни визначається також показником галузевої структури національної економіки. Відповідно до теорії К.Кларка, це три сектори, частку кожного із яких визначають в загальному обсязі ВВП: 1) первинний сектор, який охоплює аграрні галузі (сільське і лісове господарство, рибальство); 2) вторинний, до якого належать індустріальні галузі (промисловість і будівництво); 3) третинний, який представлений сферою послуг. Залежно від домінування кожного із трьох секторів країни перебувають на доіндустріальній, індустріальній, постіндустріальній стадії розвитку. Зокрема, країни постіндустріальної стадії (Західна Європа, Північна Америка, Японія) мають до 70% третинного сектору. Індустріальні країни (постсоціалістичні, в тому числі Україна, нові індустріальні країни Азії та Латинської Америки) мають у своєму ВВП 35–50% вторинного сектору. В країнах доіндустріальної стадії розвитку домінують галузі первинного сектора. До цієї групи належать країн Африки, Азії, Центральної Америки, Океанії.

Перспективи розвитку національних економік можна оцінити через розвиток галузей третього сектору (освіти, науки, культури, охорони здоров'я, інформаційних технологій, наноекономіки). Сьогодні на інформаційно-комунікаційні технології в середньому витрачається 6% світового ВВП, на охорону здоров'я – 2,3% ВВП, на науку та нові технології – 2,2% ВВП, що забезпечує частку високотехнологічної продукції у

світовому експорту на рівні 17,4% від загального експорту промислових товарів [259].

Для того, щоб передбачати можливі зміни розвитку національної економіки, підсилювати чи пом'якшувати дію чинників, що стимулюють чи стримують розвиток, враховувати характер впливу атракторів, створювати умови для пропорційного розвитку, покращувати інтегральні показники рівня розвитку національної економіки та її конкурентні позиції у світовій економіці, враховувати ризиковість, емерджетність, невизначеність економічних процесів, необхідно цим розвитком управляти.

Таким чином, проведене в цьому параграфі дослідження дозволило пояснити суть, виокремити основні форми розвитку, особливості функціонування національної економіки як об'єкту управлінського впливу, з'ясувати особливості довгострокового розвитку та обґрунтувати об'єктивну необхідність управління ним. Для того, щоб цей вплив був результативний, він має базуватися на оцінці факторів, умов розвитку, ендогенних та екзогенних викликів, що дало б змогу визначити напрями та форми державного втручання при виборі можливої траєкторії подальшого розвитку.

1.2. Концептуальні підходи до формування моделі довгострокового розвитку національної економіки

Теорія та практика економічного розвитку, принципи, структура, механізми, пріоритети функціонування національних економік, процеси господарської еволюції сприяли формуванню певних моделей розвитку національних економік. Вони, як слушно зазначає В.В. Вітлінський, формуються на основі абстрагування від конкретних шляхів господарського поступу окремих країн та розкривають типові, спільні риси парадигмального змісту, що не підлягають тимчасовим, кон'юнктурним коливанням і є відносно сталими протягом тривалого часу [42, с.36].

Питання вибору моделі розвитку національних економік піднімалися неодноразово в працях зарубіжних вчених (І. Валлерстайна [35], Р. Грінберга [64] і ін.) та вітчизняних науковців (А.І. Амоші [3], В.П. Бодрова [24, 25], В.М. Гейця [52, 57], В.П. Горбатенка [62], С.А. Єрохіна [97], О.І. Соскіна [388], А.С. Філіпенка [421] та ін.). Віддаючи належне напрацюванням цих науковців, необхідно констатувати, що питання вибору моделі, прийнятного варіанту довгострокового розвитку України, визначення трансмісійних потоків, які повинні лежати в її основі, та кінцевих цілей – залишається відкритим. Відсутність правильно сформованих національних економічних інтересів, на реалізацію яких має бути націлена модель довгострокового розвитку економіки, недостатнє теоретичне підґрунтя економічної моделі породжує помилковість і неефективність економічних реформ. Тому при виборі моделі розвитку національної економіки необхідно опиратися на факторний потенціал, екзогенні виклики, трансформаційні процеси всередині країни, сформовані традиції, спроможність адаптації національного економічного середовища до вимог міжнародного середовища.

Факторний потенціал розвитку національних економік можна показати у вигляді:

- 1) факторів пропозиції, як основного чинника функціонування економічної системи, які об'єднують: кількість та якість природних ресурсів (земля, корисні копалини, енергоносії, клімат, водні ресурси); кількість і якість трудових ресурсів (пропозиція робочої сили, кваліфікація робочої сили, накопичений певний запас здоров'я, знань, навичок, здібностей, мотивацій до праці); обсяг капіталу – фінансового (золото, гроші, депозити, цінні папери), виробничого (обладнання, устаткування, виробничі будівлі, основні фонди, матеріальні оборотні засоби, дороги), інтелектуального (засоби програмного забезпечення, патенти, ноу-хау); технології (науково-дослідні і проектно-конструкторські розробки, які є найдинамічнішими факторами, що впливають на зростання продуктивності праці); інформацію, котра пронизує усі сфери людської діяльності, служить провідником знань та думок, інструментом спілкування, взаєморозуміння та співробітництва,

утвердження стереотипів мислення та поведінки; підприємницька здатність, яка відображає вміння мобілізувати і використовувати фактори виробництва, генерувати нові знання та втілювати їх у виробництво. Вплив цих факторів на інтегральні результати функціонування економічної системи відображено в табл. 1.4;

Таблиця 1.4

Вплив факторів пропозиції на розвиток національної економіки¹

Фактори	Об'єкти впливу	Напрямок впливу
Капітал (K), праця (L)	Темпи приросту ВВП (t_y)	$Y = a K^\alpha L^\beta$ $t_y = t_a + t \cdot l + t \cdot \beta$
Капітал: заощадження (s), інвестиції (i)	капіталоозброєність, k ; продуктивність праці, y ; ВВП, Y ;	$s \uparrow \rightarrow i \uparrow \rightarrow k \uparrow \rightarrow y \uparrow \rightarrow Y \uparrow$
Зростання чисельності населення з темпом Δl	k, y, Y	$k \uparrow \rightarrow y \uparrow (y + \Delta l < i)$ $k \downarrow \rightarrow y \downarrow (y + \Delta l > i)$
Поступ науково-технічного прогресу (приріст ефективності праці (E) з темпом (g), приріст загального обсягу виробництва під впливом приросту населення та технічного прогресу з темпом ($\Delta l + g$),	y, Y	$y \uparrow$ на g при $E \uparrow$ на g $L \uparrow$ на Δl при $E \uparrow$ на g $Y \uparrow$ на $(\Delta l + g)$
a_i – фактори виробництва; $\frac{dY}{da_i}$ – граничний продукт і-того фактору.	Y	$Y = \frac{dY}{da_1} \cdot a_1 + \frac{dY}{da_2} \cdot a_2 + \dots + \frac{dY}{da_n} \cdot a_n$ $\frac{dY}{da_i} \uparrow \rightarrow Y \uparrow$

¹Примітка: складено автором.

2) факторів попиту, які зумовлені середовищем функціонування економічної системи, структура якого проаналізована в підрозділі 1.1 дисертації. Вони, пов'язані із підвищення рівня сукупних витрат економічної системи з метою повного використання обсягу всіх виробничих ресурсів для забезпечення зростання кінцевого результату виробництва;

3) соціокультурних факторів, котрі характеризують переважно духовний аспект життєдіяльності людей (культура, традиції, ідеологія, релігія, єдність та патріотизм нації);

4) інституційних факторів, які пов'язані із функціонуванням базисних інститутів (обмежені певними рамками, правилами та нормами особливі

сфери соціальних відносин у сфері власності, влади, управління, праці, нагромадження і розподілу капіталу, споживання, розвитку економічної системи), перетворенням існуючих суспільних інститутів відповідно до нових умов, формуванням нових інститутів (корпоративної та приватної власності, конкуренції, підприємництва, децентралізації управління тощо) з формуванням нових формальних правил і неформальних обмежень, нової системи цінностей суспільства. Сукупність суспільних інституцій різного рівня в поєднанні з базовими цінностями розвитку забезпечують безперервність і стабільність функціонування економічної системи країни.

Оскільки об'єктом дисертаційного дослідження є національна економіка, яка є відкритою економічною системою, то перелік даних факторів розвитку слід доповнити глобальними факторами, що відображають вплив чинників вищого, наднаціонального рівня на розвиток національної економіки. Сучасні виклики глобалізованого розвитку пов'язані, насамперед, зі зростанням планетарних проблем; циклічними ритмами, трендами розвитку світового господарства, формуванням нової політико-економічної моделі світу, що характеризується переходом від біполярності до мультиполярності; зміною природи міжнародної конкуренції та пригніченням внутрішніх ринків низки національних держав; збільшенням питомої ваги тіньової економіки на глобальному рівні та виходом її з-під контролю урядів держав; загостренням конфлікту між потребами країн-глобалізаторів і потребами національних економік (держави з розвинутими інноваційними системами формують цивілізаційні анклавні, які визначають сучасний світоустрій через жорсткий контроль за інформаційними, технологічними і фінансовими потоками); збільшенням розриву між рівнями економічного розвитку країн, появою вектору диференціації; міжкраїнною міграцією економічних, екологічних, соціальних криз; інтеграцією, транснаціоналізацією світової економіки.

Зміна економічної ситуації у світі, що пов'язана з суттєвими зрушеннями у процесах конкуренції, перетікання капіталу, товарів і послуг, з міграцією робочої сили, спричинила значні деформації у розвитку практично

всіх країн світу: посилення добровільно-примусової координації національних макрополітик на глобальному рівні, втрата стимулів для розвинутих країн щодо підтримки високого рівня конкурентоспроможності, збільшення економічного розриву між країнами, розвиток корпоративного глобалізму. Така ситуація обумовлює посилення мобільності ресурсів, змінює правила конкурентної боротьби у світовій економіці, а це, в свою чергу, вносить нові корективи у позиціонування національних економік у глобалізованому просторі, сприяє формуванню нового середовища макросоціальних та макроекономічних відносин, яке породжує нові моделі національної модернізації.

Кожен із перерахованих факторів визначає передумови процвітання або ж кризові процеси в національних економіках і визначається певними індикаторами. Залежно від факторів розвитку та індикаторів, які їх визначають, доцільно виокремити кілька типів можливих моделей, які можна покласти в основу довгострокового розвитку:

- 1) за формою: моделі лінійного розвитку; структурних трансформацій; екзогенно залежного розвитку; ендогенного розвитку; економічного зростання;
- 2) за співвідношенням механізмів ринкового саморегулювання і державного впливу: моделі змішаної економіки, командно-адміністративні, вільної ринкової економіки;
- 3) за обраними пріоритетами: моделі сталого, інноваційного, конкурентного, ноосферизованого розвитку;
- 4) за характером розвитку: неоліберальна модель, адаптивна модель, модель еволюційного регіоналізму, модель концентричних кіл, модель багатовекторності, модель регіонального вирівнювання.

Модель лінійних стадій розглядає економічний розвиток як серію послідовних етапів економічного зростання, через які повинна пройти будь-яка країна при входженні в цивілізаційну систему господарських координат. Її методологічною основою є теорія американського економіста В. Ростоу, яка була обґрунтована в першому параграфі роботи. Однією з головних умов

цієї моделі є мобілізація внутрішніх заощаджень для забезпечення достатнього рівня інвестицій для здійснення економічного прориву та наступної підтримки темпів економічного зростання.

Ця модель є придатною для стабільних економік, тоді як більшість процесів, які протікають в економічних системах, мають сьогодні здебільшого нелінійний, стохастичний характер. Тому вона є малоприматною для економіки України.

Модель структурних перетворень є базовою у забезпеченні індустріалізації світової економіки. Вона акцентує увагу на механізмі перетворення економіки країн з аграрної в індустріальну, з більш розвинутою галузевою структурою та більш високим рівнем урбанізації. В її основі лежить концепція індустріалізації англійського економіста Артура Льюїса. Відповідно до цієї концепції країни, що пройшли стадію індустріалізації, поділяються на традиційний сектор з натуральним сільським господарством, з надлишком робочої сили, примітивними знаряддями праці і сучасний промисловий сектор, який поглинає вільну робочу силу, сприяючи цим самим модернізації економіки та зміцненню її індустріального ядра.

Основним недоліком цієї концепції є її абстрактність і неврахування технічного прогресу, який збільшує продуктивність праці, цим самим витісняє зайву робочу силу. Сучасна інтерпретація моделі дозволяє обґрунтувати недостатній рівень розвитку країн «третього світу», недовикористання наявних ресурсів через структурні й інституційні деформації, а також домінування застарілих технологічних укладів. Тому в ролі основних структуроутворюючих чинників довгострокового розвитку сучасної національної економіки повинні розглядатися: поширення інформаційно-комунікаційних технологій, розвиток мікроелектроніки; інтелектуалізація виробництва, софтизація, яка відображає дифузії сфер матеріального і нематеріального виробництв.

Залежно від того, як співвідносяться фактори зовнішнього та внутрішнього впливу на розвиток національної економіки, доцільно виокремити: ендогенно орієнтовану модель економіки; екзогенно залежну

модель економіки; диверсифіковану модель (змішаного типу). Основними критеріями, за якими вирізняються ці типи моделей, є здатність господарського механізму адаптуватися до змін внутрішніх і зовнішніх факторів, структура зовнішньоторговельного обороту, показники економічної безпеки, частка транснаціональних корпорацій на національному ринку, зовнішній вклад в економіку, структура зовнішніх запозичень, методи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності тощо.

Модель екзогенного розвитку пояснює взаємодію сильних економік і периферії. Вона відображає домінуючі позиції розвинутих індустріальних країн, міжнародних фінансових організацій, що дає їм змогу впливати на розвиток держав «третього світу» та країн з перехідною економікою. В процесі цих взаємовідносин часто імітуються радикальні реформи і посилюється технологічна відсталість та залежність бідних країн. Використання цієї моделі в сучасних умовах світоустрою є наслідком диференціації рівнів розвитку національних економік, асиметрії внутрішніх і зовнішніх факторів економічного зростання, наявності структурних та інституційних диспропорцій в економіці, залежності від зовнішніх трансфертів.

Формою прояву моделі є реалізація євразійських стратегій США, ЄС, Росії, в полі зору яких перебуває й Україна. Для розвитку України вона є непридатною, оскільки ставить під загрозу національну безпеку, а тому Україні необхідно виробити та реалізувати таку стратегію розвитку, яка використовуватиме переваги від трансрегіонального співробітництва, забезпечуючи при цьому реалізацію власних економічних і політичних пріоритетів.

Ендогенна модель переважно є інструментом посилення національної ідентичності, засобом реалізації стратегії випереджаючого розвитку за рахунок: стимулювання сукупного попиту, інтелектуалізації суспільства, розвитку імпортозамінних виробництв, скорочення енергоємності при одночасному зростанні наукоємності виробництва, підтримки інвестиційного вектору співпраці з міжнародними валютно-фінансовими і кредитними

установами, зростання капіталізації й інвестиційної активності економіки шляхом стимулювання внутрішніх приватних інвестицій через сприятливу фіскальну та монетарну політику.

Моделі економічного зростання (див. додаток Б) передбачають прискорений кількісно-якісний розвиток суспільної системи за рахунок привнесення в неї передових світових технологій, що стосуються усіх сфер життєдіяльності суспільства (інформаційні, фінансові, виробничі, навчально-освітні, підприємницькі, управлінські технології). Їх доцільно структурувати в розрізі моделей: 1) збалансованого економічного зростання в умовах нестійкого розвитку, в яких темпи зростання основних складових залишаються постійними; 2) максимального нагромадження капіталу з максимальним рівнем споживчих витрат; 3) незбалансованого економічного зростання за умов нестійкої макrorівноваги, кон'юнктурних коливань (темпи зростання в такій моделі, за концепцією Дж. Форестера, прямують до нуля); 4) моделі переважно ендогенного зростання; 5) моделі переважно екзогенного зростання; 6) моделі створення полюсів зростання, які можуть мати форму як внутрішньосистемної концентрації регіонів, котрі сприятимуть зростанню економіки всієї країни, так і об'єднання економік кількох країн.

Варто зауважити, що прогресивною формою зазначених моделей є переважно ендогенна модель економічного зростання. З цим погоджуються деякі провідні вітчизняні вчені (праці В.М. Гейця, В.П. Семиноженка, М.І. Скрипниченко [51, 52, 56], Л.І. Федулової [418]). Базовим складовими цього підходу є внутрішні складові розвитку економічної системи. Насамперед – це розширення місткості споживчого ринку, ефективний споживчий та інвестиційний попит, розвиток третього сектору (освіти, науки), посилення конкурентоспроможності національних товарів, структурна перебудова, проведення економічних й соціальних реформ, становлення потужного підприємницького сектору, який стимулює оновлення економіки, раціоналізує та підвищує ефективність внутрішнього виробництва, зниження матеріалоємності та енергоємності виробництва, обмеження обсягів

зовнішніх запозичень, нормалізація грошового обігу. Реалізація цієї моделі в Україні забезпечить саморозвиток і збереження національної економіки як цілісної економічної системи. Її використання вимагає активізації використання внутрішнього потенціалу економічної системи.

Залежно від того, як поєднується ринкове саморегулювання і вплив держави на розвиток економічних систем, доцільно виокремити командно-адміністративну модель, модель вільного ринку та моделі змішаної економіки.

Командно-адміністративна модель з іманентною їй тоталітарною, директивною, етатичною системами управління, відсутністю демократизму, виключною державною формою власності була характерна для країн колишнього соціалістичного табору і сьогодні зберігається, в основному, в країнах Латинської Америки. З 2004 р. в Європі відбувається трансформація посткомуністичних політико-економічних систем і поступова інтеграція пострадянських країн до єдиного трансатлантичного цивілізаційного простору з відповідною зміною моделей розвитку національних економік. Ці зміни пов'язані із утвердженням корпоративізму східного типу, індивідуалістично-конкурентного розвитку, егалітарно-колективістської системи цінностей [50].

Модель відкритої, лібералізованої економіки набула поширення з 80-их років ХХ століття. Для неї характерним є домінування процесів ринкового саморегулювання та розвиток приватної власності, мінімізація державного втручання в економіку. Її ефективно використали Аргентина, Бразилія, Мексика, Польща, Чехія, Словенія та інші постсоціалістичні країни.

Сучасними моделями розвитку національних економік є моделі змішаної економіки, для яких характерним є поєднання ринкового саморегулювання з державним регулюванням, корпоративним управлінням і розвитком державно-приватного партнерства. Основи функціонування цих моделей обґрунтовані в працях А. Вагнера, С. Чейза, Е. Хансена, Дж. Кейнса, П. Самуельсона. До них належать американська, японська, європейська,

азіатська моделі, які характеризуються поєднанням ринкового саморегулювання і державного регулювання економіки.

Для відносно вільної ринкової економіки США вплив держави зводиться до правової регламентації бізнесу та стимулювання приватного підприємництва за рахунок фінансових важелів. В латиноамериканській моделі (Аргентина, Бразилія, Мексика) розвиток економіки відбувається з орієнтацією на імпортозаміщення.

Для Японії характерна економіка державно-керованого типу, в якій держава співпрацює з приватним бізнесом у сфері розміщення капіталів, реалізації промислової політики через систему індикативного планування, а соціальні програми фінансуються приватним сектором.

При характеристиці європейської моделі змішаної економіки необхідно виділити ліберально-монетарну та стабілізаційно-трансфертну моделі. При ліберально-монетарній моделі роль держави зводиться до мінімального втручання уряду в економічні процеси, державні інвестиції обмежуються соціальною сферою, підтримується збалансованість місцевих бюджетів, обмежується грошова маса, проводиться рестрикція державної заборгованості, домінує приватна форма власності, підтримується створення приватних страхових компаній і пенсійних фондів, у зовнішньоекономічній політиці підтримуються ідеї фритредерства.

При стабілізаційно-трансфертній моделі домінує багатоукладна економіка з розвинутим державним сектором, який проявляє себе через активне цінове, бюджетно-фінансове державне регулювання, державне замовлення. Держава гарантує при цьому певну якість життя, рівень зайнятості, пенсійне забезпечення, соціальне страхування. У зовнішньоекономічній політиці використовуються протекціоністські механізми регулювання (використання митних тарифів, квотування і ліцензування експортно-імпортних операцій). Цей тип моделі пов'язаний з використанням інструментів державної стабілізаційної політики, метою якої є підтримка загальної економічної рівноваги, повної зайнятості, стійкого зростання економіки, стабільного рівня цін і збалансованого платіжного

балансу через вплив на сукупний попит або сукупну пропозицію. Стабілізаційна політика використовується урядом не лише в ситуаціях кризи, а й у випадках необхідності закріплення досягнутого (бажаного) стану, запобігання небажаного виходу параметрів економіки за допустимі межі. В періоди депресії держава застосовує стимулюючу (експансивну) стабілізаційну політику, а в періоди підйому – стримуючу (контрактивну) стабілізаційну політику.

В рамках європейської моделі поєдналися маргінальні, інституційно-дистрибутивні, мотиваційні, консервативно-корпоративні, ліберально-демократичні моделі, практичне застосування яких дає змогу виокремити: континентальну німецьку модель, яка ґрунтується на розгалужених схемах соціального страхування, котрі спрямовані на зростання рівня зайнятості; скандинавську модель, яка характеризується розширеною системою надання державою соціальних послуг, наявністю різноманітних соціальних програм; британську модель, котра тяжіє до ринкових принципів вирішення соціальних питань і розвитком приватного соціального страхування; змішану французьку модель, що поєднує приватну та державну системи соціального захисту; шведську модель, яка вирізняється проведенням активної соціальної політики, перерозподілом високої частини національного продукту через державний бюджет, відпрацюванням курсу на створення суспільства загального добробуту, налагодженням соціального діалогу, посиленнями стандартами збереження довкілля.

Азіатська модель характеризується незначною часткою державної власності в економіці при одночасно суттєвому втручанні держави в економіку (модель інтервенціонізму), та пріоритетом національних інтересів. Її використовують деякі нові індустріальні країни (НІК), що характеризуються високими темпами економічного зростання (Гонконг, Сінгапур, Тайвань, Південна Корея, Малайзія, Таїланд, Індія, Кіпр, Туніс, Туреччина, Індонезія, Філіппіни та Китай).

В сучасних умовах України уряд намагається реалізувати стабілізаційну рестриктивну модель, обмежуючи споживчі витрати, державні соціальні

трансфери, на фоні загального зростання цін на енергоносії, побутові послуги та продукти харчування. Вона, з позицій довгострокових перспектив розвитку, лише збільшуватиме ризики зростання безробіття та посилить деструктивні процеси в економіці.

Залежно від того, які пріоритетні напрями розвитку домінують у національній економіці, доцільно виокремити наступні моделі: інноваційного, конкурентного, сталого розвитку.

Перехід до інноваційної моделі розвитку економіки – найхарактерніша ознака сучасного етапу світового розвитку. В теперішньому суспільстві інноваційна діяльність розглядається як засіб реалізації економічних цілей, як безперервний і цілеспрямований процес пошуку, підготовки та реалізації нововведень, що дають змогу не лише підвищити ефективність функціонування суспільного виробництва, а принципово змінити способи його розвитку. Усвідомлення важливості інноваційного розвитку урядами розвинутих країн призвело до імплементації інноваційної стратегії в їхніх макроекономічних політиках. Зазначимо, що якість управління інноваційними процесами стала визначальним фактором конкурентоспроможності національних економік в глобальному просторі. Крім цього, інноваційна складова набрала наднаціонального характеру, це призвело до її використання у багатьох міжнародних програмах, проектах.

Проблеми розбудови інноваційної моделі в Україні активно досліджують вітчизняні вчені Л. Антонюк [3], О. Амоша [7], С. Архієреєв [9] Ю. Бажал, В. Базилевич [12], Л. Безчасний, І. Бланк, З. Варналій [43], О. Власюк [43], А. Гальчинський [47], А. Гриценко [65], В. Геєць [52], Б. Холод, В. Ткаченко [426], А. Поручник, Ю. Пахомова [273], М. Пашута [275], А. Поручник [286], В. Савчук, Л. Федулова [417] та інші науковці, економісти.

Результатом наших досліджень стала підтримка розбудови моделі нової економіки. Її ознаками є: стимулювання зростання інвестицій в інформаційні технології, в створення нових товарів та послуг; збільшення венчурних капіталовкладень; реструктуризація корпорацій з метою зниження видатків і поліпшення використання інформаційних технологій; сприяння розвитку

підприємницької культури; створення конкурентних умов доступу інвестора на фінансові ринки; прискорення процесів лібералізації економіки, посилення інноваційної складової в системі внутрішньо-організаційного менеджменту державних установ та організацій під час виконання покладених на них функцій. Незважаючи на достатнє теоретичне та практичне обґрунтування зазначених проблем, питання інституційної облаштованості інноваційного розвитку України, яка сприяла б ноосферизації національної економіки і посилювала б її конкурентні позиції у світовому просторі, не вирішено до цих пір.

Особливе місце в сучасному розвитку економічних систем відводиться моделям конкурентного розвитку. Наукові основи для них закладені у раціональній ринковій концепції А. Сміта; структурній концепції Ф. Еджуорта, А. Курно, Дж. Робінсона, Е. Чемберліна; концепції співконкуренції А. М. Брандербургера (Гарвардський університет) та Б. Дж. Нейлбаффа (Йельський університет); концепції конкурентних переваг країни М. Портера (Гарвардська школа бізнесу); інноваційній концепції інтелектуального лідерства Г. Хемела (Лондонська школа бізнесу) і К. К. Прахалада (Мічиганський університет); гуманітарній концепції, адептами якої є М. Грановетер, М. Кастельє, Р. Сведберг, А. Сен, А. Трен, Р. Холінгсворт, Ф. Шміттер та інші.

Методологічною основою конкурентного розвитку є модель Портера [285, с.221], в основі якої покладено маркетинговий вектор управління економікою, цілеспрямований вплив на «конкурентний ромб» (виробники, постачальники, продавці, споживачі), поліпшення якості внутрішнього попиту шляхом використання державного замовлення, створення регіональних кластерів, заохочення внутрішньої диверсифікованості виробництва, сприяння зовнішньоекономічній активності товаровиробників, втілення концепції розвитку ноосферизованої, інноваційної економічної системи. При цьому, характеризуючи ноосферизацію, Портер передбачив такі її складові: економіку товару, економіку соціально-економічних

відносин, економіку менеджменту, економіку послуг, економіку Знання, що базується на інтелектуальному й людському капіталі.

Вітчизняні наукові дослідження конкурентоспроможності національної економіки можна систематизувати у вигляді таких блоків:

1. Підхід, який базується на позиціонуванні конкурентних переваг (Я.А. Жаліло, Я.Б. Базилюк, П.Ю. Беленький, С.В. Давиденко, В.А. Комаров, В.І. Крючкова, Л.І. Федулова і ін.). Згідно з даним підходом під конкурентоспроможністю національної економіки розуміють стан суспільних відносин у державі, який обумовлений політичними, економічними, соціальними факторами щодо забезпечення умов стабільного підвищення ефективності національного виробництва, адаптованого до змін світової кон'юнктури та внутрішнього попиту на основі розкриття національних конкурентних переваг та досягнення кращих, ніж у конкурентів, соціально-економічних параметрів, і гарантує державі стійке становище на зовнішніх та внутрішніх ринках [15, 101, 192, 418].

2. Соціально-орієнтований підхід (Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручника, Л.Л. Антонюк), згідно з яким конкурентоспроможність національної економіки – це не просто раціональність базової інституційної побудови економічних відносин, а таке забезпечення функціонування економічної системи, яке базувалося б на забезпеченні соціальної рівноваги та соціального добробуту, що дозволяло б забезпечувати трансформаційний розвиток національного економічного простору [7, 57, т. 2, с. 137, 204, 286].

3. Підхід, який базується на структурних змінах в економіці (А.С. Гальчинський, В.М. Геєць, А.К. Кінах, В.П. Семиноженко, П.П. Сасанчин, А.Ф. Криштофор, Ю.Б. Голляк, Ю. Кіндзерський, В.А. Предборський, С. Халінін, А.А. Чернявський). Згідно даного підходу конкурентоспроможність країн досягається за рахунок структурної перебудови національного господарства, яка зорієнтована на впровадження високих технологій та інновацій, підтримку розвитку соціальних інститутів, освіти, науки, [48, 54, 61, 175, 291, 426].

Оскільки у світі відбувається жорстка конкуренція, яка виштовхує енерго-, сировинно- та екологічно- та екологічно- та екологічно- виробництва на периферію світового розвитку, для України важливо підтримати структурну та ноосферизовану складові нарощення конкурентоспроможності в руслі генерації нових знань й активного використання високих технологічних процесів.

Доволі поширеною моделлю розвитку національних економік є модель сталого розвитку. Вона є екологічно зорієнтованою і засвідчує перехід еволюції на коеволюцію – обопільний розвиток людства та природи. Основи побудови такої моделі були закладені: в працях В.І. Вернадського про ноосферу [46]; П. Ерліха, Ж. Дорста «До того, як загине природа» (1968 р.); Б. Комонера «Коло, котре замикається» (1974 р.); декларації першої конференції ООН з навколишнього середовища (1972 р.), в котрій було зазначено про проблеми співіснування людства і навколишнього середовища; в наукових доповідях Римського клубу (Р. Медоуз «Межі зростання»), які обґрунтували необхідність переходу цивілізації до стану «глобальної динамічної рівноваги»; створення Міжнародної Комісії у справах навколишнього середовища у 1983 р. при ООН та першого її звіту в 1987р. на сорок другій сесії Генеральної Асамблеї ООН.

Концептуальне закріплення ідеї сталого розвитку відбулося на засіданні другої конференції ООН з проблем навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (1992 р.), на якій вперше були сформульовані основні положення концепції сталого розвитку, задекларовані у програмних документах «Завдання на ХХІ ст.» («Програма 21»).

Подальше впровадження концепції сталого розвитку світового господарства знайшло своє відображення:

- в протоколі Кіотської конференції 1997 р. («Кіотський протокол») – єдиної глобальної системи вирішення проблем зміни клімату, який Україна ратифікувала 4 лютого 2004 р. Для України умовою цього протоколу є збереження рівня шкідливих викидів на рівні 1990 р. за рахунок екологізації виробництва. Однак в діючій практиці умови цього договору виконувалися за рахунок зниження ВВП та скорочення промислового виробництва;

- 3-й конференції ООН з проблем клімату Землі, що проходила в Бонні в 2001 р., на якій держави-учасники вперше дійшли згоди щодо спільних зобов'язань у попередженні кліматичних змін. Таким чином, ідея сталого розвитку набула екологічного виміру;

- на 4-й конференції ООН в Йоганнесбурзі (2002 р.), де було обгрунтовано необхідність рішучих практичних заходів, координації зусиль усіх країн у подоланні впливу техногенних факторів на природне довкілля; прийнято Глобальну стратегію сталого розвитку, розраховану на 2003–2015 рр., яка має на меті вирівнювання соціально-економічних рівнів розвитку на глобальному, регіональному та субрегіональному рівнях. Після чого уряди більше як 50 країн розробили стратегії сталого розвитку, в яких пом'якшуються негативні наслідки глобальної конкуренції;

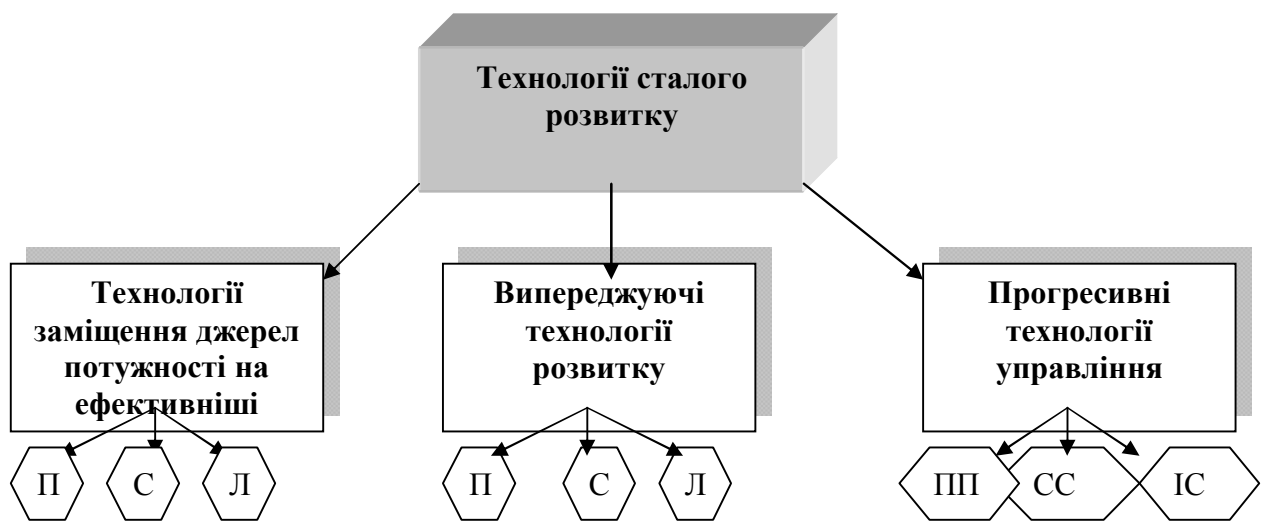
- в політичній декларації, прийнятій на кліматичному саміті ООН зі зміни клімату в Копенгагені (2009 р.), яка фіксує необхідність утримання глобального потепління на рівні 2 градусів Цельсія.

Згідно з декларацією ООН [13, с.14] сталий розвиток передбачає збереження зростання можливостей задовольняти існуючі потреби суспільства, не загрожуючи майбутнім поколінням задовольняти свої потреби. В цьому контексті доцільно виокремити фактори сталого розвитку, які повинні зберігатися, і фактори, які мають змінюватися. Отже, збереженню підлягає зростання можливостей задовольняти потреби суспільства, а змін потребують складові господарського механізму економічної системи. Насамперед, це зміна умов експлуатації ресурсів, технологічне вдосконалення виробництва, структурна переорієнтація інвестування, підвищення якості управління національною економікою.

Сталий розвиток у сучасній науковій літературі асоціюють з узгодженням трендів динамічного розвитку, з забезпеченням розширеного відтворення інтелектуальних ресурсів, з соціально-економічним прогресом людства, який, на думку О.Г. Білоруса [20, с.29], повинен відобразитися на зростанні рівня життя, розвитку людини як найвищої соціальної цінності.

Основною перевагою моделі сталого розвитку є можливість поєднання в ній прогресивних технологій розвитку й управління економікою, що особливо актуальним є для проведення нашого дисертаційного дослідження. Сталий розвиток забезпечується певними технологіями (див. рис. 1.4.).

Модель сталого розвитку, обґрунтована в праці Дейлі Германа «По за зростанням. Економічна теорія сталого розвитку» (2002 р.) може мати три виміри: економічний, соціальний, екологічний [70].

П – природа, С – суспільство, Л – людина, ПП – природні потоки, СС – суспільна свідомість, ІС – індивідуальна свідомість людини

Рис. 1.4. Технології реалізації моделі сталого розвитку¹

¹ Примітка: побудовано автором на основі [70].

Економічний вимір означає, що добробут суспільства та кожного його члена має бути максимізований шляхом оптимального й ефективного використання природних та інтелектуальних ресурсів. Абсолютний пріоритет при цьому надається мінімізації бідності в сучасному світі. Декларація тисячоліття ООН (вересень 2000 р.) висунула перед людством історичне завдання – до 2015 р. скоротити вдвічі ту частину населення земної кулі, що має прибуток менше 1 дол. на день, страждає від голоду та не має доступу до безпечної питної води.

Соціальний вимір стосується відносин між природою та людиною і передбачає підвищення її добробуту, полегшення доступу до основних

соціальних послуг у сфері охорони здоров'я, освіти тощо. До цього виміру належать також розвиток громадянського суспільства, культури, поваги до прав і свобод людини. Питання справедливості, зокрема, щодо розподілу благ і доступу до ресурсів, має залишатися невід'ємним компонентом як економічного, так і соціального вимірів сталого розвитку.

Екологічний вимір зосереджується на збереженні фізичної і біологічної ресурсної бази екосистеми. Сталим розвиток буде лише тоді, коли використаний природний капітал замінюватиметься новим. Очевидно, що сталий розвиток вимагає збереження можливостей для розвитку прийдешніх поколінь.

Впроваджуючи стратегії сталого розвитку, різні країни намагаються вирішити різні проблеми. Країни, що розвиваються, прагнуть домогтися економічного зростання, подолання бідності, залучення іноземних інвестицій. Перед розвинутими країнами постають проблеми, пов'язані із подоланням екологічних наслідків промислової активності. Країни перехідного періоду прагнуть вирішити специфічні проблеми переходу до ринкової економіки.

Необхідність забезпечення сталого розвитку України продиктована низкою об'єктивних чинників: міжнародних (офіційне приєднання України до рамкового документа ООН «Порядок денний на XXI століття»), екологічних (надмірне природно-техногенне навантаження), ресурсних (інтенсивна експлуатація природних ресурсів), соціально-демографічних і суспільних (низька якість і тривалість життя, зростання кількості інфекційних захворювань, масштабна трудова міграція працездатного населення за кордон), економічних (застарілість обладнання, недосконалість експортного потенціалу, відсутність соціальної орієнтації у виробництві, високий рівень втрат ресурсів, ліквідація наслідків Чорнобильської катастрофи тощо). Однак вектор сталого розвитку знайшов своє відображення лише в Стратегії сталого розвитку та структурно-інноваційної перебудови української економіки на 2004–2015 рр., яка донині не отримала законодавчого закріплення. У цьому документі сталим визначається

розвиток, який задовольняє потреби суспільства, не ставлячи під загрозу спроможність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби [393].

При характеристиці моделей розвитку національних економік науковці (С.Л. Пакулін, М.І. Карлін, А. Панарін, А.П. Федотов, О.Г. Білорус, Ю.М. Пахомова, Д.Г. Лук'яненко та ін.) приділяють значну увагу питанням впливу глобалізації на вибір моделі розвитку. Її розглядають у кількох напрямках [18, 20, 204, 266, 267]: як процес становлення фінансово-економічної цілісності; як механізм регулювання світового порядку, цілі якого можуть коливатися від демократичних до тоталітарних; як інструмент забезпечення політичної цілісності та стабільного розвитку країн світу; як гегемонію окремих країн до закріплення власної домінуючої позиції в світовому господарстві; як систему абсолютної економічної і політичної влади нових глобальних монополістичних корпорацій, які вийшли з-під контролю націй-держав.

Вибираючи моделі розвитку, держави намагаються максимально вигідно використати переваги глобалізації. Світова практика показує, що ефективними формами адаптації до глобалізованих викликів можуть бути:

- 1) регіоналізація, яка, з одного боку, є своєрідною формою захисту національних економік від негативних проявів глобалізації, а з другого – використовує функціональну перевагу глобального капіталу для регіональних ринків з метою вирівнювання їх соціально-економічного розвитку;
- 2) трансформація національних систем державного управління економікою через адаптацію, синхронізацію, гармонізацію національних норм та стандартів в галузі державного управління до світових.

В площині довгострокового розвитку національної економіки доцільно виокремити такі моделі адаптації національної економіки до викликів глобалізованого розвитку:

- неоліберальну модель, в рамках якої уряди використовують функціональну перевагу глобального капіталу для регіональних ринків;

- модель, яка може мати форму опору глобалізації шляхом ізоляції від глобальних ринків і соціалізації макроекономічної політики;
- модель еволюційного регіоналізму, в рамках якого відбувається перехід від опору глобалізації до співпраці, але привілеї надаються стимулюванню національних капіталовкладень;
- моделі концентричних кіл (близької кооперації), в межах якої проявляються тенденції до інтеграції активних кіл (виробництв національних економік) у межах власної спеціалізації;
- модель багатовекторності, яка передбачає надмірну і багатовекторну активність інституційних одиниць в глобальному просторі;
- модель регіонального вирівнювання, при якій держави-донори із активною позицією у міжнаціональному просторі надають активну допомогу іншим державам з метою гармонізації норм та стандартів в галузі державного управління.

В умовах глобалізації зовнішні фактори мають вагомe значення у виборі успішної моделі розвитку національних економік. Розрив між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, вказує на необхідність створення сприятливих міжнародних економічних умов за допомогою міжнародного співробітництва в галузі фінансів, трансферу технологій, активної участі країн, що розвиваються, у процесах прийняття рішень на глобальному рівні. Це стане запорукою збереження і розвитку імпульсу глобального прогресу на шляху до сталого розвитку.

Кожна із проаналізованих моделей після певного проектування на національну площину може скласти своєрідну платформу для управління національною економікою. Необхідно зазначити, що готових моделей для конкретної країни не існує взагалі. І кожна економічна система повинна сама створювати й формувати ту модель, яку вона може реалізувати у конкретних умовах. Невідповідність обраної моделі розвитку реальним процесам порушує закони збалансованого розвитку економічної системи.

Починаючи з минулого століття, національна економіка України розвивалася під впливом зовнішніх чинників спочатку Росії, а потім –

Радянського Союзу. З 1991 р., після набуття незалежності, розпочався перехідний період до побудови соціально-орієнтованої ринкової економіки. Вчені визначають його як етап становлення ринкової економіки. В цей період створювалися інститути приватної власності, здійснювався перехід від планової до конкурентної економіки, зростала роль великих приватних корпорацій, почався перехід до інноваційної економіки, ставився акцент на підвищенні добробуту населення, реформувалася соціальна система і соціальний захист населення, зародилися партнерські відносини між державою і бізнесом, сформувалися демократичні інститути громадянського суспільства.

Період останніх двадцяти років функціонування національної економіки характеризується зростанням значення економічних методів управління, створенням нових інституцій ринкової економіки, розширенням ролі регіонів в управлінні соціально-економічними процесами. Формування української моделі економіки можна умовно поділити на два періоди 1991–2000 та 2000–2010 рр.. У 1991–2000 рр. розвиток України відбувався під впливом таких основних чинників:

- геополітичних (економіка країни формувалася як проміжний тип між західною і східною економіками);
- історичних (у спадок від колишнього Радянського Союзу перейшли специфічні характеристики, насамперед, значна частка державного сектору, адміністративний стиль управління економікою);
- правових (в Україні не був сформований ефективний правовий механізм вирішення проблем і конфліктних ситуацій, узгодження та врегулювання взаємовідносин між суб'єктами господарювання);
- економічних – посилення монополізації економіки (потужні монопольні структури в пріоритетних галузях стримували розвиток конкурентного середовища), нерівномірність економічного розвитку регіонів, диспропорцій в галузевій структурі економіки, збільшення рівня тінізації економіки;

- соціальних – незавершеність соціальної реформи, зменшення соціальних стандартів, скорочення реальних доходів населення, порушення принципів соціальної справедливості, ефективної зайнятості, екологічної рівноваги;

- політичних – поєднання економічної, політичної та олігархічної влади;

- суспільних – зростання недовіри до влади, розчарованість в реформах, пасивність приватного сектору у вирішенні загальнодержавних завдань.

Проведення масової ваучерної приватизації державної власності, система стихійного ціноутворення, відкриття економіки для недержавного експорту та імпорту, часті зміни правового поля, соціальних і господарських інститутів посилювало формування кланово-корпоративних груп та їх зрощення з державно-бюрократичною номенклатурою. Негативні тенденції соціально-економічного розвитку 1991–1999 рр. стали наслідком нецільеспрямованих ринкових реформ та непослідовної політики. Така ситуація призвела до втрати Україною стратегічних орієнтирів.

З 2000 р. розпочинається формування інтеграційної моделі економічних перетворень. Важливим наслідком регулятивних заходів з боку уряду стало стимулювання економічного зростання та підвищення міжнародних рейтингових позицій України.

У 2006 р. Україна отримала статус ринкової економіки. Він апріорі дозволяє вести конкурентну боротьбу разом з іншими країнами за нові ринки збуту, стимулювати зростання експорту вітчизняних підприємств, сприяти технологічному оновленню виробництва. Однак і сьогодні використовується не з максимальною вигодою. Світова економічна криза 2008–2009 рр. показала, що економіка України потребує глобальних інституційних реформ, структурної перебудови національного господарства, активізації інвестиційної діяльності в напрямку оновлення технологій і формування конкурентоспроможних виробництв.

Виникає логічне запитання про модель подальшого розвитку, яка повинна стати еталонною для довгострокового розвитку національної економіки.

Сьогодні важко не погодитися з О.І. Соскіним [387] про те, що сучасна українська економічна модель – це поєднання державного соціалізму радянської доби, державно-монополістичного капіталізму, що має кланово-олігархічний характер розвитку, та народного капіталізму, що розвивається в країні в деформованій, сегментарній формі. При цьому саме народний капіталізм повинен стати основою подальшого розвитку національної економіки.

На думку В. Гейця [248], це має бути модель, в основі якої лежатиме: 1) інститут приватної власності, який не буде спрямований на подальший перерозподіл власності, а на пропорційне примноження вкладеного капіталу, що буде в подальшому інвестуватися в економіку; 2) цінова конкуренція, яка дасть можливість отримати доходи в короткостроковому періоді, оскільки конкуренція за рахунок інновацій може бути ефективною лише тоді, коли країна контролюватиме хоча б окремі пріоритетні сфери науково-технологічного розвитку; 3) структурні перетворення, спрямовані на прогресивне нагромадження капіталу виробничого походження.

Така модель є перехідною і може бути ефективною лише в короткостроковому та середньостроковому періодах функціонування національної економіки. З позицій довгострокових перспектив модель повинна створити фінансове підґрунтя для конкурентоспроможного розвитку національної економіки за рахунок інновацій.

О.Г. Білорус зазначає, що українське суспільство має три шляхи розвитку: створення державного соціалізму, класичного капіталізму, змішаної економіки [20]. Остання модель дозволить Україні не потрапити на периферію світового господарства, але для цього необхідно забезпечити: органічну єдність ринкового саморегулювання та державного втручання, демократичні принципи врядування, використання національних інтересів як

ідеології довгострокового розвитку країни; передумови для національної безпеки.

Окремі вітчизняні науковці, в тому числі А. Гальчинський [47], вважають, що для економіки України мова повинна йти про таку модель розвитку, в якій провідне місце відводиться зміцненню духовного потенціалу нації, як джерела суспільного розвитку. По суті, фактор єднання навколо національної ідеї дає свої позитивні результати у розвитку Китаю. Однак сучасна ринкова економіка спирається, насамперед, на великий бізнес, і Україна також не є виключенням. За нинішніх умов великий бізнес, як слушно зазначає Д. Лук'яненко [204], орієнтований не на реалізацію моделі конкурентоспроможної національної економіки, а на отримання прибутку за рахунок різниці цін, взаємовигідних експортно-імпортних операцій, транзиту паливно-енергетичних ресурсів. Багато в чому цей бізнес не зацікавлений в економічному процвітання власної країни і навіть в економічній стабільності.

Окремі вітчизняні дослідники (Ю. Білик, О. Білорус, І. Гладій, В. Кутовенко, В. Ляшенко, Ю. Макогон, М. Павловський,) зазначають, що подальший розвиток України залежатиме від фінансових інтервенцій як імперських держав, так і МВФ, Світового банку, які, спрямовуючи невеликі інвестиційні ресурси, триматимуть велику європейську державу під глобальним контролем. Посилюватимуться тенденції збільшення породженого глобалізацією розриву в рівнях економічного і соціального розвитку між Україною та країнами «золотого мільярда», що призведе до подальшого зростання безробіття, бідності, тінізації економіки, техногенного навантаження, посилення конфлікту між вимогами глобалізації та соціально-культурними й економічними традиціями нації.

Підтримуючи ідею фрагментарної відкритості, Ю.М. Пахомов наголошує на необхідності забезпечення економічного зростання з його соціальною домінантою та інноваційного розвитку, які допоможуть поєднати інтереси держави та ринку в довгостроковій перспективі. Аналізуючи цивілізаційні аспекти і наслідки змін планетарного масштабу, пов'язані зі

зміною світових лідерів, Ю.М. Пахомов вказує на ренесанс, насамперед, азіатських цінностей і про згортання у світовому масштабі праволіберальної реформаторської практики [273]. У цій ситуації національні економіки можуть будувати відносини між суверенними державами на протекціоністських засадах або ж запроваджувати модель нового регіоналізму [76, с. 43–44]. Остання пов'язана з лібералізацією зовнішньоекономічних відносин, регіональним вирівнюванням, процесами реінтеграції, розвитку транскордонного співробітництва (кластеризація економіки, створення полюсів зростання), синхронізацією національного законодавства з законодавством розвинутих країн світу. Багатополлярний розвиток цієї моделі забезпечує формування додаткових конкурентних переваг для національної економіки, переміщуючи їх в площину транснаціонального конкурентного простору. В цій ситуації важливо правильно врахувати не тільки плюси, а й можливі мінуси від регіоналізації. Серед них варто виокремити: екогерентизацію макроекономічної політики, яка призводить до утворення квазідержавних структур, додаткові інвестиційні видатки приведення національних стандартів до наднаціональних вимог, ризик маргіналізації країни.

А.М. Поручник, характеризує в монографії «Національний інтерес України: економічна самодостатність у глобальному вимірі» (2008 р.) процеси самоідентифікації та самовизначення нації у глобальному середовищі, піднімає проблематику підтримки національних інтересів, які з одного боку, мають бути спрямовані на задоволення зростаючих матеріальних та духовних потреб, гарантування базових світових стандартів життя, а з другого – забезпечення економічної безпеки і розвитку людського потенціалу [286, с.36].

Тому для забезпечення розвитку економіки України як цілісної економічної системи, посилення її конкурентних переваг у міжнародному просторі та гарантування безпеки розвитку, при виборі моделі розвитку необхідно врахувати сучасні виклики глобалізованого розвитку, досвід розвинутих країн та нових індустріальних країн, власну економічну

специфіку. Акцент повинен ставитися на інституційних і структурних факторах розвитку, переосмисленні ролі та меж державного втручання в економіку. Це втручання має знайти своє відображення в створенні дієвої й ефективної системи державного управління розвитком національної економіки, яка повинна не тільки створювати передумови для ефективного функціонування ринкового механізму та пом'якшення його негативних наслідків, а й максимально вигідно поєднувати інтереси всіх секторів національної економіки у визначенні та досягненні стратегічних пріоритетів розвитку, забезпечити стійкість національної економіки до викликів глобалізованого розвитку, вибудувати ефективну технологію управління розвитком за обраною траєкторією.

1.3. Наукові засади становлення теорії державного управління довгостроковим розвитком національної економіки

В основі реалізації тієї чи іншої моделі розвитку національної економіки лежить певна теорія, яка обґрунтовує її сутність, пояснює механізми функціонування національної економіки та управління нею. Серед основних теорій, які створили методологічне підґрунтя для управління національною економікою, необхідно виокремити класичну, монетарну, кейнсіанську, некейнсіанську, теорію неокласичного синтезу, гуманістичну теорію, інституційну теорію, теорію структурних змін, антикризового управління, глобалістики, суспільного вибору. Кожна з них проходить випробування практикою і може стати домінуючою в управлінні довгостроковим розвитком національних економік (див. табл. 1.5).

Зокрема, в класичній теорії на увагу заслуговують:

- меркантилістська теоретична концепція (засновник напряму А. Сміт), яка обґрунтовувала необхідність формування централізованих національних держав і захист національної економіки через політику протекціонізму;

Таблиця 1.5

Наукові теорії, які створюють підґрунтя для державного управління розвитком національної економіки¹

Назва економічної теорії	Значення для системи управління розвитком національної економіки
1	2
Класична теорія: меркантилістська теоретична концепція; державницька теорія Вільяма Петті; теорія економічного кругообігу Франсуа Кене; теорія порівняльних переваг Давида Рікардо; теорія народонаселення Томаса Мальтуса.	Використання протекціоністських засобів захисту національних інтересів. Обґрунтування впливу фіскальної політики на формування національного доходу. Використання секторного підходу у дослідженні національної економіки. Реалізація інструментарію політики фритредерства. Взаємозв'язок між темпами зростання національного виробництва і зростання населення.
Теорія ефективного сукупного попиту Дж .М. Кейнса	Визначення інструментів економічного механізму впливу держави на складові сукупного попиту
Неокейнсіанські теорії: дирижизму: теорія індикативного державного планування Ф. Перру; економічного зростання Р. Харрода, Є. Домара.	Вирішення довгострокових проблем економічного і соціального розвитку національної економіки через плановий механізм. Визначення основних джерел, факторів економічного зростання. Моделювання темпів економічного зростання.
Неоліберальна теорія Л. Ерхарда	Проведення економічних реформ в частині формування соціального ринкового господарства.
Неокласична теорія: монетарна теорія М. Фрідмена теорія загальної рівноваги Л. Вальраса	Підтримка приватного підприємництва, як джерела економічного розвитку, позиціонування державного регулювання грошової маси, обмеження державних соціальних трансфертів. Взаємодія усіх складових ринкового господарства з позицій теорії корисності, ефективної конкуренції при одночасній державній підтримці соціально незахищених бідних верств з боку держави.
Інституціональні теорії Т. Веблена, Дж. Коммонса, Г. Адамса, К. Ейрса, М.У. Клера, Г. Дж. Кеннета, Г. Райта, Б. Гурне, Ф. Хедуорі	Дослідження впливу соціальних, політичних, економічних, культурних інститутів як рушійних сил економічного розвитку національної економіки.

1	2
Теорія неокласичного синтезу К. Р. Макконнелла, С. Л. Брю.	Стимулювання ефективного використання обмежених виробничих ресурсів або управління ними з метою досягнення максимального задоволення потреб людини.
Теорії суспільного добробуту: теорія суспільного вибору Д. Бьюкенена; теорія суспільного прогресу В. Ойкена; теорія циркуляції еліт В. Паретто, Г. Моска, Р. Міхельса; інституційна теорія А. Пігу, А. Маршалла, Ф. Еджуорта, В. Парретто, Л. Ламберта;	Вплив політичних та економічних явищ на розвиток суспільства; стохастична інтерпретація розвитку економіки для аналізу економічної динаміки. Підтримка державою конкуренції, яка, сприяючи економічному зростанню, підвищенню продуктивності, технічному прогресу, одночасно виконує соціальну функцію. Позиціонування престижу влади, політичного суперництва як домінуючих у розвитку суспільства. Втручання держави у механізм забезпечення суспільно-оптимального розподілу доходів та використання ресурсів для забезпечення високої якості життя, соціальної захищеності населення, збалансування макроекономічних пропорцій.
Теорії структурних зрушень: теорія динамічного розвитку Е. Домара; теорія трифазного розвитку Х. Ченері, А. Страута; теорія структурних змін Й. Шумпетера; теорія структурних трансформацій Д.Норта; теорія довгих хвиль М. Кондратьєва; теорії триєдиного ядра статичної, циклічної динаміки та соціогенетики М. Кондратьєва, П. Сорокіна, О.Чижевського.	Використання механізмів лібералізації імпорту капіталу в умовах нестачі власних фінансових ресурсів для довгострокового розвитку. Використання технологічних знань, рівня освіти, зовнішніх інвестицій у стимулюванні розвитку економіки. Використання елементів невизначеності та економічного ризику при плануванні розвитку економіки. Використання потенціалу структурних трансформацій для формування нової якості економічного зростання. Передбачення кризових процесів і цілеспрямованого впливу держави на економічну кон'юнктуру.
Теорії антикризового управління: теорія неминучості прийдешніх економічних потрясіннь В. І. Пантіна; теорії системного неблагополуччя «процвітаючої» економіки А.Б. Кобякова, М. Л. Хазіна; теорія катастроф В.І. Арнольда.	Можливість передбачати траєкторію руху економіки до певної біфуркаційної точки, яка позначає зміну характеру руху, можливі економічні потрясіння. Пояснення характеру трансформації латентної структурної кризи в реальну фінансову. Дослідження зміни параметрів функціонування економічної системи під впливом зовнішніх шоків.

1	2
теорія біфуркацій А. Пуанкаре; теорія еволюційних сценаріїв динамічного розвитку Л. Е. Панетта	Пояснення характеру турбулентності динамічних систем, дослідження впливу атракторів. Базування на чотирьох сценаріях суспільного розвитку: створення традиційного, громадянського, авторитарного, демократичного суспільства.
Теорії глобалістики: теорія системної динаміки світового розвитку Д. Форрестера;	Визначення основних макроекономічних та мегаекономічних пропорцій, на яких будується структура світової економіки: населення; капіталовкладень; розподіл природних ресурсів; рівень забруднення навколишнього середовища, зміна яких призводить до коригування цивілізаційних моделей розвитку.
теорія світ-системного аналізу І. Валлерстайна; гуманістична теорія А. Печчеї М. Грановетера, М. Кастела, Р. Сведберга, А. Сена, А. Трена, Р. Холінгсворта;	Використання концепції глобальної інституційної згоди для вирішення національних та наднаціональних проблем. Дослідження геоекономічних ризиків, наслідків поляризації економічного розвитку, можливостей створення полюсів зростання.
теорія глобальних рішень та компромісів; теорія мультирівневого управління Ф. Шарпа, П. Шміттера, В. Стріка .	Поєднання зусиль державного і приватного секторів, використання наднаціональних систем планування у вирішенні проблем майбутнього. Розгляд впливу наднаціональних утворень в управлінні розвитком національних економік.

¹ Примітка: складено автором на основі [4, 11, 12, 18, 97, 169, 170-173, 178, 211, 281, 365, 374, 385, 387, 405, 421, 426, 435, 436, 437, 445, 450].

- державницька теорія В. Петті (1623–1687 рр.), в якій було досліджено вплив держави на розвиток економіки через фіскальну систему;
- теорія економічного кругообігу Франсуа Кене (1694–1774 рр.), який започаткував секторний підхід до дослідження національної економіки;
- теорія порівняльних переваг Давида Рікардо (1772–1823 рр.), яка стала основою політики відкритої економіки (політики фритредерства);
- теорія народонаселення Томаса Мальтуса (1766–1834 рр.), яка розкрила взаємозв'язок між темпами зростання національного виробництва і зростання населення.

В становленні теоретичних засад державного управління економікою вагомий внесок зробила неокласична економічна теорія, представлена

працями К. Менгера, Ф. Візера, Е. Бем-Баверка, В. Джевонса, Л. Вальраса, Ф. Хайєка та ін. Вона дає змогу проаналізувати соціально-економічні процеси, що протікають у національній економіці, з позицій безперервності, спонтанності, граничної корисності та встановлення можливої рівноваги. Особливий науковий інтерес становить принцип безперервності розвитку Візера, обґрунтований в працях «Походження і основні закони господарської цінності» (1884 р.), «Природна цінність» (1889 р.). Він зводиться до того, що кожен наступний період розвитку економічної системи є закономірним наслідком попереднього стану.

Принцип спонтанного порядку, запропонований Хайєком, описує стан відкритої економіки, яка ґрунтується на кооперативній діяльності господарюючих суб'єктів [142, с.18].

Не менш важливе значення у формуванні теоретичних засад управління розвитком національних економік відіграла теорія суспільного розвитку, яка представлена працями Й. Шумпетера («Теорія економічного розвитку» (1912 р.), «Капіталізм, соціалізм і демократія» (1942 р.), моделлю простого та розширеного відтворення валового суспільного продукту К. Маркса («Капітал», I том, 1867 р., II том, 1885 р.). Якщо теорія К. Маркса мала статичний характер, базувалася на суперечностях, обмеженості та приреченості капіталізму, то Й. Шумпетер наголошував, що цей процес є базою для подальшого розвитку та нових досягнень. Він виділив п'ять можливих варіантів розвитку: 1) використання нової техніки і технології; 2) впровадження продукції з новими властивостями; 3) використання нової продукції; 4) зміни в організації і матеріально-технічному забезпеченні виробництва; 5) пошук нових ринків збуту [436].

Серед вітчизняних науковців вклад у розвиток неокласичної теорії управління національною економікою внесли такі вчені та економісти: В. Каразін (1773–1842 рр.), який обґрунтував вплив монетарного та фіскального інструментарію на розвиток промисловості; Т. Степанов (1795–1847 рр.), який пояснив макроекономічні аспекти формування національного доходу; І. Вернадський (1821-1884 рр.), який дослідив природу конкурентного розвитку

в площині законів сталого розвитку; М. Бунге (1823–1895 рр.), який обґрунтував доцільність реалізації важелів грошово-кредитної, фіскальної політики, протекціоністської зовнішньої політики в стимулюванні розвитку економіки; В. Навроцький (1847–1882 рр.), який встановив значення соціального вектору розвитку економіки; С. Подолинський (1850–1891 рр.), який одним із перших серед вітчизняних дослідників підняв питання енергозбереження, актуалізувавши вектор науково-технічного прогресу («закон Подолинського»); М. Туган-Барановський (1865–1919 рр.), який в контексті довгострокового розвитку розвинув теорію економічних криз [4,12, 37].

Важливе місце в системі теорій управління розвитком національної економіки треба відвести теоріям, які пояснюють механізми забезпечення функціонування національної економіки, глибоку якісну зміну складу її структурних елементів. Серед них провідне місце посідає кейнсіанська концепція. Теорія Дж. М. Кейнса відіграла провідну роль у визначенні потенціалу держави у стимулюванні соціально-економічного розвитку. Згідно з цією теорією, для забезпечення стійкого економічного розвитку, держава через опосередковані інструменти впливу повинна стимулювати сукупні видатки шляхом впливу на схильність до споживання, граничну ефективність капіталу і норму процента, що забезпечить мультиплікативне зростання інвестицій в економіку, а це, в свою чергу, стимулюватиме створення додаткових робочих місць і сприятиме зростанню зайнятості та доходів. На думку вченого, держава не повинна намагатися володіти всіма засобами виробництва, а планувати необхідний обсяг ресурсів для збільшення засобів виробництва [172].

Вчення Кейнса створило підґрунтя для розвитку теорій нагромадження капіталу, як основного джерела довгострокового розвитку (Р. Харрод, Е. Домар, С. Харріс, П. Самуельсон); дирижизму, який довів необхідність вирішення довгострокових проблем економічного і соціального розвитку національної економіки через плановий механізм та розробку стратегій соціально-економічної політики держави (Ф. Перру, А. Мадісона, Ж. Еллюля, Ф. Блока-Лене); економіки пропозиції, яка акцентувала увагу на необхідності

використання організаційно-економічних методів стимулювання пропозиції капіталів і робочої сили, як основних факторів розвитку (А. Лаффер, Г. Стейн, Д. Гідлер, Д. Ванніскі).

Довгострокові аспекти державного втручання в економіку знайшли своє відображення в працях представників західнонімецької економічної школи (В. Йора, Г. Бомбаха, В. Крелле), які запропонували власну теорію планування [137]. В рамках цієї теорії були сформульовані основні переваги планування, як інструменту державного регулювання економіки, зокрема:

- можливість отримувати додаткову інформацію про розвиток національної економіки, що збільшує прозорість ринку і знижує фактор невпевненості, який притаманний усім господарським рішенням;
- підтримувати економіку в стані динамічної рівноваги;
- обмежувати надмірне державне втручання через чітко визначені сфери регулювання господарської діяльності;
- можливість спрогнозувати альтернативи розвитку економіки загалом, що окремим інституційним одиницям не під силу, а це знижує ризики господарської діяльності.

Наукове обґрунтування необхідності визначення цілей управління розвитком національної економіки було закладено в базовій теорії першого нобелівського лауреата з економіки, голландського економіста Я. Тінбергена. У своїй праці «Теорія економічної політики» (1952 р.) [451] він визначив послідовність кроків формування економічної політики: 1) окреслення кінцевих цілей, яких бажано досягнути завдяки максимізації функції суспільного добробуту, з чітким визначенням макроекономічних показників, яких необхідно досягнути; 2) оцінка результативності використання інструментарію державного управлінського впливу; 3) підбір макроекономічної моделі, що пов'язувала б цільові показники та інструменти їх досягнення.

Я. Тінберген розробив модель економічної політики у вигляді простих лінійних функцій, об'єднавши цілі та інструменти. Він показав, що для

успішного державного управління кожній цілі має відповідати свій набір інструментів. Що можна виразити функціональною залежністю виду:

$$T_i = a_i I_i, \quad (1.1)$$

де T_i – ціль державного управління;

I_i – інструменти державного управління;

a_i – коефіцієнт впливу інструменту на досягнення бажаної цілі.

На ранній стадії важелі управління довгостроковим розвитком економіки мали характер макроекономічного планування. Спочатку це було короткострокове планування сфери обігу. Так, перші програми, складені в Голландії під керівництвом Я. Тінбергена, були розраховані на один рік і мали на меті стабілізацію ринкової кон'юнктури. Потім планування почало набувати середньострокового характеру і поширилося на сферу кредитних відносин і виробництва. Державне планування в розвинутих країнах світу – це симбіоз найгнучкішої і найрухливішої частини економічного базису, капіталу, з економічними функціями держави. Сьогодні нагромаджений великий досвід складання прогнозів, планів, програм; розроблений ефективний економетричний інструментарій їх здійснення.

Потреба забезпечення конкурентного розвитку національних економік трансформувала часовий горизонт державного управління, актуалізувавши значення використання інструментарію прогностики, науки яка створює теоретико-методологічне підґрунтя для дослідження динаміки, перспектив розвитку економічних систем, соціально-економічних процесів.

Серед українських науковців фундамент прогностики було закладено в працях таких відомих вчених, як: Ю. Дрогобич (1450–1494 рр.) в праці «Прогностична оцінка поточного 1483 року магістра Юрія Дрогобича з Русі, доктора філософії і медицини Болонського університету» (1488 р.); В. Вернадський, який започаткував ідею ноосферизації; М. Туган-Барановський, який спрогнозував нову модель суспільного устрою, в якому роль держави обмежена кооперацією і муніципалізацією, що здатні реформувати соціально-економічні відносини у майбутньому [46, 131, 405].

Концептуалізація економічної прогностики була здійснена російським вченим В. Базаровим-Руднєвим, який запропонував орієнтувати прогноз явищ на підвищення ефективності планових управлінських рішень через екстраполяцію їх наслідків шляхом поєднання «цільової установки» (телеологічний підхід) і наукового обґрунтування можливостей її здійснення (генетичний підхід) [62].

Сучасна прогностика, як правильно зазначає В.П. Горбатенко, враховує співіснування в цивілізаційному розвитку неоднакових темпів соціального поступу – зон прискорених та уповільнених змін, співіснування елементів традиції і сучасності, зіткнення старого й нового в соціально-політичних процесах, наявність інерції та маятникових інверсій. [63, с.15] Її розвиток вдало доповнюється елементами планології¹ (наукового передбачення альтернативних напрямів розвитку), екології² (глобального проектування майбутнього, спрямованого на виживання людства), технотопії³ (передбачення майбутнього за допомогою практичного застосування знань, умінь, наявного досвіду); практопії⁴ (формування системи соціальних реформ, спрямованих на побудову кращого порівняно з існуючим світом), есхатології⁵ (вивчення загроз сучасній цивілізації та можливих шляхів розв'язання наявних технологічних, соціальних, політичних проблем), альтернативістики⁶ (дослідження різноманітних напрямів формування так званої альтернативної цивілізації: пошуки економних джерел енергії, механізмів порятунку довкілля, можливостей для повного роззброєння, гуманізації розвитку, збереження інституту сім'ї та ін).

¹ Вперше використання терміну було запропоновано А.Ф. Мельник в монографії «Державне регулювання економіки в умовах перехідного періоду» - Тернопіль: Збруч, 1995. – 180с. [220].

² Запропоновано І.М. Ваховичем в праці «Екологічні засади в теоретичних моделях суспільного розвитку»[52.]

³ Обґрунтовано використання прогностичного інструментарію в праці: І.В. Бестужев-Лади «Методика долгосрочного упереджувачого аналізу даних в технологическом прогнозировании»// Социологические исследования. – 2000. – № 1. – С. 37.[20]

⁴ Використання терміну було запропоновано для аналізу процесів глобалізації Тоффлером в праці «Третья волна». [404]

⁵ У 60–70-х рр. група вчених, організаційно оформлених у так званий «Римський клуб» (Дж. Форрестер, Д. Медоуз, А. Ерліх, Р. Хейлброннер, Б. Гаврилишин) запропонували використання есхатології у вирішенні проблеми обмеженості ресурсів. На цій підставі було запропоновано світовій громадськості перейти на «нульовий приріст» промислового виробництва.

⁶ Використання терміну було запропоновано І.В. Бестужев-Лада Альтернативная цивилизация. – М.: Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 1998. – С. 19.[21]

Важливе місце у формуванні теоретичних засад проектування майбутнього відіграють теорії структурних зрушень, які є доволі різноплановими: від дослідження структур економічної системи до пояснення впливу структурних змін на економічний розвиток. Серед них на особливу увагу заслуговують теорії хвилеподібного розвитку, які можуть призводити до руйнування економічної системи (теорія катастроф), або ж на основі вирішення існуючих протиріч (еволюційно-хвильовий розвиток) забезпечувати її динамічний розвиток. Провідне місце у цій теорії належить теорії «довгих хвиль» М. Д. Кондратьєва, яка була запропонована вченим ще у 30-их роках ХХ століття. М. Кондратьєв довів, що є три типи «хвиль»: короткі (до 3 років) – на рівні встановлення рівноваги між попитом і пропозицією; середні коливання (15 років), які пов'язані із економічними кризами; довгі (54 роки), які проявляються через структурне оновлення технологічного способу виробництва. Під час циклічних коливань спостерігається: пожвавлення виробництва, підйом, кризи, що переходять у депресії. Він виявив також важливу закономірність: протягом двох десятиріч, що передують підйому (хвилі довгого циклу), спостерігається пожвавлення у галузі технічних винаходів, а початок підйому збігається з широким застосуванням винаходів у промисловості.

В основі теорії М. Кондратьєва лежать: визначення фаз ділового циклу; передбачення нерегулярних явищ, які протікають без встановленої закономірності; проектування явищ, які у своєму розвитку мають циклічність; передбачення економічного зростання.

Вчений довів, що прогнози повинні бути методологічним підґрунтям для середньострокової і довгострокової стратегії, перспективних планів розвитку національних економік. Це дасть змогу передбачати шляхи розвитку економічної системи та механізм їх забезпечення. Результатом його дослідження стала теорія триединого ядра статичної, циклічної динаміки та соціогенетики, доповнена розробками П. Сорокіна та О. Чижевського, яка заклала основи коеволюційного суспільного розвитку та прогнозування майбутнього. При цьому статика допомагає виявити структуру

прогнозованого об'єкта, циклічна динаміка дає можливість передбачити зміну циклів та їхніх фаз, соціогенетика дає можливість виявити спадкоємне ядро (генотип). [217, с.385–387]

Сучасні дослідження в рамках хвильової, циклічної концепції розвитку національної економіки виокремлюють 1380 видів циклів, в рамках яких популярності набули цикли Філіпа Кітчина, що пов'язані із коливаннями на світових ринках золота, з періодом 3 років і 4 місяців; 40-місячні цикли в сфері грошового обігу У. Мітчелла; цикли інвестування К. Жугляра (період 7–11 років); будівельні цикли С.С. Кузнеця (період 18–22 роки), цикли гегемонії І. Валлерстайна з часовим горизонтом 100–150 років.

Важливе значення у формуванні теорій управління розвитком сучасних національних економік відіграють теорії глобалізму. Серед них вирізняють: теорія світ-системного аналізу І. Валлерстайна, яка досліджує природу геоекономічних ризиків, характер поляризації економічного розвитку, створення полюсів зростання; гуманістична теорія, яка була обґрунтована в працях М. Грановетера, М. Кастела, Р. Сведберга, А. Сена, А. Трена, Р. Холінгсворта, Ф. Шарпа, П. Шміттєра і розглядає розвиток через призму нарощування гуманітарного капіталу (освіти, культури, науки, охорони здоров'я, соціального захисту, зайнятості, міжнаціональних і релігійних відносин, засобів інформації), правових норм, пануючої в суспільстві системи цінностей, пріоритетів, традицій, моралі, етики.

Сучасна теорія мультирівневого управління Ф. Шарпа, П. Шміттєра, В. Стріка акцентує увагу на посиленні ролі наднаціональних утворень в управлінні розвитком національних економік, і разом з концепціями інтегравенталізму, мережевої економіки сприяє оптимальному використанню взаємозв'язку інструментарію управління розвитком на національному, наднаціональному рівнях, що в сучасних умовах посилення процесів глобалізації є вкрай важливим.

Світогосподарські виклики, пов'язані із кризовими процесами підвищують значимість теорій антикризового управління, теоретико-методологічну основу яких становлять:

- ліберальна теорія неминучості прийдешніх економічних потрясінь В. І. Пантіна, яка дає напівемпіричний опис траєкторії руху економіки до певної «сингулярної точки», котра позначає катастрофічну зміну характеру руху [201];

- системного неблагополуччя «процвітаючої» економіки А.Б. Кобякова, М.Л. Хазіна, яка пояснює характер трансформації латентної структурної кризи в реальну фінансову;

- теорії катастроф В.І. Арнольда, біфуркацій А. Пуанкаре, що пояснюють характер турбулентності динамічних систем через вплив атракторів на їх розвиток.

Зазначені теорії утворюють підґрунтя економіки, яка закладає інноваційний підхід до аналізу нелінійних динамічних систем. В її основі покладені такі важливі поняття, як «катастрофа», «біфуркація», «граничний цикл», «атрактор», «дисипативна структура», «біжуча хвиля» [143, с.55]. Синергетика, базуючись на ідеях відкритості економічних систем, нерівноважності економічних процесів, безповоротності та нелінійності економічних перетворень, неоднозначності економічних цілей, дозволяє побачити світ з іншої системи координат – попередити про серйозні небезпеки, які можуть виникнути на шляху розвитку суспільства, якщо в біфуркаційний момент вибору не будуть ухвалені відповідні державні рішення.

Активізація впливу держави на розвиток національної економіки простежується досить чітко в інституціональній теорії розвитку, методологічну основу якої складають соціально-психологічний інституціоналізм Т. Веблена (1857–1829 рр.), соціально-правовий інституціоналізм Дж. Коммонза (1862–1945 рр.), кон'юнктурна концепція У. Мітчелла (1874–1948 рр.), які практично зорієнтовані на конкретні варіанти державного втручання в економіку, забезпечення соціалізації економічного розвитку. Послідовники цього напрямку – представники неоінституціоналізму (У. Ростоу, Р. Хейлбронером, А. Тоффлером (США), А. Берлі, Ж. Еллюлем, Ф. Перру, П. Массе (Франція), Г. Мюрдалем, Ж.

Акерманом (Швеція), Р. Дарендорфом (Німеччина) та ін.) дослідили вплив суспільних інститутів на розвиток національної економіки. Вони розробили низку теорій серед яких варто виділити теорії «демократизації капіталу», «управлінської революції» А. Берлі, Д. Бернхема, концепцію держави загального благоденства П. Самуельсона (змішаної економік), теорію колективного капіталізму Г. Мінза. Вони охоплюють різні сфери суспільного життя, формуючи альтернативне (відмінне від неокласичного та кейнсіанського) бачення закономірностей розвитку економічних систем. Неоінституціоналісти домінуючу роль у державному управлінні економікою відводять трансакційним витратам (витратам ринкової координації виробництва), забезпеченню макроструктурних зрушень (теорія прав власності Р. Коуза), дослідженню впливу політичних та економічних явищ на розвиток суспільства (теорія суспільного вибору Д. Б'юкенена).

Вищепроаналізовані теорії намагаються відобразити й пояснити новітні явища економічного життя світу, спрогнозувати майбутній напрямок руху економіки, науково-технічного прогресу, соціології їх взаємозв'язку, а тому є актуальними в контексті створення сучасної теорії управління довгостроковим розвитком національної економіки.

У становлення державного управління як окремої науки вагомий внесок внесли праці інституціоналістів: Г. Райта, Б. Гурне, Н. Лінн, Ф. Нігроу, Р. Стільмана, К. Коніга, Б. Беккера та ін. При дослідженні державного управління Г. Райт виокремив два підходи у визначенні предмета державного управління: американський, який започаткований В. Вільсоном у праці «Дослідження управління» (1887 р.) [367, с.5], та європейський, основою якого є напрацювання представника німецької економічної школи Отто Маєра [207, с.14–17]. Перший ґрунтується на перевазі методів господарського управління, де основою ухвалення управлінських рішень є раціональність і економічна доцільність. Європейський підхід базується на правових та адміністративних методах державного впливу. Поєднання цих підходів в сучасній практиці дає змогу визначити міру державного втручання з позицій мінімальної необхідності, що не допускає хаотичності ринкових

процесів і забезпечує стабільний розвиток, та максимальної допустимості, яка обмежує державний монополізм.

Характеризуючи вітчизняну теорію державного управління розвитком національної економіки, доцільно виділити кілька підходів у її становленні:

1) традиційний, який апелює до цілеспрямованого організаційно-регулюючого впливу держави на економіку через правові, адміністративні, економічні важелі, які пом'якшують негативні наслідки ринкової економіки і створюють передумови для динамічного конкурентного розвитку національної економіки (представлений в працях В.Б. Авер'янова, В.Д. Бакуменка [80], В.Г. Бодрова [24, 25], І.А. Белоусової [25], П.Ю. Беленького, В.М. Гейця [55], І.Й. Малого [210, 211], Н.А. Мікули, Є.Е. Матвєєвої [15], В. М. Князева [188], Н.Р. Нижник, О.А. Машкова [246, 247], В.В. Цветкова [370], А.Ф. Мельник, О.Ю. Оболенського, А.Ю. Васиної [222, 224, 225], С.М. Чистов [427] та ін.);

2) корпоративний, в основі якого покладено об'єднання інтересів державного, реального, фінансового, приватного секторів у досягненні бажаних цілей та пріоритетів суспільного розвитку (представлений в працях Е.В. Мартякової [416, с.54–58], С.В. Мочерного [236, с.334], В.І. Павлова [266], С.М. Серьогіна [381], О.І. Соскіна [387], О.В. Длугопольського, А.Ф. Мельник, М.М. Шкільняка [225, 226] і інших). В основі цього підходу лежить теорія соціального партнерства Р. Арона, Дж. Гелбрейта, теорія «народного капіталізму», яка обґрунтована в працях А. Берлі, Дж. Бернхема, С. Чейза, С. Кузнеца. Перевагами цього підходу є підтримка розвитку усіх форм власності, всебічний соціальний захист населення, економічне планування соціально-економічного розвитку;

3) децентралізований, який базується на концепції розподілу влади між державними органами влади та органами місцевого самоврядування і реалізується у формі деконцентрації, делегування повноважень. Він пов'язаний із забезпеченням балансу інтересів розвитку окремих територій і держави загалом, вирівнюванням рівня розвитку адміністративно-територіальних утворень. В сучасній світовій економіці децентралізація

розглядається як пріоритетний демократичний напрямок державного управління економікою, яка дозволяє мобілізувати суспільний потенціал для вирішення соціально значимих завдань. Цей підхід знайшов своє відображення в працях відомих вчених: З.С. Варналія, А.І. Мокія, [38], І.Й. Гладій [58], Б.М. Данилишина [66], М.І. Долішнього [84], В.С. Коломійчука [179], О.Г. Осауленка [254], Г.Л. Монастирського [225] і інших.

Віддаючи належне працям згаданих науковців, слід констатувати, що цілісної наукової концепції управління розвитком національної економіки не сформовано до цих пір. Відсутні єдині підходи до системи управління довгостроковим розвитком національної економіки.

Опрацьовані наукові підходи до державного управління національною економікою дають змогу представити його як процес цілеспрямованого впливу держави на всі компоненти економічної системи з метою її вдосконалення, що базується на об'єктивних економічних законах, врахуванні характеру суспільних відносин, досягнутому рівню розвитку продуктивних сил, ступені інтегрованості країни у світове економічне співтовариство.

Реалізується державне управління економікою через відповідний механізм, який об'єднує: систему організаційно-правових структур (органів управління всіх рівнів) та систему методів і форм державно-управлінського впливу на розвиток економіки. За змістом методи забезпечення реалізації цілей і функцій державного управління економікою поділяються на правові, економічні, політичні, адміністративні, які об'єднують в собі усі можливі стимулювання державою суб'єктів економіки.

Характеризуючи основні функції державного управління, А.Ф. Мельник вирізняє політико-адміністративні, соціальні, економічні, культурно-освітні функції [224, с. 111-112]. Особливе місце в цій системі належить економічним функціям, до яких належать: гарантування економічної безпеки та самостійності країни; формування та реалізація фінансово-бюджетної, грошово-кредитної, структурної, інвестиційної, науково-технічної, інноваційної, зовнішньоекономічної, валютної політики;

формування правових засад функціонування національної економіки; організація виробництва суспільних товарів і послуг; перерозподіл доходів; прискорення інституційних змін та стимулювання підприємницької діяльності; управління державним сектором економіки; подолання кризових явищ та стабілізація економічного розвитку; забезпечення однакових умов для розвитку різних форм власності; забезпечення соціального захисту населення.

І.Г. Манцуров в якості основної функції державного управління економікою визначає забезпечення макроекономічної рівноваги, суть якої зводиться до підтримки сталих темпів економічного розвитку, низьких темпів інфляції, високого рівня зайнятості та рівноважного стану платіжного балансу [214, с. 250].

Чистов С.М. при характеристиці функцій державного управління виділяє політичну функцію; соціальну функцію, що полягають у створенні державою умов для відтворення й розвитку людини, формування соціокультурного простору; міжнародну функцію, яка полягає в підтримці свобод, суверенітету та історичного існування народів конкретної країни; економічну функцію, яка зводиться до створення передумов, необхідних для ефективної економічної діяльності суспільства та зміцнення наявного економічного потенціалу [427].

Проаналізовані підходи до структуризації функцій державного управління не враховують часового фактору, необхідності передбачення варіантів розвитку та передбачення можливих ризиків функціонування національної економіки. Тому систему загальних функцій управління економікою доцільно представити у вигляді табл. 1.6, в якій уточнено зміст функцій державного управління економікою в короткостроковому та довгостроковому періодах в розрізі основних видів загальних функцій.

Процеси, які сьогодні протікають у світовому господарстві та в усіх сферах суспільного життя, змінюють характер державного управлінського впливу та трансформують функції державного управління економікою.

Зміст загальних функцій державного управління економікою¹

Загальні функції	Зміст функції в управлінні поточним розвитком економіки	Зміст функції в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки
1	2	3
Політичні	<ol style="list-style-type: none"> 1) здійснення зовнішньої та внутрішньої політики; 2) забезпечення прав і свобод громадян; 3) забезпечення діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування; 4) створення умов для роботи політичних партій; 5) забезпечення обороноздатності; 6) формування громадської свідомості та відповідальності; 	<ol style="list-style-type: none"> 1) забезпечення функціонування країни як єдиного цілого щодо інших країн, міждержавних утворень, які суттєво впливають на політичні та економічні процеси в світовому господарстві; 2) збереження та розвиток національної ідентичності на довгостроковий термін часу та сприяння світовому лідерству країни; 3) сприяння інституційним змінам.
Соціальні	<ol style="list-style-type: none"> 1) розробка та реалізація важелів соціальної політики; 2) забезпечення соціального захисту населення; 3) скорочення безробіття; 	<ol style="list-style-type: none"> 1) покращення умов життєдіяльності та відтворення трудового потенціалу національної економіки; 2) дотримання параметрів соціальної безпеки національної економіки; 3) зростання суспільного добробуту; 4) забезпечення сталого розвитку.
Економічні	<ol style="list-style-type: none"> 1) розробка та реалізація важелів економічної політики (монетарної, фіскальної, структурної, інноваційної, інвестиційної, зовнішньоекономічної, валютної, екологічної, конкурентної, регіональної); 2) формування правових засад функціонування національної економіки; 3) організація виробництва суспільних товарів і послуг; 4) забезпечення перерозподілу доходів; 5) управління державним сектором економіки; 6) подолання кризових явищ; 	<ol style="list-style-type: none"> 1) гарантування національної безпеки; 2) прогнозування соціально-економічного розвитку національної економіки; 3) управління державним боргом; 4) управління довгостроковим кредитним портфелем національної економіки; 5) стимулювання структурних трансформацій в контексті збільшення питомої ваги галузей п'ятого та шостого технологічних укладів, вирівнювання соціально-економічного розвитку адміністративних утворень, зменшення ресурсоємності та матеріало-місткості виробництва; 6) стимулювання інноваційної активності, конкурентного розвитку;
	<ol style="list-style-type: none"> 7) стабілізація економічного розвитку; 8) забезпечення однакових умов для розвитку різних форм власності. 	<ol style="list-style-type: none"> 7) пропорційний розвиток усіх форм власності за критерієм найвищої результативності; 8) стимулювання підприємницької діяльності; 9) управління міжнародною фінансовою позицією країни.
Культурно-освітні	<ol style="list-style-type: none"> 1) розробка та реалізація важелів гуманітарної політики 	<ol style="list-style-type: none"> 1) сприяння розвитку фундаментальної науки та освіти; 2) збереження національного культурного потенціалу; 3) експансія власної наукоємної продукції на світові ринки.

¹ Примітка: складено автором з використанням [221, 224, 248, 367, 369 368, 384, 427].

По-перше, посилюється роль прогностичного інструментарію у процесі вироблення управлінських механізмів.

По-друге, підвищується публічність функціональної структури державного управління економікою, що сприяє активному залученню громадського сектору та недержавних організацій до процесів управління економікою.

По-третє, посилюється роль наднаціонального фактору в управлінні економікою, який вимагає врахування процесів глобалізації, врахування прогнозів геодивілізаційного розвитку і можливості участі України в їх розробці.

По-четверте, в зв'язку із посиленням конкуренції державне управління набирає форму державного регулювання шляхом впорядкування діяльності суб'єктів економіки в певній сфері за допомогою встановлення загальних правил, нормативів, процедур.

По-п'яте перелік конкретних функцій державного управління економікою уточнюється на кожному етапі становлення ринкової економіки і закріплюється в програмних документах уряду. До таких функцій слід віднести: цільові, координаційні, регулюючі, контрольні.

Для того, щоб державне управління розвитком національної економіки могло об'єднувати країну в єдине ціле, воно повинно в своїй основі мати певні базові принципи, які дозволяли б вирішувати питання збереження та розвитку національної ідентичності на довгостроковий термін часу та сприяли б світовому лідерству країни. До таких принципів мають належати принципи:

- наукової обґрунтованості, згідно з яким державне управління буде результативним лише тоді, коли воно в своїй основі опиратиметься на сучасні методи та моделі наукового передбачення соціально-економічних процесів.
- системності, яка передбачає наявність складної та розгалуженої системи державного управління розвитком національної економіки, елементи якої

працюють на розробку та реалізацію впровадження довгострокових стратегій, прогнозів, програм, планів;

- цільової сумісності, при якому інструменти державного управління взаємоузгоджуватимуться та взаємодоповнюватимуться на мікроекономічному, мезоекономічному, макроструктурному, макроекономічному, мегаекономічному рівнях;
- гнучкості та послідовності, що дозволить владі реагувати на зміни будь-якого характеру і цим самим забезпечуватиме національну безпеку;
- адекватності та багатомірності, який зводиться до необхідності використовувати інструменти державного впливу відповідно до умов та викликів внутрішнього і зовнішнього середовища;
- плановірності та динамізму, який полягає в необхідності планування найважливіших пропорцій економіки, які стимулюють структурні трансформації, посилюють інвестиційну активність економіки, сприяють економічному зростанню та конкурентоспроможності.

Характеризуючи об'єктивну необхідність розширення часового горизонту впливу держави на розвиток національної економіки в розрізі функціонування інституційних секторів економіки, варто зазначити, що держава повинна забезпечити: 1) для домашніх господарств умови для зростання споживання та нагромадження капіталу; 2) для сектору некомерційних організацій – умови для зростання гуманізації, інтелектуалізації, культурного рівня розвитку суспільства; 3) для сектору нефінансових корпорацій – умови для оптимізації структури промислового виробництва, комерціалізації наукоємних технологій, реалізації енергозберігаючої моделі розвитку з розширенням використання нетрадиційних і відновлюваних джерел енергії, упровадження екологічно безпечних технологічних процесів; 4) для сектору фінансових корпорацій – умови для зростання валового нагромадження та відповідно інвестування в економіку, розширення довгострокових кредитів у розвиток реального сектору, збільшення венчурного фінансування, розвитку фінансових ринків; 5) для сектору державного управління – інституційне підґрунтя для

управління стратегічно значимими для національної економіки об'єктами; б) для сектору «решти світу» – умови для використання переваг від інтеграції у світове господарство та зменшення деструктивного впливу зовнішніх чинників; 7) для тіньового сектору – бар'єри для відмивання незаконно зароблених капіталів та умови їх легалізації з метою інвестування в розвиток реальної економіки.

Аналіз еволюційних засад становлення теорії державного управління довгостроковим розвитком національної економіки в міжнародній практиці дає змогу виокремити кілька етапів [6, 195, 204]: 1-й – запровадження бюджетування як інструменту фінансового планування і контролю; 2-й – управління на основі екстраполяції, поточного бюджетування, довгострокового планування, цільового управління; 3-й – використання корпоративного стратегічного планування як інструментів стратегічного позиціонування; 4-й – управління на основі гнучких технологій.

В колишньому СРСР управління довгостроковим розвитком здійснювалося на основі централізованої системи галузевого планування директивного характеру. При переході до ринкової економіки традиційна концепція зазнала трансформації в теорію державного регулювання економіки. Особлива увага в ній відводиться індикативному плануванню, в основі якого домінують соціальні та матеріальні потреби людини на фоні загального зростання рівня життя.

В науковій літературі управління довгостроковим розвитком здебільшого розглядають з позицій стратегічного управління. Так, на думку І.А. Белоусової, стратегічне управління передбачає використання потенціалу довгострокових програмних розробок для досягнення бажаних результатів у віддаленому майбутньому [21]. Д.В. Карамішев управління перспективним розвитком економіки розглядає як процес розробки та реалізації стратегії, який охоплює постановку цілей, вироблення стратегії, визначення необхідних ресурсів і підтримку відносин із зовнішнім середовищем, які дають змогу виконати поставлені завдання [169, с.304].

Дані підходи є дещо звуженими, оскільки акцентують увагу лише на окремих інструментах управління довгостроковим розвитком. Крім цього, стратегічне управління не доцільно ототожнювати з державним управлінням довгостроковим розвитком, оскільки воно є його складовою і передбачає реалізацію розроблених стратегій розвитку.

В.М. Геєць, Б.Є. Кваснюк в монографії «Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку» (2003 р.) вперше представили державне управління розвитком національної економіки в контексті можливої векторизації розвитку України та розробки стратегій розвитку. Останні повинні стимулювати просування національної економіки до постіндустріалізованого соціалізованого суспільства з високими характеристиками якості життя населення, формування нового технологічного укладу і соціально-орієнтованої ринкової економіки за умови провідної ролі держави [91, с.94-95]. Ці ідеї знайшли своє продовження в монографії В.М. Геєця, В.П. Семиноженка, Б.Є. Кваснюка «Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України» (2007 р.), в якій обґрунтована необхідність розбудови суспільства знань за допомогою продуманої соціальної політики [57, с.50].

Характеризуючи теоретичні засади державного управління економікою, Б.Я. Панасюк в монографіях «Прогнозування та регулювання розвитку економіки» (1998 р.), «Державна планова система України: історія становлення та розвитку» (2005р.) наголошує на необхідності розробки ідеальної прогнозованої моделі розвитку, пріоритетом якої стало би вирішення соціальних завдань та забезпечення відповідних структурних перетворень [268–270]. Дана модель носить пояснюючий характер і вимагає проектування в площину сучасних процесів.

Науковий інтерес у формуванні наукових засад управління довгостроковим розвитком економіки мають теоретичні викладки Д.С. Львова, С.Л. Пакуліна, Т.С. Молодаря, на думку яких державне управління економікою можна охарактеризувати як управлінську діяльність, спрямовану на досягнення поставлених цілей в умовах нестабільного, конкурентного,

ринкового середовища, що містить діагностичний аналіз об'єкту управління, стратегічне планування й реалізацію обраної стратегії [266, с.138].

Підходи, висвітлені в згаданих працях, по суті, окреслюють окремі завдання державного управління розвитком національної економіки, пов'язані із гуманізацією, демократизацією суспільного розвитку, максимально ефективним використання власних ресурсів і підвищенням конкурентоспроможності національної економіки, однак сучасні виклики розвитку вимагають перегляду форм, методів державного управління перспективним розвитком, які переслідували б, насамперед, ідею забезпечення цілісного розвитку.

Найбільш вдало сучасну парадигму державного управління економікою висвітлюють Я.А. Жаліло, Я.Б. Базилюк, Я. Белінський, А.І. Семенченко. На їхню думку, держава в перспективі повинна запобігати, нейтралізувати, ліквідувати або зменшувати вплив деструктивних і дестабілізуючих факторів. Для цього необхідно використовувати увесь комплекс політичних, економічних, дипломатичних, інформаційних, інституційних механізмів державного управління, які забезпечуватимуть економічну безпеку країни в сучасному глобальному просторі. Дійсно, в сучасних умовах уряди країн повинні дбати не тільки про внутрішній стан національної економіки, а й виробляти стратегію довгострокової економічної безпеки, яка дозволяла б враховувати зміни в світовому господарстві.

Вищепроаналізовані теоретичні підходи дають змогу державне управління довгостроковим розвитком трактувати як складову системи державного управління економікою, котра покликана виконувати роль формуючої, креативної сили, спрямовуючого вектора соціально-економічних трансформацій та містити сукупність форм, методів, інструментів забезпечення ефективної реалізації довгострокових цілей, узгодження і реалізація яких здійснюється в рамках певного економічного механізму. Місце державного управління довгостроковим розвитком економікою в системі державного управління національною економікою доцільно представити у вигляді схеми (див. рис. 1.5).

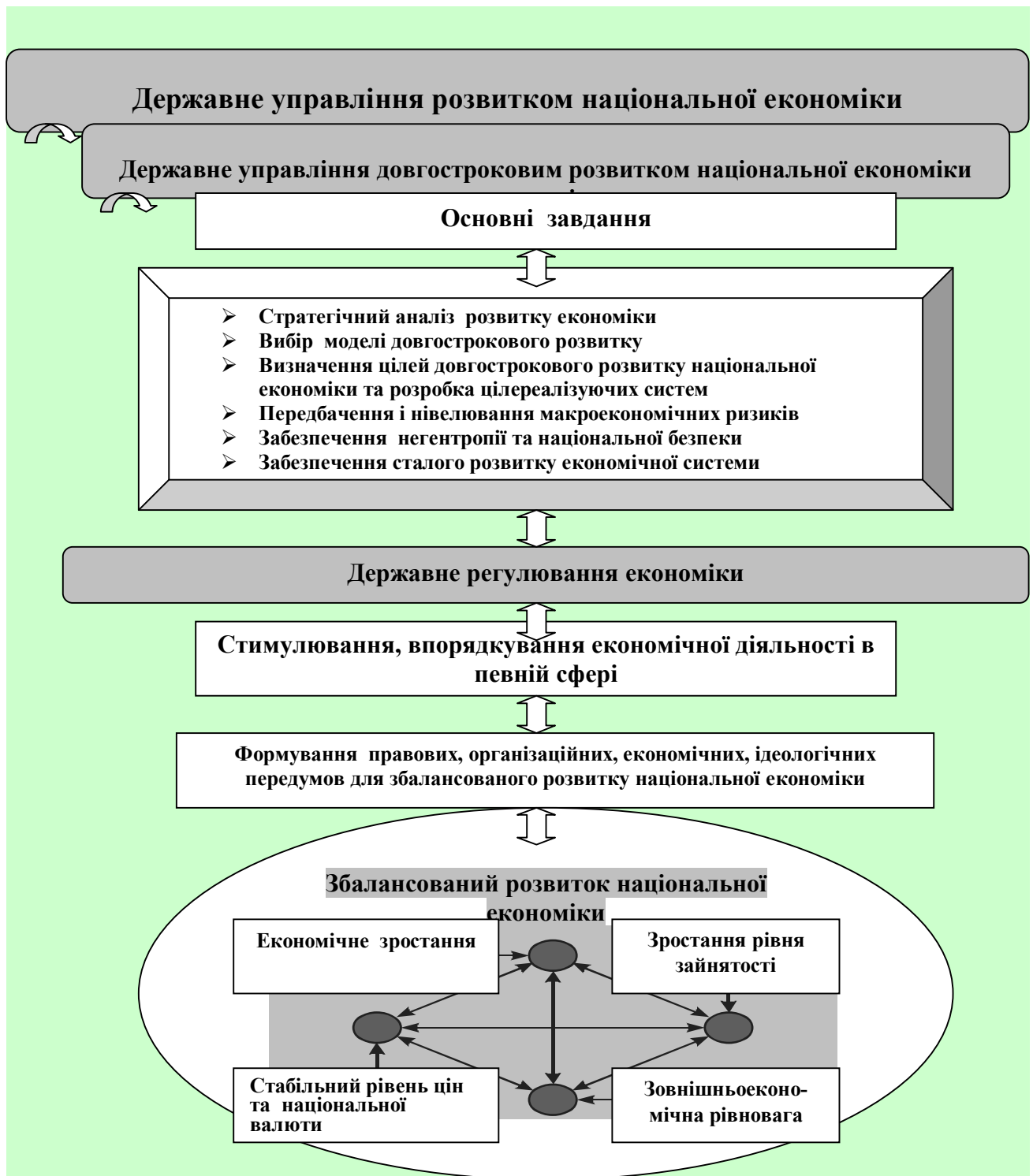

Рис. 1.5. Місце державного управління довгостроковим розвитком національної економіки в загальній системі державного управління економікою¹

¹ Примітка: складено автором.

Завдання управління довгостроковим розвитком в загальній системі державного управління економікою мають охоплювати наступні елементи:

- 1) моніторинг ендогенних та екзогенних факторів, які визначають передумови для розвитку країни і зміна яких може відобразитися на перспективах розвитку національної економіки;
- 2) обґрунтування перспективних цілей розвитку національної економіки, які консолідували б суспільство та політичні сили навколо зрозумілої всім ідеї розвитку;
- 3) визначення траєкторії розвитку, тобто загальних вимог до перспективного розвитку суспільства, правил і обмежень, які гарантували б цілісність, векторність розвитку, стійкість національної економіки до деструктивних впливів;
- 4) розробку забезпеченого ресурсами алгоритму досягнення обраного варіанту довгострокового розвитку, який передбачав би використання ефективного економічного інструментарію, оцінку ефективності та контроль за його використанням на всіх етапах управління;
- 5) оцінку макроекономічних ризиків функціонування національної економіки і розробку заходів для їх можливого нівелювання або пом'якшення можливого деструктивного впливу;
- 6) оцінку результативності управління на предмет забезпечення цілісності розвитку економічної системи, макроекономічної безпеки, швидкої адаптації економічної системи до внутрішніх та зовнішніх викликів, сталого, конкурентного розвитку.

Зазначені завдання повинні реалізовуватися через специфічні функції державного управління довгостроковим розвитком, до яких належать: аналітичні – проведення стратегічного аналізу факторів і передумов розвитку національної економіки; прогностичні – передбачення змін і майбутніх тенденцій, екстраполяції трендів макроекономічних параметрів, що характеризують функціонування секторів економічної системи; цільові – визначення цілей, пріоритетів, напрямків та моделей економічного і соціального розвитку; координаційні – використання гнучких технологій, які передбачають відстеження процесу досягнення поставлених цілей та оперативне прийняття управлінських рішень у відповідь на непередбачені

зміни; регулюючі – підтримка через відповідні важелі державного впливу пріоритетних напрямів розвитку національної економіки; контрольні – визначення результативності досягнення поставлених цілей.

Вплив на розвиток національної економіки держава здійснює за допомогою інструментарію, в складі якого теоретики державного управління (О.Ю. Оболенський, А.Ф. Мельник, А.Ю. Васіна) виділяють групу елементів (укрупнених інструментів) і групу засобів (одиничних інструментів) [224, с.145]. Елементи є набором взаємозв'язаних між собою окремих інструментів (засобів), які використовують для вирішення певних проблем чи досягнення поставлених цілей. До них варто віднести правове й адміністративне регулювання; індикативне планування, стратегічне планування, державне підприємництво; фінансово-бюджетне регулювання, грошово-кредитне, цінове, соціально-орієнтоване, екологічне регулювання.

Засоби – це окремі інструменти, через які реалізується державне управління й уточнюються механізми впливу держави на економічні і соціальні процеси. Тому систему державного управління довгостроковим розвитком національної економіки можна показати у вигляді блоку формування, блоку впровадження, функціонального блоку (див. рис. 1.6).

Таким чином, проведене в цьому параграфі дослідження дає змогу закласти основи концептуальної моделі управління національною економікою в довгостроковому періоді, в основі якої лежать:

- вхідні потоки: фактори розвитку, сучасні теорії економічного розвитку, нагромаджений світовий досвід реалізації моделей розвитку економічних систем;

- трансмісійні потоки, які представлені формами та методами державного управлінського впливу в рамках реалізації основних і специфічних функцій державного управління економікою загалом та довгостроковим розвитком зокрема;

- вихідні потоки, які представлені параметрами збалансованого розвитку національної економіки в короткостроковому та середньостроковому

Рис. 1.6. Концептуальні підходи до побудови системи управління довгостроковим розвитком національної економіки¹

¹ Примітка: побудовано автором.

періодах, а в довгостроковому періоді – це забезпечення національної безпеки, високого рівня конкурентоспроможності, цілісності функціонування національної економіки відповідно до визначених цілей в рамках обраних векторів розвитку, підвищення адаптивності національної економіки до деструктивних впливів.

Висновки до розділу 1

Дослідження теоретичних засад становлення системи управління довгостроковим розвитком національної економіки дали змогу зробити певні висновки й обґрунтувати пропозиції.

Розгляд національної економіки як об'єкту державного управління з позицій технологічного, просторового, економічного підходів дозволив представити її як складну, відкриту, багатовимірну, цілісну систему, яка: має певні цілі; об'єднує організаційну, структурну, ресурсну, інституційну підсистеми, що забезпечують використання факторів виробництва в процесі створення суспільних благ; знаходиться під впливом чинників природно-екологічного, економічного, науково-технічного, інформаційного, політичного, соціального, зовнішньоекономічного, духовного середовища, котре визначає довгострокову ефективність економічної системи.

З метою розширення теоретико-понятійного апарату об'єкту дослідження запропоновано типізацію розвитку національної економіки за наступними критеріями: 1) типом розвитку (циклічний, біфуркаційний, еволюційний); 2) критерієм технологічного способу виробництва (доіндустріальний, індустріальний, постіндустріальний, ноосферизований розвиток); 3) використанням факторів розвитку (інтенсивний, екстенсивний); 4) часовим критерієм (мегадовгостроковий, довгостроковий, середньостроковий, короткостроковий); 5) цілями розвитку (довгострокові, специфічні функціональні, інструментальні); 6) критерієм поліфакторності (політико-економічний, науково-економічний, зовнішньоекономічний, інформаційно-економічний, еколого-економічний, гуманітарний розвиток); 7) організаційною формою розвитку (регіональні форми (кластери, мережі міжрегіонального співробітництва; угоди міжрегіональної співпраці,

індустріальні парки; програми транскордонного співробітництва); національні форми (ендогенно-, екзогенноорієнтований, змішаний розвиток); наднаціональні форми (інтеграційний, диверсифікований, конгломеративно-концентрований розвиток).

В контексті обґрунтування необхідності виокремлення часового критерію в дослідженні розвитку національної економіки простежуються основні відмінності довгострокового розвитку від інших типів розвитку. До них варто віднести: можливість відстеження якісних змін у процесі трансформації складових національної економіки, визначення рушійних факторів довгострокового розвитку, ефективності цілей та побудови цілереалізуючих систем. При цьому в основі визначення цілей довгострокового розвитку повинні лежати: модель розвитку та стратегія, яку обирає держава, і яка дозволить адаптуватися національній економіці до вимог глобального середовища, можливість спільного вирішення глобальних проблем, обмеження політичного, економічного, інституційного, функціонального характеру, закон наростаючих витрат, наявний ресурсний потенціал.

Дослідження специфічних характеристик національної економіки довело об'єктивну необхідність управління її розвитком, зокрема це – потреба підтримки емерджентності економічної системи, передбачення характеру динаміки економічних процесів під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників, зміни структурних пропорцій національної економіки; зменшення невизначеності функціонування національної економіки, передбачення ризиків, іманентних процесам визначення цілей; оцінювання перспектив розвитку; відстеження досягнутого рівня розвитку, визначення індикаторів розвитку, які забезпечують функціонування економічної системи як єдиного цілого.

При обґрунтуванні теоретичних засад розвитку запропоновано авторське визначення довгострокового розвитку національної економіки, під яким треба розуміти безперервний, хронологічно цілісний, векторний, хвилеподібний процес зміни структурної, економічної, ресурсної, організаційної підсистем, виникнення нових, трансформації чи зникнення існуючих зв'язків системи відповідно до ендогенних та екзогенних викликів,

що реалізується у формі зростання, прискореного розвитку, нестійкого розвитку, магістральної еволюції.

Узагальнення типових факторів, рис парадигмального характеру розвитку національних економік в умовах посилення процесів глобалізації дало можливість виокремити кілька головних моделей економічного розвитку: 1) за характером розвитку (лінійного розвитку, структурних трансформацій, економічного зростання); 2) за співвідношенням механізмів ринкового саморегулювання і державного впливу (змішаної економіки, командно-адміністративні, вільної ринкової); 3) за пріоритетами розвитку: сталого, інноваційного, конкурентного розвитку; 4) за специфікою інтеграційного розвитку: неоліберальна, адаптивна, опору глобалізації, еволюційного регіоналізму, концентричних кіл, регіонального вирівнювання.

З метою вдосконалення наукових засад теорії державного управління:

- систематизовано напрацювання наукових шкіл, економічних теорій і показано, що поряд із напрацюваннями класичної, монетарної, кейнсіанської, некейнсіанської теорій особливе місце посідають теорії неокласичного синтезу, гуманістичного розвитку, інституціоналізму, структурних змін, антикризового управління, глобалістики, суспільного вибору;

- запропоновано дефініцію державного управління довгостроковим розвитком національної економіки, під яким слід розуміти складову державного управління економікою, що покликана виконувати роль формуючої, креативної сили, спрямовуючого вектора соціально-економічних трансформацій та включати сукупність форм, методів, інструментів забезпечення ефективної реалізації довгострокових цілей, узгодження і реалізація яких здійснюється в рамках певного організаційно-економічного механізму;

- визначено завдання управління довгостроковим розвитком, які повинні передбачати: 1) моніторинг ендогенних та екзогенних факторів, які визначають передумови для розвитку країни; 2) обґрунтування перспективних цілей розвитку, котрі консолідували б суспільство навколо зрозумілої всім ідеї розвитку; 3) визначення траєкторії розвитку, правил і обмежень, які гарантували б цілісність, стійкість національної економіки до деструктивних впливів; 4) розробку забезпеченого ресурсами алгоритму досягнення

обраного варіанту довгострокового розвитку; 5) оцінку макроекономічних ризиків з метою їх нівелювання або пом'якшення; 6) моніторинг результативності державного управління;

- виокремлено групи специфічних функції державного управління довгостроковим розвитком, до яких варто віднести: аналітичні – проведення стратегічного аналізу факторів і передумов розвитку національної економіки; прогностичні – передбачення змін та майбутніх тенденцій, екстраполяції трендів макроекономічних параметрів, що характеризують функціонування секторів економічної системи; цільові – визначення цілей, пріоритетів, моделей розвитку; координаційні – відстеження процесу досягнення поставлених цілей з метою оперативного прийняття управлінських рішень у відповідь на непередбачені зміни; регулюючі – підтримка через відповідні важелі пріоритетних напрямів розвитку; контрольні – визначення результативності досягнення поставлених цілей.

Проведене наукове дослідження дає змогу закласти основи концептуальної багатовекторної моделі управління національною економікою в довгостроковому періоді. В її основі повинні лежати сучасні теорії економічного розвитку, нагромаджений світовий досвід реалізації моделей розвитку, ефективні форми та методи державного управлінського впливу, які мають забезпечити збалансований розвиток національної економіки в короткостроковому періоді, формування якісно нової спроможності до економічного зростання в середньостроковому періоді та забезпечення високого рівня конкурентоспроможності, підтримку цілісності функціонування національної економіки в довгостроковому періоді.

Результати дослідження першого розділу, знайшли своє відображення в роботах автора [111, 119, 125, 129, 130, 131, 132, 134, 136, 137, 142, 143, 144, 145, 147, 152].

РОЗДІЛ 2

ВИХІДНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ДОВГОСТРОКОВИМ РОЗВИТКОМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

2.1. Логіка дослідження організаційно-економічного механізму державного управління довгостроковим розвитком національної економіки

Реалізація цілей і завдань державного управління розвитком національної економіки загалом та довгостроковим розвитком зокрема, здійснюється за допомогою організаційно-економічного механізму державного управління. Для його дослідження в рамках даної дисертації має бути відпрацьована чітка методологія, побудований алгоритм дослідження.

У науковій літературі (праці В. Бакуменка, В. Князева і Ю. Сурміна, В. Артюнова, І.П. Макаренка., С.В. Мочерного, Ю.О. Ніколаєва, А.С. Філіпенка, А. Шведова [8, 177, 420, 431]) поширення набули такі підходи до визначення методології:

1) з філософської точки зору, методологія – це сукупність філософських методів пізнання, що охоплює індуктивний метод Ф. Бекона, раціоналістичний метод Р. Декарта, діалектичний метод Сократа, Г. Гегеля, К. Маркса, феноменологічний метод Е. Гуссерля, метод системного аналізу Л. Берталанфі, У. Ешбі, Т. Парсонса та ін.;

2) згідно з натуралістичним підходом, методологія – це система загальних і конкретних методів пізнання;

3) з позицій системного підходу, методологія розглядається як певна архітектура, на верхніх рівнях якої розміщується філософська методологія, далі – загальнонаукова методологія, а на найнижчих – методологія окремих галузей знань.

Для окреслення методології нашого дослідження опиратимемося на підхід, який дозволяє розглядати методологію як певну архітектуру концептуальних підходів, принципів, методів, що мають специфічне цільове призначення і відображають парадигму використання організаційно-економічного механізму державного управління економікою.

Серед наукових підходів, які доцільно покласти в основу дослідження організаційно-економічного механізму державного управління довгостроковим розвитком національної економіки необхідно виокремити системний, еволюційний, компаративний, міждисциплінарний (екуменічний), позитивістський підходи.

Системний підхід дасть змогу встановити об'єктивну необхідність управління довгостроковим розвитком національної економіки та його місце в системі державного управління, а також – визначити взаємодію між методами, важелями, інструментами реалізації організаційно-економічного механізму в досягненні конкретних цілей.

Перевагою системного підходу є можливість відстеження синергетичного ефекту від використання економічних важелів в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки та дотримання його основних принципів: ієрархічності, емерджентності (поява неочікуваних явищ, на які необхідно реагувати державі в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки), темпоральності (зміна темпу розвитку), відкритості, атрактивності розвитку економічних систем, нерівноважності економічних процесів, безповоротності економічної еволюції, нелінійності економічних перетворень, неоднозначності економічних цілей [368, 176, 173].

Системний підхід в контексті нашого дисертаційного дослідження доцільно доповнити й іншими науковими підходами, зокрема, онтологічним, який дозволяє формувати системну картину світу і місця в ньому національної економіки; гносеологічним, який визначає принципи об'єктивності, діалектики, конкретності, еволюційності та необхідний категоріальний апарат дослідження; праксеологічним, який дозволяє

простежити, на скільки інструментарій управління довгостроковим розвитком національної економіки є результативним і забезпечує системні перетворення в національній економіці; екуменічним підходом, який дає змогу об'єднати різні наукові підходи до реалізації важелів управління довгостроковим розвитком національної економіки в умовах макроекономічних ризиків і невизначеності.

Використання еволюційного підходу дозволило в першому розділі роботи обґрунтувати засади становлення та розвитку теорії державного управління розвитком національної економіки загалом і довгостроковим розвитком зокрема.

Особливе місце в методології дослідження організаційно-економічного механізму управління довгостроковим розвитком належить компаративному підходу, який дозволяє порівняти нагромаджений національний і зарубіжний досвід державного управління перспективним розвитком з позицій можливостей його вдосконалення, дослідити механізми вирішення проблем короткострокового та довгострокового характеру.

Екуменічний підхід при обґрунтуванні специфіки реалізації організаційно-економічного механізму державного управління дозволяє об'єднати політологічний, політекономічний, соціологічний, юридичний аспекти висвітлення проблеми. Об'єднання базисних економічних дисциплін (мегаекономіки, макроекономіки, мікроекономіки, наноекономіки) сприяє структуризації предмету дослідження.

Позитивістський підхід дозволяє розкрити феноменологію побудови моделі довгострокового розвитку України, прагматично та експлікативно підійти до визначення цілей та побудови цілереалізуючих систем, вивчення функціональних взаємозв'язків в інституційному забезпеченні управлінні, виокремлення критеріїв адаптивності організаційно-економічного механізму державного управління.

Методологія дослідження організаційно-економічного механізму управління довгостроковим розвитком національної економіки відштовхується від результатів наукових досліджень вітчизняних і

зарубіжних вчених. Розгортання низки наукових і прикладних досліджень на теренах вітчизняної науки дозволяє виокремити кілька наукових шкіл та напрямків, що закладають основу реалізації організаційно-економічного механізму управління перспективним розвитком України.

По-перше, це школа д.е.н., академіка НАН України В.М. Гейця Інституту економічного прогнозування НАН України, під керівництвом якого створено найгрунтовнішу базу в теорії стратегічного управління та розвинуті напрямки моделювання економічного розвитку, економічного зростання, інноваційної активності, фінансового прогнозування. Зокрема, розроблено стратегію розвитку України на середньостроковий період; обґрунтовані варіанти середньострокових прогнозів соціально-економічного розвитку України та на їхній основі сформульована оцінка загальноекономічної ситуації, виокремлено позитивні та негативні тенденції розвитку, вузькі місця й точки зростання національної економіки; сформовано концептуальні засади довгострокового економічного розвитку в руслі інституційних перетворень та переходу від існуючої екзогенної моделі трансформації економіки України до переважно ендогенно-орієнтованої, інноваційної моделі економічного розвитку (праці «Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку» (2003 р.), «Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України» (2007 р.), «Новий курс: реформи в Україні. 2010–2015. Національна доповідь» (2010 р.) за заг. ред. В.М. Гейця) [57, 113].

По-друге, це напрацювання школи Національного інституту стратегічних досліджень, представленої працями докторів економічних наук, професорів З.С. Варналія; О.С. Власюка, доктора державного управління Н.Є. Воротіна і деяких інших відомих вчених. В аспекті стратегічних векторів розвитку науковці досліджують проблеми трансформації політичної системи, ефективності державного управління і місцевого самоврядування, гуманітарного та етнополітичного розвитку, становлення громадянського суспільства, соціально-економічних перетворень, регіональної й оборонно-промислової політики, міжнародного співробітництва України (монографії

«Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки» (2006 р.), «Теорія та практика безпеки в системі науки про економіку (2008 р.) під ред. О.С. Власюка; «Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети» (2007 р.) за ред. З.С. Варналія [38, 43].

По-третє, це школа Ради з вивчення продуктивних сил України НАН України, в рамках якої необхідно виокремити напрацювання д.е.н., професора Б.М. Данилишина, під керівництвом якого розроблено «Прогноз розвитку і розміщення продуктивних сил України на тривалу перспективу». В цій роботі досліджено економічний потенціал України і напрямки його ефективного використання з урахуванням структурних змін. Визначені основні напрями сталого розвитку держави в контексті забезпечення екологічної безпеки. Обґрунтовано теорію декаплінгу у взаємодії економічного зростання і довкілля [68]. В рамках прогнозування розвитку продуктивних сил вчені чл.-кор. НАН України С.І. Дорогунцовим та академік УААН П.П. Борщевський розробили Схему (прогноз) розвитку і розміщення народногосподарського комплексу України до 2015 р. [361].

Також на увагу заслуговують напрацювання Школи Інституту економіки промисловості НАН України. Зокрема, академіки М. Г. Чумаченко, Л.М. Саломатін дослідили ефективність впливу інвестиційних процесів на структурні зрушення національної економіки; академік О.І. Амоша оцінив вклад регіональної промислової політики в економічне зростання національної економіки, окреслив перспективи розвитку виробничого та інноваційного потенціалів територій, які знайшли своє відображення в Стратегії конверсії технологічного та науково-технічного потенціалу України [3].

Варто виокремити і напрацювання Інституту регіональних досліджень НАН України, науковці якого обґрунтували методологічні засади стратегічного планування розвитку локальних утворень. Зокрема, в фундаментальному дослідженні М.І. Долішнього «Регіональна політика на рубежі ХХ-ХХІ століть: нові пріоритети» (2006 р.) розроблено концепцію механізму реалізації регіональної політики в умовах формування нового

соціально-економічного середовища України, зорієнтовану на зміцнення соціально-економічного потенціалу регіонів, розвиток транскордонного співробітництва [84].

Вагомий внесок у перспективний розвиток національної економіки внесли роботи Президента Національної академії наук України, академіка Б. Є. Патона, в яких особливе місце відводиться гуманітарному вектору, зміцненню вітчизняної бази створення нанотехнологій як джерела випереджаючого розвитку України [271, 272].

Вченими Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України академіками Б.В. Буркинським і В.О. Дергачовим в контексті дослідження методологічних аспектів управління національною економікою проведено оцінку макроекономічної динаміки і трансформації відкритої економіки України; розглянуто проблеми конкурентоспроможності стратегічної продукції промисловості; вперше розроблено геоекономічний прогноз, котрий враховує особливості геополітичного становища України; висвітлено проблеми європейської інтеграції і місце в ній України. В роботах академіка НАН України Б.В. Буркинського, д.е.н., проф. С.К. Харічкова на концептуальному рівні сформульовано та обґрунтовано принципи, завдання й механізми формування державної політики впровадження та розвитку екологічно чистого виробництва, підвищення рівня його конкурентоспроможності за умови переходу України до стратегії сталого розвитку [67].

Серед зарубіжних науковців у контексті створення методологічної бази організаційно-економічного механізму управління довгостроковим розвитком національної економіки варто зазначити напрацювання:

- М. Портера, котрі пов'язані із визначенням конкурентних доміант розвитку національних економік в сучасному світовому господарстві («Стратегія конкуренції», 1997 р. [284], «Конкуренція», 2006 р.[285]);
- Б.М. Кузика, В.І. Кушліна, Ю.В. Яковця, в частині розробки теорії розвитку цивілізацій, управління високотехнологічним інноваційними процесами, розвитку економіки знань, довгострокового геоекономічного розвитку

прогнозування («Цивілізації: теорія, історія, діалог, майбутнє: монографія», 2008 р.) [196];

- Джеральда Майера, Данієли Олеснович («Міжнародне середовище бізнесу: конкуренція та регулювання у глобальній економіці», 2003 р.) та Мартіна Шніцера «Порівняння економічних систем», 1997 р.), які стосуються обґрунтування національних і наднаціональних моделей розвитку у сучасному світовому господарстві [207, 433];
- Дж. Нейсбіта і П. Абурдена, які пов'язані із передбаченням мегатенденцій у довгостроковій перспективі, зокрема: зміцнення міжнародних економічних зв'язків, підвищення ціни інтелектуальної власності, як домінуючого фактору довгострокового розвитку, посилення космополітизації сучасного світу у взаємозв'язку з відродженням національної культури, традицій; зміни геополітичної ситуації у світі, пов'язаної, зокрема, з посиленням Азіатсько-Тихоокеанського регіону; зростання потенціалу суспільного сектору в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки, зростання значення біотехнологій як домінанти сталого розвитку («Мегатенденції», 2000 р.) [62].

Існуючі наукові дослідження не вичерпали можливостей подальшої розробки широкого кола питань, пов'язаних з пошуком нових організаційних форм розвитку та моделі управління економікою, які враховували би сучасні трансформації як в національній економіці, так і в світовому господарстві, потребою передбачення характеру та наслідків біфуркацій, виокремлення чинників стимулюючого та стримуючого характеру на розвиток економічної системи.

Тому при проведенні дисертаційного дослідження доцільно опиратися на два блоки принципів:

- 1) філософські, які дозволяють формувати парадигму дослідження, виробляти науковий тип мислення, використовувати категоріальний апарат, систему законів, досліджувати наукову картину світу, формувати авторський архетип мислення з приводу управління довгостроковим розвитком національної економіки;

- 2) загальнонаукові принципи, які дозволяють досліджувати сутність управління довгостроковим розвитком національної економіки, об'єкти управління, явища, які його супроводжують.

До філософських принципів дослідження організаційно-економічного механізму управління довгостроковим розвитком національної економіки варто віднести:

- 1) принцип системності, який полягає в тому, що при дослідженні процесів та явищ враховується вплив як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, зміна одного з яких призводить до зміни форм чи змісту інших;
- 2) принцип взаємозв'язку та розвитку економічних явищ, який дає змогу проаналізувати еволюцію форм організації управління довгостроковим розвитком національної економіки з урахуванням конкретних історичних обставин, простежити відповідність використання організаційно-правових, економічних, адміністративних методів управління та їх можливі наслідки;
- 3) принцип, що випливає із закону єдності та боротьби протилежностей, який дозволяє виявити та ліквідувати неефективні механізми управління національною економікою (наприклад, це відмова від підтримки збиткових виробництв, з одночасною підтримкою суб'єктів господарювання, які є стратегічно важливими для національної економіки);
- 4) принцип трансформації кількісних змін в якісні, котрий ґрунтується на тому, що поява нової якості супроводжується створенням простору для нових кількісних змін. Він найкраще простежується в контексті використання економічних механізмів державного регулятивного впливу на зростання конкурентоспроможності економіки, рівня життя населення, створення інститутів розвитку, розвитку нових форм господарювання;
- 5) принцип дотримання закону «заперечення – заперечення», суть якого полягає в тому, що реалізація інструментарію організаційно-

економічного механізму управління національною економікою на перспективу відбувається відповідно до трансформаційного розвитку національної економіки з урахуванням викликів глобалізованого розвитку від простішого до складнішого, від старого до нового. Діалектика заперечення виступає детермінантою постійного розвитку і вдосконалення та враховує вплив як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів на процес управління;

- б) принцип історичної і логічної єдності передбачає дослідження організаційно-економічного механізму управління в системі ретроспективного, оперативного та перспективного аналізу, що дає змогу визначати тенденції, встановити закономірності, динаміку факторів розвитку.

В основу системи загальнонаукових принципів дослідження управління довгостроковим розвитком національної економіки необхідно покласти принципи науковості, цілісності, комплексності, динамічності, соціальної пріоритетності, суспільної доцільності, диференційованості, єдності теорії та практики, реальності, перманентності, збереження і розвитку конкурентних переваг, законності, відкритості, характеристика яких подана в додатку В.

В основу методології організаційно-економічного механізму управління довгостроковим розвитком економіки треба покласти об'єктивні економічні закони, які діють упродовж різних історичних періодів, серед них: закон відповідності виробничих відносин рівню і характеру розвитку продуктивних сил, закон зростання продуктивності праці; закони суспільного відтворення (закон зростання органічної будови капіталу, закон спадної віддачі факторів виробництва, закон зростаючих потреб); закони розвитку і функціонування окремих економічних підсистем (закони нерівномірності економічного розвитку, пропорційного розвитку, інтернаціоналізації виробництва, обміну та ін.), які дозволяють простежити можливості розвитку економічної системи в динамічному оточенні, схильності її змінюватися та пристосовуватися до змін в зовнішньому середовищі, визначати цільові

орієнтири та пріоритетні вектори управління довгостроковим розвитком національної економіки.

Особливе місце в дослідженні організаційно-економічного механізму управління довгостроковим розвитком національної економіки належить закону синергії, який дозволяє простежити зміну потенціалу економічної системи за рахунок різного поєднання складових даного механізму й отримання на цій основі позитивного чи негативного ефекту для довгострокового розвитку.

Серед базових теорій, які доцільно покласти в основу дослідження організаційно-економічного механізму управління перспективним розвитком національної економіки, чільне місце належить (проаналізовані в підрозділі 1.3) теоріям державного управління економікою, які дозволять розкрити питання інституційного, процесуального, функціонального, організаційного забезпечення економічного механізму державного управління довгостроковим розвитком, специфіку використання економічних важелів державного управлінського впливу в контексті забезпечення досягнення цілей довгострокового розвитку національної економіки. Осмислення цих теорій автором дозволяє зосередити інструментарій дослідження навколо таких концепцій: стратегічного управління, збільшення конкурентних переваг, забезпечення національної безпеки, стимулювання інноваційного розвитку країни, підтримки сталого розвитку, соціально-орієнтованої економіки, демократизації управління.

Дослідження організаційно-економічного механізму управління довгостроковим розвитком національної економіки передбачає побудову цілісної наукової концепції управління довгостроковим розвитком національної економіки, адекватної сучасним вимогам, в контексті вирішення таких логічних завдань:

- 1) побудови архітектоніки організаційно-економічного механізму управління довгостроковим розвитком національної економіки із з'ясуванням чинників, котрі визначають специфіку реалізації його складових;

2) визначення основних індикаторів, які створюють підґрунтя для реалізації організаційно-економічного механізму управління довгостроковим розвитком національної економіки;

3) обґрунтування основних методів та інструментів реалізації економічного механізму управління довгостроковим розвитком національної економіки та розробка пропозицій щодо їх удосконалення;

4) дослідження особливостей реалізації інституційного, організаційного, економічного механізмів державного управління довгостроковим розвитком на різних рівнях управління національною економікою;

5) дослідження особливостей реалізації функціонального механізму управління довгостроковим розвитком національної економіки та розробки пропозицій щодо його модернізації;

6) обґрунтування шляхів посилення інституційної спроможності органів державної влади у використанні інноваційних технологій в прийнятті управлінських рішень стратегічного характеру;

7) розробки доктрини управління довгостроковим розвитком як базового документу для управління економікою.

Для обґрунтування ефективності реалізації інструментарію управління довгостроковим розвитком національної економіки необхідно використати загальнонаукові та конкретні методи дослідження. В системі загальнонаукових методів, які формуватимуть теоретико-методологічні засади управління довгостроковим розвитком національної економіки, необхідно виокремити:

- 1) методи формальної логіки для визначення об'єктивної необхідності використання організаційно-правового, адміністративного, економічного інструментарію державного управління довгостроковим розвитком національної економіки в досягненні певних цілей;
- 2) світ-системного аналізу, який дає змогу визначати вплив екзогенних факторів на динаміку національної економіки і одночасно позиціонувати національну економіку у світовому просторі;

- 3) системного підходу з його синергетичним ядром для аналізу, узагальнення, відбору і систематизації матеріалу, що визначає особливості функціонування національної економіки та інституційного забезпечення управління її розвитком;
- 4) емпіричних прийомів, які дозволятимуть вивчити, порівняти та узагальнити управлінський досвід в сфері реалізації інструментарію державного управління в національній економіці та в розвинутих країнах світу.

До конкретних методів дослідження належать:

- 1) аналітичні методи: порівняння з плановими, нормативними, середньоарифметичними, найкращими значеннями показників, з успішним досвідом державного управління інших країн; групування – для виокремлення сукупностей за частковими чи результируючими показниками; оцінки економічних пропорцій – для оцінювання можливостей розширеного відтворення; деталізації; ланцюгових підстановок – для виявлення впливу факторів, що детермінують довгостроковий розвиток; абстрактно-логічний аналіз – для вивчення тенденцій певного процесу чи явища з абстрагуванням впливу інших факторів; нормативно-логічний аналіз – для оцінювання нормативно-правового забезпечення управління довгостроковим розвитком національної економіки; методи документального узагальнення – для проведення суцільного та вибіркового обстеження показників, які детермінують довгостроковий розвиток національної економіки; статистичний метод – для вивчення кількісних змін макроекономічних показників, що характеризують розвиток національної економіки;
- 2) економіко-математичні: кореляційно-регресивного аналізу, дисперсійного аналізу – для встановлення залежності між показниками; економіко-математичного моделювання – для визначення залежності і характеру можливих змін показників, що характеризують розвиток національної економіки; морфологічного аналізу – для формування стратегічних цілей і структурування цілереалізуючих систем;

- 3) прогностичні: індивідуальні експертні оцінки (метод інтерв'ю, аналітичний метод оцінки прогнозованої ситуації, метод написання сценарію), колективні експертні оцінки, які містять: метод колективної генерації ідей, метод “Дельфі”, які дозволяють визначити поле проблем, ендогенних та екзогенних факторів, що детермінують процес управління довгостроковим розвитком національної економіки;
- 4) методи експериментальної перевірки отриманих даних – для апробації та перевірки обґрунтованості й доцільності модернізації інструментарію управління довгостроковим розвитком.

Представлені вихідні методологічні засади дослідження організаційно-економічного-механізму управління довгостроковим розвитком дозволять оцінити передумови, визначити чинники, проаналізувати ефективність реалізації організаційної й економічної підсистем управління довгостроковим розвитком національної економіки.

2.2. Архітектоніка організаційно-економічного механізму державного управління довгостроковим розвитком національної економіки

Для сутнісної характеристики організаційно-економічного механізму державного управління довгостроковим розвитком національної економіки доцільно використати системний, процесний, суб'єктно-об'єктний підходи. Він ґрунтується на базових функціях і принципах державного управління економікою, які були обґрунтовані в першому розділі даного дисертаційного дослідження.

Незважаючи на широкий спектр трактування механізму державного управління, єдиного підходу до розуміння його суті не сформовано до цих пір. В науковій літературі він здебільшого представлений з позицій системного підходу, який дозволяє розглядати його як: 1) систему з

сукупністю певних елементів і зв'язків; 2) структуру з властивою їй взаємодією елементів; 3) процес, що засвідчує можливість динамічної зміни його елементів під впливом ендогенних та екзогенних викликів, що в кінцевому результаті повинно забезпечити структурну оптимізацію з певним системним ефектом; 4) сукупність певних функцій, які повинні виконуватися через відпрацьований механізм.

З позицій системного підходу Н.Р. Нижник, О.А. Машков економічний механізм трактують як складову частину системи державного управління, що включає цілі управління, об'єкт управлінського впливу, соціально-економічні зв'язки, на які здійснюється вплив, матеріальні та фінансові ресурси управління, за допомогою яких реалізується вплив, формуються соціальний та організаційний потенціали [247, с. 37].

В рамках цього підходу за визначенням Р.М. Рудніцькою, О.Г. Сидорчук, О.М. Стельмах, механізм державного управління – це штучно створена складна система, призначена для досягнення поставлених цілей, яка має визначену структуру, сукупність правових норм, методів, інструментів державного впливу на об'єкт управління [370, с.15].

Згадані визначення нівелюють функціональне навантаження економічного механізму в системі державного управління, можливість його структурної оптимізації відповідно до викликів часу.

На функціональну складову механізму державного управління наголошують у своєму трактуванні В.М. Князєв, В.Д. Бакуменко, характеризуючи його як сукупність політичних, адміністративних, економічних, соціальних, гуманітарних, організаційних та правових засобів цілеспрямованого впливу органів державного управління для досягнення визначених цілей розвитку [177, с.116-117].

При характеристиці сутності організаційно-економічного механізму державного управління на увагу заслуговують підходи запропоновані: А.Ф. Мельник, яка організаційно-економічний механізм управління розглядає через призму організаційних форм, засобів правового, адміністративного, економічного інструментарію державного регулювання [224]; А.А. Чухном,

який в основі організаційно-економічного механізму вирізняє організаційно-економічні відносини, які утворюються на різних етапах суспільного відтворення [430, с.21]. Ці підходи акцентують увагу, по суті, на можливих формах державного управлінського впливу в конкретні відрізки часу, упускаючи динамічний критерій.

Л.Є. Сімків трактує організаційно-економічний механізм як сукупність організаційно-управлінських та економічних методів, форм, важелів впливу на соціально-економічний розвиток для забезпечення досягнення системних цілей, що полягають у створенні передумов для досягнення довготривалої конкурентоспроможності економіки і стабільного економічного зростання, яке забезпечить зростання добробуту населення [383].

Синергетичну складову у тлумаченні організаційно-економічного механізму підтримують В.І. Павлова, О.А. Мишко, які ядром організаційно-економічного механізму визначають сукупність цілей і стимулів, що формують спонукальні мотиви до підвищення ефективності функціонування виробничих систем, забезпечують перетворення факторів виробництва для досягнення кінцевих результатів, спрямованих на задоволення платоспроможного попиту споживача [265, с.25].

Опираючись на вищепроаналізовані підходи, доцільно сформулювати авторське визначення організаційно-економічного механізму державного управління довгостроковим розвитком національної економіки. Зокрема, під ним варто розуміти систему інструментів, взаємопов'язаних організаційно-правових, економічних, адміністративних методів, які базуються на пріоритетних цілях, принципах та дозволяють вирішити поставлені завдання для забезпечення довгострокового керованого ефекту розвитку національної економіки.

У складі організаційно-економічного механізму доцільно виокремити інституційну, цільову, технологічно-процесуальну, інструментальну, ресурсну підсистеми (див. рис. 2.1).

Рис. 2.1. Підсистеми організаційно-економічного механізму управління довгостроковим розвитком національної економіки

Інституційна підсистема – це сукупність економічних, політичних, правових інститутів, які визначають правила, норми, процедури організації та взаємодії державних і недержавних інститутів в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки, і спрямовує інституційні перетворення в країні відповідно до обраних векторів довгострокового розвитку.

Цільова підсистема є результатом стратегічного аналізу. Її основне призначення – це визначення довгострокових векторів, пріоритетів, структуризація цілей довгострокового розвитку за пірамідою цілей, побудованою в підрозділі 1.1. нашої роботи, та визначенням цілереалізуючих систем. Цільова підсистема повинна базуватися на результатах стратегічного аналізу, який дозволить врахувати фактори реального і потенційного, ендогенного й екзогенного, стимулюючого та стримуючого впливу на довгостроковий розвиток національної економіки. Визначення пріоритетних напрямів має здійснюватися на підставі певних критеріїв, основними серед яких варто вважати: соціально-економічну ефективність, швидкість одержання позитивних результатів, мінімум необхідних ресурсів для реалізації наміченого.

Процесуальна підсистема передбачає визначення певної технології, етапності реалізації управлінських процедур. Її дослідження в рамках даної дисертаційної роботи дає змогу реалізувати процесний підхід до здійснення управління довгостроковим розвитком національної економіки. Він забезпечує певну структурну впорядкованість впливу держави на розвиток економіки та необхідне ресурсне забезпечення (комунікаційне, методичне, нормативне, фінансове, матеріально-технічне, кадрове, інформаційне). Процесуальна підсистема представляє управління довгостроковим розвитком національної економіки у розрізі п'яти етапів:

- 1) передбачення змін, майбутніх тенденцій, небезпек з використанням сучасних технологій стратегічного аналізу та прогнозування і вироблення відповідних стратегій (стратегічне планування). У цьому випадку можна говорити про передбачення в оптимістичному, реалістичному, песимістичному варіантах;

- 2) визначення цілей і пріоритетів управління довгостроковим розвитком національної економіки;
- 3) визначення основних економічних важелів, форм і методів досягнення поставлених цілей;
- 4) управління на основі гнучких технологій, які передбачають оперативне прийняття управлінських рішень у відповідь на непередбачені зміни в макро- та мегасередовищі.
- 5) управління на основі контролю за виконанням поставлених цілей.

Інструментальна підсистема економічного механізму охоплює сукупність методів та інструментів державного регулятивного впливу, які забезпечують трансформацію економічної системи відповідно до цілей довгострокового розвитку й обраних пріоритетів. Інструментальна підсистема, по суті, акумулює інструменти реалізації функцій управління довгостроковим розвитком національної економіки та їх ресурсне забезпечення: адміністративне, кадрове, фінансове, логістичне, інформаційне, в тому числі статистичне, маркетингове, методично-інструктивне, забезпечення.

Інструменти є способом впливу держави на розвиток національної економіки. В складі інструментів виокремлюють групу елементів або важелів (укрупнених інструментів) і групу засобів (одиничних інструментів), через які уточнюються механізми впливу держави на розвиток національної економіки. До важелів (елементів) організаційно-економічного механізму управління довгостроковим розвитком необхідно віднести правове, адміністративне регулювання, прогнозування, індикативне планування, державне підприємництво, фіскальну, монетарну, валютну, соціальну, екологічну, інвестиційну, структурну, науково-технічну, регіональну, конкурентну зовнішньоекономічну політику (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Важелі та засоби державного управління довгостроковим розвитком національної економіки ¹

Важелі	Засоби
1	2
Правове регулювання	Закони, постанови, укази, плани, прогнози, цільові комплексні програми, інструктивно-методичні документи, концепції, державні програми
Адміністративне регулювання	Галузеві норми, нормативи, міжнародні стандарти якості управління ISO, ліміти, квоти, ліцензії, штрафи і санкції, заборони, обмеження, державні замовлення і контракти.
Прогнозування розвитку національної економіки.	Стратегії, доктрини, прогнози, моделі.
Індикативне планування	Інтегральні показники функціонування національної економіки, інституційних секторів в Державних програмах економічного та соціального розвитку України, державні цільові програми, баланси, соціально-економічні нормативи, державні замовлення, державні контракти, бюджетне фінансування.
Бюджетно-фінансове регулювання	Бюджет, система податків, пільги і стимули в оподаткуванні, дотації, субсидії, субвенції, державні інвестиції, податковий кредит.
Монетарне регулювання	Кредити, проценти за кредитами, облікова ставка, норми резервування, операції на ринку цінних паперів, грошова та кредитна емісія, валютний курс.
Валютне регулювання	Валютні інтервенції, валютні обмеження, курсова політика, облікова (дисконтна) політика, регулювання сальдо платіжного балансу, міжнародні угоди, предметом яких є регулювання валютних відносин.
Важелі структурної політики	Визначення пріоритетних галузей та їх підтримка, державні замовлення, державні закупівлі, державні інвестиції і кредити, пільги, дотації, субсидії, ліміти.
Важелі соціальної політики	Індексація та компенсація доходів, межа малозабезпеченості, мінімальний споживчий бюджет, прожитковий мінімум, мінімальна зарплата, допомога, державні соціальні гарантії і стандарти, соціально-економічні нормативи, соціальні фонди і соціальні програми.
Важелі екологічної політики	Екологічні норми і нормативи, екологічні ліміти, екологічні санкції і штрафи, екологічні податки, екологічні фонди, програми.
Важелі регіональної політики	Міжбюджетні трансферти, стратегії регіонального розвитку, державні регіональні цільові програми, створення вільних економічних зон, присвоєння депресивного статусу територіям.
Важелі управління державною власністю	Державне підприємництво, приватизація, націоналізація, попередження банкрутства, державні інвестиції.

Продовж. табл. 2.1

1	2
Важелі конкурентної політики	Антимонопольне законодавство, контроль за цінами монополістів, раціональна протекціоністська конкурентна політика щодо експортних галузей, зовнішньоекономічні бар'єри, захист національного ринку від недобросовісної іноземної конкуренції, підтримка нових виробничих структур кластерного типу, зняття регуляторних бар'єрів для розвитку бізнесу.
Важелі зовнішньоекономічної політики	Квотування, ліцензування експортно-імпортних операцій, митні тарифи, нетарифні обмеження, заборони.

¹ Примітка: складено автором на основі [221, 222].

Вплив перерахованих інструментів може мати характер вибіркового, прямого, непрямого (опосередкованого) впливу держави на економіку, але при цьому реалізація кожного із інструментів повинна передбачати отримання певного ефекту, результату. Це, власне, дозволить ідентифікувати доцільність використання останнього в системі управління довгостроковим розвитком національної економіки.

Важелі прогнозування мають забезпечувати визначення тенденцій можливого розвитку національної економіки з урахуванням змін внутрішнього і зовнішнього середовища та вибір механізмів забезпечення розвитку країни за оптимально прийнятним сценарієм розвитку.

Планування повинно сприяти досягненню поставлених цілей через розроблені цілереалізуючі системи з необхідним ресурсним забезпеченням в довгостроковій, середньостроковій та короткостроковій перспективі, сприяючи при цьому збалансуванню основних макроекономічних пропорцій.

Через важелі монетарної політики держава має забезпечити зростання кредитного потенціалу національної економіки, стимулювання інвестиційних витрат шляхом диверсифікації кредитних інструментів, удосконалення системи рефінансування НБУ, застосування практики субсидованого кредитування та надання урядових гарантій при погашенні довгострокових кредитів, таргетування основних монетарних змінних для підтримки макроекономічної стабільності та фінансової безпеки.

Оптимізація використання фіскальних важелів у системі управління довгостроковим розвитком повинна відбуватися за рахунок використання державного, місцевих бюджетів, позабюджетних фондів, які мають забезпечувати такий перерозподіл національного доходу, при якому було б можливе: розширене відтворення, соціальний захист населення, розвиток науково-технічного потенціалу держави, фінансування, субсидування, кредитування вітчизняних підприємств, які використовують екологічні технології або ж створюють продукцію п'ятого та шостого технологічних укладів, зростання інфраструктурного фінансування. Вплив фіскального механізму на економічну динаміку доцільно розглядати в контексті впровадження дієвих заходів щодо подальшого розширення бази оподаткування за рахунок зменшення частки збиткових підприємств, стимулювання структурної перебудови економіки, заохочення інвестиційної та інноваційної діяльності, підвищення добробуту населення й розвитку людського капіталу, забезпечення збільшення податкового навантаження на екологічно важкі виробництва, використання науково обґрунтованої системи податкових пільг для стимулювання пріоритетних сфер та видів діяльності.

Управління державною власністю повинно дозволяти державі в рамках існуючих корпоративних прав забезпечувати захист стратегічних інтересів України, вирішення пріоритетних завдань довгострокового розвитку, збільшувати дохідну частину бюджету, нарощувати активи у стратегічно важливих для держави сферах діяльності, використовувати державні активи для залучення приватних інвестицій у реальний сектор національної економіки, що в кінцевому результаті сприяло б посиленню конкурентоспроможності національної економіки.

Важелі валютної політики в економічному механізмі управління довгостроковим розвитком національної економіки мають бути спрямовані на забезпечення стабільності національної валюти, посилення інтенсивності міжнародних валютно-фінансових і кредитних потоків, підтримку

позитивного сальдо платіжного балансу, що сприяло б динамічному розвитку національної економіки та зміцненню міжнародної фінансової позиції.

Особливе місце в державному управлінні довгостроковим розвитком треба відвести важелям структурного регулювання, які повинні розглядатися як додатковий фактор забезпечення економічної динаміки національної економіки, посилення її конкурентоспроможності. У цьому випадку мова йде про використання потенціалу структурних корекцій, інструментів інвестиційної, науково-технічної, регіональної політики для оптимізації галузевої структури економіки і посилення позицій галузей п'ятого та шостого технологічних укладів, активізації інвестиційної діяльності, структурування інвестиційних потоків, дотримання динамічної оптимізації між нагромадженням та споживанням, корегування процесів досягнення довгострокових цілей відповідно до пріоритетів довгострокового розвитку, зменшення диференціації у рівнях розвитку адміністративно-територіальних утворень.

Важелі інноваційної та інвестиційної політики мають бути спрямовані на створення умов для оптимального розвитку науково-технічного потенціалу національної економіки через систему державної підтримки фундаментальних і пошукових досліджень, різноманітні форми та джерела фінансування і непрямого стимулювання наукових досліджень, максимальне стимулювання інноваційного бізнесу. Їхня значимість в управлінні довгостроковим розвитком особливо важлива з позицій заохочення інноваційної діяльності, яка має сприяти зростанню попиту на широкий спектр вітчизняної продукції інвестиційного призначення, а також вестиме до створення нових робочих місць.

Використання важелів екологічної політики є особливо актуальним в контексті підтримки державою моделі сталого розвитку через відповідне екологічне законодавство, екологічне прогнозування, регулювання, моніторинг і контроль, що спрямовані на забезпечення екологічної безпеки розвитку національної економіки, стимулювання суб'єктів економіки до

інвестування в екологічні проекти, відшкодування збитків, завданих навколишньому середовищу, реалізацію раціональних режимів використання природних екосистем, стимулювання використання біотехнологій, підвищення рівня екологічної свідомості суспільства.

Важелі зовнішньоекономічного регулювання через системи тарифного та нетарифного регулювання мають забезпечувати макроекономічне корегування експортно-імпортних операцій, що дасть змогу максимально вигідно враховувати переваги міжнародного поділу праці, передбачати та пом'якшувати негативні екстерналії, збалансовувати національну економіку, збільшувати її експортний потенціал, сприяти закріпленню її конкурентних позицій в світовій економіці на тривалу перспективу.

Однією з передумов підвищення конкурентних позицій національної економіки через важелі конкурентної політики повинно стати створення рівноцінних сприятливих умов для національного бізнесу, нівелювання регуляторних бар'єрів, виокремлення та максимальна підтримка пріоритетних виробництв, які сприятимуть підвищенню технологічної складової конкурентоспроможності національної економіки, посилення неекономічних факторів конкурентоспроможності національної економіки. Насамперед, мова повинна йти про підвищення інституційної спроможності органів державної влади використовувати інноваційні технології в управлінні, підвищувати відповідальність і результативність роботи державних інститутів.

Для характеристики інструментів організаційно-економічного механізму державного управління довгостроковим розвитком пропонуємо їх згрупувати їх за рівнем, формами впливу, документальними засобами закріплення, характером державного впливу, за способом відображення макроекономічних пропорцій і залежностей.

За ієрархічним рівнем управління доцільно вирізняти інструменти наднаціонального, макроекономічного, макроструктурного, регіонального, корпоративного, мікроекономічного рівнів управління.

За основними формами державного впливу на економіку: інструменти прямої дії, інструменти опосередкованої дії та економічні стабілізатори, які впливають на сукупний попит без спеціального корегування економічної політики чи використання нових інструментів (податки, соціальні трансферти).

За документальними засобами закріплення інструменти управління довгостроковим розвитком доцільно поділити на:

1) довгострокові прогностичні документи з часовим горизонтом понад 5 років, які визначають довгострокові цілі та структурні пропорції економіки: доктрини, державні концепції, державні стратегії соціально-економічного розвитку країни, регіонів, галузей, прогнози;

2) середньострокові документи (до 5 років), що визначають умови соціально-економічного розвитку, напрями дій та заходи на середньострокову перспективу з метою досягнення цілей і завдань довгострокових прогностичних розробок. На середньостроковий період розробляються: програма діяльності Кабінету Міністрів України, прогноз економічного та соціального розвитку України, областей, міст Києва і Севастополя; основні напрями бюджетної політики і прогноз показників Зведеного і Державного бюджетів України на середньострокову перспективу; державні цільові програми; стратегічні плани роботи центральних органів виконавчої влади;

3) короткострокові документи терміном до одного року, які розробляються на основі середньострокових документів і визначають цілі, умови розвитку та відповідні заходи державного управління економікою на наступний рік. Вони мають форми консенсус-прогнозів; основних напрямів грошово-кредитної, бюджетної політики на наступний період; Державного бюджету України; плану дій Кабінету Міністрів України щодо виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України; річних планів роботи центральних органів виконавчої влади; бюджетів адміністративно-територіальних одиниць; програм соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних утворень.

Окремим видом прогнозних і планових документів є послання Президента України до народу, щорічні та позачергові послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України. Групування та взаємозв'язок цих документів подано на рис. 2.2

За відображенням основних макроекономічних пропорцій і залежностей в системі економічного інструментарію державного впливу на перспективний розвиток економіки доцільно виокремити: державний бюджет, народногосподарський баланс, систему національних рахунків, макроекономічні моделі розвитку національної економіки та її секторів.

В структурі організаційно-економічного механізму управління довгостроковим розвитком національної економіки доцільно виокремити дві самостійні складові – економічну та організаційну, які взаємоузгоджуються і доповнюють одна одну в процесі реалізації заходів, спрямованих на досягнення цілей розвитку національної економіки на всіх рівнях управління.

Організаційна складова забезпечує впорядкування, ресурсний супровід процесу управління довгостроковим розвитком національної економіки, певну послідовність управлінських дій органів державної влади та їх взаємну координацію в процесі реалізації завдань і функцій управління довгостроковим розвитком національної економіки.

Фундаментом реалізації організаційної складової управління довгостроковим розвитком національної економіки служать прогнози, стратегії, програми, які створюють своєрідне підґрунтя для використання складових економічного механізму в процесі досягнення поставлених цілей.

При цьому:

- прогноз дозволяє в розширеній формі представити й обґрунтувати результати вірогідного уявлення про перспективи, можливий стан економіки в майбутньому та альтернативні шляхи розвитку;

- стратегія визначає трансформацію пріоритетів і механізмів державного втручання в економіку для реалізації стратегічних цілей через систему стратегічного планування і характеризує спрямованість дій держави і принципи їхньої реалізації в цілому на довгостроковий період;

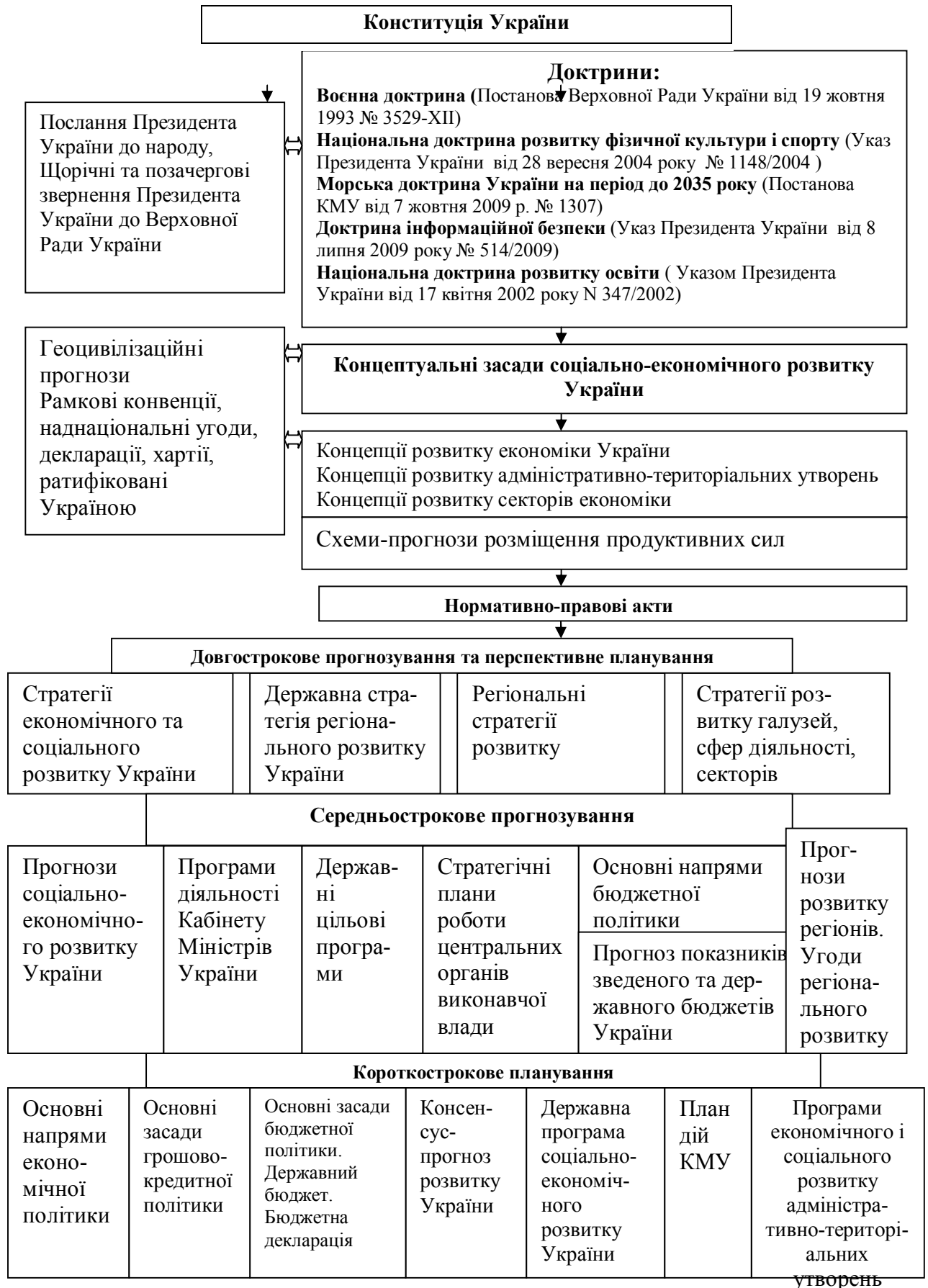

Рис. 2.2. Система прогнозних і програмних засобів в організаційно-економічному механізмі управління довгостроковим розвитком національної економіки

- програма окреслює основні напрями діяльності в певній сфері та сукупність взаємопов'язаних заходів, спрямованих на вирішення окремих завдань;

- план передбачає низку конкретних заходів в рамках чітко визначеного документу планування, який спрямований на виконання конкретних завдань.

Взаємодію між прогнозно-плановим інструментарієм в організаційному механізмі державного управління довгостроковим розвитком національної економіки доцільно представити у вигляді схеми (див. рис. 2.3). З даної схеми видно, що прогноз є фундаментом для реалізації засобів управління довгостроковим розвитком національної економіки. Його орієнтири деталізуються й уточнюються через стратегічне планування, організаційно-методична процедури якого в Україні не регламентована до цих пір. Така ситуація породжує низьку інституційну спроможність органів влади в питаннях визначення та диверсифікації пріоритетів, адже основна перевага стратегічного планування й полягає в можливості окреслювати альтернативні варіанти розвитку економіки й ієрархізувати стратегічні пріоритети. Реалізація стратегічних планів здійснюється через систему індикативного планування, яка в Україні має форму Програм економічного і соціального розвитку України на поточний рік та державних цільових програм.

Державна програма економічного і соціального розвитку України є документом, в якому узагальнюються цілі та пріоритети економічного і соціального розвитку, засоби та шляхи їх досягнення, формується взаємоузгоджена і комплексна система заходів органів законодавчої і виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, спрямованих на ефективне вирішення проблем економічного і соціального розвитку, досягнення стабільного економічного зростання, а також характеризуються очікувані зміни у стані економіки та соціальної сфери.

Державні цільові програми спрямовані на реалізацію державної політики на пріоритетних напрямках розвитку держави, окремих галузей економіки й адміністративно-територіальних одиниць; забезпечення концентрації фінансових, матеріально-технічних, інших ресурсів, виробничого та науково-технічного потенціалу, а також координації діяль-

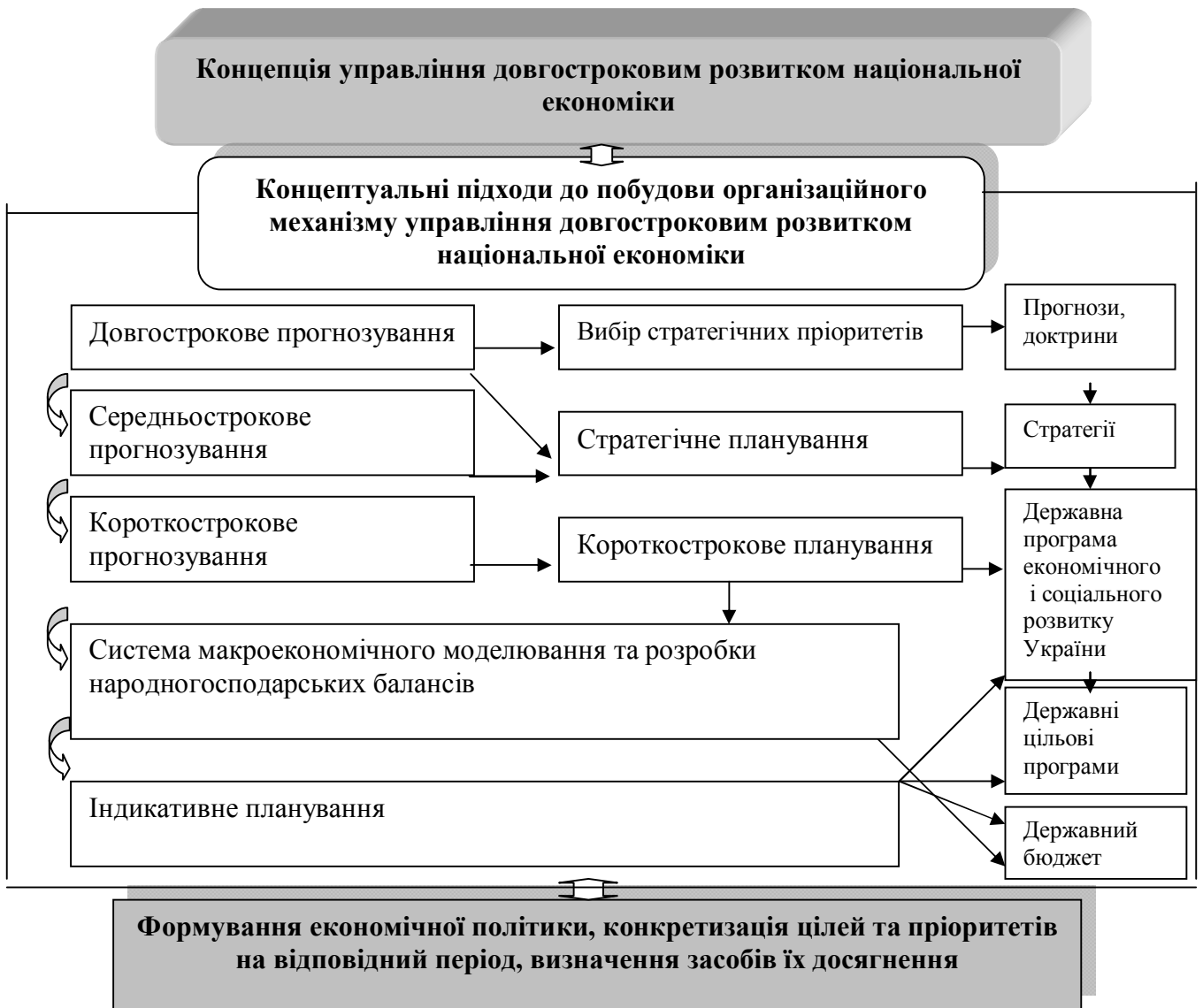

Рис. 2.3. Концептуальні засади використання складових організаційного механізму державного управління довгостроковим розвитком національної економіки¹

¹ Примітка: побудовано автором.

ності центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій для вирішення найважливіших проблем.

Економічна складова в організаційно-економічному механізмі об'єднує методи, які містять сукупність прийомів, операцій, процедур здійснення управлінської діяльності, певний порядок взаємодії суб'єкту та об'єкту управління. Вони є способом впливу держави на суб'єктів ринкової економіки з метою створення сприятливих умов їхнього ефективного

функціонування та досягнення поставлених цілей. Методи управління є складовою частиною управлінського механізму. Крім методів, до складових частин механізму належать закономірності та принципи взаємодії суб'єкту й об'єкту управління. При цьому характер закономірностей і принципів залежить від конкретних умов розвитку суспільства, а методи, які застосовуються – від стратегії соціально-економічних перетворень.

Методи управління, спрямовані на реалізацію цілей і функцій державного управління довгостроковим розвитком національної економіки, створення економічних умов, що спонукають суб'єктів господарювання діяти у необхідному для суспільства напрямку і цим самим забезпечувати цілісність функціонування економічної системи.

За способом реалізації методи управління доцільно класифікувати на організаційно-правові, адміністративні, економічні, які можуть мати пряму та непряму форму державного впливу на розвиток національної економіки.

Прямі методи в економічному механізмі необхідно розглядати в контексті безпосереднього державного впливу на територіальну, галузеву, відтворювальну структуру, темпи і пропорції економічного зростання відповідно до визначених програмно-планових показників у рамках обраної стратегії розвитку, а інструменти непрямого впливу – через систему економічних важелів та стимулів.

До прямих методів належать: визначення і підтримка пріоритетних напрямів довгострокового розвитку; фінансова та кредитна підтримка діяльності підприємств, які мають стратегічне значення для економіки України; надання пільгових кредитів підприємствам і організаціям, що займаються генеруванням наукових розробок; формування і реалізація державних, галузевих, регіональних програм; використання державних стандартів, норм і нормативів; запровадження системи мінімальних соціальних стандартів у регулюванні рівня доходів громадян; використання державних замовлень переважно у формі контрактів на проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт та забезпечення формування попиту на нововведення; стандартизація діяльності відповідно до

міжнародних норм та стандартів якості; розвиток інноваційної інфраструктури. Особливе значення має створення та підтримка діяльності виробничо-технологічних, інноваційних та наукових структур, розвиток експертних систем, розвиток інформаційних систем мережевої економіки, створення та підтримка діяльності аналітичних і статистичних центрів, інформаційних баз даних, створення нових фінансових інститутів (спеціалізованих державних і муніципальних фінансово-кредитних установ підтримки інновацій, державно-приватних венчурних фондів, спеціалізованих бізнес-інкубаторів).

Непрямі методи впливають на створення сприятливого середовища для стимулювання ділової активності, зростання зайнятості та доходів населення. Серед них можна виокремити: встановлення пільгового оподаткування; надання державних трансфертів; введення законодавчих норм, які стимулюють розвиток реального та фінансового секторів, стимулюють інноваційну, науково-дослідну діяльність, створення додаткових робочих місць; заохочення комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ для надання довгострокових кредитів для розвитку національної економіки і інші; створення сприятливого середовища для розвитку інноваційних процесів.

Організаційно-правові методи застосовуються для створення правового підґрунтя для важелів управління довгостроковим розвитком національної економіки, і реалізуються у вигляді законодавчих і нормативних актів у сфері державного управління та розвитку національної економіки. Тобто, правове регулювання забезпечує встановлення обов'язкових норм (правил) поведінки суб'єктів ринку за допомогою Конституції України, законів, указів та розпоряджень Президента, постанов Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, нормативних актів (наказів, розпоряджень, інструкцій) центральних і місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. При цьому закони здійснюють функцію довгострокового правового регулювання, тоді як інші правові акти мають короткостроковий

характер, їх ухвалюють з метою врегулювання тих економічних процесів, які не знайшли відображення в законодавчих актах або вони ще не прийняті.

Адміністративні методи в організаційно-економічному механізмі забезпечують прямий вплив держави на економічні процеси і діяльність економічних суб'єктів. Їхній вплив дозволяє ліквідувати негативні наслідки ринкової конкуренції (монополізму – через встановлення квот на виробництво, обмеження цін, рентабельності, стандартизації); забезпечити захист національних інтересів (квоти на ввезення в зовнішньоекономічній діяльності, ліміти, митні обмеження, державна експертиза); захистити навколишнє середовище (екологічні норми, ліміти, штрафи, санкції); підтримати соціальні стандарти (мінімальна зарплата, прожитковий мінімум, соціальні нормативи, соціальні стандарти); вирішити проблему задоволення потреб споживачів (державні замовлення, стандарти, сертифікація, соціально-економічні норми і нормативи); забезпечити реалізацію цільових комплексних програм. Вони є безальтернативним, обов'язковим способом виконання завдань, який має відповідні юридичні наслідки. Використання адміністративних методів є доцільним тоді, коли ринкові механізми й економічні засоби державного регулювання виявляються недостатніми або діють надто повільно.

Економічні методи використовуються з метою створення економічного середовища, яке спонукає суб'єктів ринку діяти в необхідному для суспільства напрямку та вирішувати завдання довгострокового розвитку національної економіки на основі погодження загальнодержавних і приватних інтересів. До системи економічних методів належать методи фінансово-бюджетного, грошово-кредитного, цінового та валютного регулювання.

Фінансово-бюджетне регулювання за допомогою використання системи оподаткування й управління видатками впливає на макроекономічну рівновагу. Грошово-кредитне регулювання спрямоване на контроль обсягів грошової маси в обігу та кредитних ресурсів національної економіки. Цінове

регулювання є системою заходів впливу держави на ціни та ціноутворення з метою сприяння стабільному розвитку національної економіки та попередження розгортання інфляційних процесів. Валютне регулювання регламентує валютні операції, міжнародні розрахунки та порядок здійснення угод з валютними цінностями для підтримки рівноваги платіжного балансу й забезпечення стійкості власної валюти і цим самим зменшення зовнішньоекономічних ризиків.

Основною метою реалізації організаційно-економічного механізму державного управління повинна стати процедура вибору пріоритетності та оптимального поєднання методів організаційно-економічного механізму управління довгостроковим розвитком національною економікою для максимального врахування глибини економічних і соціальних проблем, напрямку дії зовнішніх чинників, дотримання балансу інтересів держави й учасників ринку в забезпеченні досягнення пріоритетів довгострокового розвитку національної економіки.

2.3. Інституційне забезпечення як основа формування організаційно-економічного механізму державного управління довгостроковим розвитком національної економіки

В основу організаційно-економічного механізму управління довгостроковим розвитком національної економіки варто покласти, насамперед, сукупність правових норм і систему державних інститутів, які утворюють інституційний каркас державного управління, що повинен генерувати та реалізовувати економічні, соціальні, політичні перетворення в країні.

Активні дослідження шляхів формування інституційної системи державного управління економікою знайшли своє відображення в працях

О.А. Гриценка, С.І. Архієреєва, В.Д. Лагутіна, І.Й. Малого, Л.Я. Корнійчука, Ю.М. Пахомова та ін. [9, 65, 153, 212, 273].

Зокрема, на думку О.А. Гриценка, інституційне забезпечення – це структура інститутів, яку складають правила, норми, стереотипи, традиції, соціальні установи, що функціонують відповідно до плану розвитку економічної системи [65, с.155].

Особливу увагу інституційній облаштованості розвитку національної економіки відводить Ю.М. Пахомов. Він вважає, що саме інституційна інфраструктура не тільки забезпечує, а й оптимізує взаємодію ринку і держави. Вона повинна відповідати критеріям гармонійного взаємодоповнення, забезпечувати проектування розвитку національної економіки [274].

Характеризуючи архітектоніку інституційного забезпечення, І.Й. Малий вирізняє економічні, політичні та правові інститути. При цьому дуже вдало відмічає парадигму правового забезпечення, яке відштовхується від макроекономічних наслідків, а не від базових засадних принципів, що спричинює кризові явища в економічному розвитку України [212].

В контексті нашого дослідження інституційне забезпечення управління довгостроковим розвитком доцільно розглядати як сукупність правових норм, що регламентують функціональну діяльність державних інститутів в процесі управлінні довгостроковим розвитком національної економіки і спрямовують інституційні перетворення в країні відповідно до обраних векторів довгострокового розвитку. При цьому процес становлення інституційного забезпечення управління довгостроковим розвитком може характеризуватися як інституційними деформаціями, спричиненими інституційними розривами, так і інституційними трансформаціями, які можуть мати форми інституційних надформ, зверхформ, проміжних форм, інституційних проривів, імпорту ринкових інституцій, які добре зарекомендували себе в інших країнах.

Становлення інституційного забезпечення управління довгостроковим розвитком України можна представити у вигляді шести етапів.

1-й етап (1990–1993 рр.). Можна трактувати як період інституційного хаосу, коли стара система директивного управління економікою була зруйнована, а нові механізми ще не напрацьовані. В цей період спостерігається своєрідний «інституційний бум», створення агентств, комітетів, що беруть на себе обов'язки розробки державних програм, неконтрольоване освоєння державних коштів для їх реалізації.

2-й етап (1993–1995 рр.). З 1993 року в Україні було запроваджене індикативне планування, яке, на відміну від директивного, характеризується системою необов'язкових для суб'єктів ринкової економіки рекомендацій, можливістю коригувати розвиток економіки через важелі державного регулювання економіки відповідно до змін ринку, підтримкою держави пріоритетних напрямів розвитку. З 1995 року індикативне планування реалізується через розробку Державних програм економічного і соціального розвитку України.

3-й етап (1996–2001рр.). Прийняття Конституції України, яка визначила установчу, організаційну, юридичну, ідеологічну основи державного управління довгостроковим розвитком національної економіки. Зокрема, статтями 11-17 задекларовано напрями інституційних трансформацій, які передбачають: консолідований демократичний розвиток, формування ринкового механізму, підтримку соціального вектору суспільного розвитку, утвердження повноцінних норм громадянського суспільства, самоідентифікацію та самореалізацію українського суспільства, забезпечення екологічної безпеки і підтримку екологічної рівноваги, захист суверенітету і територіальної цілісності, забезпечення її економічної безпеки.

З прийняттям Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» (23. 03. 2000 р. № 1602-III) започатковано становлення правової бази для управління довгостроковим розвитком національної економіки. Запровадження

механізму поетапного використання системи стратегічного планування і прогнозування в державі на макро- та мезорівнях.

Прийняття Бюджетного кодексу (21. 06. 2001 р.) задекларувало (стаття 38) процедуру середньострокового прогнозування зведеного бюджету за основними видами доходів, видатків і фінансування на три бюджетні періоди, що в свою чергу дозволило співставляти державні планові наміри та можливості їх фінансового забезпечення у середньостроковій перспективі.

4-й етап (2002–2007 рр.). Визначення стратегічних орієнтирів розвитку національної економіки, обґрунтування євроінтеграційного та євроатлантичного напрямів розвитку, запровадження практики стратегічного планування. Прийнята Концепція вдосконалення системи прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України (Розпорядження КМУ від 4 жовтня 2006 р. № 504-р), яка дозволила систематизувати перелік програмно-планових та прогнозних розробок.

5-й етап (2007–2009 рр.). Приведення вітчизняних рамок законодавчо-правового поля до розвинутих світових стандартів інституційної системи державного управління, насамперед ЄС, через відповідні стратегії адаптації. Так, з 2007 р. запроваджено практику середньострокового бюджетного прогнозування показників Зведеного бюджету України, яка є обов'язковою для практики країн-членів ЄС. Зокрема, розроблені у 2007–2009 рр. прогнози показників Зведеного бюджету України за основними видами доходів, видатків і фінансування на 3 роки [312], стали спробою збалансування інструментарію податково-бюджетної політики з довгостроковими цілями розвитку України.

6-ий етап (з 2010 року). Обрання курсу багатовекторності в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки. Відмова від євроатлантичного курсу розвитку у зовнішньоекономічній стратегії розвитку України, визначення позаблокового статусу України в питаннях забезпечення національної безпеки, насамперед, збалансування відносин з США, Європейським Союзом і Росією.

Кожен із цих етапів супроводжувався прийняттям відповідних нормативно-правових актів, аналіз і наслідки прийняття яких подані в додатку В, табл. В. 2. Проведений аналіз становлення нормативно-правових підвалин управління довгостроковим розвитком України дозволяє зробити висновок про те, що упродовж останніх років інституційна система управління довгостроковим розвитком в Україні мала трансформаційний характер. Основними ознаками такої системи є:

- 1) стратегічна недостатність інституційного забезпечення, відсутність системоутворюючої основи для управління довгостроковим розвитком національної економіки, робота переважно в режимі реакції на ситуацію, а не проектування соціально-економічних процесів;
- 2) відсутність або низька ефективність механізмів формування та реалізації державних стратегій розвитку. Розроблені стратегічні документи (Енергетична стратегія України на період до 2030 року, Національна стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2006–2015 рр., Стратегія економічного та соціального розвитку України, Стратегія розвитку системи державних закупівель, Стратегія національної безпеки України та Стратегія воєнної безпеки) не містять єдиної методології, механізмів реалізації. Вперше зроблена спроба усунення цього недоліку для сфери оборони та військового будівництва шляхом прийняття Закону України «Про організацію оборонного планування» та Постанови Кабінету Міністрів України про «Порядок організації та фінансування стратегічного планування у сфері оборони та військового будівництва»;
- 3) відсутність прозорих механізмів формування та реалізації державної політики в сфері управління довгостроковим розвитком національної економіки, вдосконалення процедур виконання владних повноважень та їх ресурсного забезпечення. Особливо відчувається брак механізмів, які забезпечували б захист національних інтересів перед прийняттям необґрунтованих рішень, котрі несумісні з реалізованою політикою соціально-економічного розвитку держави та стратегіями її впровадження;

- 4) слабкість демократичних інститутів та комунікацій між владою та суспільством, недостатньо ефективна система квазіринкового впливу в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки. Створення інституту громадського контролю через розробку та оприлюднення «Білих книг» про діяльність органів влади лише у сфері національної безпеки;
- 5) недостатній інтелектуальний потенціал влади, брак креативних підходів у напрацюванні конструктивних пропозиції в організаційній, кадровій, фінансовій, технічній та соціальній підсистемах управління національною економікою.

Дослідження системи управління довгостроковим розвитком національної економіки з позицій суб'єктно-об'єктного підходу дозволяє представити його у вигляді суб'єктів управління (владних інститутів) на мегаекономічному, національному, макроструктурному, мезоекономічному, мікроекономічному рівнях, взаємодія яких може мати лінійний, функціональний, програмно-цільовий, штабних характер (див. рис. 2.4). В основі організації роботи даних інститутів доцільно покласти кілька підходів:

- 1) генезисний підхід, який базується на ретроспективному аналізі практики управління та використання нагромадженого позитивного досвіду;
- 2) телеологічний підхід, який полягає в цілеспрямованому державному впливі на прогнозовані макроекономічні процеси, відповідно до потреб, цілей і ресурсної бази для їх досягнення;
- 3) патерналістський підхід, в основі якого лежить позиціонування інтересів правлячої еліти, політичних партій, щодо стратегічних бачень розвитку національної економіки;
- 4) експертний підхід, який передбачає використання досвіду, кращих управлінських технологій;
- 5) сценарно-ситуативний підхід, який передбачає дослідження поведінки системи як формалізованої конструкції з використанням сценаріїв;
- 6) партнерський підхід, який є унікальним поєднанням зусиль влади, реального сектору та громадськості в розробці та реалізації прогнозно-планових документів.

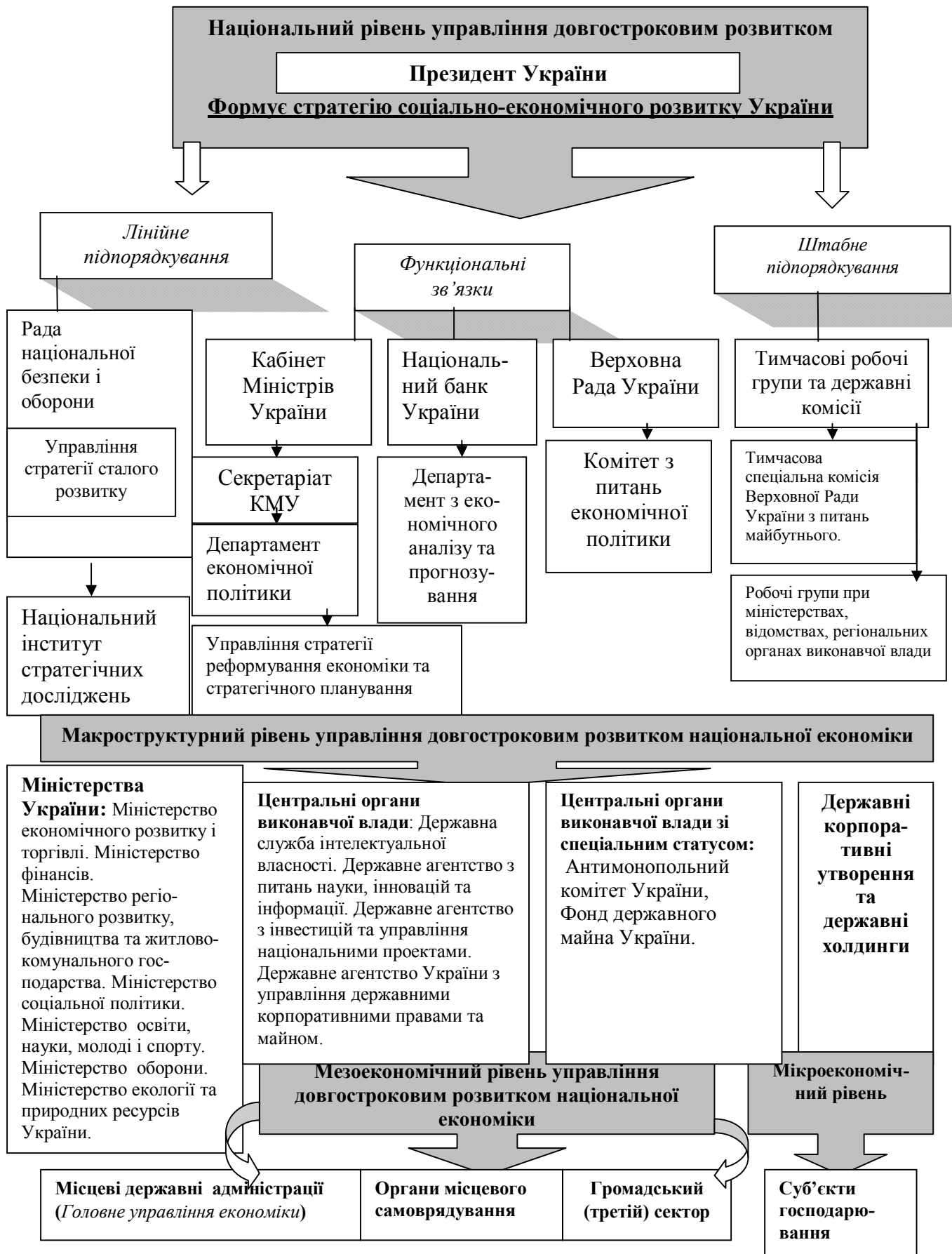

Рис. 2.4. Ієрархізація інституційного забезпечення управління довгостроковим розвитком національної економіки¹

¹ Примітка: побудовано автором.

Характеризуючи інституційне забезпечення організаційно-економічного механізму, важливо визначити сферу завдань та функцій на кожному із рівнів управління довгостроковим розвитком національної економіки (див. табл. 2.2). Інституційні засади управління довгостроковим розвитком на наднаціональному рівні у світовому господарстві почали формуватися в 1948 р. за ініціативою США. Саме тоді було створено перший інститут стратегування, корпорацію Rand (Research ANd Development), яка почала займатися дослідженнями в сфері розробки довгострокових стратегій цивілізаційного розвитку.

Протягом останніх 50 років узагальнює і координує дослідження у сфері прогнозування тривалих, стійких тенденцій динаміки макроекономічних показників у розвинутих країнах світу Центр міжнародних досліджень (LINK), який працює в рамках проекту Міжнародного об'єднання національних економічних моделей, створеного Лоуренсом Клейном у 60-ті роки ХХ століття. Цей проект – це комплекс економетричних моделей із прогнозування світової економічної динаміки, в якому економетричні моделі окремих країн інтегровані в глобальну економетричну модель. Зараз у проекті налічується близько 80 моделей окремих країн і регіонів.

У сучасних умовах наднаціональний рівень управління перспективним розвитком має експертно-консультаційний характер. Провідну роль в управлінні відіграють такі структури, як:

- 1) Організація Об'єднаних Націй, яка в рамках глобальної програми розвитку (ПРООН) «Цілі розвитку тисячоліття» співпрацює із 166 країнами світу, в тому числі із Україною (Стандартна базова угода про співпрацю, 18 червня 1993 року, Рамкова програма допомоги для України в розрізі впровадження інституційних реформ, 2005 р., Програма розвитку ООН (ПРООН) в Україні, 2006 р.) в напрямку об'єднання національних і глобальних зусиль у вирішенні питань покращення рівня життя, забезпечення демократичного врядування та безпеки розвитку.

Таблиця 2.2

Рівнева система розподілу завдань та функцій державних інститутів в управлінні довгостроковим розвитком України¹

Рі- ве- нь	Завдання	Інструменти реалізації	Суб'єкти управління	Оцінка реалізації функцій
1	2	3	4	5
Наднаціональний рівень	<p>1. Позиціонування конкурентних переваг.</p> <p>2. Розвиток двостороннього та регіонального співробітництва.</p> <p>3. Співробітництво з міжнародними організаціями у вирішенні наднаціональних та національних проблем.</p> <p>4. Забезпечення умов для підвищення адаптивності економіки до зовнішніх шоків.</p>	<p>1. Прогнозування розвитку України в рамках світового господарства.</p> <p>2. Глобальне проектування майбутнього.</p> <p>3. Геоцивілізаційне прогнозування.</p>	<p>Президент України, КМУ, Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Міністерство закордонних справ України, НБУ, наднаціональні інституційні утворення.</p>	<p>1. Виконання на рівні декларування умов для підвищення адаптивності економіки до зовнішніх шоків і співпраці зі світовим господарством у Державній програмі економічного і соціального розвитку України.</p> <p>2. Підписання конвенцій, угод, декларацій, хартії.</p> <p>3. Відсутність ефективних технологій глобального прогнозування геоцивілізаційного розвитку.</p>
Національний рівень	<p>1. Забезпечення національної безпеки.</p> <p>2. Визначення пріоритетів довгострокового розвитку України.</p> <p>3. Структуризація цілей та визначення цілереалізуючих систем управління.</p> <p>4. Забезпечення національного відтворювального процесу.</p> <p>5. Забезпечення макроекономічної цілісності економічної системи.</p>	<p>1. Довгострокове, середньострокове коротко-строкове прогнозування розвитку України.</p> <p>2. Стратегічне планування.</p> <p>3. Обґрунтування перспективних напрямів економічної політики.</p> <p>4. Розробка державних програм економічного і соціального розвитку України.</p> <p>5. Довгострокове, середньострокове, короткострокове бюджетування.</p>	<p>Президент України, КМУ, міністерства, центральні органи виконавчої влади (ЦОВВ), центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом, НБУ.</p>	<p>1. Обмежений термін прогнозних документів.</p> <p>2. Відсутність механізму вибору оптимальної стратегії розвитку та формування системи стратегічних і операційних цілей та завдань, що власне і є самим планом.</p> <p>3. Функція виконується лише за окремими напрямками економічної політики.</p> <p>4. Функція виконується з порушенням організаційно-методичних процедур.</p> <p>5. Функція виконується на рівні коротко- та середньострокового бюджетування, з фіскальними розривами, недостатньою узгодженістю прогнозних розрахунків між ЦОВВ.</p>

Продовж. табл. 2.2

1	2	3	4	5
				6. Методи та інструменти управління носять ситуативний характер.
Макроструктурний рівень	<p>1. Створення та захист конкурентних умов ведення бізнесу.</p> <p>2. Підвищення технологічного рівня виробництва.</p> <p>3. Активізація внутрішніх інвестиційних резервів для розвитку стратегічно важливих виробництв.</p>	<p>1. Прогнозування розвитку окремих галузей.</p> <p>2. Корпоративне управління.</p> <p>3. Структурне регулювання.</p> <p>4. Антимонопольне регулювання.</p> <p>5. Розробка програм підтримки модернізації виробничих потужностей базових галузей економіки.</p> <p>6. Розробка народно-подарських балансів.</p>	<p>Галузеві міністерства та відомства, Фонд державного майна, Антимонопольний комітет України.</p>	<p>1. Недостатній механізм правового регламентування регулюючого впливу держави в ключових галузях виробництва.</p> <p>2. Низька інституційна спроможність державних корпоративних утворень у питаннях виконання перспективних проектів довгострокового розвитку.</p> <p>3. Недостатньо ефективний механізм визначення та підтримки структурних пріоритетів через програмно-планові розробки.</p> <p>4. Неврегульованість організаційно-методичного забезпечення прогнозування розвитку ринків.</p> <p>5. Недостатній обсяг фінансування модернізації базових галузей, недостатньо ефективний економічний механізм підтримки експорт-орієнтованих галузей.</p> <p>6. Неможливість на різних рівнях управління збалансувати показники розвитку економіки.</p>
Мезорівень	<p>Збалансування державних та регіональних цілей довгострокового розвитку.</p> <p>Вирівнювання регіональних диспропорцій.</p> <p>Забезпечення конкурентного розвитку регіонів.</p>	<p>Стратегічне планування розвитку регіонів.</p> <p>Індикативне планування.</p> <p>Програмування соціально-економічного розвитку</p>	<p>Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, обласні, районні державні адміністрації,</p>	<p>1. Не вирішена проблема визначення та ієрархізації стратегічних пріоритетів.</p> <p>2. Функції виконуються за умов недосконалого правового регулювання співвідношення централізованих і децентралізованих форм управління економікою.</p>

Продовж. табл. 2.2

1	2	3	4	5
Мезорівень		територій. Розробка схем-прогнозів розвитку продуктивних сил регіонів. Укладення регіональних угод розвитку.	органи місцевого самоврядування.	3. Розроблення програм економічного та соціального розвитку адміністративно-територіальних утворень з порушенням методологічних вимог. 4. Неузгодженість прогнозних, програмно-планових завдань на різних рівнях управління. 5. Необов'язковість розробки програм для територіальних спільнот базового рівня. 6. Відсутність сучасних нормативів забудови населених пунктів. 7. Порушення оптимального співвідношення між адміністративно-соціальною та виробничо-господарською територіями в схемах-прогнозах розвитку продуктивних сил. 8. Не визначений алгоритм фінансування спільних заходів у рамках виконання регіональних угод.
Мікроекономічний рівень	1. Врахування стратегічних намірів підприємств у регіональному плануванні.	1. Програмування розвитку підприємництва в регіоні. 2. Стратегічне партнерство, інтрапренерство (корпоративне підприємництво). 3. Спеціальні режими інноваційної підтримки бізнесу.	Обласні, районні державні адміністрації, органи місцевого самоврядування.	1. Реалізація відповідно до Закону України «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» від 01.07.2010 № 2388-VI.

Продовж. табл. 2.2

1	2	3	4	5
Мікроекономічний рівень				<p>2. Відсутність необхідного фінансового забезпечення для розвитку новаторських підприємницьких ідей.</p> <p>3. Домінування приватних структур підтримки інноваційного бізнесу. Відсутність необхідних коштів у органів місцевого самоврядування та регіональних органів виконавчої влади для створення інфраструктури підтримки розвитку інноваційного бізнесу.</p>

¹ Примітка: складено автором.

В рамках Глобальної стратегії сталого розвитку на 2003–2015 рр, прийнятої в Йоганнесбурзі в 2002 р. ООН сприяє вирівнюванню соціально-економічних рівнів розвитку на глобальному, регіональному та субрегіональному рівнях.

2) Організація Північноатлантичного договору (НАТО), яка використовує зовнішні механізми врегулювання кризових ситуацій, котрі передбачені Хартією про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору, Планом дій Україна–НАТО, Партнерством заради миру;

3) Парламентська Асамблея, суд та арбітраж Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), які використовують реальні механізми раннього попередження криз, оперативної експертної підтримки, що передбачені Стратегією ОБСЄ з протидії загрозам, безпеці та стабільності у XXI столітті, Хартією європейської безпеки, Стратегією ОБСЄ у сфері економічного та екологічного виміру;

4) Європейський Союз, який за рахунок використання наднаціональних норм регулювання конкурентних відносин сприяє структурній перебудові та створенню полюсів зростання в Європі, розробляє стратегії і програми зростання зайнятості, розвитку освіти, науки, вирішення екологічних питань,

сприяє покращенню показників інституційної ефективності для потенційних членів ЄС, а також застосовує трирічне прогнозування у фінансній сфері (бюджет середньострокової перспективи) для реалізації стабілізаційних програм, забезпечення ефективності, прозорості, пріоритетності використання бюджетних коштів;

5) Європейський банк реконструкції та розвитку, який є найбільшим фінансовим інвестором у реалізацію проектів розвитку в Україні, проінвестувавши понад 3 млрд. євро в рамках 140 короткострокових і довгострокових проектів зміцнення виробничого потенціалу, покращення конкурентоспроможності країни, розвитку місцевих ринків капіталу, продовження реформи енергетичного сектору та покращення ефективності корпоративного управління [87].

6) Світовий банк, який в рамках Стратегії партнерства з Україною на 2007–2012 рр. здійснює співробітництво за чотирма стратегічними напрямками: збільшення інвестування в інфраструктуру, покращення бізнес-клімату, покращення роботи державного і муніципального секторів, проведення пенсійної реформи і покращення системи соціального захисту.

Досвід співпраці із згаданими інституційними утвореннями вказує на відсутність чіткого правового інструментарію взаємоузгодження національних і наднаціональних інтересів в питаннях управління довгостроковим розвитком національної економіки, що вимагає розробки ефективного правового та економічного механізму взаємоузгодження інтересів.

На макроекономічному рівні інституційне забезпечення управління розвитком національної економіки забезпечують Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки і оборони України, Міністерство фінансів, Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Національний банк України на засадах генетичного, телеологічного, сценарно-ситуативного підходів.

Президент України як глава держави в системі управління довгостроковим розвитком національної економіки гарантує державний суверенітет, територіальну цілісність України, додержання Конституції України, прав свобод людини. Як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України і Голова Ради національної безпеки і оборони України Президент формує стратегію соціально-економічного розвитку України, котра знаходить своє відображення у щорічних і позачергових посланнях Президента до Верховної Ради України (наприклад, Послання Президента України до Верховної Ради України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки»). Президент через укази та розпорядження утворює робочі групи, комісії, які здійснюють підготовку проектів, взаємне погодження прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку (наприклад, Розпорядження Президента України «Про Тимчасову робочу групу з питань стратегічного планування та координації залучення міжнародної технічної допомоги» № 1108/2005-р від 5 липня 2005 року).

Верховна Рада України в межах повноважень, визначених Конституцією України, формує законодавчу базу управління довгостроковим розвитком національної економіки, ініціює розробку та затверджує загальнонаціональні програми економічного, соціального, культурного, науково-технічного розвитку, охорони довкілля, програму дій КМУ, Державний бюджет України як основний фінансовий план країни, здійснює контроль над наданням та отриманням міжнародних позик.

Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі органів виконавчої влади забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод громадян; забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики, політики у сфері праці та зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і

природокористування; розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного розвитку України; забезпечує рівні умови розвитку всіх форм власності; здійснює управління об'єктами державної власності відповідно до чинного законодавства; здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності й національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю.

Відповідно до Конституції України Кабінет Міністрів України розробляє на термін своїх повноважень Програму діяльності, яка спрямована на відродження вітчизняного виробництва, подальше реформування економічних відносин та організаційне забезпечення економічної трансформації задля підвищення рівня життя населення. Для реалізації програмних цілей безпосередньо в Секретаріаті Кабінету Міністрів України функціонує, створений за Постановою Кабінету Міністрів України від 24 січня 2000 р. № 88, департамент економічної політики, до якого належать: управління стратегії реформування економіки та стратегічного планування; управління міжнародного співробітництва, міжнародних відносин та зовнішньоекономічної політики; управління фінансової політики; управління стратегії реформування відносин і регуляторної політики; управління експертизи, аналізу та дерегуляції розвитку реального сектору економіки; управління економічної взаємодії з новими незалежними державами Східної Європи та Центральної Азії; управління з питань європейської інтеграції.

Для реалізації програм діяльності Уряду в складі КМУ працює Національна стратегічна асамблея, до завдань якої належить аналіз сценаріїв розвитку України з метою виявлення конкурентоздатних напрямів розвитку України, засобів посилення діяльності громадськості, ділових кіл, уряду й органів виконавчої влади, які були б спрямовані на формування і сприяння реалізації довгострокової стратегії розвитку України.

Рада національної безпеки і оборони України (РНБО) в системі державних інститутів управління довгостроковим розвитком національної економіки є консультативно-дорадчим органом при Президенті України.

Основною функцією РНБО є стратегічне планування у галузі національної безпеки (розробка та уточнення Стратегії національної безпеки України та Воєнної доктрини України), координація, контроль діяльність органів виконавчої влади у сферах національної безпеки й оборони з урахуванням змін у геополітичній обстановці.

Міністерство економіки є своєрідним інституційним центром в реалізації економічного інструментарію державного регулятивного впливу на довгостроковий розвиток економіки, здійснюючи організаційно-методичне забезпечення соціально-економічного прогнозування, програмування, планування. Практичним результатом роботи Мінекономіки є розробка узагальненого Прогнозу соціального та економічного розвитку на коротко- та довгострокові періоди і прогнозних макроекономічних параметрів функціонування національної економіки на поточний період (консенсус-прогноз).

У складі Міністерства працює Департамент економічної стратегії, функціями якого в сфері управління довгостроковим розвитком України є розробка програмних та прогнозних документів економічного і соціального розвитку України, прогнозів економічного і соціального розвитку України, консенсус-прогнозів, експертних прогнозів, сценаріїв розвитку економіки; вдосконалення методології економічного аналізу та макроекономічного прогнозування; здійснення аналізу та розробка прогнозу міжгалузевих пропорцій розвитку економіки; підготовка стратегічних програмних документів і Державної програми економічного та соціального розвитку України; аналіз впливу підготовлених і прийнятих нормативно-правових актів на економічний і соціальний розвиток країни; проведення моніторингу виконання стратегічних програмних документів; визначення індикаторів та моніторинг стану економічної безпеки; розробка заходів і механізмів детінізації економіки.

Міністерство фінансів в рамках довгострокового управління розвитком України розробляє баланс фінансових ресурсів держави, прогнози показників

Зведеного бюджету України за основними видами доходів, видатків і фінансування на три роки, проект Державного бюджету України та прогнозні показники Зведеного бюджету України і забезпечує їх виконання; стратегії внутрішніх і зовнішніх запозичень, обслуговування державного боргу; координує реалізацію фіскального інструментарію в стимулюванні соціально-економічного розвитку України, забезпечує розподіл фінансових ресурсів на пріоритетних напрямках соціально-економічного розвитку України і контролює їх використання; удосконалює методичне забезпечення фінансового і бюджетного планування.

Національний банк України (НБУ) відповідно до основних засад грошово-кредитної політики визначає та проводить грошово-кредитну політику в стратегічних інтересах України. При цьому саме НБУ є тим інститутом, який відповідає за нагромадження фінансових активів, як стратегічного ресурсу, стримування та стимулювання інвестиційної активності, таргетування монетарних показників, які впливають на ділову кон'юнктуру на ринках національної економіки, без яких не може здійснюватися стратегічне проектування.

Особлива роль в державному управлінні довгостроковим розвитком національної економіки належить науково-дослідним структурам. Зокрема, Національний інститут стратегічних досліджень, Інститут економічного прогнозування та інші науково-дослідні установи забезпечують наукове обґрунтування та розробку соціально-економічних прогнозів, постановку стратегічних завдань розвитку національної економіки.

На макроструктурному рівні управління довгостроковим розвитком здійснюють галузеві міністерства, центральні органи виконавчої влади, центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом, Служба безпеки України, котрі в межах своїх повноважень забезпечують виконання передбачених Конституцією і законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України стратегічних завдань, здійснюють реалізацію концепцій, державних галузевих програм, забезпечують національну безпеку.

Так, Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України в межах своїх повноважень координує діяльність центральних і місцевих органів виконавчої влади з розробки та виконання планів заходів щодо реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 р.

Замовниками й ініціаторами розробки стратегій можуть бути Президент України, КМУ, Верховна Рада України. Кабінет Міністрів України за участю науково-дослідних інститутів розробляє загальнодержавні стратегії розвитку інституційних секторів, галузей, міжгалузевих комплексів національної економіки. Роботу з розробки та координації реалізації стратегій проводять департаменти з питань стратегічного розвитку відповідних міністерств (Департамент економічної стратегії Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Департамент стратегії соціального розвитку Міністерства соціальної політики) або створені робочі групи чи сектори (наприклад, Сектор з підготовки фінальної частини чемпіонату Європи з футболу «ЄВРО-2012» Міністерства з питань регіонального розвитку та будівництва).

Особливе місце на макроструктурному рівні управління довгостроковим розвитком національної економіки відводиться державним корпоративним утворенням. Робота з управління корпоративними правами держави координується Державним агентством України з управління державними корпоративними правами та майном.

Корпоративне управління державною власністю, насамперед, спрямоване на забезпечення економічної безпеки держави, контролю за функціонуванням соціально значимих галузей і підвищенням ефективності фінансово-господарської діяльності господарських товариств, у статутних фондах яких є державна частка. На початок 2010 р. держава в особі Уряду України, Фонду державного майна України, міністерств і інших центральних та місцевих органів виконавчої влади здійснювали управління корпоративними правами держави у 732 відкритих і закритих акціонерних

товариствах, 85 товариствах з обмеженою відповідальністю та 30 національних акціонерних і державних холдингових компаніях, створених спеціальними рішеннями Президента України та Уряду України. За галузевим розподілом в структурі корпоративних прав держави домінує промисловість (249 пакетів акцій, 36%), сільське господарство (83 пакети акцій, 12%), транспорт і зв'язок (73 пакети акцій, 10%) [264].

В Державних програмах економічного і соціального розвитку України за останні роки в контексті управління корпоративним сектором передбачається суттєве скорочення державного сектору національної економіки при одночасному підвищенні його ефективності. Така ситуація вимагає створення дієвого механізму управління державною власністю, що, з одного боку, забезпечувало б національну безпеку, а з другого – досягнення загальнонаціональних цілей, задоволення суспільних інтересів та потреб.

На мезоекономічному рівні управління довгостроковим розвитком здійснюють обласні і районні державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, які забезпечують виконання загальнодержавних цільових програм, розробку та виконання стратегій, програм соціально-економічного і культурного розвитку адміністративно-територіальних утворень. Обласні та районні державні адміністрації також контролюють першочерговість виконання заходів з урахуванням пріоритетних напрямків стратегії, програм, координують розподіл та використання інвестиційних потоків.

Правове забезпечення управління перспективним розвитком адміністративно-територіальних утворень здійснюється відповідно до третьої статті Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 20 грудня 2005 року № 3235-IV, якою передбачено використання інструментарію стратегічного управління через розробку регіональних стратегій розвитку, а конкретні інструменти розробки регіональних стратегій розвитку визначені «Методичними рекомендаціями щодо формування регіональних стратегій розвитку» (Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції від 29 липня 2002 року № 224); Постанови Кабінету Міністрів України «Про

затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» від 21 липня 2006 р. № 1001, згідно з якою Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольські міські державні адміністрації розробили регіональні стратегії розвитку на період до 2015 року. По суті, розроблені регіональні стратегії розвитку є масштабними, важливими і довготерміновими результатами консолідованих зусиль влади, науково-дослідних інститутів, громадськості, бізнесу в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки. В аспекті просторового розвитку продуктивних сил регіону ці стратегії забезпечують пріоритет довготермінових цілей, плановий підхід до використання ресурсів, участь громадського сектору в управлінні територією, маркетинговий підхід до реалізації програмно-планових документів.

Характеризуючи правове забезпечення системи управління довгостроковим розвитком національної економіки на мезорівні, варто згадати також Закон України «Про Генеральну схему планування території України» від 7. 02. 2002 р., № 3059-III [296], який створює інституційне підґрунтя для моніторингу використання території України, визначення напрямків удосконалення систем розселення та сталого розвитку населених пунктів, узагальнення прогнозів соціально-економічного розвитку країни, визначених у загальнодержавних програмах соціального й економічного розвитку, інших державних програмах, схемах розвитку галузей економіки, та виявлення пов'язаних із цим намірів і потреб використання окремих територій.

На рівні базових адміністративно-територіальних утворень реалізація інструментарію управління довгостроковим розвитком пов'язана із розробкою стратегічних планів розвитку міст, сіл, селищ, що відбувається за ініціативою міського, селищного, сільського голів, представників бізнес-структур, громадськості, посадових осіб органів місцевого самоврядування. По суті, на цьому рівні управління довгостроковим розвитком здійснюється на засадах стратегічного партнерства.

Особливе місце в управлінні довгостроковим розвитком відводиться сьогодні інституціям третього сектору (громадським об'єднанням, спілкам, асоціаціям підприємців, благодійним фондам та ін.), які через розробку та реалізацію Громадської стратегії розвитку України і створення дорадчих громадських інституцій здійснюють консультування в процесі прийняття та реалізації державних рішень стратегічного характеру, ресурсну підтримку, моніторинг рішень відповідних органів публічної влади, публічну оцінку політичних заяв, офіційних даних щодо виконання державних цільових програм, дотримання прав, свобод та законних інтересів громадян, відповідність законодавству України та міжнародним зобов'язанням України.

Мікроекономічний рівень управління довгостроковим розвитком представлений стратегічними намірами суб'єктів господарювання, врахування яких при розробці програм соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних утворень дає змогу державним органам відстежувати та проектувати регіональний відтворювальний процес, реалізовувати стабілізаційні програми, використовувати режими корпоративних соціальних пакетів, отримувати ефект від стратегічного партнерства з бізнесом (спонсорство, патронаж, добродійність та інші форми соціальної співпраці) і одночасно використовувати режими створення конкурентної підприємницької мережі в регіоні (інтрапренерства). Для суб'єктів ділової активності участь у системі регіональної програмно-планової роботи дає можливість включатися в процес комерціалізації технологічних нововведень, отримувати необхідну інвестиційну підтримку, антимонопольний захист, адже ринковий механізм не здатний самотійно забезпечити такі переваги для бізнесу.

Малі підприємства відіграють одну з провідних ролей у розвитку приватного сектору та поступово стають важливим чинником сталого економічного зростання, створення нових робочих місць, структурної перебудови та зміцнення економіки. Як невід'ємний сектор ринкової економіки, малий бізнес має явну місцеву орієнтацію, оскільки суб'єкти

малого підприємництва планують свою діяльність відповідно до потреб місцевих ринків, обсягів і структури локального попиту, а місцева влада в межах своїх повноважень має підтримувати сприятливий підприємницький клімат. У зв'язку з цим держава через програми підтримки підприємництва у регіонах повинна забезпечити створення умов для підвищення конкурентоспроможності, як основи його динамічного розвитку та усунення значних міжрегіональних диспропорцій.

Громадяни України через участь у виборах, референдумах, громадських слуханнях та через інші форми безпосередньої демократії привертають увагу суспільних і державних інститутів до небезпечних явищ і процесів у різних сферах життєдіяльності регіону та країни; у законний спосіб і законними засобами захищають власні права та інтереси, а також власну безпеку, беруть участь у розробці проектів регіональних програм.

Аналіз інституційного забезпечення управління довгостроковим розвитком вказує на необхідність створення єдиного інституційного центру, який координував би реалізацію інструментарію управління довгостроковим розвитком України на кшталт управління економічного планування при Економічній раді Японії, Генерального комісаріату з планування Франції, Держплану Китаю тощо. Певні потуги в питаннях створення єдиного координаційного центру були зроблені ще в 2003 р. Зокрема, Постанова Верховної Ради від 3 квітня 2003 р. № 655-IV затвердила проект про утворення Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з питань майбутнього, яка за невеликий проміжок свого існування розробила проект стратегії розвитку України, основною метою якої було визначено покращення якості життя і захищеність природного довкілля. Однак вона залишилася лише декларативним інструментом і не отримала належного правового супроводу.

Для вдосконалення управління довгостроковим розвитком національної економіки з урахуванням досвіду розвинутих країн світу, вважаємо за доцільне створити Національну раду з управління

довгостроковим розвитком національної економіки, яку повинен очолити Президент України, а виконавчим органом може бути Департамент економічної стратегії Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. Членами ради можуть бути, як представники органів виконавчої влади, так і вчені, представники великого, середнього, малого бізнесу. На неї доцільно покласти функції з підготовки і корегування довгострокових прогнозів; експертизи стратегічних планів, програм; формування завдань щодо розробки прогнозно-планових документів та координації і контролю за їх виконанням; ініціювання розробки необхідних законодавчих актів, які сприяли б реалізації прогнозно-планових документів.

Для підвищення ефективності інституційного забезпечення управління довгостроковим розвитком національної економіки необхідно розробити доктрину управління довгостроковим розвитком національної економіки, що стала б цілісним документом, який визначив би перспективні шляхи довгострокового розвитку, формування організаційних передумов для зміцнення довгострокового потенціалу України.

2.4. Методологічні підходи до визначення основних індикаторів державного управління довгостроковим розвитком національної економіки

Для реалізації важелів організаційно-економічного механізму управління довгостроковим розвитком національної економіки необхідно створити систему інформаційно-аналітичного забезпечення, яка повинна базуватися на системі індикаторів, виражених певними показниками, що характеризують розвиток національної економіки.

Індикатори – це кількісне представлення одного або кількох зрізів розвитку, яке дозволяє оцінювати прогрес розвитку, підвищувати ефективність прийняття управлінських рішень завдяки агрегуванню великого

обсягу інформації. Використання індикаторів зумовлено потребою врахування різних зрізів розвитку та дотримання необхідної векторності; відстеження прогресу в різних сферах розвитку.

Система індикаторів, у контексті нашої дисертації, повинна об'єктивно відображати:

- по-перше, тенденції та закономірності макроекономічного розвитку, які визначають стан використання факторів розвитку, можливості збалансування макроекономічних пропорцій у короткостроковому періоді і передумови для довгострокового розвитку національної економіки;

- по-друге, динаміку економічного розвитку та структурних трансформацій, наявні диспропорції в галузевому, відтворювальному, територіально-просторовому вимірах, які стримують динамічний розвиток національної економіки;

- по-третє, тенденції технологічного розвитку, які характеризують інноваційну активність економіки, рівень розвитку наукового, інформаційного, технологічного потенціалів, можливість генерувати і залучати до господарського обігу нововведення на основі інноваційно-орієнтованого використання ресурсів, насамперед людського креативного капіталу, і цим самим формувати та підтримувати високий конкурентний статус національної економіки;

- по-четверте, вплив процесів глобалізації на національну економіку і можливості реалізації інтеграційного потенціалу національної економіки як відкритої економічної системи її входження у світовий господарський простір;

- по-п'яте, використання інституційно-управлінських факторів розвитку з позицій ефективності реалізації інструментарію державного управління в контексті забезпечення векторності розвитку національної економіки.

Для відображення згаданих тенденцій необхідно індикатори розвитку об'єднати у такі групи:

- 1) індикатори досягнутого рівня розвитку. Згідно з Програмою міжнародних порівнянь ООН найважливішим індикатором рівня економічного розвитку є показник ВВП на душу населення, національний дохід на душу населення, показники структури споживчих витрат;
- 2) індикатори циклічності, які характеризують схильність економіки до циклічних коливань. Для характеристики даної групи індикаторів доцільно використати систему показників, що визначають хвилеподібний розвиток в моделі Кондратьєва: індекс споживчих цін, дефлятор ВВП, індекс доходів населення, індекс реальної зарплати, динаміка рівня безробіття, індекси промислового виробництва;
- 3) індикатори потенціалу економічного зростання, який залежить від економічної політики країни, від потенційних можливостей і стартових умов розвитку національної економіки, і чим вищий цей потенціал, тим менше економіка піддається кон'юнктурним коливанням і тим стійкішим є її розвиток;
- 4) індикатори структурних трансформацій, які найкраще представити параметрами структурних трансформацій у галузевому, відтворювальному, секторальному, ринково-інституційному, просторовому вимірах;
- 5) індикатори ефективності державного управління розвитком національної економіки. При цьому ефективність державного управління можна представити з різних позицій: з позицій досягнення поставлених цілей в контексті підтримки перспективних моделей розвитку національної економіки, якщо ці цілі є конкретними та вимірними; з позицій оптимального використання ресурсів управління (фінансових, інформаційних, інтелектуальних, комунікаційних, організаційних); з позицій впливу важелів на розвиток національної економіки та отриманих результатів, які залежать від екзогенних та ендогенних чинників і факторних обмежень. Індикатори ефективності доцільно

- аналізувати з позицій економічної, соціальної, маркетингової, політичної ефективності. При цьому економічна ефективність повинна відображати параметри сучасних моделей розвитку національних економік, які обґрунтовані в розділі першому дисертаційної роботи – конкурентного, інноваційного, ноосферизованого, сталого розвитку, що повинно в кінцевому результаті гарантувати цілісність, збалансованість національної економіки. Соціальна ефективність має відображати зміни характеру та умов праці, підвищення продуктивності праці та життєвого рівня населення, поліпшення побутових його умов, розширення можливостей духовного розвитку особистості, зміни стану довкілля. Маркетингова ефективність повинна відображати взаємоузгодження завдань прогностичних, програмно-планових розробок, ступінь фактичного виконання програмних завдань, результативність позиціонування планових намірів держави в національній економіці. Політична ефективність має оцінюватися наявністю суспільного консенсусу в досягненні стратегічних цілей та пріоритетів довгострокового розвитку, посиленням геополітичних позицій країни, активізацією потенціалу держави в інноваційному, ноосферизованому просторі, рівнем корупції, якістю державного управління;
- 6) індикатори підтримки цілісності функціонування національної економіки, які, по суті, корелюють з попередньою групою індикаторів і пов'язані із забезпеченням національної безпеки, сталого розвитку, умов для збалансованого розвитку національної економіки;
 - 7) індикатори інтегрованості національної економіки у світову економіку, які варто представити через індекси людського розвитку, кількість створених інноваційних кластерів з участю іноземного капіталу, питому вагу експорту високотехнологічної продукції в загальній величині експорту, величину зовнішнього вкладу, питому вагу товарообігу транскордонних областей у ВВП, величину зовнішнього боргу у ВВП,

питому вагу критичного імпорту в загальному імпорті, коефіцієнти покриття експортом імпорту.

Використання цих індикаторів може здійснюватися з позицій трендового, факторного, генезисного, нормативного підходів. Трендовий підхід припускає екстраполяцію значень побудованого динамічного ряду показників. Використання факторного підходу передбачає визначення кола показників, що впливають на індикатори та дають змогу встановити їх взаємозв'язок. Генезисний підхід ґрунтується на прогнозуванні стійких тенденцій і зводиться до перенесення залежностей, характерних для минулого і сьогодення, на майбутнє. Нормативний підхід полягає у визначенні параметрів відтворення для досягнення заданих цілей розвитку національної економіки.

Обґрунтуємо методику визначення цих індикаторів. При оцінюванні досягнутого рівня розвитку доцільно опиратися на концепцію людського розвитку ООН «Цілі тисячоліття» (ПРООН), яка передбачає розрахунок індексу людського розвитку. Методологія розрахунку індексу ґрунтується на мінімальному наборі достовірних показників (табл. 2.3).

Індекс оцінює досягнутий рівень розвитку національних економік у трьох ключових вимірах: довголіття; набуті знання; гідний матеріальний рівень життя. Вимір довголіття відображає можливість людей прожити тривале й здорове життя і вимірюється показником середньої очікуваної тривалості життя при народженні. Це один з найпоширеніших показників міжнародної статистики. Він розраховується майже для всіх країн за зіставною методикою і виражається, як правило, в роках. Середня очікувана тривалість життя при народженні характеризує середній показник тривалості життя стосовно новонароджених у певному році, якщо б їм довелося прожити все життя в умовах інтенсивності смертності. Показник освіченості відображає можливості людей набувати знання і здібності для повноправної та багатогранної участі в житті сучасного суспільства та значимого особистого внеску в це життя.

Таблиця 2.3

Методичне обґрунтування розрахунку індикатора досягнутого рівня розвитку¹

Показник	Економічний зміст та специфіка використання	Методика розрахунку
1	2	3
Індекс людського розвитку (ІЛР)	ІЛР країни свідчить про те, скільки ще належить зробити цій країні для досягнення певних цілей — середньої тривалості життя 85 років, повної грамотності населення та суцільного охоплення навчанням молоді і рівня середньорічних доходів на душу населення у розмірі 40 000 доларів за паритетом купівельної спроможності національної валюти. Ці цілі тим ближчі, чим ближчим є значення ІЛР до одиниці.	$IIP = \frac{I_{life} + I_{educ} + I_{icn}}{3},$ <p>де I_{life} – індекс тривалості життя, який обчислюється за формулою:</p> $I_{life} = \frac{X_i - X_{min}}{X_{max} - X_{min}},$ <p>де X_i – очікувана тривалість життя і-тої території; X_{max} – максимальне значення показника (прийняте на рівні 85 років); X_{min} – мінімальне значення показника (прийняте на рівні 25 років);</p> <p>I_{educ} – індекс рівня освітченості, який обчислюється за формулою:</p> $I_{educ} = \frac{(I_{adult} + I_{child})}{2},$ <p>де I_{adult} – індекс грамотності дорослого населення; I_{child} – індекс сукупної частки учнів у загальній чисельності населення відповідного віку. Обчислюються за такою самою формулою, що й очікувана тривалість життя при народженні. При цьому X_i означає частку грамотних серед дорослого населення і-ої території в % (для розрахунку I_{adult}) і сукупну частку учнів у % (для розрахунку I_{child}); X_{max} – максимальне значення обох показників (прийняте на рівні 100%); X_{min} – мінімальне значення обох показників (прийняте на рівні 0%).</p> <p>Індекс скоригованого реального ВВП (I_{icn}) на душу населення обчислюється за формулою:</p> $I_{icn} = \frac{\lg X_i - \lg X_{min}}{\lg X_{max} - \lg X_{min}},$ <p>де X_i – скоригований реальний ВВП у розрахунку на рік (за паритетом купівельної спроможності) на душу населення і-тої території;</p>

Продовж. табл. 2.3

1	2	3
		X_{max} – максимальне значення показника (прийняте на рівні 40 000 доларів на рік); X_{min} – мінімальне значення показника (прийняте на рівні 100 доларів на рік).

¹ Примітка: складено автором на основі [362].

Він складається з двох компонентів: досягнутого рівня грамотності дорослого населення та сукупної частки учнів у загальній чисельності населення відповідного віку. У кінцевому рахунку зазначені складові показника освіченості беруться з ваговими коефіцієнтами. При його визначенні базуються на тому, що грамотність є необхідною передумовою здобуття освіти, першим кроком навчання, і тому рівень грамотності (частка освічених людей у загальній чисельності населення, старшого за 15 років) має бути найважливішим серед показників оцінювання рівня людського розвитку. Саме тому більша вага (2/3) надається досягнутому рівню грамотності дорослого населення. Щодо економічно розвинутих країн, то рівень грамотності – це лише мінімальна характеристика освіченості населення. Тому цей показник у межах того самого виміру освіченості доповнено показником сукупної частки учнів (сукупного валового контингенту учнів, або повноти охоплення навчанням). Даній складовій показника рівня освіченості надається менша вага (1/3). Сукупна частка учнів розраховується як відношення загальної чисельності людей, які розпочали навчання на всіх рівнях (від початкової школи аж до післядипломної освіти) впродовж певного року, до загальної чисельності населення відповідного віку. Межі цього віку, як правило, беруться від 5 до 24 років, але в конкретному випадку можуть залежати від країни.

Показник матеріального рівня життя має відображати можливості доступу людей до матеріальних ресурсів, необхідних для гідного існування, включаючи ведення здорового способу життя, забезпечення територіальної та соціальної мобільності, обмін інформацією й участь у житті суспільства. Цей вимір, безумовно, є найскладнішим для оцінки та трактування

людського розвитку. Матеріальний рівень життя у розрахунку індексу людського розвитку розраховується за паритетом купівельної спроможності національної валюти валовим внутрішнім продуктом (ВВП) на душу населення. При цьому ВВП на душу населення перераховується в міжнародну валюту не за офіційним обмінним курсом, а за паритетом купівельної спроможності, який визначається кількістю одиниць національної валюти, необхідною для придбання певного «кошика» товарів і послуг, аналогічного тому, який можна купити за 1 долар у США. Для врахування спадної корисності доходу, що зростає, використовується процедура нормування ВВП за десятковим логарифмом.

Для характеристики циклічності розвитку в системі індикаторів державного управління довгостроковим розвитком національної економіки доцільно використати модель хвилеподібної динаміки Кондратьєва, модель «циклів світового лідерства» Кондратьєва–Валлерстайна. В моделі Кондратьєва при визначенні інтегрального показника хвильової динаміки враховується зміна дефлятора ВВП, рівня безробіття, промислового виробництва, індексу споживчих цін, реальних доходів населення. При цьому доцільно використати показники хвильової динаміки, характеристика яких та специфіка використання в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки наведена в табл. 2.4.

Модель Кондратьєва–Валлерстайна дає можливість врахувати можливості здобуття довгострокової конкурентної переваги національної економіки на основі оцінювання технологічної складової розвитку. Згідно з цією моделлю бажане лідерство у світовій економіці отримують держави, в яких концентруються нові технологічні досягнення, що підвищують ефективність виробництва. Оцінка конкурентоспроможності національної економіки за технологічною складовою передбачає визначення інноваційної активності суб'єктів економічної системи, питомої ваги високотехнологічних галузей у ВВП, патентної активності, питомої ваги комерціалізації інновацій, показників розвитку ринку інтернет-технологій.

Методичне обґрунтування розрахунку індикатора циклічності розвитку національної економіки¹

Показники, що відображають індикатор циклічності	Економічний зміст та специфіка використання	Методика розрахунку
<i>Індекс хвильової динаміки розвитку Кондратьєва</i>	Показує характер хвильової динаміки розвитку національної економіки.	Визначається як середньгеометричне нормалізованих значень ланцюгових індексів: $I_d = \sqrt[n]{i_1 \cdot i_2 \cdot \dots \cdot i_n}$ де n – кількість показників, n=6; <i>i</i> ₁ – індекс споживчих цін; <i>i</i> ₂ –дефлятор ВВП; <i>i</i> ₃ –індекс доходів населення; <i>i</i> ₄ –індекс реальної зарплати; <i>i</i> ₅ – індекс темпів зростання рівня безробіття; <i>i</i> ₆ –індекси промислового виробництва.
<i>Показник сили колювання динамічного ряду</i>	Показує відхилення п числа показників (<i>i</i>) від деякого базового значення за формулою середнь-квадратичного відхилення.	$\sigma = \sqrt{\frac{\sum (i - 100)^2}{n}}$ де <i>i</i> – означення показників певного динамічного ряду.

¹ Примітка: складено автором.

Скорочення цих показників свідчить про згортання можливостей національної економіки до нарощування конкурентних переваг.

Певний інтерес у визначенні індикаторів циклічного розвитку національної економіки має модель Національного бюро економічних досліджень США. Вона використовує систему з 11 випереджаючих індикаторів економічної кон'юнктури. До них відносять: середню тривалість робочого тижня в промисловості; середню кількість звернень за виплатами по безробіттю; обсяг замовлень виробників; виконання договірних поставань; замовлення на будівництво підприємств і споруд; новобудови приватних осіб; індекс зміни обсягу невиконаних замовлень; зміну цін в галузях, що чуттєві до економічних колювань; курс акцій 500 провідних корпорацій; пропозицію грошей (агрегат M₂); індекс очікувань споживачів.

Оцінку потенціалу економічного зростання в системі індикаторів державного управління довгостроковим розвитком національної економіки доцільно проводити за такими підходами:

1. Підхід, який використовується в системі довгострокового прогнозування рівня розвитку економіки і полягає в розрахунку можливого ВВП, як функціональної залежності від досягнутого рівня розвитку (Y_0), природно-ресурсного потенціалу (R), який забезпечує надання відновлюваних і невідновлюваних ресурсів як затратних факторів економічного зростання, вимагає освоєння та асиміляції відходів виробництва і побічних продуктів, здійснює прямий вплив на самопочуття людей; продуктивності праці, кваліфікації робочої сили (L), рівня технологічного забезпечення та можливостей залучення капіталу (K), обраної стратегії розвитку (S):

$$Y = f(Y_0, R, L, K, S), \quad (2.1)$$

При цьому необхідно також досліджувати вплив основних чинників на фактори зростання. Зокрема, для величини робочої сили (L) це: віковий склад, статевий, якісний склад робочої сили, система оплати праці. Чинниками, що впливають на величину (K), є: погодинне завантаження фондів і рівень використання потенційних потужностей; швидкість обігу фондів; технічний рівень і рівень морального зношення фондів; галузевий та територіальний розподіл фондів; масштаби виробництва. Для величини S – це наявність відповідного інституційного забезпечення для розробки та реалізації стратегій розвитку національної економіки.

2. Підхід, в якому економічне зростання залежить від поточного та граничного рівнів інфляції, що, в свою чергу, залежать від макроекономічної політики країни. При цьому потенціал економічного зростання визначається як різниця між граничним і поточним значенням інфляції. Граничне значення рівня інфляції (S^*) моделюється за рівнянням [171]:

$$S^* = y_0(i+z) \cdot [i \cdot s_0 + t \cdot (q_0 + h_0)], \quad (2.2)$$

де y_0 – значення мультиплікатора інвестицій в базовому році;
 z – темпи приросту мультиплікатора інвестицій;
 i – темпи приросту інвестицій в основний капітал;
 s_0 – інвестиції в основний капітал в базовому році;
 t – темпи приросту державних витрат;
 q_0 – питома вага податків у ВВП в базовому році;
 h_0 – відносний дефіцит державного бюджету (різниця між бюджетними витратами і податковими надходженнями).

3. Підхід, в якому економічне зростання розглядається як функція збалансованого експоненціального інфляційного росту економіки під впливом параметрів макрополітики, зокрема таких, як: частка податкових надходжень у ВВП країни, частка вартості інвестиційних проектів, які кредитуються банківським сектором, параметрів, що характеризують економічну ефективність виробництва (наприклад, коефіцієнт фондоємності, матеріалоємності, наукоємності, виробництва).

Зазначену групу індикаторів економічного зростання доцільно представити показниками:

- що характеризують використання факторів пропозиції (природних ресурсів, капіталу, трудових ресурсів, науково-технічного прогресу, підприємницької здатності) як основних складових економічного потенціалу розвитку національної економіки. Її утворюють показники енергоємності, матеріалоємності, фондоємності, наукоємності, продуктивності праці, підприємницької активності;
- що відображають динаміку функціонування економіки, темпи зростання та приросту ВВП, прибутку суб'єктів господарювання, інвестицій, реальних доходів населення через відповідні базисні та ланцюгові індекси росту і приросту макроекономічних показників (див. табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Методичне обґрунтування розрахунку індикатора економічного зростання¹

Показники, що відображають індикатор економічного зростання	Економічний зміст та специфіка використання в системі управління довгостроковим розвитком національної економіки	Методика розрахунку показників
1	2	3
Показники динаміки розвитку		
<i>Темп зростання макроекономічних показників, k_t</i>	Показує, у скільки разів рівень показника (y_t), більший (менший) від рівня, взятого за базу порівняння.	<p><i>Базисний темп зростання:</i> $k_t = \frac{y_t}{y_0}$,</p> <p><i>Ланцюговий темп зростання:</i> $k_t = \frac{y_t}{y_{t-1}}$,</p>
<i>Абсолютне значення 1% приросту показника, A_t</i>	Вимірює прискорення чи уповільнення динаміки національної економіки	$A_t = \frac{\Delta_t}{T_t} = \frac{y_t - y_{t-1}}{100 \left(\frac{y_t - y_{t-1}}{y_{t-1}} \right)} = \frac{y_{t-1}}{100}$ <p>де Δ_t- абсолютний приріст; T_t - темпи приросту показника y.</p>
<i>Середній абсолютний приріст, $\bar{\Delta}$</i>	Вимірює абсолютну швидкість динаміки розвитку національної економіки	$\bar{\Delta} = \frac{y_0 + y_n}{n} = \frac{\sum_{t=1}^n \Delta_t}{n}$ <p>де n – довжина періоду дослідження.</p>
<i>Середній темп зростання</i>	Визначає середню геометричну з ланцюгових темпів зростання (k_t).	$k = \sqrt[n]{k_1 \cdot k_2 \cdot \dots \cdot k_n}$
<i>Оцінка динаміки розвитку</i>	Визначає характер динаміки розвитку національної економіки	Якщо темпи зростання ВВП перевищують темпи зростання населення, то спостерігається позитивна динаміка розвитку, в іншому випадку – має місце уповільнення динаміки розвитку.

1	2	3
Показники ефективності використання факторів виробництва		
<i>Показник ресурсозабезпеченості</i>	Визначає співвідношення між величиною ресурсу та розмірами його використання. Для вичерпних ресурсів	Відображає співвідношення між часткою країни у світових запасах даного ресурсу та часткою країни у світовому виробництві. Такий індекс буде безрозмірним. Якщо він більший за одиницю – це свідчить про гарну ресурсозабезпеченість та можливість
	показник ресурсозабезпеченості вимірюється у роках, при цьому передбачається збереження сучасного рівня видобутку. Для відновних ресурсів – показник розраховується на душу населення.	експорту даного виду природного ресурсу; якщо менший за одиницю – то це ознака недостатньої ресурсозабезпеченості та необхідності імпортувати цю сировину.
<i>Показник матеріалоемності (ресурсоемності)</i>	Відображає кількість витрачених основних та допоміжних матеріалів, ресурсів, на виробництво одиниці кінцевої продукції. Характеризує загальну ефективність використання природних ресурсів.	Ресурсоемність: $P = \frac{BP}{BВП}$ де BP – споживання основних видів ресурсів (водних, земельних, енергетичних та інших) в грошовому еквіваленті на одиницю виробленої продукції (до уваги береться вартісний показник – ВНП). Матеріалоемність: $M = \frac{MB}{BВП}$ де M – матеріалоемність продукції, грн.; MB – матеріальні затрати, грн.; BВП – обсяг випущеної продукції, грн..
<i>Показник наукоємності</i>	Відображає питому вагу витрат у ВВП, пов'язаних із використанням високих технологій.	$НП = \frac{ВН}{BВП}$ де ВН – витрати на впровадження наукових розробок в грн. на 1 грн. ВВП.
<i>Показник вкладу факторів виробництва у зростанні ВВП за моделлю Солоу</i>	Дослідження впливу праці, капіталу, технічного прогресу на приріст ВВП.	$Y = \frac{dY}{da_1} \cdot a_1 + \frac{dY}{da_2} \cdot a_2 + \dots + \frac{dY}{da_n} \cdot a_n,$ де a_i – фактори виробництва; $\frac{dY}{da_i}$ – граничний продукт і-того фактору.

¹Примітка: складено автором на основі [70, 214, 221, 235].

При характеристиці індикаторів структурних трансформацій в системі індикаторів державного управління довгостроковим розвитком національної економіки необхідно враховувати природу трансформацій, які можуть мати дві основних форми: 1) еволюційну, котра є наслідком науково-технічного прогресу (характеризується кардинальними змінами між секторами економіки, інтенсивним перетіканням традиційних виробництв у нові, найперспективніші форми, що призводять до зміни технічного та технологічного базису країни); 2) стимульовані державою структурні трансформації переважно за галузевою ознакою.

Індикатори структурних трансформацій найкраще представити показниками структурних зрушень в галузевому, відтворювальному, секторальному, ринково-інституційному, територіально-просторовому вимірах (виробництво продукції за технологічними укладами, структура випуску товарів та послуг в ВВП України і валової доданої вартості за видами економічної діяльності, структура ВВП за категоріями використання, показник асиметрії розвитку регіонів (вклад регіонів у створення ВВП), структура інвестиційних витрат, структура валового нагромадження капіталу). Для цього доречним буде використання показників, що характеризують зміну в часі питомої ваги окремих груп показників; середні абсолютні прирости питомої ваги, середні лінійні коливання питомої ваги, середні квадратичні коливання питомої ваги, коефіцієнт відносних структурних зрушень, алгоритм розрахунку яких і специфіка використання в системі управління довгостроковим розвитком національної економіки обґрунтовано в табл. 2.6.

Характеризуючи індикатори ефективності державного управління довгостроковим розвитком національної економіки, варто зазначити, що це результат синергетичної взаємодії факторів, котрі характеризують реалізацію інструментарію управління довгостроковим розвитком, досягнення стратегічних цілей, вирішення пріоритетних завдань.

Методика розрахунку індикатора структурних зрушень¹

Показники структурних зрушень	Зміст та специфіка використання	Методика розрахунку
1	2	3
Індекс структурних зрушень	Аналіз динаміки зміни питомої ваги однойменних частин показників динамічного ряду за два періоди	1) Різниця питомої ваги однойменних частин сукупності: $\Delta d_i = d_{sn} - d_{i(1-n)}$; 2) темп зростання (зменшення) питомої ваги (Td_i): $Td_i = \frac{d_{it}}{d_{i(1-n)}} \times 100$; 3) середній абсолютний приріст (зменшення) питомої ваги: $\Delta \bar{d}_{ii} = \frac{d_{sn} - d_{i1}}{n-1}$; 4) відносний показник темпів зростання: $T\bar{d}_i = 100 \times \sqrt[n-1]{\frac{d_{it}}{d_{i1}}}$, де $d_{sn}, d_{i(1-n)}$ – відповідно питома вага i -тої частини (групи) у момент або період часу t і $t-1$; n – період ретроспекції.
Коефіцієнт зміни структури у певному часовому інтервалі	Оцінка структурних зрушень у певному інтервалі: (1) і (2) рівняння – узагальнена оцінка швидкості структурних зрушень	1) середнє лінійне коливання питомої ваги (\bar{l}_d): $\bar{l}_d = \frac{\sum_{i=1}^k d_{it} - d_{i(1-n)} }{k}$, де k – кількість структурних частин (груп); 2) середнє квадратичне коливання питомої ваги (σ_d): $\sigma_d = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^k (d_{it} - d_{i(1-n)})^2}{k}}$;
Лінійний коефіцієнт структурних зрушень	(3) рівняння – оцінка інтенсивності структурних зрушень; (4) Порівняння динаміки двох і більше структур, аналіз динаміки однієї структури за періоди різної тривалості.	3) коефіцієнт відносних структурних зрушень: $V_d = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^k (d_{it} - d_{i(t-n)})^2}{d_{i(t-n)}}} \times 100$; 4) лінійний коефіцієнт структурних зрушень: $\Delta \bar{d}_n = \frac{\sum_{i=1}^k d_{it} - d_{i(1-n)} }{k(n-1)}$,
Показник структурно-го ефекту	Економічний ефект від заходів НТП за розрахунковий період (Est)	$Est = Rst - Vst$, де Rst — вартісна оцінка результатів здійснення заходів за розрахунковий період, Vst — вартісна оцінка витрат на здійснення заходу науково-технічного прогресу за розрахунковий період

¹Примітка: складено автором на основі [214, 221, 222].

У практичній діяльності органів виконавчої влади оцінювання ефективності економічного інструментарію управління довгостроковим розвитком проводиться лише в частині моніторингу та звітності виконання державних і регіональних цільових програм та в ході визначення економічної ефективності витрат на наукові дослідження, їх впровадження у виробництво, що передбачено відповідними Методичними рекомендаціями, розробленими Міністерством економічного розвитку і торгівлі України і Міністерством фінансів України [230]. Результативні показники в діючій методиці аналізуються за паспортом програм і поділяються на чотири групи: 1) показники витрат (ресурсне забезпечення програми); 2) показники отриманого продукту; 3) показники ефективності витрат (співвідношення вироблених товарів, виконаних робіт, наданих послуг до їх вартості в грошовому або людському вимірі; 4) показники якості вироблених товарів, виконаних робіт, наданих послуг. Оцінювання ефективності науково-дослідних проектів здійснюється за оцінкою науково-технічного рівня отриманих результатів наукових досліджень порівняно з кращими світовими аналогами, за економічною доцільністю впровадження науково-технічних розробок, за соціальними наслідками реалізації проектів.

Системне оцінювання ефективності використання інструментарію державного управління довгостроковим розвитком не здійснюється взагалі. Така ситуація зумовлена низкою об'єктивних причин: в умовах макроекономічної нестабільності, світових фінансових криз посилюються процеси дезорганізації суспільства, а тому оцінювати результативність прогнозних розрахунків стає важче. Однак розвинуті країни світу не тільки не відмовляються від прогнозних розробок, а й збільшують їх часовий горизонт, що дозволяє підтримувати обрану траєкторією розвитку. Тому для оцінювання державного управління довгостроковим розвитком національної економіки пропонується методологічний підхід, що базується на використанні рубрикаторів ефективності реалізації інструментарію

організаційно-економічного механізму державного управління довгостроковим розвитком національної економіки, які повинні відображати:

- по-перше, взаємоузгодження завдань прогностичних, програмно-планових розробок, як основних організаційних засобів закріплення довгострокових цілей і завдань, визначення і координації взаємодії суб'єктів ринкової економіки в процесі досягнення поставлених довгострокових цілей, побудови цілереалізуючих систем, і найголовніше – акумуляції необхідних ресурсів;

- по-друге, можливість адаптації цільових орієнтирів управління до вимог внутрішнього та викликів зовнішнього середовища, вивчення й оцінка яких повинна відбуватися з використанням сучасних управлінських технологій стратегічного аналізу. В даному випадку мова йде про використання SMART-технологій. Кожна ціль управління довгостроковим розвитком повинна бути конкретною (specific), виражатися певними показниками (рубрикаторами) соціально-економічного розвитку (measurable), досяжною (achievable), відповідати реальним потребам суспільства (relevant) та бути співрозмірною в часі (timed/timed-bound);

- по-третє, активізацію економічного інструментарію управління довгостроковим розвитком національної економіки в частині державного стимулювання проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок, комерціалізації інновацій, виробництва продукції V та VI технологічних укладів, реалізації проектів, що сприятимуть сталому розвитку;

- по-четверте, спроможність держави підтримувати цілісність економічної системи – збереження можливостей економічної системи до самовідтворення, захисту її стратегічних інтересів. До них доцільно віднести показники національної безпеки, показники макроекономічної стабільності (рівень інфляції, рівень безробіття, рівень тінізації економіки, бюджетний дефіцит); показники сталого розвитку, показники стимулювання структурних зрушень у контексті забезпечення сталого розвитку.

Для обґрунтування методики визначення індикаторів ефективності державного управління довгостроковим розвитком національної економіки пропонуємо використати показники, що репрезентують індикатори підтримки цілісного, збалансованого, конкурентоспроможного розвитку національної економіки (табл.2.7).

Зазначені індикатори найкраще відображають ті зрізи розвитку, які лежать в площині завдань управління довгостроковим розвитком національної економіки, які були обґрунтовані в першому розділі (п.1.3.) дисертаційного дослідження. Загалом проаналізовану систему індикаторів доцільно розглядати не відокремлено, а в логічному взаємозв'язку. Концептуальну схему визначення індикаторів управління довгостроковим розвитком національної економіки подано на рис. 2.5.

Так, індикатори розвитку національної економіки дають змогу оцінити рівень збалансованості макроекономічних пропорцій, виявити чинники, існуючі диспропорції розвитку національної економіки, що створює своєрідне підґрунтя для вибору важелів управління довгостроковим розвитком національної економіки; індикатори економічного зростання дозволяють встановити вплив факторів розвитку на загальну динаміку інтегральних макроекономічних показників; індикатори інноваційного, ноосферизованого розвитку визначають технологічну спроможність розвитку національної економіки та забезпечення конкурентоспроможного зростання.

Для комплексної оцінки конкурентоспроможності будь-якої національної економіки використовують такі підходи: ресурсний (оцінка рівня технологій, наявності капіталу для внутрішнього і зовнішнього інвестування, чисельності та кваліфікованості людських ресурсів, наділеності країни природними ресурсами та її економіко-географічне положення); факторний (моніторинг змін позицій країни на міжнародних ринках) і рейтинговий (інтегральне оцінювання стану економіки за тією чи іншою системою показників).

Таблиця 2.7

Методичне обґрунтування визначення індикаторів ефективності державного управління довгостроковим розвитком національної економіки¹

Індикатор	Показники, що визначають індикатор	Економічний зміст та специфіка використання	Методика розрахунку
1	2	3	4
Індикатори підтримки цілісності функціонування національної економіки	<i>Інтегральний показник національної безпеки</i>	Порівняння емпіричних значень показника x_i з певною величиною, якою може бути максимальне x_{\max} , мінімальне x_{\min} , середнє значення сукупності $[x_1, x_2, \dots, x_m]$ чи еталонне (порогове) значення показника, що характеризує певний зріз національної безпеки.	$IPB = \sum_{i=1}^k r_i \times B_i,$ <p>де IPB – інтегральний показник, що відображає національну безпеку;</p> <p>r_i – вага субіндекса, що відображає окремий зріз національної безпеки;</p> <p>k – кількість субіндексів показника національної безпеки;</p> <p>B_i – субіндекс, що відображає окремий зріз національної безпеки;</p> $B_i = \sum_{j=1}^m a_{ij} \times z_{ij},$ <p>де a_{ij} – вагові коефіцієнти, що визначають ступінь внеску j-го показника в інтегральний індекс i-ї сфери безпеки і відповідають умові $0 \leq a_{ij} \leq 1$;</p> <p>z_{ij} – нормалізовані значення вхідних показників x_{ij}; кожен із z_{ij} є нормалізованим, тобто $0 \leq z_{ij} \leq 1$, причому $z_{ij}=1$ відповідає оптимальному значенню, а $z_{ij}=0$ – найгіршому. Якщо $B_i=1$, тоді всі x_{ij} набувають “найкращих”, або оптимальних значень, і якщо $B_i=0$ – тоді всі показники “найгірші”.</p>

Продовж. табл. 2.7

1	2	3	4
	Рівень тінізації економіки	Використовується для визначення паралельного (прихованого від оподаткування) сектору економіки.	<p>Монетарний метод визначення паралельного сектору економіки:</p> $T_t = W_t \times \left(\frac{C_t \times D_{t_0}}{C_{t_0} \times D_t} - 1 \right),$ <p>де T_t – обсяг тіньової діяльності в t-му році; W_t – обсяг ВВП у t-му році; C_t, C_{t_0} – готівкові гроші в розрахунковому (t-му) і базовому (t_0-му) періодах; D_t, D_{t_0} – вклади (строкові депозити, депозити до запитання тощо) в банках в розрахунковому (t-му) і базовому (t_0-му) періодах; Фіскальний метод визначення коефіцієнта тонізації:</p> $K_t = l \times \frac{1}{r},$ <p>де r – середній рівень оподаткування юридичних і фізичних осіб; l – коефіцієнти пропорційності, прийняті постійними по роках розрахункового періоду;</p>
	Інтегральний показник сталого розвитку	Оцінка передумов для збалансованого розвитку національної економіки	$IPSR = \frac{\sum_{i=1}^n S_{isr}}{n},$ <p>де IPSR – інтегральний показник сталого розвитку; n – загальна кількість комплексних економічних, соціальних, екологічних, інституційних показників інтегрального індексу сталого розвитку (S_{isr}). Інтегральний індекс сталого розвитку змінюється в межах $0 < IPSR \leq 1$, і чим ближче значення цього індексу до 1, тим кращий рівень сталого розвитку.</p>

Продовж. табл. 2.7

1	2	3	4
	Рівень цін	Використовується для оцінювання реальної динаміки розвитку.	<p>4. Темпи інфляції:</p> $TI = \frac{I_1 - I_0}{I_0} \cdot 100 \% \rightarrow \min,$ $I = \frac{\sum_{i=1}^n p_{i1} q_{i0}}{\sum_{i=1}^n p_{i0} q_{i0}} \cdot 100 \%,$ <p>де TI – темпи інфляції; I1, I0 – відповідно індекс цін звітного і базового періодів; p1, p0 – відповідно ціни звітного і базового періодів на товари та послуги, що входять до споживацького кошика; q0 – кількість товарів та послуг, що входять до споживацького кошика; i – це найменування товарів та послуг, що входять до споживчого кошика.</p> <p>5. Індекс Пааше:</p> $\hat{P} = \frac{\sum_{i=1}^n p_{i1} q_{i1}}{\sum_{i=1}^n p_{i0} q_{i1}} \cdot 100 \% \rightarrow \min$ <p>де \hat{P} – рівень інфляції; p1, p0 – відповідно ціни звітного і базового періодів на товари та послуги, що продаються; q1 – обсяги продаж товарів та послуг в звітному періоді; i – найменування товарів та послуг, що продаються.</p>
Індикатори стимулювання конкуренто-спроможного	Інтегральний показник інноваційної активності	Характеризує спроможність держави стимулювати продукування та комерціалізацію	Середньоарифметичний показник: $IPI_a = \frac{\sum_{i=1}^n PIA_i}{n},$ або

Продовж. табл. 2.7

1	2	3	4
розвитку національної економіки		інновацій, стимулювання технологічного розвитку.	$IPIg = \sqrt[N]{\prod_{i=1}^N PIA_i}$ <p>Середньгеометричний показник: де IPI – інтегральний показник інноваційного розвитку національної економіки, обчислений за формулою середньоарифметичного (IPIa) або середньгеометричного (IPIg); PIAi – нормалізовані значення показників, що характеризують інноваційну активність національної економіки (кількість інноваційно-активних підприємств та їх питома вага в загальному обсязі промислових підприємств, витрати суб'єктів господарювання на інноваційну діяльність, показник комерціалізації інновацій, питома вага впроваджених нових технологічних процесів, венчурне фінансування, державне фінансування інноваційної діяльності, розвиток інноваційної інфраструктури).</p>
	Інтегральний показник стимулювання ноосферизованого розвитку	Характеризує спроможність держави розширювати місткість ринку знання та покращувати якість людського капіталу як основного фактору розвитку національної економіки та джерела продукування інновацій.	$IPN_a = \frac{\sum_{i=1}^n PNR_i}{n}$ <p>Середньоарифметичний показник: $IPNg = \sqrt[N]{\prod_{i=1}^N PNR_i}$ <p>Середньгеометричний показник: де IPN – інтегральний показник ноосферизованого розвитку, обчислений за формулою середньоарифметичного або середньгеометричного; PNRi – показники, що характеризують розвиток освіти, науки (місткість ринку знання, якість людського капіталу, державна підтримка ноосферизованої діяльності, питома вага державних витрат на фінансування НДДКР).</p> </p>

1	2	3	4
	Інтегральний показник стимулювання конкурентоспроможності зростання національної економіки	Відображає досягнутий рівень інноваційного, технологічного, ноосферизованого розвитку національної економіки	$KZ = \frac{VT}{IV},$ <p style="text-align: center;">або $KZ = \frac{VT}{VVP}, \quad \frac{KZ}{KZ_0} \rightarrow \max$</p> <p>де KZ – коефіцієнт конкурентоспроможності зростання; KZ₀ – середньосвітове значення даного показника; VT – витрати на розвиток нових технологій, які забезпечують якісно нові характеристики економічній системі, підвищують продуктивність праці; IV – загальний обсяг інвестиційних витрат в економіці;</p>
	Інтегральний показник стимулювання структурних зрушень	Оцінює можливості держави впливати на основні структурні пропорції національної економіки і цим самим забезпечувати безпеку та сталий розвиток.	Для оцінювання ефективності структурних зрушень пропонується розрахунок базисних та ланцюгових індексів структурних зрушень шляхом нормування показників ряду за середнім значенням: індексу структурних зрушень в інноваційній активності національної економіки; індексу технологічних структурних зрушень; індексу структурних зрушень у впровадженні екологічних та ресурсозберігаючих технологій; індексу структурних зрушень у зовнішньоекономічній діяльності; індексу структурних зрушень у споживчих витратах.

¹Примітка: складено автором на основі [129, 214, 221].

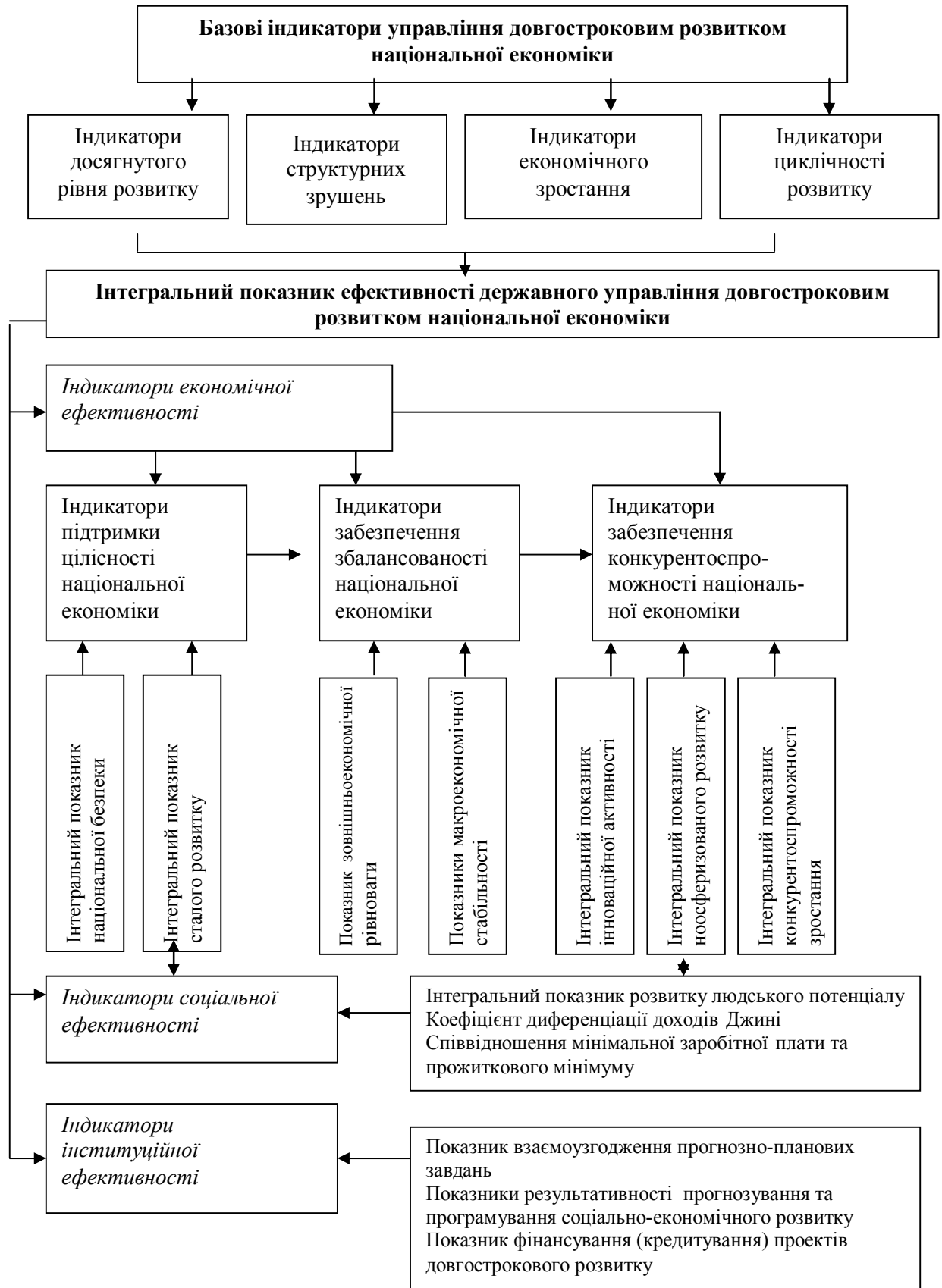

Рис. 2.5. Концептуальна схема побудови індикаторів державного управління довгостроковим розвитком національної економіки

¹ Примітка: побудовано автором.

В діючій практиці державного управління національною економікою домінує саме рейтинговий підхід, який пропонується міжнародними організаціями та об'єднаннями і широко використовується в системі міжнародних зіставлень (див. додаток Е, табл.Е.1).

Останніми роками актуалізувалась проблема щодо оцінювання рівня глобальної конкурентоспроможності, виявлення факторів впливу наднаціональних політик на параметри розвитку національних економік.

Діючі системи рейтингових оцінок оцінюють можливості тієї чи іншої держави досягнути кращої якості життя та вдало позиціонуватися в глобальному просторі. Однак для системи державного управління довгостроковим розвитком національної економіки акцент необхідно ставити на визначенні такого показника конкурентоспроможності, який враховував би можливості стимулювання державою довгострокової конкурентної переваги України.

Відповідно до моделі Кондратьєва–Валлерстайна, показник конкурентоспроможності економічного зростання національної економіки повинен враховувати витрати на розвиток оборонних технологій, які забезпечують національну безпеку; витрати на розвиток критичних технологій, які забезпечують економічній системі якісно нові характеристики; витрати на розвиток високих технологій, що характеризуються високою продуктивністю праці, зниженням навантаження на навколишнє середовище, тобто відповідають вектору сталого розвитку. При цьому ці витрати доцільно співвідносити з загальною величиною інвестиційних витрат в економіці або з величиною валового внутрішнього продукту країни. В порівнянні із середньосвітовим показником питомої ваги витрат на розвиток високих технологій у величині ВВП, даний показник дозволяє визначити перспективи конкурентоспроможного зростання національної економіки.

Для обґрунтування методики розрахунку інтегрального показника ефективності державного управління довгостроковим розвитком національної економіки, використаємо адитивну функцію, яка складається із

суми зважених узагальнюючих показників економічної, соціальної, інституційної ефективності. Для зважування доцільно використати коефіцієнти варіації (k) або коефіцієнт частки групової дисперсії i -того показника до середнього значення міжгрупової дисперсії:

$$IPEDU = k_1 \times IPEE + k_2 \cdot IPCE + k_3 \cdot IPPE, \quad (2.3)$$

де $IPEDU$ – інтегральний показник ефективності державного управління;

$IPCE$ – інтегральний показник соціальної ефективності державного управління, який відображає параметри розвитку людського потенціалу;

$IPPE$ – інтегральний показник результативності реалізації програмно-планового інструментарію;

$IPEE$ – інтегральний показник економічної ефективності державного управління, який є зростаючою функціональною залежністю:

$$IPEE = F(IPB, IPN, IPSR, IPI, IPSZ, PKZ), \quad (2.4)$$

де IPI – інтегральний показник інноваційного розвитку національної економіки;

IPN – інтегральний показник ноосферизованого розвитку, котрий відображає підтримку функціонування економіки, заснованої на знаннях (див. табл. 2.10);

IPB – інтегральний показник, що відображає національну безпеку;

IPR – інтегральний показник сталого розвитку;

$IPZR$ – інтегральний показник, що відображає умови збалансованого розвитку національної економіки;

PKZ – показник конкурентоспроможності економічного зростання.

Для агрегування складових узагальнюючого індексу необхідно розв'язати проблему вагових коефіцієнтів та врахування впливу показників стимуляторів та де стимуляторів при визначенні інтегральних показників, що відображають різні зрізи розвитку. В силу того, що кожна складова даних показників є вкрай важливою для забезпечення розвитку національної економіки, приймемо гіпотезу про її однакове вагове навантаження.

Індикатори розвитку економіки Знань¹

Індикатори	Економічний зміст індикатора	Показники, що його детермінують
Освіта та навчання	Характеризує можливості продукування, розповсюдження та використання нових знань населенням	<ul style="list-style-type: none"> • Рівень середньої освіти • Рівень вищої освіти • Рівень освіченості дорослого населення • Якість управлінської школи • Ступінь професійної підготовки персоналу • Питома вага працівників з професійно-технічною освітою в загальній кількості працівників • Державні витрати на освіту • Середня кількість років навчання у школі • Індекс гендерного розвитку
Інновації та технології	Відображають співпрацю реального сектору з науковими інституціями, які адаптують глобальні знання до потреб національних суб'єктів господарювання та пропонують нові знання та технології	<ul style="list-style-type: none"> • Кількість дослідників НДВКР на 1 млн. жителів • Кількість патентних винаходів на 1 млн. жителів • Кількість наукових публікацій на 1 млн. жителів
Інформаційні та комунікаційні технології	Створення сучасної та доступної інформаційно-комунікативної інфраструктури, яка сприятиме ефективному поширенню інформації та реалізації комунікацій	<ul style="list-style-type: none"> • Кількість стаціонарних та мобільних телефонів на 1 млн. жителів • Кількість комп'ютерів на 1 тис. жителів • Кількість користувачів Інтернету на 10000 жителів • Наявність послуг електронного врядування • Питома вага витрат на інформаційно-комунікативні технології у ВВП • Масштаби використання Інтернет-бізнесу

¹Примітка: складено автором на основі [129, 214, 221].

Для вирішення проблеми врахування впливу показників стимуляторів і дестимуляторів проведемо стандартизацію показників ознакової множини. Суть її полягає в зіставленні значення емпіричного показника з певною величиною, якою може бути: мінімальне, максимальне, середнє, умовно еталонне значення показників ряду. Стандартизація показників, які

стимулюють розвиток національної економіки слід проводити з використанням максимального показника ряду:

$$z_{is} = \frac{z_i}{z_{\max}}, \quad (2.5)$$

де z_{is} – стандартизоване значення i -го показника стимулятора, що характеризує певний зріз довгострокового розвитку, при цьому $i = \overline{1, n}$; z_i – значення i -го показника, що характеризує певний зріз довгострокового розвитку;

z_{\max} – максимальне значення показника, яке використовується для нормалізації ряду показників-стимуляторів.

Стандартизацію показників, які стримують розвиток національної економіки варто проводити з використанням мінімального показника ряду:

$$z_{id} = \frac{z_{\min}}{z_i}, \quad (2.6)$$

де z_{id} – стандартизоване значення i -го показника дестимулятора, що характеризує певний зріз довгострокового розвитку;

z_i – значення i -го показника, що характеризує певний зріз довгострокового розвитку;

z_{\min} – максимальне значення показника, яке використовується для нормалізації ряду показників-дестимуляторів.

Інтегральну оцінку показника ефективності державного управління (Z_{edu}) за певним напрямом доцільно визначати за формулами середньгеометричної оцінки:

$$z_{edu(g)} = \sqrt[n]{\prod z_i, i=1..n}, \quad (2.7)$$

де n – кількість показників;

z_i – нормалізоване значення i -го показника.

Інституцій зріз оцінювання ефективності управління довгостроковим розвитком національної економіки вимагає оцінки потенціалу державного сектору, як генеруючого, системоутворюючого сектору національної

економіки. Для цього доцільно використати такі кількісні показники оцінювання ефективності державного управління довгостроковим розвитком національної економіки:

- 1) показник, що характеризуватиме потенціал державного сектору у довгостроковому розвитку (I_{dp}) і визначається шляхом співвідношення темпів витрат державного сектору у фінансуванні проектів довгострокового розвитку (інноваційних проектів або розробок, які відповідають проектам сталого розвитку) до темпів зростання ВВП:

$$I_{dp} = \frac{T_{dfdp}}{T_{ВВП}}; \quad (2.8)$$

- 2) коефіцієнт пасивної ресурсної міцності державного сектору, що відображає співвідношення кількості зайнятих в державному секторі з повною вищою освітою, до загальної величини зайнятих в державному секторі;
- 3) індекс підтримки державою проектів ноосферизованого розвитку (I_{en}), який доцільно визначити шляхом співвідношення темпів зростання державних витрат на реалізацію ноосферизованих програм (T_{dvn}) до темпів зростання рівня конкурентоспроможності національної економіки (T_{kne}):

$$I_{EN} = \frac{T_{dvn}}{T_{Kne}}; \quad (2.9)$$

- 4) індекс ефективності структурних зрушень (I_{esz}), який характеризує результати стимулювання державою структурних зрушень. Його доцільно визначити шляхом співвідношення базового або ланцюгового індексу структурних зрушень (T_{sz}) в економіці до темпів зростання ВВП ($T_{ВВП}$) (конкурентоспроможності, рівня національної безпеки) або доходу на одну особу:

$$I_{esz} = \frac{T_{SZ}}{T_{ВВП}}. \quad (2.10)$$

Використання в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки запропонованої системи індикаторів сприятиме врахуванню тенденцій і чинників розвитку національної економіки, ефективному

використанню прогнозних моделей, чіткому визначенню довгострокових векторів, пріоритетних цілей, їх наступного врахування і взаємного погодження при реалізації інструментарію економічного механізму управління довгостроковим розвитком національної економіки на всіх рівнях управління.

Висновки до розділу 2

Результати проведеного дослідження в другому розділі дозволили обґрунтувати методологічні детермінанти та вихідні інституційні засади побудови організаційно-економічного механізму управління довгостроковим розвитком національної економіки.

Для вдосконалення методології дослідження організаційно-економічного механізму державного управління довгостроковим розвитком об'єднано системний, екуменічний, еволюційний, компаративний підходи, які дали змогу визначити базові принципи, методи, що мають специфічне цільове призначення і відображають парадигму використання організаційно-економічного механізму державного управління економікою. Під останнім запропоновано розуміти систему інструментів, взаємопов'язаних організаційно-правових, економічних, адміністративних методів, які дозволяють досягнути поставлених завдань в рамках визначених пріоритетів довгострокового розвитку за допомогою інституційної, цільової, технологічно-процесуальної, інструментальної, ресурсної підсистем. Організаційна складова організаційно-економічного механізму повинна забезпечувати впорядкування, ресурсний супровід процесу управління довгостроковим розвитком національної економіки, певну послідовність управлінських дій органів державної влади та їхню взаємну координацію в процесі реалізації завдань і функцій управління довгостроковим розвитком національної економіки за обраною формою розвитку. Економічна складова повинна об'єднати методи, технології впливу держави на суб'єктів ринкової

економіки з метою створення сприятливих умов для їхнього ефективного функціонування та досягнення поставлених цілей.

Дослідження генезисних засад становлення інституційно-правового забезпечення управління довгостроковим розвитком дало змогу виокремити п'ять етапів його становлення: 1) початковий (1990–1992рр.); 2) становлення (1993–2001рр.); 3) інтенсифікації (2002–2007 рр.); 4) конвергентний (2007–2009 рр.); 5) багатовекторного розвитку та позаблоковості (з 2010 р.); визначити чинники його трансформаційного характеру, до яких належать: стратегічна недостатність, відсутність системоутворюючої основи, неефективне проектування соціально-економічних процесів через відсутність відповідного інформаційно-аналітичного забезпечення, брак механізмів захисту національних стратегічних інтересів, низька ефективність реалізації державних стратегій, відсутність належного правового інструментарію взаємоузгодження національних і наднаціональних інтересів, слабкість комунікацій між владою та суспільством, недостатньо ефективна система квазіринкового впливу.

Для створення ефективної системи інституційного забезпечення управління довгостроковим розвитком України доцільно:

- розмежувати сфери функціональних компетенцій органів державної влади за рівнем, формами впливу, документальними засобами закріплення, характером державного впливу, за способом підтримки макроекономічних пропорцій, що дасть можливість взаємоузгодити межі, цілі, засоби, інструменти державного управління економікою на різних рівнях;

- вдосконалити інформаційно-аналітичне забезпечення управління довгостроковим розвитком національної економіки, яке має охоплювати запропоновану систему якісних та кількісних індикаторів державного управління, а саме: досягнутого рівня розвитку, зростання, циклічних коливань, структурних зрушень, ефективності державного управління довгостроковим розвитком (індикатори економічної, соціальної ефективності, ефективності використання організаційного (прогнозно-планового) інструментарію).

Для підвищення результативності реалізації інструментарію управління довгостроковим розвитком доцільно використовувати індикатори економічної ефективності, які представлені показниками підтримки цілісного, збалансованого, конкурентного розвитку. Ця система дозволить: простежити тенденції та закономірності макроекономічного розвитку, які відображають стан використання факторів розвитку, можливості збалансування макроекономічних пропорцій у короткостроковому періоді, визначити передумови для довгострокового розвитку національної економіки, оцінити динаміку економічного розвитку та структурних трансформацій, тенденції технологічного розвитку, вплив процесів глобалізації на національну економіку і можливості реалізації інтеграційного потенціалу національної економіки як відкритої економічної системи, ефективність використання інституційно-управлінських факторів розвитку з позицій реалізації інструментарію державного управління в контексті забезпечення векторності розвитку національної економіки.

Результати дослідження, проведені в цьому розділі, знайшли своє відображення в роботах автора [105, 109, 110, 117, 120, 123, 126, 133, 135].

РОЗДІЛ 3

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДОВГОСТРОКОВИМ РОЗВИТКОМ УКРАЇНИ

3.1. Аналіз базових індикаторів управління довгостроковим розвитком

Обґрунтування сутнісних детермінант організаційно-економічного механізму управління довгостроковим розвитком національної економіки в другому розділі дисертації дало змогу визначити тенденції, передумови та чинники управління, а також побудувати процесуальний алгоритм управління довгостроковим розвитком національної економіки, основою якого є інформаційно-аналітична база. Вона є підґрунтям для прогнозування, визначення пріоритетів, побудови цілереалізуючих систем із відповідним набором правових, економічних, адміністративних методів державного управління. Використовуючи запропоновану в другому розділі (п. 2.4) систему індикаторів, проаналізуємо соціально-економічні передумови реалізації організаційно-економічного механізму управління довгостроковим розвитком національної економіки.

Характеризуючи досягнутий рівень розвитку в рамках методології ООН, варто констатувати, що Україна посідає 69 рейтингову позицію із 169 країн світу за індексом людського розвитку. За останні двадцять років (1990–2010 рр.) індекс людського розвитку для України зріс на 2,8%, і у 2010 р. становив 0,71, що вище на 13,8% від середньосвітового значення, однак нижче середнього по країнах Європи та Центральної Азії (0,717) (див. рис. 3.1). При цьому очікувана тривалість життя при народженні в Україні у 2010 році зменшилася приблизно на 1 рік і становила 68,6 років, середня тривалість навчання зросла на 2 роки і становила 11,3 роки, освітою охоплено 90% населення України, а витрати на освіту склали 5,4% ВВП.

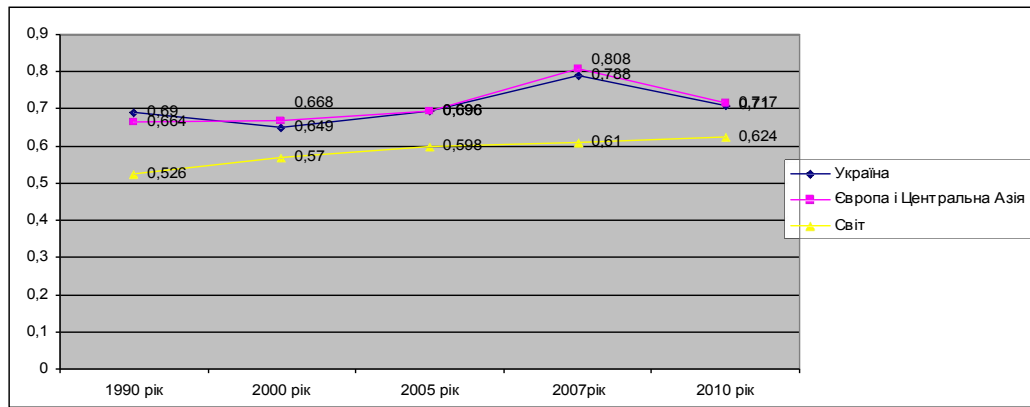

Рис. 3.1. Динаміка індексу людського розвитку України і світу¹

¹ Примітка: побудовано автором на основі International human development indicators [454].

Одночасно валовий національний дохід на душу населення в Україні за цей період зменшився на 27 відсотків і становив 8800 міжнародних доларів. У Росії, яка займає 65 рейтингову позицію, витрати на освіту становлять лише 3,9% ВВП, а освітою охоплено 81% населення, доходи на душу населення складають 9900 міжнародних доларів. За структурою найбільшу питому вагу в індексі людського розвитку займає показник освіти (38%), що вказує на високий науковий потенціал і можливості розвитку ноосферизованого суспільства, а найменшу – складає індекс доходів населення (26%), що вказує на низький матеріальний потенціал населення, і є блокуючим фактором економічного розвитку (рис. 3.2).

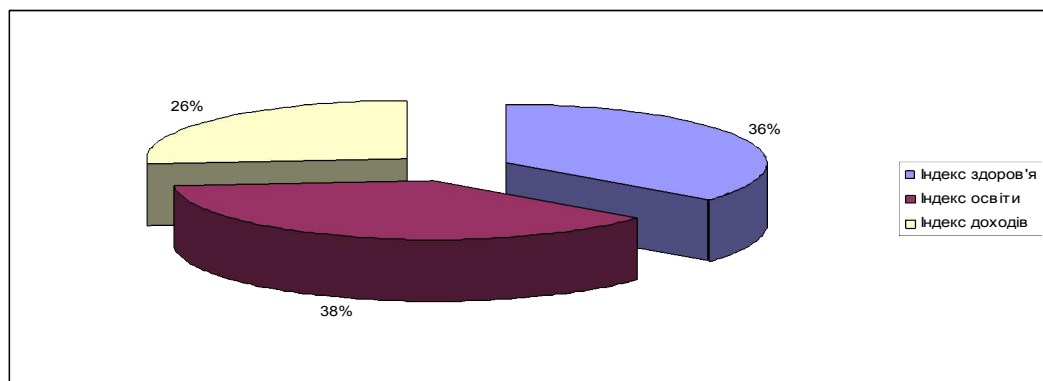

Рис. 3.2. Складові індексу людського розвитку України у 2010 р.¹

¹ Примітка: побудовано автором на основі International human development indicators [454].

Для оцінки тенденцій, які склалися в розвитку національної економіки необхідно дослідити динаміку основних макроекономічних показників. Для

цього використаємо модель Кондратьєва, яка передбачає визначення інтегрального показника, що характеризує хвильову динаміку розвитку національної економіки у 20-ти річному проміжку часу. Для цього оберемо період з 1990 по 2010 рр. та використаємо показники, що характеризують динаміку промислового виробництва, реальної заробітної плати, індексу споживчих цін, рівня безробіття, доходів населення в моделі Кондратьєва (див. табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Динаміка основних макроекономічних показників, що впливають на рівноважний стан економічної системи за моделлю хвилеподібного розвитку Кондратьєва¹

Роки	Індекс споживчих цін, в % (ІСЦ)	Дефлятор ВВП, в % (ДЕ)	Темпи зростання доходів населення, в % до попереднього року, (ІДН)	Темпи зростання реальної зарплати, в % до попереднього року (ІРЗ)	Темпи зростання безробіття порівняно з попереднім роком, в % (ІБ)	Темпи зростання промислового виробництва, в % до попереднього року (ІПВ)	Інтегральний індекс циклічності розвитку України, за методом середньогеометричного
1	2	3	4	5	6	7	8
1991	390	196,2	113,1	132,5	101,5	95,2	0,506
1992	2100	1866	122,7	120,7	104,7	93,6	0,260
1993	10260	3435,4	117,1	117,6	110,5	92	0,176
1994	500	1053,5	113,7	118,6	134,4	72,7	0,329
1995	281,7	515,5	526,3	110,6	154,3	71,5	0,507
1996	139,7	87,8	152,1	121,8	139	78	0,653
1997	110,1	90	124,2	86,2	116,6	91,2	0,653
1998	120	97	108,6	97,6	126,05	106,1	0,642
1999	123,1	98,3	115,7	87,1	89	108,7	0,673
2000	125,8	123,1	131,2	99,1	98,4	109,6	0,664
2001	106,1	109,9	122,7	119,3	87,2	114,1	0,729
2002	99,4	105,1	117,1	118,2	102,6	107	0,708
2003	108,2	108,1	116,5	115,2	95,6	115,8	0,709
2004	112,3	115,1	127,2	123,8	99,3	112,5	0,708
2005	110,4	124,2	139,1	120,3	89,8	103,1	0,710
2006	111,6	114,7	123,8	118,3	86,2	106,2	0,711
2007	116,6	123,1	132,0	112,5	84,6	110,2	0,705

Продовж. табл. 3.1

1	2	3	4	5	6	7	8
2008	122,3	128,6	137,4	106,3	131,5	96,8	0,630
2009	112,3	113,0	136,1	94,2	111,5	78,1	0,634
2010	109,4	115,0	110,0	110,5	93,2	111,0	0,687

¹ Примітка: складено автором на основі інформації Державної служби статистики України [258].

Використовуючи формулу середнього арифметичного та середнього геометричного, визначимо інтегральні індекси розвитку (див. додаток Ж). Отримані розрахунки показують, що інтегральний показник динамічного розвитку зріс за останні 20 років з 0,506 до 0,687, що вказує на певне вирівнювання динаміки показників, що характеризують збалансованість розвитку національної економіки. Графічно (див. рис. 3.3) можна констатувати короткострокові кон'юнктурні коливання показника циклічності та визначити середньостроковий діапазон кондратьєвських s-подібних хвиль в 15 років (з 1993 по 2008 рр.).

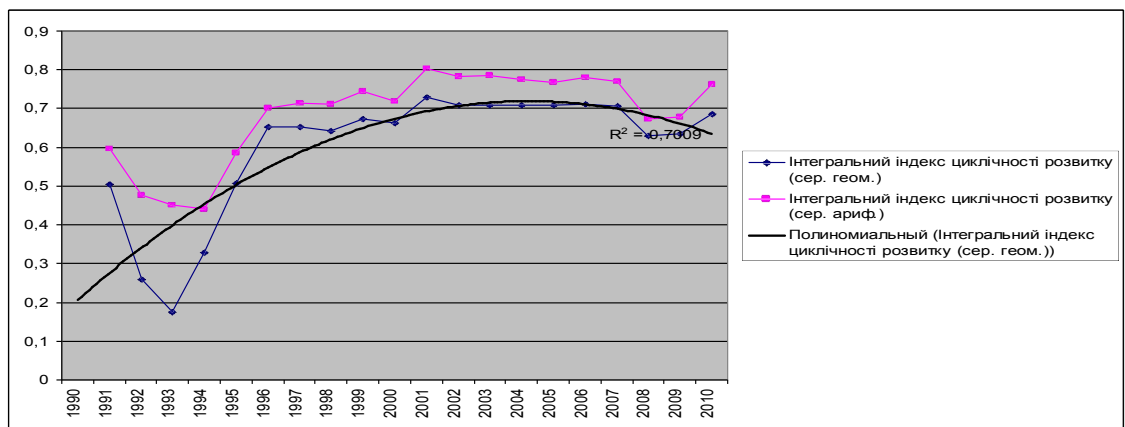

Рис. 3.3. Динаміка інтегрального показника хвилеподібного розвитку України за 1990-2010 рр.¹

¹ Примітка: побудовано автором.

Функціональні залежності (див. додаток Ж, рис. Ж.1), які характеризують динаміку узагальнюючого індексу хвилеподібного розвитку, є поліноміальними, що з математичної точки зору вказує на те, що подальший розвиток економіки України не зможе опиратися на досягнутий рівень. Тому подальші перспективи залежатимуть від зусиль держави

стимулювати структурні зрушення для покращення використання факторного потенціалу і посилення конкурентних переваг.

Характеризуючи динаміку розвитку національної економіки, доцільно проаналізувати, яким чином основні фактори розвитку впливали на динаміку ВВП впродовж останніх років (див. табл. 3.2). Для цього використаємо формулу коефіцієнта парної кореляції (r_{xy}):

$$r_{xy} = \frac{\sum_{i=1}^n (x - \bar{x})(y - \bar{y})}{\sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x - \bar{x})^2}{n}} \times \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (y - \bar{y})^2}{n}}}, \quad (3.1)$$

де, x, \bar{x} – відповідно поточне та базове значення ВВП;

y, \bar{y} – відповідно поточне та базове значення факторної ознаки (величина основного капіталу, капітальні інвестиції, робоча сила, величина фонду оплати парці, інформаційні комунікації, вплив технологічного прогресу);

n – кількість факторних ознак.

Проведені розрахунки в табл. 3.2 засвідчили, що найбільший вплив за останні 10 років на темпи зростання ВВП здійснювали капітальні інвестиції, витрати праці, інформаційні ресурси, підприємницька активність. Позитивна динаміка зростання підприємницької активності свідчить про потенційні можливості мобілізувати використання факторів виробництва та нарощувати інноваційну активність.

Світова практика переконує, що саме мале підприємництво найкращим чином освоює дешеві й якісні технології життєзабезпечення, імпортозамінні технології, інноваційні ніші, оскільки великий бізнес отримавши монопольні позиції на ринку, намагається їх зберегти, дбаючи про те, щоб інвестувати у впровадження нових технологій.

Таблиця 3.2

**Показники, що відображають використання факторів пропозиції та їх вплив на динаміку ВВП
України у 2000–2009 рр.¹**

Роки	ВВП, у % до 1990 р.	Основний капітал, в млн. грн.	Ступінь зносу основних фондів, в %	Капітальні інвестиції, в млн. грн.	Темпи зростання капітальних інвестицій, в %	Кількість малих підприємств на 10 тисяч наявного населення	Кількість зайнятих, млн. осіб	Фонд оплати праці, в млн. грн.	Парк обчислювальної техніки, млн. один.	Впроваджено нових прогресивних технологічних процесів, один.
1	2	4	5	6	7	8	9	10	11	12
2000	43,2	717782	48,8	23600	123,8	44	20,175	42300	0,476	1403
2001	47,2	915477	50,0	30100	127,5	48	19,971	55800	0,543	1421
2002	49,7	964814	54,5	37200	123,6	53	20,091	64500	0,763	1142
2003	54,4	1026163	56,4	51000	137,1	57	20,163	76800	0,888	1482
2004	61,0	1141069	58,3	75700	148,4	60	20,295	113400	1,124	1727
2005	62,7	1276201	57,9	93100	123,0	63	20,680	148200	1,420	1808
2006	67,3	1568890	58,6	125300	134,6	66	20,730	205300	1,761	1145
2007	72,6	2047364	59,0	188500	150,4	70	20,904	185048	2,121	1419
2008	74,2	3149627	58,0	233100	123,7	72	20,972	246878	2,522	1647
2009	63,3	3215587	59,1	151780	65,1	75	20,192	238702	2,933	1893
<i>Залежність темпів росту ВВП від факторів пропозиції (коефіцієнти кореляції)</i>		0,97635	-0,28	0,9081	0,95	0,939	0,622	0,9544	0,995	0,4353

¹ Примітка: розраховано автором на основі інформації Державної служби статистики України [258, 410].

Однак, якщо проаналізувати динаміку малих інноваційних підприємств в Україні (див. табл. 3.3), то варто зазначити, що їхня кількість зросла на фоні скорочення великих інноваційних підприємств. Одночасно розмір проінвестованих ними коштів на інновації за 2000–2008 рр. (151,9 млн. грн.) склав лише 1,7% від проінвестованої суми коштів на інновації великим бізнесом (8790,9 млн. грн.) і майже 5% від проінвестованої суми коштів на інновації середнім бізнесом (3051,4 млн. грн.) [357].

Таблиця 3.3

Динаміка кількості інноваційних підприємств у промисловості України у 2000–2008 рр., одиниць [357, с.157]

Типи підприємств (кількість працюючих)	2000р.	2001р.	2002р.	2003р.	2004р.	2005р.	2006р.	2007р.	2008р.
Малі підприємства (менше 50)	134	143	185	186	131	85	90	215	216
Середні підприємства (50-999)	1230	1223	1314	1048	957	855	795	1024	964
Великі підприємства (1000 і більше)	341	331	310	262	271	253	233	233	217

Найменший вплив на розвиток ВВП за 2000–2009 рр. здійснював технологічний прогрес, оскільки коефіцієнт кореляції між темпами зростання ВВП і впровадженням нових технологічних процесів є найнижчим (0,43). Така тенденція для національної економіки є небезпечною, оскільки вказує на домінування екстенсивних тенденцій в економічному зростанні, котрі є наслідком недостатньої мотивованості суб'єктів господарювання щодо впровадження нових прогресивних технологічних процесів. Негативною є динаміка зростання темпів зносу основного обладнання й одночасного скорочення капітальних інвестицій в економіку. У структурі нагромадження основного капіталу спостерігається зсув на користь матеріальних основних засобів, тоді як нагромадження нематеріальних активів суттєво скорочується,

що негативно впливатиме на підвищення технологічного потенціалу національного виробництва (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

**Валове нагромадження основного капіталу в розрізі видів
нефінансових активів¹**

Структура валового нагромадження	У фактичних цінах 2009 р.		У постійних цінах 2007р., у % до поперед. року	
	млн. грн.	у % до підсумку	зміна обсягу	зміна дефлятора
Валове нагромадження основного капіталу	39402	100,0	-5,7	11,4
Матеріальні основні засоби:	37844	96,0	-6,0	11,1
житлові будівлі	8725	22,2	60,2	15,2
інші будівлі та споруди	14667	37,2	-21,0	16,3
машини та обладнання	14084	35,7	-11,0	3,9
культивовані активи	368	0,9	34,1	-6,3
нематеріальні активи:	1281	3,3	-10,4	15,6
витрати на розвідування корисних копалин	502	1,3	76,6	15,5
засоби програмного забезпечення	588	1,5	-17,3	16,9
інші нематеріал. основні засоби	191	0,5	-55,5	12,1
Витрати на покращення матеріальних невироблених активів	256	0,6	-	14,1
Витрати щодо передачі прав власності на невироблені активи	21	0,1	25,0	5,0

¹Примітка: розраховано автором на основі інформації Державної служби статистики України [258]

Особливе значення при характеристиці економічного зростання необхідно відвести показникам, які характеризують якісний зріз використання факторів виробництва – продуктивності праці, енергоємності, матеріалоємності, фондоємності, наукоємності. При оцінюванні продуктивності праці як фактору використання робочої сили та якісного параметру економічного зростання необхідно звертати увагу на складові, які забезпечують зміну продуктивності праці, насамперед, мова йде про показники природоємності як ознаки сталого розвитку, енергоємності як домінанти енергетичної безпеки, матеріало- та фондоємності як факторів виробничої безпеки України та наукоємності як чинника ноосферизованої економіки.

В табл. 3.5. простежуються тенденції до скорочення значень природоємності, енергоємності, матеріалоємності, фондоємності, що позитивно впливає на зростання продуктивності праці та відповідно ВВП України, про що свідчать відповідні коефіцієнти кореляції. Однак отримані значення показників не наближаються до гранично необхідних параметрів, що визначають національну безпеку і перспективи розвитку України, а фактор ноосферизації, переставлений наукоємністю продукції, є вкрай низьким.

При аналізі факторів і визначенні передумов для реалізації інструментарію управління довгостроковим розвитком національної економіки важливе місце належить структурним факторам розвитку та показникам що їх детермінують. Останні дають змогу оцінювати можливості економічної системи задовольняти зростаючі потреби населення, визнаючи пропозицію і кінцевий попит на товари та послуги. При цьому фактори пропозиції відображають галузеву структуру створення валової доданої вартості та можливості підвищення питомої ваги динамічних галузей у ВВП. Вони позиціонують технологічні перетворення в національній економіці й якісно нові фактори економічного зростання, які дозволили б адаптувати національну економіку до нових ендогенних та екзогенних факторних обмежень і вдало використати можливості посткризової реабілітації. Фактори попиту характеризують пропорції між споживанням, нагромадженням, інвестуванням, державними витратами, зовнішнім вкладом в економіку, збалансування яких дозволить досягнути стабільних темпів зростання ВВП впродовж довгострокового періоду.

Проведений аналіз структурних трансформацій у національній економіці в комплексно-галузевому, відтворювальному, секторальному, ринково-інституційному, територіально-просторовому вимірах дозволив виявити такі суперечності, які супроводжують сучасний розвиток національної економіки і визначають можливі перспективи для подальшого розвитку національної економіки. По-перше, це погіршення технологічної структури національної економіки.

Таблиця 3.5.

Якісні параметри використання факторів виробництва України за 2000–2009 рр.¹

Роки	ВВП, реальний, в млрд. грн. (див. дод. И, табл. И.1)	Фонд робочого часу, в млрд. людино-годин	Рівень продуктивності праці, грн. на 1 людину за 1 год.	Приріст продуктивності праці, у % до попереднього року	Енергоємність (кг. ум.п./грн). (відношення витрат електроенергії до ВВП)	Природоємність Кг викидів /грн. (відношення шкідливих викидів до ВВП)	Матеріалоємність грн./грн. (відношення матеріальних витрат до ВВП)	Фондоємність (грн./грн), відношення вартості основних фондів до ВВП)	Наукоємність грн./грн. (відношення витрат на науково-дослідні і ДКР до ВВП)
1	2	3	6=2/3	7	3	4	5	6	7
2000	138,099	20,8938	6,925	-	0,98	0,032	1,28	4,50	0,000471
2001	185,805	18,04573	9,9	42,9	0,93	0,029	1,26	4,48	0,00072
2002	214,843	20,15619	10,761	8,7	0,89	0,027	1,21	4,27	0,001156
2003	247,271	18,50127	13,515	25,59	0,84	0,023	1,24	3,84	0,000847
2004	299,826	16,01344	17,324	28,18	0,79	0,018	1,00	3,31	0,002518
2005	355,395	16,302	21,748	25,54	0,79	0,015	0,97	2,89	0,000852
2006	474,368	17,72355	26,742	22,96	0,76	0,013	0,85	2,88	0,001201
2007	585,459	16,72222	35,125	31,35	0,74	0,010	0,69	2,86	0,001009
2008	738,491	27,38145	26,098	-25,7	0,70	0,009	0,61	2,79	0,000911
2009	808,230	27,72253	29,673	13,7	0,68	0,008	0,59	2,75	0,000851
Коефіцієнт кореляції продуктивності праці та показників ресурсоємності					-0,90713	-0,95347	-0,93327	-0,92209	0,09
Допустиме значення параметрів, що характеризують використання факторів виробництва з позицій національної безпеки					0,2-0,5	Зниження є ознакою сталого розвитку	Не більше 0,5	Не більше 1,15	Збільшення є ознакою ноосферизації.

¹Примітка: розраховано автором на основі інформації Державної служби статистики України [258, 410].

При зростанні питомої ваги традиційного III укладу скоротилася частка передових технологій. Так, питома вага галузей III технологічного укладу за 2000–2009 рр. зросла в сукупності на 20,9%, а питома вага інвестиційного комплексу скоротилися майже вдвічі (табл.3.6).

Таблиця 3.6

Структура ВВП України у розрізі технологічних комплексів у цінах споживачів у 1998–2009 рр., % ¹

Технологічний комплекс	1998р.	2000р.	2002р.	2004р.	2006 р.	2008р.	2009р.
Ресурси, енергоносії та енергетика	10,1	11,9	10,8	10,6	9,3	8,8	7,3
Обробні галузі	6,3	7,2	8,4	8,5	8,8	12,0	15,8
Кінцева продукція та виробнича інфраструктура	69	67,6	70,8	71	71,9	69,4	69,3
Інвестиційні галузі	14,6	13,3	10	9,9	10	9,8	7,6
В т.ч. галузі ІКТ	2,1	2,0	3,0	2,3	2,9	3,9	2,4
ВВП (без вирахування оплати послуг фінансових посередників)	100	100	100	100	100	100,0	100

¹Примітка: складено на основі інформації Державної служби статистики України [258, 410].

По-друге, це зростання технологічного консерватизму: інституційна неспроможність до сприйняття базисних інновацій призвела до посилення тенденцій відставання України від розвинутих країн в освоєнні п'ятого (фармацевтична, автомобільна, хімічна, інструментальна промисловість) та шостого технологічних укладів, які представлені інвестиційним комплексом (біотехнології, нанотехнології, нові матеріали, оптоелектроніка, системи штучного інтелекту, мікроелектроніка, фотоніка, мікросистемна механіка; інформаційні супермагістралі, програмне забезпечення і засоби імітації, молекулярна електроніка), питома вага яких у 2009 р. становила відповідно 4% та 1%, що набуло характеру технологічної деградації економіки. Із загального обсягу коштів, що спрямовуються на науково-технічні розробки, майже 70% припадає на IV технологічний уклад і лише 23% – на V, що ставить під загрозу реалізацію задекларованих цілей загальнодержавної

програми розвитку високих наукоємних технологій – збільшення до 2013 р. обсягів виробництв V технологічного укладу до 12%, а виробництв VI технологічного укладу – до 3% [98].

По-третє, це значний розрив за технологічними укладами в розрізі регіонів України, що дає змогу констатувати асиметрію регіонального розвитку (табл. 3.7). Зокрема, для східних регіонів притаманний розвиток галузей третього, а для західних і центральних – четвертого та п'ятого технологічних укладів.

Таблиця 3.7

Структура галузей промислового комплексу України за технологічними укладами виробництва у розрізі регіонів [103]

Технологічний уклад	Характеристика	Питома вага у структурі виробництва	Основні представники
1	2	3	4
III	Низькотехнологічні галузі промисловості: виробництво та переробка	49–53 %	Донецька, Луганська, Полтавська, Запорізька, Львівська
IV	Середньотехнологічні галузі промисловості: гумові й пластмасові вироби, інші неметалічні мінеральні продукти, суднобудування, машинобудування (без виробництва електронного устаткування)	40 %	Всі області, крім Житомирської, Закарпатської, Івано-Франківської, Херсонської, Чернівецької, Чернігівської)
V	Високотехнологічні галузі промисловості: виробництво електричного й електронного устаткування, машинобудування, фармацевтична	6–8 %	Київська, Харківська, Львівська

По-четверте, це зростання питомої ваги інвестування у матеріальні активи та скорочення інвестування у нематеріальні активи, що вказує на незацікавленість суб'єктів господарювання інвестувати у використання нових винаходів та технологій (табл. 3.8).

По-п'яте, це домінування у структурі джерел капітальних інвестицій власних коштів підприємств та організацій, які у 2010 р. становили 114963,6 млн. грн. (60,8% до загального обсягу капітальних інвестицій), тоді як

кредити банків становлять 12,3% (23336,2 млн. грн.), кошти іноземних інвесторів 2,1% (4067,7 млн. грн.), а кошти державного та місцевого бюджету – відповідно лише 5,8% (10952,2 млн. грн.) та 3,4 % (6367,7 млн. грн.) [258].

Таблиця 3.8

Структура інвестиційних витрат в Україні за 2002–2010 рр.¹

Показники інвестування	2002 р.		2004 р.		2006 р.		2008 р.		2010 р.	
	в млн. грн.	в %	в млн. грн.	в %	в млн. грн.	в %	в млн. грн.	в %	в млн. грн.	в %
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Усього	46563	100,0	89314	100,0	148972	100,0	272074	100,0	189061	100,0
Інвестиції у матеріальні активи ²	182076	96,3
у тому числі										
інвестиції в основний капітал	37178	79,8	75714	84,8	125254	84,1	233081	85,7	150667	79,7
з них:										
капітальне будівництво	20834	44,7	41885	46,9	71518	48,0	134655	49,5	83550	44,2
машини, обладнання та транспортні засоби	16344	35,1	33829	37,9	53736	36,1	98426	36,2	61456	32,5
земля ²	614	0,3
існуючі будівлі та споруди ²	4832	2,6
нові будівлі, споруди, об'єкти незавершеного будівництва ²	2864	1,5
довгострокові біологічні активи	393	0,9	447	0,5	645	0,4	714	0,3	961	0,5
інші необоротні матеріальні активи	704	1,5	1786	2,0	2523	1,7	4421	1,6	3786	2,0
капітальний ремонт	4065	8,7	9221	10,3	15966	10,7	27491	10,1	18352	9,7
Інвестиції у нематеріальні активи	4223	9,1	2146	2,4	4584	3,1	6367	2,3	6985	3,7

¹ Примітка: складено на основі інформації Державної служби статистики України [258].

² Облік показників у складі капітальних інвестицій розпочато з 2009 р.

Пасивність держави та комерційних кредитних установ у фінансуванні стримує інвестування в оновлення технологічної бази національної економіки і формування нової техноекономічної парадигми розвитку суспільства.

По-шосте, це скорочення внеску переробної промисловості у виробництво валової доданої вартості, що свідчить про деградацію структури українського промислового виробництва (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

Структура валової доданої вартості за видами економічної діяльності в Україні у 2001–2009 рр.¹

Галузі \ Роки	2001	2003	2005	2007	2008	2009
Всього товарів та послуг , в млн. грн.	183296	244497	396003	656892	860714	566391
С/г, мисливство, лісове господарство	29 421	29059	40542	47417	65148	65517
Рибне господарство	129	126	165	161	205	35409
Добувна промисловість	8 513	10854	17 939	31695	54337	144943
Обробна промисловість	35592	49702	86863	143428	164735	31640
Виробництво та розподіл електроенергії, газу та води	11232	12270	15169	23245	28800	22110
Будівництво	7291	10268	16370	30456	29185	123115
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт	22409	31622	56041	95220	131261	10780
Готелі та ресторани	1169	1617	2370	6827	9695	103527
Транспорт і зв'язок	24587	35092	47435	70063	87078	50849
Фінансова діяльність	5268	9370	19777	42394	68983	40019
Операції з нерухомістю	12675	16883	30543	63702	85345	12167
Державне управління	7433	10203	20490	33500	45005	47750
Освіта	8904	13781	20882	32905	43520	31584
Охорона здоров'я та соціальна допомога	6011	9137	13965	22542	29209	65517

¹ Примітка: складено автором на основі інформації Державної служби статистики України [258, 410].

Галузева структура створення валової доданої вартості України (табл. 3.9, рис. 3.4), показує, що за останні 10 років помітно зросла питома вага галузей охорони здоров'я та соціальної допомоги, що є позитивним в контексті забезпечення сталого розвитку. Одночасно продовжують зберігати домінуючі позиції переробна промисловість, сільське господарство, транспорт і зв'язок та торгівля у створенні валової доданої вартості, питома вага яких становить відповідно 19,9%, 16%, 14% та 12%.

Така ситуація стала наслідком, насамперед, структурних зрушень, які відбуваються безпосередньо всередині самої обробної промисловості на користь виробництв з низькою часткою валової доданої вартості у валовому випуску, тобто енергоємних виробництв сировинного характеру.

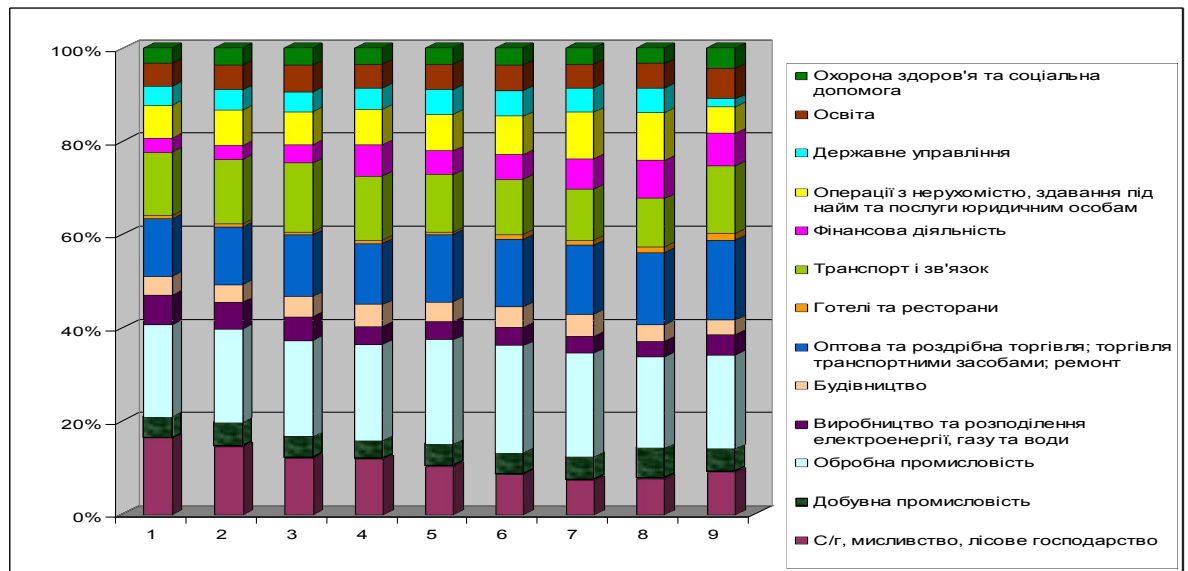

Рис. 3.4. Динаміка структури валової доданої вартості України за 2001–2009 рр.¹

¹Примітка: побудовано автором на основі інформації Державної служби статистики України [259, 410].

Промисловість України продовжує поглиблювати свій проблемний статус, оскільки більша питома вага виробленої та реалізованої промислової продукції припадає на сировинні галузі, тоді як на новітнє устаткування – менше 3% (табл. 3.10).

Таблиця 3.10
Обсяг та структура промислової продукції України у 2010 р.¹

Структура промислового виробництва	Обсяг реалізованої промислової продукції, в млн. грн.	В % до загально-го обсягу	Темпи зростання 2009 р. до 2008 р., в %
1	2	3	4
Промисловість, всього	889098,4	100	73,6
Добувна та переробна промисловість	734585,3	82,6	72,2
Добувна промисловість	101228,4	11,4	85,7
Добування паливно-енергетичних корисних копалин	47672,2	5,4	94,1
Добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних	53556,2	6,0	75,1
Переробна промисловість, з неї:	633356,9	71,2	68,8
виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	148641,9	16,7	93,6
Легка промисловість:	6644,3	0,7	71,5
текстильне виробництво; виробництво одягу, хутра	4726,8	0,5	69,3

1	2	3	4
виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	1917,5	0,2	81,8
Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	5908,1	0,7	70,4
Целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	18721,7	2,1	79,0
Виробництво коксу, продуктів нафтопереробки	70826,2	8,0	92,4
Хімічна та нафтохімічна промисловість:	56216,6	6,3	71,6
хімічне виробництво	41315,0	4,6	71,5
виробництво гумових та пластмасових виробів	14901,6	1,7	71,9
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	24864,8	2,8	58,5
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	189441,6	21,3	66,5
Машинобудування:	101819,4	11,4	50,3
виробництво машин та устаткування	33846,7	3,8	58,2
виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	23257,7	2,6	67,8
виробництво транспортних засобів та устаткування	44715,0	5,0	36,9
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	154513,1	17,4	85,0

¹ Примітка: складено автором на основі інформації Державної служби статистики України [258].

По-сьоме, це деформації у структурі відтворювальних пропорцій. Зокрема, споживання приватного сектору економіки України має тенденцію до зростання на фоні скорочення реальних доходів населення; уповільнення динаміки державного споживання; скорочення валового нагромадження капіталу; перевищення імпорту товарів і послуг над експортом, що призводить до скорочення зовнішнього вкладу в економіку. Збільшення первинної частки доходів домогосподарств, посилення їх натуралізації.

По-восьме, це зсув у розподілі ВВП на користь споживчих витрат, в яких домінуюче місце займають витрати домашніх господарств (див. табл. 3.11), та зниження валового нагромадження основного капіталу як головного чинника технологічного оновлення виробництва, значне скорочення зовнішнього вкладу під впливом випереджаючих темпів зростання імпорту над експортом.

Таблиця 3.11

Структура ВВП України за категоріями кінцевого використання за 2000–2010 рр.¹, в %

Роки	Кінцеві споживчі витрати			Нагромаджен-ня капіталу	Зміна матеріальних оборотних коштів	Нагромаджен-ня нематері-альних цінностей	Зовнішній вклад
	Домаш-ніх господ-дарств	Некомер-ційного сектору	Сектору загального державного управління				
1	2	3	4	5	6	7	8
2000	54,3	2,5	18,6	19,7	0	0,1	5,0
2001	55,0	2,3	19,6	19,6	2,1	0	1,6
2002	55,1	2,0	18,4	19,2	1,0	0	4,4
2003	54,07	1,9	19,0	20,6	1,4	0	2,6
2004	52,3	1,7	17,6	22,6	-1,4	0	7,6
2005	57,2	1,3	18,2	22,0	0,6	0	0,9
2006	58,7	1,1	18,4	24,6	0,1	0	-2,8
2007	58,7	0,9	17,9	27,5	0,7	0	-5,7
2008	60,7	0,8	17,7	27,2	1,6	0,1	-8,1
2009	72,0	1,1	20,8	17,0	-7,3	0	-3,6
2010	63,8	1,1	17,1	15,4	0,8	0	-2,6

¹Примітка: складено автором на основі інформації НБУ [262].

Домінування в експорті продукції низьких переділів, яка в змозі конкурувати на зовнішніх ринках за цінами, а не за якісними характеристиками, формує надзвичайно уразливу для будь-яких зовнішніх «шоків» економічну систему.

Якщо проаналізувати мультиплікативні ефекти з використанням основної та розширеної моделей товарного ринку Дж. М. Кейнса, які спричинили складові сукупного попиту й інституційні фактори, зокрема мультиплікатори державних витрат, оподаткування, зайнятості за період 2000–2010 рр. (див. табл. 3.12), то можна спостерігати макроекономічний ефект декаплінгу. Внаслідок скорочення граничної схильності до споживання та зростання податкового навантаження відбулося скорочення мультиплікаторів державних витрат, інвестицій і зайнятості. У 2009 р. гранична схильність до споживання різко скорочується. Такі тенденції є ознакою зубожіння населення, скорочення системи державного трансфертування, зростання тінізації доходів, що, по суті, призвело до приховування реальних доходів.

Таблиця 3.12

Мультиплікативні ефекти соціально-економічного розвитку економіки України¹

Роки	Споживчі витрати, в млн. грн. (C)	Доходи населення всього, в млн. грн. (D)	Інвестицій в основний капітал, в млн. грн. (I)	Зміна споживчих витрат, до попереднього року (ΔC), в млн. грн.	Темпи зростання інвестицій в основний капітал, в % (ΔI)	Зміна доходів до поперед. періоду, в млн. грн., (ΔD)	Темпи зростання реал. ВВП, в % (ΔY)	Темпи зростання зайнятих, в % (ΔZ)	Гранична схильність до споживання, c ($c = \Delta C / \Delta D$)	Частка податкових надходжень в доходах державного бюджету, t	Мультиплікатор державних витрат, $K_m (K_{mdv} = 1 / [1 - c(1-t)])$	Мультиплікатор податкової політики ($K_{mp} = (-c / 1 - c)$)	Мультиплікатор інвестицій ($K_{mi} = \Delta I / \Delta Y$)	Мультиплікатор зайнятості ($K_{mz} = \Delta Z / \Delta I$)
2001	139984	157996	30100	24097	127,54	29260	109,2	99,65	0,824	0,63	1,44	-4,67	1,17	0,78
2002	153589	185073	37200	13605	123,59	27077	105,2	99,95	0,502	0,64	1,22	-1,01	1,17	0,81
2003	180730	215672	51000	27141	137,10	30599	109,6	100,36	0,887	0,65	1,45	-7,85	1,25	0,73
2004	221713	274241	75700	40983	148,43	58569	112,1	100,65	0,700	0,71	1,25	-2,33	1,32	0,68
2005	306769	381404	93100	85056	122,99	107163	102,7	101,90	0,794	0,76	1,24	-3,85	1,20	0,83
2006	385681	472061	125300	78912	134,59	90657	107,3	100,24	0,870	0,75	1,28	-6,72	1,25	0,74
2007	509533	623289	188500	123852	150,44	151228	107,9	100,84	0,819	0,72	1,3	-4,52	1,39	0,67
2008	695297	845641	233100	185764	123,66	222352	102,3	100,33	0,835	0,73	1,29	-5,08	1,21	0,81
2009	712679	897669	151780	17382	65,11	52028	85,2	96,28	0,334	0,72	1,1	-0,5	0,8	1,48
2010	838220	1101015	153297,8	125541	101,00	203346	104,2	100,50	0,617	0,79	1,15	-1,61	0,97	1,00

¹Примітка: розраховано автором на основі інформації Державної служби статистики України [258].

Різке скорочення інвестування в економіку під впливом світової фінансової кризи, посилення податкового навантаження посилило кризу неплатежів і призвело до втрати економічних властивостей мультиплікатором інвестицій та зайнятості. Незважаючи на позитивну динаміку зростання капітальних інвестицій за 2000-2008 рр., мультиплікатор зайнятості був менший одиниці. Така ситуація стала наслідком розгортання кризових явищ у світовій економіці, відсутністю необхідних коштів для створення додаткових робочих місць та зростання тіньової зайнятості. У 2010 р. намітилася позитивна динаміка та підвищення мобільності підприємницького сектору у створенні додаткових робочих місць.

Необхідно зазначити, що впродовж 2000–2007 рр. національна економіка нарощувала потенціал для довгострокового розвитку. В Україні спостерігалось зростання з різними темпами як показників витратної структури ВВП, так і показників його дохідної структури (див. табл. 3.11, 3.12, 3.13 та дод. И). З 2008 р. по 2009 р. інвестування в економіку скоротилося більш як у двічі порівняно з 2007 р., що призвело до скорочення на 3,2% в 2008 р. та 10,5% в 2009 р. промислового виробництва, а як наслідок – до зростання на 37% в 2009 р. порівняно з 2008 р. рівня безробіття, уповільнення на 30% темпів зростання доходів населення, а звідси – до скорочення зростання споживчих витрат.

Зростання щорічних темпів інфляції (у 2008 р. до 22%) спричинило скорочення реальних доходів населення, знецінення заощаджень, погіршило становище соціальних груп із твердими доходами, які формуються за рахунок коштів державного бюджету (пенсіонерів, державних службовців, студентів). З 2010 р. відновилася позитивна динаміка зростання, споживання, валового нагромадження, що сприяло зростанню валових інвестицій, результатом чого стало відновлення позитивної динаміки ВВП (темпи приросту ВВП становили 4,7%). Найбільшу питому вагу в економічному відновленні відіграло зростання зовнішнього попиту (темпи падіння експорту зменшилися з 36% до 26%).

Таблиця 3.13

**Динаміка основних показників витратної структури ВВП України та факторів, що її визначають,
за 2000–2010 рр.¹**

Роки	Темпи зростання валового нагромадження, в % до попереднього року	Темпи зростання інвес- тицій, в основний капітал, в % до попереднього року	Темпи зростання споживчих витрат, в % до попередньо- го року	Темпи зростання доходів населення, в % до попереднього року	Темпи зростання експорту, в % до поперед- нього року	Темпи зростання імпорту, в % до попереднього року	Індекс спож. цін, в % до попереднього періоду	Індекс цін виробників, в % до попереднього періоду	Темпи зростання пром. виробництва, в % до попереднього року	Темпи зростання прибутку підприємств, в % до попереднього року	Чисті прямі іноземні інвестиції, в млрд. дол. США	Резервні активи, в млн. дол. США	Сальдо поточного рахунку		Обмінний курс на кінець періоду	
													В млн. дол. США	В % до ВВП	В дол. США	В євро
2000	100,0	114,4	120,79	122,73	118,8	116,6	125,8	120,8	109,6	187,6	0,6	-398	1,5	4,7	5,44	4,7
2001	124,2	120,8	109,72	117,14	109,7	112,0	106,1	100,9	114,1	134,5	0,8	-1 606	1402	3,7	5,37	5,5
2002	132,6	108,9	117,67	116,53	111,1	107,4	99,4	105,7	107	78,1	0,7	-1 045	3173	7,6	5,33	6,7
2003	141,3	131,3	122,68	127,16	124,1	134,7	108,2	111,1	115,8	134,2	1,4	-2 045	2891	5,9	5,33	7,2
2004	124,6	128,8	138,36	139,08	139,0	126,9	112,3	124,1	112,5	226,9	1,7	-2 226	6909	10,6	5,32	6,0
2005	137,5	101,9	125,72	123,77	106,3	125,8	110,4	109,5	103,1	144,4	6,5	-10425	2531	2,9	5,12	6,7
2006	148,7	119	132,11	132,04	113,7	124,8	111,6	114,1	106,2	118,5	5,3	-1 999	-1617	-1,5	5,05	7,4
2007	100,1	129,8	136,46	135,67	127,2	134,5	116,6	123,3	110,2	178,2	9,2	-8 980	-5272	-3,7	5,05	10,9
2008	126,1	97,4	102,50	106,15	134,9	140,3	122,3	123,0	96,8	106,6	9,9	-1 080	-12763	-7,0	5,27	11,7
2009	65,7	58,5	117,62	122,65	62,6	55,0	112,3	114,3	89,5	-150,0.	4,5	5 654	-1732	-1,5	7,79	11,2
2010	103,2	101,0	120,79	122,73	104,6	111,5	109,1	118,8	111,0	249,0	5,7	-8 460	-2884	-2,1	7,94	11,3

¹Примітка: розраховано автором на основі інформації Державної служби статистики України та НБУ [258, 262, 410].

Ситуація, при якій економічне зростання відновлюється не за рахунок стимулювання внутрішнього споживчого попиту, як це роблять країни БРІКу, передусім Китай, не може забезпечити збалансованого розвитку національної економіки. Характеризуючи витратну структуру ВВП України за 2000–2009 рр., варто констатувати, що зменшення споживчого й інвестиційного попиту відбувалося на фоні загального зростання цін на сировину, матеріали й енергоресурси, що призвело, з одного боку, до зміцнення обмінного курсу гривні та збільшення вливання іноземного капіталу, а з другого – до прискореного зростання імпорту.

Це призвело, починаючи з 2006 р. до зростання від'ємного сальдо платіжного балансу та збільшило дефіцит рахунку поточних операцій (найбільше значення у 2008 р. – 7% ВВП), що зменшило міжнародні фінансові резерви України, і цим самим знизило фінансову безпеку національної економіки (див. табл. 3.13).

Активні залучення банків на іноземних ринках капіталу та висока інфляція на світових ринках товарів призвели до різкого зростання кредитного портфелю та посилення валютних дисбалансів. Активізація вітчизняних підприємств і банків на зовнішніх ринках позичкового капіталу була зумовлена обмеженою пропозицією довгострокових ресурсів на внутрішньому ринку (див. додаток 3, табл. 3.1). Одночасно зовнішні ринки в докризовий період характеризувалися високим рівнем ліквідності, тобто наявністю значних обсягів капіталу з відносно низькою вартістю. Це, у свою чергу, стимулювало зростання зовнішніх запозичень за останні 5 років практично в 3 рази (див. додаток 3, табл. 3.2). Тоді як за своєю структурою 73% кредитів використовуються для вирішення поточних проблем і лише 12% мають інвестиційний характер (див. додаток 3, рис. 3.1, 3.2). Крім того, результатом суттєвого зростання обсягів зовнішньої торгівлі стало збільшення обсягів торгових кредитів. Як наслідок – накопичилась короткострокова заборгованість. Короткостроковий борг у 2009 р. скоротився на 0,6 млрд. дол. США (на 3,0%) і на 1 січня 2010 р. становив 19,7 млрд. дол. США, з них зобов'язання за торговими кредитами становили 11,5 млрд. дол. США

(58,5%); інші боргові зобов'язання – 3,4 млрд. дол. США (17,4%), кредити – 3 млрд. дол. США (15,5%); та валюта і депозити – 1,7 млрд. дол. США (8,5%). Обсяг валового зовнішнього боргу України на 1 січня 2010 р. становив 104 млрд. дол. США (88,9% від ВВП). За структурою заборгованості за секторами економіки домінує борг державного та банківського секторів відповідно 23,1% та 29,6%. Частка інших секторів економіки становить 47,3% [14].

Вичерпання післякризового запасу цінової конкурентоспроможності за рахунок прискорення інфляції в Україні, серед інших чинників, негативно позначилось на зростанні від'ємного сальдо торговельного балансу України (за рахунок уповільнення зростання експорту та прискорення імпорту). Так, загальне сальдо зовнішньоторговельного балансу України та сальдо з країнами ЄС виявляли тенденцію до погіршення одночасно з падінням обмінного курсу гривні до євро.

Проведена в цьому параграфі оцінка передумов для державного управління довгостроковим розвитком національної економіки дозволила виокремити наступні види диспропорцій: 1) відтворювальні, які пов'язані зі зменшенням вкладу споживчих та інвестиційних витрат у зростання ВВП і збільшенням залежності від зовнішнього вкладу, що призводять до неефективного використання економічного потенціалу країни; 2) галузеві, що пов'язані із розвитком інвестиційно-непривабливих, ресурсномістких галузей, що стримують динамічний конкурентний розвиток економіки; 3) територіальні, які пов'язані із територіальною диференціацією розвитку; 4) зовнішньоекономічні, що обумовлюють розбалансованість платіжного балансу і його негативний вплив на динаміку розвитку національної економіки.

Окреслені суперечності актуалізують необхідність визначення векторів та пріоритетів подальшого розвитку національної економіки, перегляду використання в організаційно-економічному механізмі управління довгостроковим розвитком прогностичного інструментарію, який повинен створити такі економічні умови, що спонукатимуть суб'єктів економічної системи діяти в необхідному для суспільства напрямку за рахунок

використання сучасних технологій стратегічного планування та моделювання, економічного інструментарію збалансування макроекономічних пропорцій, стимулювання позитивної динаміки соціально-економічного розвитку України.

3.2. Діагностика цілісності національної економіки

Проведене в попередньому параграфі дослідження базових передумов управління розвитком національної економіки вказує на певну стабілізацію макроекономічних показників за умов тривалого збереження структурних дисбалансів вітчизняної економіки. Така ситуація не може підвищити опірність національної економіки до фінансово-економічних потрясінь у найближчому майбутньому. Залишається невирішеним комплекс проблем, що створюють ризики відновлення кризових явищ. Така ситуація актуалізує питання оцінок індикатору цілісності функціонування національної економіки, який визначає передумови функціонування економічної системи як єдиного цілого. Підтримувати таку цілісність можна лише через організаційно-економічний механізм державного управління, при якому можливо гарантувати соціально-економічні інтереси громадянам країни, макроекономічну стабілізацію, територіальну неподільність і незалежність держави, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізацію реальних та потенційних загроз національним інтересам, збереження можливостей суспільства до відтворення впродовж тривалої перспективи. Такими параметрами, які можуть змусити рухатися систему в одному напрямку, повинні стати параметри економічної безпеки та сталого розвитку, які, по суті, взаємодоповнюють один одного, адже перша група параметрів визначає ту мінімально необхідну або максимально достатню величину, яка дає змогу зберегти потенціал економічної системи для розвитку.

Схематично модель визначення узагальнюючого показника підтримки цілісного розвитку національної економіки доцільно представити у вигляді схеми (рис. 3.5), а показник визначати шляхом агрегування двох складових, при цьому варто дотримуватися умови, що кожна зі складових має однаковий вплив на формування інтегрального індексу.

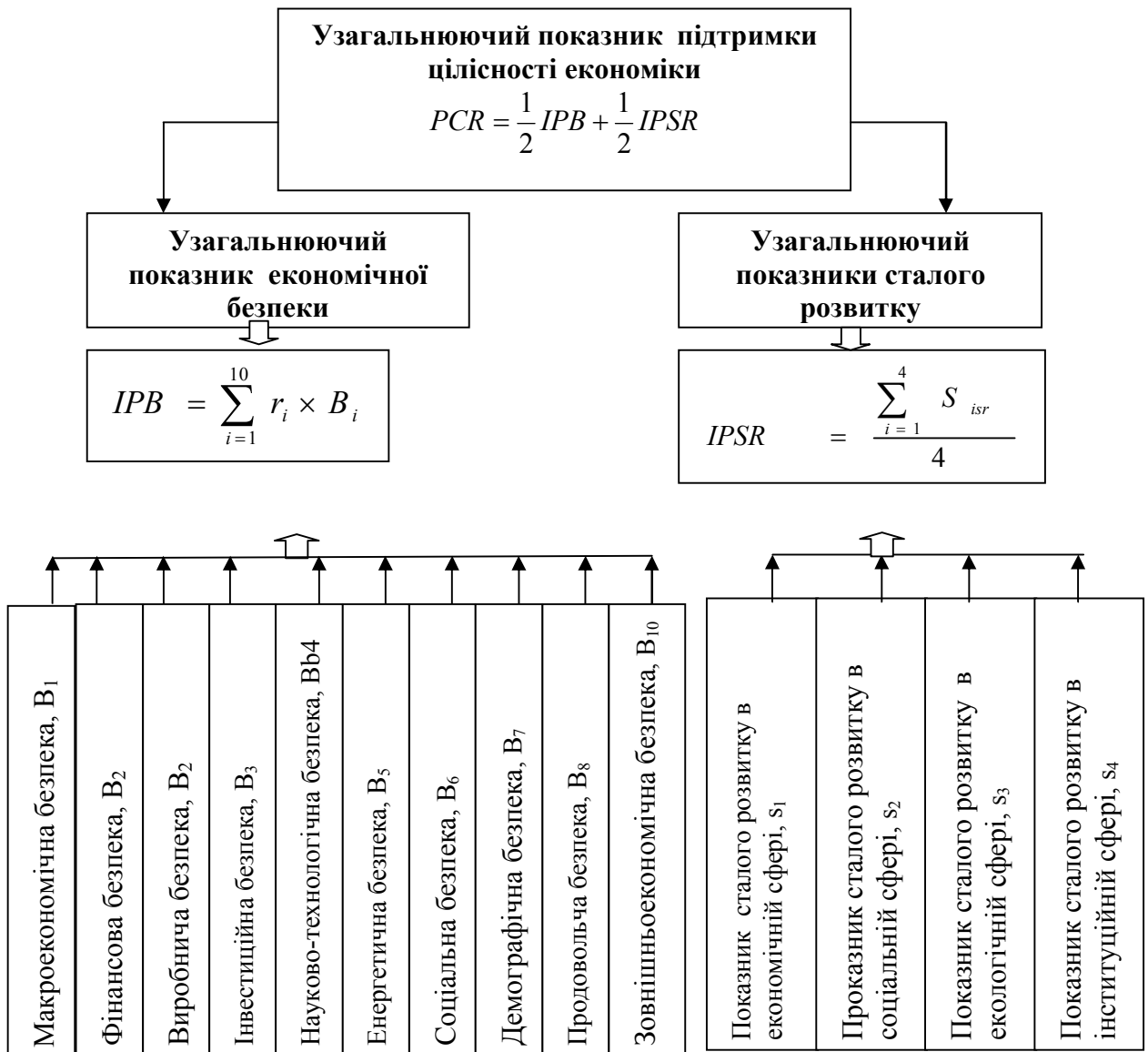

Рис. 3.5. Узагальнююча аналітична модель визначення індикатора підтримки цілісного розвитку національної економіки¹

¹Примітка : побудовано автором на основі [228].

Проаналізуємо часткові показники національної безпеки та сталого розвитку. Згідно з нормативним тлумаченням (Закон України «Про основи

національної безпеки України» [2]) економічна безпека – це такий стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і здатний задовольняти потреби особи, сім'ї, суспільства та держави. Складовими економічної безпеки є: макроекономічна, фінансова (бюджетна, грошово-кредитна, валютна, боргова, безпека страхового ринку, безпека фондового ринку), зовнішньоекономічна, інвестиційна, науково-технологічна, енергетична, виробнича, демографічна, соціальна, продовольча безпека.

Майже до середини ХХ ст. проблема економічної безпеки як явища в науковій теорії не піднімалася взагалі. Термін «економіка безпеки» вперше був використаний в роботі американських вчених Д. Олвея, Дж. Р. Голдена і Р. Келлі «Економіка державної безпеки» (1984 р.).

Наукове тлумачення економічної безпеки припадає на кінець 80-х – початок 90-х років минулого століття, період структурної та боргової кризи 80-х років, розпад СРСР, що призвели до відкритості національних економік, економічної інтеграції, посилення глобалізації світової економіки. В таких умовах одним із ключових завдань багатьох країн світу стало забезпечення національної економічної безпеки.

В сучасній науковій літературі (С. Дорогунцов, О. Ральчук, А. Федорищев) економічну безпеку розглядають в ролі регулятора системних викликів, який має форму стабілізатора, «демпфера» економіки [82, с.29]. По суті, з цим можна погодитися, адже економічна безпека є не тільки гарантом сталого розвитку, а й засобом подолання відхилень економічної системи від бажаної траєкторії розвитку.

Економічну безпеку в площині управління довгостроковим розвитком національної економіки доцільно розглядати з позицій таких економічних координат, як: стан держави, за яким вона має можливість створювати умови для заможного життя її населення, зростання суспільного добробуту; спроможність держави забезпечувати захист національних економічних інтересів, здійснювати поступальний прогресивний розвиток економіки;

схильність національної економіки до розширеного відтворення в рамках обраних векторів довгострокового розвитку та високу спроможність протистояти дестабілізуючим чинникам.

Як показав проведений аналіз в п. 3.1. даної роботи стан економічної безпеки України залишається складним внаслідок дії низки чинників, які пов'язані із:

- нестійкістю економічного зростання та його надмірною залежністю від зовнішніх чинників. За 2008–2010 рр. динаміка ВВП в найбільшій мірі залежала від імпорту та зовнішнього попиту;
- збереженням структурних деформацій у національній економіці, неефективністю використання матеріальних ресурсів, зокрема, енергетичних, переважанням галузей з невеликою часткою доданої вартості, що спричиняє низьку конкурентоспроможність вітчизняної продукції;
- неефективністю захисту права власності, відсутністю умов для формування необхідного інвестиційного потенціалу в національній економіці, зокрема розвинених фінансового та фондового ринків, несприятливим макроекономічним та політико-правовим кліматом для залучення іноземних інвестицій та розвитку внутрішнього інвестиційного процесу;
- недосконалістю податкової системи, низькою ефективністю податкового адміністрування та контролю за використанням бюджетних асигнувань;
- низьким рівнем конкуренції та високим рівнем монополізації окремих галузей промисловості, постачання товарів і надання послуг;
- недосконалістю механізмів захисту внутрішнього ринку від конкуренції з боку імпортової продукції, неефективністю боротьби з контрабандою;
- надмірною залежністю від імпорту енергетичних ресурсів, недиверсифікованістю джерел енергопостачання;
- монополізацією іноземним капіталом певних стратегічно важливих галузей національної економіки, що загрожує стабільності окремих товарних ринків;

- неефективністю економічних механізмів стимулювання науково-технічного потенціалу;
- відсутністю концептуальних засад системного управління інноваційним розвитком національної економіки;
- поглибленням регіональної диференціації;
- високим рівнем тінізації економіки, зумовленим, зокрема, поширенням тіньової зайнятості.

Питання методичного обґрунтування оцінювання та забезпечення національної безпеки сьогодні активно піднімаються в працях вітчизняних і зарубіжних економістів – О.Г. Білоруса, О.І. Барановського, І.О. Бланка, О.С. Власюка, В.В. Корнеєва, В.Р. Сіденка, В.М. Гейця, Я.А. Жаліла, М.І. Флейчук та ін. Основні результати наукових досліджень можна звести до обґрунтування методичного забезпечення визначення індикаторів економічної безпеки України [17, 30, 75, 102, 422]; оцінювання потенційних загроз розвитку економіки з метою їх врахування та відвернення у прийнятті управлінських рішень.

Однак питання забезпечення економічної безпеки з позицій управління довгостроковим розвитком національної економіки не знайшло належного наукового викладу. В умовах мінливого мега- та макросередовища, ескалації загрозливих тенденцій в багатьох сферах життєдіяльності без взаємоузгодження організаційних та економічних засобів управління довгостроковим розвитком намагання влади досягнути прогресивного соціально-економічного розвитку приречені на провал.

Як слушно зазначає М.І. Флейчук у монографії «Легалізація економіки та протидія корупції у системі економічної безпеки: теоретичні основи та стратегічні пріоритети в умовах глобалізації» (2008р.) [422, с.148] метою формування системи економічної безпеки країни є підтримка визначеного рівня соціально-економічного розвитку, забезпеченість національної економіки «життєвим ресурсом», який об'єднує матеріальні, фінансові, трудові, інтелектуальні та інформаційні ресурси.

Механізм забезпечення економічної безпеки охоплює: нормативно-правову основу; функціональний механізм, систему суб'єктів господарювання; суспільно-політичну інфраструктуру. У системі забезпечення національної безпеки України досі не розроблена концепція моніторингу забезпечення національної безпеки, зокрема, не сформовано конструктивні методики оцінювання ефективності державної політики забезпечення та просування національних інтересів. Потребує удосконалення також науково-методичний апарат обґрунтування варіантів стратегічних рішень у сфері національної безпеки та прогнозування можливих негативних наслідків застосування цих рішень у визначених сферах.

Дослідження, проведені вітчизняними та зарубіжними економістами, і власні розвідки дозволяють виокремити такі функціональні підсистеми забезпечення економічної безпеки економіки України: 1) моніторинг показників економічної безпеки та прогнозування зовнішніх і внутрішніх чинників, які їй загрожують; 2) державний контроль за раціональним використанням національних ресурсів; 3) підтримка стійкості та стабільності усіх елементів економічної системи; 4) створення передумов для розширеного відтворення та прогресу за рахунок інвестиційної, інноваційної, науково-технічної політики держави; 5) передбачення основних макроекономічних ризиків з метою їх нівелювання.

Інституційне забезпечення економічної безпеки здійснюється на підставі статті 92 Конституції України, а також Закону України «Про основи національної безпеки України» [332], який визначає основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства, держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах; Воєнної доктрини України [60], яка регламентує керівні принципи, воєнно-політичних, воєнно-стратегічних, воєнно-економічних і військово-технічних поглядів на забезпечення воєнної безпеки держави; Стратегії національної безпеки України [392], яка обґрунтовує пріоритетні цілі, завдання та механізми забезпечення життєво важливих інтересів особи,

суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Особливе місце у функціональному механізмі забезпечення економічної безпеки повинно відводитися моніторингу показників економічної безпеки. В науковій літературі для оцінки стану економічної безпеки використовують прогностичні методи (сценарії, експертні оцінки), економіко-математичні методи (ділові ігри, штучні нейронні мережі, багатовимірний статистичний аналіз).

В діючій системі статистичного обліку та звітності Міністерство економічного розвитку та торгівлі використовує методику розрахунку рівня економічної безпеки (Наказ Міністерства економіки України № 60 від 02.03.2007 р. [228]), яка базується на визначенні інтегрального показника економічної безпеки на основі формування множини індикаторів; визначення характеристичних (оптимальних, порогових та граничних) значень індикаторів; нормалізації індикаторів; визначення вагових коефіцієнтів; розрахунок інтегрального індексу. Агрегування ознак в окремому субіндексі (B_i) забезпечення національної безпеки ґрунтується на так званій теорії “адитивної цінності”, згідно з якою цінність цілого дорівнює сумі цінностей його складових. Якщо ознаки множини мають різні одиниці виміру, то адитивне агрегування потребує приведення їх до однієї основи, тобто попередньої нормалізації. Вектор первинних ознак $[x_1, x_2, \dots, x_m]$ замінюється вектором нормалізованих значень $[z_1, z_2, \dots, z_m]$. На практиці застосовують різні способи нормалізації. Усі вони ґрунтуються на порівнянні емпіричних значень показника x_i з певною величиною, якою може бути максимальне x_{max} , мінімальне x_{min} , середнє значення сукупності $[x_1, x_2, \dots, x_m]$ чи еталонне (порогове) x_e значення показника, що характеризує певний зріз національної безпеки.

Визначення субіндексу узагальнюючого показника національної безпеки (B_i) здійснюється за формулою:

$$B_i = \sum_{j=1}^m a_{ij} \times z_{ij} , \quad (3.2)$$

де a_{ij} – вагові коефіцієнти, що визначають ступінь внеску i -го показника безпеки в j -у сферу економіки і відповідають умові $0 \leq a_{ij} \leq 1$. Значення цих показників відповідно до діючої методики визначення рівня економічної безпеки складає для макроекономічної безпеки – 0,1005, для виробничої – 0,0769, для фінансової – 0,1127, для інвестиційної – 0,0939, для зовнішньоекономічної – 0,0901, для науково-технологічної – 0,1183, для соціальної – 0,0808, для демографічної – 0,0836, для енергетичної – 0,1324, для продовольчої – 0,1108 [219];

z_{ij} – нормалізовані значення вхідних показників x_{ij} ; кожен із z_{ij} є нормалізованим, тобто $0 \leq z_{ij} \leq 1$, причому $z_{ij} = 1$ відповідає оптимальному значенню, а $z_{ij} = 0$ – найгіршому.

Згідно з формулою (3.2), якщо $B_i = 1$, то всі x_{ij} набувають «найкращих», або оптимальних значень, і якщо $B_i = 0$, тоді, всі показники «найгірші». В силу багатоаспектності показників економічної безпеки, пропонуємо вагові значення визначати експертним методом за допомогою бальної оцінки. В її основу можна закласти параметричний індекс, який доцільно визначати як:

$$a_i = \frac{\sum_{k=1}^m b_{ki}}{m}, \quad (3.3)$$

де a_i – середньостатистичне значення експертних оцінок за i -тим зрізом безпеки;

b_{ki} – бальна оцінка i -ого напрямку безпеки, яка дана експертом k ;

m – кількість експертів, які взяли участь в оцінюванні i -ого напрямку безпеки.

Залежно від того, як відбувається нормалізація показників-індикаторів економічної безпеки, розрізняють два способи визначення інтегральних показників економічної безпеки. Перший – шляхом встановлення співвідношення між значенням індикатора економічної безпеки і оптимальним значенням для показників стимуляторів розвитку економіки і зворотного зв'язку для показників дестимулятора. Другий підхід базується на встановленні співвідношення між відхиленнями індикаторів економічної

безпеки від гранично допустимого нижнього та верхнього значення від порогового верхнього та нижнього значення. Цей метод нормування розраховується за формулою:

$$Z_{ij2} = \begin{cases} \frac{x_{ij} - x_{\bar{a}\bar{d}}^i}{\bar{\delta}_{\bar{a}\bar{d}}^i - \delta_{\bar{a}\bar{d}}^i}, x_{\bar{a}\bar{d}}^i \leq x_{ij} \leq \delta_{\bar{a}\bar{d}}^i, \\ \frac{x_{\bar{a}\bar{d}}^a - x_{ij}}{\bar{\delta}_{\bar{a}\bar{d}}^a - \delta_{\bar{a}\bar{d}}^a}, \delta_{\bar{a}\bar{d}}^a \leq x_{ij} \leq \bar{\delta}_{\bar{a}\bar{d}}^a, \end{cases} \quad (3.4)$$

де z_{ij2} – нормоване значення індикатора x_{ij} за другим методом;

$x_{\text{пор}}^{\bar{e}}$, $x_{\text{гр.}}^{\bar{e}}$, $x_{\text{онт.}}^{\bar{e}}$ – порогове, граничне, оптимальне верхнє значення показника економічної безпеки;

$x_{\text{пор}}^H$, $x_{\text{гр.}}^H$, $x_{\text{онт.}}^H$ – порогове, граничне, оптимальне нижнє значення показника економічної безпеки;

$x_n^* = 0,5$; $x_e^* = -0,5$; – верхнє та нижнє значення індикаторів, визначене експертним шляхом.

Визначення інтегрального показника другим методом є недостатньо обґрунтованим з позицій механізму визначення коридору верхнього та нижнього можливих значень показника економічної безпеки, крім того, переобтяженим граничними значеннями показників, що не дозволяє проводити оперативний моніторинг і приймати відповідні управлінські рішення. Тому, доцільно у такому випадку для побудови прозорої оцінки показників економічної безпеки, на нашу думку, використовувати граничні значення, в основі яких лежать параметри сталого розвитку секторів національної економіки.

Для аналізу рівня економічної безпеки використаємо першу методику розрахунку індикаторів економічної безпеки і простежимо їхню динаміку за останні 10 років (див. табл. 3.14). Незважаючи на певну позитивну динаміку практично всі зрізи показників економічної безпеки не наближаються до гранично необхідного рівня. Найнижчою залишаються показники рівня макроекономічної безпеки, які вказують на розбалансованість основних макроекономічних пропорцій під впливом кризових процесів.

Показники економічної безпеки України за 2000–2010 рр.¹

Показники економічної безпеки		% від норми										
		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009 ²	2010 ²
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	Макроекономічна безпека	54,8	55,6	54,0	60,5	61,8	63,0	73,9	65,6	65,6	63,0	63,8
2	Фінансова безпека	55,0	60,3	63,4	71,6	71,9	73,9	71,3	68,3	68,3	68,5	78,2
3	Виробнича безпека	55,0	64,5	68,0	67,9	72,8	82,1	71,4	73,6	73,6	73,8	75,9
4	Інвестиційна безпека	65,2	65,3	62,8	70,6	78,1	87,6	86,9	85,4	85,4	85,8	89,3
5	Науково-технологічна безпека	49,6	60,3	58,7	54,6	56,7	55,0	57,8	58,5	58,5	59,0	67,1
6	Енергетична безпека	62,6	65,1	65,5	65,9	65,9	65,4	65,9	70,6	70,6	72,0	80,5
7	Зовнішньоекономічна безпека	84,8	93,4	91,3	82,0	80,8	93,7	94,3	86,2	86,2	86,6	87,1
8	Соціальна безпека	59,3	62,3	64,1	66,0	69,5	73,1	75,2	83,2	83,2	84,0	87,7
9	Демографічна безпека	46,0	46,5	47,7	51,7	52,2	53,4	56,3	55,2	55,2	55,5	55,8
10	Продовольча безпека	51,7	63,0	55,6	56,3	71,4	70,0	72,7	70,1	71,0	71,0	81,7
11	Інтегральний показник економ. безпеки ³	0,58	0,64	0,63	0,64	0,68	0,71	0,72	0,70	0,71	0,713	0,76

¹Примітка : на основі інформації Міністерства економічного розвитку і торгівлі.

² За попередніми оцінками.

³Розраховано автором на основі додатку К, табл.К.1.

Аналіз системи показників, які визначають макроекономічну безпеку за діючою методикою показав [228], що дана система є неповною і не враховує динаміку структурних показників. Зокрема, вона включає рівень тінізації економіки, відношення обсягу ВВП до середнього значення у країнах ЄС, відношення обсягу ВВП на одну особу до середнього значення у країнах ЄС, відношення обсягу ВВП на одну особу до середньосвітового значення, валове нагромадження основного капіталу, зміну запасів матеріальних оборотних коштів, відношення сальдо платіжного балансу України до ВВП, відношення темпу росту продуктивності праці до темпу зростання заробітної плати, частку наявних доходів нефінансових корпорацій у валових наявних доходах, частку сектору загальнодержавного управління в наявних доходах. Ця

система показників вибірково характеризує стан функціонування економічної системи, не відтворюючи вкладу секторальної складової в довгостроковий розвиток, а тому не дозволяє в повній мірі проаналізувати передумови досягнення обраних стратегічних цілей довгострокового розвитку. В цій ситуації виникає логічне запитання щодо макроекономічних пропорцій, які необхідно підтримувати державі для того, щоб забезпечувати структурні зрушення у довгостроковій перспективі, які б забезпечували високу конкурентоспроможність країні.

По-перше, система показників позбавлена універсального індикатора, що характеризує стан макроекономічної безпеки – показника темпів зростання (падіння) ВВП, який сигналізує про рецесію економічного розвитку та деіндустріалізацію економіки. Світовий досвід свідчить, що нормальними темпами економічного зростання є річні темпи на рівні 3–5%. Якщо економічне зростання уповільнюється і протягом не менше, ніж півроку стає нижчим від середньорічних темпів періоду попередніх п'яти – семи років, то можна констатувати рецесію економічного розвитку.

По-друге, для моніторингу основних макроекономічних пропорцій необхідно відображати не тільки сальдо платіжного балансу, а й монетарного балансу (балансу сектору фінансових корпорацій), який формує кредитні ресурси економіки, балансу доходів і витрат населення (баланс сектору домашніх господарств), які дозволяють оцінювати використання ресурсів економічної системи, стан поточних і перспективних трансакцій економіки та формування інфляційних очікувань; балансу державного сектору, який оцінює вклад держави у національну економіку.

По-третє, для того, щоб оцінювати стан макроекономічної збалансованості, необхідно моніторити показники макроекономічної стабільності, зокрема, рівня безробіття та рівня інфляції. Для того, щоб оцінювати можливості реального зростання чи скорочення ВВП, доходів населення і платіжнеспроможного попиту, також, використовуючи закон Оукена, передбачати можливі втрати ВВП у процесі відхилення рівня безробіття від свого природного рівня.

По-четверте, при характеристиці зовнішнього вкладу в національну економіку необхідно показувати не тільки коефіцієнт покриття експорту імпортом, а й відображати частку експорту високотехнологічної продукції у товарному експорті, що дозволить оцінювати можливості отримання реальних конкурентних переваг від інноватизації економіки, і цим самим, сприяти досягненню обраних стратегічних пріоритетів.

Тому при оцінюванні макроекономічного зрізу національної безпеки необхідно використовувати наступну систему показників (див. табл. 3.15).

Таблиця 3.15

**Пропонована система індикаторів оцінки макроекономічної безпеки
України за 2000–2010 рр.¹**

Роки	Валове нагромадження капіталу в % до ВВП (не менше 25%)	Рівень тінізації, не більше 30% ВВП	Співвідношення експорту до імпорту, не менше 1	Співвідношення темпів зростання продуктивності праці до доходів населення, не менше 1	Темпи падіння ВВП, не менше 3%	Відношення сальдо платіжного балансу України до ВВП, %, не менше (-1%)	Коефіцієнт покриття імпорту експортом високотехнологічного обладнання, не менше 1	Баланс державного сектору, в % до ВВП, $\geq -2,5\%$	Відношення обсягу ВВП на одну особу до середньоосвітнього значення, %, не менше 100%	Інтегральний показник макроекономічної безпеки (за методом середньо геометричного)	Інтегральний показник макроекономічної безпеки (за методом середньоарифметичного)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
2000	19,7	47,0	1,09	1	105,9	4,7	0,70	0,6	16,0	0,538	0,619
2001	19,4	45,0	0,99	1,47	109,2	3,7	0,72	0,3	17,0	0,510	0,634
2002	19,2	42,0	1,08	0,71	105,2	7,6	0,70	0,7	36,7	0,615	0,667
2003	20,6	37,0	1,05	0,98	109,6	5,9	0,67	0,2	57,0	0,577	0,698
2004	22,6	28,0	1,14	0,89	112,1	10,6	0,64	3,4	64,0	0,886	0,897
2005	22,0	29,0	1,02	1,11	102,7	2,9	0,45	-1,8	71,0	-0,693	0,621
2006	24,6	27,0	0,94	1,09	107,3	-1,5	0,42	-0,7	23,0	0,515	0,545
2007	27,5	28,0	0,89	0,95	107,9	-3,7	0,47	-1,4	63,0	0,687	0,561
2008	26,4	39,0	0,85	0,88	102,3	-7,2	0,47	-1,5	33,5	0,654	0,426
2009	18,0	35,0	0,96	0,86	85,2	-1,7	0,80	-4,1	20,4	0,601	0,390
2010	19,76	34,0	0,90	0,94	104,2	-1,91	0,82	-5,9	21,0	0,663	0,361

¹Примітка: складено автором на основі [18, 19, 258, 262]. Інтегральні індекси визначено на основі додатку К

Розрахунок інтегрального показника макроекономічної безпеки за методом середньоарифметичного показав, що через погіршення параметричних характеристик співпраці національної економіки з

зовнішньоекономічним сектором інтегральний показник безпеки за 2000-2010 рр. скоротився в два рази. Дані показники дозволяють констатувати, що в Україні є потенціал для довгострокового розвитку, зокрема, це валове нагромадження капіталу, можливість детінізації ВВП. Небезпечним для України продовжує залишатися зростання негативного сальдо балансу приватного і зовнішнього секторів, що зменшує їхній вклад у ВВП й уповільнює темпи економічного зростання. Для забезпечення розвитку національної економіки, зі збереженням бажаного стану економічної безпеки, необхідно:

1) у матеріально-сировинній сфері забезпечити достатність сировинних ресурсів, запасів стратегічно важливих товарів, у тому числі критичного імпорту для підтримки мінімально необхідних споживчих витрат;

2) у сфері використання організаційного й економічного інструментарію управління довгостроковим розвитком національної економіки орієнтуватися на вектор сталого розвитку, випереджаючий розвиток науково-технічного й інноваційного потенціалів для забезпечення стійкого економічного зростання; взаємоузгоджувати інтереси держави та приватного сектору у поєднанні стимулів до економічного зростання;

3) у сфері взаємодії зі світовою економічною системою необхідно поєднувати розвиток експортного потенціалу із максимальним задоволенням потреб внутрішнього ринку, а критичний імпорт повинен забезпечуватися достатнім обсягом валютних ресурсів і відбуватися на диверсифікованій основі.

Цілеспрямованість і результативність управління довгостроковим розвитком національної економіки, забезпечення її національної безпеки вимагають взаємоузгодження інтересів суб'єктів суспільства. Тільки за такої умови можливе виникнення мультиплікативного ефекту в процесі вирішення стратегічних для країни завдань. Ефективним інструментом такого узгодження є середньострокове та короткострокове планування, яке забезпечує раціональне поєднання: механізмів визначення цілей та

цілереалізуючих систем; прогностично-планових інструментів з іншими важелями державного управління економікою.

Індикатори сталого розвитку в системі державної підтримки цілісності розвитку національної економіки мають відображати фактори розвитку, які повинні зберігатися, і фактори, які можуть змінюватися. Збереженню підлягає зростання можливостей задовольняти потреби суспільства, а зміни потребують складові господарського механізму економічної системи, насамперед, зміна умов експлуатації ресурсів, технологічне вдосконалення виробництва, структурна переорієнтація інвестування, підвищення якості управління національною економікою.

Проблемам визначення індикаторів сталого розвитку приділяється значна увага як у вітчизняній, так і зарубіжній літературі (праці О.Г. Білоруса, Б.М. Данилишина, І.І. Лукінова, О. Осауленка, Ю.М. Мацейка, Ю.В. Орловської, С.І. Дорогунцова, Г.Е. Дейлі, А.Д. Урсула та ін.). Сьогодні розроблено низку індикаторів сталого розвитку для характеристики функціонування національної економіки на різних рівнях: глобальному, макроекономічному, регіональному, галузевому, локальному, мікроекономічному. З 2004 р. в Україні Програмою розвитку ООН «Цілі тисячоліття» реалізується «Муніципальна програма врядування та сталого розвитку», яка переслідує імплементацію екологічних інтересів у регіональну економічну політику, підвищення спроможності громад покращувати місцеві соціальні, економічні й екологічні умови. Вектори сталого розвитку знайшли своє відображення в Стратегії сталого розвитку та структурно-інноваційної перебудови української економіки на 2004–2015 рр., в Програмі економічних реформ на 2010–2014 рр., запропонованій Президентом України [264]. Метою сталого розвитку України в цих програмно-планових документах визначено досягнення збалансованості співіснування природного середовища, держави і суспільства на основі демократичної, екологічно орієнтованої соціально-економічної політики, відкритої, інтегрованої в глобальні процеси економіки,

забезпечення національної безпеки держави, гармонійних суспільних відносин і рівноправного міжнародного співробітництва.

Передбачено, що державна політика щодо сталого розвитку повинна базуватися на таких основних принципах, як: 1) збалансованість розвитку українського суспільства – паритетність економічної, соціальної й екологічної складових, визнання неможливості тривалого поступального розвитку суспільства в умовах деградації природного середовища; 2) забезпечення екологічно та техногенно безпечних умов життєдіяльності населення; 3) утвердження гуманізму, демократії і загальнолюдських цінностей, розвиток громадянського суспільства та залучення широких верств населення до державотворчих процесів; 4) підтримка і підвищення ролі всіх секторів громадянського суспільства та забезпечення вільного доступу його членів до екологічної інформації та правосуддя для захисту своїх невід'ємних прав і свобод; 5) забезпечення еколого-економічної збалансованості розвитку окремих регіонів на фоні тісної міжрегіональної господарської взаємодії за умови узгодження із загальнонаціональними потребами й інтересами національної безпеки; 6) встановлення рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами для сприяння сталому розвитку всіх країн світу.

Однак проблема визначення критеріїв, законодавчо закріплених індикаторів сталого розвитку та інформаційної бази для їх розрахунку з визначенням масштабів відповідної агрегації показників залишаються відкритими до цих пір. Комісія зі сталого розвитку ООН запропонувала одну з найповніших систем індикаторів (134 показники), котра охоплює соціальні, економічні, екологічні та інституційні характеристики сталого розвитку. Однак в національній системі статистичної звітності навіть спрощений перелік цих показників (60 показників) не використовується.

Для характеристики сталого розвитку в науковій літературі використовують економічний, соціальний, екологічний та інституційний зрізи, які відображають конкурентоспроможність розвитку, соціальний прогрес і захист навколишнього середовища та визначаються відповідними

індексами (див. додаток Л, табл. Л.1). Сталий розвиток асоціюють не скільки з економічним зростанням держави та забезпеченням розширеного відтворення, скільки з соціально-економічним прогресом людства, забезпеченням розширеного відтворення інтелектуальних ресурсів та інтелектуального потенціалу, а також зростання якості життя людини.

Економічний вимір відображає зростання ВВП на душу населення, інвестицій, рівня зайнятості та конкурентоспроможності національної економіки.

Інституційний зріз характеризує взаємоузгодження цілей сталого розвитку в управлінні національною економікою на наднаціональному, національному, регіональному, галузевому рівнях.

Соціальний вимір стосується відносин між природою та людиною і передбачає підвищення її добробуту, полегшення доступу до основних соціальних послуг, насамперед, охорони здоров'я, освіти. До цього виміру належать також розвиток громадянського суспільства та різних культур, повага прав і свобод людини, визнання національної специфіки. Питання справедливості, зокрема щодо розподілу благ і доступу до ресурсів, має залишатися невід'ємним компонентом як економічного, так і соціального вимірів сталого розвитку.

Екологічний вимір зосереджується на збереженні фізичної і біологічної ресурсної бази екосистеми. Сталим розвиток буде лише тоді, коли використаний природний капітал поновлюватиметься і замінюватиметься новим.

Узагальнюючий показник сталого розвитку визначається за формулою:

$$IPSR = \frac{\sum_{i=1}^n KP_{isr}}{n}, \quad (3.5)$$

де *IPSR* – інтегральний показник сталого розвитку, який знаходиться в межах $0 < IPSR \leq 1$, і чим ближче значення цього індексу до 1, тим кращий рівень сталого розвитку;

n – загальна кількість комплексних економічних, соціальних, екологічних, інституційних показників (*KPISR*) інтегрального індексу сталого розвитку, кожен із яких визначається шляхом порівняння показників із бажаним значенням параметру сталого розвитку.

У визначенні індикаторів сталого розвитку у світовій практиці здебільшого використовується методика Світового економічного форуму, згідно з якою рівень сталого розвитку оцінюється за допомогою відповідного індексу I_{sr} , що вираховується як сума індексів трьох вимірів: економічного (I_{ekv}), екологічного (I_{ev}) та соціального (I_{cv}) з відповідними ваговими коефіцієнтами. Для вимірювання сталого розвитку всі індикатори нормалізуються таким чином, щоб їх змінні перебували в діапазоні від 0 до 1. У такому разі найгірші значення названих індикаторів відповідатимуть числовим значенням, близьким до 0, а найкращі – наблизатимуть ці значення до 1. Таке нормування дає змогу обчислювати кожен з індексів I_{ekv} , I_{ev} , I_{cv} та I_{sr} у вигляді усередненої суми своїх складових з відповідними ваговими коефіцієнтами. Індекс економічного виміру (I_{ekv}) сформовано з двох глобальних індексів: індексу конкурентоспроможного розвитку (I_k), який формується на основі індикаторів технологічного розвитку країни, розвитку громадянських інститутів, макроекономічного середовища й індексу економічної свободи (I_{ec}). Лідерами за індексом економічного виміру є Фінляндія, Данія, Ісландія, Швеція, країни, в яких важливим фактором розвитку економік є рівень та якість інновацій, пріоритетна підтримка досліджень, значні іноземні інвестиції, досконале законодавство у сфері оподаткування бізнесу та високих технологій, ефективний захист приватної власності, і особливо інтелектуальної, низький рівень корупції.

Із 162 країн за цим індексом Україна посідає 133 місце (51,1%) [440]. Аналіз його складових для України буде проведений в наступному параграфі нашої роботи.

Індекс екологічного виміру (I_{ev}) оцінюється за допомогою відомого індексу ESI (Environmental Sustainability Index), розрахованого Центром з

екологічного законодавства та політики Єльського університету (США) для 146 країн світу. Індекс ESI сформований з 21 екологічного індикатора, які, у свою чергу, розраховувалися на основі використання 76 наборів екологічних даних про стан природних ресурсів у країні, рівень забруднення навколишнього середовища в минулому і сьогодні, зусилля країни на ниві управління екологічним станом, здатність країни покращити екологічні характеристики та інше.

Індекс *ESI* кількісно визначає здатність тієї чи іншої країни захищати своє навколишнє середовище як у поточний період часу, так і в довготерміновій перспективі, відповідно до таких п'яти критеріїв: наявність національної екологічної системи; можливість протидії екологічним впливам; зниження залежності людей від екологічних впливів; соціальні й інституціональні можливості країни відповідати на екологічні виклики; можливість глобального контролю за екологічним станом країни. Окрім того, цей індекс може використовуватися як потужний інструмент для прийняття рішень на аналітичній основі з урахуванням соціального та економічного вимірів сталого розвитку країни.

Світовими лідерами за індексом *ESI* у 2008–2009 рр. була Фінляндія, в якої індекс становив 0,75, Норвегія – 0,73, Швеція – 0,72, Ісландія – 0,71, Канада – 0,64. Країни-лідери мають порівняно непогані природні ресурси, невисоку щільність населення, вони досягли хороших успіхів в організації комплексних природоохоронних заходів. Україна посіла 81 місце з індексом 0,447 [442, 443].

Індекс соціального виміру (*Icv*) формується шляхом усереднення трьох глобальних індексів:

- 1) індексу якості і безпеки життя (*Iя*), розробленого міжнародною організацією Economist Intelligence Unit. Він формується за допомогою таких дев'яти індикаторів: ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності; середньої тривалості життя населення країни; рейтингу політичної стабільності і безпеки країни; кількості розлучених сімей на 1000

населення; рівня громадської активності (активність профспілок, громадських організацій та ін.); різниці за географічною широтою між кліматично теплішими і холоднішими регіонами країни; рівня безробіття в країні; рівня політичних і громадянських свобод в країні; співвідношення між середньою заробітною платою чоловіків і жінок. За індексом якості розвитку лідируючі місця у 2009 р. посідали Данія ($Iя=0,876$), друге – Австрія ($Iя=0,828$), третє – Словаччина ($Iя=0,807$), четверте – Коста Ріка ($Iя=0,759$), п'яте – Швейцарія ($Iя=0,750$). Україна зайняла 26 позицію з індексом 0,620 [443];

2) індексу людського розвитку ($Iлр$), що використовується програмою ООН United Nations Development Program та формується за допомогою трьох індикаторів: середньої тривалості життя населення країни; рівня освіченості та ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності. Із 177 країн лідерами за індексом людського розвитку є Норвегія, у 2009 р. він становив 0,965, Ісландія (0,960), Австралія (0,957), Ірландія (0,956), Швеція (0,951), Канада (0,95). Україна посіла 77 місце з індексом 0,774 [443];

3) індексу суспільства, заснованого на знаннях, або K -суспільства ($Iкс$), розробленого департаментом ООН з економічного і соціального розвитку – UNDESA. Цей індекс визначається трьома основними індикаторами: інтелектуальними активами суспільства; перспективністю розвитку суспільства та якістю розвитку суспільства, які, у свою чергу, формуються за допомогою 15 наборів даних про рівень охоплення молоді освітою та інформацією, інвестиційний клімат у країні, рівень корупції, нерівність розподілу матеріальних і соціальних благ (GINI-індекс), рівень дитячої смертності тощо. За даними ООН, яка визначила 45 кращих країн світу (серед 191) за індексом розвитку K -суспільства (станом на початок 2006 р.), п'ять країн мають найвищий рейтинг (Швеція, Данія, Норвегія, Швейцарія, Фінляндія) [443]. Вони є порівняно невеликими як за територією, наявними природними ресурсами, кількістю населення, так і за масштабами економіки. Україна в цьому переліку посідає 40 місце, а такі країни, як Росія і Китай взагалі в цей перелік не потрапляють.

Моніторинг індексів сталого розвитку показує, що країни-лідери не належать до супердержав із домінуючими економіками. Базові галузі промисловості цих країн не зорієнтовані на використання значних природних ресурсів і дешевої робочої сили. Характерна особливість цих країн – домінування у структурі доданої вартості їхніх економік значної частки інтелектуальної та високотехнологічної праці. Від початку 90-х років минулого століття ці країни активно розбудовували у себе модель «екологічної економіки» та «економіки знань». Вони почали масово виробляти нові знання, екосистемні товари і послуги, а через декілька років ввели до своєї стратегії ще один продуктивний фактор розвитку – соціальний капітал, гармонізувавши цим самим складові сталого розвитку, наблизившись максимально до моделі розумного (*Smart*) суспільства.

Запропонована в Стратегії сталого розвитку та структурно-інноваційної перебудови України на 2004–2015 рр. система індикаторів (див. табл. 3.16) характеризує економічний, соціальний, екологічний аспекти розвитку досить поверхнево.

Таблиця 3.16

Індикатори сталого розвитку у Стратегії сталого розвитку України [393]

Індикатори економічного розвитку	Індикатори соціального розвитку	Індикатори охорони довкілля і раціонального природовикористання
1	2	3
<ul style="list-style-type: none"> • ВВП у розрахунку на одного жителя, тис. грн. • Індекс промислового виробництва • Індекс внутрішнього сукупного реального попиту • Індекс валового споживання • Індекс валового нагромадження основного капіталу • Частка видобувної галузі в обсягах промислового виробництва • Частка обробної галузі в обсягах промислового виробництва 	<ul style="list-style-type: none"> • Середня очікувана при народженні тривалість життя, років • Рівень зайнятості населення, визначений за методологією Міжнародної організації праці, % загальної кількості населення у віці 15-70 років • Доходи в розрахунку на одну особу, грн. на рік 	<ul style="list-style-type: none"> • Сумарні викиди парникових газів • Загальні викиди парникових газів від промислових процесів • Скидання забруднених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти • Сумарний водозабір • Споживання свіжої води на виробничі потреби • Загальне відведення нормативно очищених вод • Обсяг оборотної і послідовно використаної води

1	2	3
<ul style="list-style-type: none"> • Обсяг сукупних інвестицій у основний капітал, млн. грн. • Коефіцієнт інтенсивності оновлення основних фондів • Обсяг науково-дослідних та науково-технічних робіт, млн. грн. • Імпорт товарів і послуг, млрд. дол. США • Експорт товарів і послуг, млрд. дол. США • Обсяг прямих іноземних інвестицій, млрд. дол. США. 	<ul style="list-style-type: none"> • Рівень безробіття, визначений за методологією Міжнародної організації праці, % загальної кількості економічно активного населення у віці 15-70 років • Рівень бідності, % населення, що проживає за офіційно визначеною межею бідності 	<ul style="list-style-type: none"> • Площа сільсько-господарських угідь • Загальна площа лісів • Наявність токсичних промислових відходів у сховищах організованого складування та на території підприємств • Утворення нових відходів • Площа об'єктів природно-заповідного фонду

Аналіз даної системи показників засвідчує, що в ній нівелюється секторний та ринковий підхід до визначення індикаторів розвитку. Така ситуація не дозволяє розглядати системно проблему сталого розвитку. Система показників є неповною, базується на вибіркових індикаторах соціально-економічного розвитку, не враховує основні макроекономічні пропорції та не дозволяє простежити можливий інтегральний ефект від функціонування усіх секторів національної економіки, і найголовніше – показники не мають достатнього інформаційно-аналітичного обґрунтування оптимальної величини, не відображають зрізи стійкого розвитку інституційних секторів національної економіки.

Необхідно, щоб для кожного інституційного сектору економіки визначався рекомендований параметр сталого розвитку. Рекомендовані значення цих параметрів обґрунтовані в табл. 3.17. Вони базуються на концептуальних положеннях макроекономіки, основних економічних пропорціях і залежностях, що дають змогу забезпечити збалансований розвиток секторів і ринків національної економіки, а також на висновках міжнародних інституцій, передусім комісії сталого розвитку ООН, Світового банку, ЄС.

Оцінка коефіцієнтів сталого розвитку за табл. 3.17 дозволяє зафіксувати порушення показників бюджетизації економіки, збільшення дефіциту державного бюджету та зростання державного боргу, що призводить до скороченням фінансування соціальних проектів. Це, в свою чергу, суперечить принципам створення моделі соціально-орієнтованої економіки та зменшує регулятивну здатність уряду забезпечувати макрофінансову стабільність чи здійснювати фінансування непередбачених витрат.

Таблиця 3.17

Пропоновані параметри сталого розвитку для секторів економіки України та їхня оцінка у 2010 р.¹

№ п/п	Показники сталого розвитку	Індикатори сталості	Гранично допустиме (оптимальне) значення параметру стійкості	Значення параметр у для 2010 р.	Коефіцієнт сталого розвитку
1	2	3	4	5	6
Сектор державних установ та організацій					
1.	Рівень дефіциту державного бюджету	Відображає перевищення витрат над доходами. Визнається у % до дохідної частини державного бюджету або у % до ВВП.	До 10% дохідної частини державного бюджету впродовж кількох років або до 3% ВВП.	6,1% ВВП	0,49
2.	Рівень бюджетизації економіки	Відображає рівень соціальної орієнтованості економічної системи країни. Визначається як % витрат Зведеного бюджету України у ВВП.	Країна є соціально-орієнтованою, в якій рівень бюджетизації складає не менше 40-50% ВВП.	33,5% ВВП	0,67
3.	Питома вага державних інвестицій в національну економіку	Характеризує довгостроковий потенціал державного сектору. Визначається як співвідношення державних інвестицій до загального обсягу інвестування в економіку або до ВВП країни.	10% валових інвестицій 3% ВВП	2,9 % ВВП	0,9

Продовж. табл. 3.17

1	2	3	4	5	6
4.	Податкове навантаження	Відношення суми вилучених податків до суми створених доходів суб'єктами господарювання національної економіки.	Не більше 50% суми створених доходів суб'єктами господарювання національної економіки.	35% ВВП 53,3% доходів	0,9
Сектор фінансових корпорацій					
1.	Стабільність цін	Річний рівень інфляції (зростання цін на товари та послуги), у %.	Зростання темпів інфляції не більше як на 50% впродовж одного-двох років. Або не більше 10% упродовж необмеженого часу.	14,5% протягом року	3,4
2.	Золотова-валютний запас країни	Характеризує можливість ліквідувати непередбачені державні витрати, повертати зовнішні борги. Вимірюється у % дохідної частини державного бюджету або у % до ВВП країни.	Не менше 10% ВВП.	24,5 % ВВП (33,539 млрд. дол.)	2,45
3.	Валовий зовнішній борг країни	Реальна здатність країни повернути борг, реструктурувати його, покрити за рахунок активів чи позик. Вимірюється величиною боргу у % до ВВП, дохідної частини державного бюджету або у % фінансових активів національного багатства.	Не більше 50% ВВП при періоді повернення боргу 10 років (критична межа боргу за даними Світового банку). Не більше 20% навантаження на Зведений бюджет України впродовж одного року. Не більше 5% фінансових активів країни.	85,7% ВВП (64,3% ВВП гарантований державою)	0,58
4.	Внутрішній борг країни	Здатність країни повернути борг шляхом реструктуризації, емісії державних цінних паперів, використання золотовалютного запасу.	Не більше 60% ВВП (згідно з Бюджетним кодексом України). Не більше 67% ВВП в рамках Паризького клубу за Неапольською угодою 1994 р. Не більше 20% навантаження на державний бюджет.	35,7% ВВП	1,7

Продовж. табл. 3.17

1	2	3	4	5	6
5.	Обслуговування боргу	Відношення поточних платежів з обслуговування боргу до величини доходу державного бюджету	Не більше 20% доходу бюджету.	8,0%	2,5
6.	Дефіцит платіжного балансу	Перевищення імпорту над експортом, зовнішніх платежів над зовнішніми надходженнями, визначається у % до золотовалютного запасу країни.	Не більше 5% золотовалютного запасу упродовж одного року. Не більше 20% золотовалютного запасу впродовж кількох років.	7,5% золотовалютного запасу 1,9 % ВВП	0,66
7.	Величина грошової маси	Характеризує ступінь монетизації економіки. Вимірюється як % грошової маси в обігу до ВВП країни або до величини всієї грошової маси.	60% ВВП країни. Темпи приросту грошової маси повинні відповідати темпам приросту виробництва. Темп приросту грошової маси: готівки (чеки, банкноти, вклади до запитання та ін.) – на рівні 3% на рік; потенційних грошей (строкових вкладів і облігацій державних позик) – 1%. Загалом приріст не може бути більшим за 4–5% річних.	54,6% ВВП	0,91
8.	Рівень нагромадження капіталу у ВВП	Характеризує здатність національної економіки до розширеного відтворення.	Не менше 10% ВВП.	37,8% ВВП	3,8
9.	Швидкість обороту грошової маси, кількість оборотів за рік	Характеризує здатність грошової маси обслуговувати грошовий обіг.	До 10 оборотів за рік.	2 обороти за рік	0,2

Продовж. табл. 3.17

1	2	3	4	5	6
10.	Гранична девальвація національної валюти	Характеризує стабільність і передбачуваність змін курсу національної грошової одиниці.	Курс національної валюти щодо іноземних валют не може знецінюватись більше, ніж на 2% протягом одного фінансового року.	1,9%	1,05
11.	Гранична максимальна облікова ставка НБУ	Впливає на формування рівня банківського проценту в країні.	Гранична максимальна облікова ставка 5%.	7,75%	1,55
Сектор домашніх господарств					
1.	Відношення середньої зарплати до прожиткового мінімуму, разів	Характеризує рівень життя.	Не менше 3 разів.	(2239 грн/888 грн.)-	0,83
2.	Рівень безробіття (за методологією МОП), %	Впливає на ВВП країни (Закон Оукена).	Не більше 10%.	9,1	1,1
3.	Рівень тривалого безробіття у працездатному віці, в %	Впливає на рівень сукупних витрат, а також на обсяги тіньової економіки. Визначається через відношення чисельності безробітних понад шість місяців до загальної чисельності безробітних).	Не більше 25%.	9,1%	2,7
4.	Частка населення із сукупними витратами нижче прожиткового мінімуму, %	Ефективність споживчих витрат домашніх господарств.	Не більше 40%.	78%	0,51
5.	Наявність житлового фонду на одну особу, в м ²	Забезпеченість житлом.	Не менше 25 м ² .	21,2 м ²	0,84

1	2	3	4	5	6
6.	Обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я, % до ВВП	Можливість отримання суспільних послуг.	Не менше 4%.	0,4% ВВП (19,7 млрд.грн)	0,1
7.	Обсяг видатків зведеного бюджету на освіту, % до ВВП	Можливість отримання суспільних послуг.	Не менше 8,3%.	1,8% ВВП (19,7 млрд.грн.)	0,22
8.	Чистий коефіцієнт відтворення населення	Відтворення трудового потенціалу, вплив на інтегральні результати функціонування економіки з позицій сукупних споживчих витрат.	Не менше 1.	-5,4	0,15
Сектор закордону					
1.	Коефіцієнт покриття імпорту експортом (відношення між обсягами експорту та імпорту), разів	Характеризує вплив зовнішнього вкладу на сукупні витрати економіки.	Не менше 1.	0,94	0,9
2.	Відношення обсягу імпорту до ВВП, %	Визначає безпеку національної економіки у зовнішній торгівлі.	Не більше відношення величини критичного імпорту ВВП (50%).	52,6	0,95
3.	Частка імпорту палива з однієї країни (компанії) в загальному його обсязі, %	Ступінь енергетичної залежності країни від інших країн.	Не більше 30%.	45%	0,6

Продовж. табл. 3.17

1	2	3	4	5	6
4.	Сальдо поточного рахунку, % ВВП	Спроможність країни відповідати за власними борговими зобов'язаннями.	$\geq (-5\%)$ ВВП	-1,9	2,6
Сектор нефінансових корпорацій					
1.	Енергоємність ВВП, кг умо. палива/ 1 грн.	Характеризує можливість енергозбереження	0,2-0,5	0,68	0,73
2.	Матеріалоємність, в грн./грн.	Характеризує можливість раціонального використання матеріалів.	$\leq 0,5$	0,59	0,84
3.	Фондоємність, в грн./грн.	Характеризує вартість основних виробничих фондів, яка припадає на одиницю вартості валової продукції.	$\leq 1,15$	2,75	0,42
4.	Природоємність	Інтегрований показник споживання енергоносіїв, води, шкідливості викидів.	$\leq 1,00$	8,7	0,11
5.	Ступінь зносу основних фондів	Відображає технологічну спроможність виробництва.	≤ 35	59	0,59
6.	Індекс промислового виробництва	Характеризує спроможність до зростання.	$\geq 100\%$	111	1,1
7.	Кількість малих підприємств, одиниць на 10000 населення	Характеризує спроможність впроваджувати інновації, сприяти зростанню зайнятості.	≥ 400 (за стандартами країн ЄС) ≥ 800 (в США)	75	0,18
8.	Частка підприємств, що впроваджували інновації, науково-технічні розробки, в %	Спроможність посилювати інноваційну, ноосферизовану активність національної економіки.	$\geq 50\%$	13,8	0,28

¹ Примітка: складено автором на основі параметрів комісії сталого розвитку ООН, Маастрихтських домовленостей в рамках Європейського Союзу, висновків національних експертів, висновків Світового банку.

Макроекономічну загрозу становить також показник валового зовнішнього боргу, який за рівнем відповідності параметрам сталого розвитку складає 0,58, що в 1,7 рази перевищує допустиму величину. Така ситуація суттєво впливає на здатність країни обслуговувати власні боргові зобов'язання. Позитивним у цьому контексті може бути тільки той факт, що показники внутрішньої заборгованості знаходяться у допустимій площині сталого розвитку.

Фінансовий сектор визначає економічність та ефективність функціонування національної економіки загалом і найбільше реагує на внутрішні та зовнішні загрози, ніж матеріально-речові процеси й об'єкти в економіці. Сталі параметри функціонування даного сектору вказують на недостатній рівень монетизації економіки, відхилення допустимої величини грошової маси від верхньої межі на 25%, що скорочує сукупні витрати економіки. Фактичний сталий показник дефіциту платіжного балансу (0,66) практично в 1,5 рази більший від допустимого значення показника сталого розвитку, що вказує на скорочення інвестиційних надходжень до економіки України. Високий рівень процентних ставок на ринку позичкових капіталів, який є результатом політики дорогих грошей Центрального банку, зменшує кредитну активність реального сектору, що, насамперед, розмиває сектор малого й середнього бізнесу, деформуючи тим самим ринкове середовище.

Аналіз оптимальних параметрів функціонування сектору домашніх господарств за показниками сталого розвитку показує на вкрай негативну ситуацію із отриманням суспільних послуг з охорони здоров'я, освіти, які становлять лише 10% та 22% від мінімально необхідного значення сталого розвитку. Небезпечною є ситуація у сфері відтворення людських ресурсів, зокрема відхилення від параметру сталого розвитку на 85% нижче гранично допустимого рівня. За рівнем доходів громадян параметри співвідношення заробітної плати до прожиткового мінімуму також відхиляються в небезпечну зону, складаючи 83% від необхідного параметру сталого розвитку, що негативною мірою впливає на параметри якості життя населення. Критичним

є відхилення на 50% параметру частки населення із сукупними витратами нижче прожиткового мінімуму. За цим показником у 2010 р., за інформацією Світового економічного форуму, Україна мала одне із найнижчих показників у світі. Така ситуація сигналізує про вкрай небезпечну тенденцію посилення зубожіння населення.

Функціонування сектору закордону з позицій дотримання параметрів сталого розвитку вказує на негативні параметри покриття імпорту експортом і на величину критичного імпорту, особливо в частині імпорту енергоносіїв з однієї країни (наприклад, з Росії – 45%), що суттєво впливатиме на енергетичну безпеку країни в перспективі і вимагає диверсифікації джерел імпорту палива.

Фінансування сектору нефінансових корпорацій показує на значне відхилення показників, що характеризують якість використання факторів виробництва, які є загрозою збереження можливостей для відтворення економічної системи.

Забезпечити і підтримувати необхідні значення цих параметрів необхідно за допомогою бюджетно-фінансового, грошово-кредитного, цінового, валютного регулювання, структурної, інвестиційної, зовнішньоекономічної політики. Для забезпечення збалансованості національної економіки процес забезпечення сталого розвитку доцільно позиціонувати в розрізі короткострокового та довгострокового періодів. У короткостроковій перспективі необхідно підтримувати запропоновані економічні індикатори сталого розвитку секторів національної економіки. У довгостроковій варто дбати про екологічний вектор сталого розвитку (збереження і відновлення природних екосистем, стабілізацію та поліпшення якості навколишнього середовища, зниження викидів шкідливих речовин тощо) та його соціальну складову (збільшення середньої тривалості життя населення, поліпшення середовища існування людини, розвиток соціальної активності, висока якість надання суспільних послуг).

Для забезпечення сталого розвитку необхідно комплексно вирішити питання:

- екологічної безпеки: збереження і відновлення природних екосистем, стабілізація та поліпшення якості навколишнього середовища, зниження викидів шкідливих речовин;
- економічної стабільності: створення соціально й екологічно ефективної економіки, що забезпечує гідний рівень життя громадян, конкурентоспроможність національної економіки на основі збалансованого використання наявних факторів виробництва;
- соціального благополуччя: основною метою є збільшення середньої тривалості життя населення, планування родини та раціоналізація особистого споживання, поліпшення середовища існування людини, розвиток соціальної активності, забезпечення рівних можливостей в одержанні медичної допомоги, соціальний захист уразливих груп населення.

Президент України у Програмі економічних реформ на 2010–2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [264] вказує на необхідність покращення економічної складової сталого розвитку шляхом стабілізації державного бюджету для подолання дисбалансів, неефективних видатків, реформування податкової системи для зменшення фіскального навантаження на бізнес, розвитку фінансового сектору, поліпшення бізнес клімату та залучення інвестицій у національну економіку, модернізації інфраструктури та базових галузей економіки.

Тому дослідження оптимізації організаційно-економічного механізму в державному управлінні довгостроковим розвитком національної економіки повинно зосереджуватися саме на посиленні економічної складової управління, обґрунтуванні комплексу заходів з формування ефективної структури економіки, стимулювання платоспроможного попиту населення, створення умов для стійкого економічного зростання, реалізація ефективної інвестиційної та інноваційної політики, ефективного вирішення соціальних проблем.

3.3. Моніторинг конкурентоспроможності національної економіки

Крім проаналізованих параметрів підтримки цілісного розвитку національної економіки важливе місце в системі управління довгостроковим розвитком національної економіки займає індикатор конкурентоспроможності, який представлений в роботі показниками конкурентоспроможного розвитку, інноваційної активності, ноосферизованого розвитку. Як зазначалося в другому розділі, при обґрунтуванні індикаторів управління довгостроковим розвитком національної економіки для оцінювання конкурентного розвитку будь-якої національної економіки використовують оцінку ресурсного потенціалу, факторний аналіз змін позицій країни на міжнародних ринках, рейтингові оцінки стану економіки за певною системою показників, які використовуються в системі міжнародних зіставлень. В контексті нашого дисертаційного дослідження інформативно насиченим є рейтинговий підхід, оскільки він дає змогу оцінити параметри національної конкурентоспроможності у глобальному просторі в динаміці міжкраїнних порівнянь та виявити фактори впливу національних політик на її ключові параметри та можливості тієї чи іншої держави досягти кращої якості життя.

Сучасні оцінки загальної конкурентоспроможності країн у міжнародній практиці базуються на композиції широкого спектра економічних показників та їх ієрархічному зіставленні, систематизація основних із них представлена в додатку Е. Відповідно до цих показників оцінювання конкурентоспроможності національних економік у системі світового господарства здійснюється здебільшого на основі рівня технологічного розвитку, продуктивності праці, якості й ефективності державного управління, сприятливого бізнес-клімату, рівня економічної свободи, ступеня глобалізації економіки, рівня розвитку людського потенціалу, потенціалу зовнішніх запозичень, рівня корумпованості суспільства тощо.

Найпоширенішим в практиці оцінювання індексу глобальної конкурентоспроможності є методика Світового економічного форуму (СЕФ), яка передбачає оцінку індексів глобальної конкурентоспроможності й економічної свободи. Ця оцінка здійснюється в розрізі трьох груп показників: 1) основних, що визначають ефективність роботи державних інституцій; 2) показників, що визначають ефективність розвитку секторів національної економіки; 3) показників інновацій та розвитку. Зазначені показники розглядаються в розрізі трьох стадій конкурентного розвитку: факторної, орієнтованої на ефективність та орієнтованої на інновації з відповідними ваговими коефіцієнтами (див. табл. 3.18).

Таблиця 3.18

Складові конкурентоспроможності національної економіки в рамках рейтингів Світового економічного форуму (СЕФ)¹

Складові індексу та їхня питома вага, в %	Стадія факторної орієнтованості (для країн з ВВП на одну людину до 2000 дол. США)	Стадія орієнтованості на ефективність (для країн з ВВП на одну людину від 2000 до 3000 дол. США)	Стадія орієнтованості на інновації (для країн з ВВП на одну людину більше 17000 дол. США)
<i>Базові вимоги:</i> Державні та приватні інституції Інфраструктура Макроекономічна стабільність Охорона здоров'я та початкова освіта	60%	40%	20%
<i>Показники, що підсилюють ефективність:</i> Вища освіта та професійна підготовка Ефективність ринку товарів Ефективність ринку праці Рівень розвитку фінансового ринку Оснащення новітніми технологіями Розмір ринку	35%	50%	50%
<i>Показники інноваційного розвитку:</i> Рівень розвитку бізнесу Інноваційна активність	5%	10%	30%

¹ Примітка: складено на основі інформації СЕФ [440].

Україна знаходиться на стадії переходу на ефективно орієнтовану економіку і за трьома групами індексів глобальної конкурентоспроможності найгірші позиції у 2010–2011 рр. має за показниками макроекономічної стабільності (106 позиція у світовому рейтингу із можливих 133) та показником роботи державних і приватних інституцій (120 рейтингова позиція).

Така ситуація є наслідком неефективної політики стимулювання державою підприємницької активності та власне неефективне функціонування державних інституцій, низький рівень якості та високу корумпованість владних структур. Така інформація про оцінювання глобальної конкурентоспроможності України СЕФ (див. рис. 3.6) дає змогу оцінити основні фактори, які визначають конкурентоспроможність національної економіки з позицій забезпечення базових передумов конкурентного розвитку, підвищення ефективності національної економіки та вдосконалення її інноваційної складової.

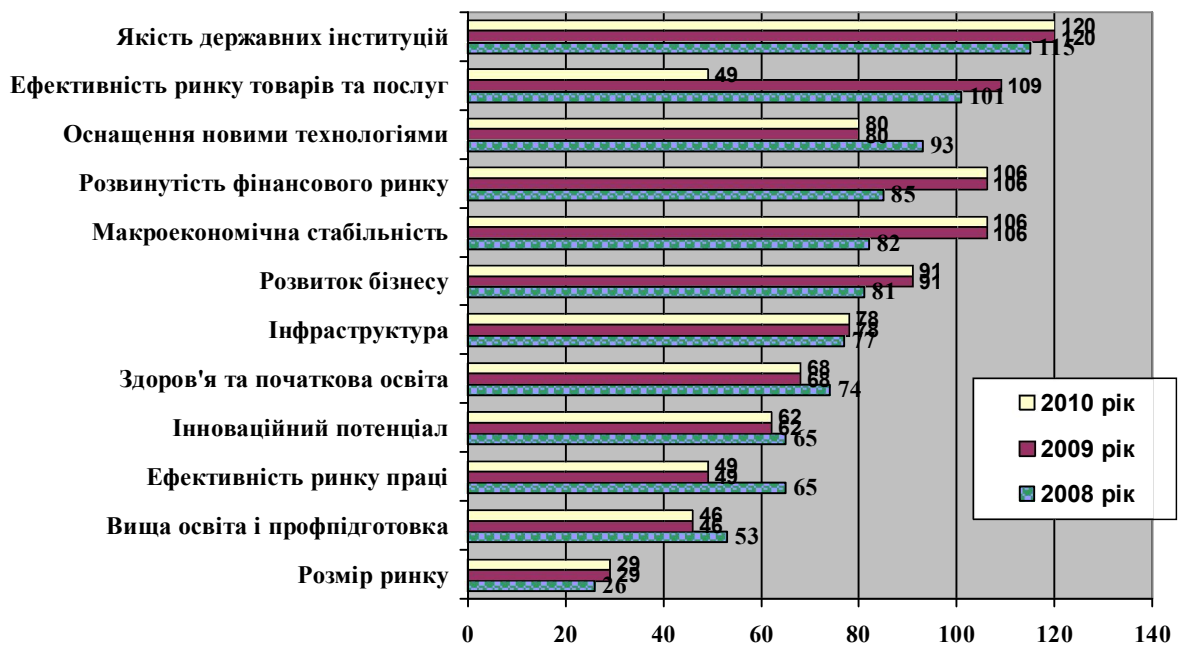

Рис. 3.6. Рейтинги України у розрізі складових глобальної конкурентоспроможності за 2008 -2010 рр.¹

¹Примітка: побудовано на основі Звіту СЕФ [440].

Серед них найбільший дестимулюючий вплив має низька якість роботи державних інституцій, тоді як стимулятором конкурентоспроможності України є висока ємність ринку, розвиток освіти, висока професійна підготовка, інноваційний потенціал національної економіки. Якщо порівняти рейтингові позиції України із показниками конкурентоспроможного розвитку національних економік, зорієнтованих на ефективність за енеограмою на рис. 3.7., то можна простежити позитивну тенденцію випередження параметрів розвитку України відносно середньосвітових значень за ємністю споживчого ринку, розвитком освіти, інноваційною активністю і значним відставанням за параметрами, які характеризують збалансованість розвитку національних економік. Однак загальна оцінка вказує на скорочення рейтингового потенціалу України за останні 5 років з 4,09 до 3,9 балів при максимально можливому рейтингу у 7 балів.

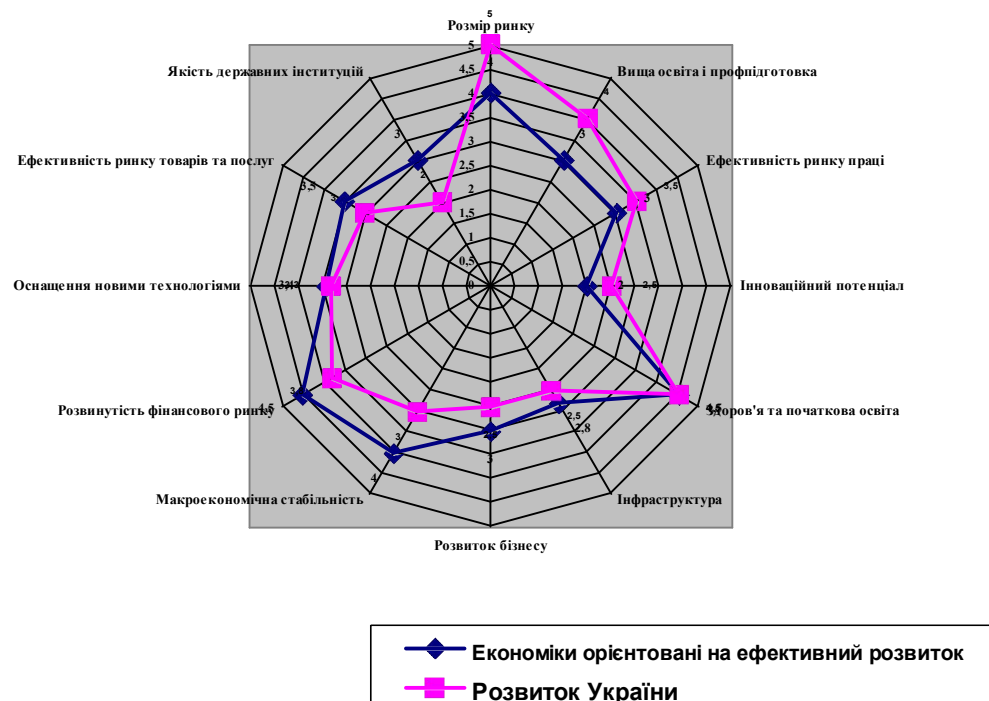

Рис. 3.7. Показники конкурентоспроможного розвитку України з іншими економіками, зорієтованими на ефективність у 2010 р.¹

¹ Примітка: побудовано на основі інформації Світового економічного форуму [440].

За результатами функціональних оглядів, проведених СЕФ та Глобальною радою бізнесу щодо індексу довіри інвесторів, основними факторами, які підривають конкурентоспроможність України є: 1) неефективна макроекономічна політика; 2) обмежений доступ суб'єктів господарювання до кредитних ресурсів; 3) корупційні прояви; 4) урядова нестабільність (адміністративні шоки); 5) недосконала система податкового регулювання; 6) низька якість адміністративних послуг державного сектору.

За внутрішньосистемною оцінкою конкурентоспроможності національної економіки, яку було проведено експертним шляхом за участю начальників і заступників начальників територіальних відділень Антимонопольного комітету України, голів обласних та районних державних адміністрацій, серед факторів, що впливають на конкуренцію Україні було визначено: скорочення внутрішнього платоспроможного попиту, нераціональна експортно-імпортна структура, краща якість та доступні ціни імпортних товарів, витіснення вітчизняних товарів із внутрішнього та зовнішнього ринків, відтік робочої сили та капіталу, скорочення виробництва та робочих місць, поширення «тіньової» економіки.

Індекс економічної свободи базується на 10-ти індексах: свободи бізнесу, свободи торгівлі, податкової свободи, державних витрат, грошової свободи, свободи інвестицій, фінансової свободи, захисту прав власності, свободи від корупції, свободи трудових стосунків, які оцінюються за шкалою від 0 до 100, причому, показник 100 відповідає максимальній свободі. Вага кожного з 10 факторів вважається однаковою, тому загальний індекс – це середнє арифметичне від показників. Усі країни за цим індексом діляться на такі групи: вільні, з показником 80–100; в основному вільні, з показником 70–79,9; помірно вільні, з показником 60–69,9; в основному невольні, з показником 50–59,9; деспотичні, з показником 0–49,9. За даним показником найвище значення у світовому рейтингу Україна мала у 2005 р. (55,8), а найнижче – у 2010 р. (46,4), отримавши 152 рейтингову позицію, була віднесена до країн з обмеженою економічною свободою. Структура показників даного індексу для України подана в додатку Е (табл. Е.2).

Найнижчі показники за цим індексом Україна має за свободою інвестицій (20) та свободою від корупції (22).

Оцінювання конкурентоспроможності національної економіки (див. табл. 3.19) за індексами глобальної конкурентоспроможності, економічної свободи СЕФ, за рівнем продуктивності праці, який використовується в ЄС для дослідження конкурентоспроможності зростання національних економік, дає змогу констатувати (впродовж 2000–2010 рр.) негативну динаміку скорочення рівня продуктивності праці, яка майже в 6 разів нижча від середньоєвропейського значення, скорочення індексу економічної свободи та глобального індексу конкурентоспроможності.

Таблиця 3.19

**Рейтингові оцінки конкурентоспроможності України
за 2000-2010 рр.¹**

Роки	Рівень продуктивності праці, в грн. на 1 людину за 1 год.	Співвідношення продуктивності праці в Україні до середнього значення ЄС	Індекс економічної свободи, в %	Співвідношення індексу економічної свободи України до середньосвітового значення	Співвідношення індексу глобальної конкурентоспроможності (GCI) України до середньосвітового значення
2000	6,925	0,039	47,8	0,802	0,712
2001	9,9	0,056	48,5	0,814	0,734
2002	10,761	0,061	48,2	0,809	0,925
2003	13,515	0,077	51,1	0,857	0,963
2004	17,324	0,10	53,7	0,901	0,827
2005	21,748	0,12	55,8	0,936	0,808
2006	26,742	0,15	53,7	0,901	0,527
2007	35,125	0,20	51,5	0,864	0,557
2008	26,098	0,149	51,0	0,856	0,549
2009	29,673	0,169	48,8	0,819	0,609
2010	30,53	0,174	46,4	0,779	0,616

¹Примітка: розраховано автором на основі інформації Світового економічного форуму та інформації Державної служби статистики України [258].

Період 2004–2007 рр. дозволив підвищити конкурентні позиції України у системі міжнародних зіставлень. Він, по суті, став як політичним, так і інституційним ренесансом, під час якого було розроблено низку стратегій, концепцій, в яких конкурентоспроможний розвиток почав позиціонуватися як пріоритетний напрямок довгострокового розвитку України. Відсутність

необхідної державної підтримки подальших структурних трансформацій на фоні світової фінансової кризи зумовило скорочення рівня конкурентоспроможності України.

Проведений нами кореляційно-регресивний аналіз впливу основних факторів, що визначають якість використання факторів виробництва, які були проаналізовані в параграфі 3.1. на показник конкурентоспроможності України, показав, що найбільший вплив здійснювали і будуть здійснювати параметри, що визначають природоємність національного виробництва, підвищення його екологізації, про що свідчать відповідні параметри коефіцієнтів апроксимації (див. табл. 3.20).

Таблиця 3.20

Моделювання впливу факторів виробництва на конкурентоспроможність національної економіки¹

Якісні параметри використання факторів виробництва	Прогнозна модель впливу фактору на конкурентоспроможність національної економіки (продуктивність праці)	Коефіцієнт апроксимації
1	2	3
Енергоємність (кг. ум.п./грн) (відношення витрат електроенергії до ВВП)	$y = e^{7,101-5,232x}$, $R = 0,9543$ $y = e^{1,938} \cdot x^{-4,263}$, $R = 0,94797$	0,95
Природоємність, кг викидів на 1 грн. (відношення шкідливих викидів до ВВП)	$y = e^{-1,2938} \cdot x^{-4,263}$, $R = 0,94797$ $y = e^{3,9707-60,169x}$, $R = 0,98036$	0,98
Матеріалоємність грн./грн., (відношення матеріальних витрат до ВВП)	$y = -2,5626 + 89,683x - 64,165x^2$, $R = 0,9472$ $y = e^{4,6221-1,812x}$, $R = 0,9193$	0,94
Фондоємність (грн./грн.) (відношення вартості основних фондів до ВВП)	$y = 71,601 - 42,457 \ln(x)$, $R = 0,9287$ $y = e^{5,9187} \cdot x^{-2,5031}$, $R = 0,9624$ $y = e^{5,2995-0,70463x}$, $R = 0,9622$ $y = \frac{1}{-0,099982 + 0,047838x}$, $R = 0,9428$	0,96
Наукоємність (відношення витрат на науково-дослідні і ДКР до ВВП)	$y = e^{3,5891-0,0006463x}$, $R = 0,5302$	0,53

¹Примітка: розраховано автором з використанням пакету статичної обробки даних STADIA..

Це ще раз підтверджує доречність реалізації моделі сталого розвитку національної економіки, необхідності збільшення витрат на розвиток високих

технологій, які забезпечували б високу продуктивність праці, зниженням навантаження на навколишнє середовище.

Ефективність підтримки державою інноваційної моделі розвитку доцільно простежити через показники: кількості інноваційно-активних підприємств та їх питомої ваги в загальному обсязі промислових підприємств, витрат суб'єктів господарювання на інноваційну діяльність, комерціалізації інновацій, питомої інновацій в загальному обсязі національного виробництва, структури джерел фінансування інноваційної діяльності, розвитку інноваційної інфраструктури (див. табл. 3.21).

Таблиця 3.21

Показники, що характеризують інноваційну активність економіки України за 2000-2010 рр.¹

Роки	ВВП, в млрд. грн.	Кількість підприємств, що займаються інноваціями	Питома вага інноваційних підприємств в загальній кількості, в %	Витрати на інновації, в млн. грн.	Впроваджено прогресивних ресурсозберігаючих технологічних процесів	Впроваджено інноваційної продукції (найменувань)	В т.ч. нової техніки	Питома вага інноваційної продукції в промисловій продукції, в %	Інтегральна оцінка інноваційної активності підприємств України
2000	170	1492	18	1760	1403	15323	631	6	0,67
2001	204,2	1368	16,5	1979	1421	19484	610	6,8	0,70
2002	225,8	1254	18	3018	1142	22847	520	7	0,72
2003	267,3	1496	15,1	3059	1482	7416	710	5,6	0,65
2004	345,1	1359	13,7	4534	1727	3978	769	5,8	0,64
2005	441,4	1193	11,9	5751	1808	3152	657	6,5	0,62
2006	544,1	1118	11,1	6160	1145	2408	786	6,7	0,58
2007	720,7	1472	14,2	10850	1419	2526	881	6,7	0,69
2008	949,7	1348	13	11994	1647	2446	631	5,9	0,66
2009	913,3	1350	10,0	12201	1893	1989	513	4,8	0,61
2010	1094,6	1303	13,8	8045,5	2043	2408	663	3,8	0,67
Коефіцієнти кореляції з ВВП		-0,17	-0,53	0,77	0,64	-0,65	0,14	-0,72	-0,17

¹ Примітка: складено автором на основі інформації Державної служби статистики України [258].

Інформація таблиці вказує на вичерпання можливостей традиційних фундаментальних інноваційних ресурсів, які спричинили сучасну

інформаційну-комунікаційну хвилю науково-технічного розвитку, пасивність щодо інвестування в оновлення технологічної бази національної економіки. Так, скорочення кількості суб'єктів, що займалися інноваційною діяльністю за останні 10 років становить 28% (з 1492 одиниць до 1350 одиниць), що вказує на неефективний механізм державної підтримки інноваційної діяльності суб'єктів господарювання. Тому, можна зробити висновки про те, що за період 2000–2010 рр. кількість підприємств, які займалися інноваційною діяльністю, скоротилася з 18% до 13,8% і становила 1303 підприємства, що майже в 5 разів нижче від аналогічного показника розвинутих країн світу (70%).

Якщо аналізувати динаміку залежності ВВП від показників, що характеризують інноваційну діяльність підприємств України, то можна констатувати досить суттєву залежність ВВП України від витрат вітчизняних підприємств на інновації та впровадження нових технологій (відповідні коефіцієнти кореляції становлять 0,77 та 0,64). Низький коефіцієнт кореляції між ВВП та впровадженням нової техніки (0,14) вказує на недостатню дієвість діючих важелів стимулювання державою комерціалізації інновацій.

Позитивні тенденції спостерігаються у структурі інновацій, зокрема, в частині впровадження нової техніки та використання нових технологічних процесів, значного скорочення зазнали розробка і впровадження нових найменувань інноваційної продукції (див. рис. 3.8). Особливу увагу при дослідженні динаміки інноваційної активності вітчизняних підприємств варто приділяти впровадженню нових ресурсозберігаючих технологій, що має домінуюче значення при дотриманні моделі сталого розвитку національної економіки. В цьому контексті 2010 р. став найбільш продуктивним в питаннях інвестування у маловідходні і ресурсозберігаючі технології. Це, в свою чергу, є позитивною ознакою пристосування бізнесу до нових факторних обмежень і збільшує потенціал конкурентоспроможного зростання.

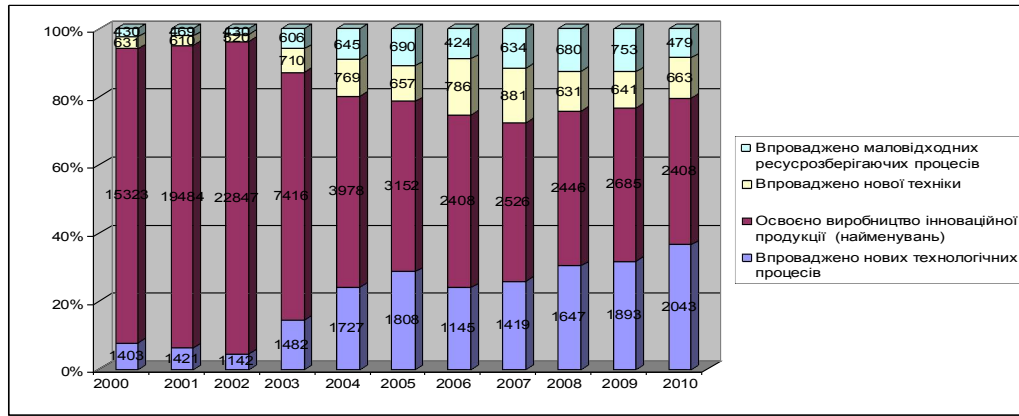

Рис. 3.8. Структура інноваційної діяльності підприємств України в розрізі основних видів інновацій¹

¹Примітка: побудовано з використанням інформації Державної служби статистики України [260].

Загалом інтегральна оцінка інноваційної активності національної економіки за моделлю середньгеометричної оцінки, з використанням методу стандартизації за максимальним значенням ряду, показує, що зростання інноваційної активності тривало з 2000 р. до 2004 р., а з 2004 р. до 2009 р. спостерігалось скорочення інноваційної активності, з 2010 р. інтегральний показник інноваційної активності відновив рівень 2000 р., що може вказувати про відновлення тенденцій зростання інноваційної активності підприємств України.

Якщо простежити інноваційну діяльність в розрізі регіонів України, то найбільша кількість, підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, припадає на Львівську (101) та Харківську (110) області і місто Київ (155), а найбільша кількість інноваційної продукції реалізується Волинською (24,7%), Луганською (17,6%), Черкаською (13,6%) областями (див. додаток М, табл. М.1., рис. М.1).

Ефективність інноваційної діяльності та забезпечення науково-технічного розвитку залежать від достатнього фінансового забезпечення. Впродовж 2000–2010 рр. найбільшу питому вагу у фінансуванні інноваційних витрат займають власні кошти суб'єктів господарювання (від 80 до 60%) (див. рис. 3.9, табл. 3.22).

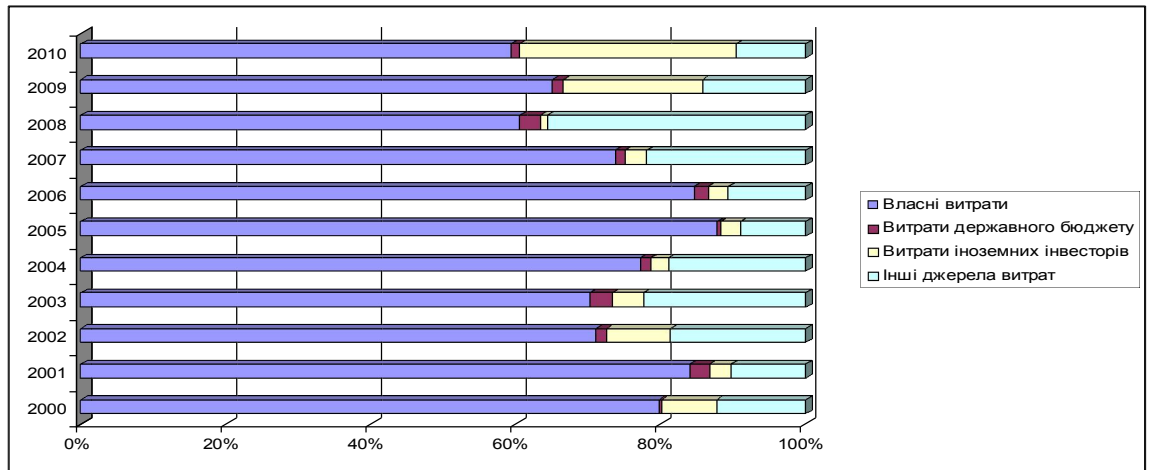

Рис. 3.9. Структура джерел фінансового забезпечення інноваційних витрат в Україні за 2000–2010 рр.¹

¹Примітка: побудовано з використанням інформації Державної служби статистики України [258].

Таблиця 3.22

**Джерела фінансового забезпечення інновацій в Україні
за 2000–2010 рр., млн. грн.¹**

Роки	Загальна сума витрат	Власні витрати	Витрати державного бюджету	Витрати іноземних інвесторів	Інші джерела витрат
2000	1757,1	1399,3	7,7	133,1	217
2001	1971,4	1654	55,8	58,5	203,1
2002	3013,8	2141,8	45,5	264,1	562,4
2003	3059,8	2148,4	93	130	688,4
2004	4534,6	3501,5	63,4	112,4	857,3
2005	5751,6	5045,4	28,1	157,9	520,2
2006	6160	5211,4	114,4	176,2	658
2007	10850,9	7999,6	144,8	321,8	2384,7
2008	11994,2	7264	336,9	115,4	4277,9
2009	7949,9	5169,4	127	1512,9	1140,6
2010	8045,5	4775,2	87	2411,4	771,9
Темпи росту 2010 до 2000 р., в разях	4,57	3,41	11,29	18,11	3,55

¹Примітка: складено автором на основі інформації Державної служби статистики України [258].

З 2009 р. збільшилася питома вага іноземних інвесторів у фінансуванні інновацій і у 2010 р. і становила майже 30% (24511,4) млн. грн. Одночасно частка державних витрат у фінансуванні інновацій скоротилась і склала 1,08% (87 млн. грн.), що становить приблизно 0,007% ВВП і не відповідає

задекларованій Законом України «Про інноваційну діяльність» величині 1,7% ВВП фінансування державою інновацій.

Характеризуючи ефективність функціонування інфраструктурних форм інноваційної діяльності (див. додаток М, табл. М.2) варто зазначити, що за період 2000–2008 рр. кількість інституційних одиниць розвитку інноваційного бізнесу зростає в 9 разів (з 1765 до 15822 одиниць). Станом на 01 січня 2009 р. у зонах інтенсивного науково-технічного розвитку реалізовувалося 339 інвестиційних проектів, із яких на технологічні парки припадає 175 проекти і 164 на спеціальні економічні зони, кошторисна вартість яких складає 4,6 млрд. дол. США, у тому числі обсяг іноземних інвестицій становить 2,2 млрд. дол. США (47,8% від загальної кошторисної вартості усіх інноваційних проектів). Економічна та соціальна ефективність функціонування технопарків очевидна (див. додаток М., табл. М.3). За період з 2000 р. по 2009 р. в технопарки було проінвестовано 505,392 млн. грн., обсяг реалізованої інноваційної продукції склав 12,17 млрд. грн., платежів до бюджетів усіх рівнів перераховано на суму майже 1 млрд. грн., створено 3,3 млн. нових робочих місць (див. додаток М., табл. М.3) [256].

У бізнес-інкубаторах активніше реалізуються інноваційні проекти. Зокрема, їх було реалізовано на суму понад 893 млн. грн., при цьому за результатами реалізації цих проектів до бюджетів усіх рівнів та державних цільових фондів було перераховано понад 123 млн. грн. (див. додаток М, табл. М. 4). В процесі реалізації цих проектів створено близько 49 тис. нових та збережено 52 тис. існуючих робочих місць, залучено інвестицій на суму 2,6 млрд. доларів США (або 56% кошторисної вартості проектів), реалізовано товарів, робіт, послуг на суму 66,2 млрд. грн., у тому числі на експорт – 33,7 млрд. грн., що становить 51% від загального обсягу реалізації; сплачено до бюджетів податків, зборів (обов'язкових платежів) на суму 7,7 млрд. грн.

Важливою складовою посилення конкурентних позицій національної економіки є забезпечення ноосферизації національної економіки, тобто сприяння розвитку економіки знань, яка сьогодні в міжнародних рейтингах

характеризує соціальну ефективність державного управління розвитком національної економіки.

Так, за оцінками Світового банку потенціалу економіки знань зі 140 країн світу Україна обіймає в рейтингу 51 позицію з індексами економіки знань 6,38 (економічні стимули та якість державного управління) й індексом суспільства знань 5,58 (інновації, освіта, розвиток людських ресурсів, інформаційно-комунікативні технології). І потенціал для подальшого зростання є досить суттєвий, оскільки за рівнем освіти в Україні індекс зріс з 7,91, до 8,15, інновацій – з 5,77 до 5,83, а інформаційно-комунікативних технологій – з 5,45 до 5,77 (див. табл. 3.23).

Таблиця 3.23

Аналіз показників економіки знань як джерела довгострокового розвитку економіки України за 2008–2010 рр.¹

Регіони	Індекс економіки знань		Індекси знань		Інституційний режим		Інновації		Освіта		Інформаційна інфраструктура	
	2008	2010	2008	2010	2008	2010	2008	2010	2008	2010	2008	2010
Україна	5,80	6,0	6,38	6,58	4,1	4,27	5,77	5,83	7,91	8,15	5,45	5,77
G7	8,76	8,72	8,93	8,91	8,4	8,15	9,19	9,19	8,73	8,75	8,89	8,8
Західна Європа	8,72	8,76	8,73	8,78	8,7	8,71	9,23	9,27	8,16	8,29	8,80	8,78
Східна Азія і Тихий океан	6,59	6,41	6,88	6,71	5,7	5,52	8,44	8,49	5,26	5,00	6,94	6,64
Європа та Центральна Азія	6,35	6,45	6,65	6,69	5,44	5,71	6,88	6,99	6,74	6,62	6,33	6,46
Світ	5,92	5,95	6,17	6,19	5,2	4,16	8,06	8,11	4,16	4,24	6,34	6,22

¹Примітка: складено автором на основі інформації Світового банку [452].

Для оцінки ноосферизованого розвитку України, вважаємо за доцільне за основу взяти методика швейцарського агентства Invest in Sweden Agency, або ISA, яка рівень ноосферизації оцінює в контексті розбудови економіки знань в розрізі наступних груп показників:

1) показники, що характеризують ноосферизовану складову конкурентоспроможності зростання національної економіки і містять: питому

вагу комерціалізованої інноваційної продукції, витрати на прикладні наукові розробки, кількість науково-технічних публікацій, зареєстрованих патентів та винаходів в Україні і за кордоном, в тому числі на 1 млн. населення;

2) показники державної підтримки інноваційної діяльності і винахідництва (державне замовлення на найважливіші новітні технології за пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки та технічне забезпечення науки, витрати на науково-дослідні і науково-конструкторські роботи, витрати на прикладні наукові та науково-технічні розробки з пріоритетних напрямів, витрати на наукові дослідження та розробки в державному бюджеті) та частка венчурного фінансування у ВВП;

3) показники, що характеризують місткість ринку знання й динаміку міжнародного обміну знаннями. Ця група охоплює кількість студентів, які навчаються у вузах I–IV рівнів акредитації, кількість випущених фахівців вузів I–IV рівнів акредитації, кількість аспірантів, докторантів, іноземних студентів, які навчаються у національних закладах освіти;

4) показники, що характеризують якість людського капіталу і містять показники розвитку системи освіти, частку вчених у загальній кількості зайнятих, кількість кандидатів та докторів економічних наук, кількість науковців; показники міграції висококваліфікованих працівників;

5) показники, що характеризують розвиненість національної інформаційної інфраструктури. Насамперед, це – показники розвитку інформаційно-комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, використання Інтернету, системи «Електронного врядування».

Характеризуючи ноосферизовану складову конкурентоспроможності національної економіки, особливу увагу необхідно приділити параметру конкурентоспроможності зростання, який залежить від інвестування у наукові та науково-технічні розробки, які забезпечують економічній системі якісно нові характеристики та впливають на зростання продуктивності праці. З табл. 3.24 можна простежити позитивну динаміку зростання витрат на виконання

наукових і науково-технічних робіт, однак їхня питома вага у ВВП України скоротилася за період з 1996 р. по 2010 р. на 34% і становила у 2010 р. 0,9%.

Таблиця 3.24

**Обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт в Україні
за 1996–2010 рр.¹**

Роки	Всього, у фактичних цінах, в млн. грн.	У тому числі витрати на:				Коефіцієнт конкурентоспроможності зростання (частка витрат на науково-технічні розробки у ВВП)	
		фундаментальні дослідження, в млн. грн.	прикладні дослідження, в млн. грн.	розробки, в млн. грн.	науково-технічні послуги, в млн. грн.	в % до ВВП	Нормалізований
1996	1111,7	140,6	321,6	606,9	42,6	1,36	1
1998	1269,0	205,5	297,5	682,8	83,2	1,24	0,911765
2000	1978,4	266,6	436,7	1106,3	168,8	1,16	0,852941
2001	2275,0	353,3	304,9	1317,2	299,6	1,11	0,816176
2002	2496,8	424,9	343,6	1386,6	341,7	1,11	0,816176
2003	3319,8	491,2	429,8	1900,2	498,6	1,24	0,911765
2004	4112,4	629,7	573,7	2214,0	695,0	1,19	0,875
2005	4818,6	902,1	708,9	2406,9	800,7	1,09	0,801471
2006	5354,6	1141,0	841,5	2741,6	630,5	0,98	0,720588
2007	6700,7	1504,0	1132,6	3303,1	761,0	0,93	0,683824
2008	8538,9	1927,4	1545,7	4088,2	977,7	0,90	0,661765
2009	8653,7	1916,6	1412,0	4215,9	1109,2	0,95	0,698529
2010	9867,1	2188,4	1617,1	5037,0	1024,6	0,90	0,661765
Темпи росту 2010 до 2000 рр., в рази	8,87	15,56	5,02	8,29	24,05	0,66	

¹ Примітка: складено автором на основі інформації Державної служби статистики України [258].

Концепцією науково-технологічного й інноваційного розвитку України передбачено, що дана величина повинна становити не менше 2,5% ВВП. Тоді як, скажімо, в Японії витрати на здійснення науково-технічних робіт складають 2,98% ВВП, у Швеції – 3,7%, в США – 2,69%, в Німеччині – 2,52%, Франції – 2,13%, Великобританії – 1,84% [9]. Тому можна стверджувати, що в Україні коефіцієнт конкурентоспроможності економічного зростання майже вдвічі нижчий від середньоєвропейських показників.

Позитивною є динаміка зростання прикладної частини науково-технічних розробок, кількість яких за період 1996–2010 рр. зроста майже в 5 разів, що вказує на зацікавленість суб'єктів господарювання використовувати нові розробки та винаходи. Однак кількість зареєстрованих патентів і винаходів, скоротилася за останні 10 років на третину, що вказує на недостатню зацікавленість суб'єктів національної економіки продукувати науково-технічні розробки та недостатню мотивацію державою даного процесу (див. табл. 3.25).

Таблиця 3.25

Характеристика національного ринку патентів і винаходів¹

Роки	Кількість науково-технічних публікацій	Кількість зареєстрованих і вданих патентів та винаходів в Україні	Кількість патентів і винаходів в Україні на 1 млн. насел.	Міжнародна реєстрація патентів України (за Мадридською угодою)
2000	2351	5772	0,12	4929
2001	2365	11670	0,23	5614
2002	2256	9178	0,19	5265
2003	2183	10983	0,23	6379
2004	2089	9907	0,21	6303
2005	3011	3719	0,07	8033
2006	3893	3705	0,08	9183
2007	4033	4060	0,09	9520
2008	4154	3832	0,08	10710
2009	4338	4002	0,083	8613
Темпи приросту 2009 р. до 2000 р., в %	84,51	-30,66	-30,83	74,74

¹ Примітка: складено автором на основі інформації Державної служби інтелектуальної власності України [257].

Так, витрати держави на підтримку ноосферизованих розробок у ВВП країни становлять приблизно 0,2% (див. табл. 3.26). При цьому на кожний 1 млн. населення в Україні патентується лише 0,083 розробок, тоді як у європейських країнах, наприклад, Швейцарії цей показник складає 114 розробок на 1 млн. чоловік. Характеризуючи державну підтримку ноосферизованого розвитку (див. табл. 3.26), необхідно констатувати збільшення за 2000–2009 рр. державних витрат на освіту з 4,2% до 7,2% ВВП.

Таблиця 3.26

Показники державної підтримки розвитку економіки знань в Україні¹

	2000р.	2001р.	2002р.	2003р.	2004р.	2005р.	2006р.	2007р.	2008р.	2009р.
Витрати на освіту за рахунок коштів державного бюджету, в млн. грн.	2750	3370	424,8	645,1	1006,8	1273,7	1389,6	1987,7	2917,6	3216,70
Видатки на освіту зведеного бюджету, в млн. грн.	7142,9	1061,3	12269	14977,7	18333,3	26801,8	33785,0	44333,6	60959,4	66773,6
Видатки на освіту у % до ВВП	4,2	4,7	5,4	5,6	5,3	5,7	6,1	5,7	5,9	7,2
Державне замовлення на підготовку бакалаврів, тис. осіб	100,4	111,4	124,0	127,0	131,7	139,3	140,5	145,0	111,8	100,62
Державне замовлення на підготовку магістрів, тис. осіб	10,5	11,7	13,8	15,2	22,8	28,3	29,0	32,3	28,6	25,74
Державне замовлення на найважливіші новітні технології, млн. грн.	12,002	33,51	36,17	35,25	174,5	140,8	299,43	330,0	650,81	221, 71
Витрати держбюджету на наукові та науково-технічні розробки, в млн. грн.	614,5	751,6	733,3	1070,7	1449,5	1711,2	2017,4	2815,4	3909,8	2175,9
Питома вага державних витрат на НДДКР у ВВП, в %	0,36	0,37	0,32	0,40	0,42	0,39	0,37	0,39	0,41	0,23
Венчурне фінансування, в млн. грн.	-	-	-	760,2	1522,7	4898,0	13926,3	40780	63265,0	83509,8
Питома вага венчурного фінансування у ВВП, в %	-	-	-	0,28	0,44	1,11	2,56	5,66	6,66	9,1
Коефіцієнт ефективності підтримки державою проектів ноосферизованого розвитку (див. додаток Н, табл. Н.3)	1	0,85	0,89	1,16	1,06	0,94	0,96	1,06	1,87	0,49

¹ Примітка: складено автором на основі інформації Державної служби статистики України та Державних програм економічного і соціального розвитку України за 2005-2010 рр. [258, 259].

Одночасно вклад державного фінансування на проведення важливих наукових досліджень залишається вкрай низьким – 0,23% ВВП у 2009 р., що в 10 разів менше від аналогічного показника країн ЄС (2,7–3,5%) [122]. Оцінка коефіцієнту ефективності підтримки державою ноосферизованого розвитку, методика визначення якого була обґрунтована в параграфі 2.4. дисертаційного дослідження, показала, що за період 2000–2010 рр. найефективнішою вона була у 2008 р. (див. додаток Н, табл. Н.3).

Погіршення стану фінансування науково-технологічної діяльності в Україні протягом останніх років зумовлено і скороченням державних замовлень на виконання наукових досліджень і розробок. Так, у 2010 р. (див. табл. 3.25) в рамках державного замовлення передбачено лише 243,2 млн. грн. для створення найновіших технологій, що 2,7 рази менше порівняно з 2008 р. Продовження такої тенденції є неприпустимим, адже тоді стане неможливим виконання Закону України «Про інноваційну діяльність» в частині державної підтримки розвитку та комерціалізації інновацій. Для держави важливе значення має сприяння розвитку венчурного інвестування, яке прискорює освоєння нових прогресивних науково-технічних розробок для створення конкурентоспроможних високотехнологічних продуктів і технологій, що має стратегічне значення для довгострокового зростання національної економіки. Відповідно до цього необхідно констатувати позитивну динаміку зростання венчурного інвестування у ВВП з 0,23% у 2003 р. до 9,1% у 2009 р.

Ноосферизований розвиток економіки визначається не тільки стимулюванням науково-дослідних розробок та їх комерціалізацією, а й розвитком ринку знань, зростанням якості освітянських послуг (див. табл. 3.27). В 2009–2010 рр. освітянські послуги в Україні надавали 904 заклади усіх рівнів акредитації та форм власності, серед яких 351 заклади III–IV рівнів акредитації. При цьому наукові дослідження проводяться лише у 164-ох, тоді як у розвинутих країнах з таким населенням кількість закладів III–IV рівнів акредитації не перевищує і сотні.

Таблиця 3.27

Характеристика ноосферизованого розвитку національної економіки за 2000–2010 рр.¹

Роки	Кількість організацій, які виконують наукові дослідження й розробки	Чисельність науковців, осіб	Чисельність докторів наук в економіці України, осіб	Чисельність кандидатів наук в економіці України, осіб	Кількість вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації	Кількість вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації	Кількість осіб, які навчаються у загальноосвітніх навчальних закладах на 10тис. населення, всього	Кількість аспірантів	Кількість докторантів	Іноземні студенти, які навчаються у національних закладах освіти	Кількість активних користувачів мережею Інтернет в Україні, млн. чол.	Інтегральний показник ноосферизованого розвитку ²
2000	1490	120773	10339	58741	313	664	1373	23295	1131	18621	0,016	0,943
2001	1479	113341	10603	60647	315	664	1372	24256	11106	19178	0,9	0,951
2002	1477	107447	11008	62673	318	645	1372	25288	1166	22023	1,1	0,947
2003	1487	104841	11259	64372	330	640	1269	27106	1220	25002	1,8	0,959
2004	1505	106603	11573	65839	339	624	1212	28412	1271	28426	3,5	0,96
2005	1510	105512	12014	68291	347	606	1151	29866	1315	32426	4,46	0,975
2006	1452	100245	12488	71893	347	606	1098	31293	1373	36673	5,9	0,981
2007	1404	96820	12845	74191	350	528	1047	32293	1418	39675	6,7	0,982
2008	1378	94138	13423	77763	353	528	1001	33344	1476	40000	8,4	0,99
2009	1340	92403	13866	81169	351	511	978	34115	1463	42782	10,4	0,97
2010	1303	89534	14418	84000	351	511	978	34115	1463	42782	12,9	0,965
Темпи росту 2010 /2000, в %	87,44	74,13	139,45	143,00	112,14	76,95	71,23	146,44	129,35	229,7514	80625	

¹Примітка: складено автором на основі інформації Державної служби статистики України роки [258].²Індекс визначено за допомогою додатку Н.

За 2000-2010 рр. збільшилася кількість студентів, що навчаються у вузах III–IV рівнів акредитації на 22% і становила 425,2 тис., тоді як у вузах I–II рівнів акредитації скоротилася на 40% і склала 114,4 тис. чоловік. Однак для народного господарства загалом лише 31,3% працівників на початок 2010 р. мали повну вищу освіту, що вказує на проблему працевлаштованості випускників та недостатньо ефективного використання потенціалу вищих навчальних закладів.

Позитивним у розвитку національного ринку знань є збільшення за 2000–2010 рр. у 2,3 рази кількості іноземних студентів. Україна посідає друге місце серед країн СНД за кількістю іноземних громадян та осіб без громадянства, які навчаються в її вищих навчальних закладах, поступаючись лише Російській Федерації. Сьогодні в Україні навчаються близько 43 тис. студентів з 133 країн, переважно це студенти з: КНР (6627), Росії (4609), Туркменістану (2695), Індії (2672), Йорданії (2557), Сирії (2065), Ірану (2030). Система вищої освіти України потенційно може прийняти значно більшу кількість студентів із-за кордону, зараз майже 200 вищих навчальних закладів мають право надавати освітні послуги іноземним громадянам. Економічна ефективність від навчання іноземних студентів очевидна. За період 2000–2009 рр. вищим навчальним закладам України вдалося залучити 80 млн. дол. США [264]. Це дає підстави стверджувати, що навчання іноземних студентів може стати для системи вищої освіти України високоприбутковим джерелом надходжень, яке дозволить ефективно використовувати наявні кваліфіковані кадри в системі вищої освіти.

Аналіз людського капіталу за рівнем освіти дозволив констатувати, що в Україні лише 31,3% працівників мають повну вищу освіту, при цьому в системі державного управління – 64%, в освіті – 51%, що негативно впливає на кадровий потенціал й актуалізує питання підвищення кваліфікації робочої сили [264].

Характеризуючи якісний склад науковців, необхідно констатувати зростання кількості кандидатів економічних наук за період 2000–2010 рр. на 32%, а докторів – на 29%. На це зростання вплинуло збільшення випускників

вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації і відповідно кількості аспірантів (на 46%) та докторантів (на 29%) .

Для підтримки моделі конкурентного, інноваційного, ноосферизованого розвитку України необхідно на державному рівні вирішити питання розробки стратегії управлінні довгостроковим розвитком з чітко визначеними напрямками науково-технологічного й інноваційного розвитку, з механізмами їх реалізації, з домінуванням не галузевих, а функціональних засад управління з урахуванням наднаціонального фактору формування інноваційних систем. В умовах загрози нової кризи держава, обмежуючи фінансування науково-технічної й інноваційної діяльності, обмежує перспективи розвитку та зростання. Для цього необхідно створити ефективний механізм взаємодії держави з корпоративним сектором економіки (особливо з його наукомісткою складовою) в частині організаційного, фінансово-економічного сприяння інноваційного бізнесу.

3.4. Оцінка ефективності методів управління довгостроковим розвитком національної економіки

Аналізуючи фактори управління довгостроковим розвитком національної економіки, необхідно приділити увагу аналізу використання прямих і непрямих методів та інструментів управління розвитком національної економіки в контексті забезпечення параметрів цілісного, збалансованого, конкурентного розвитку національної економіки.

Узагальнення стану використання основних методів, важелів та інструментів державного управління розвитком національної економіки з позицій досягнення цілей довгострокового розвитку дає змогу показати їх у вигляді правових, адміністративних, економічних методів (табл. 3.28). Використання кожного із проаналізованих методів залежить від цільового пріоритету управління розвитком національної економіки.

Оцінка використання методів організаційно-економічного механізму управління довгостроковим розвитком національної економіки¹

Методи впливу	Позитивні аспекти	Наслідки використання
1	2	3
Методи прямого впливу		
Організаційно-правові	Визначення і підтримка пріоритетних напрямів довгострокового розвитку через нормативно-правову базу та прогнозно-планові документи.	Відсутність доктрини управління довгостроковим розвитком, недостатнє взаємоузгодження цілей та цілереалізуючих систем при розробці та реалізації стратегій, програм, планів. Невідповідність програм реформування економіки стратегічним пріоритетам.
Адміністративні	Квотування та ліцензування зовнішньоекономічної діяльності, використання мінімальних соціальних стандартів, індикативне ціноутворення, стандартизація виробництва для підтримки добросовісної конкуренції, державні замовлення, використання фінансово-економічних санкцій, важелів і заохочень у сфері природокористування та природоохоронної діяльності, державний контроль за дотриманням антимонопольного законодавства; обмеження на вивезення капіталу закордон.	Ускладнена система дозвільних процедур, порушення параметрів виконання державних цільових програм, зменшення обсягів державного замовлення.
Економічні методи	Фінансова та кредитна підтримка напрямів діяльності, які мають стратегічне значення для економіки України; фінансування державних, галузевих, регіональних програм; сприяння створенню інноваційних форм ведення бізнесу.	Порушення задекларованих параметрів державного фінансування освіти, науки, стимулювання інноваційної активності. Непрозорий механізм відбору програм для бюджетного фінансування.
Методи непрямого впливу		
Нормативно-правові	Нормативно-правове забезпечення використання факторів розвитку в контексті досягнення цілей та обраних пріоритетів.	Недостатнє регламентування використання структурних факторів розвитку, підтримки розвитку підприємництва, відсутність конкретних механізмів забезпечення сталого розвитку та національної безпеки.

1	2	3
Методи непрямого впливу		
Економічні методи		
Бюджетні	Надання кредитів в обсязі 13-14% видатків бюджету розвитку; мінімізація дефіциту державного бюджету та його утримання на рівні 4,5% ВВП; утримання обсягів державного боргу на економічно безпечному рівні (40%ВВП); перерозподіл 30,5% ВВП через зведений державний бюджет; надання державної підтримки для реалізації інвестиційних проектів на умовах співфінансування; фінансове вирівнювання за рахунок централізованих капіталовкладень та інвестиційних субвенцій;	Порушення задекларованих засад реалізації бюджетних важелів. Відсутній механізм участі держави у співфінансуванні проектів розвитку та державних гарантій для отримання довгострокових кредитів для розвитку реального сектору економіки.
Фіскальні	Використання фіскальних преференцій: -звільнення від оподаткування 50% прибутку підприємств, отриманого від використання енерго-ефективних технологій; - звільнення від оподаткування 80% прибутку підприємств, отриманого від продажу на митній території України обладнання, що працює на відновлювальних джерелах енергії або устаткування для виробництва альтернативних видів палива чи енергоефективного обладнання або матеріалів.	Недостатньо обґрунтована прив'язка функціонального механізму використання фіскальних преференцій до основних прогнозних макропоказників.* Поширення фіскальних преференцій лише на суб'єктів, які занесені до Державного реєстру підприємств, які займаються розробкою та впровадженням енергоефективного обладнання.

*Згідно зі статтею 33 Бюджетного кодексу України НБУ до 1 квітня року, що передусе плановому, подає до Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України проект Основних засад грошово-кредитної політики на наступний рік для розробки Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період. При цьому прийняття КМУ Прогнозу економічного і соціального розвитку України передбачено лише 15 травня, а Основних напрямів бюджетної політики – 25 травня. Таким чином, Національний банк України вимушений розробляти проект Основних засад грошово-кредитної політики в умовах повної невизначеності фіскальної політики та основних прогнозних макропоказників.

1	2	3
Монетарні	Надання пільгових кредитів підприємствам і організаціям, що займаються генеруванням наукових розробок; здешевлення кредитів, залучених у національній валюті або в іноземній валюті для реалізації інноваційних та інвестиційних проектів у реальному секторі економіки; надання державних гарантій (КМУ) для отримання кредитів, що ідуть на розвиток експортного потенціалу (не більше як 3% ВВП); підвищення капіталізації економіки, забезпечення прозорих процедур дій учасників фондового ринку; стандартизація фінансових послуг відповідно до міжнародних норм; збільшення валового нагромадження; державні гарантії для венчурного кредитування.	Технічна неузгодженість обміну прогностичними показниками між Міністерством фінансів та НБУ, визначених Тимчасовим положенням про зміст, порядок розробки Основних засад грошово-кредитної політики і здійснення контролю за їх виконанням, та постановою КМУ «Про порядок розроблення прогностичних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету». Відсутність ефективного механізму використання монетарних важелів активізації структурних процесів.
Цінові та валютні	Забезпечення ефективності функціонування ринків, що перебувають у стані природної монополії; усунення практики перехресного субсидування; інфляційне таргетування; згладжування циклічних коливань у процесі суспільного відтворення за рахунок активізації всіх ціноутворюючих факторів; посилення інтенсивності міжнародних валютно-фінансових та кредитних потоків, підтримка позитивного сальдо платіжного балансу.	Відсутність механізмів забезпечення валютної безпеки та нівелювання валютних та цінових ризиків.

Примітка: складено автором на основі основних напрямів бюджетної політики та грошово-кредитної політики на 2010, 2011 роки, концепції Державної програми забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в процесі європейської та євроатлантичної інтеграції на 2007–2015 роки, Податкового, Бюджетного кодексів.

Для підтримки збалансованого розвитку національної економіки використовуються інструменти цінового та валютного регулювання, які забезпечують зменшення інфляційних коливань, стабільність курсу національної валюти; реалізацію новітніх технологій оподаткування,

прийнятих Податковим кодексом, для стимулювання динамічного розвитку національної економіки, зменшення рівня тінізації.

Якщо мова йде про підвищення ефективності використання факторів виробництва та нарощування потенціалу для динамічного розвитку, то актуалізуються методи прямого державного впливу, пов'язані із проведенням регуляторної і дозвільної реформи; створенням центрів з навчання правилам ведення бізнесу; державною допомогою у створенні кластерів зростання, захистом інтересів вітчизняних виробників високотехнологічної продукції від недобросовісної конкуренції на внутрішньому ринку. Активно використовуються економічні методи бюджетної підтримки збільшення фінансування науки до європейського рівня; проведення освітянських реформ; підвищення якості охорони здоров'я; підвищення технологічного рівня виробництва.

Підтримка моделі сталого розвитку здійснюється шляхом: використання науково-обґрунтованої системи санкцій та заохочень у сфері природокористування, підтримки підприємств, які здійснюють екологічну реструктуризацію; запровадження систем екологічного аудиту; запровадження для кожного виду природних ресурсів спеціальних рахунків з відображенням на них загального балансу обсягів даного ресурсу, ступеня його виснаження й обсягів витрат, пов'язаних з відтворенням довкілля; впровадження науково обґрунтованої системи тарифікації використання природних ресурсів для забезпечення збалансованого розвитку сировинних галузей виробництва; розробку програм енергозбереження, використання альтернативних, відновлювальних джерел енергії; підтримку впровадження енергозберігаючих технологій; використання внутрішніх інвестиційних резервів для розвитку перспективних виробництв; реалізація програми підтримки модернізації виробничих потужностей базових галузей економіки.

Для оцінювання ефективності реалізації інструментарію організаційно-економічного механізму, необхідно простежити спроможність держави стимулювати структурні зрушення в контексті посилення інноваційної,

технологічної, ноосферизованої складової розвитку. Для цього доцільно визначити індекси структурних зрушень в частині стимулювання інноваційної активності (див. додаток С., табл. С.3), технологічного оновлення виробництва (див. додаток С., табл. С.4), стимулювання реалізації проектів сталого розвитку (див. додаток С., табл. С.5), зростання споживчих витрат (див. додаток С., табл. С.6), зовнішнього вкладу (див. додаток С., табл. С.7).

Визначення базового інтегрального індексу структурних зрушень за методом середньгеометричного показника від попередньо зважених за середнім значенням показників ряду (див. табл. 3.29, рис. 3.10, додаток С, рис. С.3) показало, що найбільшу питому вагу в індексі структурних зрушень займають інновації у нові технології та зростання споживчих витрат в сукупному попиті національної економіки.

Таблиця 3.29

Визначення базового інтегрального індексу структурних зрушень в економіці України за 2000-2010 рр.¹

Роки	Базовий індекс структурних зрушень в технологіях	Базовий індекс структурних зрушень в інноваційних витратах	Базовий індекс структурних зрушень в споживчих витратах	Базовий індекс структурних зрушень в зовнішньому вкладі	Базовий індекс структурних зрушень в реалізації екологічно-чистих технологій	Базовий інтегральний індекс структурних зрушень
2000	0,93627	0,910615	0,901249	1	0,861919	0,786004
2001	1,40794	1,143786	1,212774	0,319965	1,02793	1,132314
2002	1,5017	1,005673	1,248522	0,869144	1,149953	1,083134
2003	1,49485	1,343555	1,347163	0,509821	1,050323	1,351645
2004	1,47662	1,333457	1,482672	1,522333	1,073263	1,104115
2005	1,48261	1,068421	1,413374	0,154565	1,041396	0,888166
2006	1,49259	1,518512	1,534034	-0,56496	1,2565	0,933662
2007	1,51064	1,379752	1,71301	-1,13333	1,161103	0,837087
2008	0,36023	1,219258	1,708483	-1,57907	1,161892	0,82386
2009	1,0344	0,603119	1,335451	-0,33056	0,4943	0,578842
2010	0,93627	0,910615	0,901249	-0,57306	0,861919	0,786004

¹Примітка: розраховано автором на основі додатку С.

Така ситуація підтверджує необхідність подальшої активізації підтримки технологічного оновлення виробництва в частині запровадження нових екологічно-чистих технологій.

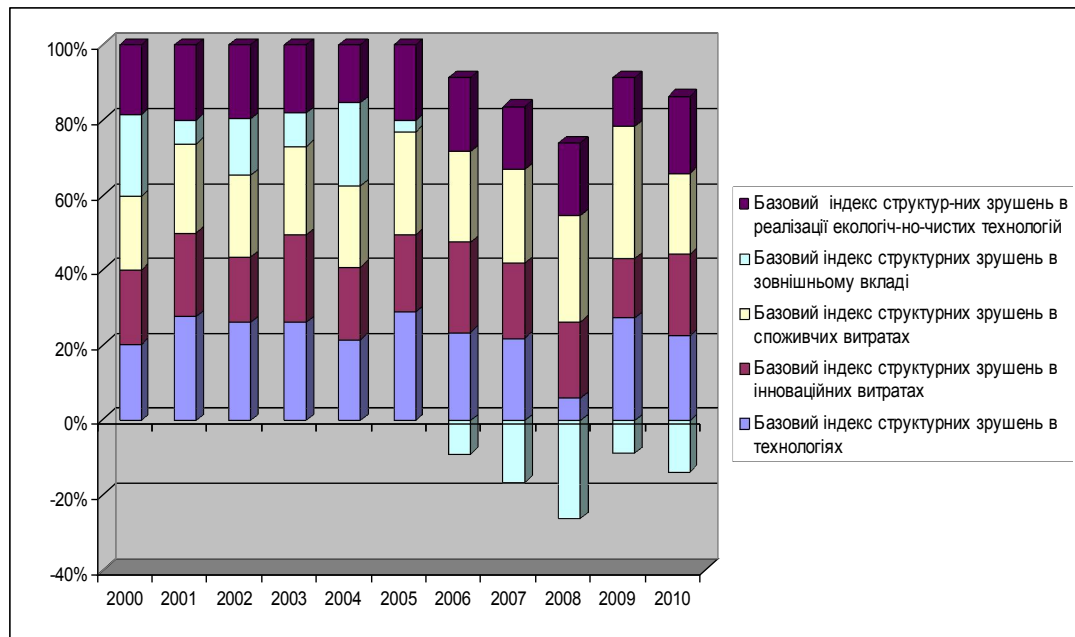

Рис. 3.10. Діаграма складових інтегрального індексу структурних зрушень економіки України за період 2000–2010 рр.¹

¹Примітка: побудовано автором на основі додатку С.

Розрахунок впливу структурних зрушень на показники, які характеризують соціальну й економічну ефективність національної економіки (див. додаток С., табл. С.10) засвідчив прямий вплив індексу структурних зрушень на рівень національної безпеки, на зростання рівня конкурентоспроможності, на зростання темпів промислового виробництва та, в кінцевому результаті, на позитивну динаміку ВВП.

Одночасно варто констатувати, що цей вплив виражається вкрай низькими коефіцієнтами парної кореляції, що вказує на низьку інституційну спроможність органів державної влади стимулювати структурні зрушення відповідно до обраних цільових пріоритетів. Небезпечним є факт негативного впливу структурних зрушень на соціальну ефективність національної економіки. За розрахунками, це стійкий обернений зв'язок, що є ознакою небезпечної для економіки України тенденції: реформи, які проводяться в національній економіці фактично не є достатньо соціально зорієнтованими. В

питаннях забезпечення необхідного рівня національної безпеки провідну роль відіграють засоби організаційно-правового впливу. Зокрема, Законом України «Про основи національної безпеки України» визначені механізми забезпечення економічної безпеки в політичній, економічній, соціальній, гуманітарній, інформаційній сферах. Тоді як для забезпечення цілісного розвитку національної економіки в державі повинна бути розроблена і реалізовуватися відповідна економічна політика забезпечення національної безпеки в розрізі її основних видів, яка визначала б основні напрями використання адміністративних та економічних методів державного управління економікою. Нормативно-правового закріплення потребує, насамперед, питання забезпечення бюджетного фінансування сектору безпеки в обсягах, достатніх для його реформування і розвитку як цілісної системи; визначення оптимальної структури та штатної чисельності інститутів, які відповідають за національну безпеку, відповідно до нагальних потреб національної безпеки й економічних можливостей держави; підтримки Збройних Сил України та інших військових формувань у стані високої боєздатності, бойової й мобілізаційної готовності; підвищення рівня професіоналізму та відповідальності в усіх ланках сектору безпеки.

Для забезпечення макроекономічної безпеки країни вирішення потребують питання: забезпечення умов для сталого економічного зростання і підвищення конкурентоспроможності національної економіки; прискорення прогресивних структурних та інституціональних змін в економіці, підвищення ефективності інвестиційних процесів стимулювання випереджувального розвитку наукоємних високотехнологічних виробництв; удосконалення антимонопольної політики; створення ефективного механізму державного регулювання природних монополій; забезпечення збалансованого розвитку бюджетної сфери, внутрішньої і зовнішньої захищеності національної валюти, її стабільності, захисту інтересів вкладників, фінансового ринку; здійснення виваженої політики внутрішніх та зовнішніх запозичень; посилення бюджетної підтримки розвитку

пріоритетних напрямів науки і техніки як основи створення високих технологій та забезпечення переходу економіки на інноваційну модель розвитку, створення ефективної системи інноваційної діяльності в Україні.

Організаційно-правові методи стимулювання конкурентоспроможного розвитку національної економіки закладені в Концепції Державної програми підвищення конкурентоспроможності національної економіки на 2007–2015 рр. [183], Стратегії реформування податкової системи до 2018 р. [261], Концепції конкурентного процесуального кодексу України [357], Концепції розвитку промисловості на період до 2017 р. [355], Стратегії сталого розвитку [393], Доктрині економіки знань [83], Прогнозі показників Зведеного бюджету України за основними видами доходів, видатків і фінансування на 2010–2012 рр. [312]. Реалізація цих документів, безперечно, покликана сприяти активізації діяльності всіх секторів національної економіки та розвитку конкурентних переваг, забезпечення макроекономічної стабільності, ефективного використання факторів виробництва, нарощування потенціалу для економічного зростання за рахунок ефективного використання інструментарію стратегічного планування, цільового програмування, бюджетно-фінансового, грошово-кредитного, структурного регулювання.

Економічні важелі активізації конкурентного розвитку в розрізі інноваційної складової визначені нормами Господарського кодексу, Законами України «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями розвитку інноваційної діяльності в Україні», «Про інвестиційну діяльність», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» та іншими нормативно-правовими актами, які встановлюють прямі та непрямі форми державного стимулювання інноваційних процесів. Аналіз нормативно-правового супроводу становлення інноваційної моделі довгострокового розвитку України (див. додаток Т) показує, що чинним законодавством чітко не визначено єдиних засад

розвитку національної інноваційної системи, не конкретизовано її структуру. Окремі її сегменти, а саме: інституційний устрій інноваційної економіки, пріоритети науково-технологічного й інноваційного розвитку економіки, програмно-цільове фінансування науково-технічної й інноваційної діяльності, підтримка підприємництва у сфері інноваційної діяльності та трансферу технологій продовжують використовуватися неузгоджено. Розвитку інституційного середовища у сфері інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні сприяє також реалізація низки прогнозних і програмно-планових документів:

- Концепції розвитку національної інноваційної системи, яка спрямована на державне стимулювання розвитку освіти; генерації нових знань; інноваційної інфраструктури; виробництва продуктів і послуг, які забезпечуватимуть стимулювання продукування нових унікальних знань, досвіду, технологій та їх комерціалізацію;
- Державної програми розвитку інвестиційної діяльності на 2002–2010 рр., затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 28. 12. 2001 р. №1801, яка передбачає формування сприятливого інвестиційного клімату в Україні, активізацію інвестиційної діяльності: збільшення інвестування в національну економіку до 30% ВВП до 2010 р. з прогнозним обсягом до 300 млрд. грн.;
- Державної програми «Інвестиційний імідж України», затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17. 08. 2002 № 447-р, яка визначає стратегічні орієнтири до посилення інвестиційного іміджу національної економіки через лібералізацію ділової й інвестиційної активності, розвиток ринку товарів та послуг, дерегуляцію підприємницької діяльності, створення стабільної нормативно-правової бази з питань регулювання інвестиційної діяльності, поліпшення корпоративного та державного управління, реформування адміністративної системи, усунення обмежень для залучення міжнародного капіталу з метою активізації інвестиційної діяльності,

удосконалення фінансової системи, проведення антикорупційних заходів, мінімізацію політичних ризиків;

- Державної програми розвитку промисловості на 2003–2011 рр., затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 28. 07. 2003 р. №1174, яка передбачає реформування системи управління промисловістю через: застосування нових стратегій управління шляхом переходу від запізненого виправлення дефектів попереднього розвитку до випереджаючих багатовекторних спрямовуючих дій; удосконалення механізмів ринкової самоорганізації підприємств на виконання стратегічних напрямів промислового розвитку; законодавчого розмежування повноважень державної і регіональної промислової політики; поліпшення управління державною промисловою власністю; створення умов для ринкової самоорганізації великомасштабних інноваційно-орієнтованих об'єднань та передачі їм частини управлінських повноважень з реалізації промислової політики; стимулювання впровадження стратегічного менеджменту, сучасних методів бізнес-планування і стандартів інноваційного та інвестиційного проектування на промислових підприємствах;
- Державної програми прогнозування науково-технологічного розвитку на 2008-2012 рр., затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 11.09.2007 р. №1118, яка обґрунтовує організаційно-методичні підходи створення єдиної системи прогнозно-аналітичних і стратегічних маркетингових досліджень науково-технологічного розвитку для підвищення ефективності державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності, задоволення потреб державного та приватного сектору економіки в об'єктивних і комплексних прогнозах щодо науково-технологічного розвитку, формування конкурентоспроможного вітчизняного сектору наукових досліджень та розробок;
- Державної цільової економічної програми модернізації ринків капіталу в Україні, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8

листопада 2007 р. № 976-р, яка спрямована на проведення якісних змін щодо підвищення ємності, капіталізації та ліквідності ринків капіталу, консолідацію інфраструктурних інституцій, створення передумов для інтеграції української фінансової системи у світовий та європейський фінансово-економічний простір, що забезпечуватиме безперешкодний рух та обслуговування вільних грошових коштів, перетворення їх в інвестиційний капітал, що забезпечує інноваційний розвиток;

- Державної цільової економічної програми створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2009–2013 рр., затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 14.05.2008 р. №447, реалізація якої дасть можливість забезпечити функціонування інноваційної інфраструктури підтримки малого інноваційного бізнесу; розвиток мережі нових елементів інноваційної інфраструктури (інноваційних центрів, центрів трансферу технологій, наукових парків, регіональних інноваційних кластерів, інноваційних бізнес-інкубаторів тощо), до якої належатимуть близько 400 одиниць, в результаті чого буде створено понад 10 тис. нових робочих місць для висококваліфікованих спеціалістів; збільшити до 10 тисяч кількість суб'єктів малого підприємництва, що реалізують інноваційні проекти; підвищити не менш як на 5 відсотків інноваційну активність промислових підприємств; прискорити темпи виробництва інноваційної продукції не менш як на 20 відсотків; залучити близько 7 млрд. гривень інвестицій для реалізації інноваційних проектів;
- Державної цільової програми розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та моніторингу стану інноваційного розвитку економіки, яка затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 07. 05. 2008 р. №439 і передбачає створення правових, економічних і організаційних умов для розвитку й ефективного функціонування системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та

моніторингу стану інноваційного розвитку економіки як основи реалізації такої державної політики;

- Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2017 р., яка передбачає зростання частки продукції галузей інноваційно-інвестиційного сектору, передусім машинобудування, до 21% – у 2012 р. і до 32% – у 2017 р., сектору споживчих товарів відповідно до 24% і 31%. Прогнозується зниження частки продукції енергоємного сектору до 52% – у 2012 р. і 37% – у 2017р. (Розпорядження КМУ від 9 липня 2008 р. № 947-р).

У 2009 році розроблено перший довгостроковий інноваційний проект – Стратегію інноваційного розвитку України на 2009 – 2018 рр. та на період до 2039 р., яка повинна забезпечити реалізацію головних цілей науково-технічного та інноваційного розвитку, в тому числі щодо органічного включення інноваційних факторів до процесу соціально-економічного розвитку держави, збереження довкілля й ефективного використання природних ресурсів, сприяння створення в економіці достатньої кількості робочих місць [394]. Вона по суті, відповідає моделі сталого розвитку національної економіки. Однак є лише декларативною формою організаційно-правової підтримки конкурентоспроможного розвитку України.

Не менш важливе значення в організаційно-економічному механізмі управління має державна підтримка венчурного інвестування, зокрема, реалізації науково-технічних і дослідно-конструкторських розробок. Венчурний капітал для малого бізнесу є джерелом розвитку та розширеного відтворення. У практиці промислово розвинених країн сьогодні відбувається переорієнтація венчурного інвестування у технологічний сектор, тоді як в Україні основними акцепторами інвестицій венчурних фондів є компанії зі сфер нерухомості та будівництва, фінансів, харчової, хімічної промисловості, сільського господарства. Незважаючи на те, що венчурне інвестування в системі інститутів спільного інвестування нарощує свій потенціал, його

використання здебільшого пов'язано з можливістю отримувати надвисокі прибутки у відносно короткі проміжки часу, або знижувати податкові витрати. Для переорієнтації венчурного капіталу в капітал розвитку необхідно активізувати роль держави в цьому процесі. Участь урядів західних країн у процесі венчурного інвестування, з одного боку, спрямована на зменшення ризиків і збереження приватного капіталу на вітчизняних фінансових ринках, а з другого – стимулює притік інвестицій в реальний сектор економіки. Формами участі держави у венчурному інвестуванні, як свідчить досвід розвинутих країн, можуть бути: часткова участь держави у венчурних фондах; надання засобів приватним венчурним компаніям, які у свою чергу безпосередньо фінансують малі фірми, що створюють інноваційну продукцію; кредитування венчурного бізнесу під низькі процентні ставки з тривалими періодами повернення кредитів, можливість неповернення кредитів у випадках непередбачуваних обставин.

З прийняттям постанови КМУ від 16. 06. 2010 р. №476 «Про деякі питання надання державної підтримки для реалізації інноваційних та інвестиційних проектів у реальному секторі економіки» [265] державна підтримка венчурного бізнесу здійснюється через державні гарантії кредитування інноваційних венчурних проектів лише суб'єктів господарювання, в яких розмір корпоративних прав держави становитиме більш як 25 відсотків статутного фонду і які успішно пройшли конкурс. Процедура отримання таких гарантій на сьогодні є недостатньо регламентованою, а це може породжувати ряд зловживань. На нашу думку, кредитна підтримка венчурного бізнесу повинна надаватися підприємствам, які: 1) мають стратегічно важливе для національної економіки значення; 2) беруть участь у формуванні державних резервів; 3) беруть участь у реалізації державних цільових програм, які забезпечать економічне зростання на новій технологічній основі. При цьому важливо забезпечити державний контроль та аудит ефективності використання коштів на реалізацію цих проектів.

Перші кроки в частині відбору стратегічно важливих для країни технологічних проектів зроблено. На виконання розпорядження Кабінету

Міністрів від 7. 10. 2009 р. №1432 «Про інвестиційні проекти, що мають стратегічне значення для економічного розвитку держави» Національне агентство України з іноземних інвестицій і розвитку підготувало десять стратегічних інвестиційних проектів для залучення прямих іноземних інвестицій [265]. До них належать: програма будівництва комплексів з переробки твердих побутових відходів (ТПВ) у містах України за рахунок впровадження ефективних технологій переробки та утилізації відходів; міжнародний проект створення космічного ракетного комплексу «Циклон-4» для гарантованого доступу України в космос; програма створення індустріальних парків у регіонах України; будівництво швидкісного транспортного сполучення від кордону Польщі до Львова; будівництво вітроелектричних станцій мегаватного класу; будівництво теплових електростанцій; будівництво авіаційного логістичного центру у Київській області; будівництво заводу з переробки плазми крові і створення системи забезпечення населення препаратами крові; організація пасажирського швидкісного сполучення Київ-Міжнародний аеропорт «Бориспіль»; модернізація і розвиток Іллічівського морського торгового порту.

Посилення конкурентних позицій національної економіки в системі важелів державного управління економікою неможливо забезпечити без підтримки державою економіки знань. Вона передбачає стимулювання розвитку освітньої, наукової, науково-технічної, інформаційної та суміжних галузей, які забезпечують створення нового знання та його комерціалізацію через ринкову інфраструктуру, науково-інноваційну діяльність, забезпечення прискорених темпів модернізації виробництва.

Нормативно-правове стимулювання розбудови економіки знань закладене Доктриною розвитку освіти та загальнодержавними програмами розвитку високих наукоємних технологій, інформатизації, розвитку нанотехнологій (див. табл. 3.30). З прийняттям Доктрини розвитку освіти [326] визначено основні заходи становлення економічної моделі освіти, як основного джерела ноосферизованого розвитку. Однак до цих пір залишаються невирішеними задекларовані у ній цільові орієнтири, що

стосуються поліпшення технології формування видатків державного та місцевих бюджетів на освіту та контролю за їх використанням, розробки диференційованих стандартів інфраструктурного забезпечення навчальних закладів різних типів; запровадження змішаного фінансування інноваційних проектів у галузі освіти, зокрема розробка та запровадження механізму пільгового оподаткування доходів фізичних осіб, які спрямовують власні кошти на оплату навчання.

Таблиця 3.30

**Програмно-планові важелі стимулювання розвитку економіки
знань України ¹**

Важелі впливу	Цільові показники	Завдання із досягнення цільових показників
1	2	3
<p>Загальнодержавна комплексна програма розвитку високих наукоємних технологій (Закон України «Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій» від 9 квітня 2004 року № 1676-IV.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • розвиток наукоємних технологій, поліпшення технічних характеристик вітчизняної продукції, підвищення її конкурентоспроможності; • структурна корекція за технологічними укладами: збільшення до 2013 р. обсягів виробництв V технологічного укладу з 5 до 12%, а виробництв VI технологічного укладу – з 1 до 3% ; • збільшення до 2013 р. частки високотехнологічної продукції в <ul style="list-style-type: none"> • експорті України до 20%; • зниження енергоємності ВВП; • збільшення фінансування науки. 	<ul style="list-style-type: none"> • збільшення асигнувань і концентрація фінансових, матеріальних та інтелектуальних ресурсів на проведення прикладних наукових досліджень; • створення принципово нових видів продукції та технологій; • створення сприятливих умов для розроблення і впровадження наукоємних технологій.
<p>Національна програма інформатизації (Закон України «Про Національну програму інформатизації», 1998 р.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • розширення доступності національних і світових інформаційних ресурсів за рахунок створення Національного комп'ютерного банку даних; • підвищення якості навчання і підготовки та перепідготовки кадрів за рахунок впровадження автоматизованих систем, налагодження випуску навчальної літератури в електронній формі, поширення засобів дистанційного навчання; 	<ul style="list-style-type: none"> • формування правових, організаційних, науково-технічних, економічних, фінансових, методичних та гуманітарних передумов розвитку інформатизації; • розвиток сучасних інформаційних технологій; формування системи національних інформаційних ресурсів; • створення загальнодержавної мережі інформаційного забезпечення;

1	2	3
	<p>підвищення якості маркетингу в усіх сферах виробництва;</p> <ul style="list-style-type: none"> • підвищення якості, оперативності інформаційних процесів і послуг. 	<ul style="list-style-type: none"> • створення загальнодержавних систем інформаційно-аналітичної підтримки діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування; • підвищення ефективності використання інформаційних технологій; • розвиток ринку інформаційних продуктів і послуг; інтеграція України у світовий інформаційний простір.
<p>Національна Доктрина розвитку освіти (Указ Президента від 17 квітня 2002 року № 347/2002).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • конкурентоспроможна освіта; • зростання освітнього потенціалу та рівня життя суспільства ; • впровадження новітніх виробничих та інформаційних технологій, що дасть змогу протягом наступних 10-15 років скоротити відставання у темпах розвитку, і наблизитися до рівня розвинутих країн світу. 	<ul style="list-style-type: none"> • інституційне забезпечення формування гуманістично-інноваційної системи освіти в Україні; • зростання інтелектуального, культурного, духовно-морального потенціалу особистості та суспільства.
<p>Концепція комплексної програми фундаментальних досліджень «Наноструктурні системи, наноматеріали, нанотехнології», 2003 р.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • розробка методологічного інструментарію проектування наукової політики, створення та розвиток наносистем, наноструктурних матеріалів та нанотехнологій. 	<ul style="list-style-type: none"> • створення конкурентоспроможної нанотехнології; • розробка нових речовин і матеріалів (молекулярно-пучкова і молекулярно-хімічна епітаксія, електронна літографія, технологічні методи тунельної мікроскопії).
<p>Державна цільова науково-технічна програма «Нанотехнології та наноматеріали» на 2010-2014 рр. (Постанова КМУ від 28 жовтня 2009 р. №1231).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • проведення фундаментальних досліджень, створення наносистем, наноструктур, новітньої елементної бази наноелектроніки і нанофотоніки та виготовлення наноматеріалів; • створення інфраструктури наноіндустрії, новітньої елементної бази для виготовлення приладів терагер-цового діапазону, обладнання шляхом впровадження наноструктур на основі традиційних напівпровідників. 	<ul style="list-style-type: none"> • створення наноіндустрії шляхом забезпечення розвитку її промислово-технологічної інфраструктури; • використання результатів фундаментальних та прикладних досліджень.

¹Примітка: складено автором на основі [238, 239, 327, 354].

Проведений нами системний аналіз нормативних, адміністративних та економічних методів управління дав змогу виокремити такі напрями активізації економічного механізму забезпечення ноосферизованого розвитку України:

- розширення міжгалузевої взаємодії через розробку і реалізацію спільних програм та реалізацію спільних проєктів ноосферизованого розвитку із міністерствами та відомствами;
- стимулювання більш повного та активного використання у промисловості результатів діяльності наукової сфери;
- сприяння активному розвитку малих і середніх інноваційних підприємств, посередницьких організацій, а також стимулювання венчурного фінансового капіталу;
- стимулювання розвитку раціоналізаторської та винахідницької діяльності на підприємствах, розробка системи заохочення інноваційної ініціативи на підприємствах, запровадження практики звітності підприємств і галузей економіки за результати інноваційної діяльності;
- сприяння комерціалізації інтелектуальної власності, вдосконалення методології ринкової оцінки інтелектуальної власності в структурі капіталу комерційних компаній;
- створення механізмів моніторингу інноваційної активності галузей, виробництв, регіонів, підприємств та організацій, оцінки ефективності використання державних коштів учасниками інноваційних процесів;
- запровадження спрощеної системи оформлення контрактів і угод для підприємств, які займаються експортом інноваційної науково-технічної продукції;
- активізація фінансової підтримки інноваційних проєктів, яка передбачена статтею 17 Закону України “Про інноваційну діяльність”

та Порядком конкурсного відбору інноваційних проектів для їх фінансової підтримки, затвердженого наказом Державного агентства України з інвестицій та інновацій від 16. 11. 2006 р. № 34 [328] шляхом повного безвідсоткового кредитування (на умовах інфляційної індексації) пріоритетних інноваційних проектів; часткового (до 50%) безвідсоткового кредитування (на умовах інфляційної індексації) інноваційних проектів за умови залучення до фінансування проекту решти необхідних коштів виконавця проекту й інших суб'єктів інноваційної діяльності.

Для удосконалення економічних важелів стимулювання ноосферизованого розвитку України основний акцент повинен ставитися на бюджетній підтримці наукової і науково-технічної діяльності шляхом: 1) збільшення обсягів фінансування наукової і науково-технічної сфери до задекларованих Законами України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (стаття 23) та «Про освіту» (стаття 57) розмірів фінансування науки та освіти; 2) спрямування не менше як 10% коштів на утримання вищих навчальних закладів на проведення фундаментальних досліджень у цих закладах; 3) використання не менш як 10 відсотків коштів, отриманих від приватизації державного майна, на фінансову підтримку інноваційної діяльності підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави; 4) передбачення в рамках бюджетного планування фінансової підтримки суб'єктів інноваційної діяльності, які створюють ноосферизовану продукцію.

В інвестуванні держава має дотримуватися «золотого правила» і правила стабільного інвестування упродовж економічного циклу. За «золотим правилом» уряд може запозичувати лише з метою інвестування в економіку, а не для забезпечення фінансування поточних витрат. За правилом стабільного інвестування протягом економічного циклу необхідно частку державних витрат утримувати на стабільному рівні. В розвинутих країнах показник питомої ваги державних витрат у ВВП становить 30–40% і містить

державні капіталовкладення, витрати на наукові дослідження, фінансування державних підприємств. В Україні питома вага державних витрат на освіту, економіку, реалізацію інноваційних та інвестиційних проектів складає менше 8% ВВП. Тому для досягнення обраних пріоритетів у сфері інноваційного, ноосферизованого розвитку показник державної активності повинен зростати. Для цього необхідно вирішити питання раціоналізації системи державних витрат, насамперед, щодо зменшення боргових зобов'язань, зменшити відсоток тінізації економіки, а також збільшити надходження до Державного бюджету України за рахунок прийнятого нового Податкового кодексу та покращення системи адміністрування податкових надходжень.

Для ефективної реалізації організаційно-економічного механізму управління національною економікою необхідно вдосконалити використання засобів прогнозування, планування, програмування розвитку економіки в частині розробки та реалізації доктрин, стратегій, державних програм економічного і соціального розвитку України, цільових програм, бюджетування (ресурсного планування), яке визначатиме ефективність реалізації запланованих завдань. Особливе місце повинно відводитися вдосконаленню функціонального забезпечення управління в частині використання стратегічного контролінгу, який даватиме змогу формувати інформаційно-аналітичну базу для реалізації важелів управління національною економікою.

Висновки до розділу 3

Дослідження стану, динаміки, факторів розвитку національної економіки, що створюють підґрунтя для реалізації інструментарію управління довгостроковим розвитком, дало змогу сформулювати такі висновки.

1. На основі структурного та економетричного аналізу показників динаміки та досягнутого рівня розвитку України за 1990–2010 рр. встановлено, що найбільший вплив на динаміку ВВП здійснювали капітальні інвестиції, витрати праці, інформаційні ресурси, підприємницька активність, а найменший вплив – технологічний прогрес, що є ознакою домінування екстенсивних тенденцій в економічному зростанні, котрі є наслідком недостатньої державної підтримки суб'єктів господарювання щодо впровадження прогресивних технологічних процесів.

Оцінка якості використання факторів пропозиції у розвитку національної економіки виявила скорочення природоємності, енергоємності, матеріалоємності, фондоємності, що позитивно впливає на зростання продуктивності праці та відповідно ВВП України. Однак значення даних показників не наближаються до гранично необхідних параметрів, що визначають національну безпеку і перспективи розвитку України, а фактор ноосферизації, переставлений наукоємністю продукції, є вкрай низьким.

Проведені відповідні математичні розрахунки довели, що подальший розвиток України не зможе опиратися на досягнутий рівень і вимагає від держави продуманої політики стимулювання структурних зрушень, підтримки інноваційної та ноосферизованої складової конкурентного розвитку.

2. За результатами проведеного моніторингу структурних трансформацій в національній економіці виявлено наступні диспропорції розвитку: 1) відтворювальні, які пов'язані зі: зменшенням вкладу споживчих та інвестиційних витрат у зростання ВВП і збільшенням залежності зростання ВВП від зовнішнього вкладу, що призводить до неефективного використання економічного потенціалу країни; зростанням споживання приватного сектору на фоні скорочення та натуралізації реальних доходів населення, обмеження державних витрат, домінування в експорті продукції низьких переділів, яка не в змозі конкурувати на зовнішніх ринках; 2) галузеві, що пов'язані зі скорочення внеску переробної промисловості у

виробництво валової доданої вартості і сигналізують про деградацію структури українського промислового виробництва; 3) територіальні, які пов'язані із територіальною диференціацією технологічного, інноваційного розвитку; 4) зовнішньоекономічні, що обумовлюють розбалансованість платіжного балансу і його негативний вплив на динаміку розвитку національної економіки; 5) технологічні, пов'язані із погіршенням технологічної структури і неспроможністю національної економіки впроваджувати інновації, освоювати виробництва п'ятого та шостого технологічних укладів; 6) інституційні, що відображають пасивність держави та комерційних кредитних установ у фінансуванні національної економіки і формування нової техно економічної парадигми розвитку суспільства.

3. Аналіз мультиплікативних ефектів від реалізації інституційних факторів дозволив виявити скорочення мультиплікаторів державних витрат, інвестицій та зайнятості внаслідок скорочення реальних доходів населення, зростання боргових зобов'язань, податкового навантаження. Скорочення мультиплікатора зайнятості стало наслідком розгортання кризових явищ у світовій економіці, відсутністю необхідних коштів для створення додаткових робочих місць і зростанням тіньової зайнятості.

4. Для удосконалення моніторингу показників рівня макроекономічної безпеки в системі індикаторів підтримки цілісного розвитку національної економіки запропоновано діючу систему моніторингу показників національної безпеки доповнити показниками: темпів зростання (падіння) ВВП, який сигналізує про рецесію економічного розвитку та деіндустріалізацію економіки; рівня безробіття і рівня інфляції, що дасть змогу оцінювати можливості реального зростання чи скорочення ВВП, доходів населення та платіжноспроможного попиту, а також можливих втрат ВВП від зростання безробіття; частки експорту високотехнологічної продукції у товарному експорті, що дозволить оцінювати можливості отримання конкурентних переваг від ноосферизації та інноватизації економіки.

Огляд показників національної безпеки показав, що в Україні є потенціал для довгострокового розвитку, зокрема, це можливість відновлення зростання валового нагромадження капіталу, продуктивності праці, забезпечення детінізації ВВП. Небезпечним для економіки України є зростання негативного сальдо балансу приватного і зовнішнього секторів, що зменшує їх вклад у ВВП і призводить до скорочення його динаміки.

5. Запропоновано при оцінюванні індикаторів сталого розвитку в системі індикаторів цілісності розвитку національної економіки методичний підхід, при якому аналіз параметрів сталого розвитку здійснюється в розрізі інституційних секторів і базується на концептуальних положеннях макроекономіки та висновках міжнародних інституцій, в першу чергу комісії сталого розвитку ООН, Світового банку, ЄС. Аналіз запропонованої системи показників сталого розвитку виявив небезпечні для перспективного розвитку України тенденції: порушення показників бюджетизації економіки, збільшення дефіциту державного бюджету та зростання державного боргу, що призводить до скорочення фінансування соціальних проектів і ставить під загрозу фінансову стабільність, фінансування непередбачених витрат; низьку активність комерційних банків у видачі довгострокових кредитів для розвитку реального сектору, що розмиває сектор малого й середнього бізнесу, деформуючи тим самим ринкове середовище; низький потенціал відтворення людських ресурсів, низьку якість отримання суспільних послуг з охорони здоров'я, освіти; загрозливий стан показників використання факторів виробництва; домінування імпорту над експортом, домінування однієї країни в критичному імпорті; високий рівень боргових зобов'язань на всіх сегментах ринку, в тому числі і державних зобов'язань; недостатній обсяг інвестицій; втрата окремих позицій вітчизняного експорту; більш жорсткі умови отримання зовнішніх кредитів.

6. На основі компаративного аналізу інтегральних показників конкурентоспроможності України та факторів, що її визначають, констатовано, що найгірші позиції країна має за показниками

макроекономічної стабільності, роботи державних і приватних інституцій, продуктивності праці. Одночасно стимулятором конкурентоспроможності є висока ємкість національного споживчого ринку, розвиток освіти, висока професійна підготовка, інноваційний потенціал національної економіки, параметри, що визначають природоємність національного виробництва, підвищення екологізації виробництва.

Аналіз показників розвитку знаннєвої економіки засвідчив: зростання інвестування у наукові та науково-технічні розробки, які забезпечують економічній системі якісно нові характеристики та впливають на зростання продуктивності праці на фоні скорочення їх питомої ваги у ВВП; зростання якості освітянських послуг, збільшення місткості вітчизняного ринку знань, зростання фактору інформатизації, який здійснює вагомий вплив на динаміку ВВП.

7. Аналіз стану використання організаційно-правових, адміністративних, економічних методів управління розвитком національної економіки дав змогу виявити певні позитиви та недоліки, та визначити індекси стимулювання структурних зрушень державою в контексті стимулювання інноваційної активності, технологічного оновлення виробництва, реалізації проектів сталого розвитку, зростання споживчих витрат, зовнішнього вкладу.

Розрахунок впливу структурних зрушень на показники, які характеризують соціальну й економічну ефективність національної економіки засвідчив прямий вплив індексу структурних зрушень на рівень національної безпеки, на зростання рівня конкурентоспроможності, темпів промислового виробництва та, в кінцевому результаті – на позитивну динаміку ВВП. Одночасно варто констатувати, небезпечний факт негативного впливу структурних зрушень на соціальну ефективність національної економіки, що вказує на недостатню соціально зорієнтованість економічних реформ.

Результати досліджень, проведених в цьому розділі, показали основну суперечність сучасного розвитку: економіка України тяжіє до високого рівня споживчих витрат, тоді як підвищення рівня життя (насамперед завдяки зростанню доходів та зайнятості) має переважно екстенсивний характер. Певна стабілізація макроекономічних показників та відновлення позитивної динаміки економічного зростання з 2010 р. при тривалому збереженні структурних дисбалансів вітчизняної економіки не може бути підґрунтям для забезпечення сталих темпів економічного зростання. Тому акцент повинен ставитися на вдосконаленні організаційно-економічних важелів стимулювання конкурентного розвитку України, зокрема на: збільшенні обсягів фінансування наукової і науково-технічної сфери до задекларованих у законах і прогнозно-планових документах показників; використанні не менш як 10 відсотків коштів, отриманих від приватизації державного майна, на фінансову підтримку інноваційної діяльності підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави; активізації практики комерціалізації результатів наукових досліджень через державні замовлення інноваційних технологій, розвиток інноваційної інфраструктури; кредитній підтримці венчурного бізнесу, який бере участь у реалізації державних цільових програм, що забезпечать економічне зростання на новій технологічній основі. При цьому важливо забезпечити державний контроль та аудит ефективності використання коштів на реалізацію цих проектів.

Результати дослідження, проведені в третьому розділі, знайшли своє відображення в роботах автора [104, 107, 124, 138, 139, 141, 146, 153].

РОЗДІЛ 4

ХАРАКТЕРИСТИКА ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ АДАПТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ДОВГОСТРОКОВИМ РОЗВИТКОМ УКРАЇНИ

4.1. Предметність використання інструментарію прогнозування в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки

Дослідження в другому розділі дисертації архітекtonіки організаційно-економічного механізму управління довгостроковим розвитком національної економіки з позицій процесуального підходу дало змогу показати його у розрізі п'яти етапів: 1) передбачення змін та майбутніх тенденцій; 2) визначення цілей і пріоритетів управління довгостроковим розвитком національної економіки; 3) визначення основних важелів і методів досягнення поставлених цілей; 4) управління на основі гнучких технологій; 5) управління на основі контролю за виконанням поставлених цілей.

Використання інструментарію наукового передбачення дозволяє врахувати характер та динаміку соціально-економічних процесів в управлінні національною економікою за допомогою основної форми – прогнозування. В умовах економічного піднесення держава зосереджує свій вплив на стимулюванні позитивної динаміки макроекономічних індикаторів, інформаційній підтримці суб'єктів господарювання, забезпеченні соціального вектору ринкових трансформацій, пошуку стратегічно-вигідних напрямків розвитку. В умовах макроекономічної нестабільності прогнозно-планові функції покликані забезпечити цілісність функціонування економічної системи, підтримати стратегічно важливі та суспільно значимі пріоритети розвитку.

Вітчизняні дослідники чималу увагу приділяють значимості використання інструментарію прогнозування. Зокрема, Б. Панасюк, І. Сергієнко, Л. Гуляницький акцентує увагу не стільки на оптимальності отримання прогнозованих макропараметрів, а на можливостях створення

своєрідного прогностичного підґрунтя про взаємообумовленість та характер зміни макроекономічних показників для проведення радикальних реформ, визначення цільових пріоритетів, корегування реалізації інструментарію економічної політики [270, с.31].

Ярослав Жаліло, характеризуючи об'єктивну доцільність використання державою прогностичних важелів управління національною економікою, акцентує увагу саме на перевазі отримання додаткової інформації для суб'єктів економіки, яку не в змозі дати ринок за умов нестабільної економіки, а це в свою чергу дає змогу підтримувати «системну самодостатність відтворювальних циклів» [98].

В. Білецький переконливо доводить, що саме прогнозно-планові важелі державного управління економікою є універсальним засобом створення своєрідного підґрунтя для підтримки державою конкурентних відносин, гармонізації інтересів суб'єктів господарювання, засобом підтвердження доцільності входження національної економіки у транснаціональні утворення з максимальною вигодою для національних інтересів, а також підтримки суспільної атмосфери, яка мобілізує до ділової та соціальної активності [16].

Михайло Статкевич [391] вбачає у прогностичних засобах вірогідну можливість нейтралізації тіньової економіки. І з цим також можна погодитися, адже прогностичні розробки дозволяють вдало визначати і компонувати пріоритети держави у сфері бачення власних національних інтересів та їхнього захисту. Досвід останніх років свідчить на користь необхідності мобілізації ресурсів на подолання проблем внутрішнього соціально-економічного розвитку, зростання рівня життя населення та формування міцного середнього класу, зацікавленого у зрозумілих і загальнообов'язкових правилах ведення економічної діяльності на всіх рівнях, що є дієвим засобом подолання тіньових явищ в економіці.

Прагматика використання інструментарію прогнозування в управлінні довгостроковим розвитком України визначається потребою наукового аналізу економічних, соціальних, науково-технічних процесів і тенденцій,

передбачення альтернативних шляхів розвитку економічної системи, раціонального використання наявних ресурсів, забезпечення прогресивних структурних змін у контексті визначених стратегічних векторів розвитку в умовах макроекономічної невизначеності та ризиків.

Регламентація використання інструментарію прогнозування в Україні здійснюється за допомогою Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» [297], який визначає правові, економічні й організаційні засади формування та реалізації цілісної системи прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку України, окремих галузей економіки та адміністративно-територіальних одиниць як складової частини загальної системи державного управління довгостроковим розвитком національної економіки та Законом України «Про державні цільові програми» [300].

Діюча в Україні система прогнозних документів економічного і соціального розвитку України складається з: прогнозів економічного і соціального розвитку України на середньо- та короткостроковий періоди; Державної програми економічного і соціального розвитку України на короткостроковий період; прогнозів економічного і соціального розвитку АР Крим, областей, районів та міст на середньостроковий період; програм економічного і соціального розвитку АР Крим, областей, районів та міст на короткостроковий період; прогнозів розвитку окремих галузей економіки на середньостроковий період; програм розвитку окремих галузей економіки. Чинне правове поле передбачає можливість використання прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку на більш тривалий період, тоді як організаційно-методичні механізми та ресурсне забезпечення такого використання не визначені. Крім цього, нівелюється секторний підхід у прогнозуванні, який, власне, є основою використання системи національного рахівництва.

Така ситуація спотворює реальні переваги довгострокового прогнозування як інструменту передбачення основних факторів та тенденцій

соціально-економічного розвитку і вимагає розробки Закону України «Про державне прогнозування, стратегічне планування, програмування в Україні». Цей документ повинен регламентувати використання інструментарію державного прогнозування, планування, програмування розвитку країни, галузей, секторів економіки й окремих адміністративно-територіальних одиниць з різним часовим горизонтом та чітко визначати процедури розробки і контролю виконання відповідних програмно-планових документів.

Можливість ефективного використання прогнозування в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки залежить від методологічного забезпечення прогнозування. Воно має базуватися на результатах стратегічного аналізу, ефективних формах наукового передбачення, законах наукового передбачення, прогностичних методах і моделях (див. рис. 4.1).

Рис. 4.1. Використання прогнозування в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки¹

¹ Примітка: побудовано автором.

Серед законів наукового передбачення варто виокремити закони: повторюваності історичних ситуацій; планомірної організації та пропорційного розвитку суспільного виробництва (галузей регіонів); попиту та пропозиції; зростання продуктивності суспільної праці; зростання суспільних потреб; залежності прогнозу від його інформаційної бази та від кількості прогнозних альтернатив.

Організаційно-методичний механізм прогнозування реалізується в розрізі трьох етапів: ретроспекції, діагнозу та перспекції, кожен із яких характеризується використанням фактографічних, експертних, комбінованих, формалізованих методів прогнозування (див. табл. 4.1). Застосування цих методів залежить від часового горизонту, завдань прогнозування, інформаційно-аналітичного підґрунтя для здійснення прогнозних розрахунків, ступеня макроекономічної невизначеності.

Таблиця 4.1

Аналіз використання прогностичних методів за сферами застосування в управлінні довгостроковим економічним розвитком України¹

Групування методів наукового передбачення	За походженням		За сферою застосування			
	Національна економіка	Наука і техніка	Ретроспекція	Діагноз	Перспекція	Прийняття рішень
1	2	3	4	5	6	7
Експертні методи прогнозування						
<i>Індивідуальні експертні оцінки</i> Метод інтерв'ю	+		+			
Метод сценарію	+		+	+	+	+
<i>Колективні експертні оцінки</i> Метод «Дельфі»	+		+	+	+	+
«Мозкового штурму»	+		+	+	+	+
Фактографічні методи						
<i>Методи однофакторного прогнозування</i> Методи прогнозування тренду	+	+				
Екстраполяція тренду динамічного ряду	+		+		+	+
Методи прогнозування випадкової компоненти (імовірнісний метод, метод авторегресії, метод ланцюгових підстановок)		+		+	+	

Продовж. табл. 4.1

1	2	3	4	5	6	7
Методи багатofакторного прогнозування (регресійні моделі, адаптивне згладжування, імітаційні моделі, метод групового врахування аргументів, багатовимірна фільтрація)	+	+		+	+	
Формалізовані методи						
Кореляційно-регресійний аналіз	+		+		+	
Аналіз «витрати-випуск»	+			+	+	
Мережі Петрі		+	+		+	
Системна динаміка	+		+	+	+	
Сітьове планування	+	+		+		+
Аналіз ризику		+			+	+
Економіко-математичне моделювання (факторні, структурні, комбіновані моделі)	+	+	+		+	+
Методи аналогій	+	+	+		+	
Морфологічний аналіз	+	+	+	+	+	
Аналіз «витрати-результати»	+		+	+	+	+
Лінійна оптимізація	+				+	
Динамічна оптимізація	+				+	
Теорія прийняття рішень	+				+	+
Метод виробничих функцій	+	+		+	+	+
Комбіновані методи						
Порівняння, співставлення	+	+	+			
Факторний аналіз	+		+	+	+	+
Пропорційні залежності	+		+	+		
Індексні методи	+		+	+		
Типологія		+			+	+
Теорія нечітких (розпливчастих) множин		+			+	+

¹Примітка: складено автором на основі [221, 224, 307].

У вітчизняній практиці короткострокового прогнозування (розробка консенсус-прогнозів) та середньострокового прогнозування здійснюється за допомогою формалізованих (економіко-статистичних) і фактографічних методів дослідження, які працюють з короткими динамічними рядами, що з позицій агрегації та погодження прогнозів на різних рівнях управління є найбільш прийнятним.

Довгострокові прогнози розробки опираються на експертні методи прогнозування, які мають сценарний характер і базуються на часових рядах та поліномах, що мають ретроспективний характер. Ці прогнози, по суті, дозволяють встановити певну послідовність подій, характер та причинно-наслідкові зв'язки трансформаційних процесів, дати імовірнісну оцінку соціально-економічному розвитку національної економіки.

Для «младоринкової» економіки України, яка, як інші країни світу, виходить із кризи, швидкість соціально-політичних, ринково-кон'юнктурних змін на стільки велика, що роль ретроспективної інформації знижується. В такій ситуації актуалізується питання вибору ефективних аналітико-прогностичних систем підтримки управлінських рішень адекватних макроекономічній ситуації. Тому на передній план виходить використання формалізованих методів передбачення системної динаміки й оцінювання макроекономічних ризиків, матричного моделювання, яке дозволяє простежити характер багатofакторного, взаємного впливу ендогенних та екзогенних факторів, що детермінують довгостроковий розвиток національної економіки.

Аналіз наукової літератури [195, 221-224, 268, 283, 415, 416] та діючої практики використання прогнозного інструментарію, дозволяє систематизувати прогнози економічного і соціального розвитку України за кількома критеріями:

- 1) за об'єктами та якісним змістом прогнозування: прогнози ресурсів; прогнози розвитку економіки (галузей, народногосподарських комплексів, секторів, розміщення продуктивних сил, структурних зрушень, економічного зростання); прогнози суспільних потреб;
- 2) за рівнем агрегування показників: макроекономічні; макроструктурні; галузеві; секторальні; регіональні;
- 3) за цільовим призначенням: пошукові, нормативні, аналітичні;
- 4) за кількістю об'єктів прогнозування: одиничний; множинний;

5) за рівнем економічної системи: прогноз економічного і соціального розвитку країни; галузеві прогнози; прогнози управлінських структур; територіальні прогнози.

Механізм короткострокового прогнозування розвитку України здебільшого базується на нормативних прогнозах, які визначають засоби досягнення бажаного стану об'єкту прогнозування, дають змогу уточнити цілі управління, віднайти резерви для оптимізації використання наявної ресурсної бази, тоді як для середньострокових та довгострокових прогнозних розрахунків використовуються пошукові прогнози, які мають дослідницький характер і дозволяють передбачити можливі проблеми за умов збереження наявних соціально-економічних тенденцій.

Аналізуючи механізм використання прогностичного інструментарію (табл. 4.2) можна простежити функціональне навантаження та сфери можливого використання прогнозних розрахунків у практиці управління довгостроковим розвитком національної економіки. Діючий механізм короткострокового прогнозування (щомісячне, квартальне, річне) передбачає прогноз макроекономічних тенденцій (консенсус-припущення), прогноз основних макроекономічних показників на експертних оцінок в розрізі національної економіки, ринків, секторів, визначення основних макроекономічних ризиків.

Довгострокове прогнозування містить прогнозування потреби і напрямів використання ресурсів; розробку галузевих прогнозів, які відтворюють характер структурних трансформацій національної економіки і можливості забезпечення розширеного відтворення; розробку прогнозу міжгалузевих зв'язків через систему народногосподарських балансів; розробку загальнонаціонального прогнозу.

Сучасний стан прогнозної роботи дає змогу виокремити певні бар'єри, пов'язані з прогнозуванням довгострокового розвитку національної економіки. До них належать:

- низька якість ретроспективних даних, насамперед щодо їхньої достовірності, точності та повноти, через значну динаміку, невизначеність

і непередбачуваність процесу, що досліджується, та значною мірою через суб'єктивний характер знань щодо закономірностей, причинно-наслідкових залежностей та сталих зв'язків між ними;

Таблиця 4.2

Характеристика стану використання довгострокових, середньострокових та короткострокових прогнозів в управлінні економікою України¹

Вид прогнозу та терміни прогнозування	Функціональне спрямування	Сфера використання прогнозних показників	Діюча практика використання	Проблеми використання
1	2	3	4	5
Короткостроковий прогноз, до 1 року	Макроекономічний аналіз; виявлення головних проблем розвитку економіки; оцінка впливу можливих заходів державної політики очікувані зміни основних макроекономічних показників.	Державна програма економічного і соціального розвитку України, Державний бюджет України, інформаційно-аналітичний матеріал для планування діяльності суб'єктів господарювання.	Щорічні консенсус-прогнози, аналітичні оцінки, баланси економічного і соціального розвитку країни, галузей регіонів, міст Києва та Севастополя	Нівелювання середньоарифметичними розрахунками прогнозних сценарних та модельних розрахунків, які проведені конкретними експертами. Відсутність факторного аналізу результатів досягнення прогнозних показників.
Середньостроковий прогноз, 2-5 років	Визначення цілей, пріоритетів економічного і соціального розвитку у середньостроковому періоді. Розробка пропозицій щодо напрямів державної політики у цей період.	Середньострокова система фіскального планування, середньострокова бюджетна база, розподіл державних коштів для реалізації пріоритетних проектів та програм.	Прогнозування кон'юнктури на ринках стратегічно важливих товарів та послуг. Галузеве прогнозування. Реалізація середньострокових пріоритетів на конкурсних засадах через систему державних програм,	Відсутність дієвої системи інформаційно-аналітичного забезпечення середньострокового прогнозування моніторингу ефективності реалізації прогнозних документів. Неefективне використання коштів в розрізі реалізації бюджетних програм.

1	2	3	4	5
			державне замовлення, інноваційні та інвестиційні проекти, проекти технологічних парків.	
Довгостроковий прогноз, більше 5 років	Науковий аналіз економічних, соціальних, науково-технічних процесів і тенденцій; виявлення можливих альтернатив розвитку економіки у перспективі, нагромадження наукового матеріалу для обґрунтованого вибору певних рішень.	Багаторічне бюджетування, розробка програм роботи Уряду, визначення стратегічних пріоритетів розвитку національної економіки та її секторів.	Розробка стратегій розвитку, схем-прогнози розвитку продуктивних сил, концепцій, доктрин.	Відсутність ефективних моделей прогнозування, переоцінка майбутнього зростання економіки, що створює певний тиск на державні видатки; макроекономічні ризики, пов'язані з порушенням макроекономічних пропорцій.

¹Примітка: складено автором.

- обмеження апарату кореляційно-регресійного моделювання, орієнтованого на дослідження стабільних процесів, недостатнє використання трендових та адаптивних моделей прогнозування;
- наявність інституційних обмежень щодо розробки і використання довгострокових прогнозних розрахунків;
- недостатня погодженість прогнозних намірів державних органів влади при використанні інструментарію прогнозування. Так, прогнозні параметри показників економічного і соціального розвитку України, які закладаються в середньостроковий бюджетний прогноз Зведеного бюджету України за основними видами доходів, видатків, суттєво відрізняються від аналогічних показників, які закладаються Державною програмою економічного і соціального розвитку України на певний рік.

Зокрема, прогнозні значення номінального ВВП України на 2009 р. за розрахунками МФУ становили 820 млрд. грн., а за розрахунками Міністерства економічного розвитку і торгівлі України – 1267,5 млрд. грн., що на 54% більше, тоді як фактичне значення номінального ВВП у 2009 р. становило 914 млрд. грн. [259]. Така ситуація одночасно породжує проблему реалістичності діючих прогнозних розрахунків;

- стохастичність та нелінійність більшості процесів, які знаходяться в прогнозній площині. Відсутність достовірної інформації та знань щодо взаємозв'язку зазначених процесів, принципова неможливість врахування всіх чинників, які можуть виникнути або динамічно змінити свої характеристики і суттєво вплинути на розвиток системи, особливо у середньо- та довгостроковій перспективі.

Для ліквідації цих недоліків необхідно вдосконалити використання інструментарію макроекономічного прогнозування в руслі: покращення економіко-аналітичного обґрунтування щодо використання інструментарію прогнозування в контексті чітко визначених стратегічних векторів та пріоритетів; забезпечення взаємозв'язку між прогнозними та програмно-плановими документами; запровадження механізму визначення макроекономічних ризиків при складанні прогнозних документів через процедури стратегічного контролінгу та їх нівелювання через процедуру корегування макропрогнозів; дотримання взаємозв'язку макропрогнозування, стратегічного планування з довгостроковим бюджетуванням для підвищення результативності та ефективності реалізації прогнозно-планових документів; розробки оптимальної моделі прогнозування розвитку національної економіки з використанням наднаціональних систем прогнозування та технологій форсайту.

Інституційний супровід використання інструментарію прогнозування в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки дає змогу виокремити:

- в рамках короткострокового прогнозування – щомісячні, квартальні та щорічні консенсус-прогнози, які містять сценарні варіанти розвитку національної економіки (Консенсус-прогноз економічного і соціального розвитку України на 2010 р., Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2009 р. та основних прогнозних макроекономічних показників на наступні три роки);

- в рамках середньострокового прогнозування (до 5 років) – Державну програму прогнозування науково-технологічного розвитку на 2008–2012 рр., схвалену постановою КМУ від 11 вересня 2007 р., № 1118; Прогноз показників Зведеного бюджету України за основними видами доходів, видатків і фінансування на 2010–2012 рр., схвалений постановою КМУ від 13 вересня 2008 р., № 828;

- довгострокового прогнозування – Стратегію економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004–2015 рр., схвалену указом Президента України від 28 квітня 2004 р. № 493, Схему-прогноз розвитку і розміщення продуктивних сил регіонів до 2015 р., Стратегію розвитку України на період до 2020 р., які визначають стратегічні цілі, завдання, пріоритети і напрями сталого економічного й соціального розвитку регіонів України на довгострокову перспективу з урахуванням загальнодержавних пріоритетів, оцінки місцевих конкурентних переваг, обмежень і загроз перспективного розвитку регіону.

Загалом хронологічні аспекти використання прогностичного інструментарію проаналізовані в табл. 4.3.

Таблиця 4.3

Хронологічні періоди використання інструментарію державного прогнозування в управлінні довгостроковим розвитком України

Часовий лаг	Прогноз	Концепція розвитку	Стратегія розвитку	Програма	Консенсус-прогноз
Довгостроковий	+	+	+	–	-
Середньостроковий	+	+	+	+	-
Короткостроковий	+	-	-	+	+

¹ Примітка: складено автором.

Прогнозування здійснюється на основі розроблених на попередньому етапі концепцій, з урахуванням досягнутого рівня виробництва, законодавчого й інституційного забезпечення подальшого розвитку національної економіки. Як правило, домінує сценарний метод розробки прогнозів, що передбачає розробку консервативного (песимістичного, сценарію загроз), оптимістичного (сценарій шансів або цільовий) прогнозів.

Розбіжність між варіантами полягає у передбачуваній інтенсифікації ринкових та інтеграційних зрушень, повноті виконання програмних соціально-економічних заходів і відповідно інтенсивності прояву головних тенденцій суспільно-економічних перетворень.

Практика функціонування світогосподарської системи останніх років вказує на посилення ролі саме довгострокового прогнозування з горизонтом 30-50 років. Наприклад, Прогноз Міжнародного енергетичного агентства «Про стан та перспективи світової енергетики», прогноз корпорації ІВМ «Перспективи глобальних інновацій», Демографічний прогноз ООН до 2050 р., прогноз корпорації РЕНД «Глобальна технологічна революція 2020 року», Довгостроковий прогноз на 50 років Національної розвідувальної ради США «Контури світового майбутнього», Довгостроковий прогноз науково-технологічного розвитку Росії до 2025 р. у форматі форсайту. У цих документах розглядається низка нових явищ, які можуть вплинути на світогосподарські тенденції. До них можна віднести: перерозподіл економічного потенціалу між країнами та їх угрупованнями зі зміщенням векторів в бік країн Бразилії, Росії, Індії, Китаю; нарощування споживання природних ресурсів (насамперед енергетичних), яке перевищить допустимі екологічні норми; потребу використання потенціалу наднаціональних інститутів регулювання в подальших процесах ескалації процесів глобалізації.

В умовах макроекономічної нестабільності, яка спричинює високий ступінь ентропії у розробці прогнозно-планових документів, доречним є використання монетарної теорії прогнозування, що базується на таргетуванні монетарних змінних. За своїм змістом ця процедура передбачає встановлення

цільових орієнтирів щодо показників допустимих рівнів інфляції та здійснення комплексу заходів для запобігання можливому фактичному відхиленню від цих показників через жорстке, гнучке, відкрите, приховане, експериментальне таргетування. В цьому випадку центральний банк змушений ретельно зосередитися на внутрішніх проблемах економіки, що дозволяє йому гнучкіше реагувати на зміни макроекономічної ситуації, оскільки не встановлюються чіткі співвідношення між динамікою цін та грошовими агрегатами. В свою чергу, встановлення прогнозних цифрових значень індексу споживчих цін підвищує відповідальність центрального банку за свої дії і допомагає вирішити проблему непослідовності в проведенні грошово-кредитної політики.

В діючій практиці прогнозно-планової роботи поширення набули два методи прогнозування інфляції – факторного і регресійного аналізу. При першому підході в основі алгоритму прогнозування покладений очікуваний коефіцієнт зростання рівня цін по кожній товарній групі споживчого кошика з врахуванням вагових коефіцієнтів товарних груп. При цьому при визначенні динаміки цін до уваги беруться макроекономічні фактори (зміна непрямих податків, грошових доходів населення, грошової маси, валютного курсу, цін на імпортовані товари тощо, цінове регулювання, сезонні коливання цін), вплив яких на динаміку рівня цін визначається експертним шляхом.

Регресійна модель при прогнозуванні інфляції опирається на фактори кількісного прогнозування, які визначають інфляцію попиту. Незважаючи на точність прогнозних розрахунків, недоліком цього методу є неможливість врахування впливу дестабілізуючих факторів, адже для математичного моделювання беруться дані минулих періодів.

Важливо зазначити, що таргетування інфляції має базуватися на систематичній оцінці майбутньої інфляції, а для її прогнозування потрібні надійні статистичні дані, які часто отримуються тоді, коли ситуація в економіці вже міняється, та ефективні економетричні моделі, для володіння якими необхідний певний досвід і знання. Тому важливо, щоб процедура встановлення цільових показників доповнювалася немонетарними теоріями

прогнозування. Серед них варто виокремити: «теорії перенагроюдження» та «психологічні теорії» [190]. Перша теорія акцентує увагу на необхідності переорієнтації заощаджень на систему нововведень, винаходів, технологічних змін, а друга – базується на необхідності активізації саме тих факторів, які визначають граничну схильність до споживання, нагроюдження, інвестування, тобто є логічним продовженням теорій Дж. М. Кейнса, У. Мітчела, Ф. Хайека.

Для забезпечення позитивних структурних зрушень, передбачення циклічних коливань через систему прогнозування доцільно використовувати ліберальні теорії неминучості прийдешніх економічних потрясінь, симптоматичні теорії системного неблагополуччя «процвітаючої» економіки, теорії трансформації латентної структурної кризи в реальну фінансову, які створюють методологічне підґрунтя для напівемпіричного опису траєкторії руху економіки до певної «сингулярної точки», яка позначає катастрофічну зміну характеру руху [201].

Поєднання згаданих теорій в діючій практиці прогнозування дозволило б створити належне ресурсне підґрунтя для структурних перетворень, передбачення біфуркацій у довгостроковому розвитку економічної системи, а також стимулювало б зростання сукупного попиту, як доміанти економічного зростання. Тому в прогнозних і програмно-планових документах доцільно передбачати такі важелі державного регулятивного впливу, які дозволяли б підтримувати реальний сектор економіки, стимулювати розвиток підприємництва, інвестиційної, інноваційної діяльності, сприяти розширенню внутрішнього ринку за рахунок переорієнтації на нього експортно-орієнтованих видів діяльності та пов'язаних з ними виробництв (металургія, видобування корисних копалин крім паливно-енергетичних, оптова торгівля, вантажний транспорт та і.), не допускати погіршення соціальної стабільності. Для цього необхідно ефективно використати потенціал державного бюджету, Стабілізаційного фонду, як інструментів забезпечення збалансованості бюджетно-податкової,

монетарної та соціальної політики в контексті посилення економічної та соціальної безпеки України.

В умовах мінливого динамічного середовища дуже важливо поєднувати різні методики прогнозування: методи моделювання, написання сценаріїв, морфологічних множин. Метод розробки альтернативних сценаріїв майбутнього був запропонований Г. Каном і апробований на глобальних прогнозах розвитку. Він дає змогу на основі чітко виділених кількісних тенденцій екстраполювати розвиток економіки. Метод набув сьогодні активного поширення в управлінській практиці при розробці концепцій, стратегій, прогнозуванні основних макроіндикаторів розвитку економіки України. Однак його результативність спостерігається лише у випадку якісного прогнозування, тоді як екстраполяція кількісних трендів дає похибки. З цією метою доцільно застосовувати діапазон прогнозних значень і передбачати можливі зміни іманентних економіці України ризиків.

Удосконалення вітчизняної системи наукового передбачення неможливе без використання технологій соціально-економічного форсайту, який є оригінальною еkleктикою якісного прогнозування, державних стратегічних маркетингових досліджень, намірів національного бізнесу. Науковий і прикладний інтерес до використання технологій форсайту підсилюється потребою вирішення як проблем довгострокового характеру, так і максимальному врахуванні національних можливостей для досягнення стратегічних альтернатив.

Під методикою форсайту слід розуміти процес систематичного визначення нових стратегічних напрямків наукових і технологічних досягнень, які в довгостроковій перспективі зможуть мати серйозний вплив на економічний і соціальний розвиток країни [95]. Як правило, форсайт стосується різних сфер життєдіяльності суспільства і враховує сучасні тенденції і проблеми сучасного розвитку, зокрема проблеми глобалізації і регіоналізації, природовикористання, розвитку економіки знань, розвитку інформаційного суспільства, управління екологічними ресурсами тощо.

Форсайт може бути поділений на такі види: за шириною охоплення проблем: глобальний, національний, регіональний; за сферами, стосовно яких проводиться: соціальний, економічний, політичний, науковий, науково-технологічний, освітній; за рівнем досліджуваних сфер: секторний, галузевий, кластерний, корпоративний. Кожна країна адаптує його методики відповідно до національних потреб. За весь період існування методологія форсайту увібрала в себе десятки традиційних і нових експертних методів. При цьому відбувається їхнє постійне удосконалення, відпрацювання процедур, що забезпечують підвищення обґрунтованості перспектив розвитку, більш активне і цілеспрямоване використання знань експертів. Звичайно, в кожному з форсайт-проектів застосовується комбінація різних методів, серед яких доцільно виділити експертні панелі, метод Дельфі (опитування експертів у два етапи), SWOT-аналіз, мозковий штурм, побудову сценаріїв, технологічні дорожні карти, дерева релевантності, аналіз взаємного впливу й інші. Прогнози зазвичай складають вчені на підставі різних методик, починаючи з простої екстраполяції і закінчуючи складними економіко-математичними моделями.

Форсайт відрізняється тим, що в ньому беруть участь, крім вчених, представники влади, бізнесу, громадськості. Це особливо важливо для узгодження пріоритетів державної політики з реальними потребами економіки. Звідси випливає і реальна перевага використання методології «Форсайт»: можливість отримати не тільки достовірні оцінки прогнозування наслідків прийняття управлінських рішень, а й забезпечити взаємне узгодження суспільних інтересів, сконцентрувати увагу на довгострокових пріоритетах розвитку і системно підійти до їх вирішення.

Форсайт успішно застосовувався в країнах Європи, зазвичай в масштабах однієї або кількох держав. Зокрема, експерти ЄС розробили п'ять регіональних програм з використанням технології форсайту з часовим горизонтом 20 років [444]: проект «AGRIBLUE», розроблений для Ірландії та Німеччини, використовує форсайт для розробки стратегій довгострокового

розвитку відсталих регіонів; проект «FOR-RIS», розроблений для Південної Австрії і Болгарії, передбачає використання форсайту для стимулювання інноваційного розвитку регіонів і виходу їх на міжнародну арену; проект «TECHTRANSE», розроблений для районів з розвинутою регіональною інноваційною системою і науково-технічною базою і передбачає вирішення питань трансферу технологій і прикордонного співробітництва; проект «TRANSVISION», передбачає використання технологій форсайту для створення зон вільної торгівлі між Угорщиною, Сербією і західними регіонами Румунії; проект «UPGRADE», передбачений для регіонів, які потребують реструктуризації економіки та переходу до інноваційної економіки, яка заснована на знаннях.

Усі ці проекти реалізуються в розрізі чотирьох етапів: 1) вивчення довгострокової динаміки; 2) визначення можливих напрямів розвитку пов'язаних із зовнішніми викликами; 3) визначення бажаних перспектив; 4) розробка стратегії для досягнення бажаних цілей.

Цікавим даний підхід є і з позицій ефективного залучення та використання фінансових ресурсів, необхідних для досягнення визначених цільових орієнтирів, який передбачає консорціумну співпрацю кількох країн.

Використання технологій форсайту в довгостроковому управлінні національною економікою має ґрунтуватися на таких постулатах: забезпечення прискореного економічного розвитку, що базується на інноваціях, інвестиціях, структурно-технологічній модернізації вітчизняної економіки; використання структурної корекції для забезпечення розвитку «нових» секторів національної економіки, регулювання діяльності природних монополій та обмеження використання ринків в інтересах корпоративних структур; підвищення якості роботи державних інституцій і обов'язково дотримання соціального вектору трансформацій, що забезпечить високу якість життя населення.

Врахування цих пропозицій, безперечно, сприятиме підвищенню ефективності прогностичних інструментів державного управління економікою,

які забезпечують трансформацію економічної системи з врахуванням національних інтересів та викликів глобалізованого середовища.

Використовуючи технологію форсайту, обґрунтуємо предметність визначення цілей та цілереалізуючих систем в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки. Для цього доцільно використати підхід «через бачення успіху», непрямий підхід, підхід через можливості [28, с.141]. Підхід «через бачення успіху» полягає у визначенні бажаних цілей розвитку України за допомогою інструментарію стратегічного аналізу шляхом побудови матриці СВОТ-аналізу. Непрямий підхід передбачає використання нагромадженого досвіду розробки програмно-планових документів, експертних висновків щодо можливих сценаріїв розвитку. При підході «через можливості» необхідно спочатку встановити бажані цілі розвитку, провести їх smart-аналіз та зважити оптимальність механізму досягнення бажаних цільових орієнтирів.

На особливу увагу при обґрунтуванні цільових пріоритетів заслуговують базові матриці розвитку, запропоновані Інститутом розвитку менеджменту в Лозанні, які сьогодні успішно використовують наднаціональні інститути (Світовий банк, ООН, ЮНІДО й ін.). В їх основі лежать такі пріоритети цілеспрямованого впливу держави на розвиток економіки:

- 1) ліквідація критичних відставань (Critical Gap Fix) шляхом стабілізації економіки, підвищення якості роботи владних інститутів, забезпечення ефективності державного регулювання ринків капіталу, праці, землі, інтелектуальних ресурсів та інституцій, які підтримують їх, забезпеченням конкурентного розвитку;

- 2) створення підґрунтя для розвитку економіки знань (Knowledge-Based Economy). Цей напрямок має стати головним пріоритетом в інвестиційній політиці, розподілі державних ресурсів, стимулюванні приватних інвестицій. Він охоплює такі найважливіші сфери, як освіта, наука, технологічна й інформаційна інфраструктура.

3) забезпечення сталого розвитку та конкурентоспроможності (Sustainable Development and Responsible Competitiveness), що передбачає реалізацію низки політико-економічних заходів у сферах енергобезпеки, енергозбереження, екології, охорони здоров'я, підвищення якості життя, створення соціально-відповідального бізнесу.

4) формування соціальної згуртованості і соціального капіталу (Social Cohesion & Social Capital). Цей блок, якого практично не було в економічній стратегії не тільки України, а й інших пострадянських країн, зачіпає такі найважливіші питання, як: розробка та просування сучасної прагматичної національної ідеї; формування системи суспільних цінностей, які утверджують філософію особистого та суспільного успіху, здорового способу життя.

Міжнародний досвід розбудови суспільства знань передбачає три пріоритетних напрямки реформування країн: створення мережевого суспільства на базі інформаційно-комунікаційних технологій; стимулювання інноваційної системи на використання результатів національних наукових досліджень та науково-технічних розробок; інвестування в розвиток інтелектуальних ресурсів (національну систему освіти і науки, формування професійної освіти «протягом життя», розвиток національного культурного різноманіття).

Якщо дані цілі перевести в площину smart-аналізу, то з огляду на проведену в третьому розділі оцінку факторів та передумов управління довгостроковим розвитком національної економіки зазначені цілі є чіткими, реалістичними, співмірними та досяжними для України.

З використанням отриманої інформації за допомогою матриці SWOT-аналізу визначимо слабкі та сильні сторони розвитку економіки України, оцінимо її потенційні загрози та переваги з низкою означених ендогенних і екзогенних викликів, які необхідно врахувати при визначенні цілералізуючих систем управління довгостроковим розвитком (див. табл. 4.4).

SWOT-аналіз розвитку національної економіки України¹

ПЕРЕВАГИ	НЕДОЛІКИ
1	2
<i>Внутрішні переваги</i>	<i>Ендогенні недоліки</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Висококваліфіковані трудові ресурси. 2. Добре розвинена система вищої освіти та професійної підготовки. 3. Значні запаси чорнозему, вигідно розташовані сільськогосподарські угіддя та сприятливі природно-кліматичні умови. 4. Значні вільні виробничі площі, використання яких дає можливість нарощувати виробництво з відносно невеликими витратами. 5. Вигідне географічне положення та транспортна інфраструктура. 6. Значний науково-технологічний потенціал (наукові школи, унікальні сучасні технології виробництва). 7. Туристично-рекреаційний потенціал (екологічна чистота більшості областей країни, мальовнича природа та ландшафти, наявність об'єктів історико-культурної спадщини: пам'яток архітектури, культури, монументального мистецтва та археології). 8. Великий внутрішній ринок і відповідно споживчий потенціал. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Непослідовність здійсненні економічних реформ, відсутність власної моделі управління довгостроковим розвитком національної економіки. 2. Залежність вітчизняної економіки від зовнішніх енергоносіїв, низький рівень впровадження передових технологій щодо енергозбереження. 3. Відсутність стандартів публічної політики і публічних процедур. (стандартів безпеки, стандартів публічної політики, конкуренції, сталого розвитку. 4. Високий рівень тінізації економіки. 5. Низький рівень соціальних стандартів. 6. Деформована структура виробництва. Високий рівень матеріало- та енергоємності виробництва. 7. Високий рівень зношеності основних фондів. Застарілі технології у більшості галузей виробництва. 8. Неефективність податкової та митної систем. 9. Відсутність ефективної системи контролю за впровадженням міжнародних стандартів якості. 10. Корупція в управлінській сфері.
<i>Зовнішні переваги</i>	<i>Екзогенні недоліки</i>
<p>Взаємопроникнення національних економік, формування глобальних фінансових та економічних союзів.</p> <p>Розвиток міжнародних валютно-фінансових та кредитних відносин.</p> <p>Можливість інтеграції у світову економіку, доступу до міжнародного капіталу).</p> <p>Євроінтеграційний вектор реформування національної економіки.</p> <p>Розвиток транскордонного співробітництва.</p> <p>6. Можливість здійснювати міжнародний науково-технічний обмін, запобігати надходженню в Україну застарілих та малоефективних технологій, підвищувати рівень інтелектуалізації вітчизняного експорту.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Нераціональна структура експорту — надмірний вивіз сировинних ресурсів. 2. Втрата позицій на зовнішніх ринках. 3. Зростання зовнішньої заборгованості за енергоносії. 4. Нераціональне використання іноземних кредитів. 5. Неконтрольований вплив валютних ресурсів за кордон, розміщення їх в зарубіжних банках. 6. Недотримання вимог технічних регламентів до імпоротної продукції. 7. Витіснення України з частини зовнішніх ринків збуту продукції, зокрема, в країнах СНД і Східної Європи.

<i>1</i>	<i>2</i>
7. Допомога у застосуванні сучасних високоефективних технологій.	8. Надмірна відкритість економіки України, не виважена лібералізація зовнішньоекономічної діяльності.
ПОТЕНЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ	ПОТЕНЦІЙНІ ЗАГРОЗИ
<i>Потенційні внутрішні можливості</i>	<i>Внутрішні загрози</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Створення самодостатньої, конкурентоспроможної, соціально спрямованої економіки, ноосферизованої економіки. 2. Забезпечення альтернативних джерел надходження нафти і газу. 3. Створення потужного воєнно-промислового комплексу, розвиток ракетно-космічної галузі. 4. Збереження та розвиток інтелектуального й науково-технічного потенціалів України, здійснення кардинальної модернізації виробництва та розвиток його наукомістких галузей. 5. Створення нової галузі промисловості - наноіндустрії і забезпечення розвитку наноструктурних систем, наноматеріалів, нанотехнологій. 6. Вирішення державою соціальних проблем. 7. Модернізація податкової системи та посилення стимулюючого впливу податків на розвиток виробництва. 8. Проведення структурної політики з урахуванням конкурентних переваг: розвитку наукомістких та технологічних галузей, агропромислового комплексу (зокрема, переробної галузі), транзитних перевезень, рекреаційно-туристичного та оздоровчо-лікувального комплексу. 9. Побудова економічних відносин з іншими країнами на засадах рівноправності та взаємної вигоди. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Занепад морального стану суспільства. 2. Блокування створення ефективних механізмів управління соціально-економічним розвитком. 3. Непрозорість та корумпованість взаємодії державних органів із суб'єктами господарювання. 4. Зниження інвестиційної привабливості національної економіки, як для місцевих, так і для закордонних інвесторів. 5. Спад виробництва, втрата внутрішнього ринку, зміна територіальних пропорцій на користь областей з превалюванням важкої промисловості, згорання виробничої структури і власної матеріальної бази. 6. Руйнування науково-технічного потенціалу і деіндустріалізація економіки.
<i>Потенційні зовнішні можливості</i>	<i>Потенційні зовнішні загрози</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Створення зони вільної торгівлі, уникнення торговельно-економічної ізоляції та витіснення української продукції з ринків ЄС, забезпечення інтеграції України до ЄС. 2. Спрощення митних процедур і збільшення їх прозорості та контрольованості. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Відсутність консолідації української політичної еліти, що стримує реалізацію стратегічних завдань зовнішньої політики. 2. Посилення координації національних макрополітик на глобальному рівні. 3. Перетворення націй-держав в сегменти глобального ринку, де без обмежень панують ТНК.

1	2
<p>3. Збільшення надходжень до державного бюджету, яке відбудеться за рахунок скасування податкових і митних пільг, збільшення бази для справляння митних платежів, зростання обсягів виробництва й активізації торговельного обороту;</p> <p>4. Лібералізація ринку фінансових і банківських послуг, що сприятиме здешевленню кредитних ресурсів для підприємств України.</p> <p>5. Підвищення конкурентоспроможності української економіки та створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні.</p> <p>6. Обмеження тіньового імпорту.</p> <p>7. Можливість активно долучитися до формування як нової структури міжнародних відносин у Єврорегіоні, так і системи сучасного світоустрою.</p> <p>8. Використання позитивного досвіду ПРООН у сфері запобігання і подолання криз, демократичного врядування, підвищення соціальних стандартів.</p> <p>9. Використання потенціалу наднаціональних утворень у вирішенні стратегічно важливих завдань.</p>	<p>4. Витіснення на периферію цивілізаційного розвитку внаслідок замикання світовими лідерами власних економік постіндустріального типу на самих собі.</p> <p>5. Можливе зменшення виробництва за рахунок певного зростання імпорту відповідної продукції.</p> <p>6. Посилення макроекономічної нестабільності в національній економіці в результаті світової фінансової кризи (погіршення поточного сальдо торговельного балансу; ускладнення доступу до зовнішніх запозичень; зниження стабільності банківської системи та сповільнення кредитної активності; згортання інвестиційних процесів; зниження динаміки доходів та погіршення якості життя громадян України).</p> <p>7. Нестабільність надходжень від фінансових операцій з капіталом, що збільшуватиме ризики, пов'язані з раптовими перервами в залученні коштів в іноземній валюті, а це призведе до погіршення реальної якості активів банків, зниження курсу національної валюти.</p>

¹ Примітка: складено автором.

З матриці видно, що основними групами чинників, що негативно впливають або можуть вплинути на соціально-економічний розвиток країни та її регіонів, є:

1. Внутрішні загрози, до яких варто віднести:

1.1. Спад виробництва і втрату внутрішнього ринку, котрий зумовлений: 1) незавантаженістю виробничих потужностей (закриття окремих виробництв, і як, наслідок, ліквідація виробничого потенціалу); 2) надмірними витратами економіки (низька продуктивність суспільної праці, велика ресурсоемність); 3) високим ступенем зношеності основних виробничих фондів у промисловості; 4) домінуванням сировинних галузей і

недостатньою орієнтованістю на виробництво продукції кінцевого споживання; 5) високим рівнем неплатежів, існуванням значної кількості нежиттєздатних підприємств; 6) відсутністю сталого економічного простору всередині країни; 7) недостатньою ефективністю механізмів реалізації промислової політики. Ця загроза може призвести до зміни територіальних пропорцій на користь областей з превалюванням важкої промисловості, згорання виробничої структури і власної матеріальної бази.

1.2. Руйнування науково-технічного потенціалу і деіндустріалізацію економіки, котрі зумовлені: 1) скороченням фінансування науково-дослідних та експериментально-конструкторських робіт (НДЕКР); 2) скороченням замовлень на високотехнологічну продукцію; 3) слабкою матеріально-технічною базою; 4) переходом висококваліфікованих спеціалістів в інші галузі або еміграція їх за кордон; 5) неготовністю до конкурентної діяльності на світовому ринку; 6) втратою колишніх союзників з міжнародного поділу праці; 7) послабленням державного регулювання; 8) зниженням правового захисту в галузі науково-технічних зв'язків. Все це може призвести до деградації науково-технічного потенціалу і зниження конкурентоспроможності країни та її регіонів.

Наслідки від цієї загрози мають довгостроковий характер і призводять до деінтелектуалізації економіки.

1.3. Втрату продовольчої незалежності, що супроводжується: 1) загостренням цінових диспропорцій між промисловістю та сільським господарством; 2) збільшенням доступу на внутрішній ринок імпортованих продуктів; 3) розбалансованістю споживчого ринку; 4) завищеністю реальної продовольчої безпеки регіонів; 5) неефективним проведенням земельної реформи; 6) занепадом села.

Така загроза призводить до постійної невпевненості в стабільному забезпеченні населення продуктами харчування, залежності від поставок з інших країн, руйнуванню агропромислового комплексу.

1.4. Зростання безробіття і послаблення трудової мотивації, що характеризується: 1) значною диференціацією населення за рівнем доходів; 2)

збільшенням навантаження на зайнятих; 3) існуванням джерел високої локальної концентрації безробіття; 4) зниженням рівня життя населення; 5) трудовими конфліктами; 6) збереженням соціально-політичної нестабільності; 7) скороченням рівня зайнятості з початком фінансового спаду.

В такій ситуації виникає збільшення соціальних конфліктів і скептичне ставлення до ринкових трансформацій.

1.6. Криміналізація економіки, яка супроводжується: 1) зростанням економічної злочинності; 2) зростанням частки тіньового сектора економіки; 3) збільшенням масштабів нелегального експорту капіталу та позабанківського обігу.

Наслідком чого є значні втрати бюджетних ресурсів, поглиблення диференціації за рівнем доходів, недовіра до можливостей правового захисту.

1.7. Погіршення якості природного середовища, яке зумовлене: 1) виснаженням природно-сировинної бази; 2) деформованістю енергетичного ринку; 3) техногенним навантаженням на навколишнє середовище. Така загроза може спричинити зниження екологічної стійкості територіальних природних комплексів, зростання захворюваності серед населення.

1.8. Порушення фінансової стабільності, яку спричинили: 1) недосконала фінансово-бюджетна система, неефективність податкової системи; 2) криза неплатежів, заборгованість у виплаті заробітної плати, пенсій, стипендій та інших соціальних виплат; 3) збільшення дотаційності регіональних бюджетів; 4) неврегульованість міжбюджетних відносин; 5) зниження фінансової і політичної можливості держави при виборі ефективної економічної стратегії держави і її практичної реалізації.

В кінцевому результаті це може призвести до загальної нестабільності як регіонального, так і державного бюджету.

1.8. Енергетична та сировинно-ресурсна криза, яка спричинена: 1) високим рівнем енергоємності виробництва; 2) неефективністю використання енергозберігаючих технологій; 3) низьким рівнем видобутку нафти, газу, вугілля для забезпечення власних потреб; 4) домінуванням видобувних і

базових галузей з низьким ступенем переробки сировини; 5) недостатньою розвіданістю власної мінерально-сировинної бази. Така загроза посилює енергетичну залежність реального сектору національної економіки.

1.9. Блокування створення ефективних механізмів управління соціально-економічним розвитком, який зумовлений: 1) довготривалим використанням української економіки в інтересах олігархічних провладних партій; 2) політичною неспроможністю влади керуватися національними інтересами; 3) відсутністю системи управління якістю, забезпечення стандартів публічної політики (стандартів безпеки, політичної конкуренції, довгострокового розвитку); 4) неефективною структурною політикою та антикризовим управлінням.

Така загроза посилює макроекономічну нестабільність, антикризові протистояння влади виливаються в черговий політичний піар, що призводить до зменшення економічної безпеки України та зростання соціальної незахищеності українців.

2. Зовнішні загрози, які можна детермінувати як:

2.1. Поглиблення кризових явищ у світовій економіці, що зумовлені: 1) асинхронністю економічних циклів розвитку країн, збільшенням частки спекулятивного капіталу на фінансових ринках, наростаючою тенденцією щодо необхідності трансформаційних змін в різних секторах світової економіки, що призводить до підвищення рівня ентропії світового ринку; 2) трансформацією глобальної архітектоники і поступовим переходом до багатополюсної моделі розвитку світу; 3) намаганням розвинутих країн втримати лідерство і поглибленням міждержавних протиріч; 4) необхідністю проведення системних змін у механізмах узгодження інтересів між країнами світу.

Кризові явища спричиняють дестабілізацію зовнішніх ринків, скорочення обсягів міжнародного кредитування та фінансування секторів національної економіки, необхідність диверсифікації зовнішньоторгових потоків України.

2.2. Поширення дестабілізуючих ефектів світової кризи на ділову активність суб'єктів господарювання України, що зумовлені: 1) монозалежністю від імпорту енергоносіїв; 2) кризовими явищами та нестабільністю кон'юнктури світового ринку металопродукції; 3) залежністю від зовнішніх фінансових потоків, зокрема, кредитів міжнародних організацій, іноземного інвестування суб'єктів господарювання та валютних надходжень експортно-орієнтованих галузей; 4) значною присутністю іноземного капіталу в економіці країни, зокрема, в банківському секторі та на фондовому ринку.

Все це призводить до поширення негативних вторинних ефектів світової кризи на національну економіку, асиметрії зовнішньоторгових потоків і капіталу, дестабілізації банківського сектору, валютного ринку і експортно-орієнтованих виробництв.

2.3. Зменшення присутності на зовнішніх ринках, яка зумовлена: 1) дискримінаційними бар'єрами для українських експортерів на світових ринках; 2) неефективною структурою експорту та імпорту; 3) втратою ринків збуту в СНД і країнах Східної Європи; 4) згоранням експортно-орієнтованого виробництва; 5) збільшенням експорту сировини порівняно з експортом наукомісткої і високотехнологічної продукції; 6) від'ємним сальдо зовнішньоторгового балансу; 7) нераціональним використанням іноземних кредитів.

В кінцевому результаті це призводить до згорання ділової активності зарубіжних інвесторів на вітчизняному ринку, а звідси і скорочує валютні надходження до держави.

З урахуванням напрацювань вітчизняних вчених, економістів, міжнародних організацій (Світового банку, ЄЕК ООН, ЮНІДО, ОЕСР, Dow Jones, AccountAbility), розробленої інформаційної моделі SWOT-аналізу слабких та сильних сторін, переваг та загроз розвитку національної економіки, викликів сучасного глобалізованого розвитку, цільовими пріоритетами державного управління довгостроковим розвитком України повинні бути:

1. Макроекономічна стабілізація та ліквідація критичних відставань через комплекс заходів, які впливають на макроекономічне середовище, якість інститутів влади, ефективність державного регулятивного впливу на економіку та ступінь відкритості економіки й ефективність конкуренції.

2. Забезпечення сталого розвитку, який має здійснюватися у трьох взаємопов'язаних площинах: економічній (забезпечення економічного зростання за рахунок ефективного використання природних та інтелектуальних ресурсів, забезпечення основних макроекономічних пропорцій у суспільному відтворенні); соціальній (забезпечення високої якості та безпеки життя, людського розвитку); екологічній (збереження фізичної і біологічної ресурсної бази й екосистеми).

3. Стимулювання ноосферизованого розвитку через утвердження основ економіки знань. Для цього необхідно сконцентрувати науковий потенціал на вирішенні найактуальніших науково-технічних проблем і запровадженні новітніх технологій.

4. Створення умов для формування нових конкурентних переваг за рахунок домінування інноваційно-інвестиційної складової розвитку; формування соціально-відповідального бізнесу; підвищення якості управління та надання суспільних послуг, які відповідали б міжнародним стандартам якості ISO. Конкурентні переваги для України можуть створити:

1) розвиток високотехнологічних галузей, таких як: ракетно-космічна промисловість, літако- і суднобудування; аграрно-промислового комплексу; транзитних перевезень, транспортування нафти, газу, електроенергії; послуг у сфері зв'язку і телекомунікацій; рекреаційно-туристичного комплексу, які є «локомотивами зростання», здатні забезпечити перерозподіл ресурсів і засобів у напрямку структурних інноваційних зрушень і дати поштовх усій господарській системі;

2) розвиток наоіндустрії, яка містить створення наноструктурних систем, наноматеріалів, нанотехнологій і дозволить Україні успішно інтегруватися у глобальний ринок нанотехнологій;

3) реалізація науково-технічних розробок у сфері біо-, опто-, акустoeлектроніки, комп'ютерних систем штучного інтелекту; проведення системного і прикладного програмування; моделювання віртуальної реальності; побудова інформаційних систем в галузях освіти, науки, культури, медицини, екології, управління, безпеки;

4) розвиток точного машинобудування, створення високоякісних, термостійких та високоміцних матеріалів, використання систем комплексного використання термальних вод, геотермального теплопостачання, що дозволить частково вирішити проблему енергопостачання тощо.

За допомогою морфологічної класифікації через побудову дерева цілей обґрунтуємо цілереалізуючі системи управління (див. рис. 4.2).

Отже, визначальними цілями в управлінні довгостроковим розвитком України повинні бути: передбачення або попередження кризових явищ; забезпечення стійких темпів суспільного відтворення; нарощування економічного потенціалу країни; підвищення соціально-економічної ефективності використання всіх складових економічного потенціалу; вдосконалення функціональних механізмів управління довгостроковим розвитком національної економіки через формування його ефективного організаційного, методичного, ресурсного забезпечення; раціоналізація економічних важелів управління перспективним розвитком, насамперед, прогнозування, стратегічного планування, програмування, запровадження інноваційних технологій, пов'язаних із оцінюванням ефективності державного управління.

Пріоритетами для національної системи управління довгостроковим розвитком повинно бути: сприяння інституційним змінам, спрямованим на утвердження соціально-орієнтованого устрою ринкового господарства, підвищення національної конкурентоздатності, стимулювання інноваційного розвитку, захист національної безпеки, контроль над ключовими ресурсами та галузями економіки з метою протидії негативним проявам глобалізації.

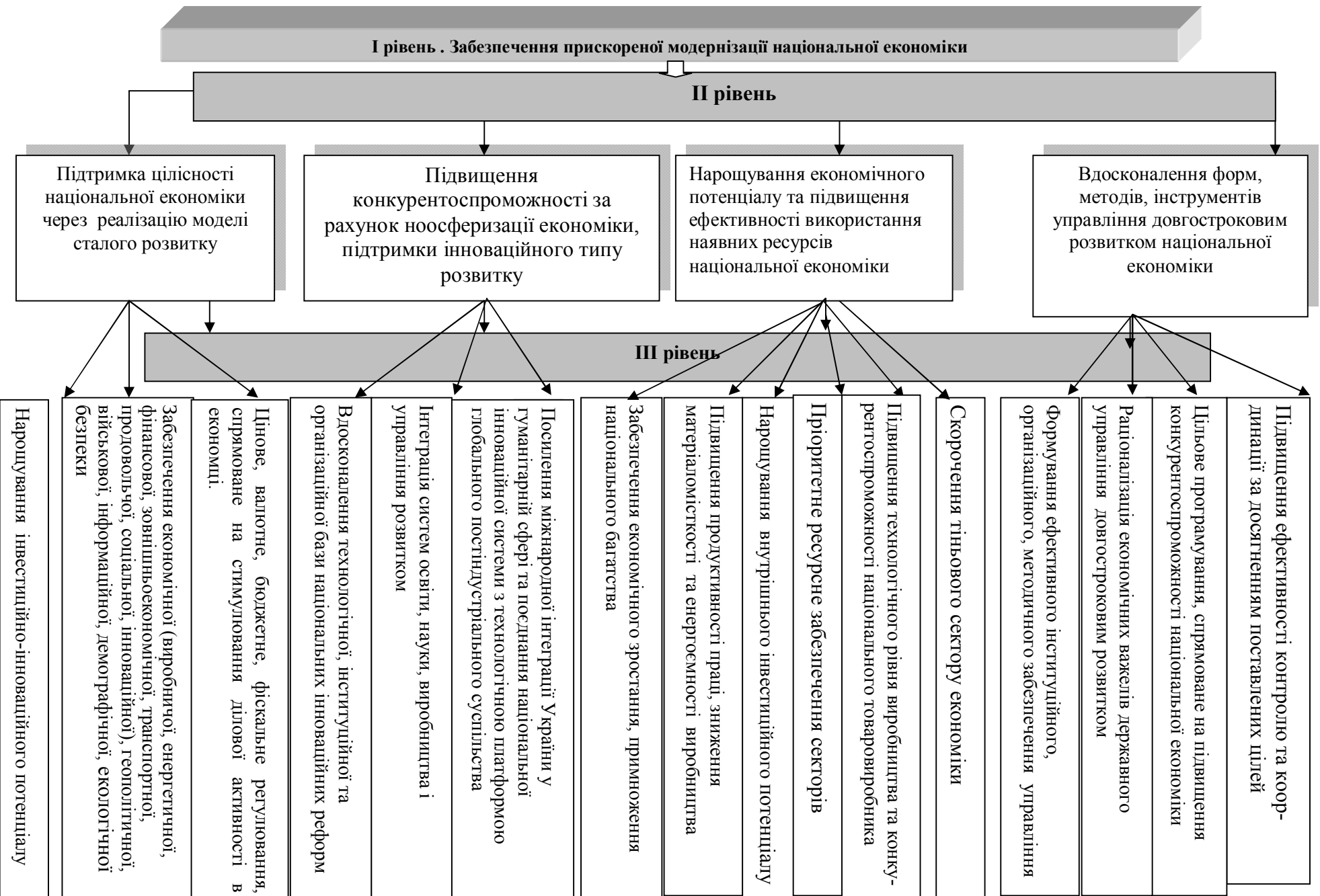

Рис. 4.2. Дерево цілей управління довгостроковим розвитком України!
Примітка: побудовано автором.

4.2. Результативність використання інструментарію планування в досягненні пріоритетів розвитку України

Для досягнення визначених цілей та пріоритетної підтримки розвитку національної економіки в площині означених в попередньому розділі векторів розвитку, держава мобілізує значний ресурсний потенціал і забезпечує його використання в інтересах економічної системи за допомогою інструментарію планування та програмування.

Сучасна практика планування в рамках світ-системного аналізу дозволяє виокремити такі підходи до його організації: 1) інформаційно-координаційний, який передбачає використання інструментарію стратегічного партнерства, лобіювання, контрактного менеджменту в плануванні розвитку економічної системи та її елементів; 2) централізований, згідно з яким держава розробляє довгострокові плани розвитку галузей і регіонів, за допомогою яких врегульовує структурні диспропорції соціально-економічного розвитку; 3) збалансування суспільних інтересів через встановлення бажаних макроекономічних параметрів розвитку державного та приватного секторів; 4) пріоритетної підтримки розвитку галузей економіки через систему цільового програмування, в якому держава виступає посередником у досягненні суспільно значимих цілей. При цьому суспільний консенсус досягається за рахунок неформальної взаємодії з представниками політичних партій та ділових кіл. В державному управлінні економікою України здебільшого домінує інформаційно-координаційний підхід та підхід пріоритетної підтримки розвитку економіки.

Програмно-плановий інструментарій можна розглядати і як цілереалізуючий інструмент системи національного прогнозування, і як окрему складову економічного механізму державного управління довгостроковим розвитком економіки України. При цьому, початковим етапом планування є прогноз економічного розвитку на плановий період, що базується на припущенні постійного здійснення заходів економічної політики,

або на врахуванні ефекту заходів, які уряд вирішив здійснити для досягнення поставлених цілей. Якщо прогнозування створює наукові передумови для прийняття управлінських рішень, обґрунтовуючи можливі варіанти розвитку соціально-економічних процесів в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки, то планування покликане забезпечувати реалізацію цих рішень через програмний інструментарій. При цьому методичний апарат прогнозування та планування взаємно доповнюють один одного.

Базуючись на прогнозних розрахунках, планування вирішує питання забезпечення структурних трансформацій, реформування економіки, підтримки позитивної динаміки і на цій основі – належного рівня життя людей. При цьому особливо важливі завдання вирішуються через систему програмування. Показники системи прогнозування, планування та розробки програм на більш далеку перспективу коригуються в міру виконання планів чи програм на близьку перспективу.

Система прогнозування, планування й розробки програм економічного й соціального розвитку України та її регіонів є дієвим інструментом реалізації економічної політики держави. В її основі покладене таке використання матеріальних, фінансових і трудових ресурсів, яке в умовах обмеженості ресурсів дало б найкращі економічні результати. Макроекономічне планування доцільно розглядати з позицій характеру державного регулятивного впливу на економіку (директивне, індирективне, регулятивне, індикативне планування) та термінами планування – стратегічне (структурне, рамкове), довгострокове і середньострокове. Кожен із зазначених видів планування має свою специфіку використання (див. додаток П, табл. П.1).

З позицій управління довгостроковим розвитком національної економіки особливе місце відводиться процедурі стратегічного планування, яке дає можливість визначати цілі, будувати цілереалізуючі системи, взаємоузгоджувати стратегічні завдання і ресурсні можливості для їх досягнення, адаптуватися до умов динамічного ринкового середовища через

відповідні стратегії за допомогою моделей ліквідації стратегічних прогалин, закріплення конкурентних переваг за результатами стратегічного аналізу.

В діючій практиці стратегічного планування не вироблено єдиного комплексного підходу до розробки стратегічних планів на всіх рівнях управлінської діяльності. На макроекономічному та макроструктурному рівні стратегії розробляються на основі розроблених концепцій та прийнятих доктрин («Державна стратегія регіональної політики до 2015 року» – на основі Концепції державної регіональної політики, «Стратегія національної безпеки України» – на основі Концепції національної безпеки). У цих стратегічних документах, як правило, домінує модель преференцій для розвитку вітчизняної промисловості або підтримки конкурентних переваг в управлінні довгостроковим розвитком України.

В умовах макроекономічної нестабільності, спричиненої світовою фінансовою кризою, обмежених фінансових ресурсів доцільним є використання в методології макроекономічного стратегічного планування моделі, що базується на спроможності ефективного управління наявними ресурсами відповідно до стратегічних завдань, виявлених загроз та можливостей їх нейтралізації (Capability-Based Planning). Відмінною рисою даної моделі є передбачення функціональної підтримки нейтралізації кожної небезпеки при проведенні планових розрахунків. При цьому до уваги береться не лише інституційна спроможність органів державної влади, а й зусилля приватного, реального, фінансового секторів у вирішенні поставлених завдань.

На регіональному рівні регламентація використання стратегічного планування здійснюється за допомогою Методичних рекомендацій щодо формування регіональних стратегій розвитку» [1], які визначають основні форми їх реалізації (комплексні та цільові програми, угоди регіонального розвитку) та визначають єдиний порядок розробки регіональних стратегій розвитку.

Укладення угод дає змогу узгоджувати державні пріоритети регіонального розвитку з регіональними, зосереджувати державні та місцеві ресурси для їх виконання. Аналізуючи механізм стратегічного планування на мезорівні, варто виокремити певні бар'єри, які супроводжують реалізацію його інструментарію: неналежне правове закріплення статусу стратегічних документів, їхня надмірна задекларованість, відсутність уніфікованого інформаційно-аналітичного забезпечення розробки стратегічних планів на рівні регіону та територіальних спільнот базового рівня, прив'язки системи показників стратегічних планів до стратегічного бюджетування, відсутність рубрикаторів поєднання загальнодержавних і регіональних інтересів, недостатня взаємоузгодженість планованих дій, у тому числі внаслідок ігнорування економіко-математичних методів оптимізації використання наявного ресурсного потенціалу. Така ситуація значною мірою спотворює реальні переваги використання стратегічного планування в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки і зменшує його часовий горизонт.

Сьогодні робляться певні кроки щодо розширення часового горизонту планування в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки. Зокрема, Уряд України у 2009 р. схвалив проект Закону України «Про державне прогнозування та стратегічне планування в Україні». В законопроекті запропоновано затвердити новий горизонт планування – довгостроковий (10 років), в рамках якого розроблятимуться прогнози, схеми розвитку та розміщення продуктивних сил України, Стратегія розвитку України та державна регіональна стратегія. Основним програмним документом Уряду на середньостроковий період повинен стати Стратегічний план розвитку України, який має прийматися на п'ять років зі щорічним продовженням його на рік. У цьому документі повинні бути визначені основні завдання, цільові індикатори та параметри розвитку (макроекономічні, бюджетні, соціальні) на наступний та чотири подальші роки. Результативність Стратегічного плану лише тоді стане очевидною, коли

в його основі буде покладено: сценарні умови розвитку економіки країни; основні макроекономічні баланси національної економіки та баланси виробництва і споживання основних видів продукції на плановий рік; перелік державних цільових програм, виконання яких буде забезпечене необхідними фінансовими ресурсами.

Фундаментом піраміди стратегічного планування на всіх рівнях управління мають стати стратегічні плани центральних і місцевих органів виконавчої влади, в яких повинні відображатися пріоритети діяльності, цільові індикатори та фінансові параметри, якими керуватиметься орган державної виконавчої влади для реалізації визначених управлінських завдань у відповідній сфері діяльності й отримання необхідних результатів. Цілі та очікувані результати, визначені у стратегічних та річних планах міністерств, повинні стати підґрунтям для розробки їх бюджетних програм, визначення обсягів і напрямів формування видатків бюджету. Їх необхідно узгоджувати зі стратегічними планами державних господарських об'єднань, національних акціонерних компаній, державних холдингових компаній, що, в свою чергу, повинно покращити використання державної власності та підтримати діяльність стратегічно важливих для країни виробництв. На короткостроковий період у цій системі планування доцільно розробляти програми економічного та соціального розвитку, які конкретизують довго- та середньострокові програмні розробки.

На сучасному етапі розвитку України система державного стратегічного планування має базуватися на досягненні тих цілей та пріоритетів розвитку, що забезпечують країні національну безпеку, конкурентний, сталий розвиток.

За системою використання важелів державного регулятивного впливу система планування в Україні, як попередньо зазначалося, має індикативний характер. Трансформаційні процеси в економіці, макроекономічна нестабільність, пов'язана із економічною кризою, позиціонували переваги індикативного планування в сучасному господарському механізмі. Насамперед, його інформаційну, консолідуючу, системоутворюючу,

координуючу функції у використанні економічних важелів управління довгостроковим розвитком національної економіки, які повинні реалізуватися на принципах науковості, ринковості, пріоритетності, системності, взаємоузгодженості, збалансованості, ітеративності.

Загальна схема індикативного планування та його практичної реалізації характеризується такою послідовністю дій: органи державної влади всіх рівнів, відповідно до науково обґрунтованих цілей та пріоритетів розвитку, пропорцій та структури економіки в ринкових умовах, визначають механізм досягнення поставлених цілей, опираючись на економічні, правові, адміністративні важелі державного регулятивного впливу на економіку.

Через Державну програму соціально-економічного розвитку України, програми соціально-економічного та культурного розвитку регіонів та цільові програми інструментарій індикативного планування забезпечує цілеспрямований вплив держави на функціонування економіки, при цьому використовуються економічні та директивні методи державного регулятивного впливу (застосування загальнодержавних норм і нормативів, державного контракту, державного інвестування, регулювання цін на окремі види товарів та послуг тощо).

Використання інструментарію індикативного планування пов'язане з розробкою Державної програми економічного і соціального розвитку України. Відповідно до Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» у Державній програмі економічного і соціального розвитку України на наступний рік повинні бути відображені: аналіз соціально-економічного розвитку країни за попередній період та характеристика головних проблем соціально-економічного розвитку; наукове передбачення впливу очікуваних змін зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної ситуації на економіку країни; цілі та пріоритети економічного і соціального розвитку у плановому періоді; система заходів щодо реалізації поставлених цілей у розрізі термінів виконання та виконавців; планові значення основних макроекономічних показників, обсяги капітальних

вкладень, показники державного замовлення й інші необхідні показники і баланси економічного та соціального розвитку, в тому числі, у розрізі галузей економіки, Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя; перелік державних цільових програм, що фінансуватимуться наступного року за рахунок коштів Державного бюджету України; показники розвитку державного сектору економіки, зокрема отримання та використання доходів від розпорядження державним майном, ефективності використання об'єктів права державної власності, розвитку казенних підприємств.

Однак, впродовж 2010–2011 рр. Державна програма розробляється з порушенням даних структурних блоків і має доволі спрощену форму публічного представлення, що суперечить принципам прозорого демократичного врядування. Тому в цьому документі повинні чітко позиціонуватися аналітичний блок, цільовий блок, цілереалізуючий блок (див. рис. 4.3).

Для підвищення результативності використання програмно-планового інструментарію в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки організаційний механізм розробки і реалізації Державної програми повинен реалізовуватися у вигляді наступних етапів:

- перший етап – макроекономічний аналіз розвитку економіки в розрізі інтегральних макроекономічних показників;
- другий етап – планування основних макроекономічних пропорцій, особливу увагу при цьому варто приділяти розробці проекту державного бюджету на плановий період;
- третій етап – визначення державних потреб у ресурсах, товарах і послугах для досягнення запланованих цілей;
- четвертий етап – відпрацювання механізму реалізації поставлених цілей через важелі бюджетно-фінансового, грошово-кредитного, цінового, валютного регулювання, систему державного замовлення, державних контрактів, цільового програмування, розробки програм соціально-

економічного та культурного розвитку регіонів, інструментарію соціальної, зовнішньоекономічної, регіональної, структурної політики.

Рис. 4.3. Рекомендована структура Державної програми економічного і соціального розвитку України¹

¹Примітка : побудовано автором

Концепцією Державної програми економічного і соціального розвитку України на 2012 р. (розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 березня 2011 р. № 219-р) передбачено перехід до системи планування, орієнтованої на конкретний результат, а з 2013 р. – гармонізацію середньострокового економічного та бюджетного планування з використанням єдиної системи показників кінцевих результатів діяльності органів виконавчої влади.

З позицій організаційно-методичного забезпечення, планування соціально-економічного розвитку досить добре регламентовано для мезорівня в Методичних рекомендаціях з розробки програм соціально-економічного розвитку регіонів (рішення колегії Міністерства економіки України від 12.11.97 р.) [229]. Згідно з діючою методикою планування соціально-економічного розвитку здійснюється з використанням балансового, розрахунково-аналітичного, нормативного, програмно-цільового методів. В існуючій практиці планування найширше використовується розрахунково-аналітичний метод для проведення ретроспективного аналізу. Щодо балансовано методу, то активно використовуються баланси: основних видів сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки; основних енергоресурсів; фінансовий баланс, а також зведені національні рахунки виробництва, товарів і послуг, утворення, розподілу та використання первинного, вторинного, наявного доходу.

В контексті використання програмно-цільового методу планування варто зауважити, що вперше в Програмі економічного та соціального розвитку України на 2010 рік в рамках завдань щодо досягнення визначених стратегічних орієнтирів було виокремлено обов'язкову компонентну складову програмно-цільового блоку, що дає змогу безпосередньо поєднувати встановлені програмою цілі та діючі або перспективні цільові програмні розробки.

Нормативний метод базується на використанні в планових розрахунках єдиної науково обґрунтованої системи норм і нормативів. Розробка системи соціально-економічних норм та нормативів здійснюється за принципом методичної єдності та порівнянності планово-аналітичних показників з нормативними параметрами. Діюча система норм і нормативів передбачає використання норм ефективності суспільного відтворення (норми матеріало-, енерго-, працеемності ВВП, коефіцієнт нагромадження тощо); норм і нормативів витрат праці (відношення ВВП до чисельності трудових ресурсів), сировини, матеріалів, палива, енергії на 1 грн. ВВП або валового випуску;

капітальних вкладень і капітального будівництва; фінансових норм і нормативів (нормативи відрахувань до місцевих бюджетів загальнодержавних податків та зборів, нормативи бюджетної забезпеченості, нормативи фінансування галузей соціальної сфери); соціальних норм й нормативів (норми споживання населенням товарів та послуг, нормативний «споживчий кошик», нормативний споживчий бюджет, забезпеченість населення послугами та об'єктами соціальної сфери), екологічних норм й нормативів (витрати води на 1 грн. валового випуску промислової продукції, норми викидів шкідливих речовин у повітря або водний басейн тощо) [220, 221, 428].

Використання факторного методу в плануванні дає змогу виявляти найважливіші ендогенні й екзогенні фактори і визначення їх впливу на результат функціонування економіки за допомогою екстраполяції (метод, який досліджує можливості поширення на майбутнє самих тенденцій і напрямків у розвитку окремих галузей і сфер економіки); кореляційно-регресійного аналізу, який дозволяє аналізувати ефективність використання факторів виробництва і їх кількісний вплив на кінцевий результат функціонування економіки; експертних оцінок – метод, який використовується для прогнозування структурних зрушень.

Зміст і структура макроекономічного плану залежить від можливостей держави системно, консолідовано вирішувати проблеми соціально-економічного розвитку, дотримуватися політичного консенсусу, використовувати нагромаджений позитивний досвід розробки програмно-планових документів. Якщо в проекті програми економічного та соціального розвитку України на 2010 р., розробленої попереднім Урядом, було вперше зроблено спробу прив'язки цільових орієнтирів до визначених стратегічних векторів, задекларованих цілей тисячоліття ООН, намірів забезпечення технологічного прориву за рахунок стимулювання інноваційно-активного, ноосферизованого розвитку економіки в сучасному світогосподарському просторі, структурування цільових орієнтирів [307], то в програмі,

розробленій новим Урядом, по суті, знівельовано попередні планові напрацювання, натомість основна увага приділена антикризовим заходам.

Основними завданнями Програми економічного і соціального розвитку України на 2010 рік (Закон України від 20 травня 2010 р. № 2278-VI) визначено [307]: оздоровлення державних фінансів та банківської системи, відновлення кредитування реального сектору економіки, проведення інституційних реформ, активізація інвестицій в модернізацію економіки, створення сприятливих умов для підприємництва, підвищення добробуту громадян (див. додаток П., табл. П.2).

Аналізуючи зміст зазначеного програмного продукту, варто відмітити відхилення від напрацьованих раніше організаційно-методичних підходів до розробки програми соціально-економічного розвитку України. Насамперед, це відсутність результатів моніторингу розвитку національної економіки та її секторів, що не дозволяє чітко виокремити проблеми, фактори ендогенного та екзогенного впливу, які детермінуватимуть розвиток України в плановому році. Як наслідок – відсутність методологічно обґрунтованих цілей програмування. Програма переобтяжена декларативними цілями, які не мають належного економічного обґрунтування, підкріплення прогнозними розрахунками, балансовими таблицями. Запропоновані цільові значення макроекономічних параметрів не обґрунтовані ні з позицій дотримання макроекономічних пропорцій, ні з потреби забезпечення цілісності економічної системи та забезпечення сталого розвитку. Відсутність чітко визначених цільових рубрикаторів реалізації програми соціально-економічного розвитку на 2010 рік, балансу фінансових ресурсів національної економіки не дозволяє простежити ресурсну спроможність досягнення поставлених цілей, оцінити результативність її реалізації та реальний вплив на економіку України.

Складовою частиною системи прогнозування й планування є національні, галузеві та регіональні програми. Це основний засіб реалізації державної політики, пріоритетних напрямів економічного, соціального,

екологічного, науково-технічного та культурного розвитку України, концентрації фінансових, матеріально-технічних, трудових та інших ресурсів і координації діяльності підприємств, установ, організацій і громадян з метою раціонального використання ресурсів для вирішення найважливіших загальнодержавних проблем.

Використання інструментарію державного цільового програмування в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки регламентується Законом України «Про державні цільові програми» № 1621-IV від 18 березня 2004 р. [300]. Він передбачає розробку загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля, оборонного, регіонального характеру, які охоплюють всю територію держави або значну кількість її регіонів, мають довгостроковий період виконання і здійснюються центральними та місцевими органами виконавчої влади; та інших цільових програм, метою яких є вирішення окремих проблем розвитку економіки і суспільства, а також проблем розвитку окремих галузей економіки та адміністративно-територіальних одиниць, що потребують державної підтримки.

Розробка та прийняття державних цільових програм можливе лише за умов: існування такої проблеми, розв'язання якої неможливе засобами територіального чи галузевого управління та потребує державної підтримки, координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування; відповідності програми пріоритетним напрямам державної політики; необхідності забезпечення міжгалузевих і міжрегіональних зв'язків технологічно пов'язаних галузей і виробництв; наявності реальної можливості ресурсного забезпечення виконання програм.

Указом Президента України № 474/2009 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 березня 2009 р. «Про роботу центральних органів виконавчої влади з планування та виконання державних

цільових програм» [345] визначено, що стан розробки та виконання державних цільових програм, а також контроль за реалізацією державної політики у зазначеній сфері є такими, що не відповідають інтересам національної безпеки України.

Така ситуація є наслідком впливу інституційно-управлінських і фінансово-ресурсних чинників, які можна згрупувати наступним чином:

- 1) розробка надмірної кількості цільових програм, лівова частка яких не відповідає положенням Закону України «Про державні цільові програми» [300] і Порядку розроблення та виконання державних цільових програм, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 31 січня 2007 р. №106 [345] і вимагає визначення рубрикаторів ефективності, обґрунтування реального ресурсного забезпечення їх виконання;
- 2) недостатня ефективність механізмів контролю за розробкою центральними органами виконавчої влади державних цільових програм;
- 3) брак системності, пропорційності, рівномірності фінансування державних цільових програм протягом року; бюджетні зловживання (нецільове використання бюджетних коштів; відсутність механізмів пільгового кредитування та розподілу бюджетних коштів на виконання державних цільових програм з урахуванням ефективності їх освоєння у звітному періоді);
- 4) недостатня регламентованість системи звітності державних замовників та виконавців про хід виконання державних цільових програм. Зокрема, має місце практика ненадання заключних звітів про результати їх виконання. Значна частина звітів про результати виконання державної цільової програми не містить даних щодо досягнення очікуваних результатів, а також належних пояснень про причини недофінансування заходів програми.
- 5) наявне законодавче регулювання програмного і бюджетного планування неузгоджене. Зокрема, недосконалим є механізм фінансування державних цільових програм, в основі якого покладено дотримання граничних

обсягів фінансування розпорядника бюджетних коштів, а не забезпечення повного обсягу фінансування, передбаченого програмою.

Для характеристики ефективності програмно-планової роботи, яка відображає маркетинговий зріз ефективності державного управління довгостроковим розвитком національної економіки, вважаємо за доцільне використовувати наступну систему показників (див. табл. 4.4):

- кількість державних цільових програм та їх структура за галузями використання;
- кількість державних цільових програми, які відповідають вектору інноваційного, ноосферизованого розвитку, та їхня питома вага в загальній кількості державних цільових програм;
- обсяги фінансування державних цільових програм з виділенням коефіцієнта співфінансування (k_{sp}), який характеризує додатково залучені кошти у фінансуванні державних цільових програм:

$$k_{sp} = \frac{F_{dzk}}{F_k}, \quad (4.1)$$

де F_{dzk} – додатково залучені кошти для фінансування державних цільових програм;

F_k – загальний обсяг фінансування державних цільових програм;

- коефіцієнт (k_{pds}), що характеризує потенціал державного сектору у довгостроковому розвитку національної економіки:

$$k_{pds} = \frac{BF_{np}}{BF_z} \times 100\%, \quad (4.2)$$

де BF_{np} – бюджетне фінансування прикладних наукових і науково-технічних розробок за державними цільовими програмами;

BF_z – бюджетне фінансування виконання програм.

З табл. 4.5 видно, що до 2007 р. тривав процес зростання кількості державних цільових програм. У 2008 р. під впливом світової фінансової кризи ця тенденція була призупинена.

Таблиця 4.5

**Характеристика результативності використання інструментарію
державного цільового програмування в управлінні довгостроковим
розвитком України за 2004 – 2009 рр.¹**

№ п/п	Роки						
	Показники	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Кількість державних цільових програм, од.	152	177	363	307	200	100
2.	Кількість інноваційних, інтелектуальних, інформаційних розробок, од.	10	12	42	16	10	12
3.	Питома вага цільових програм, які відповідають вектору ноосферизації економіки, в %	6,5	6,8	11,5	5,2	5,0	12,0
4.	Фінансування державних цільових програм, тис.грн.	6685674,4	16789796	272442,3	1000229	379001,9	407185,5
5.	Бюджетне фінансування виконання програм, тис. грн.	1349374,4	1625396	117113	200046	217168	236168
6.	Питома вага бюджетного фінансування в загальному обсязі фінансування, в %	71,6	51,7	42	20	57,3	58
7.	Бюджетне фінансування прикладних наукових та науково-технічних розробок за державними цільовими програмами, тис. грн.	24 205,80	28740,8	17620	10131,4	12311,5	14262,4
8.	Потенціал державного сектору у довгостроковому розвитку національної економіки, k_{pds} , в %	1,8	1,7	6,5	5,1	5,7	1,0
9.	Додатково залучені кошти для реалізації державних цільових програм, тис. грн.	5336300	15164400	155329,3	800183,2	161833,8	171017,9

1	2	3	4	5	6	7	8
10.	Коефіцієнт співфінансування державних цільових програм, k_{sp}	0,80	0,90	0,57	0,8	0,43	0,42

¹Примітка: складено автором на основі інформації Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [259].

Так, у 2006 р. було розроблено 363 програми, у 2007 р. кількість програм становила 307, а у 2008 р. – 200, на 2009 р. їх скорочено до 100, у 2010 р. було передбачено розробку 120 державних цільових програм. Зменшення кількості державних цільових програм пов'язано, насамперед, з потребою їх приведення до вимог наказу Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 15 серпня 2007 року за № 944/14211 «Про затвердження Порядку обліку державних цільових програм» [319], відповідно до рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 березня 2009 року «Про роботу центральних органів виконавчої влади з планування та виконання державних цільових програм».

Зазначені нормативно-правові акти вимагають привести уже розроблені державні цільові програми до затверджених вимог та є своєрідним стандартом необхідної державної реєстрації для нових державних цільових програм за визначеними державними розрядами.

Друга причина зменшення державних цільових програм продиктована прагненням сконцентрувати фінансові потоки на найважливіших напрямках, а для цього потрібно користуватися тими цілями, які є пріоритетними в рамках визначених стратегічних векторів розвитку.

Третя причина пов'язана з фінансовою кризою. З цією метою Уряд у листопаді 2008 р. прийняв рішення щодо тимчасового припинення (до стабілізації економічної ситуації в країні) підготовки проектів нових державних цільових програм, або внесення змін до діючих цільових програм, що потребують додаткового фінансування з державного бюджету (розпорядження Кабінету Міністрів від 26 листопада 2008 р. № 1036). З метою

забезпечення жорсткого режиму економії, виконання невідкладних та першочергових завдань у відповідних галузях економіки та сферах діяльності Міністерством економічного розвитку і торгівлі України на 2010 р. було запропоновано провести укрупнення окремих державних цільових програм.

Характеризуючи динаміку фінансування цільових розробок, необхідно констатувати зменшення питомої ваги державного фінансування. Так, якщо у 2008 р. для 200 державних цільових програм загальний обсяг бюджетного фінансування для всього періоду виконання державної цільових програм становив 89% (24979 млн. грн.), то при їх скороченні до 100 одиниць у 2009р. – обсяг бюджетного фінансування не підвищився, а навпаки скоротився майже на половину до 46,5% (310723 млн. грн.). Крім того, у структурі державних цільових програм у 2009 р. спостерігається скорочення питомої ваги державного фінансування цільових програм, які працюють на стратегічно визначені пріоритети розвитку національної економіки (інноваційні та ноосферизовані розробки), з 6,5% до 1%. Така тенденція не дозволяє говорити про високий потенціал державного сектору в забезпеченні позитивної динаміки національної економіки та здійснення технологічного прориву.

Недостатній обсяг державних фінансових ресурсів, насамперед, пов'язаний із недосконалим механізмом планування фінансового забезпечення середньо- та довгострокових програмних розробок, який не прив'язаний до середньо- та довгострокового бюджетного планування і здійснюється в межах щорічних заявок та асигнувань. Така ситуація також стала наслідком політики Уряду, яка як і була, так і залишається зорієнтованою на те, щоб фінансувати, в першу чергу через бюджет соціальний сектор, тоді як фінансування наукових і інтелектуальних програм є незначним – 6% у загальному обсязі фінансування державних цільових розробок, які фінансуються не в повному обсязі (табл. 4.6). Питома вага бюджетного фінансування програмно-цільових розробок в науковій сфері у 2009 році залишалася вкрай низькою, до 1% коштів. На 2010 р. заплановано збільшити фінансування до 11% [308]. Такий крок сприяв би мобілізації

інтелектуальних та інноваційних ресурсів у подоланні світової фінансової кризи та нейтралізувати цим самим її негативний вплив.

Характеризуючи фінансування програмно-цільових розробок, варто вказати на низький коефіцієнт співфінансування. Якщо у 2004 році на кожную гривню коштів державного бюджету вдавалося залучати 0,80 грн. додаткових коштів, то у 2009 році – вдвічі менше. У 2010 році додаткові кошти були залучені тільки в частині виконання спільних державних проектів інфраструктурного розвитку з ЄС на суму 2,5 млрд. євро [439].

Таблиця 4.6

Стан фінансування державних науково-технічних програм за пріоритетними напрямками за 2000-2009 рр.¹

Програми	Процент фактичного фінансування до планових показників			
	2000 р.	2004 р.	2008 р.	2009 р.
Демографічна політика і розвиток людського потенціалу	25,8	57,1	64,3	93,1
Збереження навколишнього середовища та сталий розвиток	19,7	29,9	85,3	84,4
Новітні біотехнології і методи лікування	29,8	58,0	99,4	96,7
Новітні інформаційні технології	46,9	52,2	99,6	99,0
Нові речовини та матеріали	15,9	47,0	97,9	98,6
Всього	27,6	48,8	89,3	85,1

¹Примітка: складено автором на основі інформації Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [259].

Низький рівень інших джерел фінансування свідчить про незадовільну роботу державних замовників, про відсутність реальних інституційних механізмів стимулювання інвестицій у цільові розробки. Крім того, з метою раціоналізації використання бюджетних ресурсів, необхідно скорочувати частку бюджетного фінансування у тих розробках, в яких виконавець не виконав своєчасно поставлені програмні завдання, а замовник не прийняв заходів щодо своєчасного залучення передбачених програмою позабюджетних коштів.

Для покращення фінансування програмно-цільових розробок необхідно, щоб діючий механізм середньо- та довгострокового планування опирався на середньострокове та довгострокове бюджетне планування. Окремі елементи бюджетування почали застосовувати в бюджетному процесі починаючи з 1998 р. Зокрема, було введено бюджетні запити з обов'язковим визначенням головними розпорядниками бюджетних коштів основної мети діяльності, завдань на плановий рік, а також з проведенням аналізу результатів діяльності, досягнутих у минулому році, та прогнозуванням очікуваних результатів діяльності у поточному році, обґрунтуванням розподілу граничного обсягу видатків за кодами функціональної класифікації та напрямками діяльності. Крім цього, надається можливість перерозподілу головними розпорядниками бюджетних коштів своїх видатків з метою забезпечення їх пріоритетності (як на стадії формування проекту бюджету при підготовці бюджетного запиту, так і на стадії виконання бюджету при складанні бюджетного розпису та в процесі поточного надання коштів).

Застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі регулюється Бюджетним кодексом України (2542-14), постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2002 р. № 228 (228-2002-п) «Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ», наказами Мінфіну від 14 грудня 2001 р. № 574 (z0003-02) «Про затвердження інструкції про статус відповідальних виконавців бюджетних програм та особливості їх участі у бюджетному процесі» від 27 грудня 2001 р. № 604 (v0604201-01) «Про бюджетну класифікацію та її запровадження», від 8 серпня 2002 р. № 621 (v0621201-02) «Про запровадження результативних показників, що характеризують виконання бюджетних програм». Передбачена ст. 38 Бюджетного кодексу процедура середньострокового бюджетного планування (на три роки) ускладнюється відсутністю належної системи стратегічних і програмних документів та процедури визначення пріоритетів соціально-економічного розвитку. Для використання бюджетних програм як

інструменту досягнення загальнодержавних, цілей необхідно середньо-строкове бюджетне планування затвердити як складову програмно-цільового методу у бюджетному процесі.

У структурі програмно-цільових розробок спостерігається позитивна тенденція до зростання питомої ваги ноосферизованих, інноваційних розробок за період 2005-2010 рр. в два рази, з 6,5 до 13% загальної кількості. На рис. 4.4, 4.5 чітко простежується тенденція до збереження домінуючих позицій соціального вектору в реалізації державних цільових програм.

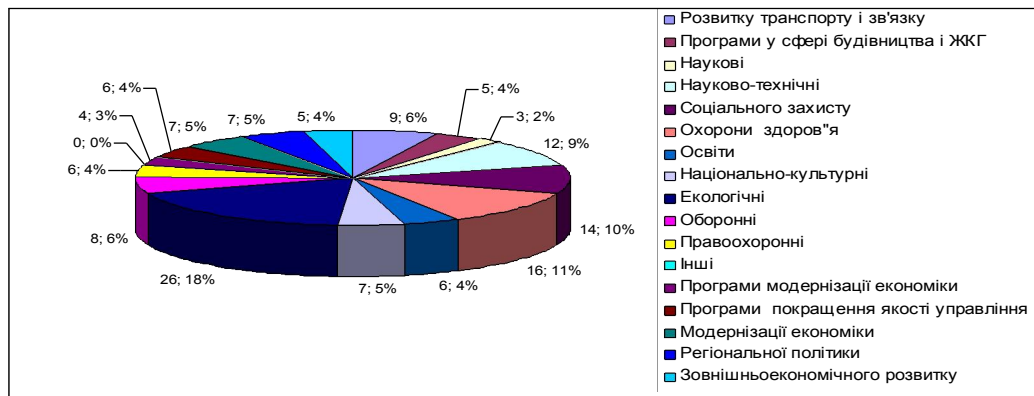

Рис. 4.4. Розподіл державних цільових програм за видами у Державній програмі економічного і соціального розвитку України на 2005 р.¹

¹Примітка: побудовано автором на основі інформації за даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [259].

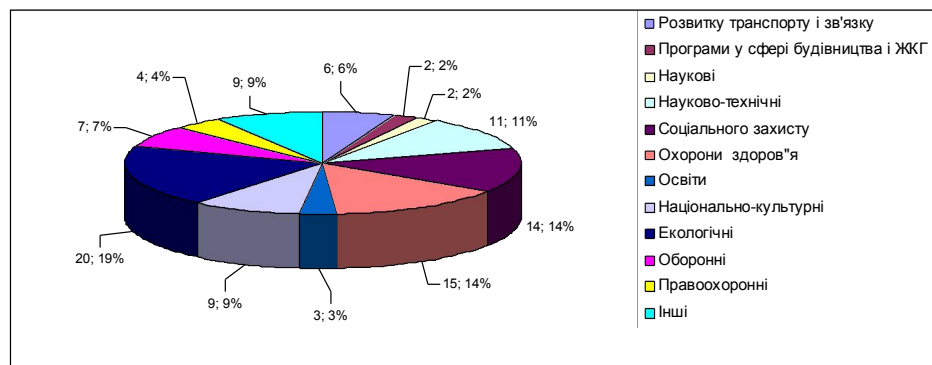

Рис. 4.5. Розподіл державних цільових програм за видами у Державній програмі економічного і соціального розвитку України на 2010 рік¹

¹Примітка: побудовано автором на основі інформації Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [259].

Так, якщо у 2005 р. 39% державних цільових програм реалізовувалося в сфері соціального захисту, охорони довкілля та охорони здоров'я, то у 2010 р. їхня кількість зросла до 47%.

В структурі науково-технічних програм, на які припадає 9% загального обсягу державних цільових програм, домінує напрям розвитку новітніх технологій в енергетиці, промисловості, агропромисловому комплексі – 23,9%. Позитивним в контексті забезпечення вектору сталого розвитку є реалізація 20 державних екологічних програм, що становить 19% від загального обсягу. На нові речовини та нові матеріали, які складають продукцію VI технологічного укладу, припадає 12%, на нові біотехнології – 17,5% від загального обсягу державних програм. З затвердженням Концепції Державної цільової науково-технічної програми «Нанотехнології та наноматеріали» на 2010-2014 р. [239] визначено, що у найближчі десять років саме розвиток нанотехнологій та виготовлення нових наноматеріалів стимулюватиме розвиток машинобудування, оптоелектроніки, мікроелектроніки, автомобільної промисловості, сільського господарства, медицини та екології. З метою покращення використання інструментарію державного цільового програмування в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки необхідно:

- затверджувати державні цільові програми лише у тому випадку, коли вони відповідають стратегічно визначеним цілям та пріоритетам розвитку;
- закріпити в правовому полі механізм регулювання прав інтелектуальної власності на науково-технологічну продукцію, формування ринку авторських та суміжних прав з урахуванням світової практики, що прискорить розробку інноваційних програмних продуктів;
- перейти на середньострокове бюджетне планування фінансування державних цільових програм за стратегічно пріоритетними напрямками розвитку національної економіки. При цьому важливо використовувати балансовий метод планування для погодження щорічного фінансування

програмно-цільових розробок з державного бюджету та інших джерел на перспективу;

- для подальшої оптимізації кількості уже розроблених і прийнятих державних цільових програм, доцільно провести їх об'єднання за тематикою, галузевою спрямованістю;

- на законодавчому рівні передбачити процедури пільгового кредитування комерційними кредитними установами заходів державних цільових програм, розподілу бюджетних коштів на виконання державних цільових програм з урахуванням ефективності їх освоєння у звітному періоді;

- щорічно проводити моніторинг результативності виконання державних цільових програм, за результатами якого приймати рішення щодо подальшого виконання і фінансування державних цільових програм з урахуванням показників їх виконання, оцінки ефективності досягнутих результатів та відповідності пріоритетним напрямкам державної політики;

- для посилення контролю за державними цільовими програмами на етапі розробки, необхідно у практику роботи департаменту стратегічного планування Міністерства економічного розвитку і торгівлі України запровадити процедуру стратегічного контролінгу державних цільових програм, що фінансуються за рахунок коштів державного бюджету, яка могла б передбачати макроекономічні ризики та можливі структурні корекції в процесі реалізації програмно-планового інструментарію в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки;

- для забезпечення результативності програмно-планових розробок вони повинні стимулювати мультиплікативний ефект, бути ефективним інституційним фактором економічного зростання. Для цього необхідно при відборі програм брати лише ті розробки, які мають широкі масштаби впровадження в економіку, спрямовані на стимулювання сукупного попиту, при цьому співвідношення витрат на науку до витрат на освоєння у виробництві програмних пропозицій повинно задовольняти співвідношення 1

до 10 або 10 до 100, тоді як в Україні таке співвідношення становить 1 до 1,06 [81, с. 60];

– для покращення фінансового забезпечення програмно-цільових розробок, у зв'язку з обмеженням бюджетних ресурсів активно використовувати систему співфінансування із залученням фінансових ресурсів приватного сектору та зарубіжних фінансових ресурсів.

4.3. Моделювання в управлінні довгостроковим розвитком України

У забезпеченні збалансованого розвитку національної економіки особливе місце варто відвести інструментарію моделювання, яке слід розглядати не тільки як інструмент формування певних математичних залежностей в прогнозуванні чи плануванні, а й як окрему функціональну складову економічного механізму управління довгостроковим розвитком національної економіки. Остання дає можливість різнопланово представляти економічну систему та її агрегати, аналізувати соціально-економічні процеси, оптимізувати взаємодію складових елементів економічної системи, визначати передумови наближення національної економіки до рівноважного стану, збалансовувати макроекономічні пропорції.

Зазначимо, що задачі макроекономічного моделювання і прогнозування не тотожні, але тісно пов'язані між собою. Моделювання забезпечує встановлення взаємозв'язку між соціально-економічними процесами, цільовими показниками. Прогнозування – це кількісне передбачення майбутнього розвитку досліджуваного процесу. Саме для того, щоб правильно приймати управлінські рішення, потрібно розуміти і передбачати взаємозв'язок між низкою макроекономічних змінних.

Основними проблемами моделювання, які піднімаються в сучасних макроекономічних моделях, є: тенденції і джерела економічного зростання; забезпечення довготривалої стійкості економічного зростання; екстраполяція

наслідків обраної технологічної політики; прогнозування темпів оновлення та структура народного господарства; вимірювання факторів і результатів виробництва.

В умовах національної економіки інструментарій макроекономічного моделювання в прогнозно-плановій роботі активно використовується:

1. Інститутом економічного прогнозування НАН України, Національним інститутом стратегічних досліджень, які працюють над секторальними моделями прогнозування та моделюванням збалансованих темпів економічного зростання з максимальним урахуванням зовнішніх і внутрішніх чинників стратегічного розвитку національної економіки.

2. Департаментом макроекономічного прогнозування НБУ, який працює над системою прогнозів монетарних змінних (індексу цін, процентних ставок та процентів за кредитами та депозитами, норми резервування, облікової ставки, обмінних курсів, випуску державних цінних паперів), які повинні стимулювати сукупний попит, як основне джерело економічного зростання.

3. Радою національної безпеки і оборони України, яка працює над моделями керованого економічного зростання, що базуються на взаємодії сукупного попиту та сукупної пропозиції в контексті забезпечення стратегічних перспектив розвитку національної економіки на макро- та мезорівнях. Метою такої політики є забезпечення основних чотирьох змінних макросистеми – інфляції, чистого експорту, безробіття, макропоказників економічного зростання, так званого «золотого чотирикутника» на певному бажаному для держави рівні.

4. Інститутом регіональних досліджень НАН України, що має низку напрацювань у сфері розробки моделей стратегічного розвитку суспільних територіальних систем, зокрема, це: максималістські стратегії; унікальні стратегії; проміжні стратегії – це стратегії, які базуються на реконструктивних заходах косметичного характеру; мінімалістські стратегії. Їхнє використання залежить від типу моделі, за якою розвиватиметься територіальне утворення: моделі економічного зростання з екзогенним технологічним прогресом;

моделі економічного росту з ендегенним технологічним прогресом; моделі збалансованого розвитку; моделі змішаного типу.

В системі управління довгостроковим розвитком економіки України макроекономічне моделювання дає змогу:

- виявити закономірності розвитку національної економіки та її секторів, забезпечуючи при цьому отримання нової інформації про можливі зміни, які можуть виникнути на перспективу в залежності від того, як взаємодіятимуть складові ринкового механізму;
- визначити цільові орієнтири і за допомогою економічних механізмів державного регулятивного впливу стимулювати розвиток економіки в необхідному руслі;
- передбачати кількісну залежність між окремими секторами економіки, характер міжгалузевих зв'язків, поведінку суб'єктів національної економіки;
- екстраполювати залежності між факторами виробництва з метою отримання запланованого результату, визначати їх вклад в економічне зростання;
- згладжувати наслідки нераціональної поведінки економічних агентів, коригувати ефект асиметричної інформації;
- виявляти та знижувати макроекономічні ризики, що виникають в процесі функціонування господарської системи.

Основою моделювання є моделі. Модель, як правило, містить дві групи елементів: елементи, відомі до часу побудови моделі, які приймаються як дані ззовні і називаються екзогенними змінними; елементи, які необхідно буде визначити в ході побудови (рішення) моделі, які називаються ендегенними параметрами. Зазначимо, що макроекономічне моделювання зводиться до того, щоб пояснити розвиток ендегенних змінних при існуючих екзогенних, або відтворити чи імітувати реально існуючий об'єкт на спеціально побудованому аналогові. При цьому використовуються функціональні залежності, що характеризують поведінку суб'єктів економіки, технічні умови

виробництва, інституційні залежності, що дають вербальну оцінку економічним явищам.

Макроекономічні моделі можна класифікувати за різними ознаками: за цільовим призначенням, за характером та способом передбачення соціально-економічних явищ, за об'єктом моделювання, характером аналітичних і графічних залежностей, способом виявлення причинно-наслідкових зв'язків, співвідношенням ендогенних та екзогенних параметрів (див. додаток Р, табл. Р.1). Найпоширенішим типом макроекономічних моделей є нормативні моделі керованих економічних процесів, описативні моделі аналізу поточної ситуації і проведення короткострокового прогнозування.

В діючій практиці державного управління економікою України Міністерство економічного розвитку і торгівлі України регламентувало організаційно-методичні підходи до використання балансових моделей (Методичні вказівки щодо складання балансу фінансових ресурсів, затверджені наказом № 49/76/117 від 18.04.1996; Методичні рекомендації до складання прогнозних балансів попиту і пропозиції продовольчих ресурсів, затверджені наказом від 18 грудня 2009 р. № 1426); моделі міжгалузевого балансу за системою національних рахунків (СНР), визначені Методичними вказівками до складання звітних таблиць «витрати-випуск» (міжгалузевого балансу) в Україні від 13.01.2006; моделей національних ринків (наказ № 281 від 8.07.2004 р. «Про затвердження базових моделей ринків з продажу продовольчих та непродовольчих товарів»). Державним комітетом статистики регламентовано використання балансових таблиць СНР (наказ № 420 від 09.12.2005 р. «Про затвердження Методики складання рахунку виробництва за інституційними секторами економіки», наказ № 579 від 01.12.2006 р. «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо складання рахунків сектору фінансових корпорацій за підсекторами»). Інші моделі розробляються науково-дослідними інститутами і використовуються у прогнозуванні довгострокового розвитку України. Сучасну практику макроекономічного

моделювання в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки можна представити наступними моделями:

- макромоделлю економіки «України-1», яка розроблена фахівцями Інституту економічного прогнозування. Призначена для складання середньострокових прогнозів розвитку ключових макроекономічних показників. Модельні зв'язки розглядаються у секторному розрізі на основі показників і залежностей Системи національних рахунків (СНР) України з урахуванням цілей економічної політики;
- серією моделей УКРМАКРО економічного розвитку України, розробленими в Міжнародному науково-навчальному центрі інформаційних технологій ф систем ЮНЕСКО/МПП НАН України і Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України, які враховують вплив головних макроекономічних чинників на розвиток економіки України та дають можливість отримувати прогнози, що відображають варіанти розвитку, серед них доцільно виділити:
- макромоделю «УКР-МАКРО-3», яка побудована на основі народногосподарського балансу, має блочну структуру і містить 6 підсистем: «Виробництво», «Зайнятість та безробіття», «Фонди та капітальні вкладення», «Фінанси та податки», «Соціальна сфера», «Ринок товарів і послуг», які в свою чергу компонуються в два основні блоки: «Макропоказники» та «Міжпродуктові взаємодії». Особливістю використання даної моделі є прогнозування вартісних макроекономічних показників в умовах інфляції, врахування темпів виробничого спаду в трансформаційний період та врахування залежності економіки від імпорту енергоносіїв, новітніх технологій, обсягів продовольства і товарів широкого вжитку;
- макромоделю «УКР-МАКРО – 4», яка є вагомим доповненням до попередньої версії і призначена для моделювання економічного розвитку залежно від темпів зростання інвестицій. У згаданій моделі провідною змінною виступає частка інвестицій у реальному ВВП, якій в сценарних

розрахунках відповідно для уповільненого чи прискореного зростання інвестицій надаються певні значення;

- моделюючою системою «Бюджет», яка призначена для вирішення задач бюджетного та макроекономічного моделювання, зокрема, оцінки очікуваних надходжень в держбюджет і обсягів його найважливіших витрат, прогнозування динаміки цін, обсягів платоспроможного попиту, експортно-імпортних потоків тощо;
- моделями середньострокового прогнозування, яка розроблена в Інституті кібернетики ім. В.М. Глушкова НАН України (автори-розробники – Б. Панасюк, І. Сергієнко, Л. Гуляницький). Дана економетрична модель призначена для розрахунку щорічних темпів росту ключових макроекономічних змінних (реального ВВП, рівня інфляції та безробіття) і базується на використанні виробничих функцій типу Кобба-Дугласа [270];
- квартальною (річною) моделлю прогнозного розрахунку реального ВВП, яка базується на використанні методу групового врахування аргументів (МГВА), і розроблена в Кібернетичному Центрі НАН України під керівництвом О.Г. Івахненка. Технологічною основою цієї моделі є метод групового врахування аргументів. Це – індуктивний метод, який має переваги для складно-структурованих систем, зокрема для об'єктів з розмитими характеристиками (неповною вихідною інформацією). Алгоритми МГВА знаходять єдину оптимальну для кожної вибірки модель за допомогою певного перебору всіх можливих моделей-кандидатів та операції їх оцінки за зовнішнім точнісним чи балансовим критерієм на незалежній вибірці даних. Вихідною моделлю є краща з множини моделей-кандидатів, зокрема, та, що веде до мінімального значення зовнішнього критерію;
- моделлю визначення різноманітних сценаріїв розвитку національної економіки, що дає можливість вивчити наслідки економічних чи соціальних рішень. Технологія базується на впровадженні комплексу взаємопов'язаних макроекономічних моделей, що дає змогу врахувати вплив на економіку України змін таких чинників, як: величина імпорту енергоносіїв; частка інвестицій у реальному ВВП; структура і витрати

зведеного бюджету; рівень основних відсоткових ставок; рівень інфляції; курс гривні до долара США. Зазначена технологія відпрацьована в Міжнародному науково-навчальному центрі інформаційних технологій та систем НАН України і Міносвіти і науки України під керівництвом академіка НАН України О.О. Бакаєва на основі динамічних макроекономічних моделей прогнозування економічного розвитку України.

Незважаючи на досить солідні напрацювання вітчизняної школи в сфері моделювання соціально-економічного розвитку (роботи В.М. Гейця, В.В. Вітлінського, І.І. Лукінова, М.В. Михалевича, Б.Я. Панасюка, І.В. Сергієнка, І.В. Крючкової, В.Ф. Бесєдіна, В. Науменка, Я.А. Жаліла, М.І. Скрипниченко, Ю.М. Харазішвілі і інших), єдиних організаційних підходів до використання інструментарію моделювання в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки не вироблено до цих пір.

Така ситуація пов'язана з низкою об'єктивних причин: порушенням закономірностей, які обґрунтовані економічними законами, проблемою ринкової турбулентності, пролонгованим характером визначення макроекономічної рівноваги (з урахуванням майбутнього виробництва і споживання), відсутністю впорядкованих інформаційних масивів для вирішення певних завдань прогнозування чи планування соціально-економічного розвитку України, що знижує результативність модельних розрахунків. Серед суб'єктивних причин – низька інституційна спроможність органів державної влади та місцевого самоврядування в питаннях використання інструментарію макроекономічного моделювання.

Тому для посилення інституційної спроможності органів влади використовувати інструментарій моделювання, необхідно обґрунтувати організаційно-методичні підходи до його використання в розрізі дотримання реалізації таких послідовних етапів:

перший етап: постановка економічної проблеми. Він повинен виокремити найважливіші ознаки об'єкта, що моделюється, вивчення структури об'єкта і головних залежностей, що поєднують його елементи;

формулювання гіпотез (хоча б попередніх), що пояснюють поведінку і розвиток об'єкта моделювання;

другий етап: вибір та побудова аналітичної, графічної, пояснюючої моделі;

третій етап: економічний аналіз моделі, що визначить можливості її використання у проектуванні можливих змін існуючих ендогенних змінних в залежності від змін екзогенних параметрів;

четвертий етап: аналіз отриманих результатів і можливостей їх використання. У цьому випадку мова повинна йти про розробку моделей, як можливих еталонів розвитку, структуризації управлінських рішень, організаційного забезпечення управління складними динамічними системами;

п'ятий етап: перевірка адекватності моделі з метою її подальшої верифікації за допомогою методів логічного аналізу.

Особливе значення в моделюванні повинно відводитися вибору методу моделювання (див. табл. 4.7). Сучасна практика макроекономічного моделювання пройшла значний шлях трансформації, її методологічну базу складають: теоретичні моделі: класична, неокласична, кейнсіанська, некейнсіанська, яка містить: ортодоксальні моделі неокласичного синтезу (Дж. Хікса, Е. Хансена, Р. Харрода, Е. Домара, П. Самюелсона і ін.); лівого кейнсіанства (Дж. Робінсона, Н. Кальдора і ін.); посткейнсіанства (Дж. Тобіна, А. Філіпса і ін.); напрацьований арсенал методів макроекономічного моделювання (методи економічної кібернетики, математичної статистики, економетрії, методи прийняття управлінських рішень, методи експериментального дослідження економіки і ін.). З табл. 4.7 видно, що найбільшого поширення у функціональному механізмі управління довгостроковим розвитком економіки України набули формалізовані методи моделювання. Однак в умовах макроекономічної нестабільності доводиться не тільки розширювати арсенал методів формалізованого моделювання, а й застосовувати підходи неформалізованого (просторового, схематичного, ідеального, імітаційного моделювання).

**Методично-процесуальна характеристика моделювання в управлінні
довгостроковим розвитком України¹**

Функція	Завдання моделювання	Методи моделювання	Ефективність використання (висока, середня, низька)
1	2	3	4
Стратегічний аналіз	1. Масштабування соціально-економічних процесів. 2. Виокремлення на вербальному та концептуальному рівнях системних обмежень щодо прийняття управлінських рішень. 3. Формування цілей та гіпотез на основі виявлених проблем. 4. Удосконалення системи економічної інформації, підвищення точності економічних розрахунків. 5. Поглиблення кількісного аналізу економічних проблем.	1. Імітаційне моделювання. 2. Планування експериментів. 3. Методи економічної кібернетики та математичної статистики: системний аналіз; дисперсійний аналіз; кореляційний аналіз; статистичний аналіз; факторний аналіз; індексний метод.	<i>Висока</i> <i>Висока</i> <i>Висока</i>
Прогнозування	1. Отримання нової інформації про гіпотетичну поведінку економічної системи. 2. Багатоваріантність прогнозування. 3. Імітація впливу невизначених та випадкових чинників.	1. Просторове моделювання. 2. Схематичне моделювання. 3. Ідеальне моделювання. 4. Алгоритмічне стохастичне моделювання. 5. Неформальне прогнозування.	<i>Середня</i> <i>Середня</i> <i>Середня</i> <i>Висока</i> <i>Низька</i>
Планування	1. Моделювання міжсекторальної взаємодії. 2. Моделювання кон'юнктури на ринках національної економіки. 3. Моделювання економічної динаміки.	1. Економетричні методи: (просторовий аналіз, регіональний аналіз, балансові методи). 2. Сітьове планування.	<i>Висока</i>
Програмування	1. Моделювання поведінки суб'єктів економічної системи. 2. Рейтингове оцінювання. 3. Дослідження міжгалузевих зв'язків. 4. Моделювання використання та заміщення факторів виробництва.	1. Математичне програмування. 2. Міжгалузеві балансові моделі. 3. Експертні оцінки. 4. Морфологічне структурування. 5. Виробничі функції.	<i>Середня</i> <i>Середня</i> <i>Висока</i> <i>Висока</i> <i>Середня</i>
Контроль	1. Перевірка правильності визначення цілей та побудови цілереалізуючих систем. 2. Оцінка результативності ресурсних витрат.	1. Матричний метод (матриця коефіцієнтів чутливості цілей). 2. Логарифмічні методи. 3. Функції агрегованої пропозиції та попиту. 3. Балансовий метод.	<i>Низька</i> <i>Низька</i> <i>Середня</i> <i>Середня</i>

¹Примітка: складено автором.

В системі довгострокового управління розвинутих країн світу переважно використовуються економетричні моделі, які прогнозують розвиток ендогенних змінних. Позитивний досвід використання таких моделей нагромадили США, Франція. Загальною ознакою всіх моделей є неокейнсіанський підхід, що спрямований на збільшення валового нагромадження та валового інвестування в економіці, моделювання мультиплікативного ефекту функціонування економіки.

Сучасні макроеконометричні моделі США складаються з моделі Клейна-Гольдбергера, яка використовується для прогнозування коливань ділової активності; моделі Уартона, яка використовується для короткострокового прогнозування монетарних показників, оцінки економічного впливу альтернативних варіантів монетарної політики. Найчастіше у моделях використовують змінні: споживання, інвестиції, урядові витрати, чисті іноземні інвестиції, доходи, ціна, заробітна плата, відсоткові ставки, зайнятість, безробіття, виробництво, активи.

Прикладний інтерес для управління довгостроковим розвитком національної економіки набирає модель динамічного розвитку національної економіки, запропонована Ю.М. Харазішвілі [425]. В її основі покладені фактори економічного зростання, які стосуються сукупного попиту і сукупної пропозиції. Її основними перевагами є: ідентифікація стану економіки країни; визначення наслідків політичних і економічних заходів; математичний розрахунок інтегрального показника рівня інфляції, дефлятора ВВП на прогнозний період із урахуванням умови загальної економічної рівноваги; розрахунок потенційного ВВП, який відповідає повній зайнятості, оптимального попиту та пропозиції праці, природного рівня безробіття; визначення впливу можливої зміни макроекономічних показників у результаті використання важелів бюджетно-фінансового та грошово-кредитного регулювання, що є необхідною запорукою ефективного прийняття управлінських рішень при розробці стратегії економічного розвитку.

Незважаючи на оригінальність цієї моделі в аспектах поєднання важелів державного регулятивного впливу з методами економіко-математичного моделювання, відкритими залишаються питання оптимальності вибору макроекономічних індикаторів, які би обґрунтовували реальні перспективи зростання економіки України.

З метою проведення аналізу впливу факторів пропозиції на динаміку ВВП України пропонуємо використовувати мультиплікативну (4.3) багатофакторну модель, яка отримана за допомогою пакету обробки статистичних даних STADIA [175], на основі аналізу, проведеного в параграфі 3.1. нашого дослідження (табл. 3.2):

$$ВВП = a_0 \cdot \prod_{i=1}^6 x_i^{a_i} \quad (4.3)$$

де *ВВП* – обсяг валового внутрішнього продукту, млн. грн.;

x_i – *i*-тий фактор впливу на *ВВП*. Факторами впливу вибрані попередньо нормалізовані значення: x_1 – вартість основного капіталу, в млн. грн.; x_2 – інвестиції в оновлення основного капіталу, в млн. грн.; x_3 – кількість малих підприємств, од. на 10000 нас.; x_4 – витрати праці, величина фонду оплати праці, млн. грн.; x_5 – витрати на прикладне програмне забезпечення, в млн. грн.; x_6 – впровадження нових технологій, од.).

a_0 – корегуючий коефіцієнт, який вказує про можливість впливу й інших факторів на динаміку ВВП;

a_i – *i*-тий коефіцієнти регресії, що вказують на вплив кожного із факторів на динаміку ВВП $i = \overline{1...6}$.

Результати економіко-математичних розрахунків, систематизовані в табл. 4.8.

Таблиця 4.8

Значення параметрів мультиплікативної моделі впливу факторів пропозиції на динаміку ВВП¹

Коефіцієнт	a_0	a_1	a_2	a_3	a_4	a_5	a_6
Значення	0,792	0,302	0,208	0,085	0,193	0,419	0,223
Стандартна похибка обчислень	0,824	0,103	0,077	0,328	0,104	0,160	0,088
Значимість фактора	0,407	0,061	0,075	0,813	0,160	0,079	0,085
Приріст ВВП, в результаті зміни x_i на 1%		1,03	1,02	1,01	1,02	1,04	1,02

¹Примітка: розраховано автором на основі додатку Р.2

Розрахована модель адекватна до експериментальних даних і дає можливість зробити висновок про те, що буде спостерігатися уповільнена зростаюча динаміка ВВП, бо сума коефіцієнтів еластичності, що вказують на використання факторів пропозиції, є додатною. Згідно з цією моделлю найменший вплив на динаміку ВВП здійснюють фактор праці та підприємницької активності, що вказує на недостатнє стимулювання державою їх використання, а найбільший вплив здійснюватиме фактор розвитку мережевої економіки та інвестування в нову техніку. Високий ступінь зносу основних засобів та їхня моральна застарілість вимагають активізації інвестиційної активності економіки.

Оскільки національна система статистичного обліку та звітності працює за методологією СНР, особливий інтерес становить розробка секторальних моделей розвитку, які в системі макроекономічного моделювання розвитку національної економіки можуть виконувати наступні функції:

1) оцінки перспектив економічного зростання на основі встановлення кореляційної залежності між змінними, що характеризують функціонування основних секторів економіки;

2) отримання генеруючої характеристики можливої динаміки головних макроекономічних індикаторів у найближчій перспективі;

3) здійснення прогностичних розрахунків та макроекономічного аналізу розвитку основних секторів економіки;

4) коригування з допомогою сценарних варіантів можливого розвитку прогностичних ситуацій та їх відхилення від цільових планових макроорієнтирів.

Вперше методологію секторального моделювання обґрунтували В.М. Гейцем та Є.Г. Панченком [54]. При цьому для системи моделей сценарними параметрами визначено такі макроекономічні змінні:

– для реального сектору – процентні ставки за кредитами та депозитами, загальна сума депозитів, обмінний курс, а також світовий ВВП та відповідні агрегатні цінові індекси;

- для державних установ – ставки відповідних видів податків, сума заборгованості з заробітної плати, загальна сума недоїмки, дефіцит бюджету в процентах до ВВП та дефлятори агрегованих змінних;
- для сектору фінансових корпорацій: ставка рефінансування НБУ, норматив резервування комерційних банків, швидкість обігу грошей, частка готівки в сумі кредитів комерційних банків та інші;
- для сектору домашніх господарств – споживання та заощадження; рівень безробіття; доходи населення: середня заробітна плата, загальний обсяг пенсій та допомоги, грошові доходи населення, доходи від продажу валюти та ін.

Відаючи належне розробці згаданих науковців, варто констатувати, що в даних моделях не враховується можливість взаємодії секторів, а також фактор невизначеності у прогнозуванні соціально-економічного розвитку. Тому доречною буде пропозиція використання у системі прогнозно-планового інструментарію моделі міжсекторної взаємодії. З її допомогою можна передбачати макроекономічну ефективність взаємодії сектору фінансових, нефінансових корпорацій, державного сектору, секторів домашніх господарств, закордону через ринки товарів та послуг, грошей, заощаджень та інвестицій, валютний ринок та передбачити можливий їх вплив на розвиток національної економіки. Ця модель дасть змогу простежити можливий мультиплікативний ефект від використання важелів монетарної, фіскальної, валютної політики в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки з урахуванням впливу світогосподарських викликів. Це, в свою чергу, підсилить організаційно-методичне забезпечення оцінювання ефективності економічного інструментарію управління довгостроковим розвитком національної економіки. Методологічною основою вищезгаданої повинна бути обрана модель «IS-LM» [221], яка дозволить визначати оптимальне співвідношення рівня доходів та величини процентної ставки на ринку капіталів для забезпечення рівноваги в реальному, фінансовому,

зовнішньоекономічному секторах і створить підґрунтя для динамічного розвитку економічної системи.

Визначальними в цій моделі повинні бут наступні рівняння.

1. Моделювання пропозиції грошей:

1.1. Формування пропозиції грошової маси:

$$M = \mu \cdot B, \quad (4.4)$$

$$\mu = \frac{M_0 + PD}{M_0 + BR}, \quad (4.5)$$

де M – пропозиція грошової маси в економіці;

μ – повний грошовий мультиплікатор, який є ускладненим варіантом депозитного мультиплікатора, і в якому враховується, як поведінка банків, так і поведінка населення;

B – грошова база, яка є сумою готівки, що перебуває у населення та банківських резервів;

M_0 – готівкові гроші;

PD – поточні чекові депозити;

BR – банківські резерви комерційних банків, що зберігаються у центральному банку.

1.2. Визначення максимально допустимого значення пропозиції грошей для національної економіки з метою уникнення інфляційних коливань, як фактора макроекономічної нестабільності:

$$M_{\max}^s = \frac{1}{b} \times B_{\max}^s \quad (4.6)$$

де M_{\max}^s – оптимальний розмір грошової маси;

$(1/b)$ – мультиплікатор банківських депозитів;

B_{\max}^s –максимально прийнятна для економіки величина пропозиції грошової маси;

b – норма обов'язкових банківських резервів комерційних кредитних установ.

2. Моделювання сукупних витрат або попиту на гроші, як джерела стимулювання сукупного попиту економіки та відповідно ефективного фактора її динамічного розвитку:

$$\frac{M}{p} = k \cdot Y - h \cdot i \leftrightarrow \quad (4.7)$$

$$i = \left(\frac{k}{h} \cdot Y\right) - \left(\frac{1}{h} \cdot \frac{M}{p}\right), \quad (4.8)$$

де Y – рівноважний дохід;

p – загальний рівень цін;

k – коефіцієнт еластичності попиту на гроші за розміром (Y);

h – коефіцієнт еластичності попиту на гроші за розміром реальної процентної ставки (i);

(M/p) – реальні грошові залишки.

3. Моделювання рівноваги в умовах відкритої економіки України, як домінанти формування збалансованої економіки:

$$\left\{ \begin{array}{l} \dot{Y} = C + I_b + G + NX, \\ C = C_a + c \times (Y - T), \\ T = t \times Y, \\ I_b = b \times i, \\ G = G_a, \\ E = C_a + I_a + G_a + NX, \\ NX = X_a - mY - ze, \\ a = \frac{1}{1 - c \cdot (1 - t) + m}, \end{array} \right. \Rightarrow \left\{ \begin{array}{l} Y = E + c(1 - t)Y - bi + X_a - mY - z \times e \\ Y = \frac{E - b \times i - z \times e}{1 - c(1 - t) + m} \\ a = \frac{1}{1 - c \cdot (1 - t) + m}, \\ Y = a(E - b \times i - z \times e) \\ Y = \left(\frac{M}{p} - h \cdot i\right) \div k, \\ i = \left(\frac{k}{Y} \cdot Y\right) - \left(\frac{1}{h} \cdot \frac{M}{p}\right), \end{array} \right. \quad (4.9)$$

$$(4.10)$$

де a – мультиплікатор державних витрат;

E – мінімальні витрати економіки, в яких враховується державний сектор;

b – коефіцієнт еластичності інвестицій за процентною ставкою (i);

c – гранична схильність до споживання;

t – гранична схильність до оподаткування;

NX – зовнішній вклад в національну економіку;

X_a – мінімальний обсяг експорту;

G_a – державні витрати та мінімальні державні витрати, які визначаються величиною витрат державного бюджету;

C_a, I_a, G_a – відповідно мінімальні споживчі, інвестиційні, державні витрати;

m – гранична схильність до імпортування;

h – коефіцієнт еластичності попиту на гроші за розміром процентної ставки;

k – коефіцієнт еластичності попиту на гроші за розміром реального продукту;

z – еластичність чистого експорту за валютним курсом (e).

Коефіцієнти еластичності в даній моделі визначаємо за алгоритмом точкової еластичності:

$$E = \frac{y_2 - y_1}{y_1} \div \frac{x_2 - x_1}{x_1}, \quad (4.11)$$

де (y) – значення результуючого фактору;

(x) – значення змінного фактору.

Використовуючи вищезгадану дану модель, визначимо евантуальну величину сукупного попиту, змоделюємо його мультиплікативний вплив на розвиток України та рівноважне значення доходів, які збалансують національну економіку, за таблицею Р.3 (див. додаток Р). За результатами розрахунків національна економіка могла б досягнути умов збалансованості у 2008 р. при значенні рівноважного доходу на рівні 1072, 259 млрд. грн., а у 2009 р. на рівні 939,446 млрд. грн., тоді як фактичні значення доходу становили відповідно 845,641 млрд. грн., 897,669 млрд. грн. При цьому можливий обсяг пропозиції капіталу, який могла б поглинути економіка становив 6225,7 млрд. для 2008 р., та 4511,7 млрд. грн. для 2009 р., тоді як реальна пропозиція капіталу комерційними кредитними установами складала відповідно 8% та 10% від можливої суми. Якщо нівелювати цими

розрахунками, то стимулювати зростання валового внутрішнього продукту в Україні буде неможливо.

Оскільки сучасна система державного управління економікою України зіштовхується із фактором невизначеності, який зумовлений характером соціально-економічних процесів як в середині України, так і за її межами, та неточністю інформаційного забезпечення, посилення інституційної спроможності органів державної влади у використанні апарату макроекономічного моделювання повинно відбуватися за рахунок моделювання впливу ризиків, активізації інструментарію сучасних динамічних моделей у прогнозуванні соціально-економічного розвитку національної економіки. Тому цим аспектам дослідження буде приділена увага в четвертому розділі дисертаційного дослідження.

4.4. Підвищення результативності використання контролю в системі управління довгостроковим розвитком національної економіки

Вирішити завдання, накреслені стратегічними та програмно-плановими документами, здійснити імплементацію міжнародних стандартів якості управління неможливо без створення ефективної системи контролю в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки. Діючі форми державного контролю, з якими переважно проводиться державний фінансовий контроль, не дозволяють системно підходити до оцінювання результативності використання економічного інструментарію та реалізації функцій державного управління довгостроковим розвитком національної економіки. Тому в контексті проведеного дисертаційного дослідження важливо обґрунтувати організаційно-методичні підходи до реалізації такого контролю.

Власне, систему контролю доцільно розглядати з позицій: результативності реалізації основних функцій управління довгостроковим

розвитком національною економікою; досягнення запланованих цілей; ретроспективної оцінки того, що було зроблено за попередній період з виявленням можливих упущень, переваг і додаткових резервів; порівняння фактичних результатів з плановими намірами; відстеження економічності використання людських, матеріальних, фінансових, інформаційних, комунікаційних ресурсів.

Необхідність дослідження цього питання актуалізується потребою покращення результативності використання прогнозно-планового інструментарію в умовах динамічного середовища, потребою врахування у використанні прогнозно-планового інструментарію можливих циклічних коливань та економічних криз і через відповідні важелі запобігати їх появі або пом'якшувати їхні наслідки.

Дж. М. Брайсон у монографії «Стратегічне планування розвитку неприбуткових бюджетних організацій» дуже слушно вирізняє чотири основних причини недостатньої ефективності реалізації стратегічних розробок: відсутність достатніх для їх реалізації ресурсів, що заважає вирішенню проблем; кардинальні зміни самих проблем, що обумовлює пошук і впровадження для їх вирішення нових стратегій; конфлікт стратегій, що виникає в процесі вирішення проблем і може призвести до небажаних результатів; втрата актуальності розв'язання проблеми [10].

К. Вайс у монографії «Оцінювання: методи дослідження програм та політики» актуалізує питання результативності використання стратегічного інструментарію управління з позицій систематичної оцінки результатів програми порівняно з комплексом даних та наявних норм і стандартів, з метою удосконалення програми [34]. Реальність оцінки можлива лише тоді, коли результати програми є комплексними, рішення, котрі ухвалюються, є важливими, з позицій підтвердження продовження, згорання чи переорієнтації програмних завдань.

Як зарубіжні, так і вітчизняні фахівців зіштовхуються з низкою проблем при організації систем контролю за використанням прогнозно-планового

інструментарію, які сьогодні не вирішені і потребують ґрунтовних наукових досліджень:

по-перше, це методичне обґрунтування інформаційно-аналітичного забезпечення системи контролю в контексті впорядкування цілей програмних розробок, оцінки їх результуючого впливу;

по-друге, це проблеми обмеженого фінансового забезпечення, що не дозволяє проводити відповідні корегувальні дії у реалізації інструментарію прогнозно-планових розробок;

по-третє, це організаційний і політичний чинник, який пов'язаний з ігноруванням результатів контролю. Окремі суб'єкти управління не вважають за потрібне використовувати результати такого контролю з суб'єктивних причин, коли реалізація тих чи інших програмно-планових розробок потрапляє у зону приватних інтересів;

по-четверте, це проблеми статистичного обліку та звітності в частині оцінювання впливу, який справляють програмні документи; обмеженості даних вітчизняної статистики; недостатньою методичною обґрунтованістю ефективності фінансування програм.

В країнах ЄС оцінювання ефективності реалізації стратегій і програмно-планових розробок проводиться перед початком реалізації, в процесі реалізації та після реалізації планової розробки, і має на меті перевірку ступеня досягнення цілей через відповідні результуючі показники, оцінку найефективніших інструментів досягнення цілей.

У вітчизняній науковій літературі відсутні системні дослідження щодо необхідності, завдань та організаційно-методичного обґрунтування здійснення контролю в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки. Як правило, більше уваги приділяється відстеженню результативності реалізації державних цільових програм.

Так, О.І. Амоша у колективній монографії «Державні цільові програми та упорядкування програмного процесу в бюджетній сфері» вирішує чотири види контролю за реалізацією державних програм: операційний, який

спрямований на контроль за дотриманням необхідних результатів в рамках основних етапів реалізації програми; програмний, який зорієнтований на дотримання планових показників; суспільний, який характеризує ступінь визнання програми суспільством та визначає її соціальну ефективність; фінансовий контроль за ефективністю використання ресурсів в рамках постатейного, виконавчого та програмного фінансування [3].

Інституційне підґрунтя для здійснення контролю в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки створене для контролю реалізації програмно-планових розробок, зокрема:

1) Законом України «Про державні цільові програми» від 18.03.2004 р. [300] передбачено в рамках обов'язкових організаційних процедур здійснення: попереднього контролю в частині очікуваних результатів виконання програми й її ефективності; контролю за виконанням програм; підготовки та оцінки щорічних звітів (проміжних звітів) про результати виконання програми; опублікування в офіційних виданнях заключного звіту про результати виконання програми;

2) постановою КМУ від 24 червня 2006 р. № 860 «Про затвердження Порядку здійснення моніторингу показників розвитку регіонів, районів, міст республіканського в Автономній Республіці Крим і обласного значення для визнання територій депресивними» [316], яка передбачає визначення планових показників розвитку адміністративно-територіальних утворень, за якими проводиться моніторинг їх депресивності;

3) постановою КМУ від 3 липня 2006 р. № 916 «Про внесення змін до Порядку проведення моніторингу результатів діяльності Кабінету Міністрів України та Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської і Севастопольської міських державних адміністрацій» [293], яка регламентує в системі контролю ефективності реалізацію програмно-планового інструментарію розвитку адміністративно-територіальних утворень використання таких основних показників: темпів зростання (зменшення) обсягу валового регіонального продукту, розвитку сектору нефінансових

корпорацій, фінансового сектору, зовнішньоекономічного сектору, показники розвитку соціального середовища;

4) постановою КМУ від 21 липня 2006 р. № 1001 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» [76], в якій передбачено проведення як попереднього з позицій очікуваних результатів, так і заключного контролю в частині оцінювання показників результативності по кожному з пріоритетних напрямів, моніторингу виконання угод щодо регіонального розвитку, аналізу виконання програм подолання депресивності окремих територій; оцінювання показників результативності реалізації стратегії за схемою «стратегічні цілі – пріоритетні напрями – показники результативності»;

5) постановою КМУ від 31 січня 2007 р. № 106 «Про затвердження порядку розробки та виконання державних цільових програм» [320] передбачено, що Міністерство економічного розвитку і торгівлі разом з державними замовниками проводить аналіз стану виконання програм на основі поданих державним замовником щорічних або проміжних звітів, і подає до 1 травня року, що настає за звітним періодом, Кабінетові Міністрів України узагальнену інформацію про хід виконання програм з пропозиціями щодо подальшого їх виконання;

6) наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 04.12.2009 № 1367 затверджений порядок обміну інформацією між виконавцями державних цільових програм та координацією цієї роботи [336]. Зокрема, передбачено, що державний замовник: проводить моніторинг виконання завдань і заходів державних цільових програм, подає в установленому порядку фінансову звітність; подає у разі потреби щороку до кінця березня Міністерству фінансів України та Міністерству економічного розвитку і торгівлі України пропозиції щодо уточнення переліку завдань і заходів на наступний бюджетний період; організовує розміщення на своєму веб-сайті інформацію про хід виконання програми.

З 2010 року Міністерством економічного розвитку і торгівлі України (наказ від 22.04.2010 № 460 [322]) запроваджено ще один вид моніторингу реалізації програм, які реалізуються із залученням коштів ЄС в рамках механізму секторальної бюджетної підтримки. Згідно даного механізму фінансові ресурси, надані ЄС на безоплатній та безповоротній основі, переказуються до Державного бюджету України з метою їх подальшого використання для секторальної підтримки розвитку національної економіки. Відмітимо, що дана підтримка реалізується лише при наявності стратегії або програми секторального розвитку; стабільної та передбачуваної макроекономічної політики; державного бюджету та середньострокового плану бюджетних витрат; ефективної системи управління державними фінансами; механізму координації донорів; системи оцінки/моніторингу результативності стратегії, програми.

Згідно з річною програмою дій Україна-ЄС 2008 загальні обсяги секторальної бюджетної підтримки ЄС для України у 2008 р. склали – 122 млн. євро, плюс 16,6 млн. євро у рамках механізму «Сприяння реформам урядування». При цьому на підтримку ноосферизованих проектів розвитку України у сфері підвищення енергоефективності та відновлювальних джерел енергії було спрямовано 70 млн. євро (бюджетна підтримка – 63 млн. євро, технічна допомога – 7 млн. євро); на запровадження міжнародних стандартів якості та активізації торгових відносин – 45 млн. євро (бюджетна підтримка – 39 млн. євро, технічна допомога – 6 млн. євро); на реалізацію проектів Твіннінг – 23,6 млн. євро (бюджетна підтримка – 21 млн. євро, технічна допомога – 2,6 млн. євро) [363].

З метою створення ефективної системи контролю за реалізацією програмно-планових розробок, яка відповідає б інтересам національної безпеки України, Радою національної безпеки і оборони України 27 березня 2009 р. було прийнято рішення «Про роботу центральних органів виконавчої влади з планування та виконання державних цільових програм». Згідно даного рішення передбачено, починаючи з 2010 р., створення системи комплексного

контролю за здійсненням бюджетного фінансування державних цільових програм та посилення контролю за виконанням заходів програм, що фінансуються за рахунок коштів державного бюджету.

Не менш важливе значення у зміцненні інституційних засад контролю відіграє Концепція розвитку державного внутрішнього фінансового контролю на період до 2017 р., затверджена розпорядженням КМУ № 1601-р від 23.12.2009 р. [188], яка спрямована на підвищення ефективності використання державних коштів шляхом системного вдосконалення діяльності органів державного і комунального сектору, підвищення рівня культури державного управління.

Інституційна система контролю за виконанням програм в Україні містить:

- державний контроль, який здійснюється КМУ шляхом розглядів звітів, котрі державний замовник подає не пізніше, як через три місяці після закінчення терміну виконання програми та узагальнених висновків про результати виконання програми, які підготовлені Міністерством економічного розвитку і торгівлі разом з державними замовниками;
- фінансовий контроль за використанням коштів, який здійснюється Державною фінансовою інспекцією України, що створена на основі Головного контрольно-ревізійного управління України, Рахунковою палатою України;
- контроль з боку державного замовника на предмет цільового використання коштів у процесі виконання поставлених програмою завдань;
- контроль, який здійснюється на рівні адміністративно-територіальних утворень за якістю виконання регіональних стратегій та програм і їх відповідність загальнодержавним програмно-плановим документам та стратегіям з боку координаційних структур щодо стратегічного планування при обласних державних адміністраціях, департаментом регіонального розвитку Міністерства економічного розвитку і торгівлі, департаментом

статистики населення й адміністративно-територіального устрою Державної служби статистики;

- суспільний контроль з боку громадськості в частині громадських слухань, контент-аналізу, публічного рейтингування, державно-приватного партнерства. Варто відмітити, що процедура суспільного контролю не має обов'язкового характеру.

Фінансовий контроль реалізації програмно-планових розробок з боку Державної фінансової інспекції здійснюється як для державних цільових програм на підставі розробленої методики контролю ефективності реалізації завдань програмно-цільових розробок, так і для бюджетних програм на підставі Методичних рекомендацій щодо визначення результативних показників бюджетної програми (наказ Міністерства фінансів № 1252 від 27.10.2009р. Результативні показники контролю для бюджетних програм поділяються на показники затрат, показники продукту, показники ефективності та показники якості (див. рис. 4.6).

При цьому результативні показники бюджетної програми визначаються на підставі фактично досягнутих показників у попередніх бюджетних періодах, узгоджуватись з показниками, визначеними програмою діяльності Кабінету Міністрів України, прогнозними та програмними документами економічного і соціального розвитку, державними цільовими програмами; реалістично відображати специфіку діяльності головного розпорядника; надавати можливість перевірки достовірності та точності їх розрахунків, підтверджуватися відповідною звітністю.

У 2009 р. виконання загального фонду державного бюджету планувалося за 810 бюджетними програмами, з яких у повних обсягах видатки проведено для 313 бюджетних програм на суму 135, 926 млрд. грн., що складає 69,9 % від плану (194, 458 млрд. грн.). Неповністю використані кошти при виконанні 474 бюджетних програм на суму 51, 834 млрд. грн., що складає 26,7 % від плану (194,135 млрд. грн.).

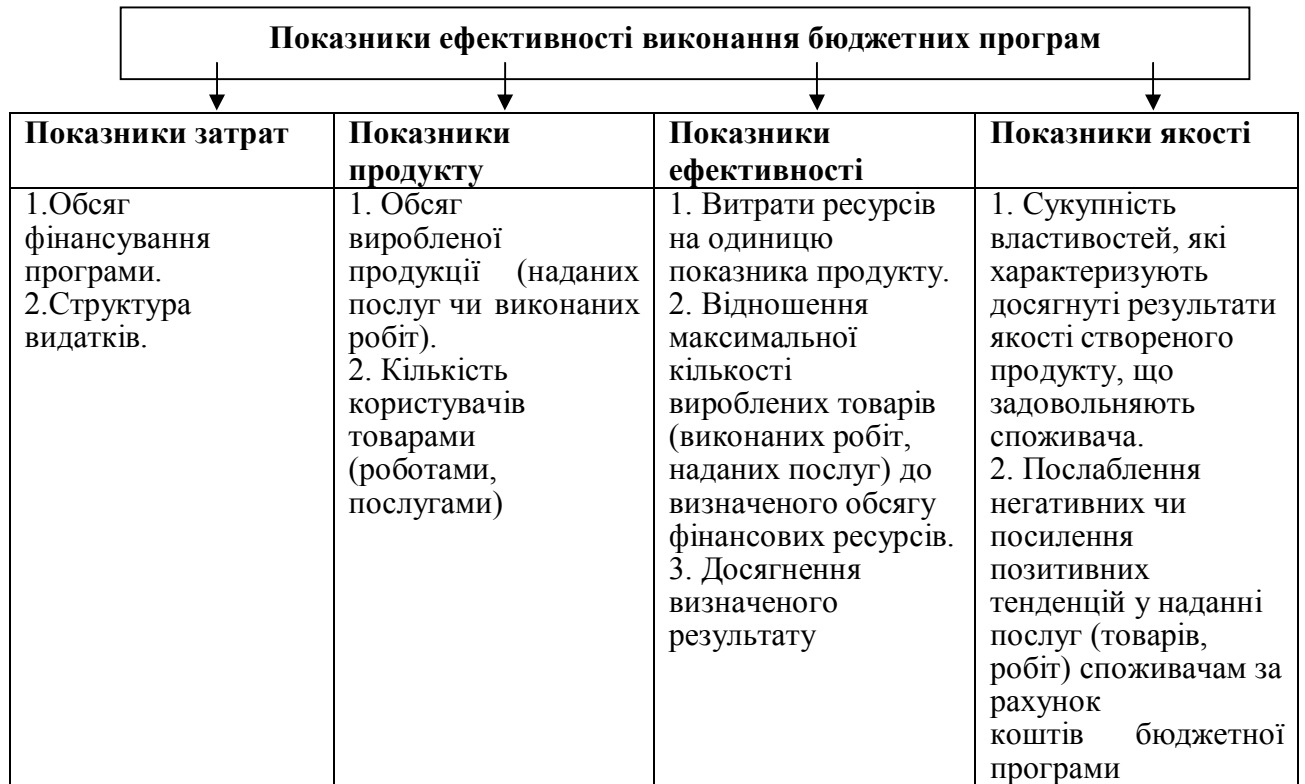

Рис. 4.6. Структура показників ефективності виконання бюджетної програми¹

¹ Примітка: побудовано автором на основі інформації Державної фінансової інспекції України [264].

Також не освоєно кошти за 23 програмами на суму 145,9 млн. гривень. У найбільших обсягах планові призначення не виконані: Міністерством охорони здоров'я (на 460,5 млн. грн., 8,7 %); Міністерством аграрної політики та продовольства (на 121,2 млн. грн., або 2,8%). Така ситуація вказує на недостатню інституційну спроможність розпорядників бюджетних коштів використовувати дані кошти для реалізації інноваційних проектів, нанорозробок і цим самим сприяти сталому розвитку національної економіки. Ситуація ще більше погіршилася після проведення секвестризації бюджетних програм наприкінці 2009 р. Зокрема, на початку 2010 р. скорочено фінансування інноваційно-інвестиційних проектів на 800 млн. грн., компенсацію кредитних ставок за кредитами – на 1,7 млрд. грн., витрати на забезпечення безпеки шахтарів – на 2,7 млрд. грн., програму будівництва житла для військовослужбовців – на 650 млн. грн. Така ситуація зумовлена

зобов'язаннями України перед МВФ дотримуватися дефіциту бюджету на рівні 4,99% ВВП для виділення нової кредитної лінії; скороченням бюджетних поступлень (ПДВ на 10 млрд. грн., надходжень від приватизації державного майна на 3,65 млрд. грн.) [264].

Оцінювання ефективності реалізації державних цільових програм проходить у вигляді попереднього контролю, щоквартального проміжного контролю і річного контролю отриманих результатів за програмами (див. рис. 4.7).

Рис. 4.7. Характеристика видів державного контролю за реалізацією програмно-цільових розробок¹

¹Примітка: побудовано автором.

Дана система контролю має на меті інформаційно-аналітичне обґрунтування управління виконанням реалізації завдань державних програм, організацію їх ресурсного забезпечення, визначення ефективності та результативності реалізації завдань програми. Інформаційно-аналітичне підґрунтя здійснення даного контролю створюють паспорти програмно-

планових розробок. Діюча форма паспортів державних цільових програм не дозволяє простежити їхню прив'язку до стратегічних пріоритетів розвитку економіки України, результативність використання державних і залучених коштів.

Діюча методика контролю за реалізацією державних цільових програм охоплює таку послідовність процедур:

перший етап, формулювання завдання моніторингу, який передбачає моніторинг завдань і заходів з виконання програми; визначення найважливіших чинників впливу на процес виконання цільових програм; класифікація чинників прямого та непрямого впливу на виконання програм;

другий етап спостереження за обраними показниками і підготовка інформації зі звітів про виконання програми;

третьою етапом, оцінювання стану контрольованих процесів на основі змістовного аналізу, експертних оцінок та візуального аналізу графіків даних з метою встановлення характеру поточних змін;

четвертий етап, попередня обробка даних з метою усунення пропусків та аномальних значень;

п'ятий етап, первинний аналіз даних (аналіз усіх відібраних показників як окремо взятих динамічних рядів) з метою перевірки однорідності, стаціонарності й оцінювання трендових, коливальних та імовірнісних характеристик;

шостий етап, багатовимірний аналіз динамічних рядів з метою одержання якісних і кількісних характеристик зв'язку цільових показників з факторами впливу;

сьомий етап, короткострокове прогнозування контрольованих показників з метою поточного виявлення тенденцій їхнього розвитку за умов, що склалися. Прогнозування містить, як обов'язковий, етап побудови моделей, що можуть бути одновимірними (трендовими) або багатовимірними (комплексними);

восьмий етап, інтерпретація одержаних результатів, тобто оцінка корисності кожного результату з точки зору завдань моніторингу: висновки

щодо оцінки стану досліджуваних процесів; рішення про передачу одержаних оцінок замовникові або у відповідну базу даних результатів моніторингу. При моніторингу плану заходів важливим є коректність аналізу соціально-економічного розвитку країни, існуючих проблем, цілей і пріоритетів, заходів; конкретність визначених критеріїв та ризиків досягнення визначених цілей, реальність очікуваних змін від впровадження заходів.

Оцінка стану реалізації програми здійснюється за роками або етапами протягом усього терміну виконання цільової програми, а за необхідності – після її реалізації. На основі загальної оцінки державним замовником приймається рішення про доцільність подальшого фінансування державної цільової програми з позицій можливого підвищення, скорочення, або взагалі припинення фінансування програми.

Наприклад, поточний контроль реалізації Державної програми прогнозування науково-технологічного розвитку на 2008-2012 рр., яка покликана створити на державному рівні єдину систему прогнозування науково-технологічного розвитку (постанова КМУ від 11 вересня 2007 р. № 1118) дозволяє попередньо констатувати підвищення показників ефективності реалізації даної програми порівняно з аналогічною, яка була розрахована на період 2004-2006 рр. Українським Інститутом науково-технічної та економічної інформації (УкрІНТЕІ). Поточний контроль реалізації даної програми (див. табл. 4.9), показав, що впродовж 2008-2009 рр. ефективного інформаційно-аналітичного забезпечення системи прогнозування науково-технологічного розвитку не було створено. Як наслідок, маємо відсутність систематичного моніторингу результативності функціонування вітчизняного сектору наукових досліджень та розробок. Не запроваджено єдині методики прогнозно-аналітичних досліджень науково-технологічного розвитку, не проводяться систематичні стратегічні маркетингові дослідження ринкового попиту на високотехнологічну продукцію, тому реальність формування відповідних прогнозів практично нівелюється.

**Показники поточного контролю результативності виконання
Державної програми прогнозування науково-технологічного розвитку
на 2008-2012 рр.¹**

Найменування показників виконання завдання	Одиниця виміру	2006 р. (для порівняння)	2010 р.	2011 р.	2012 р.
економічна ефективність впровадження науково-технічної продукції на 1 гривню витрат	гривень	0,32	0,37	0,39	0,4
прибуток від впровадження створеної науково-технічної продукції	млрд. гривень	1	2,4	3,4	4,4
	у % до ВВП	0,19	0,26	0,35	0,42
частка впроваджених наукових та науково-технічних робіт у загальній кількості виконаних робіт	У %	60	65	70	75
частка впроваджених науково-технічних робіт, що виконуються за пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки	У %	40	55	70	80

¹Примітка: побудовано на основі інформації Рахункової палати [263, 264].

В управлінні довгостроковим розвитком національної економіки заключний контроль є обов'язковим для встановлення відхилень планових і фактичних показників, забезпечення цільового використання коштів і прийняття рішень про доцільність державного фінансування в рамках реалізації програмно-цільового інструментарію, тоді як питання контролю за реалізацією основних функцій управління довгостроковим розвитком не знайшло належного наукового систематизованого викладу.

Методологічне забезпечення контролю в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки повинно опиратися на певні принципи та передбачати використання певних методичних процедур. Принципи контролю за реалізацією інструментарію управління довгостроковим розвитком національної економіки доцільно об'єднати у три групи:

- 1) наукові, які охоплюють принципи: наукової об'єктивності й достовірності; обґрунтованості пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку визначеним стратегічним векторам; забезпечення комплексного соціально-економічного розвитку; системності, який вказує на необхідність контролю за дотриманням у прогнозно-плановому інструментарії принципів конкурентоспроможного, сталого, динамічного, структурно збалансованого довгострокового розвитку національної економіки; інноваційності (використання ефективних організаційних форм виконання робіт, використання сучасних інформаційних технологій, використання інновацій, заснованих на результатах фундаментальних наукових досліджень);
- 2) організаційно-прикладні, які об'єднують принципи: адаптивності (оперативного корегування цілей); ефективності (максимальний результат при мінімальних витратах), мінімізації ризику (врахуванням основних макроекономічних ризиків, які можуть супроводжувати реалізацію програмно-планового проекту); забезпечення балансу інтересів (досягнення консенсусу між гілками влади, бізнесом і суспільним інтересами) в питаннях вибору стратегічних цілей та механізмів їх досягнення; професіоналізму (створення інформаційно-аналітичної бази за результатами контролю);
- 3) соціально-демократичні, які передбачають: легітимність реалізації інструментарію управління довгостроковим розвитком в частині обов'язкового суспільного розгляду перед прийняттям розроблених проектів, концепцій, програм, планів соціально-економічного розвитку; дотримання демократичності (гласності та відкритості) у розробці та реалізації інструментарію управління довгостроковим розвитком України з залученням науковців та громадськості до розгляду та експертизи програмно-планових документів.

Реалізація контролю передбачає використання певних методичних підходів (див. табл. 4.10).

Пропонована методика контролю за реалізацію функціональних складових в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки¹

Функціональні складові управління	Методичні підходи до оцінювання ефективності реалізації інструментарію управління довгостроковим розвитком національної економіки
1	2
Стратегічний моніторинг	<p>1. Оцінювання використання свот-аналізу на предмет достовірності встановлення загроз та перспектив розвитку національної економіки.</p> <p>2. Підтвердження впливу факторів соціального, економічного, політичного середовища в рамках СТЕП аналізу.</p> <p>3. Використання SMART-технології (обґрунтування специфічності (specific), вимірності (measurable), досяжності (attainable), узгодженості (related) та індикаторів відстеження реалізації поставлених цілей (trackable)).</p> <p>4. Застосування інструментів зменшення невизначеності та непередбачуваності під час здійснення стратегічного аналізу, використання теорії керованого хаосу.</p>
Прогнозування	<p>1. Коефіцієнт ефективності прогнозування:</p> $K = (Kc + 0,5K_{ум}) - K_{н} \rightarrow \max, \quad (4.12)$ <p>де Kc – кількість правильних прогнозів; $K_{ум}$ – кількість умовно правильних прогнозів; $K_{н}$ – кількість неправильних прогнозів.</p> <p>2. Коефіцієнт якості прогнозів (планів) (k):</p> $k = \frac{p}{p + q}, \quad (4.13)$ <p>де p – кількість прогнозів (планових розрахунків) підтверджених фактичними даними; q – кількість прогнозів (планових розрахунків) не підтверджених фактичними даними.</p> <p>3. Оцінювання впливу стратегії на ВВП України:</p> $Y_r = S \cdot f(Y_0, K, L, R, T), \quad (4.14)$ <p>де S – коефіцієнт впливу прогнозів, стратегій на ВВП; Y_0 – досягнутий рівень розвитку; K, L, R, T – фактори виробництва, відповідно капітал, праця, земля, технологічний прогрес;</p> <p>4. Використання інноваційних технологій прогнозування в умовах макроекономічної невизначеності: розпізнання та оцінки кризи, ризику або загрози, екстраполяції можливих проблеми через розробку стратегічних матриць розвитку з урахуванням довгострокових (10 років і більше) та зверх довгострокових циклів (понад 100 років), які можуть передбачати зони прискорених та уповільнених змін, наявність інерції та маятникових інверсій.</p>

1	2
	<p>5. Коефіцієнт прогнозної спроможності моделей або зважена абсолютна прогнозна помилка:</p> $K_{psm} = \frac{1}{N} \cdot \sum_{i=1}^N \left \frac{X_i^{fakt} - X_i^p}{X_i^{fakt}} \right \times 100\%, \quad (4.15)$ <p>де K_{psm} – коефіцієнт прогнозної спроможності моделі, оптимальне значення якого наближається до min; X_i^{fakt} – фактичне значення показника; X_i^p – прогнозне значення показника; N – кількість прогнозів.</p>
Планування	<p>1. Коефіцієнт ефективності планування за методикою Г. Тейла:</p> $K_r = \left[\sqrt{\frac{\sum (At - Pt)^2}{n^2}} \right] / \left[\sqrt{\frac{\sum A t^2}{n^2}} + \sqrt{\frac{\sum P t^2}{n^2}} \right], \quad (4.16)$ <p>де K_r – коефіцієнт розходження, який знаходиться в межах {0;1} P_t – прогнозне значення показника в момент t; A_t – фактичне значення показника в момент t; n – число прогнозів не підтверджених фактичними даними. Ідеальний варіант планування показників маємо тоді, коли коефіцієнт Тейла наближується до 0.</p> <p>2. Коефіцієнт ефективності ресурсного (K_e) забезпечення:</p> $K_e = \frac{OR_f}{RP_p} \cdot 100\% \quad (4.17)$ <p>де OR_f, RP_p – відповідно фактичні витрати та планові потреби використання ресурсів (фінансових, інформаційних, інтелектуальних). Якщо $K_e = 1$, то це висока ступінь ресурсного забезпечення, якщо K_e знаходиться в діапазоні від 0,6 до 0,9, то має місце нестабільна ресурсна забезпеченість, якщо K_e нижче 0,5, то ресурсне забезпечення є обмеженим.</p>
Програмування	<p>1. Перевірка дотримання основних макроекономічних пропорцій, що відповідає стану макроекономічної безпеки країни. 2. Перевірка цільової ефективності. 3. Оцінювання показників конкурентоспроможності національної економіки. 4. Економічність перетворення ресурсів у заплановані результати: 4.1. Інтегральна оцінка фінансування програми:</p> $\bar{K} = \frac{1}{l} \cdot \left[h \cdot \sum_{t=1}^l \frac{C_f^t}{C_{pl}^t} + q \cdot \sum_{t=1}^l \frac{V_f^t}{V_{pl}^t} \right], \text{ для } l=1, 2, \dots, n; \quad (4.18)$ <p>де C_f^t, C_{pl}^t – фактичний та плановий обсяги бюджетного фінансування програми в році t;</p>

1	2
	<p>V_f^t, V_{pl}^t – фактичний та плановий обсяги фінансування за рахунок інших джерел фінансування в році t; n – кількість років передбачених для виконання програми.</p> <p>4.2. Коефіцієнт співфінансування (залучення додаткових коштів на одиницю бюджетних):</p>
	$\bar{D}^t = \frac{1}{l} \cdot \sum_{i=1}^l \frac{V_f^t / C_f^t}{V_{pl}^t / C_{pl}^t}, \quad \text{для } l = 2, \dots, n, \quad (4.19)$ <p>C_f^t, C_{pl}^t – де фактичний та плановий показники залучення коштів на із інших джерел (місцевих бюджетів, позабюджетних фондів).</p> <p>4.3. Результативність виконання програмних заходів в частині досягнення основних і проміжних цілей, визначених паспортами державних цільових програм:</p> <p>а) за річний період:</p> $R^t = K^t \cdot \left(\frac{1}{P} \sum_{p=1}^P \frac{Z_{f(p)}^t}{Z_{pl(p)}^t} \right) \cdot \left(\frac{1}{M} \sum_{m=1}^M \frac{E_{f(m)}^t}{E_{pl(m)}^t} \right) \cdot \left(\frac{1}{G} \sum_{g=1}^G \frac{Q_{f(g)}^t}{Q_{pl(g)}^t} \right), \quad (4.20)$ <p>для $t=1, \dots, l, \dots, n$;</p> <p>б) за весь період реалізації програми:</p> $\bar{R}^t = \frac{\bar{K}^t}{l} \cdot \left(\frac{1}{P} \sum_{t=1}^l \sum_{p=1}^P \frac{Z_{f(p)}^t}{Z_{pl(p)}^t} \right) \cdot \left(\frac{1}{M} \sum_{t=1}^l \sum_{m=1}^M \frac{E_{f(m)}^t}{E_{pl(m)}^t} \right) \cdot \left(\frac{1}{G} \sum_{t=1}^l \sum_{g=1}^G \frac{Q_{f(g)}^t}{Q_{pl(g)}^t} \right), \quad (4.21)$ <p>$t = 2, \dots, n$; $p=1 \dots P$; $m=1 \dots M$; $g=1 \dots G$,</p> <p>де R^t, \bar{R}^t – відповідно річний та інтегрований показник результативності виконання програми; $Z_{pl(p)}^t, Z_{f(p)}^t$ – відповідно плановий та фактичний обсяги виконаних робіт або наданих послуг за напрямком p; $E_{pl(m)}^t, E_{f(m)}^t$ – відповідно планова та фактична економічна ефективність виконання програми за напрямком m; $Q_{pl(g)}^t, Q_{f(g)}^t$ – відповідно планові та фактичні показники виконання програми за напрямком g; n – кількість років передбачених для виконання програми.</p>

1	2
	<p>5. Перевірка результативності виконання програми з позицій науково-технічного, економічного, комерційного (в частині використання маркетингових заходів із впровадження отриманих результатів у виробництво) ефектів; соціального ефекту, який доцільно представити: 1) коефіцієнтом Джині – відношення доходів 10% багатих сімей до 10% бідних сімей (допустиме значення від 10 до 1); 2) часткою заробітної плати у ВВП; 3) різницею соціальних стандартів у регіонах.</p>
<p>Розробка інноваційно-інвестиційних проектів</p>	<p>1. <i>Метод очікуваного прибутку Шарпе.</i> Очікувана норма доходу обчислюється за формулою:</p> $X = I \cdot Pn \cdot Xn, \quad (4.22)$ <p>де X – очікувана норма доходу; Pn – ймовірність настання певної фази циклу, яка при слабкому спаді становить 0,05%, при великому спаді – 0,20%, при середньому зростанні – 0,50%, при невеликому зростанні – 0,20%; при великому піднесенні – 0,05%; Xn – рівень прибутку, звичайний для певної фази циклу.</p> <p>2. <i>Метод оцінки конкурентоспроможності проекту:</i></p> <p>2.1. Для короткострокових проектів: норма прибутку, термін окупності капітальних вкладень, коефіцієнт співвідношення власних до залучених коштів, кількість створених робочих місць.</p> <p>2.2. Для довгострокових проектів: норма прибутку, термін окупності проекту, чистий дисконтований дохід, індекс доходності, коефіцієнт співвідношення залучених і власних коштів.</p> <p>2.2.1. Норма прибутку від вкладення коштів на кожний i-й рік фінансування (R_i), з урахуванням грошового потоку ($ГП$) і відсоткової ставки банку (PK_i):</p> $R_i = \frac{ГП_{qi} + PK_{ki}}{Z_{ki}} \quad (4.23)$ <p>2.2.2. Термін окупності вкладених коштів (T_o) з урахуванням середньої норми прибутку (R_c) за всі роки фінансування проекту:</p> $T_o = \frac{1}{R_c} \quad (4.24)$ $R_c = \frac{\sum R_s}{\sum i} \quad (4.25)$ <p>2.2.3. Чистий дисконтований дохід (NPV) від вкладення коштів з урахуванням чистого грошового потоку в кожному (i-му році ($ГП_{qi}$)) та дисконтної ставки (S_o) за формулою:</p> $NPV = \sum_{i=1}^s \frac{ГП_{qi}}{(1+S_o)^i} \quad (4.26)$

¹Примітка: розраховано автором на основі програм упорядкування бюджетного процесу в бюджетній сфері, Розпорядження КМУ від 14 вересня 2002 р. №N 538-р «Про схвалення Концепції застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі», Методичних вказівок по оцінці конкурентоспроможності інвестиційних проектів, Методики контролю ефективності реалізації завдань програмно-цільових розробок Державної фінансової інспекції [4, 26, 81, 230, 355].

В цьому випадку мова повинна йти не тільки про контроль за реалізацією цільових програм та інвестиційних проектів, а й про результативність використання систем стратегічного аналізу та прогнозування суб'єктами управління. Тому для підвищення ефективності та результативності управління довгостроковим розвитком національної економіки доцільно, щоб система контролю охоплювала усі функціональні зрізи державного управління і базувалася на відповідному інформаційно-аналітичному забезпеченні. Для цього пропонуємо методику контролю, яка охоплює основні функціональні зрізи управління довгостроковим розвитком (див. табл. 4.11).

Проаналізуємо ефективність прогнозно-планової роботи в Україні за період 2000-2010 рр. з використанням коефіцієнтів ефективності, якості планування (формула 4.12) та прогнозної спроможності розрахунків, алгоритм визначення якого подано у формулі 4.13 (див. табл. 4.11). Даний коефіцієнт розрахуємо на основі планових показників Міністерства економіки, що характеризують інтегральні результати функціонування економіки України за відповідний період, які систематизовані в таблиці П.4 (див. додаток П). Результати проведених розрахунків за табл. П.4 відображено в таблиці 4.11.

Таблиця 4.11

Коефіцієнти ефективності використання прогнозно-планового інструментарію в державних програмах економічного і соціального розвитку України за 2000-2010 рр.¹

Показник	2000 рік	2001 рік	2002 рік	2003 рік	2004 рік	2005 рік	2006 рік	2007 рік	2008 рік	2009 рік	2010 рік
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Коефіцієнт прогнозної спроможності, в % (похибка прогнозування за формулою 4.12)	4,2	9,7	5,2	4,8	2,8	7,2	2,8	6,6	4,0	21,9	11,6
Коефіцієнт якості планування, (% підтверджених прогнозів)	33,3	33,3	50,0	38,8	50,0	38,8	32,0	55,5	33,3	11,0	41,7%

Продовж. табл. 4.11

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Коефіцієнт фактичного бюджетного фінансування державних цільових програм	54,7	50,7	59,5	43,1	46,9	40,4	41,3	40,4	44,2	41,4	39,7
Інтегральний показник ефективності	0,57	0,63	0,71	0,54	0,61	0,57	0,47	0,66	0,51	0,63	0,65

¹Примітка: розраховано автором на основі таблиці П.4, П.5, П.6 (див.дод. П) та інформації Рахункової палати України про використання коштів Державного бюджету України у 2000 – 2010 рр. [264].

Отримані результати засвідчують зростання абсолютної похибки прогнозно-планових розрахунків для Державної програми економічного і соціального розвитку України в 5 разів – з 4,2% у 2000 р. до 22% у 2009 р. та про позитивну динаміку скорочення похибки прогнозування у 2010 р. до 11%. При цьому якість прогнозно-планових розрахунків зросла з 33% до 42% у 2010 р., що вказує на підвищення результативності прогнозних розрахунків. Результативність використання інструментарію планування залежить не тільки від організаційно-методичного забезпечення, але й від фактичного фінансування програмно-планових заходів. Цей показник за період 2000-2010 рр. виконується лише на 60-40%, що є ознакою відхилень планових показників дохідної частини державного бюджету з його фактичним наповненням та вказує на недостатнє взаємоузгодження прогнозно-планових показників із бюджетуванням.

Така ситуація є наслідком цілком очевидних об'єктивних чинників:

- низька інституційна спроможність органів державної влади у використанні прогнозно-планових методів;
- відмова від довірчих інтервалів при розробці консенсус-прогнозів та державних програм економічного і соціального розвитку України, які дозволяють нівелювати можливі ризики, що детермінують процес розробки програм і консенсус-прогнозів;

- нестача ресурсне забезпечення реалізації завдань, визначених державними цільовими та бюджетними програмами, низький відсоток залучених коштів. Насамперед, це низькі мотиваційні стимули для реального та фінансового бізнесу до вкладання власних ресурсів у реалізацію програмно-цільових розробок;
- відсутність достовірної інформаційно-аналітичної бази для прогнозування та планування розвитку національної економіки та її секторів на всіх рівнях управління;
- недостатня задіяність результатів заключного державного контролю за реалізацією програмно-планових документів, відсутність системи стратегічного контролінгу й аудиту ефективності в функціональному механізмі управління довгостроковим розвитком економіки України.

Для їх вирішення необхідно модернізувати діючий інструментарій управління довгостроковим розвитком національної економіки та посилити інноваційну складову в реалізації інструментарію організаційно-економічного механізму управління довгостроковим розвитком національної економіки.

Висновки до розділу 4

Проведений аналіз функціонального навантаження та сфер можливого використання прогнозування в діючій практиці державного управління довгостроковим розвитком економіки України дав змогу виокремити певні недоліки й обмеження його застосування. В інституційному плані – це недостатнє організаційно-методичне регламентування використання інструментарію довгострокового прогнозування та середньострокового прогнозування, що породжує низьку інституційну спроможність органів державної влади в питаннях визначення та диверсифікації пріоритетів довгострокового розвитку; низька спроможність суб'єктів державного управління застосовувати сучасні прогностичні технології, моделі та методи.

В питаннях організаційно-методичного забезпечення – це обмеження використання апарату макроекономічного моделювання для передбачення макроекономічних ризиків та їх впливу на економічну систему; низька якість інформаційного забезпечення системи середньострокового та довгострокового прогнозування; неможливість врахування всіх чинників, які можуть виникнути або динамічно змінити свої характеристики і суттєво вплинути на розвиток системи.

Для підвищення результативності використання інструментарію макроекономічного прогнозування доцільно: дотримуватися пріоритетів забезпечення збалансованого, сталого розвитку, формування додаткових конкурентних переваг за рахунок посилення стратегічно-інноваційної функції держави; забезпечити дотримання взаємозв'язку між прогнозними та програмно-плановими документами через показники, які насамперед відображають макроекономічний зріз національної безпеки; запровадити механізм визначення макроекономічних ризиків при складанні прогнозних документів через процедури стратегічного контролінгу та їх нівелювання через процедуру корегування макропрогнозів; дотримуватись взаємозв'язку макропрогнозування, стратегічного планування з середньостроковим та довгостроковим бюджетуванням; посилити інституційну спроможності у використанні макромоделювання для оцінки основних пропорцій і можливостей збалансованого розвитку національної економіки за допомогою апарату мультиплікативної виробничої функції та міжсекторного моделювання.

Для покращення організаційно-методичних підходів до планування в системі управління довгостроковим розвитком національної економіки пропонується: 1) використання механізму передбачення та нейтралізації можливих ризиків при проведенні планових розрахунків; 2) передбачення в стратегічних планах центральних і місцевих органів виконавчої влади цільових індикаторів та очікуваних результатів; 3) в ролі рубрикаторів взаємоузгодження цілей і завдань прогнозних, програмно-планових розробок

використовувати індикатори сталого розвитку, що забезпечують країні позитивну динаміку, національну безпеку, конкурентний розвиток у довгостроковій перспективі.

З метою вдосконалення організаційно-методичного забезпечення програмування в системі управління довгостроковим розвитком пропонується проведення моніторингу результативності програмування за показниками кількості державних цільових програм та їх структурою в розрізі використання; кількості державних цільових програми, які відповідають вектору інноваційного, ноосферизованого розвитку, та їх питомої ваги в загальній кількості державних цільових програм; обсягів фінансування державних цільових програм з виокремленням коефіцієнта співфінансування та коефіцієнту, що характеризує потенціал державного сектору у довгостроковому розвитку національної економіки. На основі цих показників необхідно приймати рішення при формуванні бюджетних запитів, при скорочення частки бюджетного фінансування у тих програмних розробках, в яких відповідальний виконавець не виконав своєчасно поставлені програмні завдання, а замовник не вжив заходів щодо своєчасного залучення передбачених програмою позабюджетних коштів. Необхідно затверджувати державні цільові програми лише у тому випадку, коли вони відповідають стратегічно визначеним цілям та пріоритетам розвитку, стимулюють позитивний мультиплікативний ефект, маючи широкі масштаби впровадження в економіку, стимулюють сукупний попит, активно використовують систему співфінансування.

Для посилення результативності використання інструментарію моделювання в управлінні довгостроковим розвитком економіки України запропоновано: 1) за допомогою мультиплікативної виробничої функції удосконалити діючі підходи до прогнозування ВВП. Вона дозволяє поєднати індексний і факторний метод прогнозування ВВП. і врахувати вплив інтенсивних факторів; 2) на основі моделі міжсекторальної взаємодії

моделювати величну доходу, обсяг необхідних інвестиційних ресурсів для забезпечення умов збалансованого розвитку України.

Для вдосконалення системи державного контролю за ефективністю реалізації інструментарію управління довгостроковим розвитком національної економіки доцільно використовувати методика, в основі якої покладено відстеження результативності основних функціональних зрізів державного управління довгостроковим розвитком України. Перевагами цієї методики є оцінювання спроможності прогнозних моделей, відстеження використання інноваційних технологій в системі стратегічного аналізу, прогнозування та планування, що вдосконалюватиме функціональний механізм управління довгостроковим розвитком національної економіки.

Результати дослідження, проведені в четвертому розділі, знайшли своє відображення в роботах автора [106, 108, 113, 115, 121, 128, 140, 148, 149].

РОЗДІЛ 5

ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДОВГОСТРОКОВИМ РОЗВИТКОМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

5.1. Інноватизація технологій управління довгостроковим розвитком національної економіки

Для підвищення ефективності реалізації інструментарію організаційно-економічного механізму державного управління довгостроковим розвитком та можливого подолання бар'єрів його реалізації, необхідно вирішити питання модернізації діючих функцій, запровадження інноваційних технологій управління, вдосконалення ресурсного забезпечення управління. Інноватизація функціонально-процесуального забезпечення повинна передбачати:

1) запровадження стратегічного контролінгу як сучасного засобу обґрунтування прийняття управлінських рішень, які мають стратегічно важливе суспільне значення;

2) використання перспективного (стратегічного) аудиту ефективності, як засобу оцінювання економічності, ефективності, результативності реалізації завдань і функцій державного управління довгостроковим розвитком національної економіки;

3) посилення інституційної спроможності органів державної виконавчої влади у використанні адаптивних технологій прогнозування довгострокового розвитку, в передбаченні макроекономічних ризиків, що детермінують довгостроковий розвиток;

4) покращення використання інструментарію державного комплексного та цільового програмування соціально-економічного розвитку для забезпечення параметрів цілісності розвитку національної економіки.

Використання контролінгу в управлінській практиці розвинутих країн світу, насамперед, Європейської спільноти, пов'язане із пошуком альтернативних варіантів досягнення цілей, запровадженням інструментарію маркетингу та менеджиризації в управлінській діяльності державних установ та організацій, створенням ефективних систем бюджетування.

Питанням використання контролінгу в державному управлінні увагу приділяють як зарубіжні вчені: Х.Й. Фольмут, Р. Манн, Є. Маєр, І. Борудушко, Є. Васильєва, так і вітчизняні економісти: В. Килимнико, О.О. Любич, А.М. Ткаченко, Д.А. Панкова, С.Н. Петренко, М.С. Пушкар, М.Г. Чумаченко та ін.). [5, 112, 276, 428]. У їхніх працях обґрунтовані функції, види контролінгу, можливості їх використання в управлінні реальним та фінансовим сектором, в розширенні інформативно-комунікативного, ресурсного забезпечення управлінської діяльності на різних рівнях управління.

На рівні інституційного забезпечення державного управління економікою України дискусії щодо використання різних форм контролінгу ведуться ще з 2000 р., здебільшого вони пов'язані з використанням адміністративних форм контролінгу в системі державної служби. Вперше питання використання інструментарію контролінгу в програмно-плановій роботі на державному рівні було обґрунтовано для розробки державних соціальних програм в праці О.І. Амоші в колективній монографії «Державні цільові програми та упорядкування програмного процесу в бюджетній сфері» (2008 р.) [81, с. 290–294]. Однак питання організаційно-методичного обґрунтування використання стратегічного контролінгу в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки не знайшло належного системного наукового викладу.

Аналіз наукової літератури дозволяє розглядати контролінг як міжфункціональний інструмент управління, можливості якого виходять далеко за межі мікрорівня, котрий покликаний здійснювати інформаційно-аналітичне забезпечення прийняття управлінських рішень в рамках

досягнення короткострокових та довгострокових управлінських цілей через системи консультування, прогнозування, ресурсного обґрунтування.

Систематизація існуючих підходів до структурування контролінгу дозволяє розглядати його з позицій об'єкта контролінгу, відповідно до якого доцільно виокремити: ресурсний, інформаційний, фінансовий, кадровий, комунікативний, інвестиційний, проектний контролінг, контролінг управління портфелем цінних паперів, контролінг якості. Ці форми контролінгу можуть мати оперативну і стратегічну форми.

Для обґрунтування теоретико-понятійних і прикладних засад можливого використання стратегічного контролінгу у функціональному механізмі управління довгостроковим розвитком національної економіки доцільно його розглядати як сукупність логічно пов'язаних методів і процедур, які зможуть забезпечити збалансування цілей і ресурсних можливостей, координацію їх виконання на всіх етапах управління довгостроковим розвитком національної економіки. Методологічну базу контролінгу складають відповідні цілі, принципи, функції, методи, які проаналізовано в табл. 5.1.

Використання стратегічного контролінгу в системі управління довгостроковим розвитком повинно здійснюватися з дотриманням принципів: взаємного погодження елементів системи управління довгостроковим розвитком національної економіки; збалансування цілей на різних етапах управління з орієнтацією на кінцевий результат; науково-методологічного супроводу планових і контрольних процедур; реальності та перманентності, що дозволяє обґрунтовувати та корегувати ресурсне забезпечення досягнення стратегічних цілей.

Основними завданнями стратегічного контролінгу в розрізі складових процесу управління довгостроковим розвитком національної економіки повинні бути:

Теоретико-методологічні засади використання стратегічного контролінгу в системі управління довгостроковим розвитком національної економіки¹

Критерії характеристики	Стратегічний контролінг
1	2
<i>Застосування</i>	Стратегічний аналіз, прогнозування, планування, програмування, контроль.
<i>Об'єкти</i>	Інформаційні потоки, ресурсне забезпечення, управлінський процес.
<i>Цілі</i>	<ul style="list-style-type: none"> • досягнення середньострокових та довгострокових цілей управління довгостроковим розвитком національної економіки; • пошук нових підходів до прийняття управлінських рішень в системі управління довгостроковим розвитком національної економіки; • інтеграція, координація, забезпечення ефективності прогнозних, планових, програмних, контрольних процедур.
<i>Функції</i>	<ul style="list-style-type: none"> • консультування; • забезпечення збалансування цілей при розробці прогнозних та програмно-планових документів; • інформаційно-аналітичне забезпечення управлінського процесу; • методичний супровід використання інструментарію управління довгостроковим розвитком національної економіки; • екстраполяція наслідків прийняття управлінських рішень; • координація і взаємне узгодження організаційних та функціональних процедур управління довгостроковим розвитком національної економіки; • оцінка економічної, соціальної, бюджетної ефективності від прийняття управлінських рішень; • порівняння альтернативних стратегій; • зіставлення планових і фактично-отриманих результатів та з'ясування причин можливих відхилень; • виявлення позитивних і негативних сторін в реалізації функцій; • координація поточних та кінцевих результатів планової роботи.
<i>Інструменти</i>	<ul style="list-style-type: none"> • бюджетування; • моделювання; • нормативне регулювання; • моделювання проектів управлінських рішень; • стратегічна діагностика; • економіко-аналітичне обґрунтування управлінського процесу.

¹Примітка: складено автором.

1) на етапі стратегічного аналізу – відстеження змін на мега-, макро-, мезо-, макроструктурному рівнях (законодавчі зміни, зміни в конкурентних позиціях регіонів, динаміка економічних індикаторів), які суттєво можуть

впливати на розробку та реалізацію програмно-планових і прогнозних документів; маркетингове обґрунтування доцільності розробки державних цільових програм в контексті стимулювання внутрішнього сукупного попиту, створення продукції п'ятого та шостого технологічних укладів;

2) на етапі прогнозування – ранжування довгострокових цілей, визначення пріоритетів, розробка відповідних цілереалізуючих систем для альтернативних варіантів прогнозів. При цьому контролінг на даному етапі повинен розглядати пріоритети прогнозно-планових розрахунків з позицій підвищення конкурентоспроможності національної економіки, зростання обсягів та динаміки продаж вітчизняних товарів в Україні та за кордоном; підвищення якості вітчизняних технологій, подолання залежності від імпорту критичних товарів і технологій;

3) на етапі планування – обґрунтування планових і прогнозних показників, а також визначення організаційно-економічного механізму досягнення обраних цільових орієнтирів. Ця функція стратегічного контролінгу повинна, насамперед, працювати на взаємне узгодження прогнозних параметрів, які суттєво відрізняються у прогнозних розрахунках органів виконавчої влади, експертів, владних структур, міжнародних експертів і світових фінансових організацій. З табл. 5.2 видно, що лише за показником ВВП стандартне відхилення за прогнозними розрахунками 2010 р. становило 74 млрд. грн. Ця сума в 55 разів перевищує обласний бюджет лише однієї Тернопільської області у 2010 р. за видатками (1325 млн. грн.).

4) на етапі програмування – відстеження відповідності розробки державних комплексних і цільових програм визначеним довгостроковим пріоритетам, визначення потенційного попиту на результати реалізації пріоритетних розробок, обґрунтування народногосподарської значимості реалізації програм та їх забезпечення матеріальними, кадровими, фінансовими, комунікаційними ресурсами;

**Прогнози основних макроекономічних показників розвитку
України на 2010 р.¹**

Показники (x)	Міністерство економічного розвитку і торгівлі ²	Міністерство фінансів ³	Інститут економіки та прогнозування	Світовий банк	Стандартне відхилення $\sqrt{\frac{\sum(x - \bar{x})^2}{n-1}}$, n=4
ВВП ном., в млрд.грн.	1178,6	1083,0	1022,7- 1180,0	1032,4	74,24527
ВВП реал., темпи зростання, в %	3,7	6,0	0,5-5,0	2,5	1,778576
Індекс споживчих цін, в %	109,7	113,1	109,0- 120,0	110,6	1,761628
Експорт (приріст), в % до попереднього року	9,5	20,9	-1,9- 55, 6	2,8	9,151138
Імпорт (приріст), в % до попереднього року	6,3	21,0	-11,1-42,3	1,9	32,60598
Дефіцит державного бюджету, в % вВП	3,97	2,0	3,4-5,3	4,0	1,146138

¹Примітка: складено на основі інформації Світового банку, Інституту економіки та прогнозування, Міністерства фінансів, Міністерства економічного розвитку і торгівлі.

² На основі Постанови КМУ від 12.09.2009 р. № 973;

³ Відповідно до прогнозу Зведеного бюджету України за основними видами доходів, витратків і фінансування на 2010–2012 роки (Постанова КМУ № 466 (від 16.06.2010 р.)

5) на етапі контролю – це оцінка результативності досягнення поставлених у стратегічних розробках, програмно-планових документах завдань. У цьому випадку результат може розглядатися з позицій: виконання конкретного державного завдання, отримання певного продукту, реалізації публічних послуг, інноваційних проектів, досягнення показників бюджетної та соціальної ефективності при реалізації програмно-планових розробок, вирішення конкретних завдань в руслі забезпечення сталого, ноосферизованого розвитку. Також на цьому етапі доцільно використати апарат макроекономічного моделювання в частині визначення мультиплікативного ефекту від використання економічних важелів управління довгостроковим розвитком національної економіки, методика визначення якого була обґрунтована в п. 4.3 дисертаційного дослідження; проаналізувати економічні та соціальні зміни в результаті виконання стратегічних планів, державних цільових програм, оцінити ефективність і реалістичність окремих складових прогнозно-планових розробок.

Адаптуючи методику стратегічного контролінгу до вітчизняної практики державного управління довгостроковим розвитком національної економіки в питаннях покращення його інформаційно-аналітичного забезпечення, доцільно використовувати методику оцінювання ефективності реалізації організаційно-економічного механізму державного управління в розрізі критеріїв економічної, соціальної ефективності, ефективності реалізації прогнозно-планового (організаційного) інструментарію управління, обґрунтованих в параграфі 2.4. нашого дослідження. В основі такої оцінки покладено методику визначення інтегрального показника ефективності (IPEDU) за допомогою адитивної функції зважених інтегральних показників економічної, соціальної, інституційної ефективності (див. дод. С, табл. С.12):

$$\left\{ \begin{array}{l} IPEDU = k_1 \cdot X_{j1_{\max}}^{\min} + k_2 \cdot X_{2j_{\max}}^{\min} + k_3 \cdot X_{3j_{\max}}^{\min}, \\ X^{\min} = X_{ij} - \varepsilon; X_{\max} = X_{ij} + \varepsilon; \\ \varepsilon = t \cdot \sigma \\ 2\phi(t) = 0,95 \Rightarrow t = 1,96; \\ \varepsilon_1 = 0,081; \varepsilon_2 = 0,201; \varepsilon_3 = 0,137; \end{array} \right. \Rightarrow$$

$$IPEDU = 0,14 \cdot IPEE_{0,849}^{0,686} + 0,37 \cdot IPCE_{0,97}^{0,568} + 0,49 \cdot IP^2E_{0,734}^{0,459}, \quad (5.1)$$

де X_1 – інтегральний показник економічної ефективності (*IPEE*), який включає інтегральні показники інноваційного розвитку, розвитку економіки знань, національної безпеки, сталого розвитку, збалансованого розвитку, конкурентоспроможності економічного зростання (див. додаток С, табл. С.1);

X_2 – інтегральний показник соціальної ефективності (*IPCE*) визначений шляхом середньгеометричного зважування показників досягнутого рівня розвитку людського потенціалу, коефіцієнта диференціації доходів Джині, співвідношення мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму (див. додаток С, табл. С.2);

X_3 – інтегральний показник інституційної ефективності (*IPIE*), який визначений шляхом середньоарифметичного зважування показників прогнозної спроможності, якості планування, фактичного бюджетного

фінансування державних цільових програм, довгострокового кредитування інвестиційних проектів (див. дод. П, табл. П.5).

Зазначимо, що вагові коефіцієнти при інтегральних показниках економічної, соціальної, інституційної ефективності визначені через частку групової дисперсії за i -тим показником в загальній міжгруповій дисперсії, що дозволяє уникнути суб'єктивної оцінки при визначенні даних коефіцієнтів експертним методом. Також визначено можливе максимальне та мінімальне відхилення кожного з показників (ε) під впливом ризиків і невизначеності.

З рисунків С.1, С.2 (див. додаток С) чітко видно, що найбільшу питому вагу в інтегральному показнику економічної ефективності займає державна підтримка розвитку знаннєвої економіки та забезпечення збалансованого розвитку, а найменшу – впровадження технологій, які відповідають сталому розвитку національної економіки.

З табл. С.2 (див. додаток С) можна виявити тенденцію поглиблення диференціації доходів населення, одночасно позитивної динаміки показників, які характеризують розвиток людського потенціалу, насамперед, його освітянської складової. Використовуючи формулу (5.1), визначимо узагальнюючий показник ефективності (див. табл. 5.3).

Таблиця 5.3

Узагальнюючий показник ефективності управління розвитком національної економіки за 2000–2010 рр.¹

Роки	Інтегральний показник економічної ефективності	Інтегральний показник соціальної ефективності	Інтегральний показник ефективності використання організаційного інструментарію управління	Інтегральний показник ефективності управління розвитком національної економіки
	<i>IPEE</i>	<i>IPCE</i>	<i>IPIE</i>	<i>IPEDU</i>
1	2	3	4	5
2000	0,825	0,645	0,570	0,632

Продовж. табл. 5.3

1	2	3	4	5
2001	0,745	0,613	0,630	0,639
2002	0,763	0,668	0,710	0,702
2003	0,774	0,727	0,550	0,645
2004	0,780	0,764	0,610	0,689
2005	0,838	0,748	0,570	0,671
2006	0,742	0,788	0,470	0,623
2007	0,769	0,923	0,660	0,771
2008	0,776	0,897	0,510	0,688
2009	0,682	0,872	0,630	0,726
2010	0,752	0,815	0,650	0,724

¹Примітка: розраховано автором з використанням додатку С.

З табл. 5.3. та рис. 5.1 можна простежити позитивну динаміку складових інтегрального показника ефективності, який зріс з 0,64 до 0,76.

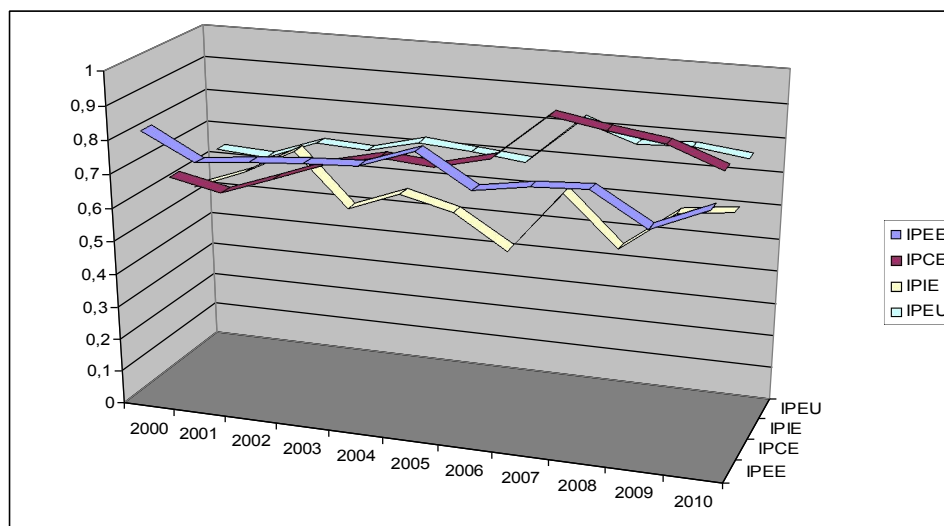

Рис. 5.1. Динаміка складових узагальнюючого показника ефективності державного управління розвитком національної економіки ¹

¹Примітка: побудовано автором.

Для оцінювання інституційної спроможності держави управляти довгостроковим розвитком національної економіки, вважаємо за доцільне також використати обґрунтовані в п. 2.4 індекси ефективності державного управління довгостроковим розвитком національної економіки: зокрема, індекс підтримки державою проектів ноосферизованого розвитку, індекс

підтримки інноваційної активності та індекс ефективності стимулювання державою структурних зрушень (див. 5.4).

Таблиця 5.4

**Індекси інституційної спроможності держави управляти
довгостроковим розвитком¹**

РОКИ	ІНДЕКС ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДТРИМКИ ДЕРЖАВОЮ ПРОЄКТІВ НООСФЕРИЗОВАНОГО РОЗВИТКУ, ІЕН (ДИВ. ДОДАТОК Н, ТАБЛ. Н.3)	ІНДЕКС ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДТРИМКИ ДЕРЖАВОЮ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ, ІДР (ДОДАТОК Н, ТАБЛ. Н.5)	ІНТЕГРАЛЬНИЙ ІНДЕКС СТРУКТУРНИХ ЗРУШЕНЬ (ДОДАТОК С, ТАБЛ. С.8)	ІНТЕГРАЛЬНИЙ ІНДЕКС ЕФЕКТИВНОСТІ СТИМУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВОЮ СТРУКТУРНИХ ЗРУШЕНЬ, ІЕСЗ (ДОДАТОК С, ТАБЛ. С.11)
2000	1,000	0,944	0,863857	0,944
2001	0,850	0,636	1,113719	1,319
2002	0,890	0,775	1,026057	0,909
2003	1,160	1,865	1,204589	1,139
2004	1,060	0,608	1,089773	0,729
2005	0,940	0,432	0,944362	0,783
2006	0,960	3,794	1,083595	0,980
2007	1,060	1,176	1,073632	0,833
2008	1,870	2,279	0,83497	0,964
2009	0,490	0,444	0,711454	0,828
2010	0,770	0,654	0,863857	1,297

¹Примітка: обчислено автором з використанням формул 2.8, 2.9, 2.10 та додатків Н, С.

Для того, щоб стратегічний контролінг міг використовуватися як повноцінна функція в системі державного управління довгостроковим розвитком України, доцільно створити відповідне інституційне підґрунтя для його використання. В цьому контексті доцільним є прийняття Закону України «Про контролінг», в якому регламентуватиметься використання основних його форм, в тому числі і стратегічного контролінгу. Законопроект має містити такі розділи:

1) загальні положення, що характеризують суть, принципи, об'єкти контролінгу; 2) інституційне забезпечення контролінгу, що вказуватиме на

інституційні одиниці, які можуть займатися контролінгом, та визначатиме їхні функції на всіх рівнях управління. Можливе створення Контролінгової палати України та її регіональних представництв або контролінгових служб в центральних та регіональних органах виконавчої влади; 3) механізм проведення контролінгу в розрізі основних його форм та загальні умови надання контролінгових послуг; 4) правовий статус державних службовців, які реалізовуватимуть функції контролінгу. Ухвалення зазначеного законопроекту сприяло б загалом зміцненню інформаційно-аналітичного забезпечення державного управління економікою.

Отже, запровадження контролінгу в системі управління довгостроковим розвитком національної економіки дасть змогу покращити інформаційно-аналітичне забезпечення реалізації інструментарію довгострокового прогнозування, стратегічного планування та програмування, забезпечуватиме дотримання відповідності планових завдань довгостроковим цілям управління національною економікою.

Якщо стратегічний контролінг має більше функцію інформаційно-аналітичного забезпечення, екстраполює можливі наслідки прийняття управлінських рішень та макроекономічні тенденції, то аудит ефективності має переважно превентивну функцію, яка дає можливість виявляти та попереджувати неефективне використання ресурсів у реалізації прогнозних і програмно-планових розробок з огляду на поставлені цілі та пріоритети довгострокового розвитку національної економіки. В практиці зарубіжних країн така форма аудиту, згідно з тлумаченням INTOSAI (1992 р.), передбачає: діагностичне дослідження, перспективне планування управлінського процесу, управлінське консультування, інформаційне забезпечення, контроль та оцінку ефективності роботи державних структур.

Аудит ефективності для вітчизняної практики державного управління економікою є новим явищем, яке не знайшло належного теоретичного та організаційно-методичного супроводу. Окремі аспекти використання інструментарію аудиту ефективності, що стосуються реалізації бюджетних

програм, прийняття управлінських рішень піднімають у своїх працях Н.І. Дорош, Г.В. Ващенко, І.М. Іванова, Т.Г. Мельник, В. Шульга, Я.А. Флісак. [40, 221, 249]. Види аудиту ефективності, які можуть використовуватися в системі державного управління, систематизовані й проаналізовані в табл. 1 (див. додаток Т.1). Кожен із перерахованих видів адміністративного аудиту доцільно структурувати за: 1) організаційними формами – регламентований, договірний; внутрішній, обов’язковий державний аудит; 2) за сферою охоплення – однопредметний; багатопредметний; комплексний; 3) за змістом і функціями – запобіжний, нормативний, ретроспективний; перспективний.

В контексті нашого дисертаційного дослідження прикладний інтерес становлять перспективна та ретроспективна форми аудиту ефективності, які спрямовані на оцінку вже розроблених і тих, що розробляються, програмних і погрозно-планових документів.

Під перспективним аудитом доцільно розуміти перевірку економічності (максимальний результат при мінімальних витратах), ефективності (соціальної, економічної, політичної) та результативності (співставлення цілей з отриманим результатом) реалізації економічного інструментарію державного управління довгостроковим розвитком національної економіки.

Об’єктивна необхідність використання аудиту ефективності в практиці державного управління довгостроковим розвитком національної економіки підсилюється потребою:

- оцінювання ефективності, результативності, економічності реалізації державних прогнозів, стратегій, програм, інвестиційних проектів;
- забезпечення фінансової безпеки України;
- встановлення відповідності реалізації програмно-планових розробок обраним стратегічним напрямкам і векторам довгострокового розвитку;
- відстеження дотримання законності надання державної підтримки для реалізації інвестиційних проектів на умовах співфінансування;
- перевірки процедури здешевлення кредитів для реалізації інноваційних та інвестиційних проектів у реальному секторі за рахунок коштів

Стабілізаційного фонду (відповідно до постанови КМУ від 16.06.2010 р. №476 про «Деякі питання надання державної підтримки для реалізації інноваційних та інвестиційних проектів у реальному секторі економіки»).

В чинній практиці державного управління відповідно до ст. 26 та 1134 Бюджетного кодексу України [32] передбачено проведення аудиту ефективності бюджетних програм, які виконуються головними розпорядниками в рамках наданих бюджетних повноважень. Цей аудит проводиться Рахунковою палатою та Державною фінансовою інспекцією України (колишнім Головним контрольно-ревізійним управлінням (ГоловКРУ)) за допомогою контрольно-аналітичних та експертних методів відповідно до наказу ГоловКРУ № 444 від 15.12.2005 р. «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо проведення органами державної контрольно-ревізійної служби аудиту ефективності виконання бюджетної програми», Постанови КМУ «Про затвердження Порядку проведення органами державної контрольно-ревізійної служби державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм» № 361 (361-2006-п) від 25.03.2006 р.

Також в рамках оцінювання ефективності прогнозно-планових розробок передбачено моніторинг ефективності стратегічного планування (Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 29.07.2002 р. № 224 «Про Методичні рекомендації щодо формування регіональних стратегій розвитку»). Моніторинг використання інструментарію стратегічного планування має ретроспективну форму і спрямований на контроль за дотриманням виконання окремих стратегічних завдань, аналізу причин відхилень і невиконання окремих стратегічних завдань, формування рекомендацій з метою усунення недоліків; аналіз економічних та соціальних змін на досліджуваній території в результаті виконання стратегічного плану.

Використання інструментарію аудиту ефективності знаходиться в площині реалізації Стратегії розвитку системи державного фінансового контролю; запровадження міжнародних стандартів якості ISO в державне управління економікою; імплементації у вітчизняну практику стандартів

фінансового контролю Євросоюзу, котрі вимагають використання аудиту ефективності в державному секторі національної економіки для підвищення ефективності реалізації управлінських функцій, прийняття управлінських рішень, надання публічних послуг, виконання загальнодержавних і регіональних програм.

Інституційне забезпечення реалізації аудиту ефективності здійснюється Головним контрольно-ревізійним управлінням України, функціями якого є виявлення зловживань і встановлення відповідальності, що, загалом, порушує використання аудиту ефективності як превентивного, консультативного засобу, та Рахунковою палатою України, яка відстежує ефективність використання державних коштів на реалізацію бюджетних програм. Для активнішого використання інструментарію аудиту ефективності, доцільно функції даного аудиту запровадити на рівні Міністерства економіки, як єдиного на даний час інституційного центру розробки прогнозних і програмних документів, та головних управлінь економіки обласних та районних державних адміністрацій, передбачивши у штатному розписі посади адміністративних аудиторів, які відстежуватимуть результативність, економічність, ефективність розробки та реалізації програмно-планових і прогнозних документів.

Результати аудиту ефективності виконання бюджетних програм у 2009р., проведеного Рахунковою палатою України, показують, що 65% неефективного використання бюджетних коштів на виконання бюджетних програм пов'язане з управлінським фактором: насамперед, це недоліки і прорахунки при плануванні, які у 2009 р. призвели до нецільового використання 5,144 млрд. грн., що складає 44,9% від загальної суми усіх виявлених обсягів неефективного використання державних коштів (11,5 млрд. грн.). По-друге, це – прийняття необґрунтованих управлінських рішень (14,5% від загальної суми неефективного використання державних коштів). По-третє, це – бюджетне фінансування програмних заходів, які не є пріоритетними для України (5,9% від загальної суми неефективного використання державних

коштів) [263]. Така ситуація лише підсилює практичну значимість використання перспективної форми аудиту ефективності.

В чинній практиці державного управління економікою цілісної концепції використання різних форми аудиту ефективності не сформовано до цих пір. У такій ситуації доцільними є обґрунтування методичного супроводу використання його інструментарію в частині реалізації стратегій, державних програм економічного і соціального розвитку України.

Для того, щоб організаційне забезпечення проведення аудиту ефективності програмно-планових та стратегічних розробок було результативним, доцільно скласти програму проведення аудиту ефективності. Вона повинна передбачати:

- формування меморандуму аудиту, яка обґрунтовує об'єкт, завдання аудиту (фонова інформація, структура попереднього ознайомлення з проблемою, опис зони аудиту, результати попереднього ознайомлення та вибір проблем для аудиту) і робочого плану, який деталізує структуру проведення аудиту (масштаб, гіпотеза, критерії оцінки, методи збору даних, організаційне забезпечення, бюджет проекту, можливі комунікації, пов'язані з проведенням аудиту, можливі результати аудиту);
- визначення ризиків, пов'язаних із об'єктом стратегічного аудиту ефективності;
- формування вичерпного аудиторського висновку, який має задовольняти наступні критерії: відповідати проблемі, що аналізувалася; бути достовірним, містити об'єктивну інформацію, яка могла б використовуватися для порівняння; зрозумілим та доступним;
- необхідне інформаційне забезпечення: техніко-економічне обґрунтування програм, балансові розрахунки, фінансові обґрунтування.

Алгоритм перспективної форми аудиту в контексті реалізації стратегічних розробок повинен включати початкову, аналітичну, заключну стадії, і здійснюватись в такій послідовності:

- перший етап – обґрунтування цілей стратегій та механізмів їх вибору. Необхідно встановити відповідність даних цілей обраним векторам довгострокового розвитку національної економіки, які визначені у відповідних доктринах та концепціях, та діючому правовому полі, що регламентує реалізацію інструментарію управління довгостроковим розвитком національної економіки;

- другий етап – це встановлення достатнього обґрунтування вимірності даних цілей за допомогою певних показників, що детермінують довготерміновий соціально-економічний розвитком економічної системи;

- третій етап – оцінка реалізації цілей стратегії через програмні розробки з позицій відповідальних виконавців і необхідного ресурсного забезпечення та отриманих результатів;

- четвертий етап – оцінка впливу стратегій на соціально-економічний розвиток національної економіки і засобів оприлюднення отриманих результатів, що дозволить суспільству оцінювати реальну спроможність стратегічних розробок.

Важливо, щоб стратегічний аудит сприяв створенню ефективної системи прогнозування науково-технічного, інноваційного розвитку, формування науково-технічних та інноваційних пріоритетів, орієнтації науково-технічних програм і державного замовлення на вирішенні найгостріших проблем національної безпеки, сталого розвитку, ресурсозбереження, забезпечення інноваційно-інвестиційних зрушень.

Аудит ефективності розробки та виконання державних цільових програм має містити обґрунтування: об'єктивної необхідності розробки програми; рубрикаторів її економічної або соціальної доцільності; необхідного ресурсного забезпечення (системи бюджетування); оцінювання системи координації та контролю виконання програм з боку органів державної влади; порівняння фактичних результатів з плановими і виявлення причин відхилень; визначення економічної, соціальної, маркетингової ефективності реалізації програмного продукту; аналіз недоліків, упущень в процесі виконання програми та розробки пропозицій щодо їх усунення.

Аудит ефективності виконання Державної програми економічного і соціального розвитку України на відповідний рік повинен бути спрямований на оцінку регулюючої функції державної програми шляхом: 1) встановлення відповідності завдань монетарної, фіскальної, зовнішньоекономічної, структурної, інноваційної, соціальної політики обраним пріоритетам та векторам довгострокового розвитку; 2) відстеження результативності використання балансового, нормативного, програмно-цільового методів планування; 3) інформаційно-аналітичного обґрунтування планових показників; 4) узгодження прогнозно-планових розрахунків з системою бюджетування.

Інформаційно-аналітичне забезпечення проведення аудиту ефективності Державної програми економічного і соціального розвитку України на певний рік пропонуємо проводити за методикою, яка передбачає рейтингову оцінку її реалізації за 10 критеріями (a_i) (див. табл. 5.4), в розрізі наступної рейтингової школи: відповідність запропонованому критерію – 1 бал; часткове дотримання даного критерію – 0,5 бала; порушення даного критерію – 0 балів.

Таблиця 5.4

Аналітична форма для проведення стратегічного аудиту реалізації Державної програми економічного і соціального розвитку України (на прикладі Державної програми економічного і соціального розвитку України за 2009 р.)¹

Критерій оцінювання (a_i)	Рейтинг ¹
1	2
1. Відповідність Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України».	1
2. Оцінка відповідності цілей державної програми визначеним стратегічним пріоритетам та векторам довгострокового розвитку.	1
3. Оцінка структури програми:	
3.1. Повнота аналізу соціально-економічного розвитку України за попередній та минулий роки та характеристика головних проблем розвитку економіки і соціальної сфери.	0,5

Продовж. табл. 5.4

3.2. Наявність діагностики впливу екзогенних факторів на розвиток національної економіки.	0,5
3.3. Наявність діагностики впливу ендогенних факторів на розвиток національної економіки.	0,5
3.4. Обґрунтованість переліку державних цільових програм в розрізі виконавців та джерел фінансового забезпечення з виділенням коштів Державного бюджету України та залучених додатково джерел.	0,5
4. Перевірка відповідності планових показників параметрам сталого розвитку.	0
5. Перевірка планових показників показникам національної безпеки.	0
6. Оцінювання показників витрат.	0,5
7. Оцінювання показників ефективності.	0
8. Оцінювання показників якості.	0
9. Оцінка ефективності роботи системи поточного контролю реалізації завдань Державної програми.	0,5
10. Оцінка ефективності заключного контролю.	0,5
¹ Рейтингова оцінка: відповідність даному критерію – 1 бал; часткове дотримання даного критерію 0,5 бала; порушення критерію – 0 балів.	$\sum_{i=1}^{10} a_i = 8$

¹ Примітка: складено автором.

Зазначимо, що таке оцінювання може проводитися як в ретроспективній формі, так і в перспективній на етапі розробки програми. При цьому при перспективній формі аудиту державної програми: якщо $\sum_{i=1}^{10} a_i \rightarrow 8...10$, то прийняття запропонованого проекту програми є доречним; якщо $\sum_{i=1}^{10} a_i \leq 5...7$ програма вимагає суттєвого доопрацювання.

При ретроспективній формі аудиту ефективності: якщо $\sum_{i=1}^{10} a_i = 10$, то можна констатувати факт повного виконання завдань Державної програми в системі управління довгостроковим розвитком національної економіки.

Особливе місце при аудиті ефективності розробки Державної програми економічного і соціального розвитку України на певний рік потрібно відводити встановленню відповідності планових показників параметрам сталого розвитку інституційних секторів економіки, запропонованих в п. 3.2 нашого дисертаційного дослідження:

$$\left[\sum_{i=1}^4 X_i \Rightarrow СДУ, \sum_{i=6}^{15} X_i \Rightarrow СФК, \sum_{i=16}^{23} X_i \Rightarrow СДГ, \sum_{i=27}^{24} X_i \Rightarrow СЗ, \sum_{i=28}^{35} X_i \Rightarrow СНН \right], \quad (5.2)$$

де СДУ, СФК, СДГ, СЗ, СНК – сектори державних установ, фінансових корпорацій, домашніх господарств, решти світу, нефінансових корпорацій;

X_1 – рівень дефіциту державного бюджету, в %, $X_1 \leq 3$;

X_2 – рівень бюджетизації економіки, в %, $X_2 \geq 40$;

X_3 – питома вага державних інвестицій в національну економіку, в % ВВП, $X_{12} \geq 3$;

X_4 – податкове навантаження, в % доходів, $X_4 \leq 50$;

X_5 – стабільність цін, в % протягом року, $X_5 \leq 20$;

X_6 – золотовалютний запас країни, у % ВВП, $X_6 \geq 10$;

X_7 – валовий зовнішній борг країни, в % ВВП, $X_7 \leq 50$;

X_8 – внутрішній борг країни, в % ВВП, $X_8 \leq 60$;

X_9 – обслуговування боргу, в % доходу бюджету, $X_9 \leq 20$;

X_{10} – дефіцит платіжного балансу, в % від золотовалютного запасу, $X_{10} \leq 5$;

X_{11} – величина грошової маси, в % ВВП, $X_{12} \leq 60$;

X_{12} – рівень нагромадження капіталу у ВВП, в % $X_{12} \geq 10$;

X_{13} – швидкість обороту грошової маси, кількість оборотів за рік, $X_{13} \leq 10$;

X_{14} – гранична девальвація національної валюти, в %, $X_{14} \leq 2$;

X_{15} – гранична максимальна облікова ставка НБУ, в %, $1 \leq X_{15} \leq 5$;

X_{16} – відношення середньої зарплати до прожиткового мінімуму, разів, $X_{16} \geq 4$;

X_{17} – рівень безробіття (за методологією МОП), %, $X_{17} \leq 10$;

X_{18} – рівень тривалого безробіття у працездатному віці, в %, $X_{18} \leq 25$;

X_{19} – частка населення із сукупними витратами нижче прожиткового мінімуму, %, $X_{19} \leq 40$;

X_{20} – наявність житлового фонду на одну особу, в м², $X_{20} \geq 25$;

X_{21} – обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я, % до ВВП, $X_{21} \geq 4$;

X_{22} – обсяг видатків зведеного бюджету на освіту, % до ВВП, $X_{22} \geq 8$;

X_{23} – чистий коефіцієнт відтворення населення, $X_{23} \geq 1$;

X_{24} – коефіцієнт покриття імпорту експортом (відношення між обсягами експорту та імпорту), разів, $X_{24} \geq 1$;

X_{25} – відношення обсягу імпорту до ВВП, %, $X_{25} \leq 50$;

X_{26} – частка імпорту палива з однієї країни (компанії) в загальному його обсязі, %, $X_{26} \leq 30$;

X_{27} – сальдо поточного рахунку, % ВВП, $X_{27} \geq (-5\%)$;

X_{28} – енергоємність ВВП, кг ум. палива/ 1 грн., $X_{28} = 0,2 \dots 0,5$;

X_{29} – матеріаломісткість, в грн./грн., $X_{29} \leq 0,5$;

X_{30} – фондомісткість, в грн./грн., $X_{30} \leq 1,15$;

X_{31} – природоємність, $X_{31} \leq 1$;

X_{32} – ступінь зносу основних фондів, $X_{32} \leq 35$;

X_{33} – індекс промислового виробництва, в %, $X_{33} \geq 100$;

X_{34} – кількість малих підприємств, одиниць на 10000 населення, $X_{34} \geq 400$;

X_{35} – частка підприємств, що впроваджували інновації, науково-технічні розробки, в %, $X_{35} \geq 50$.

Подальша робота над використанням перспективної та ретроспективної форм аудиту ефективності повинна передбачити розробку регламентів проведення аудиту, його нормативне забезпечення, стандартів, які формують єдині основні вимоги до якості та надійності аудиту і забезпечення відповідного рівня гарантій щодо результатів аудиторської перевірки при їх дотриманні.

Виконання запропонованих заходів, поза сумнівом, дасть можливість

створити цілісну й ефективну систему програмного аудиту ефективності, сприятиме економічності та результативності використання бюджетних коштів і підвищенню якості роботи державних інституцій в процесі виконання завдань визначених прогнозними та програмно-плановими документами, дозволить підвищити відповідальність посадових осіб за реалізацію задекларованих цілей, звести до мінімуму зловживання у бюджетній сфері й використанні державного майна, удосконалити управління державними фінансами і досягнути стандартів демократичних країн щодо прозорості цього процесу.

5.2. Прогнозування макроекономічних ризиків в системі управління довгостроковим розвитком національної економіки

Парадигма використання інструментарію прогнозування в умовах макроекономічної невизначеності та нестабільності полягає в можливості прогнозних моделей враховувати можливі ризики та нівелювати фактор невизначеності. Проблематика невизначеності в управлінні економічними системами має фундаментальний характер. Вона зумовлена множиною управлінських цілей, які часто суперечать одна одній; відсутністю достовірних систем діагностики економічної системи, яка, як правило, представлена кількісними показниками, тоді як частина якісної інформації нівелюється.

В економічному прогнозуванні і плануванні допускають наявність двох типів невизначеності: 1) реальна, яка визначається специфікою соціально-економічних процесів, впливом ендогенних та екзогенних факторів, що створюють певні ризики, які важко передбачити; 2) інформаційна, яка пов'язана з браком достовірної інформації; 3) асиметрична, яка пов'язана з

поведінкою економічних суб'єктів, їх схильністю до тінізації діяльності. Ці види невизначеності породжують певні макроекономічні ризики, механізм врахування яких в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки потребує відповідного методологічного обґрунтування.

Формування теорії ризику пов'язано з працями класиків: Д. Бернуллі, А. Сміта, які розробили теорію підприємницького ризику; А. Мілля, який вперше підняв проблему оцінювання макроекономічного ризику; Й. Тюнена, котрий досліджував методіку оцінювання інноваційних ризиків; А. Маршалла, який зіставив вигоди і втрати від реалізації проектів; неокласиків – Й. Шумпетера, котрий обґрунтував ризики реалізації технологічних інновацій; М. Фрідмена, який досліджував ризики з позиції отримання конкурентних переваг; сучасних вчених – М. Алле, Д. Тобіна, К. Ерроу, М. Шоулз, Р. Мертона, Д. Канемана, які отримали Нобелівську премію за розробку методів оцінки ризику та контролю над ним.

Аналіз вітчизняної літератури [65, 101, 168, 176, 181, 198] та власні дослідження дали змогу виокремити ризиків, які залежать від обраних організаційних форм розвитку, домінуючих моделей управління національними економіками, і можуть мати істотний вплив на розвиток України. Зокрема, до них слід віднести наступні групи:

- 1) ризики порушення інституційної рівноваги. У цьому випадку мова йде про недостатні інституційні інновації, що не сприяють модернізації системи управління довгостроковому розвитку національної економіки, та соціально-політичну нестабільність, спричинену інфляційними коливаннями економіки і не завжди вдалим державним регулятивним впливом;
- 2) середньострокові та довгострокові ризики пов'язані із відсутністю єдиної стратегії довгострокового розвитку. В результаті інституційні, економічні, соціальні трансформації, які передбачені стратегічними та програмно-плановими документами можуть, призвести до не завжди бажаних результатів, нестійкого економічного зростання. Суспільство в цьому

випадку буде змушене коректувати напрямок реформ, відмовляючись від тих інституційних конструкцій, які себе не виправдали;

- 3) ризики надмірного одержавлення, зарегульованості економіки, бюрократизації, корумпованості та централізації влади. Вони впливають на якість державного впливу на економіку, зменшуючи економічну та соціальну ефективність економічного інструментарію;
- 4) ризики надмірної регіоналізації на фоні децентралізації та розширення прав адміністративно-територіальних утворень, що підсилює інституційні імпульси регіонального відособлення та породжує сепаратистські тенденції, процеси регіональної іммобілізації ресурсів, сповільнення процесів розвитку цілісної ринкової національної економіки;
- 5) ризики тінізації економіки. Тіньовий сектор національної економіки в останні роки продемонстрував реальну можливість до зростання та розвитку, успішно асимілюючи інституційні та технологічні інновації, компенсуючи існуючі інституційні провали. Насамперед, мова йде про фінансові потоки, адже тіньовий сектор працює із «гарячими грошима», стримуючи при цьому довгострокове інвестування в структурну перебудову національної економіки;
- 6) ризики міжнародних валютно-фінансових та кредитних трансфертів, які виражаються кредитними ризиками, ризиками емерджентних ринків, валютними та фінансовими умовами залучення ресурсів в економіку;
- 7) ризики уніфікації національних норм та стандартів в результаті надмірної експансії міжнародних стандартів;
- 8) ризики ізоляції в глобальному й європейському соціально-економічному, політичному, гуманітарному просторі, що може призвести до автаркії та відходу від демократичних принципів розбудови національного суспільства, від процесів світового технологічного прогресу.

Крім цього, ризики розвитку залежать від досягнутого рівня розвитку національних економік. Зокрема, для розвинутих країн – це ризики високого рівня безробіття, фондових трансакцій, інвестування в економіку країн, що

розвиваються; для країн, що розвиваються – це скорочення експортного потенціалу та обмеження доступу до нових продуктів, технологій; для слаборозвинутих країн – це ризики ізоляції в глобальному середовищі, що не дозволять вирішити їх економічні, соціальні, екологічні проблеми.

Для оцінювання ризиків використовуються методи статистичного аналізу, експертних оцінок, метод аналогів, економіко-математичні методи: моделювання, теорія ймовірностей і математична статистика, теорія гри і статистичних рішень, теорія масового обслуговування, стохастичне програмування, теорія випадкових процесів, теорія нечітких множин, які дозволяють враховувати ризики в прогнозно-плановій роботі. Врахування фактора невизначеності в системі управління довгостроковим розвитком національної економіки через інструментарій макроекономічного моделювання знайшло своє відображення:

- 1) в множинних моделях невизначеності в рамках мінімаксного підходу, (В.С. Донченко [86], В.Г. Кондратенко [181], О.Т. Іващук [161]), які дозволяють охопити детермінований, статистичний, мінімаксний нечіткий, інтервальний підходи до опису та формалізації невизначеності в рамках концепції моделі статистичних спостережень з керованими параметрами;
- 2) в моделях, які ґрунтуються на формальній системі узагальнюючих функцій. Розширення сфери їх застосування відбувається за рахунок комбінованої стохастичної та нечіткої невизначеності (Р. Ягер «Нечеткие множества и теория возможностей» [416], О.В. Глонь «Моделювання та оптимізація систем керування в умовах невизначеності» [60], А.Б. Камінський «Моделювання фінансових ризиків» [168]). В рамках цього підходу доцільно виокремити моделі керованого хаосу, які базуються на ідеї використання комплексних адаптивних систем на основі планування різного роду можливостей адаптації, побудованих під конкретну загрозу.
- 3) в моделях планування на основі «можливостей», які передбачають визначення можливостей розвитку національної економіки, адекватних широкому спектру майбутніх потенційних загроз. При цьому принциповим

є відмова від сценаріїв, побудованих на загрозах. Згідно з цим підходом для кожного сценарію створюється свій набір потреб і можливостей на основі уніфікованих блоків (модулів). При цьому важливим є відбір адекватних типів блоків. Такий підхід є одним із варіантів структурної адаптації на будь-яку загрозу (виклик, ризик) на основі попередньо сформованого комплексу універсального модуля.

При прийнятті рішень в умовах невизначеності виникає необхідність діяти в ситуації, яка відома не повністю. Її формують переважно, як задачу пошуку окремого, найкращого (в певному розумінні) рішення наперед заданій множині допустимих рішень. Основна проблема при цьому полягає в тому, що наслідки, пов'язані з прийняттям того чи іншого рішення, залежать від невідомої ситуації.

За наявності ризику, а отже, й невизначеності для збалансування стратегічного плану чи програми недостатньо використовувати усереднені значення очікуваними об'ємними показниками, оскільки їхні дійсні значення можуть істотно відрізнятись від очікуваних. Тут необхідно враховувати варіацію невизначених параметрів і частоти, з якими вони потрапляють у той або інший інтервал.

Тому для прийняття рішень в умовах невизначеності необхідно використовувати матрицю, рядки якої відповідають можливим альтернативам, а стовбці – станам економічної систем. Кожній альтернативі та кожному стану системи відповідає результат (наслідок), який визначає виграш (або втрати) при виборі певної альтернативи й реалізації певного стану. Отже, якщо a_i представляє альтернативу i ($i = \overline{1, n}$), S_j представляє можливий стан j ($j = \overline{1, m}$), то $V(a_i, S_j)$ описує відповідний результат. У загальному випадку $V(a_i, S_j)$ може бути неперервною функцією аргументів a_i та S_j . У дискретному випадку зазначені дані показані в матриці (див. табл. 5.5):

Матриця вибору альтернатив при прийнятті управлінських рішень в умовах невизначеності

	S_1	...	S_m
a_1	$V(a_1, S_1)$...	$V(a_1, S_m)$
\vdots	\vdots	\vdots	\vdots
a_m	$V(a_m, S_1)$...	$V(a_m, S_m)$

Доцільно використовувати наступні основні критерії прийняття рішень в умовах невизначеності: критеріїв сподіваного значення, граничного значення, найбільш імовірної події, критеріїв Лапласа, Ваальда, Севіджа, Гурвіца (критерій оптимізму-песимізму), Бейєса (максимум середнього виграшу), мінімуму середнього ризику, методичні підходи до визначення та використання яких обґрунтовані в табл. 5.6.

Закономірно, що однофакторні моделі мають низку недоліків, оскільки враховують вплив одного фактора на результуючий прогностичний показник, нівелюючи при цьому вплив факторів один на одного. Крім цього, використання при прогностичних розрахунках коефіцієнта середніх темпів приросту враховує лише приріст фактора на початок та кінець досліджуваного періоду, тоді як його зміни всередині часового ряду не враховуються. Тому для моделювання впливу факторів невизначеності, вважаємо за доцільне використовувати багатфакторні функції: адитивну (5.2), яка агрегує фактори можливого впливу, і мультиплікативну (5.3):

$$Y = A_0 + A_1 X_1 + A_2 X_2 + \dots + A_n X_n, \quad (5.3)$$

$$Y = A_0 \times X_1^{A_1} \times X_2^{A_2} \times \dots \times X_n^{A_n}, \quad (5.4)$$

де Y – результуюча змінна;

$X_1, X_2 \dots X_n$ – факторні змінні;

n – загальна кількість факторів, оптимальна кількість яких не повинна перебільшувати семи, оскільки якість моделювання відчутно знизиться.

Вихідні критерії для прийняття стратегічних управлінських рішень в умовах макроекономічних ризиків та невизначеності в системі управління довгостроковим розвитком національної економіки¹

Критерій	Методичне обґрунтування	Результат використання
1	2	3
Критерії прийняття рішень в умовах невизначеності		
Критерій сподіваного значення	<p>Нехай x – випадкова величина з математичним сподіванням $M(x)$ і дисперсією $D(x)$, а випадкова вибірка складає $x_1, x_2 \dots x_n$, тоді:</p> $\bar{x} = \frac{x_1 + \dots + x_n}{n}$ <p>Вибіркове середнє становить: \bar{x} та має дисперсію,</p> $\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{D(x)}{n} = 0$ <p>що дорівнює $\frac{D(x)}{n}$. Оскільки $\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{D(x)}{n} = 0$, то \bar{x} наближається до $M(x)$.</p>	Використання сподіваних величин припускає можливість багаторазового розв'язку однієї і тієї самої задачі, доки не будуть отримані достатньо точні розрахункові формули.
Критерій граничного рівня	<p>Припустимо, що величина попиту x за одиницю часу (інтенсивність попиту) на деякий товар задається неперервною функцією розподілу $f(x)$. Оскільки визначити втрати від дефіциту дуже важко, особа, яка приймає рішення, може встановити необхідний рівень запасів таким чином, щоб величина очікуваного дефіциту не перевищувала A_1 одиниць, а величина очікуваних надлишків не перевищувала A_2 одиниць. Виразимо математично ці умови. Нехай R – граничний рівень запасів. Тоді очікуваний дефіцит становить:</p> $\psi_1(R) = \int_R^{\infty} (x - R) f(x) dx \leq A_1,$ <p>а очікуваний надлишок: $\psi_2(R) = \int_0^R (R - x) f(x) dx \leq A_2$.</p> <p>При довільному виборі A_1 і A_2 вказані умови можуть виявитися суперечливими. У цьому випадку для забезпечення допустимості розв'язку необхідно послабити одне з обмежень.</p>	Визначає допустимий спосіб дії, пов'язаний із вибором кращої альтернативи у фінансуванні двох пріоритетних розробок.
Критерій найбільш імовірної події	Нехай необхідно обрати три варіанти прийняття управлінського рішення щодо реалізації стратегічного продукту: 1) A_1 , при якому два стратегічних продукти є придатними для реалізації; 2) A_2 , при якому один із проектів є стратегічно перспективним; 3) варіант A_3 , який відкидає два варіанти реалізації стратегічних проектів.	Вибір трьох варіантів прийняття рішення, що стосуються реалізації двох стратегічних розробок.

1	2	3
	<p>Ймовірності настання кожного із трьох варіантів становить: $P_{A_j}(A_j)$, а кінцева мета – використання цих ймовірностей разом з апіорними ймовірностями для підрахунку остаточних ймовірностей становить: $P_{A_j}(B_j)$. Іншими словами, необхідно обчислити ймовірності вибору придатної або непридатної стратегії чи програми ($B = B_1$ або B_2).</p> <p>Вони можуть бути основою для прийняття рішень, залежно від подій контрольної перевірки.</p> <p>Щоби показати, як апостеріорні ймовірності $P_{A_j}(B_i)$ визначаються з апіорних ймовірностей $P(B_i)$ і умовних ймовірностей $P_{B_i}(A_j)$, розглянемо загальний випадок, коли $B = B_1, B_2, \dots, B_n$ і $A = A_1, A_2, \dots, A_m$.</p> <p>Оскільки</p> $P(A_j) = \sum_{i=1}^n \{P_{B_i}(A_j)\} = \sum_{i=1}^n P_{B_i}(A_j)P(B_i),$ <p>то апостеріорні ймовірності (ті які піддаються впливу) можна визначити за формулою Бейеса:</p> $P_{A_j}(B_i) = \frac{P_{B_i}(A_j)P(B_i)}{\sum_{i=1}^n P_{B_i}(A_j)P(B_i)}$	
Критерій Лапласа	<p>Базується на використанні принципу недостатнього обґрунтування, який стверджує, що стани системи S_1, S_2, \dots, S_m мають рівні ймовірності. Враховуючи вищесказане, початкову задачу можна розглядати як задачу прийняття рішень в умовах ризику, коли вибирається альтернатива a_i, яка дає найбільш очікуваний виграш R_1 (коли $V(a_i, S_j)$ моделює прибуток) або найменший очікуваний програш R_1 (коли $V(a_i, S_j)$ моделює витрати). Отже, для знаходження величини R_1 має місце:</p> $R_1 = \begin{cases} \max_i \left\{ \frac{1}{m} \sum_{j=1}^m V(a_i, S_j) \right\}, & \text{якщо } V(a_i, S_j) \text{ – прибуток,} \\ \min_i \left\{ \frac{1}{m} \sum_{j=1}^m V(a_i, S_j) \right\}, & \text{якщо } V(a_i, S_j) \text{ – витрати} \end{cases}$ <p>де $\frac{1}{m}$ – імовірність реалізації стану S_j ($j = \overline{1, m}$).</p>	<p>Використовується за умови, коли ймовірності можливих станів систем невідомі, тобто в умовах повної невизначеності. Даний критерій доцільно використовувати в тих випадках, коли різниця між окремими станами системи велика, тобто велика дисперсія значень.</p>

1	2	3
Критерій Вальда	<p>Якщо результат $V(a_i, S_j)$ відображає втрати особи, що приймає рішення, то для альтернативи a_i найбільші втрати, незалежно від можливого стану S_j, дорівнюватимуть $\max_j \{V(a_i, S_j)\}$.</p> <p>Відповідно до мінімаксного критерію найкращою вибирається альтернатива a_i, яка дає $R_2 = \min_i \max_j \{V(a_i, S_j)\}$. Аналогічно, в тому випадку, коли $V(a_i, S_j)$ відображає виграш, відповідно до максимінного критерію, вибирається альтернатива a_i, яка дає $R_2 = \max_i \min_j \{V(a_i, S_j)\}$.</p>	Критерій є найбільш обережним, оскільки він ґрунтується на виборі альтернативи з усіх найгірших. У зв'язку з цим критерій Вальда часто називають максиміним (мінімаксним).
Критерій Севіджа	<p>Зміст критерію полягає у формуванні нової матриці втрат $W(a_i, S_j)$ з допомогою наступної формули:</p> $W(a_i, S_j) = \begin{cases} \max_k \{V(a_k, S_j)\} - V(a_i, S_j), & \text{якщо } V(a_i, S_j) - \text{прибуток} \\ V(a_i, S_j) - \min_k \{V(a_k, S_j)\}, & \text{якщо } V(a_i, S_j) - \text{втрати.} \end{cases}$ <p>Отримані значення показують величину ризику, тому критерій Севіджа називають критерієм мінімального ризику. У першому випадку $W(a_i, S_j)$ є різницею найкращого значення в стовпці S_j і значенням $V(a_i, S_j)$. За змістом, $W(a_i, S_j)$ виражає «співчуття» особі, що приймала рішення, в зв'язку з тим, що вона не вибрала найкращої дії відносно стану S_j.</p>	ґрунтується на принципі мінімаксних наслідків прийнятого помилкового рішення і намагається мінімізувати втрачену вигоду.
Критерій Гурвіца	<p>Алгоритм використання критерію охоплює декілька підходів до прийняття рішень: від найбільш оптимістичного до найбільш песимістичного.</p> <p>При найбільш оптимістичному підході можна вибрати альтернативу, яка відповідає алгоритму: $\max_i \max_j \{V(a_i, S_j)\}$, де $V(a_i, S_j)$ є виграшем (прибутком).</p> <p>Аналогічно, для найбільш песимістичних припущень вибрана альтернатива відповідає алгоритму: $\max_i \min_j \{V(a_i, S_j)\}$.</p> <p>Якщо $V(a_i, S_j)$ представляє прибуток, то вибираємо альтернативу, яка дає $R_4 = \max_i \left[\alpha \max_j \{V(a_i, S_j)\} - (1 - \alpha) \min_j \{V(a_i, S_j)\} \right]$ У випадку, коли $V(a_i, S_j)$ представляє втрати, критерій вибирає альтернативу, яка дає: $R_4 = \min_i \left[\alpha \min_j \{V(a_i, S_j)\} + (1 - \alpha) \max_j \{V(a_i, S_j)\} \right]$</p>	Встановлює баланс між випадками крайнього оптимізму й крайнього песимізму, порівнюючи обидві альтернативи з допомогою відповідних коефіцієнтів α , та $(\alpha - 1)$, де $0 \leq \alpha \leq 1$.

1	2	3											
	<p>Параметр α - це показник оптимізму (ступінь впевненості): при $\alpha=1$, критерій дуже оптимістичний; при $\alpha = 0$ - дуже песимістичний. Значення α ($0 \leq \alpha \leq 1$) може визначитися залежно від характеру особи, яка приймає рішення, тобто, що їй найбільш притаманно: песимізм або оптимізм. Якщо α наближається до нуля, то збільшується невпевненість при досягненні успіху. Використання цього критерію ускладнюється при відсутності достатньої інформації про величину параметра α, який через суб'єктивні причини при різних рішеннях і в різних ситуаціях приймає різні значення. При відсутності $\alpha = 0,5$.</p>												
Критерій Бейеса	<p>Використовується за умови, коли відомий розподіл ймовірностей відбуття станів системи. Припустимо, що нам відомі значення ймовірностей $\{p_j, j = \overline{1, m}\}$ настання станів системи $\{S_j, j = \overline{1, m}\}$, які задаються таким розподілом:</p> <table border="1" data-bbox="424 817 1238 981"> <tr> <td>S_j</td> <td>S_1</td> <td>S_2</td> <td>...</td> <td>S_m</td> <td rowspan="2">$\sum_{j=1}^m p_j = 1, 0 \leq p_j \leq 1$</td> </tr> <tr> <td>$p_j$</td> <td>$p_1$</td> <td>$p_2$</td> <td>...</td> <td>$p_m$</td> </tr> </table> <p>Існування закону розподілу ймовірностей станів системи дає можливість визначити математичне сподівання корисності при виборі кожної альтернативи. Оптимальною вважається та альтернатива, яка забезпечує екстремальне (\min або \max) значення даного математичного сподівання:</p> $R_s = \begin{cases} \max_i \sum_{j=1}^m p_j \cdot \{V(a_i, S_j)\}, & \text{якщо } V(a_i, S_j) - \text{прибуток} \\ \min_i \sum_{j=1}^m p_j \cdot \{V(a_i, S_j)\}, & \text{якщо } V(a_i, S_j) - \text{втрати} \end{cases}$	S_j	S_1	S_2	...	S_m	$\sum_{j=1}^m p_j = 1, 0 \leq p_j \leq 1$	p_j	p_1	p_2	...	p_m	Існування закону розподілу ймовірностей станів системи дає можливість визначити математичне сподівання корисності при виборі кожної альтернативи.
S_j	S_1	S_2	...	S_m	$\sum_{j=1}^m p_j = 1, 0 \leq p_j \leq 1$								
p_j	p_1	p_2	...	p_m									
Критерій мінімізації середнього ризику	<p>Припустимо, що володіє інформацією про закон розподілу ймовірностей $\{p_j, j = \overline{1, m}\}$ настання станів системи $\{S_j, j = \overline{1, m}\}$, і ставить перед собою завдання мінімізувати середній ризик. У цьому випадку критерій матиме вигляд:</p> $R_6 = \min_i \sum_{j=1}^m p_j W(a_i, S_j) = \min_i \begin{cases} \sum_{j=1}^m p_j [\max_k [V(a_k, S_j)] - V(a_i, S_j)], & \text{якщо } V(a_i, S_j) - \text{прибуток} \\ \sum_{j=1}^m p_j [V(a_i, S_j) - \min_k [V(a_k, S_j)]] & \text{якщо } V(a_i, S_j) - \text{втрати} \end{cases}$	Дозволяє мінімізувати ризики, пов'язані із реалізацією програмно-планових продуктів.											

¹ Примітка: систематизовано та адаптовано автором до прогнозування в умовах невизначеності на основі [161, 168].

Із запропонованих функцій найкраще для прогнозування використовувати ту, в якій найбільше значення коефіцієнта кореляції, оскільки вона враховує тісноту зв'язку факторних ознак і результативної

змінної. Крім цього, потрібно врахувати і той факт, що мультиплікативна функція найкраще відображає автокореляцію факторів [202, с.29].

Вказані види багатофакторних функцій використаємо для дослідження можливих ризиків та невизначеності у розвитку національної економіки за період 2000–2010 рр. та спрогнозуємо їхній вплив на середньострокову перспективу, запропонувавши багатофакторну модель прогнозування тих макроекономічних факторів, які найбільшою мірою детермінують невизначеність довгострокового розвитку і цим самим впливають на ефективність прогнозно-планових розрахунків. Для цього емпіричним шляхом виокремимо основні групи ризиків в розрізі секторів національної економіки (див. додаток Т, табл. Т.1):

- 1) ризики, пов'язані із розвитком державного сектору економіки: підвищення політичної нестабільності, корумпованості владних структур, надмірні регуляторні бар'єри;
- 2) ризики, пов'язані із розвитком сектору закордону: скорочення золотовалютного запасу країни, зменшення сальдо поточного рахунку, що зменшує фінансову спроможність держави відповідати за зовнішні зобов'язання, не покриття імпорту експортом, зростання зовнішньої заборгованості, посилення валютної нестабільності. Для економіки прийнятними можуть бути імпортні товаропотоки в частині критичного імпорту, гарантована державою зовнішня заборгованість, яка не перевищує межу критичного рівня національної безпеки, позитивне сальдо поточного рахунку;
- 3) ризики розвитку реального сектору економіки: зростання тіньового сектору економіки; посилення податкового навантаження на економіку, яке, з одного боку, вказує на збільшення централізації державою грошових фондів, а з іншого – стримує ділову активність, а звідси впливає на скорочення інтегральних результатів функціонування економіки;

- 4) ризики розвитку фінансового сектору, які можна ідентифікувати через: інфляційні коливання; зростання резервних вимог для комерційних кредитних установ, що обмежує їх кредитну активність; скорочення заощаджень як потенційного джерела інвестиційних ресурсів національної економіки, скорочення довгострокового кредитування в економіці;
- 5) ризики розвитку домашніх господарств: скорочення доходів населення та споживчих витрат, що сприяє розвитку боргової економіки, посилює соціальну напруженість у суспільстві. Така ситуація суттєво впливає на стан макроекономічної рівноваги, яку при прийнятті управлінських рішень доводиться моделювати з урахуванням майбутнього виробництва і споживання.

З метою проведення аналізу динаміки показників, які детермінують макроекономічні ризики, та прогнозування їх потенційного впливу на ВВП, вважаємо за доцільне запропонувати до використання модель прогнозування ризиків на десятирічний термін з 2010 до 2020 рр. Для здійснення прогнозних розрахунків використано пакет обробки статистичних даних STADIA в частині використання процедур багатофакторного економіко-математичного моделювання [161]. Це програмне забезпечення дозволило нам спрогнозувати динаміку основних макроекономічних ризиків, що детермінують довгостроковий розвиток у трьох варіантах: реалістичному варіанті, коли існуючі тенденції збережуться; в песимістичному варіанті, коли кризові явища в економіці України загостряться; в оптимістичному варіанті, коли на державну рівні буде реалізовуватися ефективна стабілізаційна та структурна політика, спрямована на забезпечення позитивних структурних зрушень в економіці та стимулювання нової якості економічного зростання (див. табл. 5.7). Зауважимо, що за базу для розробки прогнозних моделей бралися дані Національного банку України, які наближаються до даних Світового банку і, на відміну від даних Державної служби статистики України, дозволяють об'єктивніше врахувати тенденції тінізації національної економіки.

**Довгостроковий прогноз чинників, що характеризують основні
макроекономічні ризики функціонування інституційних секторів
на 2010-2020 рр.¹**

Показник	Вид залежності та статистичні оцінки, <i>t</i> - часовий інтервал, рік	Прогнозні значення			
		Рік	За інерційним сценарієм (песим. прогноз)	Реал.	За інноваційним сценарієм (оптим. прогноз)
1	2	3	4	5	6
Ризики розвитку домашніх господарств					
Споживчі витрати, млрд. грн.	Лінійна залежність: $y = -78,14 + 78,766t, R = 0,9774$	2010	637,04	813,99	939,54
		2011	708,49	867,06	1025,63
		2012	779,11	945,82	1112,53
		2013	849,05	1024,6	1200,15
		2014	918,41	1103,4	1288,39
		2015	987,16	1182,1	1377,04
		2016	1055,57	1260,9	1466,23
		2017	1123,6	1339,7	1555,8
		2019	1191,21	1418,4	1645,59
		2020	1258,65	1497,2	1735,75
Середній щорічний абсолютний приріст споживчих витрат становить 78,766 млрд. грн.					
Доходи наявні, млрд. грн.	Лінійна залежність: $y = 13,32 + 55,8t, R = 0,9331$ (1)	2010	436,18	634,55	818,14
		2011	482,74	682,97	883,2
		2012	528,26	738,77	949,28
		2013	572,91	794,58	1016,25
		2014	616,8	850,38	1083,96
		2015	660,04	906,19	1152,34
		2016	702,72	961,99	1221,26
		2017	744,93	1017,8	1290,67
		2019	786,73	1073,6	1360,47
		2020	828,18	1129,4	1430,62
Середній щорічний абсолютний приріст доходів становить 55,8 млрд. грн.					
Ризик розвитку державного сектору					
Політична стабільність (коефіцієнт)	Експоненційна залежність: $y = e^{-0,67474+0,0393511t}, R = 0,8526$	2010	0,63693	0,78515	0,93337
		2011	0,66127	0,81666	0,97205
		2012	0,68607	0,84944	1,01281
		2013	0,7115	0,88353	1,05556
		2014	0,73771	0,91899	1,10027
		2015	0,76485	0,95588	1,14691
		2016	0,79302	0,99424	1,19546
		2017	0,82233	1,0341	1,24587
		2019	0,85307	1,0757	1,29833
		2020	0,88503	1,1188	1,35257
Коефіцієнт щорічно зростатиме на 0,04%.					

¹ Розраховано автором на основі пакету обробки статистичних даних STADIA (див. Додатки Т, У).

Продовж. табл. 5.7

1	2	3	4	5	6
Якість державного регулювання (коефіцієнт)	Степенева функція: $y = 0,4928 \cdot 10^{-3} + 0,2117t - 0,01733t^2$, $R = 0,9822$	2010	0,0989	0,23275	0,3666
		2011	-0,0944	0,045963	0,1863
		2012	-0,3230	-0,17548	-0,0280
		2013	-0,5869	-0,43157	-0,2762
		2014	-0,8860	-0,72231	-0,5586
		2015	-1,1213	-1,0477	-0,9741
		2016	-1,4853	-1,4078	-1,3303
		2017	-1,8840	-1,8024	-1,7208
		2019	-2,3176	-2,2318	-2,1460
		2020	-2,7859	-2,6958	-2,6057
Прогноз якості державного регулювання вказує на недостатню ефективність державного регулятивного впливу. Виражена параболічна функція. Критичним для цього показника є період 2011–2012 рр.					
Контроль корупції (коефіцієнт)	Степенева функція: $y = 0,5297 \cdot 10^{-3} + 0,2198t - 0,019137t^2$, $R = 0,9682$	2010	-0,0524	0,10267	0,2578
		2011	-0,1870	-0,11768	-0,0483
		2012	-0,5473	-0,37632	-0,2054
		2013	-0,8532	-0,67322	-0,4932
		2014	-1,0893	-1,0084	-0,9275
		2015	-1,4672	-1,3819	-1,2966
		2016	-1,8834	-1,7936	-1,7038
		2017	-2,3381	-2,2436	-2,1491
		2019	-2,8313	-2,7319	-2,6325
		2020	-3,3627	-3,2584	-3,1541
Показник погіршуватиметься. Критичним є період 2011 р.					
Ризики розвитку реального сектору					
Рівень тінізації, в %	Функція оптимуму: $y = \frac{t}{-0,0007233 + 0,03195t + 0,0001836t^2}$, $R = 0,9562$	2010	50,7810	29,495	8,2090
		2011	51,6480	29,331	7,0140
		2012	52,6320	29,17	5,7080
		2013	53,7170	29,011	4,3050
		2014	54,8890	28,855	2,8210
		2015	56,1350	28,7	1,2650
		2016	57,4450	28,548	0,3490
		2017	58,8090	28,397	2,0150
		2019	60,2210	28,248	3,7250
		2020	61,6740	28,101	5,4720
Поступове зростання рівня тінізації економіки до 2014 р., який може стати переломним.					
Податкове навантаження, в %	Експоненційна залежність: $y = e^{3,0041} \cdot t^{0,35567}$, $R = 0,9086$	2010	57,0123	47,319	37,6257
		2011	58,9690	48,806	38,6430
		2012	60,9000	50,216	39,5320
		2013	62,8080	51,557	40,3060
		2014	64,6940	52,838	40,9820
		2015	66,5580	54,065	41,5720
		2016	68,4020	55,243	42,0840
		2017	70,2270	56,378	42,5290
		2019	72,0320	57,472	42,9120
		2020	73,8180	58,53	43,2420

Продовж. табл. 5.7

1	2	3	4	5	6
Модель дозволяє спрогнозувати тенденцію критичної межі зростання рівня податкового навантаження, яке при збереженні існуючих тенденцій до 2012 р. досягне гранично допустимого значення для економіки України.					
Ризики розвитку фінансового сектору					
Рівень інфляції, в %	Регресійна модель оптимуму: $y = \frac{t}{-6,9343 \cdot 10^{-5} - 9,717 \cdot 10^{-3}t - 8,7583 \cdot 10^{-5}t^2}$ $R = 0,9798$	2010	139,296	114,31	89,324
		2011	141,655	115,46	89,265
		2012	144,179	116,64	89,101
		2013	146,829	117,83	88,831
		2014	149,619	119,06	88,501
		2015	152,513	120,31	88,107
		2016	155,509	121,59	87,671
		2017	158,588	122,89	87,192
		2019	161,760	124,23	86,700
		2020	164,998	125,59	86,182
Стабільне зростання рівня цін посилюватиме явища макроекономічної нестабільності, стримуватиме реальне зростання економіки.					
Резервні вимоги за депозитними операціями, в %	Лінійна залежність: $y = 16,555 - 1,4864t, R = 0,9185$	2010	4,684	-1,282	-7,247
		2011	3,441	-2,768	-8,977
		2012	2,224	-4,255	-10,733
		2013	1,031	-5,742	-12,512
		2014	-0,143	-7,227	-14,312
		2015	-1,299	-8,714	-16,128
		2016	-2,440	-10,2	-17,961
		2017	-3,566	-11,67	-19,806
		2019	-9,382	-13,17	-16,964
		2020	-10,698	-14,66	-18,620
Середнє щорічне скорочення резервних вимог становитиме 1,5%.					
Довгострокові кредити, в млрд. грн.	Лінійна залежність: $y = -224,64 + 77,289t, R = 0,8816$	2010	316,980	702,84	1088,70
		2011	378,500	780,12	1181,74
		2012	438,350	857,41	1276,47
		2013	496,710	934,7	1372,69
		2014	553,770	1012	1470,23
		2015	609,700	1089,3	1568,90
		2016	664,640	1166,6	1668,56
		2017	718,710	1243,9	1769,09
		2019	771,920	1321,1	1870,28
		2020	824,570	1398,4	1972,23
Щорічні темпи росту довгострокових кредитів можуть становити 77,3 млрд. грн.					
Валове нагромадження, в млрд. грн.	Лінійна залежність: $y = -83,424 + 37,069t, R = 0,9439$	2010	240,440	361,41	482,380
		2011	272,560	398,47	524,380
		2012	304,160	435,54	566,920
		2013	335,290	472,61	609,930
		2014	366,020	509,68	653,340
		2015	396,390	546,75	697,110
		2016	426,450	583,82	741,190
		2017	456,230	620,89	785,550
		2019	485,780	657,96	830,140
		2020	515,130	695,03	874,930
Щорічні темпи нагромадження становлять 37 млрд. грн. Однак вони є недостатніми для економіки з позицій перспектив довгострокового розвитку та зростання.					

Продовж. табл. 5.7

1	2	3	4	5	6
Ризики розвитку зовнішнього сектора					
Рівень зовнішнього боргу, в % до ВВП	Лінійна залежність: $y = 17,41 + 4,047t, R = 0,7761$	2010	91,13	61,93	32,73
		2011	96,58	65,97	35,36
		2012	102,21	70,02	37,83
		2013	107,96	74,07	40,18
		2014	113,82	78,11	42,4
		2015	119,8	82,16	44,52
		2016	125,85	86,21	46,57
		2017	131,97	90,25	48,53
		2019	138,16	94,3	50,44
		2020	144,41	98,35	52,29
	Лінійна залежність: $y = 4,499 + 15,65\sqrt{t}, R = 0,7525$	2010	89,37	56,42	23,47
		2011	93,27	58,72	24,17
		2012	97,26	60,94	24,62
		2013	101,32	63,07	24,82
		2014	105,43	65,13	24,83
		2015	109,58	67,11	24,64
		2016	113,78	69,04	24,3
		2017	117,99	70,91	23,83
		2019	122,23	72,73	23,23
		2020	126,47	74,5	22,53
Щорічні темпи зростання зовнішнього боргу становлять 4,05%. З 2011 р. зовнішній борг переходить гранично допустиму межу для національної безпеки.					
Співвідношення експорту до імпорту, в %	Лінійна залежність: $y = 112,4 - 3,096t, R = 0,8016$	2010	57,81	78,32	98,83
		2011	53,72	75,22	96,72
		2012	49,53	72,13	94,73
		2013	45,23	69,03	92,83
		2014	40,85	65,93	91,01
		2015	36,41	62,84	89,27
		2016	31,9	59,74	87,58
		2017	27,35	56,65	85,95
		2019	22,75	53,55	84,35
		2020	18,45	50,45	82,45
	Регресивна модель оптимуму: $y = \frac{t}{-2,29 \cdot 10^{-5} + 0,857 \cdot 10^{-2}t + 0,3752 \cdot 10^{-3}t^2}, R = 0,9884$	2010	56,49	78,76	101,03
		2011	53,15	76,5	99,85
		2012	49,82	74,37	98,92
		2013	46,5	72,35	98,2
		2014	43,19	70,43	97,67
		2015	39,91	68,62	97,33
		2016	36,66	66,9	97,14
		2017	33,44	65,26	97,08
		2019	30,24	63,7	97,16
		2020	27,08	62,21	97,34
Повільне щорічне скорочення покриття експортом імпорту на 3%.					
Середній офіційний курс гривні до долара	Регресивна модель оптимуму: $y = \frac{t}{0,3706 \cdot 10^{-2} + 0,2472t - 0,9041 \cdot 10^{-2}t^2}, R = 0,9157$	2010	9,22	7,783	4,346
		2011	9,779	7,924	4,669
		2012	10,414	8,028	5,042
		2013	11,136	8,307	5,478
		2014	11,961	8,98	5,999
		2015	12,913	9,772	6,631
		2016	14,029	10,72	7,411
		2017	15,352	11,87	8,388
		2019	16,951	13,29	9,629
		2020	18,944	15,1	11,256

1	2	3	4	5	6
Якщо держава не підтримуватиме конвертованість національної валюти, то реальний обмінний курс долара зростатиме приблизно на 1,1% щорічно					
Сальдо поточного рахунку, в млрд. дол.	Степенева залежність: $y = e^{0,07413} \cdot t^{0,7667}$, $R = 0,8736$	2010	-12,959	6,771	26,501
		2011	-13,452	7,238	27,928
		2012	-14,053	7,697	29,447
		2013	-14,753	8,147	31,047
		2014	-15,541	8,589	32,719
		2015	-16,405	9,025	34,455
		2016	-17,336	9,454	36,244
		2017	-18,312	9,878	38,068
		2019	-19,34	10,3	39,94
		2020	-20,41	10,71	41,83
	Експоненційна залежність: $y = e^{0,05307+0,2502t}$, $R = 0,8662$	2010	-8,73	16,54	41,81
		2011	-5,26	21,24	47,74
		2012	-0,58	27,28	55,14
		2013	5,71	35,04	64,37
		2014	14,09	45,0	75,91
		2015	25,23	57,8	90,37
		2016	39,93	74,24	108,55
		2017	59,23	95,34	131,45
		2019	84,54	122,5	160,46
		2020	117,44	157,3	197,16
Повільне щорічне зростання сальдо поточного рахунку на 28,4%.					
Міжнародні резерви, в млн. дол.	Лінійна залежність: $y = 5074,3 - 869,93t$, $R = 0,8535$	2010	-12172,4	-3625	4922,4
		2011	-13540,6	-4494,9	4550,8
		2012	-14966,3	-5364,9	4236,5
		2013	-16439,8	-6234,8	3970,2
		2014	-17952,7	-7104,7	3743,3
		2015	-19499,7	-7974,7	3550,3
		2016	-21074,6	-8844,6	3385,4
		2017	-22672,5	-9714,5	3243,5
		2019	-24289	-10584	3121
		2020	-25923	-11454	3015
		Можливе щорічне зростання міжнародних резервів на 41%.			

Відповідний математичний апарат цього пакету, представлений лінійними, логарифмічними, параболічними, степеневими функціями, дає можливість визначити числові значення параметрів регресії, обчислити статистичні показники, які характеризують точність регресійного аналізу. Побудовані моделі адекватні до експериментальних даних, мають високе значення коефіцієнта кореляції. Крім цього, прогнозні розрахунки, що стосуються функціонування домашніх господарств, зовнішнього сектору підтверджуються фактичними значеннями цих показників 2010 року. Отримані прогнозні розрахунки співпадають із прогнозними розрахунками

Світового банку, Центрального банку України. Це дає нам підстави вважати, що розрахунки є реалістичними.

Запропоновані сценарії економетричних моделей відповідають наступним реалістичним критеріям: прозорість, достовірне відтворення економічного процесу; гнучкість для подальшого удосконалення; швидке врахування нової інформації для оновлення прогнозу без перебудови моделі; адекватне відображення складних динамічних взаємодій ключових макроекономічних змінних, які аналізуються при прийнятті рішень; надання обґрунтованих рекомендацій для органів державної влади, щодо використання інструментальних змінних державної регулятивного впливу; відповідність економічній теорії; можливість розробки кількох альтернативних і економічно послідовних сценаріїв розвитку економіки України з врахуванням трансформації основних макроекономічних ризиків.

Для оцінки впливу кожного із цих ризиків на динаміку ВВП у 2010–2020 рр. використаємо апарат множинної кореляції (див. додаток Т, табл. Т.2), який дозволив структурувати їх за вагою впливу (див. табл. 5.8).

Таблиця 5.8

Фактори, котрі впливатимуть на динаміку ВВП у 2010–2020 рр.¹

Ранг фактора	Фактор впливу	Коефіцієнт впливу
1.	Споживчі витрати, в млрд. грн.	0,988
2.	Доходи наявні, в млрд. грн.	0,982
3.	Заощадження, в млрд. грн.	0,981
4.	Кредитна активність, в млрд. грн.	0,973
5.	Резервні вимоги, за строковими депозитами, в %	-0,946
6.	Міжнародні резерви, в млрд. дол.	0,916
7.	Рівень зовнішнього боргу, в % до ВВП	0,841
8.	Співвідношення експорту до імпорту	-0,835
9.	Політична стабільність	0,818
10.	Податкове навантаження, в %	0,792
11.	Сальдо поточного рахунку, в млрд. дол.	-0,730
12.	Інтегральний коефіцієнт тонізації, у % ВВП	-0,641
13.	Середній офіційний курс гривні до долара	0,536
14.	Якість державного регулювання економіки	0,173
15.	Рівень інфляції, в %	-0,123
16.	Контроль корупції	-0,098

¹Примітка: розраховано автором на основі додатку Т, табл. Т.2.

З рис. 5.2 видно, що найбільший вплив на динаміку ВВП матимуть споживчі витрати, які зростатимуть більшими темпами, ніж доходи населення, що вказуватиме на посилення процесів тінізації національної економіки; показники, що відображають фінансову та зовнішньоекономічну безпеку національної економіки, інституційна спроможність держави реалізувати податкову реформу в рамках прийнятого Податкового кодексу та політична стабільність. Такий прогноз підтверджується і розрахунками Світового банку, який прогнозує, що довіра інвесторів, макроекономічна стабільність й економічне поновлення значною мірою будуть залежати від продуманої фіскальної політики та політичної стабільності в Україні.

Рис. 5.2. Еннеограма впливу чинників функціонування інституційних секторів економіки на динаміку ВВП¹

¹Примітка: побудовано автором.

Таким чином, запропонована модель прогнозування розвитку секторів економіки України може стати методологічною основою для розробки середньо- та довгострокових державних і регіональних програм та стратегій довгострокового розвитку економіки України.

Прогнозування макроекономічних ризиків повинно доповнюватися моделями адаптивного розвитку, які апріорі мають функціональний характер і

дозволяють адаптувати інструментарій державного регулятивного впливу відповідно до вимог та потреб середовища; міжкраїнними моделями економічного розвитку, які дають можливість здійснювати симультивну оцінку наднаціональних трансформаційних процесів в контексті їх впливу на розвиток економіки України.

Незважаючи на інституційні прогалини в питаннях використання прогнозно-планових розробок на державному рівні, необхідно саме через інструменти наукового передбачення оцінювати характер майбутніх змін, вписуватися в нові цикли розвитку, що сприятиме позитивній динаміці економічних процесів в Україні і не дозволить стояти осторонь процесів геоекономічного прогнозування. Тому важливо у використанні економічного інструментарію забезпечити проведення прогнозних оцінок, визначення можливих трансформаційних змін, які дозволили б стабілізувати економіку, передбачати характер циклічних коливань з метою пом'якшення кризових явищ.

Модернізація прогнозно-планового інструментарію в передбаченні кризових явищ повинна залежати від обраної моделі розвитку. При інноваційній ноосферизованій моделі розвитку прогнозні інструменти мають сприяти нівелюванню ризиків, пов'язаних із кризовими явищами, через розробку ефективних засобів запобігання кризовим явищам, які опиралися б на методологічну базу прогнозування макроекономічних ризиків та були спрямовані на дотримання основних макроекономічних пропорцій; проведення структурних реформ, які сприятимуть активізації приватних інвестицій для впровадження інновацій і модернізації діючих технологій.

При збереженні або поглибленні існуючих диспропорцій, плановий інструментарій дає змогу адаптуватися до кризових явищ через відповідні важелі державної стабілізаційної, проінфляційної політики. Для України адаптивна система повинна передбачати підтримку ефективного сукупного попиту; регулювання обсягу приватних інвестицій, надання спеціальних державних кредитів, податкових пільг для заохочення приватних інвесторів;

антициклічні заходи (перегляд ставок оподаткування, розгортання соціальних програм, підтримка створення додаткових робочих місць); використання сценарно-ситуативних підходів у прогнозно-плановій роботі.

Зазначимо, що адаптація управління повинна проходити через наступні системи:

- аналітичного управління, яке використовує технології стратегічного аналізу (SWOT-аналізу для виявлення сильних і слабких сторін, загроз та додаткових можливостей; SPACE-аналізу, який є ефективним інструментом визначення впливу факторів, що вимагають першочергової уваги, виокремлення яких здійснюється за допомогою матриці показників, що характеризують фінансовий стан, макроекономічну стабільність, виробничий потенціал, конкурентні позиції національної економіки);

- прогностичного управління, яке передбачає створення інформаційної бази для розробки прогнозно-планових документів, оригінальних стратегій розвитку відповідно до конкурентних позицій національної економіки. Сьогодні показники соціально-економічного розвитку України через часті уточнення та перегляд статистичної звітності не можуть створити достовірної прогностичної аналітичної бази, а це, в свою чергу, створює серйозні перешкоди щодо дотримання вимог адекватності економіко-математичних моделей реаліям досліджуваних економічних процесів;

- ситуативного управління, яке використовується в умовах ризикованості та непередбачуваності і передбачає застосування стандартизованих базових підходів або чітко відпрацьованих організаційних процедур в управлінні національною економікою відповідно до змін макро- та мегасередовища;

- інтуїтивного управління, яке базується на системі колективних та індивідуальних експертних оцінок і використовується в умовах відсутності належного інформаційно-аналітичного забезпечення соціально-економічних процесів.

Для зменшення фактора ризиковості в управлінні довгостроковим розвитком України, необхідно:

1) моніторити дотримання основних макроекономічними пропорцій, порушення яких в перспективі може спричинити циклічні коливання. Передусім, це – співвідношення між темпами зростання продуктивності праці і заробітної плати, доходів населення і споживчих витрат, диференціації населення за рівнем доходів, темпами інфляції та рівнем процентних ставок на ринку позичкових капіталів. Ознаками майбутньої кризи є падіння дохідності довгострокових державних боргових зобов'язань до 1,5%–2% річних. Важливо, щоб держава при реалізації економічної політики підтримувала тенденції випереджаючого зростання інвестицій у інноваційні науково-технічні розробки та стимулювала платоспроможний попит населення з більшими темпами від динаміки ВВП та промислового виробництва;

2) використовувати при реалізації макроекономічної політики граничні значення індикаторів економічної безпеки, які можуть сигналізувати про необхідність корегування інструментарію державного регулювання економіки;

3) підтримувати стабільні темпи економічного зростання, при цьому якісні параметри економічного зростання (інвестиційно-інноваційної активності, зовнішнього вкладу, продуктивності праці, соціальних індикаторів розвитку) повинні бути базовим елементом довгострокових прогнозів, стратегій розвитку України;

4) проводити структурні реформи, які сприятимуть активізації приватних інвестицій для впровадження інновацій і модернізації діючих технологій;

5) вирізняти при розробці державних цільових програм наукову та інноваційну частини, що посилить економічну та соціальну ефективність їх реалізації. Відстежувати системні суперечності, аналізувати їх можливі

наслідки для економічної системи і нівелювати їхній вплив за допомогою інструментарію державного регулятивного впливу.

Для протидії деструктивному впливу кризових явищ необхідно у системі бюджетного прогнозування запозиціонувати використання системи граничних параметрів. Зокрема, Прогнозом показників Зведеного бюджету України за основними видами доходів, видатків і фінансування на 2010–2012 рр. встановлено граничні параметри, що дозволять підтримувати макроекономічну стабільність в економіці України. Вони визначені сталими для бюджетної системи України і закріплені в «Бюджетній декларації-2009». Зокрема, протягом п'яти років передбачається: утримання бюджетного дефіциту на рівні 2-3% ВВП; утримання обсягу державного боргу стосовно ВВП – не вище 20%; частку перерозподілу ВВП через Зведений бюджет України – на рівні не більше 32% [260]. Після прийняття Закону України «Про Державний бюджет 2010 року» ці декларативні цілі були порушені, оскільки дефіцит бюджету був прийнятий на рівні 4,99% ВВП.

Зарубіжні експерти Світового банку вважають, що система прогнозно-планової роботи в умовах впливу світових криз повинна передбачати:

- а) послідовне впровадження макроекономічної політики відповідно до програм розвитку, яку підтримує Міжнародний валютний фонд;
- б) переорієнтацію бюджетування у бік збільшення обсягу бюджетних видатків на інвестування у державну інфраструктуру, яка сприятиме економічному зростанню і дасть змогу підтримати реальний сектор і зайнятість, у поєднанні із зусиллями, спрямованими на мобілізацію ресурсів для захисту соціально незахищених категорій населення;
- в) чітку фінансову стратегію захисту вкладників банків і реабілітації банківського сектору;
- г) прискорені структурні реформи, які сприятимуть полегшенню входження на ринок та залученню приватних інвестицій.

Таким чином, можна стверджувати, що запобігання кризовим процесам це – не одноетапний захід. Він повинен передбачати низку процедур:

1) розпізнання та оцінку кризи, ризику або загрози;

2) екстраполяцію можливих проблеми через розробку стратегічних матриць розвитку, які можуть передбачати зони прискорених та уповільнених змін, наявність інерції та маятникових інверсій [196, с. 12-15];

3) розробку ефективних засобів запобігання кризовим явищам, які опиралися б на ефективну методологічну базу прогнозування та були спрямовані на дотримання основних макроекономічних пропорцій;

4) постійне узгодження макроекономічних показників, які детермінують довгостроковий розвиток з параметрами сталого розвитку національної економіки для того, щоб завчасно виявляти можливі макроекономічні ризики.

Використовуючи дані пропозиції, можна не тільки передбачати, а й запобігати кризовим явищам, нівелювати деструктивний вплив макроекономічних ризиків, визначати та дотримуватися цільових орієнтирів динамічного розвитку національної економіки, які будуть гарантувати економічний добробут та безпеку для національної економіки в перспективі.

5.3. Доктрина управління довгостроковим розвитком національної економіки

Непослідовність і безсистемність здійснення економічних реформ у сфері розвитку національної економіки, відсутність стандартів публічної політики, високий рівень тінізації економіки при низькому рівні соціальних стандартів, дефіцит державних фінансових ресурсів в частині реалізації цільових програм з пріоритетних сфер розвитку національної економіки, низька інституційна активність державного сектору у визначенні, реалізації, контролі за досягненням пріоритетів довгострокового розвитку актуалізують питання розробки та реалізації доктрини управління довгостроковим розвитком національної економіки. Доктрина як інструмент державного управління може мати офіційну національну (визначення концептуальних підходів, стратегічних орієнтирів на державному рівні), наднаціональну

(розробка доктрин в рамках наднаціональних систем державного регулювання) і наукову (розробка концептуальних засад розвитку економіки науково-дослідними установами) форми.

Концептуалізація управління довгостроковим розвитком національної економіки в рамках нашого дисертаційного дослідження дає змогу запропонувати доктрину, яку доцільно представити як систему базових настанов, принципів, поглядів, котрі визначатимуть цілі управління довгостроковим розвитком і сприятимуть виробленню спільного бачення щодо перспектив розвитку та використання інструментарію державного управління довгостроковим розвитком економіки за певних конкретно-історичних умов.

Доктрина управління довгостроковим розвитком України повинна базуватися на її реальних конкурентних перевагах – унікальному геополітичному розташуванні, багатогранному гуманітарному потенціалі, доповненому ідеями національного самоусвідомлення та єдності української нації, бути зорієнтованою на створення економічно сильного, демократичного суспільства.

Цілями розробки доктрини державного управління довгостроковим розвитком мають бути:

- концептуалізація формування стратегії та пріоритетів розвитку;
- забезпечення національної безпеки, елімінація тих проблем, які пов'язані з так званими провалами ринку;
- консолідація зусиль усіх секторів суспільства у забезпеченні збалансованого розвитку національної економіки;
- формування національної моделі соціально-економічного розвитку, яка відповідатиме сучасним викликам розвитку;
- створення передумов і пошук додаткових можливостей для конкурентного, динамічного, сталого (збалансованого) розвитку економіки за допомогою ефективного використання організаційного й економічного інструментарію державного управління, насамперед,

планології, технотопії, прогнозування, глобального проектування майбутнього.

Вона повинна опиратися не тільки на людський, інноваційний, інформаційний капітал, а й на посилення ролі неекономічних факторів у довгостроковому управлінні, серед них: якість державного управління, зниження рівня корупції та зловживань в державному управлінні та інші.

Структуризацію складових доктрини управління довгостроковим розвитком національної економіки можна показати у вигляді схеми, яка містить нормативний блок, цільовий блок, принципи, засоби, структурні блоки управління (див. рис. 5.3). Принципи, на яких базуватиметься доктрина управління довгостроковим розвитком України повинні, об'єднувати її в єдине ціле з точки зору реалізації наднаціональної політики, збереження та розвитку національної ідентичності та сприяння світовому лідерству. До таких принципів належать:

- принцип забезпечення сталого розвитку, який корелює з принципами гармонійного розвитку та соціальної справедливості. Зазначимо, що параметри сталості повинні бути не аморфним поняттям, а мати чітко визначені цільові параметри для кожного сектору економіки, які гарантують їй конкурентоспроможний, збалансований розвиток у довгостроковому періоді;

- принцип «золотого правила» конкурентоспроможного суспільства С. Гареллі. Він передбачає формування стабільної, передбачуваної, національної економіки з ефективним інституційним забезпеченням, гнучкими й еластичними структурними пропорціями, котрі формують ефективну технологічну структуру, сприяють зростанню валового нагромадження та інвестування, насамперед в науку, формують передумови для інтенсивного проникнення на світові ринки з підтримкою розумного балансу між глобальною і національною економікою;

- принцип адаптивності, який передбачає дотримання критеріїв адаптивності, що відображають консолідацію суспільства навколо спільних векторів розвитку, відповідність цілей та цілереалізуючих систем, використання сучасних технологій управління, забезпечення їх відповідності з

міжнародними стандартами якості, вироблення адаптивних стратегій розвитку відповідно до конкурентних позицій національної економіки;

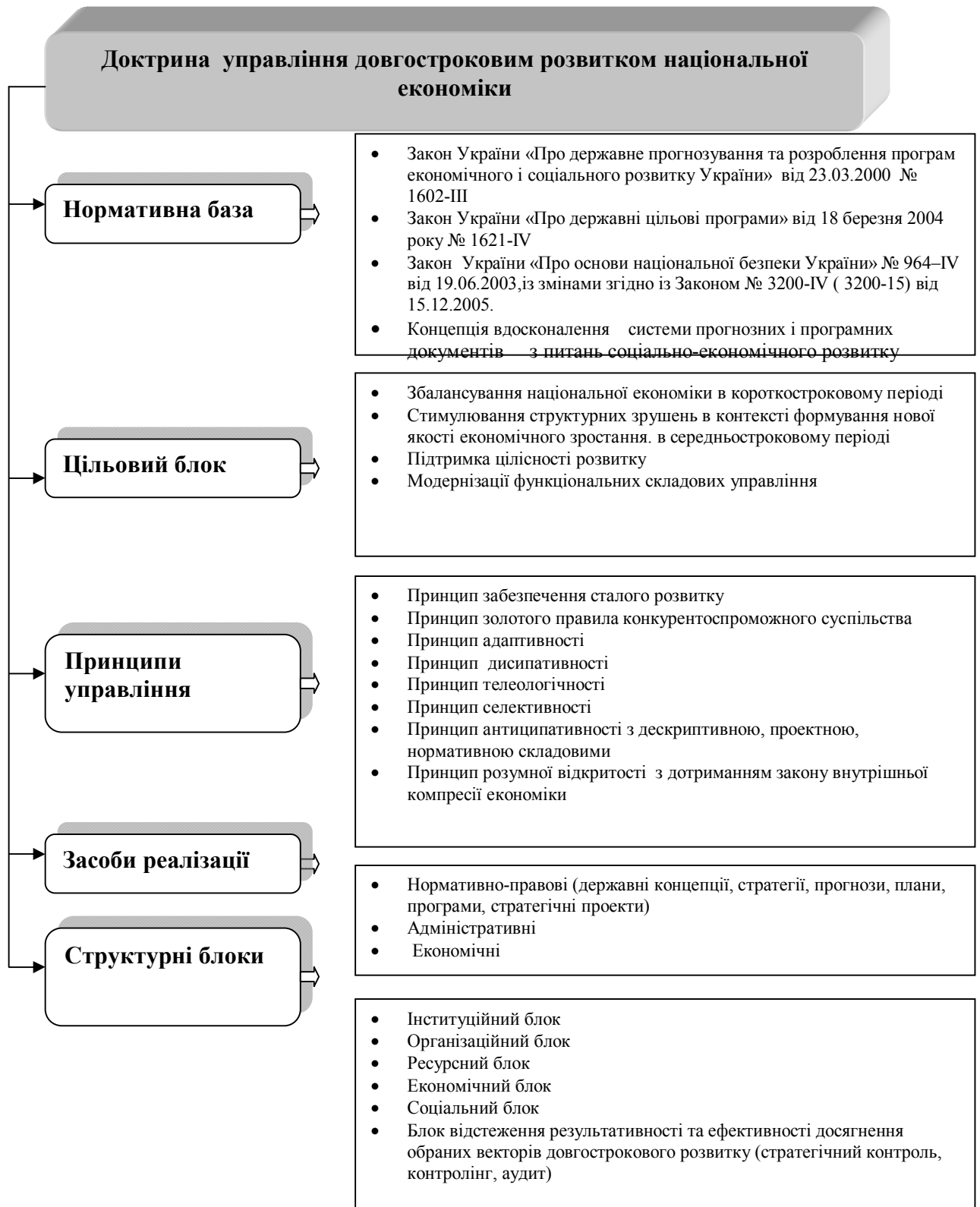

Рис. 5.3. Складові елементи доктрини управління довгостроковим розвитком України¹

¹Примітка: розроблено автором.

- ситуативного управління, яке використовується в умовах ризикованості та непередбачуваності і передбачає застосування стандартизованих базових підходів або чітко відпрацьованих організаційних процедур в управлінні національною економікою відповідно до змін макро- та мегасередовища; інтуїтивного управління, яке базується на системі колективних та індивідуальних експертних оцінок і використовується в умовах відсутності належного інформаційно-аналітичного забезпечення соціально-економічних процесів;

- принцип дисипативності, який вказує на високу ступінь ентропії, яку необхідно враховувати при прийнятті державних рішень стратегічного характеру. Для її зменшення доцільно здійснювати прогнозування довгострокового розвитку з урахуванням основних макроекономічних ризиків, котрі його детермінують, а також з використанням баговаріантних стратегій розвитку (стабілізації зі створенням самодостатніх інноваційних контурів у відтворювальному процесі, мобілізації, модернізації тощо) та ідеального моделювання, яке базується на сполученні різнорідних, протилежних поглядів у реалізації економічного механізму державного управління;

- телеологічності, який передбачає вирішення за допомогою прогнозно-планового інструментарію життєво важливих завдань розвитку національної економіки – зростання конкурентоспроможності, забезпечення інноваційно-активного ноосферизованого розвитку, гарантування національної безпеки, реформування системи фінансування довгострокових програм розвитку науки, стимулювання попиту на інноваційні розробки, нарощування конкурентного потенціалу розвитку України;

- селективності, який вказує на необхідності концентрації обмежених факторів виробництва на векторах подальшого розвитку: технологічній модернізації, заповнення продовольчого вакууму, створення динамічної національної відкритої економіки з урахуванням поліваріантності та

особливостей економічних міжнародних зв'язків із використанням переваг різноманітних форм співпраці;

- антиципативності, який передбачає формування ефективної системи наукового передбачення розвитку подій, екстраполяції наслідків прийняття стратегічно важливих рішень, випереджуючого моделювання механізмів вирішення проблем соціально-економічного розвитку;

- принцип розумної відкритості, пов'язаний з потребою дотримання закону внутрішньої компресії економіки [18, с.45], який в умовах глобалізації дозволяє підтримувати розумну інтеграцію економіки у світове господарство, продуману полівекторність, протидіючи негативному зовнішньому впливу та загрозам.

В основі реалізації доктрини доцільно покласти такі функціональних блоки:

1) інституційний, який сприятиме інституційним перетворенням, спрямованим на утвердження загальноцивілізаційних засад соціально-орієнтованого розвитку України та необхідне нормативно-правове забезпечення;

2) організаційний, що забезпечуватиме структурний, комунікаційний, ресурсний, методичний супровід процесу управління довгостроковим розвитком України;

3) економічний, який передбачає, передусім, розробку довгострокового прогнозу розвитку України, повинен складатися з соціально-економічного, науково-технологічного, територіального прогнозів розвитку національної економіки. Довгостроковий прогноз дозволить: оцінити різні варіанти реалізації економічної політики держави з точки зору обраних векторів розвитку; обґрунтувати завдання перспективної інноваційної, інвестиційної, структурної, фіскальної, монетарної політики; виокремити перелік національних програм і проектів, які сприятимуть ноосферизованому, інноваційному розвитку, підтримуватимуть національну безпеку, посилюватимуть конкурентні переваги на світовому ринку;

4) соціальний, який передбачає підвищення соціальних стандартів та якості надання суспільних послуг, фінансування котрих здійснюватиметься з дотриманням принципів «паретто-ефективності»;

5) блок відстеження результативності й ефективності досягнення обраних векторів довгострокового розвитку.

Характеризуючи інституційне забезпечення реалізації доктрини управління довгостроковим розвитком України, насамперед, необхідно говорити про створення нових та подальший розвиток вже створених інститутів довгострокового розвитку національної економіки, які забезпечили би модернізацію економіки та сприяли б відновленню економічного зростання. Такими інститутами мають бути:

1) інститути спільного інвестування, котрі сприятимуть покращенню фінансового забезпечення стратегічно важливих для держави проектів, які гарантуватимуть національну безпеку у сфері розвитку технологій альтернативної енергетики, ядерної енергетики, розвідки нових родовищ та видобування корисних копалин, і сприятимуть технологічному прориву (корпоративні інноваційні фонди, венчурні фонди, банки розвитку);

2) інститути проведення науково-дослідних робіт, які спрямовані на забезпечення технологічних проривів (стратегічні технологічні інноваційні альянси, найпоширенішими серед яких є консорціуми, спільні підприємства, спільна науково-технічна і виробнича діяльність (кейрець);

3) інститути підтримки прикладних інновацій (українська мережа трансферу технологій (UTTN), Національна мережа трансферу технологій (НМТТ), які повинні активізувати діяльність, спрямовану на сприяння розвитку інноваційного бізнесу і комерціалізації наукоємних технологій, залучення наукового потенціалу України в світовий комерційний обіг через інтеграцію в європейську мережу «релей-центрів»; інноваційні центри, технопарки, вищі навчальні заклади з орієнтацією на U2B взаємодію; система трансферу технологій INDEV мережі регіональних центрів інвестицій та

розвитку, яка сприяє активізації місцевих факторів динамічного інноваційного розвитку.

Для удосконалення нормативно-правового забезпечення управління довгостроковим розвитком національної економіки необхідно в Законі України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» внести поправки, які передбачали б створення організаційних, економічних, методичних передумов участі України в міжнародних програмах, орієнтованих на подолання існуючих глобальних загроз, а також спільну з іншими державами розробку наднаціональних проектів довгострокового розвитку. Ефективним у цьому випадку може бути інструментарій геоцивілізаційного прогнозування з горизонтом понад 10 років, яке на даний час в рамках глобального простору має локальну та світову форми. Для цього в системі діючої методики прогнозно-планової роботи необхідно передбачити розробку геоцивілізаційної матриці розвитку України. Вона є інформаційно-аналітичним узагальненням оцінки і прогнозування шести факторів, які складають генетичне ядро цивілізації: демографічного (чисельність, темпи і динаміка зростання населення, процеси міграції), природно-екологічного (забезпеченість природними ресурсами, рівень забруднення навколишнього середовища, екологічні та техногенні катастрофи), технологічного (технологічний рівень виробництва, рівень інноваційної активності, рівень ноосферизації економіки, рівень конкурентоспроможності національної економіки), економічного (обсяг і динаміка ВВП, рівень економічного розвитку (ВВП на душу населення, структура економіки, ступінь інтегрованості у світову економіку); гуманітарного (рівень розвитку науки, освіти, культури, моральний стан суспільства (кількість зареєстрованих шлюбів та розлучень).

Для своєчасного розпізнання й оцінки кризових явищ, екстраполяції можливих проблеми довгострокового розвитку національної економіки необхідно запровадити в діючу практику роботи органів виконавчої влади

розробку стратегічних матриць розвитку з урахуванням довгострокових (80 років) циклів, які можуть передбачати зони прискорених та уповільнених змін, наявність інерції та маятникових інверсій.

За основу організаційного блоку управління довгостроковим розвитком національної економіки доцільно взяти: 1) спільне бачення траєкторії довгострокового розвитку України різними політичними партіями; 2) єдині підходи до вибору пріоритетів довгострокового розвитку при реалізації прогнозного інструментарію; 3) наявність єдиного координаційного центру в питаннях вибору траєкторій, оцінювання ефективності моделей довгострокового розвитку, реалізації інструментарію управління довгостроковим розвитком національної економіки, проведення футурологічних досліджень та оцінювання ефективності прогнозно-планових розробок.

При виборі базової траєкторії та відповідних стратегій довгострокового розвитку вважаємо за доцільне використовувати матрицю стратегій (див. табл.5.9), яка містить стратегії інноваційного прориву, інерційно-ринкового розвитку, модернізації, інтеграції.

У щорічному посланні Президента України до Верховної Ради зазначено, що стратегічним вибором України має стати стратегія модернізації, яка повинна передбачати підвищення дієвості соціально-економічної політики; зміцнення конкурентоспроможності та підвищення продуктивності праці; модернізація системи соціального захисту [288]. Тоді як світогосподарська практика реалізації подібного типу стратегії передбачає модернізацію та інноватизацію функцій державного управління, розвиток інноваційного підприємництва, розвиток мережевої економіки, соціальний розвиток через удосконалення якості життєдіяльності та розвиток економіки знань.

На нашу думку, оптимальним варіантом для України могла б стати стратегія інноваційного прориву, в основі якої повинна бути покладена ноосферизація економічного розвитку. Адже потенціал для такої стратегії в

України є. Передусім, мова йде про високі значення якісно нових показників динамічного розвитку – освіти, науки. Але для того, щоб зміцнити національний потенціал для такого прориву, державі необхідно через інструментарій фіскальної, грошово-кредитної, інвестиційної, інноваційної політики стимулювати структурні перетворення. Вони мають забезпечити: активізацію інвестування в нанотехнології, розвиток високотехнологічних послуг, розвиток людського потенціалу та створення ємкого ринку знань; активну інтеграцію України з цивілізаційними анклавами в питаннях розвитку інноваційного простору, розбудови інформаційної інфраструктури. Для цього необхідно модернізувати технології управління довгостроковим розвитком.

У функціональному механізмі при реалізації прогностичних функцій доцільно вдосконалювати їхнє методичне та інформаційно-аналітичне забезпечення, використовуючи нейропланування, евристичне моделювання, використання технологій форсайтингу, моделювання макроекономічних ризиків із використанням економетричних моделей; підтримувати використання інноваційних функцій в системі управління довгостроковим розвитком, зокрема, стратегічного контролінгу, стратегічного аудиту; вдосконалювати форми співпраці держави та бізнесу через стратегічне партнерство.

В секторальній складовій доцільно стимулювати розвиток державних корпоративних утворень двох типів, перші займатимуться створенням нанотехнологій та виконуватимуть функції своєрідних банків розвитку через державні кредитні установи, а другі, державні корпоративні структури з контрольним державним пакетом акцій, будуть створені, насамперед, в пріоритетних галузях економіки (літакобудуванні, розвитку атомних кластерів, біоенергетиці тощо) та надаватимуть послуги із довгострокового планування, просування на зарубіжні ринки ноосферизованої продукції, фінансування фундаментальних досліджень. При цьому можливий варіант створення короткотермінових кластерів у тих галузях, які зможуть здійснити технологічний прорив у розвитку.

Таблиця 2.9

Матриця вибору стратегій довгострокового розвитку економіки України¹

Тип стратегії довгострокового розвитку	Тип розвитку	Вибір довгострокових пріоритетів розвитку	Система реалізації обраних пріоритетів	Ресурсне забезпечення	Включення у світову економіку
1	2	3	4	5	6
<i>Інноваційного прориву</i> (вироблення довгострокової стратегії (на 20 років інноваційного прориву))	Постіндустріальний технологічний прорив.	Наукомісткі, високотехнологічні галузі.	Довгострокові (20 років) та середньострокові (5-10 років) прогнози науково-технічного та інноваційного розвитку з постійним коректування під впливом зміни ендегенних та екзогенних факторів. Стратегічні плани в сфері розвитку науки та інновацій. Національні науково-технічні програми. Інноваційні проекти державного значення.	Венчурне фінансування. Бюджетні преференції. Податкові пільги. Банки розвитку. Державні та регіональні інноваційні фонди. Стратегічні технологічні інноваційні альянси.	Інноваційний лідер.
<i>Інерційно-ринкового розвитку</i>	Вживання. Прийняття позицій одного із світових лідерів. Витіснення держави із економіки та скорочення її соціальної функції.	Аграрна або індустріальна периферія. Ресурсоємні, видобувні галузі. Створення сприятливих умов для діяльності іноземного капіталу.	Відмова від стратегічного та індикативного планування. Зниження інфляції. Подальша приватизація державної власності. Зменшення питомої ваги державного бюджету у ВВП. Скорочення державної підтримки інновацій, науки, освіти, культури. Згортання системи соціального трансфертування.	Іноземне інвестування. Скорочення питомої ваги безплатних суспільних послуг.	Підпорядкування національних галузей світовим ТНК.

Продовж. табл. 5.9

1	2	3	4	5	6
<i>Модернізації</i>	Мобілізація та нарощування власного ресурсного потенціалу, що дозволяє зберегти національну ідентичність та забезпечити нову якість економічного зростання.	Інноваційне підприємництво. Розвиток мережевої економіки. Кластеризація економіки. Розвиток людського капіталу.	Середньострокове прогнозування (до 5 років). Законодавче закріплення стратегії національної модернізації. Інноваційні, ноосферизовані програмні розробки. Збільшення державних витрат на освіту, культуру, науку, програми розвитку зайнятості. Пріоритетне фінансування і стимулювання реалізації інноваційних програм. Модернізація та інноватизація функцій державного управління.	Капіталізація державних коштів. Залучення коштів стабілізаційного фонду і валютних резервів НБУ в фінансуванні гарантування і страхування інновацій в неринковому секторі економіки. Бюджетне субсидування і пільгове кредитування державних корпорацій, дослідницьких центрів, які проводять науково-дослідні і дослідно-конструкторські розробки.	Рівноправний учасник світогосподарських процесів.
<i>Інтеграції</i>	Інтеграційно-структурний конвергентний розвиток (інтелектуальний, організаційний, інституційний).	Реалізація моделі концентричних кіл. Багатовекторний розвиток. Регіональне вирівнювання.	Копіювання зарубіжних моделей розвитку. Впровадження власної моделі розвитку. Адаптація до наднаціональних стандартів розвитку.	Міжнародні гранти. Міжнародна технічна допомога. Міжнародні інвестиційні програми та проекти. Кошти міжнародних валютно-фінансових та кредитних утворень. Приватні гранти. Прямі інвестиції.	Отримання додаткових конкурентних переваг за умови дотримання технологіко-економічної сумісності країн, що інтегруються.

¹Примітка: складено автором.

Світова практика нагромадила значний досвід використання потенціалу банків розвитку, які доцільно імплементувати у вітчизняну систему управління довгостроковим розвитком національної економіки. Вони, ліквідуючи «інституційні провали» ринкової економіки, створюють мультиплікативний ефект, здійснюючи довгострокове некомерційне фінансування нанопроєктів за рахунок залучення бюджетних асигнувань, позик, розміщення цінних паперів під гарантію держави на внутрішньому фондовому ринку. Банки розвитку дозволяють обмежувати кредитні ризики, нівелювати вплив фінансових криз через антициклічне фінансування шляхом наданням позик навіть протягом періодів економічного спаду; зміцнювати платформу фондового ринку; залучати комерційні банки для кредитування програм довгострокового розвитку; залучати міжнародні запозичення для фінансування стратегічно важливих суспільно значимих проєктів. Так, в Німеччині, Франції, Великобританії банки розвитку залучають до 80–90% ресурсів шляхом емісії боргових зобов'язань. В окремих країнах («малі дракони») використовується потенціал корпоративних утворень та заощадження домашнього сектору.

Для покращення фінансового забезпечення в ресурсному блоці доктрини необхідно:

- по-перше, раціоналізувати та розширити структуру державних фінансових витрат. Зокрема, при реалізації середньострокового та довгострокового програмування соціально-економічного розвитку необхідно ставити акцент саме на розвитку ноосферизованої економіки, збільшуючи суми бюджетних витрат на науку та освіту. Фінансування науково-дослідних розробок повинно корелювати із кількістю впроваджених у реальний сектор економіки результатів науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт. Для оптимізації розподілу державних коштів необхідно запровадити державну підтримку у фінансуванні тих прикладних розробок, в яких передбачена участь приватних інвесторів, що зацікавлені у подальшому впровадженні результатів науково-прикладних розробок у виробництво;

- по-друге, вдосконалити організаційне забезпечення складання програмно-планових розробок в частині оптимізації процедур розробки, розгляду та прийняття закону про Державну програму економічного і соціального розвитку України на певний рік шляхом поєднання процедур бюджетного планування із довгостроковим, середньостроковим та короткостроковим плануванням соціально-економічного розвитку на рівні держави, адміністративно-територіальних одиниць та розпорядників бюджетних коштів. Для посилення системи державного внутрішнього контролю та відповідальності учасників процесу, необхідно чітко визначити їхні повноваження;

- по-третє, необхідно активізувати потенціал державних позабюджетних науково-дослідних фондів, які могли б надавати кредити та субсидії тим суб'єктам господарювання, які займаються науковими розробками проблем і впровадженням їх результатів у виробництво;

- по-четверте, активізувати використання вітчизняних і зарубіжних кредитних ресурсів для інвестування в економіку. В фінансових ресурсах державного сектору в країнах ЄС лише 25% складають власні кошти, 15% безповоротні дотації бюджету, і майже 57% – довгострокові кредити і фінансові позики, отримані як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках (57%) [170, с.105].

У реалізації прогностичного інструментарію державного управління критеріями вибору довгострокових пріоритетів розвитку України повинні бути:

- технологічний рівень інноваційної продукції, тобто її відповідність галузям п'ятого (фармацевтична, автомобільна, хімічна, інструментальна промисловість) та шостого технологічних укладів (біотехнології, зокрема клітинна біологія, аерокосмічна промисловість, нанотехнологій, нові матеріали, оптоелектроніка, системи штучного інтелекту, мікроелектроніка, фотоніка, мікросистемна механіка; інформаційні супермагістралі, програмне забезпечення і засоби імітації, молекулярна електроніка, системи управління персоналом), що забезпечуватиме конкурентоспроможність даної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках;

- комерційна ефективність, в рамках якої доцільно розглядати бюджетну ефективність (додаткові поступлення до державного та місцевих бюджетів), маркетингову ефективність, тобто здатність інноваційних товарів та послуг задовольняти реальні потреби національної економіки і займати певні ринкові ніші (наприклад, на ринку сировини і матеріалів – відновлювальні джерела енергії, енергозберігаючі технології, наноматеріали; в реальному секторі – інноваційне обладнання, біотехнології, наноелектроніка, фотоніка, інформаційно-комунікаційні супермагістралі, молекулярна електроніка тощо).

- некомерційна ефективність, яка відображає соціальну (використання кадрового потенціалу національної економіки), екологічну значимість інноваційних товарів та послуг, можливість вирішення питань, пов'язаних з національною безпекою, відповідність параметрам сталого розвитку;

- рівень ноосферизації, тобто наявність результатів фундаментальних досліджень, вітчизняних винаходів, обладнання, матеріалів та технологій подвійного призначення.

Для забезпечення національного консенсусу з приводу довгострокових пріоритетів розвитку і координації їх досягнення, доцільно передбачити укладення пакту між партіями, а також підписання публічного соціального контракту на 10–20 рр., що дозволить незалежно від зміни уряду безупинно працювати над реалізацією визначених цілей довгострокового розвитку, кардинально не змінюючи вектори розвитку. Крім цього, цілком слушною є пропозиція другого Міжнародного нобелівського форуму (Дніпропетровський університет економіки та права, 19–22 травня 2010 р.), щодо розробки спільно з Міжнародним інститутом Питирима Сорокіна – Миколи Кондратьєва довгострокової стратегії діалогу та партнерства цивілізацій у галузі науки, культури й етики на основі глобального прогнозу «Соціокультурне майбутнє цивілізацій». Це, в свою чергу, дасть можливість з одного боку, зважити довгострокові пріоритети розвитку України на національному та наднаціональному рівнях, а з другого – розширити дослідження циклічно-генетичних закономірностей функціонування економічних систем та

інновацій у XXI столітті з зосередженням особливої уваги на питаннях подолання наслідків світової фінансової кризи.

Забезпечити координацію реалізації інструментарію державного управління довгостроковим розвитком національної економіки повинна Національна рада з питань управління довгостроковим розвитком України, об'єктивна необхідність створення якої була доведена в другому розділі дисертаційного дослідження. До її складу необхідно включити представників Управління стратегії реформування економіки та стратегічного планування Секретаріату КМУ, Департаменту з економічного аналізу та прогнозування НБУ, Комітету з питань економічної політики Верховної Ради України, Управління стратегії сталого розвитку Ради національної безпеки і оборони України, Департаменту стратегічного планування розвитку економіки Міністерства економіки України, Інституту економіки та прогнозування Національної академії наук України, Національного інституту стратегічних досліджень та представників політичних партій. В положенні про Національну раду необхідно закріпити функції: проектування майбутнього з використанням новітніх технологій та методик, визначення ризиків довгострокового розвитку, підготовку та розгляд прогнозно-планових документів, визначення напрямків довгострокового розвитку й екстраполяції їх наслідків, моделювання соціально-економічного розвитку, оцінювання ефективності програм економічного і соціального розвитку України, оцінювання ефективності реалізації інструментарію управління довгостроковим розвитком.

Для організаційної координації та узгодження реалізації інструментарію управління довгостроковим розвитком національної економіки на макроекономічному, макроструктурному, мезоекономічному, мікроекономічному рівнях та вдосконалення його методичного забезпечення, необхідно використовувати при розробці прогнозних, програмно-планових документів «критичні» значення показників, які детермінують довгостроковий розвиток (сталі параметри розвитку секторів національної економіки, оптимальне

значення яких було обґрунтовано в п. 3.2 дисертаційного дослідження), показники конкурентоспроможності, ноосферизації, інноваційно-інвестиційної активності, макроекономічної безпеки, показники результативності використання прогнозно-планового інструментарію.

Комунікаційне забезпечення доктрини управління довгостроковим розвитком національної економіки повинно базуватися на засадах інноваційного партнерства держави, науки, освіти, бізнесу. Держава у цьому партнерстві має створити належне законодавче забезпечення, подолання негативних деструктивних наслідків соціально-економічного розвитку, якісне надання суспільних послуг, підтримку стратегічних пріоритетів, створення технологічних коридорів, які забезпечуватимуть спадковість стратегічних пріоритетів розвитку національної економіки, стимулювання реалізації «ВП-проектів» у фундаментальній науці, долучатися до реалізації мегапроектів у високотехнологічних секторах економіки. Також повинна передбачити механізм платної націоналізації акцій або часток у статутному фонді тих стратегічних підприємств і банків, які мають стратегічну економічну цінність, але їм загрожує банкрутство (довгострокова неплатоспроможність).

Основними завданнями наукового сектору в системі інноваційного партнерства повинні бути: прогнозування, експертне консультування, фундаментальні та прикладні дослідження. Ефективність науки в контексті генерування нових технологій визначає можливості економічного розвитку провідних країн світу. Як правило, пріоритетами наукових досліджень у розвинутих країнах світу є нанотехнології, біотехнології, захист навколишнього середовища, аерокосмічні дослідження (див. рис. 5.4).

Однією з перспективних форм використання інтелектуального капіталу є інвестування у створення нанотехнологій, під якими варто розуміти: комплекс процесів із впровадження високоточної обробки поверхонь із використанням надточного травлення, нанесення плівок, високоенергетичних електронних, фотонних та іонних пучків; технологічні системи, процеси машин і механізмів, які здатні виконувати надточні операції у масштабі

кількох нанометрів. Різні підходи до становлення та розвитку нанотехнологій застосовуються в мікроелектроніці, аерокосмічній індустрії, хімічній і медичній галузях.

Пріоритети наукових досліджень			
США	Країни ЄС	Японія	Росія
нові матеріали (композити)	дослідження в біології, вивчення основних хвороб на світовому рівні	наука про життя	нові матеріали (композити і кераміка)
інформаційні технології	дослідження в сфері інформаційного суспільства	інформатика та телекомунікації	наноелектроніка і фотоніка, інформаційно-комунікаційні мережі
біотехнології	аеронавтика та космос	захист навколишнього середовища	охорона навколишнього середовища
гнучкі автоматизовані виробництва для обробної промисловості	дослідження, які характеризуються високою невизначеністю та ризиками	нанотехнології і нові матеріали	авіакосмічні технології, транспорт
транспорт	дослідження, які розглядають розвиток		відновлювальні джерела енергії, енергозберігаючі технології
енергетика	Європи як єдиного цілого		біотехнологія і біомедицина
екологічно чисті технології та методи відновлення потерпілих екосистем			нові ресурсозберігаючі та екологічно чисті виробництва
			нові зразки оборонної техніки

Рис. 5.4. Пріоритетні напрямки розвитку науки в розвинутих країнах світу¹

¹Примітка: складено автором.

Понад 50 країн впроваджують спеціальні програми розвитку нанотехнологій, постійно збільшуючи їх фінансування. Основу ринку світових інвестицій становлять США, Японія, Великобританія, Німеччина, Ізраїль, Китай, Канада, Австралія, Росія та ін. У більшості з них частка державних витрат у сфері нанонауки і нанотехнологій перевищує 50% від загального обсягу фінансування пріоритетних напрямів розвитку.

Пріоритетними напрямками розвитку науки в Україні відповідно до Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» визначено: фундаментальні наукові дослідження з найважливіших проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави; інформаційні та комунікаційні технології; енергетику й енергоефективність; раціональне природокористування; науки про життя, нові технології профілактики та лікування найпоширеніших захворювань; нові речовини і матеріали.

Перспективи досліджень у сфері нанотехнологій і створення наноіндустрії в Україні, передусім, залежать від державної підтримки реалізації Національної програми розвитку нанодосліджень і нанотехнологій, на яку надано лише 33 млн. грн., тоді як на аналогічні програми США надали 1 млрд. дол., Росія – 200 млн. дол., країни ЄС – 3,5 млрд. євро [147]. В рамках даної програми передбачено розвиток наноелектроніки; наноінженерії; функціональних і конструкційних матеріалів; нанобіотехнологій і наноматеріалів медичного призначення; колоїдних нанотехнологій; наноматеріалів і нанотехнологій для захисту навколишнього середовища; нанотехнологій для енергетики; нанотехнології спеціального призначення. Реалізація програми забезпечить поступовий вихід країн із економічної кризи та сприятиме її прогресивному розвитку.

Освіта в системі інноваційного партнерства відповідатиме за підвищення кваліфікації, підготовку висококваліфікованих фахівців, науковців, державних службовців. По суті, освіта формуватиме інтелектуальний капітал нації, який сприятиме масштабному прориву в сфері науки і техніки й стане запорукою виходу України із кризи. Цей процес повинен супроводжуватися залученням іноземних та державних інвестицій у процеси формування й розвитку інтелектуального капіталу, його інтеграцією у світовий науковий простір.

Бізнес зможе взяти на себе реалізацію інноваційних проектів і ноосферизованих розробок, виокремлюючи необхідні фінансові ресурси для освоєння стратегічно-перспективних ринкових ніш. Адже в Україні приватним бізнесом на науково-технічні розробки витрачається 0,8% ВВП, тоді, як в розвинутих країнах світу (США, Японія) – до 2,5% ВВП [137].

Основним стимулом інноваційної активності бізнесу в контексті стимулювання розробки і впровадження новітніх технологій, заснованих на використанні саме вітчизняного науково-технічного потенціалу, повинна стати сприятлива фіскальна, кредитна, інвестиційна політика держави (податкові пільги (інвестиційні податкові кредити) для підприємств, які інвестують власні кошти для проведення наукових досліджень; диференційована шкала оподаткування підприємств, які впроваджують новітні технології, виготовляють інноваційну продукцію; пільгова система банківських кредитів).

В основі економічного блоку доктрини управління довгостроковим розвитком економіки України доцільно поставити прогностичні економетричні моделі: 1) витратної структури ВВП (див. табл. 5.10, дод. Ф, рис. Ф.1, Ф.2); 2) впливу показників інноваційного, ноосферизованого розвитку на динаміку ВВП в наступні 10 років.

Запропонований довгостроковий прогноз витратної структури ВВП на період до 2020 р. показав, що споживчі витрати у ВВП зростуть майже на 10% і становитимуть 77% ВВП, витрати некомерційних установ та організацій скоротяться наполовину, що є небезпечною ознакою згорання послуг сфери обслуговування населення, валове нагромадження скоротиться на 3% (становитиме 18% ВВП), витрати державного сектору зростуть на 4% (становитиме 23% ВВП), а зовнішній вклад скоротиться на 12%. Небезпечним буде скорочення і витрат на нематеріальні активи практично вдвічі, що актуалізує необхідність стимулювання державою комерціалізації інновацій. Такі прогностичні розрахунки практично відтворюють прогностичні розрахунки в стратегії «Україна–2020» (див. додаток Ф, табл.Ф.2). При цьому прогностичні

моделі складових витратної структури ВВП будуть враховувати вплив цінових та нецінових складових на динаміку їх зміни. Зокрема, прогнозна модель валового нагромадження (y) від процентної ставки (x) матиме вигляд:

$$y = \frac{1}{4,895 \cdot 10^{-3} + 2,22 \cdot 10^{-5} \ln(x)}, R = 0,9666. \quad (5.5)$$

У цій моделі збільшення відсоткової ставки на 1% призводитиме до спаду обсягів валового нагромадження на 0,005%.

Економіко-математична модель залежності обсягів експорту (імпорту) (y) від курсу євро (x) матиме вигляд для експорту:

$$y = 1,109 \cdot 10^5 + 4,903 \cdot 10^4 x, R = 0,9531. \quad (5.6)$$

При цьому збільшення курсу євро на одиницю призводитиме до зростання обсягів експорту на 4,9030 одиниць.

Імпорт буде менш чутливим до зміни курсу євро, оскільки економіко-математичні моделі, представлені логарифмічною та степеневою залежністю, мають низьку степінь (0,5):

$$y = -6,040 \cdot 10^5 + 4,453 \cdot 10^5 \ln(x), R = 0,9324; \quad (5.7)$$

$$y = -6,033 \cdot 10^5 + 3,228 \cdot 10^5 \sqrt{x}, R = 0,9344. \quad (5.8)$$

Таблиця 5.10

Прогнозування динаміки показників, що характеризують витратну структуру ВВП України на період до 2020 р. за реалістичним варіантом¹

Показник	Вид залежності та статистичні оцінки, t -часовий інтервал, рік	Прогнозні значення, в % до ВВП	
		3	4
Кінцеві споживчі витрати домашніх господарств. Щорічне середнє збільшення становить 1,143 %.	$y = 49,94 + 1,143t, R = 0,7714$	2010 р. 2011 р. 2012 р. 2013 р. 2014 р. 2015 р. 2016 р. 2017 р. 2018 р. 2019 р.	65,67 67,1 68,53 69,96 71,39 72,82 74,25 75,69 77,12 78,55

Продовж. табл. 5.10

1	2	3	4
Кінцеві споживчі витрати некомерційних установ та організацій. Щорічне зменшення становить 0,2%.	$y = 2,607 - 0,1903t, R = 0,9568$	2010 р. 2011 р. 2012 р. 2013 р. 2014 р. 2015 р. 2016 р. 2017 р. 2018 р. 2019 р.	0,5133 0,323 0,1327 -0,0576 -0,2479 -0,4382 -0,6285 -0,8188 -1,009 -1,199
	$y = e^{1,063 - 0,1253t}, R = 0,9432$	2010 р. 2011 р. 2012 р. 2013 р. 2014 р. 2015 р. 2016 р. 2017 р. 2018 р. 2019 р.	0,7295 0,6435 0,5677 0,5008 0,4418 0,3898 0,3439 0,3034 0,2676 0,2361
Кінцеві споживчі витрати сектору загального державного управління. Сповільнена тенденція до щорічного зростання.	$y = \frac{t}{-0,4257 \cdot 10^{-3} + 0,059514t - 0,7536 \cdot 10^{-3}t^2}, R = 0,9798$	2010 р. 2011 р. 2012 р. 2013 р. 2014 р. 2015 р. 2016 р. 2017 р. 2018 р. 2019 р.	19,537 19,827 20,127 20,436 20,755 21,084 21,423 21,774 22,137 22,512
Валове нагромадження основного капіталу.	$y = \frac{t}{0,11287 \cdot 10^{-2} + 0,03670t + 0,10678 \cdot 10^{-2}t^2}, R = 0,9434$	2010 р. 2011 р. 2012 р. 2013 р. 2014 р. 2015 р. 2016 р. 2017 р. 2018 р. 2019 р.	20,597 20,158 19,736 19,331 18,942 18,568 18,208 17,862 17,529 17,208
Зміна матеріальних оборотних коштів. Щорічне середнє зменшення становить 0,3%.	$y = 21,234 - 0,36941t, R = 0,7663$	2010 р. 2011 р. 2012 р. 2013 р. 2014 р. 2015 р. 2016 р. 2017 р. 2018 р. 2019 р.	-5,7324 -6,1018 -6,4712 -6,8406 -7,21 -7,5794 -7,9488 -8,3182 -8,6877 -9,0571

Продовж. табл. 5.10

1	2	3	4
Зміна матеріальних оборотних коштів. Щорічне середнє зменшення становить 0,3%.	$y = 0,1864 \cdot 10^{-3} + 0,33965t - 0,58586 \cdot 10^{-2}t^2$, $R = 0,8144$	2010 р. 2011 р. 2012 р. 2013 р. 2014 р. 2015 р. 2016 р. 2017 р. 2018 р. 2019 р.	-6,4261 -6,9476 -7,4809 -8,0259 -8,5826 -9,1511 -9,7312 -10,323 -10,927 -11,542
Зовнішній вклад. Щорічне середнє зменшення становить 1,3%.	$y = 7,48 - 1,3255t$, $R = 0,7925$	2010 р. 2011 р. 2012 р. 2013 р. 2014 р. 2015 р. 2016 р. 2017 р. 2018 р. 2019 р.	-7,1 -8,4255 -9,7509 -11,076 -12,409 -13,727 -15,053 -16,378 -17,704 -19,029

¹ Примітка: побудовано автором на основі прогнозних розрахунків додатку Ф.

Залежність споживчих витрат (y) від доходів (x_1) і зміни індексу споживчих цін (x_2) матиме вигляд зростаючої мультиплікативної функції:

$$y = e^{7,179} \cdot x_1^{0,9531} \cdot x_2^{0,4184}, R = 0,9768. \quad (5.9)$$

Оскільки споживчі витрати становлять найбільшу питому вагу у ВВП України, доцільно для їх прогнозування використати прогнозну матрицю (див. табл. 5.11). Згідно з матрицею, наприклад, зростання (скорочення) доходів на 5% може призвести до зростання (скорочення) споживчих витрат на 1,04%.

Для характеристики впливу інноваційної, ноосферизованої активності на ВВП України, доцільно використати систему економетричних рівнянь (5.9-5.37), що моделюють вплив (через коефіцієнти кореляційно-регресивної залежності, R) окремих індикаторів (x) (реалізованої інноваційної продукції, патентної активності економіки, витрат на прикладні наукові та науково-технічні розробки, державних витрат на підтримку наукових досліджень, венчурного фінансування, розвитку ринку інформаційних та освітніх послуг, мережевої економіки) на темпи зростання ВВП (y).

Матриця прогнозування споживчих витрат під впливом зміни рівня цін та доходів¹

	% зростання доходів населення										
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
0	1,0000	1,0095	1,0191	1,0286	1,0381	1,0476	1,0571	1,0666	1,0761	1,0856	1,0951
1	1,0042	1,0137	1,0233	1,0329	1,0424	1,0520	1,0615	1,0711	1,0806	1,0901	1,0997
2	1,0083	1,0179	1,0275	1,0371	1,0467	1,0563	1,0659	1,0755	1,0851	1,0946	1,1042
3	1,0124	1,0221	1,0317	1,0414	1,0510	1,0606	1,0703	1,0799	1,0895	1,0991	1,1087
4	1,0165	1,0262	1,0359	1,0456	1,0553	1,0649	1,0746	1,0843	1,0939	1,1036	1,1132
5	1,0206	1,0303	1,0401	1,0498	1,0595	1,0692	1,0789	1,0886	1,0983	1,1080	1,1177
6	1,0247	1,0344	1,0442	1,0540	1,0637	1,0735	1,0832	1,0929	1,1027	1,1124	1,1221
7	1,0287	1,0385	1,0483	1,0581	1,0679	1,0777	1,0875	1,0972	1,1070	1,1168	1,1265
8	1,0327	1,0426	1,0524	1,0622	1,0721	1,0819	1,0917	1,1015	1,1113	1,1211	1,1309
9	1,0367	1,0466	1,0565	1,0663	1,0762	1,0861	1,0959	1,1058	1,1156	1,1255	1,1353
10	1,0407	1,0506	1,0605	1,0704	1,0803	1,0902	1,1001	1,1100	1,1199	1,1298	1,1396

¹Примітка : розраховано автором на основі формули 5.8 та додатку У.

Блок 1. Залежність темпів зростання ВВП від інноваційної активності країни:

1.1. Питомої ваги реалізованої інноваційної продукції:

$$y = \frac{x}{4,787 \cdot 10^{-7} + 0,01066x - 0,0001909x^2}, R = 0,8879. \quad (5.10)$$

1.2. Кількості зареєстрованих патентів і винаходів:

$$y = 0,0001729 + 0,03368x - 2,187 \cdot 10^{-6}x^2, R = 0,9449, \quad (5.11)$$

$$y = \frac{x}{4,768 \cdot 10^{-6} + 0,009946x - 7,406 \cdot 10^{-8}x^2}, R = 0,9997. \quad (5.12)$$

1.3. Кількості патентів і винаходів в Україні на 1 млн. населення:

$$y = \frac{x}{8,096 \cdot 10^{-7} + 0,01008x - 0,004241x^2}, R = 0,9963. \quad (5.13)$$

1.4. Державного замовлення (млн. грн.) на найважливіші новітні технології за пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки та технічне забезпечення науки:

$$y = \frac{x}{3,089 \cdot 10^{-5} + 0,008948x + 1,28 \cdot 10^{-6}x^2}, R = 0,9978. \quad (5.14)$$

1.5. Витрат на прикладні наукові та науково-технічні розробки з пріоритетних напрямів (в млн. грн.):

$$y = \frac{x}{1,9539 \cdot 10^{-6} + 0,000912x - 5,607 \cdot 10^{-7} x^2}, R = 0,9965. \quad (5.15)$$

1.6. Державних витрат на наукові дослідження та розробки (в розрізі питомої ваги в державному бюджеті, в %):

$$y = \frac{x}{-0,000285 + 0,01276x - 0,00014314x^2}, R = 0,9962. \quad (5.16)$$

1.7. Венчурного фінансування, в млн. грн.:

$$y = 362,5 + 0,007986x, R = 0,9600. \quad (5.17)$$

1.8. Співвідношення між бюджетним фінансуванням прикладних наукових та науково-технічних розробок за державними цільовими програмами до бюджетного фінансування всіх цільових програм в %:

$$y = \frac{x}{0,00019 + 0,003178x - 0,0002879x^2}, R = 0,7956. \quad (5.18)$$

Блок 2. Залежність темпів зростання ВВП від якості розвитку людського капіталу:

2.1. Видатків на освіту, в млрд. грн.:

$$y = 106,5 + 12,88x, R = 0,9643, \quad (5.19)$$

$$y = e^{5,233 + 0,02676x}, R = 0,9305. \quad (5.20)$$

2.2. Витрат на вищу освіту за рахунок коштів державного бюджету в млрд. грн.:

$$y = 129,1 + 13,49x, R = 0,9881, \quad (5.21)$$

$$y = e^{5,247 + 0,028916x}, R = 0,9833. \quad (5.22)$$

2.3. Державного замовлення на підготовку магістрів, тис. осіб:

$$y = e^{4,4896 + 0,0690436x}, R = 0,8983. \quad (5.23)$$

2.4. Кількості науковців:

$$y = 3600,1 - 0,030196x, R = 0,8743, \quad (5.24)$$

$$y = e^{13,13 - 6,910^{-5}x}, R = 0,9280. \quad (5.25)$$

2.5. Місткості ринку знання:

2.5.1. Кількості випускників вузів I-II рівнів акредитації, тис. осіб:

$$y = 2490 - 14,41x, R = 0,9013; \quad (5.26)$$

$$y = 0,003971 + 24,08x - 0,1457x^2, R = 0,9018. \quad (5.27)$$

2.5.2. Кількості випускників вузів III-IV рівнів акредитації, тис. осіб:

$$y = -782,6 + 3,191x, R = 0,9091; \quad (5.28)$$

$$y = 0,003618 - 0,9877x + 0,005339x^2, R = 0,9359. \quad (5.29)$$

2.5.3. Кількість аспірантів:

$$y = -1480 + 0,06727x, R = 0,95198; \quad (5.30)$$

$$y = e^{1,63+0,00015x}, R = 0,9857. \quad (5.31)$$

2.5.4. Кількість докторантів:

$$y = -2106 + 1,991x, R = 0,9681; \quad (5.32)$$

$$y = e^{0,3006+0,004388x}, R = 0,99089. \quad (5.33)$$

2.5.5. Іноземних студентів, які навчаються у національних закладах освіти

$$y = -434,6 + 0,02958x, R = 0,9678; \quad (5.34)$$

$$y = e^{3,972+6,558 \cdot 10^{-5}x}, R = 0,9965. \quad (5.35)$$

Блок 3. Залежність темпів зростання ВВП від розвитку мережевої економіки:

3.1. Кількості активних користувачів мережею Інтернет в Україні, млрд. чол.:

$$y = 107,7 + 88,65x, R = 0,9797, \quad (5.36)$$

$$y = e^{5,185+0,1939x}, R = 0,9951. \quad (5.37)$$

Аналіз запропонованих прогнозних функціональних моделей показує, що найбільший вплив на приріст ВВП матимуть державні замовлення на створення новітніх технології за пріоритетними напрямками розвитку науки і

техніки та технічне забезпечення науки. Тому в посткризовий період розвитку України в організаційно-економічному механізмі управління необхідно:

- забезпечити перехід від підтримки галузей до підтримки конкретних технологій та нових виробництв на засадах державно-приватного партнерства, активізації фінансових важелів державного управління (грантів; умовних позик, котрі повертаються лише в тому випадку, коли інновація успішно реалізована; страхування ризиків у вигляді державних контргарантій, які забезпечують суб'єктам господарювання, у випадку отримання збитків, часткову компенсацію, і навпаки, у випадку комерційного успіху, це зобов'язання суб'єктів економіки повернути державному інституту, який видав контргарантії, суму прийнятого ризику);

- використовувати змішані системи фінансування (кластерних, державно-корпоративних, мезокорпоративних систем підтримки) технологічно-важливих для країни інноваційних, ноосферизованих розробок, стратегічно важливих для національної безпеки технологій (альтернативної енергетики, ядерної енергетики, розвідки нових родовищ та видобування корисних копалин), прикладних інновацій;

- практикувати систему дольової участі державних і квазідержавних інститутів у венчурних фондах, при цьому така участь повинна бути достатньою для залучення приватних інвесторів. Наприклад, в Австрії держава фінансує 2/3 капіталу венчурних фондів, але в розподілі прибутку повертає собі лише 10%, тоді як 90% розподіляється між приватними інвесторами, які виділили кошти для створення венчурних фондів [194]. Для стимулювання залучення капіталу у венчурні фонди, держава має стимулювати розвиток інфраструктури ринку інновацій шляхом створення платформ на фондових біржах, на яких продаватимуться акції високотехнологічних компаній та венчурних фондів; мережі центрів випереджуючого розвитку, які в світовому господарстві функціонують переважно за рахунок грантів і передбачають здійснення дослідно-конструкторських розробок з залученням вітчизняних і зарубіжних науковців, експертів.

В умовах кризи розвинуті країни особливу роль приділяють вдосконаленню використання економічних методів управління. Зокрема, у Канаді надаються державні гарантії щодо кредитування та безпосереднє державне фінансування науково-дослідних робіт. У Японії здійснюється бюджетне субсидування і пільгове кредитування державних корпорацій, дослідницьких центрів, які проводять науково-дослідні і дослідно-конструкторські розробки спільно з приватними компаніями. У Німеччині надається фінансова підтримка розвитку довгострокових і ризикових досліджень у ключових сферах науково-технічної і виробничо-господарської діяльності. У якості непрямих методів регулювання інноваційної діяльності використовують податкові пільги: в Японії встановлено інвестиційну податкову знижку для електронної техніки й устаткування – 5,3%, у Великобританії для першого року експлуатації нової техніки, технології, матеріалів – у розмірі 50%, у США податкову знижку використовують за збільшення обсягу нової науково-дослідної продукції, у Канаді величину пільги збільшують до 30% за умови комерціалізації нововведень в слаборозвинутих районах [10, с. 272]. Тимчасове звільнення від сплати податку на прибуток або часткове його зниження використовують у Франції для новостворених дрібних та середніх фірм. У перші 5 років їхньої діяльності ставка податку на прибуток зменшується на 50%. У Великобританії для новостворених інноваційних компаній податок на прибуток знижується з 20% до 1%. Прискорену амортизацію устаткування розвинені країни застосовують як стимул для оновлення виробничих фондів. Зокрема, у США для задіяного у НДДКР устаткування зі строком експлуатації 4–10 років термін амортизації становить 5 років. В Японії систему прискореної амортизації введено для компаній, які застосовують енергозберігаюче устаткування, або таке, що сприяє ефективному використанню ресурсів і не шкодить довкіллю.

В середньостроковій перспективі держава повинна зосередити увагу на реалізації інструментарію структурного регулювання економіки України, яке в кінцевому результаті повинно забезпечити формування нової якості економічного зростання (див. рис. 5.5).

Рис. 5.5. Напрями вдосконалення використання економічних важелів державного управління в контексті активізації структурних зрушень та забезпечення нової якості економічного зростання¹

¹Примітка: складено автором.

Детермінантами такого зростання повинні стати: вигідне позиціонування на нових європейських та східних ринках; забезпечення подальшого відновлення ємності внутрішнього ринку для поширення інновацій; адаптація до нових факторних обмежень через використання екологічних нанотехнологій; відновлення стану відносної валютно-грошової та фінансової стабільності в контексті якісного впливу на економічну та соціальну динаміку; забезпечення реалізації конкурентних переваг України у сфері розвитку геоekonomіки, наноеkonomіки; забезпечення випереджаючого розвитку людського капіталу; збільшення соціального ефекту від економічного зростання.

Для оцінки ефективності структурних корекцій в управлінні довгостроковим розвитком України необхідно на рівні стратегічного контролінгового інструментарію відстежувати результативність управління в розрізі запропонованих в п. 5.1 дисертації індикаторів.

Використання монетарних, фіскальних, структурних стимуляторів в економічному механізмі, безперечно, гармонізуватиме систему державного управління довгостроковим розвитком національної економіки, забезпечить позитивну динаміку і покращення конкурентного статусу у світогосподарській архітектоніці.

Висновки до розділу 5

Проведене дослідження напрямів вдосконалення реалізації організаційно-економічного механізму державного управління дало змогу зробити такі висновки та пропозиції:

1. Інноватизація функціональної підсистеми державного управління довгостроковим розвитком є об'єктивною необхідністю і повинна передбачати запровадження в економічному механізмі управління довгостроковим розвитком стратегічного контролінгу, що дозволить

узгоджувати прогностичні параметри розвитку національної економіки, обґрунтувати макроекономічну ефективність розробки та реалізації державних програм. Квінтесенцією використання стратегічного контролінгу повинна стати оцінка синергетичного ефекту від реалізації економічних важелів управління довгостроковим розвитком національної економіки. Методичне забезпечення такої оцінки базується на визначенні інтегральних показників економічної, соціальної, інституційної ефективності та індексів ефективності державного управління довгостроковим розвитком національної економіки (індексів підтримки державою проектів ноосферизованого розвитку, підтримки інноваційної активності та стимулювання державою структурних зрушень). Проведена інтегральна оцінка ефективності управління довгостроковим розвитком економічної системи показала, що найбільша питома вага в інтегральному індексі ефективності державного управління визначається індексом державної підтримки ноосферизованого розвитку та проектів сталого розвитку. З метою врахування цих індексів у прогнозуванні ВВП доцільно в діючому алгоритмі прогнозування ВВП за індексним методом, крім індексу фізичного обсягу, дефлятора ВВП, передбачити використання індексу стимулювання державою структурних зрушень, які формують нову якість економічного зростання.

2. Для підвищення результативності управління необхідно вдосконалити використання аудиту ефективності в розрізі його перспективної (стратегічної) та ретроспективної форм. Стратегічний аудит сприятиме створенню ефективної системи прогнозування та планування шляхом обґрунтування правильності вибору цільових пріоритетів при розробці державних програм, дотримання параметрів цілісності національної економіки в контексті забезпечення національної безпеки та сталого розвитку.

Доцільно при проведенні аудиту ефективності Державної програми економічного і соціального розвитку України використовувати відповідні рубрикатори: встановлення відповідності завдань Державної програми економічного і соціального розвитку України обраним пріоритетам та

векторам довгострокового розвитку; відстеження результативності використання балансового, нормативного, програмно-цільового методів планування; оцінювання інформаційно-аналітичного обґрунтування планових показників з позицій дотримання запропонованих параметрів сталого розвитку для інституційних секторів економіки; порівняння прогнозно-планових розрахунків з системою бюджетування.

3. Для врахування фактора невизначеності при реалізації прогнозного інструментарію, розроблено модель прогнозування ризиків розвитку секторів економічної системи. Перевагою її використання можливість відстеження впливу основних ризиків на інтегральні результати функціонування економіки в довгостроковому періоді в розрізі реалістичного, інерційного та інноваційного типів розвитку, дає змогу використати цю модель як методологічну основу для розробки середньо- та довгострокових державних та регіональних програм, стратегій розвитку економіки України. Розроблена багатофакторна модель прогнозування макроекономічних ризиків показала, що найбільший вплив на динаміку ВВП матимуть показники, які відображають фінансову та зовнішньоекономічну безпеку країни, а також інституційна спроможність влади проводити податкову реформу й покращувати якість роботи державних інституцій.

4. Для удосконалення організаційних засобів управління довгостроковим розвитком національної економіки, розроблено доктрину управління довгостроковим розвитком національної економіки, яка містить сукупність базових настанов, принципів, поглядів, що концептуалізують формування стратегії довгострокового розвитку та консолідуватимуть зусилля усіх секторів суспільства у забезпеченні стратегічних пріоритетів.

Методологічною основою доктрини державного управління довгостроковим розвитком повинна бути запропонована матриця вибору стратегій довгострокового розвитку, а також запропонована система прогнозних моделей, побудованих у вигляді економетричних рівнянь, що моделюють вплив інноваційних, ноосферизованих складових конкурентного

розвитку на темпи зростання ВВП. Аналіз запропонованих прогнозних функціональних моделей показав, що найбільший вплив на приріст ВВП матимуть державні замовлення на створення новітніх технології за пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки та економічна підтримка розвитку науки.

Запропоновано в основі реалізації доктрини поставити стратегію модернізації національної економіки, в якій акцент повинен ставитися на державній фінансовій підтримці інноваційних, ноосферизованих програмних розробок, модернізації та інноватизації функцій державного управління та економічних механізмів їх реалізації, що в кінцевому результаті забезпечить формування нової спроможності національної економіки до сталого розвитку та економічного зростання. Тому в посткризовий період розвитку України в організаційно-економічному механізмі управління необхідно: активізувати фінансові важелі (гранти; умовні позики, державні контргарантії, змішані системи фінансування (створення кластерних, державно-корпоративних, мезокорпоративних систем підтримки) технологічно важливих для країни інноваційних, ноосферизованих розробок, стратегічно важливих для національної безпеки технологій (альтернативної енергетики, ядерної енергетики, розвідки нових родовищ та видобування корисних копалин); практикувати систему дольової участі державних і квазідержавних інститутів у венчурних фондах, при цьому така участь повинна бути достатньою для залучення приватних інвесторів.

Результати дослідження, проведені в цьому розділі, знайшли своє відображення в роботах автора [112, 113, 114, 116 122, 150 151, 153–159].

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено вирішення важливої наукової проблеми – поглиблення теоретико-методологічних засад, модернізації інституційних, функціональних, процесуальних аспектів організаційно-економічного механізму державного управління довгостроковим розвитком національної економіки, що дали змогу сформулювати такі висновки і пропозиції.

1. В контексті вдосконалення теоретичних засад дослідження розвитку національної економіки обґрунтовано об'єктивну необхідність управління нею, здійснено типізацію розвитку (за типом, критерієм технологічного способу виробництва, використанням факторів розвитку, часовим критерієм, цілями, чинниками розвитку, організаційними формами); обґрунтовано необхідність розширення часового горизонту в дослідженні розвитку національної економіки, як такого, що дає змогу відстежувати якісні зміни під впливом атракторів довгострокового розвитку.

2. На основі проведеної типізації моделей розвитку національних економік обґрунтовано доцільність вибору для України багатовекторної моделі розвитку, в якій проводитимуться структурні зміни в контексті забезпечення сталого розвитку, розбудови ноосферизованої, інноваційної, конкурентної економічної системи з переважно ендогенним економічним зростанням, з активізацією інституційних, структурних факторів розвитку.

3. Визначено роль державного управління довгостроковим розвитком національної економіки в загальній системі державного управління, яке має проектувати вектор соціально-економічних трансформацій таким чином, щоб забезпечувати збалансованість національної економіки в короткостроковому періоді, стимулювати ендогенні чинники розвитку шляхом ініціювання структурних зрушень, спрямованих на формування нової спроможності до економічного зростання в середньостроковому періоді й підтримку цілісності в довгостроковому періоді в межах певного організаційно-економічного механізму. На цій основі обґрунтовано специфічні аналітичні, прогностичні, координаційні, регулюючі й контрольні функції державного управління

довгостроковим розвитком. Водночас наголошено, що концептуальною основою державного управління мають бути як напрацювання традиційних економічних шкіл, так і сучасних – неокласичної, гуманістичної, інституційної теорій, теорій структурних змін, антикризового управління, глобалістики, суспільного вибору.

4. Для побудови алгоритму дослідження обґрунтовано архітектуру концептуальних підходів (системного, еволюційного, компаративного, позитивістського, екуменічного), базових принципів, методів, що мають специфічне цільове призначення і відображають парадигму використання організаційно-економічного механізму державного управління економікою. Наголошено, що організаційна складова організаційно-економічного механізму має забезпечити впорядкування, ресурсний супровід, взаємну координацію в процесі реалізації завдань і функцій управління довгостроковим розвитком національної економіки в межах обраної моделі розвитку. Економічна складова повинна об'єднати методи, технології впливу держави на суб'єктів ринкової економіки з метою створення сприятливих умов їхнього ефективного функціонування й досягнення поставлених цілей.

5. З метою створення ефективної системи інституційного забезпечення управління довгостроковим розвитком України вперше визначені й розмежовані завдання і функції управління довгостроковим розвитком економіки, що дасть змогу взаємоузгодити інструменти державного управління економікою на різних рівнях, розроблені пропозиції, щодо вдосконалення чинного правового поля в частині посилення квазіринкового впливу, стратегічного партнерства влади та бізнесу, геоекономічного прогнозування в досягненні компромісних пріоритетів.

6. Для створення системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління довгостроковим розвитком національної економіки обґрунтовано методологічні та методичні підходи до побудови й визначення системи якісних і кількісних індикаторів державного управління, які включають індикатори досягнутого розвитку, індикатори зростання, індикатори

циклічних коливань, індикатори ефективності державного управління довгостроковим розвитком, які об'єднують індикатори економічної, соціальної, інституційної ефективності. Ця система дасть змогу: прослідкувати тенденції і закономірності макроекономічного розвитку, можливості збалансування макроекономічних пропорцій в короткостроковому періоді; визначити передумови для довгострокового розвитку національної економіки та реалізацію її інтеграційного потенціалу як відкритої економічної системи; оцінити результуючі показники ефективності використання інституційно-управлінських факторів у контексті забезпечення векторності розвитку національної економіки.

7. Доведено за допомогою економетричних моделей, які характеризують хвильову динаміку розвитку України, що, незважаючи на певну стабілізацію макроекономічних показників та відновлення позитивної динаміки економічного зростання з 2010 року, подальший розвиток України вимагає від держави продуманої політики стимулювання структурних зрушень, підтримки інноваційної і ноосферизованої складової конкурентного розвитку.

8. В контексті оцінювання індикаторів цілісності функціонування національної економіки запропоновано розширити діючу систему моніторингу показників макроекономічної безпеки й передбачити використання параметрів сталого розвитку інституційних секторів, які базуються на концептуальних положеннях макроекономіки та висновках міжнародних інституцій (насамперед ЄС, ООН), і мають стати індикаторами взаємоузгодження реалізації інструментарію організаційно-економічного механізму управління на всіх рівнях.

9. Для підвищення адаптивності використання організаційно-економічного механізму управління: 1) визначені критерії адаптивності: здатність обраної організаційної форми розвитку задовольняти зростаючі потреби суспільства, відповідність цілей і цілереалізуючих систем, консолідація суспільства навколо компромісних векторів розвитку, наявність правового забезпечення, зорієнтованого на макроекономічні наслідки та

національні інтереси, підтримка параметрів цілісності розвитку, забезпечення збалансування національної економіки в короткостроковому періоді, стимулювання структурних зрушень, які формують довгострокову конкурентну перевагу національної економіки; спроможність адаптації і гармонізації національних норм та стандартів у галузі державного управління до світових; 2) обґрунтовано напрямки поліпшення економіко-аналітичного обґрунтування інструментарію прогнозування в контексті дотримання визначених стратегічних векторів, структурування загроз та передбачення форм їхньої можливої нейтралізації, вдосконалення механізму оцінювання результативності й фінансування державних цільових програм; 3) запропоновано за допомогою багатофакторної виробничої функції вдосконалити діючі підходи до прогнозування ВВП, яка враховує вплив інтенсивних факторів та результативності державного управління економікою; 4) на основі моделі міжсекторальної взаємодії обґрунтовано потенціал для збільшення величини національного доходу, обсягу необхідних інвестиційних ресурсів для забезпечення збалансованого розвитку України.

10. Для вдосконалення системи державного контролю за ефективністю реалізації інструментарію управління довгостроковим розвитком національної економіки запропоновано використовувати методику, за основу якої взято визначення результативності основних функціональних зрізів державного управління довгостроковим розвитком України. Перевагами такої методики є оцінювання спроможності прогнозних моделей, відстеження використання інноваційних технологій в системі стратегічного аналізу, прогнозування та планування, що вдосконалюватиме функціональний механізм управління.

11. З метою поліпшення використання важелів організаційно-економічного механізму управління запропоновано: 1) через систему стратегічного контролінгу, як сучасного засобу інформаційно-аналітичного забезпечення, проводити моніторинг результативності управління за допомогою індексів державної підтримки ноосферизованого, інноваційного розвитку, стимулювання структурних зрушень, забезпечення

конкурентоспроможності зростання, нарощування кадрового потенціалу; 2) активізувати перспективну і ретроспективну форми аудиту ефективності, що сприятиме створенню ефективної системи прогнозування та планування шляхом обґрунтування правильності вибору цільових пріоритетів при розробленні державних програм, дотримання параметрів цілісності національної економіки в контексті забезпечення національної безпеки і сталого розвитку.

12. Для нівелювання фактора невизначеності при реалізації прогнозного інструментарію доцільно використовувати модель прогнозування ризиків, пов'язаних із функціонуванням інституційних секторів у середньостроковому й довгостроковому періодах у розрізі реалістичного, інерційного та інноваційного типів розвитку. Розроблена багатофакторна модель показала, що найбільший вплив на динаміку ВВП матимуть показники, що відображають фінансову й зовнішньоекономічну безпеку країни, а також інституційну спроможність влади проводити податкову реформу та поліпшувати якість роботи державних інституцій.

13. З метою вдосконалення організаційних засобів управління довгостроковим розвитком національної економіки доцільно: 1) в Законі України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» передбачити розроблення прогнозів розвитку національної економіки та її інституційних секторів на довгостроковий період (10 років і більше); регламентувати процедуру участі України в наднаціональній системі прогнозування, структуру програм і показників досягнення встановлених пріоритетів; 2) прийняти розроблену доктрину управління довгостроковим розвитком національної економіки, яка дасть змогу консолідувати зусилля всіх секторів у забезпеченні збалансованого розвитку в процесі реалізації стратегії модернізації, опираючись на прогнозні економетричні моделі інноваційних, ноосферизованих складових конкурентного розвитку, співпрацю інституційних секторів на засадах державного партнерства; активізувати використання інструментарію

структурного регулювання в питаннях формування нової якості економічного зростання; 3) вдосконалити методику прогнозування в умовах ризиків за допомогою технології раннього запобігання кризам у рамках забезпечення безпеки розвитку; сценарних варіантів запобігання кризовим явищам, напрацьованих наднаціональними інститутами; використання множинних моделей невизначеності у рамках мінімаксного підходу; визначення можливостей розвитку національної економіки, адекватних широкому спектру майбутніх потенційних загроз; розроблення стратегічних матриць розвитку, використання адаптивних стратегій; 4) використовувати матричний підхід до прогнозування показників витратної структури ВВП для одночасного врахування впливу цінових і нецінових факторів; 5) в діючому алгоритмі прогнозування ВВП за індексним методом доцільно індекс фізичного обсягу розраховувати з врахуванням індексу стимулювання державою структурних зрушень, які формують нову якість економічного зростання.

Використання обґрунтованих у дисертації пропозицій сприятиме підвищенню результативності й ефективності інструментарію і технологій державного управління розвитком національної економіки, підвищить її резистентність до деструктивних впливів, сприятиме поліпшенню її конкурентних позицій у світовому господарстві.

Додаток А
Показники рівня розвитку розвинутих країн світу

Таблиця А.1

Валовий внутрішній продукт на душу населення¹
(дані на особу отримані діленням ВВП (за офіційним обмінним курсом) на кількість населення країни)

Країни	Рейтинг за даними МВФ	Оцінка ВВП МВФ на 1.01.2009 р.	Рейтинг за даними Світового банку	Оцінка Світового банку 1.01.2009 р	Рейтинг за даними Центрального розвідувального управління США (ЦРУ)	Оцінка ЦРУ 2009 року
1	2	3	4	5	6	7
Афганістан	168	323	—	—	174	277
Албанія	96	3354	87	3323	102	2950
Алжир	87	3825	75	3996	89	3945
Ангола	88	3757	84	3440	79	5003
Антигуа і Барбуда	45	13092	36	12071	47	13054
Аргентина	66	6606	56	6641	68	6492
Вірменія	108	2297	90	3058	105	2683
Австралія	15	43312	17	39098	16	43798
Австрія	13	45181	11	45343	14	45599
Азербайджан	91	3663	83	3646	92	3857
Бахрейн	29	25731	—	—	29	27746
Бангладеш	157	455	151	427	160	481
Барбадос	44	13605	—	—	46	13309
Білорусь	78	4641	69	4615	81	4604
Бельгія	17	42557	13	42213	17	43648
Беліз	84	4098	72	4191	84	4324
Бенін	145	692	145	601	149	656
Буган	112	2012	112	1668	116	1943
Болівія	123	1342	117	1378	125	1446
Боснія і Герцеговина	90	3712	80	3733	99	3247
Ботсвана	59	7888	57	6263	64	6780
Бразилія	64	6938	53	6859	65	6776
Бруней	24	32167	—	—	26	33077
Болгарія	77	5186	65	5175	75	5409
Буркіна-Фасо	155	508	150	458	161	472
Бурунді	178	128	170	115	184	119
Камбоджа	152	600	146	597	156	615
Камерун	128	1095	121	1114	131	1143
Канада	14	43485	15	40222	18	43478
Кабо-Верде	100	2891	94	2706	98	3365
ЦАР	162	402	153	394	165	392
Чад	142	747	142	658	147	718
Чилі	51	9879	42	9877	53	10047

Продовж. табл. А.1

1	2	3	4	5	6	7
	93	3611	81	3729	91	3867
Коморські Острови	146	691	139	717	153	621
Коста-Ріка	69	5905	63	5653	69	6342
Кот-д'Івуар	129	1045	123	1016	134	993
Хорватія	47	11576	38	11554	50	11430
Куба	—	—	—	—	88	3958
Кіпр	28	27327	24	27036	30	27015
Чехія	36	17070	30	16271	39	17138
ДР Конго	177	166	169	144	182	157
Данія	7	57261	5	56427	7	57040
Джибуті	127	1099	126	996	120	1694
Домініка	80	4333	71	4493	85	4297
Домініканська Республіка	83	4147	79	3762	90	3886
Еквадор	97	3218	88	3312	100	3212
Єгипет	117	1739	111	1697	123	1592
Сальвадор	101	2857	92	2950	103	2932
Екваторіальна Гвінея	55	8702	29	19533	38	17490
Еритрея	171	281	165	248	178	246
Естонія	39	15851	31	15856	41	16171
Ефіопія	173	252	166	245	179	243
Фіджі	85	3921	73	4097	76	5408
Фінляндія	9	46602	8	46515	10	46769
Франція	18	41511	14	41523	20	42053
Габон	60	7887	50	8011	60	7759
Грузія	107	2355	103	2315	110	2215
Німеччина	19	40415	16	40079	21	40315
Гана	148	676	143	650	150	648
Греція	27	28273	21	32166	28	29385
Гренада	73	5571	66	5130	67	6555
Гватемала	103	2532	98	2505	106	2647
Гвінея-Бісау	175	206	167	211	180	233
Гвінея	156	473	149	487	159	493
Ганна	122	1365	116	1413	127	1351
Гаїті	151	630	144	638	152	624
Гондурас	118	1635	110	1732	121	1641
Гонконг	—	29650	—	29845	—	29611
Угорщина	43	13762	35	13741	42	13901
Ісландія	4	63830	3	62733	5	66240
Індія	131	978	122	1042	137	973
Індонезія	115	1925	108	1918	119	1845
Іран	82	4149	78	3815	82	4497
Ірак	—	—	—	—	113	2016

1	2	3	4	5	6	7
Ірландія	5	59924	4	58399	6	62934
Ізраїль	31	22475	25	22563	31	23161
Італія	20	35872	18	35494	22	36201
Ямайка	81	4172	74	4012	87	4029
Японія	22	34312	20	34254	25	34402
Йорданія	102	2795	93	2768	107	2645
Казахстан	65	6868	55	6708	63	6791
Кенія	139	845	137	786	144	794
Кірибаті	147	686	132	853	154	621
Кувейт	23	33634	—	—	15	44421
Киргизстан	143	713	141	669	148	709
Лаос	150	656	140	684	155	618
Латвія	46	11985	37	11931	49	12098
Ліван	67	6569	60	5858	70	6277
Лесото	149	665	136	798	145	753
Ліберія	176	195	168	193	181	228
Лівія	53	9372	43	9476	54	9452
Ліхтенштейн	—	—	—	—	1	10608 2
Литва	48	11354	39	11353	52	10726
Люксембург	1	104673	1	99879	2	10445 2
Мадагаскар	159	431	156	372	167	376
Малаві	172	264	164	255	177	260
Малайзія	63	6948	54	6807	61	7509
Мальдіви	99	3040	85	3439	104	2874
Малі	154	517	147	556	157	562
Мальта	35	18088	—	—	37	18461
Маршаллові Острови	—	—	100	2433	—	—
Мавританія	134	931	133	847	141	843
Маврикій	74	5520	67	5038	74	5506
Мексика	58	8479	47	8486	59	8219
Федеративні Штати Мікронезії	—	—	102	2315	—	—
Молдова	124	1248	119	1159	135	976
Монголія	121	1486	115	1491	128	1323
Чорногорія	—	—	58	5928	83	4343
Марокко	106	2389	101	2374	111	2171
Мозамбік	165	369	159	363	169	362
М'янма	174	235	—	—	173	286
Намібія	94	3584	89	3250	96	3577
Непал	163	400	158	363	171	333
Нідерланди	10	46261	9	46041	11	46389

1	2	3	4	5	6	7
Нова Зеландія	26	30256	23	30599	27	30999
Нікарагуа	133	945	124	1013	133	1008
Нігер	169	313	162	294	172	324
Нігерія	126	1159	120	1120	130	1164
Норвегія	2	83922	2	81111	3	84595
Оман	40	15584	—	—	48	12492
Пакистан	137	909	131	884	140	849
Палау	—	—	49	8200	—	—
Панама	70	5904	59	5908	71	6058
Папуа-Нова Гвінея	130	991	127	990	132	1034
Парагвай	116	1802	107	1961	122	1630
КНР	105	2461	99	2485	109	2459
Перу	86	3886	76	3910	93	3787
Філіппіни	119	1625	113	1640	124	1530
Польща	49	11041	40	11043	51	10912
Португалія	32	21019	27	20762	34	20981
Катар	3	72849	—	—	4	83152
Тайвань	37	16606	—	—	40	16768
Республіка Македонія	92	3659	82	3726	95	3647
Конго	109	2159	105	2030	114	2015
Румунія	61	7697	51	7703	62	7452
Росія	54	9075	44	9115	56	9096
Руанда	167	353	161	341	170	335
Сент-Кітс і Невіс	50	10143	41	10755	45	13323
Сент-Люсія	71	5689	62	5702	72	6030
Сент-Вінсент і Гренадіни	75	5229	70	4608	80	4731
Самоа	111	2101	96	2578	118	1853
Сан-Томе і Принсіпі	138	881	129	918	146	721
Саудівська Аравія	41	15481	32	15775	44	13630
Сенегал	136	910	130	898	139	888
Сербія	72	5596	64	5630	86	4106
Сейшельські Острови	57	8581	46	8565	58	8670
Сьєрра-Леоне	170	290	163	286	175	270
Сінгапур	21	35163	19	35160	24	35427
Словаччина	42	13857	34	13887	43	13766
Словенія	30	22933	26	22523	32	22934

Продовж. табл. А.1

1	2	3	4	5	6	7
Соломонові Острови	144	704	138	745	151	631
Сомалі	—	—	—	—	176	267
ПАР	68	5906	61	5833	73	5843
Південна Корея	34	19751	28	19983	35	19836
Іспанія	25	32067	22	31846	23	35576
Шрі-Ланка	120	1506	114	1622	126	1434
Судан	125	1242	118	1235	129	1262
Суринам	79	4577	68	4893	78	5106
Свазіленд	104	2523	97	2569	108	2591
Швеція	8	49655	7	48584	9	50415
Швейцарія	6	58084	6	55035	8	56111
Сирія	114	1946	109	1914	115	1955
Таджикистан	153	578	148	551	158	525
Танзанія	160	415	152	400	164	411
Таїланд	89	3737	77	3851	94	3776
Багамські Острови	33	19781	—	—	33	21547
Гамбія	161	411	155	377	166	387
Схід. Тимор	158	440	157	371	163	423
Того	164	387	154	379	162	438
Тонга	110	2138	104	2287	117	1873
Тринідад і Тобаго	38	15905	33	14990	36	19591
Туніс	95	3398	86	3417	97	3405
Туреччина	52	9629	45	8893	55	9323
Туркменістан	76	5189	95	2606	77	5280
Уганда	166	363	160	363	168	371
Україна	98	3046	91	3029	101	3035
ОАЕ	16	42934	—	—	19	43339
Велика Британія	12	45575	12	44693	13	45626
США	11	45845	10	45790	12	45959
Уругвай	62	7172	52	6956	66	6632
Узбекистан	141	815	135	830	142	824
Вануату	113	1989	106	2000	112	2143
Венесуела	56	8596	48	8303	57	9084
В'єтнам	140	818	134	836	143	821
<i>Сектор Газа</i>	—	—	—	1036	—	—
Ємен	132	972	125	1006	136	974
Замбія	135	918	128	953	138	972
Зімбабве	179	55	—	—	183	151
<i>Світ</i>	—	—	—	8219	—	8241

¹ Примітка: складено на основі [453].

Таблиця А.2

**Кластери країн з високим індексом розвитку людського потенціалу
(ІРЛП) ¹**

Рейтинг		Країна	ІРЛП дані 2005 (публ. 2007) дані 2005 (публ. 2007)	Рейтинг		Країна	ІРЛП дані 2005 (публ. 2007)
дані 2005 (публ. 2007)	Зміни до 2004/2006			дані 2005 (публ. 2007)	Зміни до 2004/2006		
1	2	3	4	5	6	7	8
1	▲ (2)	Ісландія	▲ 0.968	36	▼ (1)	Угорщина	▲ 0.874
2	▼ (1)	Норвегія	▲ 0.968	37	— (0)	Польща	▲ 0.870
3	— (0)	Австралія	▲ 0.962	38	▼ (2)	Аргентина	▲ 0.869
4	▲ (2)	Канада	▲ 0.961	39	▲ (10)	ОАЕ	▲ 0.868
5	▼ (1)	Ірландія	▲ 0.959	40	▼ (2)	Чилі	▲ 0.867
6	▼ (1)	Швеція	▲ 0.956	41	▼ (2)	Бахрейн	▲ 0.866
7	▲ (2)	Швейцарія	▲ 0.955	42	— (0)	Словаччина	▲ 0.863
8	▼ (1)	Японія	▲ 0.953	43	▼ (2)	Литва	▲ 0.862
9	▲ (1)	Нідерланди	▲ 0.953	44	▼ (4)	Естонія	▲ 0.860
10	▲ (6)	Франція	▲ 0.952	45	— (0)	Латвія	▲ 0.855
11	— (0)	Фінляндія	▲ 0.952	46	▼ (3)	Уругвай	▲ 0.852
12	▼ (4)	США	▲ 0.951	47	▼ (3)	Хорватія	▲ 0.850
13	▲ (6)	Іспанія	▲ 0.949	48	— (0)	Коста-Ріка	▲ 0.846
14	▲ (1)	Данія	▲ 0.949	49	▲ (3)	Багамські Острови	▲ 0.845
15	▼ (1)	Австрія	▲ 0.948	50	▼ (3)	Сейшельські Острови	▲ 0.843
16	▲ (2)	Велика Британія	▲ 0.946	51	▼ (1)	Куба	▲ 0.838
17	▼ (4)	Бельгія	▲ 0.946	52	▲ (1)	Мексика	▲ 0.829
18	▼ (6)	Люксембург	▼ 0.944	53	▲ (1)	Болгарія	▲ 0.824
19	▲ (1)	Нова Зеландія	▲ 0.943	54	▼ (3)	Сент-Кітс і Невіс	▼ 0.821
20	▼ (3)	Італія	▲ 0.941	55	— (0)	Тонга	▲ 0.819
21	▲ (1)	Гонконг	▲ 0.937	56	▲ (8)	Лівія	▲ 0.818
22	▼ (1)	Німеччина	▲ 0.935	57	▲ (2)	Антигуа і Барбуда	▲ 0.815
23	— (0)	Ізраїль	▲ 0.932	58	▼ (2)	Оман	▲ 0.814
24	— (0)	Греція	▲ 0.926	59	▼ (2)	Тринідад і Тобаго	▲ 0.814
25	— (0)	Сінгапур	▲ 0.922	60	— (0)	Румунія	▲ 0.813
26	— (0)	Південна Корея	▲ 0.921	61	▲ (15)	Саудівська Аравія	▲ 0.812
27	— (0)	Словенія	▲ 0.917	62	▼ (4)	Панама	▲ 0.812
28	▲ (1)	Кіпр	— 0.903	63	▼ (2)	Малайзія	▲ 0.811
29	▼ (1)	Португалія	▼ 0.897	64	▲ (3)	Білорусь	▲ 0.804
30	▲ (4)	Бруней	▲ 0.894	65	▼ (2)	Маврикій	▲ 0.804

1	2	3	4	5	6	7	8
31	— (0)	Барбадос	▲ 0.892	66	▼ (4)	Боснія і Герцеговина	▲ 0.803
32	▼ (2)	Чехія	▲ 0.891	67	▼ (2)	Росія	▲ 0.802
33	— (0)	Кувейт	▲ 0.891	68	▲ (5)	Албанія	▲ 0.801
34	▼ (2)	Мальта	▲ 0.878	69	▼ (3)	Республіка Македонія	▲ 0.801
35	▲ (11)	Катар	▲ 0.875	70	▼ (1)	Бразилія	▲ 0.800

¹Примітка: складено на основі [442]

Таблиця А.3

Кластери країн з середнім ІРЛП¹

Рейтинг		Країна	ІРЛП дані 2005 (публ. 2007)	Рейтинг		Країна	ІРЛП дані 2005 (публ. 2007)
дані 2005 (публ. 2007)	Зміни до 2004/2006			дані 2005 (публ. л. 2007)	Зміни до 2004/2006		
1	2	3	4	5	6	7	8
71	▼ (3)	Домініка	▲ 0.798	113	— (0)	Узбекистан	▲ 0.702
72	▼ (1)	Сент-Люсія	▲ 0.795	114	▲ (2)	Монголія	▲ 0.700
73	▲ (6)	Казахстан	▲ 0.794	115	▲ (2)	Гондурас	▲ 0.700
74	▼ (2)	Венесуела	▲ 0.792	116	▼ (6)	Киргизстан	▼ 0.696
75	▼ (5)	Колумбія	▲ 0.791	117	▼ (2)	Болівія	▲ 0.695
76	▲ (1)	Україна	▲ 0.788	118	— (0)	Гватемала	▲ 0.689
77	▼ (2)	Самоа	▲ 0.785	119	▲ (5)	Габон	▲ 0.677
78	▼ (4)	Таїланд	▼ 0.781	120	▼ (1)	Вануату	▲ 0.674
79	▲ (15)	Домініканська Республіка	▲ 0.779	121	— (0)	ПАР	▲ 0.674
80	▲ (15)	Беліз	▲ 0.778	122	— (0)	Таджикистан	▲ 0.673
81	— (0)	КНР	▲ 0.777	123	▲ (4)	Сан-Томе і Принсіпі	▲ 0.654
82	▲ (3)	Гренада	▲ 0.777	124	▲ (7)	Ботсвана	▲ 0.654
83	▼ (3)	Вірменія	▲ 0.775	125	— (0)	Намібія	▲ 0.650
84	▲ (8)	Туреччина	▲ 0.775	126	▼ (3)	Марокко	▲ 0.646
85	▲ (4)	Суринам	▲ 0.774	127	▼ (7)	Екваторіальна Гвінея	▼ 0.642
86	— (0)	Йорданія	▲ 0.773	128	▼ (2)	Індія	▲ 0.619
87	▼ (5)	Перу	▲ 0.773	129	▼ (1)	Соломонові і Острови	▲ 0.602
88	▼ (10)	Ліван	▼ 0.772	130	▲ (3)	Лаос	▲ 0.601

1	2	3	4	5	6	7	8
89	▼ (6)	Еквадор	▲ 0.772	131	▼ (2)	Камбоджа	▲ 0.598
90	▼ (6)	Філіппіни	▲ 0.771	132	▼ (2)	М'янма	▲ 0.583
91	▼ (4)	Туніс	▲ 0.766	133	▲ (2)	Бутан	▲ 0.579
92	▼ (2)	Фіджі	▲ 0.762	134	▼ (2)	Коморські Острови	▲ 0.561
93	▼ (5)	Сент- Вінсент і Гренадіни	▲ 0.761	135	▲ (1)	Гана	▲ 0.553
94	▲ (1)	Іран	▲ 0.759	136	▼ (2)	Пакистан	▲ 0.551
95	▼ (4)	Парагвай	▼ 0.755	137	▲ (16)	Мавританія	▲ 0.550
96	▲ (1)	Грузія	▲ 0.754	138	▲ (11)	Лесото	▲ 0.549
97	▲ (6)	Гана	▲ 0.750	139	▲ (1)	ДР Конго	▲ 0.548
98	▲ (1)	Азербайджан	▲ 0.746	140	▼ (3)	Бангладеш	▲ 0.547
99	▼ (6)	Шрі-Ланка	▼ 0.743	141	▲ (5)	Свазіленд	▲ 0.547
100	▼ (2)	Мальдіви	▲ 0.741	142	▼ (4)	Непал	▲ 0.534
101	▲ (3)	Ямайка	▲ 0.736	143	— (0)	Мадагаскар	▲ 0.533
102	▲ (4)	Кабо-Верде	▲ 0.736	144	— (0)	Камерун	▲ 0.532
103	▼ (2)	Сальвадор	▲ 0.735	145	▼ (6)	Папуа- Нова Гвінея	▲ 0.530
104	▼ (2)	Алжир	▲ 0.733	146	▲ (8)	Гаїті	▲ 0.529
105	▲ (4)	В'єтнам	▲ 0.733	147	▼ (6)	Судан	▲ 0.526
106	▼ (6)	Палестина	▼ 0.731	148	▲ (4)	Кенія	▲ 0.521
107	▲ (1)	Індонезія	▲ 0.728	149	▼ (1)	Джибуті	▲ 0.516
108	▼ (1)	Сирія	▲ 0.724	150	▼ (8)	Східний Тимор	▲ 0.514
109	▼ (4)	Туркменістан	▼ 0.713	151	— (0)	Зімбабве	▲ 0.513
110	▲ (2)	Нікарагуа	▲ 0.710	152	▼ (5)	Того	▲ 0.512
111	▲ (3)	Молдова	▲ 0.708	153	▼ (3)	Ємен	▲ 0.508
112	▼ (1)	Єгипет	▲ 0.708	154	▼ (9)	Уганда	▲ 0.505
				155	— (0)	Гамбія	▲ 0.502

¹ Примітка: складено на основі [442]

Кластери країн з низьким ІРЛП¹

Рейтинг		Країна	ІРЛП дані 2005 (публ. 2007)	Рейтинг		Країна	ІРЛП дані 2005 (публ. 2007)
дані 2005 (публ. 2007)	Зміни до 2004/2006			дані 2005 (публ. 2007)	Зміни до 2004/2006		
156	— (0)	Сенегал	▲ 0.499	156	— (0)	Сенегал	▲ 0.499
157	— (0)	Еритрея	▲ 0.483	157	— (0)	Еритрея	▲ 0.483
158	▲ (1)	Нігерія	▲ 0.470	158	▲ (1)	Нігерія	▲ 0.470
159	▲ (3)	Танзанія	▲ 0.467	159	▲ (3)	Танзанія	▲ 0.467
160	— (0)	Гвінея	▲ 0.456	160	— (0)	Гвінея	▲ 0.456
161	▼ (3)	Руанда	▲ 0.452	161	▼ (3)	Руанда	▲ 0.452
162	▼ (1)	Ангола	▲ 0.446	162	▼ (1)	Ангола	▲ 0.446
163	— (0)	Бенін	▲ 0.437	163	— (0)	Бенін	▲ 0.437
164	▲ (2)	Малаві	▲ 0.437	164	▲ (2)	Малаві	▲ 0.437
165	— (0)	Замбія	▲ 0.434	165	— (0)	Замбія	▲ 0.434
166	▼ (2)	Кот-д'Івуар	▲ 0.432	166	▼ (2)	Кот-д'Івуар	▲ 0.432
167	▲ (2)	Бурунді	▲ 0.413	167	▲ (2)	Бурунді	▲ 0.413
168	▼ (1)	ДР Конго	▲ 0.411	168	▼ (1)	ДР Конго	▲ 0.411
169	▲ (1)	Ефіопія	▲ 0.406	169	▲ (1)	Ефіопія	▲ 0.406
170	▲ (1)	Чад	▲ 0.388	170	▲ (1)	Чад	▲ 0.388
171	▲ (1)	Центрально-Африканська Республіка	▲ 0.384	171	▲ (1)	Центрально-Африканська Республіка	▲ 0.384
172	▼ (4)	Мозамбік	▼ 0.384	172	▼ (4)	Мозамбік	▼ 0.384
173	▲ (2)	Малі	▲ 0.380	173	▲ (2)	Малі	▲ 0.380
174	▲ (3)	Нігер	▲ 0.374	174	▲ (3)	Нігер	▲ 0.374
175	▼ (2)	Гвінея-Бісау	▲ 0.374	175	▼ (2)	Гвінея-Бісау	▲ 0.374
176	▼ (2)	Буркіна-Фасо	▲ 0.370	176	▼ (2)	Буркіна-Фасо	▲ 0.370
177	▼ (1)	Сьєрра-Леоне	▲ 0.336	177	▼ (1)	Сьєрра-Леоне	▲ 0.336

¹Примітка: складено на основі [442]

Таблиця А.4

Місце України за індексом розвитку людського потенціалу серед країн Європи¹

10 найвищих рейтингів		Країна	ІРЛП дані 2005 (публ. 2007) дані 2005 (публ. 2007)	10 найнижчих рейтингів		Країна	ІРЛП дані 2005 (публ. 2007)
дані 2005 (публ. 2007)	Зміни до 2004/2006			дані 2005 (публ. 2007)	Зміни до 2004/2006		
1	▲ (1)	Ісландія	▲ 0.968	1	— (0)	Молдова	▲ 0.708
2	▼ (1)	Норвегія	▲ 0.968	2	— (0)	Україна	▲ 0.788
3	— (0)	Ірландія	▲ 0.959	3	▼ (2)	Республіка Македонія	▲ 0.801
4	— (0)	Швеція	▲ 0.956	4	▲ (1)	Албанія	▲ 0.801
5	— (0)	Швейцарія	▲ 0.955	5	▼ (2)	Боснія і Герцеговина	▲ 0.803
6	— (0)	Нідерланди	▲ 0.953	6	▲ (2)	Білорусь	▲ 0.804
7	▲ (5)	Франція	▲ 0.952	7	▼ (1)	Румунія	▲ 0.813
8	▼ (1)	Фінляндія	▲ 0.952	8	▼ (1)	Болгарія	▲ 0.824
9	▲ (6)	Іспанія	▲ 0.949	9	▼ (2)	Хорватія	▲ 0.850
10	▲ (1)	Данія	▲ 0.949	10	— (0)	Латвія	▲ 0.855
1	▲ (1)	Ісландія	▲ 0.968	1	— (0)	Молдова	▲ 0.708
2	▼ (1)	Норвегія	▲ 0.968	2	— (0)	Україна	▲ 0.788
3	— (0)	Ірландія	▲ 0.959	3	▼ (2)	Республіка Македонія	▲ 0.801
4	— (0)	Швеція	▲ 0.956	4	▲ (1)	Албанія	▲ 0.801
5	— (0)	Швейцарія	▲ 0.955	5	▼ (2)	Боснія і Герцеговина	▲ 0.803
6	— (0)	Нідерланди	▲ 0.953	6	▲ (2)	Білорусь	▲ 0.804
7	▲ (5)	Франція	▲ 0.952	7	▼ (1)	Румунія	▲ 0.813
8	▼ (1)	Фінляндія	▲ 0.952	8	▼ (1)	Болгарія	▲ 0.824
9	▲ (6)	Іспанія	▲ 0.949	9	▼ (2)	Хорватія	▲ 0.850
10	▲ (1)	Данія	▲ 0.949	10	— (0)	Латвія	▲ 0.855

¹ Примітка: складено на основі [442]

Таблиця А.5

Індекси розвитку людського потенціалу в розрізі регіонів та об'єднань країн¹

Рейтинг		Країна	ІРЛП дані 2005 (публ. 2007) дані 2005 (публ. 2007)
дані 2005 (публ. 2007)	Зміни до 2004/2006		
Високий індекс			
1	— (0)	ОЕСР	▼ 0.916
2	— (0)	Центральна та Східна Європа та СНД	▲ 0.808
3	— (0)	Латинська Америка і Карибський регіон	▲ 0.803
Середній індекс			
4	— (0)	Східна Азія та Океанія	▲ 0.771
-	-	Світ	▲ 0.743
5	— (0)	АДПСА	▲ 0.742
6	— (0)	Арабські країни	▲ 0.699
7	— (0)	Країни, що розвиваються	▲ 0.691
8	— (0)	Південна Азія	▲ 0.611
Низький індекс			
9	— (0)	Африка південніше Сахари	▲ 0.493
10	— (0)	Найменш розвинуті країни	▲ 0.488

¹ Примітка: складено на основі : [442]² Примітка: ▲ збільшення. — стабільне значення. ▼ зменшення. Країни не враховані в звіті ООН: Республіка Китай (ІЛР=0,932), Макао (ІЛР=0,909), Чорногорія (0,799)

Частка України у світовому ВВП ¹

Країни та регіони	Частка у ВВП світу, 2008 р рік	Частка у ВВП світу, 2014 рік (прогноз)
США	21,3%	19,0%
Єврозона	16,1%	13,9%
Китай	10,8%	14,7%
Японія	6,6%	5,6%
Індія	4,6%	5,9%
Великобританія	3,3%	2,9%
Росія	3,2%	3,6%
Бразилія	2,8%	2,9%
Мексика	2,1%	2,0%
Канада	2,0%	1,8%
Інші розвинуті країни	7,0%	6,4%
Центральна і Східна Європа та країни СНД	5,3%	5,3%
країни Азії, що розвиваються	4,7%	5,3%
Близький Схід	3,8%	4,2%
Інші країни західної півкулі	3,4%	3,4%
Африка	3,0%	3,3%
Росія	2,66	3,22
Україна	0,66	0,82
<i>Країни із розвинутою економікою</i>	56,3%	49,5%
<i>Країни, економіка яких розвивається</i>	43,7%	50,5%
Світ	100%	100%

¹ Примітка: складено на основі [442, 452].

Інтегральний індекс розвитку людського потенціалу (ІЛР) ¹

Роки	Україна	Світ	Співвідношення ІЛР України і світу	Нормалізація коефіцієнта
2000	0,649	0,57	1,138596	0,881401
2001	0,65	0,57	1,140351	0,882759
2002	0,66	0,575	1,147826	0,888546
2003	0,67	0,58	1,155172	0,894232
2004	0,68	0,588	1,156463	0,895231
2005	0,696	0,598	1,16388	0,900973
2006	0,697	0,599	1,163606	0,900761
2007	0,788	0,61	1,291803	1
2008	0,698	0,605	1,153719	0,893107
2009	0,7	0,612	1,143791	0,885422
2010	0,71	0,624	1,137821	0,8808

¹ Примітка: складено на основі інформації International human development indicators. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://hdr.undp.org>

Додаток Б

Таблиця Б.1

Методологічні підходи до використання основних макроекономічних моделей економічного зростання¹

Напрямок макроекономічної теорії	Основні джерела економічного зростання та розвитку	Алгоритм моделювання
1	2	3
1. Класична модель	Фактори виробництва: праця, земля, капітал	$Y = a K^\alpha L^\beta$ $t_y = t_a + t \cdot l + t \cdot \beta,$
		<p>де Y – кінцевий продукт; α і β – коефіцієнти еластичності, $\alpha = K/Y$, $\beta = L/Y$. a – коефіцієнт еластичності, який характеризує середньорічні темпи росту кінцевого результату виробництва. K – сукупність основних засобів виробництва, які вводяться при виробництві суспільного продукту; L – сума всіх одиниць праці з різними властивостями, які використовуються при створенні суспільного продукту (фактор задається чисельністю робочої сили або відпрацьованими людино-годинами); t – темпи приросту.</p>
2. Неокласична модель зростання	Гранична продуктивність факторів виробництва	$Y = \frac{dY}{da_1} \cdot a_1 + \frac{dY}{da_2} \cdot a_2 + \dots + \frac{dY}{da_n} \cdot a_n,$
		<p>де Y – обсяг суспільного продукту; a_i – фактори виробництва (робоча сила, капітал, земля, підприємницька здатність); $\frac{dY}{da_i}$ – граничний продукт i-того фактору.</p>
2.1. Модель Х.А.Маршалла	Гранична корисність останнього продукту	<p align="center"><u>Моделювання витрат на купівлю товару граничної корисності</u></p> $MU_x / P_x = MU_y / P_y = MU_z / P_z = MV_n,$ <p>де MU_x, y, z – гранична корисність товарів, P_x, y, z – ціна товарів, MV_n – гранична корисність грошей (потік грошових доходів за певний період). Гранична корисність “другорядного” товару дорівнює його ціні при постійній MV_n ($MV_n = const$). За умов малих коливань реального доходу можна стверджувати, що зростання витрат на грошову одиницю збільшує сукупну корисність на постійну величину. Тому ціна, яку споживач готовий заплатити за дану кількість товару, виражає його граничну корисність.</p>

Продовж. табл. Б.1

1	2	3
<p>2.2. Модель зростання Солоу</p>	<p>Продуктивність праці, капіталоозброєність, середня продуктивність капіталу</p>	<p><u>Необхідний обсяг щорічного інвестування в економіку:</u></p> $K_t = k_t \cdot N_0 \cdot e^{nt},$ <p>де e – основа натурального логарифму; n – річний темп приросту населення, $0 < n < 0,3$.</p> <p><u>Умова рівноважного зростання:</u></p> $s \cdot q = \sigma \cdot k,$ <p>де s – норма заощадження; σ – амортизаційні відрахування на відновлення капіталу; k – стійкий рівень капіталоозброєності (стаціонарний рівень капіталу); q – продуктивність праці за стійкого рівня капіталоозброєності.</p>
<p>3. Кейнсіанська модель зростання</p>	<p>Інвестиції, витрати споживчі економіки</p>	$\Delta Y = K_{mi} \cdot \Delta I,$ $K_{mi} = \frac{1}{1-c} = \frac{1}{s} = \frac{1}{ГСНЗ + ГСІ},$ <p>де Y – дохід; I – інвестиції; K_{mi} – коефіцієнт мультиплікатора інвестицій; c – гранична схильність до споживання; s – гранична схильність до заощадження; $ГСНЗ$ – гранична схильність до утворення нерухомих заощаджень; $ГСІ$ – гранична схильність до інвестування.</p>
<p>4. Некейнсіанські моделі зростання</p>	<p>Нагромадження капіталу, зростання сукупних витрат, ефективне використання капіталу</p>	<p>Модель Хікса-Самуельсона Обсяг індукційованих інвестицій:</p> $I_t = b (Y_t - Y_{t-1}),$ $b = \frac{\Delta I}{\Delta C}$ <p>де I_t – обсяг стимульованих інвестицій в році t; b – коефіцієнт акселерації, який показує скільки одиниць додаткового основного капіталу потрібно для виробництва додаткової одиниці продукції; ΔI – приріст інвестицій; ΔC – приріст споживчих витрат; Y_t, Y_{t-1} – обсяг національного доходу в поточному році і в попередньому. Якщо Y_t менше від Y_{t-1}, то реальний сектор частково або повністю не відновлює капіталу.</p>

1	2	3
		<p style="text-align: center;">Модель мультиплікатора-акселератора Хікса</p> $Y_t = (1-s) \cdot Y_{t-1} + b \cdot (Y_{t-1} - Y_{t-2}) + I_t^a,$ <p>де Y_t, Y_{t-1}, Y_{t-2} – національний дохід відповідно в роках $t, t-1, t-2$; s – гранична схильність до заощадження; $(1-s)$ – гранична схильність до споживання; b – коефіцієнт акселерації; I_t^a – автономні інвестиції в році t.</p>
		<p style="text-align: center;">Модель гарантованого темпу зростання Харрода</p> $\frac{Y_{t-1} - Y_{t-2}}{Y_{t-2}} = \frac{s_t}{b - s_t}.$ <p>де Y_{t-1}, Y_{t-2} – сукупний попит в період $t-1, t-2$; s_t – гранична схильність до заощадження в період t; b – коефіцієнт акселерації; $\frac{Y_{t-1} - Y_{t-2}}{Y_{t-2}}$ – величина рівноважного темпу зростання, який Харрод називає “гарантованим”, що забезпечить повне використання капіталу.</p>
		<p style="text-align: center;">Моделювання економічного зростання в моделі Домара – Харрода</p> $E3 = \frac{\Delta Y}{Y} = \frac{I/k}{I/s_t} = \frac{s_t}{k},$ $k = \frac{\Delta K}{\Delta Y},$ <p>де k – частка приросту капіталу (K) в прирості загальної величини суспільного продукту (Y).</p>

¹ Примітка: складено автором на основі [221].

Додаток Б

Таблиця Б.1

Підходи до тлумачення дефініції державного управління¹

Автор та назва літературного джерела	Суть тлумачення дефініції державного управління
Г.В.Атаманчук. Теория государственного управления. Курс лекций. – М.: Юрид. лит., 1997. - 400 с.	Цілереалізуючий (свідомий, навмисний, продуманий), організуючий і регулюючий вплив людей на власну, суспільну, колективну і групову життєдіяльність, здійснюваний як безпосередньо (у формах самоврядування), так і через спеціально створені структури.
Державне управління: теорія і практика. За заг. ред. доктора економічних наук, проф. Авер'янова В.Б.- К.: Юрінком Інтер, 1998. –432с.- С. 11.	Діяльність, пов'язана з виконанням нормативно-правових актів шляхом різних форм організуючого впливу на суспільні явища та процеси. Реалізується через державне регулювання суспільних процесів.
Чирків В.Є. Государственное управление. – М.: Юрист, 2002.-320с.	У вузькому тлумаченні це адміністративна, виконавчо-розпорядча діяльність. У широкому значенні – це упорядкована система державного регулювання суспільних відносин через діяльність всіх гілок влади: законодавчої, виконавчої судової.
Нижник Н.Р, Машков О.А. Системний підхід в організації державного управління: Навч. посібник. – К.: Вид-во УАДУ при Президентіві України, 1998. - 160 с.	Практичний, організуючий і регулюючий вплив держави на суспільну життєдіяльність людей з метою її упорядкування, зберігання або перетворення
Реформування державного управління в Україні: проблеми і перспективи / Колектив авторів. Наук. керів. Цветков В.В. – К.: Оріяни, 1998. –364 с.	Це соціальне та політичне явище, спосіб впливу на множину соціально-виробничих структур за допомогою вироблення і прийняття рішень, що закріплюються в законодавчих актах.
Державне управління: Навч. Посібник/ А.Ф.Мельник, О.Ю.Оболенський, А.Ю.Васіна, Л.Ю.Гордієнко/ за ред. А.Ф.Мельник. – К.: Знання-Прес, 2003.- 434с.- С.31.	Систематично здійснюваний цілереалізуючий вплив держави на суспільну систему в цілому або на окремі її ланки, на стан і розвиток суспільних процесів, на свідомість, поведінку, діяльність особи і громадянина з метою реалізації державної політики, виробленої політичною системою та законодавчо закріпленою, в інтересах оптимального функціонування та розвитку держави.

¹ Примітка: складено автором на основі [152, с. 40].

Додаток В

Таблиця В.1

**Групування загальнонаукових принципів в дослідженні управління
довгостроковим розвитком національної економіки ¹**

Принципи	Характеристика принципу
1	2
Наукової обґрунтованості	Полягає у забезпеченні вимог економічних законів, наукових підходів при проведенні наукового дослідження
Цілісності	Передбачає узагальнену характеристику об'єктів, яким властива складна внутрішня побудова, як єдність частин у багатоманітності її взаємозв'язків. Поняття зв'язку насамперед дозволяє уточнювати і розвивати уявлення про способи упорядкованості різних об'єктів. Даний принцип передбачає використання структурно функціонального аналізу при реалізації інструментарію управління довгостроковим розвитком національної економіки.
Синергізму	Досліджує механізми управління довгостроковим розвитком національної економіки з позицій ієрархічності, гомеостатичності (програмної підтримки складових розвитку національної економіки) архітекτονіки впливу на економіку складових організаційно-економічного механізму.
Фрагментарності	Дозволяє розглядати систему управління довгостроковим розвитком з позицій окремих складових - інструментів управління довгостроковим розвитком (стратегія, прогноз, програма, план), реалізація яких направлена на досягнення стратегічних векторів розвитку національної економіки.
Комплексності	Більшість процесів управління взаємопов'язані і тому не можуть бути зведені до простого незалежного набору окремих задач, а повинні всебічно враховувати можливості підвищення конкурентоспроможності національної економіки.
Динамічності	Дозволяє встановлювати тенденції, об'єктивні закономірності функціонування національної економіки враховувати зміни як в макро-, так і в мегасередовищі у реалізації завдань стратегічної політики. За допомогою даного принципу можна прослідкувати як «новий регіоналізм» змінює логіку конкурентоспроможності країни, трансформуючи її від протекціоністського до неоліберального ринку і цим самим стимулюючи економічне зростання.
Соціальної пріоритетності	Полягає у забезпечення соціальної складової в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки, яка зміцнює добробут суспільства, піднімає рівень життя.
Суспільної доцільності	Визначає об'єктивну закономірність стратегічного управління. Доцільність повинна співпадати з вимогами і інтересами всього суспільства. У випадку розбіжностей між суспільними інтересами і інтересами суб'єктів господарювання повинні домінувати інтереси суспільства.
Диференційованості	Передбачає дослідження реалізації завдань організаційно-економічного механізму стратегічного управління на різних рівнях управління, макроекономічному, макроструктурному, мезоекономічному, мікроекономічному тощо.

1	2
Єдності теорії та практики	Базується на методах управління, які застосовуються для вирішення конкретних завдань, що сприяють посиленню конкурентоспроможності, забезпечення сталого та ноосферизованого розвитку національної економіки.
Принцип реальності	Полягає в тому, що реалізація інструментарію організаційно-економічного управління довгостроковим розвитком національної економіки повинна мати необхідне ресурсне забезпечення: фінансове, інформаційно-аналітичне, кадрове, комунікаційне тощо.
Перманентності	Вказує на необхідність уточнення форм, методів, засобів державного управління економікою, які передбачені, наприклад, Стратегією сталого розвитку та структурно-інноваційної перебудови української економіки 2004 – 2015 роки, Стратегією економічної безпеки, Стратегією сталого розвитку, Державною програмою прогнозування науково-технологічного розвитку на 2008-2012 роки, Державною програмою забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в процесі європейської та євроатлантичної інтеграції на 2007-2015 роки тощо.
Національної ідентичності	При побудові стратегічної моделі розвитку національної економіки необхідно йти власним шляхом, враховувати в стратегічному управлінні низку цінностей стосовно рідної мови, релігії, етичних норм, культурної спадщини, які закріплені в єдиній системі політичних та громадських організацій держави.
Збереження та розвитку конкурентних переваг	Дозволяє виявити сильні сторони та недоліки в організаційно-економічному механізмі управління на різних рівнях управління, визначити стратегічні орієнтири довготривалого розвитку національної економіки. Згенерувати позитивний вплив на активізацію інноваційно-інвестиційної, ноосферизованої складових економіки, що забезпечило б динамічне економічне зростання та підвищенням рівня та якості життя населення.
Законності	Дозволяє проводити дослідження реалізація функцій, методів, інструментів організаційно-економічного механізму управління довгостроковим розвитком національної економіки в рамках діючого правового поля
Відкритості	Полягає в необхідності враховувати при дослідженні організаційно-економічного механізму управління розвитком національної економіки процесів глобалізації, регіоналізації, інтеграції, наднаціональних норм реалізації стратегічної політики.

¹ Примітка: складено автором.

Етапи становлення та розвитку інституційного забезпечення управління довгостроковим розвитком національної економіки ¹

Роки	Прийняті нормативно-правові акти	Інституційне забезпечення	Наслідки
1	2	3	4
1990 р.	Закон СРСР «Про бюджетну систему», 5 грудня 1990 р.	Офіційна ліквідації в Україні системи державного планування. Ліквідація Держплану.	Уряд Української республіки у складі СРСР допущений до формування бюджетних пропозицій на плановий період.
1992 р	Указ Президента України № 127 від 4 березня 1992 року. «Про утворення Національного інституту стратегічних досліджень».	Створення Національного інституту стратегічних досліджень як інституційного центру для науково-дослідної, аналітико-прогнозної роботи.	Наукове обґрунтування, моніторинг проблем і перспектив суспільно-політичного розвитку України на міжнародному, макроекономічному регіональному рівнях.
1999 р.	Указ Президента України «Про впровадження системи стратегічного планування і прогнозування» від 30 квітня 1999 р. № 460 (460/99).	Обґрунтування поетапного впровадження системи стратегічного планування і прогнозування розвитку національної економіки.	Визначені базові інститути для проведення наукових досліджень. Передано до складу Національного інституту стратегічних досліджень Державного науково-дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки і Науково-технологічний центр «Інформаційні технології і системи».
2000 рік.	Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23.03.2000 № 1602-III.	Створення правового підґрунтя для державного прогнозування та програмування. Визначення повноважень та відповідальності Верховної ради, КМУ, центральних та регіональних органів виконавчої влади в розробці та реалізації програмно-планових документів (розділ V Закону України).	Визначення правових, економічних та організаційних засад прогнозування та програмування розвитку України, галузей, адміністративно-територіальних одиниць.

1	2	3	4
2001 рік	Указ Президента України «Про Концепцію державної регіональної політики» від 25 травня 2001 року N 341/2001.	Запровадження державного регіонального стратегічного планування	Можливість визначення основних довгострокових та поточних пріоритетів регіонального розвитку на загальнодержавному, регіональному, місцевому рівнях через загальнодержавні, регіональні, місцеві програми соціально-економічного розвитку.
2001 рік	Методика розробки регіональних стратегій розвитку (Наказ Міністерства економіки від 29 липня 2002 № 224).	Визначення регіональних стратегій розвитку як інструменту співпраці державних та регіональних органів влади і місцевого самоврядування.	Законодавча неузгодженість організаційних процедур стратегічного планування.
2002 рік	Указ Президента України від 08.07.02р. про Стратегію розвитку України стосовно Організації Північноатлантичного договору (НАТО).	Розробка галузевих планів Міністерством оборони щодо реалізації Плану дій Україна-НАТО, Створення Національного центру та Громадської ліги з питань євроатлантичної інтеграції.	Визначено стратегічні цілі та пріоритети України для досягнення інтеграції у євроатлантичні структури в розрізі політичних, економічних, правових питань, безпеки і оборони, військових питань, захисту і безпеки інформації.
2003 рік	Закон України «Про основи національної безпеки України» № 964-IV від 19.06.2003, Із змінами, внесеними згідно із Законом № 3200-IV (3200-15) від 15.12.2005.	Визначення національної безпеки як пріоритетного вектору управління довгостроковим розвитком національної економіки і інститутів, які її забезпечують.	Вироблення і періодичне уточнення Стратегії національної безпеки України і Воєнної доктрини України, доктрин, концепцій, стратегій і програм у сфері національної безпеки, планування і здійснення конкретних заходів щодо протидії і нейтралізації загроз національним інтересам України.
2004	Послання Президента України до Верховної Ради щодо концептуалізації розвитку України до 2011 року; Указ Президента України «Про стратегію економіч-	Створення державою сприятливих інституційних передумов для реалізації завдань європейської інтеграції, утвердження в Україні соціально орієнтованої,	Відсутність ефективних економічних механізмів забезпечення сталого економічного зростання, утвердження інноваційної моделі розвитку.

1	2	3	4
	ного і соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції на 2004-2015 роки» від 28 квітня 2004 року № 493/2004;	структурно-інноваційної моделі розвитку.	
2004 рік	Закон України «Про організацію оборонного планування» від 18 листопада 2004 року № 2198-IV.	Використання оборонного планування як інструменту стратегічного планування та управління державними ресурсами у сфері оборони.	Розробка довгострокових (до 12 років), середньострокових (до 6 років) та короткострокових щорічних оборонних планів.
2004 рік	Закон України «Про державні цільові програми» від 18 березня 2004 року N 1621-IV.	Обґрунтування механізму розробки, затвердження та реалізації показників державних цільових програм.	Запровадження обов'язкової процедури врахування показників державних цільових програм у Державній програмі економічного і соціального розвитку України на відповідний рік, в програмах розвитку адміністративно-територіальних утворень; у проекті Державного бюджету шляхом формування бюджетних запитів.
2006 рік	Постанова КМУ № 1022 від 26.07.2006 «Про схвалення Прогнозу показників зведеного бюджету за основними видами доходів, видатків і фінансування на 2006-2008 роки та довгострокову перспективу».	Визначення основних напрямів податково-бюджетної стратегії з урахуванням політики формування доходів та розподілу видатків бюджету на 2006-2008 роки та довгострокову перспективу.	Закладено нормативно-правові основи для середньострокового бюджетування.
2006 рік	Розпорядження КМУ від 4 жовтня 2006 р. N 504-р « Про схвалення Концепції вдосконалення системи прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України».	Запровадження стратегічного планування роботи в органах виконавчої влади, яке передбачає планування заходів з розробки прогнозних документів, реалізації та контролю за їх виконанням.	Класифіковано програмно-планові документи з врахуванням часового фактору. Відсутність механізмів розробки та взаємоузгодження програмно-планових документів на короткострокову, середньострокову та довгострокову перспективу.

1	2	3	4
2007 рік	Розпорядження КМУ від 13.04.2007 № 175-р «Про схвалення Концепції Державної програми прогнозування науково-технологічного розвитку на 2008-2012 роки».	Закладено фундамент для створення цілісної системи державного прогнозування науково-технологічного розвитку із залученням підприємств, установ та організацій усіх форм власності.	Проведення системних і регулярних прогнозно-аналітичних та стратегічних маркетингових досліджень у сфері науково-технологічного розвитку на середньостроковий період, визначення перспективних напрямів розвитку новітніх технологій, проведення моніторингу результативності роботи вітчизняного сектору науково-технічних розробок.
2007 рік	Указ Президента України від 12 лютого 2007 року № 105/2007 «Про затвердження Стратегії національної безпеки України».	Створення Ради національної безпеки і оборони, інституту громадського контролю через розробку та оприлюднення «Білих книг» про діяльність органів влади у сфері національної безпеки.	Визначення принципів, пріоритетних цілей, завдань та механізмів забезпечення життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз.
2007 рік	Ратифікація проекту ООН „Цілі розвитку тисячоліття України до 2015 р.»	Проект національної стратегії розвитку «Україна-2015».	Проголошені головні соціальні пріоритети України до 2015 року.
2010 рік	2 червня 2010 р. Комітет з економічних реформ (консультативно-дорадчий орган при Президентові України) розробив середньострокову програму економічних реформ на 2010 – 2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава».	Створення фундаменту для формування інститутів економічного зростання та побудови сучасної, стійкої, відкритої, конкурентоспроможної у світовому масштабі економіки, формування професійної й ефективної системи державного управління.	Визначення перспективних напрямів розвитку економіки України: забезпечення сталого розвитку; технологічна модернізація економіки і розвиток інфраструктури; створення умов для економічного розвитку регіонів, формування нової якості міжнародної інтеграції та економічної співпраці; реформа соціальної сфери.

¹ Примітка: складено автором на основі чинних нормативно-правових та законодавчих актів [264].

Додаток Д

Таблиця Д. 1

Технічне сприяння ЄС країнам-кандидатам, потенційним кандидатам та державам-учасникам ЄПС (Європейської політики сусідства) в рамках сприяння створення полюсів економічного зростання¹

	Населення (млн. чол.) ²	Загальні обсяги 2007-2010 (млн. євро)	В середньому на одного мешканця (євро)
Країни-кандидати:			
Македонія	2,039	302,8	148,5
Туреччина	72,52	2256,0	31,1
Хорватія	4,443	592,6	133,38
Потенційні кандидати			
Албанія	3,149	306,1	97,21
Боснія і Герцеговина	3,843	332,0	86,39
Косово ³	2,07	426,4	205,99
Сербія	7,425	579,3	78,02
Чорногорія	0,624	131,3	210,42
Держави-учасники ЄПС			
Алжир	33,77	220,0	6,52
Єгипет	81,714	558,0	6,82
Марокко	34,343	654,0	19,04
Туніс	10,384	300,0	28,89
Азербайджан	8,178	92,0	11,25
Білорусь	9,686	20,0	2,07
Вірменія	2,969	98,4	33,14
Грузія	4,631	120,4	26
Молдова	4,325	209,7	48,49
Україна	45,994	494,0	10,74

¹ Примітка: складено на основі інформації Міністерства закордонних справ України [264] про зовнішню фінансову допомогу ЄС для країн-кандидатів та потенційних кандидатів в рамках Інструменту передвступної допомоги (IPA, Instrument for Pre-accession Assistance).

² Країни-кандидати та потенційні кандидати – станом на 2006 р., країни ЄПС – 2008 р.

³ Суттєві обсяги допомоги спрямовані на підтримку діяльності місії EULEX.

Таблиця Д.2

Фінансова допомога ЄС Україні протягом 1991-2006 рр. (млн. євро)¹

	1991-1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	Усього
Національна програма ТАСІС	407 ¹	38,6	48	43	47	50	70	88	100	891,6
Ядерна безпека - ТАСІС (включає Чорнобильський фонд „Укриття” та План дій Великої Сімки щодо України) ²	304,3	50,3	3,5	69,4	44	46,6	34,3	28,4	40,3	621,1
Транскордонне співробітництво – ТАСІС ³	-	5,2	1	5,5	0,5	3	3	18	4	40,2
Регіональна програма –ТАСІС ⁴	-	3,7	6	9,1	10,5	6	6	8,7	-	50,0
Компенсація паливного дефіциту	-	-	25	20	20	-	-	-	-	65
Відділ гуманітарної допомоги Європейської Комісії (ЕЧНО), (гуманітарна допомога)	12	6,3	1,3	0,9	0	-	-	-	-	20,5
Макрофінансова допомога (позика)	565	-	-	-	110	-	-	-	-	675
Права людини (Європейська ініціатива з демократії та прав людини)	-	0,2	-	1,3	0,6	0,6	0,5	1,8	0,95	5,95
Міграція (Еней)	-	-	-	-	-	1,3	-	1,5	-	2,8
Протипіхотні міни	-	-	-	-	-	-	7,0	-	-	7,0
Внески до УНТЦ	-	3	4,5	4	4	4	4	5,5	5	34,0
Усього	1288,3	107,3	89,3	153,2	236,6	111,5	124,8	151,9	150,3	2413,2

¹ Примітка: складено на основі [264].² Показники на 2006 р. є індикативними і доступні не по кожній з позицій.³ Джерелом усіх кількісних показників допомоги за 1991-1998 рр. (головним чином ТАСІС) є AIDCO A/1.⁴ Включає як національні проекти, так й оцінену частку в регіональних проектах країн, розподіл фінансування Чорнобильських проектів у рамках 2005 та 2006 рр. все ще є предметом можливих змін.⁵ Частка України в транскордонній та регіональній програмах оцінювалася на пропорційній основі.

Додаток Е

Оцінювання конкурентоспроможності національної економіки в системі глобальних координат

Таблиця Е.1

Критерії оцінювання глобальної конкурентоспроможності національної економіки¹

Світові індекси та рейтинги	Інститути, які визначають	Показники та критерії оцінювання
1	2	3
Індекс глобальної конкурентоспроможності або спроможності до зростання (Global Competitiveness Index, GCI)	Всесвітній економічний форум (ВЕФ) незалежна і неприбуткова міжнародна організація, створена 1971-го у Женеві з метою поліпшення стану світової економіки, GCI було розроблено в 2004 році професором Колумбійського університету К.С.Мартіном, GCI на даний час розраховується для 133 країни світу, тоді як в 2006 році для 125 країн.	Показники: <ul style="list-style-type: none"> ➤ Базові показники конкурентоспроможності: (якість державних інституцій (система правосуддя, рівень бюрократії, особиста безпека); розвиток інфраструктури ринку; макроекономічна стабільність; вища освіта і професійна підготовка; охорона здоров'я і початкова освіта; ➤ показники, що підсилюють конкурентоспроможний статус національної економіки: показники вищої освіти та професійної підготовки, ефективність ринку товарів, ефективність ринку праці, рівень розвитку фінансового ринку, оснащення новітніми технологіями, розмір національного ринку; ➤ показники інновацій та розвитку бізнесу.
Індекс конкурентоспроможності бізнесу (Business Competitiveness Index, BCI)	Всесвітній економічний форум (на основі методики Майкла Портера),	<ul style="list-style-type: none"> ➤ індекс якості національного бізнес-середовища; ➤ продуктивність роботи компаній; ➤ індекс відповідності мікроекономічного рівня розвитку макроекономічним досягненням,
Індекс глобальної конкурентоспроможності	Методика Європейського Союзу , Визначається з 2003 року на мікро-, мезо-макро-, мегарівнях для країн-членів ЄС,	Інтегральний індекс продуктивності праці, який включає: <ul style="list-style-type: none"> ➤ індекс продуктивності праці за годину, коефіцієнт зайнятості; ➤ питому вагу працюючих в країні; ➤ співвідношення між відпрацьованим часом і рівнем зайнятості,

1	2	3
Рейтинг конкурентоспроможності	Складається підрозділом Міжнародного інституту розвитку управління щорічно, починаючи з 1989 року, 2008-го при його складанні інститут використав інформацію більш як півсотні всесвітньо відомих дослідних інститутів,	Оцінювання відбувається з використанням 323 критеріїв, Серед них: <ul style="list-style-type: none"> ➤ 79 критеріїв, що характеризують рівень розвитку економіки (макроекономічна ситуація, торгова політика, інвестиційна політика, політика в сфері зайнятості і цінова політика); ➤ 72 критерії, що характеризують ефективність державної політики (вплив урядових рішень на фінансовий сектор, фіскальну політику, розвиток інституцій, законодавство, яке регулює підприємницьку діяльність); ➤ 71 критерій, що характеризує ефективність бізнесу, ринку праці і менеджменту; ➤ 101 критерій, що характеризує рівень інфраструктури, технологічного розвитку, науки й освіти, охорони здоров'я та охорони довкілля,
Індекс сприйняття корупції, Transparency International	Громадська організація Transparency International (Берлін, Німеччина),	<i>Експертні опитування, В 2008 році до рейтингу було включено 179 країн. Україна посіла 118-те місце.</i>
Індекс людського розвитку, Організація Об'єднаних Націй	Організація Об'єднаних Націй , Індекс було розроблено в 1990 році пакистанським економістом М. Хаком і він подається ООН у щорічних звітах із 1993 року.	Показники: <ul style="list-style-type: none"> ➤ середня тривалість життя; ➤ рівень письменності дорослого населення країни; ➤ рівень життя, оцінений через ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності (дол, США).
Проект Doing Business (Ведення бізнесу),	Світовий банк ,	➤ оцінка законодавства, пов'язаного з регулюванням підприємницької діяльності, та його правозастосування,

1	2	3
Якість державного управління	Світовий банк , з 1996-го по 2006 рік. Якість управління було оцінено у 212 країнах світу,	<ul style="list-style-type: none"> ➤ підзвітність влади перед виборцями; ➤ політична стабільність; ➤ ефективність уряду; ➤ ефективна регуляторна політика; ➤ верховенство закону; ➤ контроль над корупцією,
Індекс глобалізації, А, Т, Kearney & Foreign Policy	Складається рейтинговою компанією А,Т, Kearney та журналом Foreign Polic	<p>На основі 14 показників економічної, політичної, технологічної та соціальної інтеграції, згрупованих у чотири основні блоки:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ економічна інтеграція (обсяги міжнародної торгівлі, прямих іноземних інвестицій, портфельні інвестиції, дохід від інвестицій); ➤ персональні міжнародні контакти (дані про міжнародні поїздки та туризм, кількість міжнародних телефонних переговорів, поштових відправлень); ➤ розвиток глобальних технологій (кількість інтернет-провайдерів, користувачів Інтернету тощо); ➤ участь у глобальних політичних процесах (кількість міжнародних організацій і місій ООН, в яких країна бере участь, кількість іноземних дипломатичних представництв тощо).
Індекс глобалізації (КОФ), Швейцарський інститут дослідження бізнес-циклів	Швейцарський інститут дослідження бізнес-циклів (Цюріх, Швейцарія),	Інтегральний показник глобалізації враховує три показники глобалізації: економічної, соціальної та політичної.
Індекс залучення прямих іноземних інвестицій та індекс потенціалу залучення прямих іноземних інвестицій	Конференція ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD)	<ul style="list-style-type: none"> ➤ індекс залучення прямих іноземних інвестицій (Inward FDI Performance Index); ➤ індекс потенціалу залучення прямих іноземних інвестицій (Inward FDI Potential Index),

¹ Примітка: складено на основі інформації Світового економічного форуму [440] та джерела [135].

Таблиця Е.2

Структура індексу економічної свободи України за 2005-2011 рр.¹

Рік	Загалом	Свобода бізнесу	Свобода торгівлі	Податкова свобода	Державні витрати	Грошова свобода	Свобода інвестицій	Фінансова свобода	Захист прав власності	Свобода від корупції	Свобода трудових стосунків
2005	55,8	55,0	76,2	83,0	78,6	76,2	30,0	50,0	30,0	23,0	55,8
2006	54,4	43,1	77,2	90,2	75,8	72,9	30,0	50,0	30,0	22,0	53,2
2007	51,5	43,6	77,2	83,6	53,2	68,4	30,0	50,0	30,0	26,0	52,8
2008	51,0	44,4	82,2	79,0	43,0	69,9	30,0	50,0	30,0	28,0	53,1
2009	48,8	40,5	84,0	77,0	39,0	68,1	30,0	40,0	30,0	27,0	52,4
2010	46,4	38,7	82,6	77,9	41,1	61,2	20,0	30,0	30,0	25,0	57,7
2011	45,8	47,1	85,2	77,3	32,9	63,2	20,0	30,0	30,0	22,0	50,0

¹ Примітка: складено на основі: <http://www.heritage.org/Index/Ranking.aspx> Ranking of countries 2010

Додаток Ж
**Визначення інтегрального показника хвилеподібного розвитку з
 використанням моделі Кондратьєва**

Таблиця Ж.1

**Показники, що визначають хвилеподібний динаміку розвитку
 України у 1991-2010рр.¹**

Роки	Індекс спожив- чих цін, в % (ІСЦ)	Деф- лятор ВВП, в % (ДЕ)	Індекс доходів населення, в % до поперед- нього року, (ІДН)	Індекс реальної зарплати, в % до поперед- нього року (ІРЗ)	Приріст рівня безробіття в порів- нянні з поперед- нім роком, в % (ІБ)	Індекси промисло- вого виро- бництва, в % до попе- реднього року (ІПВ)
1	2	3	4	5	6	7
1991	390	196,2	113,1	132,5	101,5	95,2
1992	2100	1866	122,7	120,7	104,7	93,6
1993	10260	3435,4	117,1	117,6	110,5	92
1994	500	1053,5	113,7	118,6	134,4	72,7
1995	281,7	515,5	526,3	110,6	154,3	71,5
1996	139,7	87,8	152,1	121,8	139	78
1997	110,1	90	124,2	86,2	116,6	91,2
1998	120	97	108,6	97,6	126,05	106,1
1999	123,1	98,3	115,7	87,1	89	108,7
2000	125,8	123,1	131,2	99,1	98,4	109,6
2001	106,1	109,9	122,7	119,3	87,2	114,1
2002	99,4	105,1	117,1	118,2	102,6	107
2003	108,2	108,1	116,5	115,2	95,6	115,8
2004	112,3	115,1	127,2	123,8	99,3	112,5
2005	110,4	124,2	139,1	120,3	89,8	103,1
2006	111,6	114,7	123,8	118,3	86,2	106,2
2007	116,6	123,1	132,0	112,5	84,6	110,2
2008	122,3	128,6	137,4	106,3	131,5	96,8
2009	112,3	113,0	136,1	94,2	111,5	89,5
2010	109,4	115,0	110,0	110,5	93,2	111
Нормалізо- вані значення показників	99,4	87,8	526,3	132,5	84,6	115,8

¹ Примітка: розраховано автором на основі інформації Державного комітету статистики України [258].

Визначення показника циклічного (хвилеподібного) розвитку України за моделлю Кондратьєва¹

Роки	Інсп, (нормалізований), дестимулятор	Дф ВВП, (нормалізований), дестимулятор	Інд, (нормалізований), стимулятор	Ірзп, (нормалізований), стимулятор	Рівень безробіт, (нормалізований), Дестимулятор	Інпром, (нормалізований), стимулятор	Проміжне значення для розрахунку серед. геометр.	Індекс циклічності розвитку України геометричний (сер. геометр)	Індекс циклічності розвитку України (сер. ариф.)
1991	0,255	0,448	0,215	1,000	0,833	0,822	0,017	0,506	0,595
1992	0,047	0,047	0,233	0,911	0,808	0,808	0,000	0,260	0,476
1993	0,010	0,026	0,222	0,888	0,766	0,794	0,000	0,176	0,451
1994	0,199	0,083	0,216	0,895	0,629	0,628	0,001	0,329	0,442
1995	0,353	0,170	1,000	0,835	0,548	0,617	0,017	0,507	0,587
1996	0,712	1,000	0,289	0,919	0,609	0,674	0,077	0,653	0,700
1997	0,903	0,976	0,236	0,651	0,726	0,788	0,077	0,653	0,713
1998	0,828	0,905	0,206	0,737	0,671	0,916	0,070	0,642	0,711
1999	0,807	0,893	0,220	0,657	0,951	0,939	0,093	0,673	0,745
2000	0,790	0,713	0,249	0,748	0,860	0,946	0,086	0,664	0,718
2001	0,937	0,799	0,233	0,900	0,970	0,985	0,150	0,729	0,804
2002	1,000	0,835	0,222	0,892	0,825	0,924	0,126	0,708	0,783
2003	0,919	0,812	0,221	0,869	0,885	1,000	0,127	0,709	0,784
2004	0,885	0,763	0,242	0,934	0,852	0,972	0,126	0,708	0,775
2005	0,900	0,707	0,264	0,908	0,942	0,890	0,128	0,710	0,769
2006	0,891	0,765	0,235	0,893	0,981	0,917	0,129	0,711	0,780
2007	0,852	0,713	0,251	0,849	1,000	0,952	0,123	0,705	0,770
2008	0,813	0,683	0,261	0,802	0,643	0,836	0,063	0,630	0,673
2009	0,885	0,777	0,259	0,711	0,759	0,674	0,065	0,634	0,677
2010	0,909	0,763	0,209	0,834	0,908	0,959	0,105	0,687	0,764

¹ Примітка: розраховано автором.

Додаток З
Кредитна активність банківської системи України

Таблиця 3.1

**Структура наданих кредитів в економіку України в розрізі
основних валют та видів діяльності за 2006-2010 рр.¹**

Роки	Усього ¹	Кредити в поточну діяльність				На придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості				Інші кредити в інвестиційну діяльність				Із загальної суми іпотечні кредити			
		усього	у тому числі у розрізі валют			усього	у тому числі у розрізі валют			усього	у тому числі у розрізі валют			усього	у тому числі у розрізі валют		
			гривня	долар США	євро		гривня	долар США	євро		гривня	долар США	євро		гривня	долар США	євро
1	2	3	4	5	6	9	10	11	12	15	16	17	18	21	22	23	24
2006	160503	137 516	82 178	45 441	8 775	6 405	2 494	3 429	391	16 582	6 635	7 514	2 205	10 507	4 081	5 359	966
2007	260476	217 271	132 516	70 646	11 542	10 618	5 094	5 057	382	32 587	13 525	14 694	4 047	49 095	26 649	19 608	2 241
2008	443665	359 140	186 531	151 696	17 680	18 262	5 680	11 857	588	66 263	22 562	34 547	8 633	79 193	36 172	38 339	3 961
2009	462215	373 759	236 564	116 859	17 642	17 670	6 510	10 491	534	70 786	28 833	31 707	9 699	75 648	41 345	30 392	3 234
2010	500961	415 706	271 663	127 298	14 070	13 612	5 313	7 687	471	71 643	33 952	27 853	9 160	74 508	41 191	29 762	2 978

¹Примітка: складено на основі інформації Національного банку України [262].

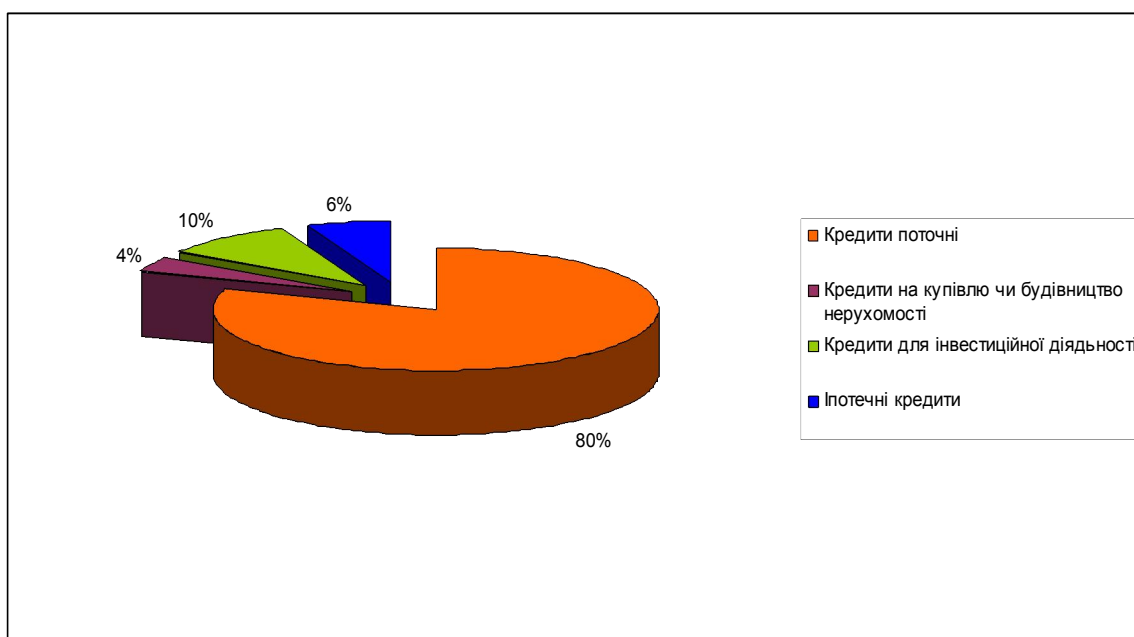

Рис. 3.1. Структура наданих кредитів в економіку України у 2006 році ¹

¹Примітка: побудовано на основі інформації Національного банку України [262].

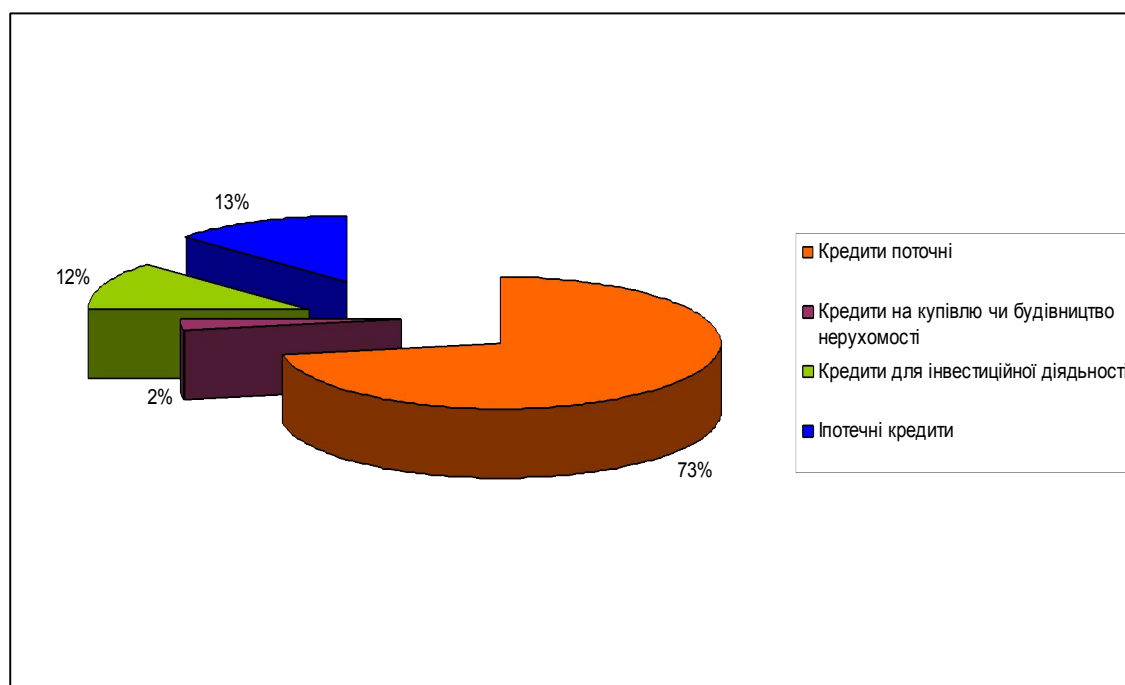

Рис. 3.2. Структура наданих кредитів в економіку України у 2010 році

¹Примітка: побудовано на основі інформації Національного банку України [262].

Таблиця 3.2

Терміни надання кредитів в національну економіку за період 2005-2010 рр.¹

Період	Усього ²	Кредити в поточну діяльність				На придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості				Інші кредити в інвестиційну діяльність				Із загальної суми іпотечні кредити			
		усього	у тому числі за строками			усього	у тому числі за строками			усього	у тому числі за строками			усього	у тому числі за строками		
			до 1 року	від 1 року до 5 років ¹	більше 5 років		до 1 року	від 1 року до 5 років ¹	більше 5 років		до 1 року	від 1 року до 5 років ¹	більше 5 років		до 1 року	від 1 року до 5 років ¹	більше 5 років
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
2005	106 078
2006	160 503	137 516	70 036	67 480	...	6 405	675	5 730	...	16 582	1 339	15 243	...	10 507	852	9 655	...
2007	260 476	217 271	104 251	101 166	11 854	10 618	1 380	5 862	3 376	32 587	2 290	21 211	9 085	49 095	11 911	27 902	9 282
2008	443 665	359 140	183 427	153 501	22 212	18 262	2 776	8 337	7 150	66 263	4 096	41 409	20 757	79 193	21 217	40 784	17 193
2009	462 215	373 759	191 185	158 248	24 325	17 670	2 677	7 600	7 393	70 786	5 461	40 687	24 638	75 648	20 407	37 112	18 130
2010	500 961	415 706	198 700	184 960	32 046	13 612	2 080	4 750	6 782	71 643	7 421	34 403	29 819	74 508	24 459	32 690	17 359

¹Примітка: складено на основі інформації Національного банку України [262].

²Дані до січня 2007 р. включають кредити, надані із терміном погашення від 1 до 5 р. і більше.

³ Із лютого по червень 2009 р. дані перераховано у зв'язку із перекласифікацією між секторами S.13 "Сектор загального державного управління" та S.11 «Нефінансові корпорації», відповідно до Класифікації інституційних секторів економіки України, затвердженої наказом Державної служби статистики України від 18.04.2005 р. № 96 (із змінами).

Додаток И

Показники соціально-економічного розвитку України

Таблиця И.1

Дефлювання ВВП України за 2000-2010 рр.¹

Роки	ВВП номінальний, в млрд. грн.	Дефлятор ВВП, в %	ВВП, реальний, в млрд. грн.
2000	170	123,1	138,099106
2001	204,2	109,9	185,805278
2002	225,8	105,1	214,843007
2003	267,3	108,1	247,271045
2004	345,1	115,1	299,826238
2005	441,4	124,2	355,394525
2006	544,1	114,7	474,367916
2007	720,7	123,1	585,458976
2008	949,7	128,6	738,491446
2009	913,3	113,0	808,230088
2010	1094,6	115,0	951,826087

¹Примітка: розраховано за даними Державного комітету статистики України та Державної казначейської служби

Таблиця И.2

Визначення податкового навантаження на економіку¹

Роки	ВВП реальний, в млрд. грн.	Доходи зведеного бюджету України, млрд. грн.	Власні доходи Пенсійного фонду України, млрд. грн.	Рівень податкового навантаження, в %
1	2	3	4	$5=(3+4)/2*100\%$
2000	138,099	49,1	11,6	43,95
2001	185,805	54,9	18,8	39,67
2002	214,843	61,954	18,908	37,64
2003	247,271	75,286	21,532	39,15
2004	299,826	91,529	28,182	39,93
2005	355,395	134,183	41,591	49,46
2006	474,368	171,812	50,561	46,88
2007	585,459	219,939	69,961	49,52
2008	738,491	297,845	101,836	54,12
2009	808,23	209,703	114,913	40,16
2010	951,826	240,398	193,7	45,61

¹Примітка: розраховано за [258, 259, 262]

Таблиця И.3

Динаміка основних показників соціально-економічного розвитку України за 2000-2010 рр.¹

Роки	Рівень інфляції, в %	Дефлятор ВВП, в %	Темпи зростання доходів населення, в % до попереднього року	Темпи зростання рівня безробіття в порівнянні з попереднім роком, в %	Темпи зростання промислового виробництва, в % до попереднього року	Темпи зростання прибутку підприємств, в % до попереднього року	Темпи зростання інвестицій, в основний капітал, в % до попереднього року	Темпи зростання споживчих витрат, в % до попереднього року	Темпи зростання експорту, в % до попереднього року	Темпи зростання імпорту, в % до попереднього року	Темпи зростання реал. ВВП, в % до попереднього року
2000	125,8	123,1	131,2	98,4	109,6	187,6	114,4	124,94	118,8	116,6	105,9
2001	106,1	109,9	112,7	87,2	114,1	134,5	120,8	122,748	109,7	112,0	109,2
2002	99,4	105,1	116,1	102,6	107	78,1	108,9	163,38	111,1	107,4	105,2
2003	108,2	108,1	116,5	95,6	115,8	134,2	131,3	118,67	124,1	134,7	109,6
2004	112,3	115,1	127,1	99,3	112,5	226,9	128,8	119,71	118,1	113,6	112,1
2005	110,4	124,2	139,1	89,8	103,1	144,4	101,9	140,66	88,8	102,1	102,7
2006	111,6	114,7	123,8	86,2	106,2	118,5	119	127,43	96,9	106,3	107,3
2007	116,6	123,1	132,0	84,6	110,2	178,2	129,8	134,51	104,2	105,5	107,6
2008	122,3	128,6	137,4	131,5	96,8	106,6	97,4	135,85	154,0	155,0	102,1
2009	112,3	113	104,1	111,5	89,5	-150,0	58,5	114,81	53,0	54,0	84,2
2010	109,1	115	110,0	93,1	111,0	249,0	101,0	104,2	73,4	52,3	104,2

¹ Примітка: розраховано автором з використанням інформації Державної служби статистики України [258] та Національного банку України [262]

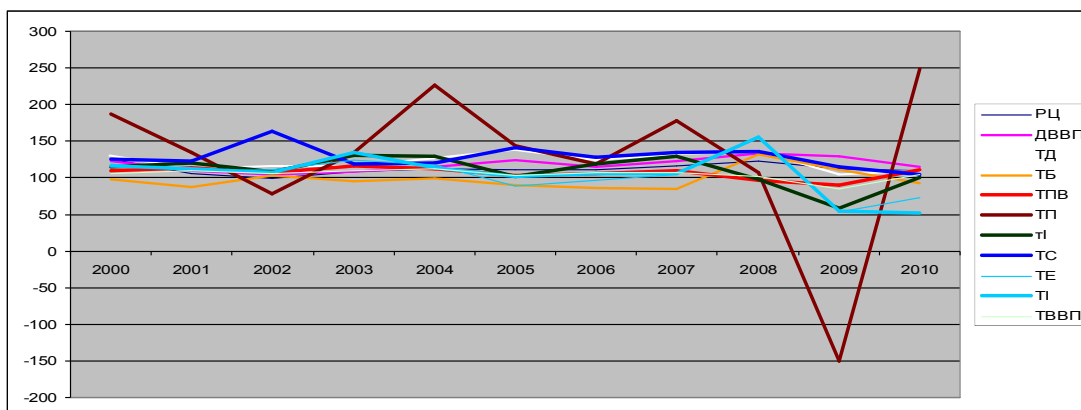

Рис.И.1. Динаміка показників зростання України за 2000-2010 рр.¹

¹ Примітка: побудовано з використанням інформації Державної служби статистики України [258] та Національного банку України [262].

Додаток К

Таблиця К.1

Таблиця розрахунку інтегрального показника економічної безпеки України за 2000-2010 рр.¹

Складові економічної безпеки	Вагове значення коефіцієнта, r_i	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2007	2007	2008	2009	2010
		$r_i B_i$	$r_i B_i$	$r_i B_i$	$r_i B_i$	$r_i B_i$	$r_i B_i$	$r_i B_i$	$r_i B_i$	$r_i B_i$	$r_i B_i$	$r_i B_i$
Макроекономічна безпека	0,1005	5,5074	5,5878	5,427	6,08025	6,2109	6,3315	7,42695	6,5928	6,5928	6,332	6,4119
Фінансова безпека	0,1127	6,1985	6,79581	7,14518	8,06932	8,10313	8,32853	8,03551	7,69741	7,69741	7,720	8,81314
Виробнича безпека	0,0769	4,2295	4,96005	5,2292	5,22151	5,59832	6,31349	5,49066	5,65984	5,65984	5,675	5,83671
Інвестиційна безпека	0,0939	6,12228	6,13167	5,89692	6,62934	7,33359	8,22564	8,15991	8,01906	8,01906	8,057	8,38527
Науково-технологічна безпека	0,1183	5,86768	7,13349	6,94421	6,45918	6,70761	6,5065	6,83774	6,92055	6,92055	6,980	7,93793
Енергетична безпека	0,1324	8,28824	8,61924	8,6722	8,72516	8,72516	8,65896	8,72516	9,34744	9,34744	9,533	10,6582
Зовнішньоекономічна безпека	0,0901	7,64048	8,41534	8,22613	7,3882	7,28008	8,44237	8,49643	7,76662	7,76662	7,803	7,84771
Соціальна безпека	0,0808	4,79144	5,03384	5,17928	5,3328	5,6156	5,90648	6,07616	6,72256	6,72256	6,787	7,08616
Демографічна безпека	0,0836	3,8456	3,8874	3,98772	4,32212	4,36392	4,46424	4,70668	4,61472	4,61472	4,640	5,30692
Продовольча безпека	0,1108	5,72836	6,9804	6,16048	6,23804	7,91112	7,756	8,05516	7,76708	7,76708	7,867	9,05236
Інтегральний показник економічної безпеки ($IPB = (\sum_{i=1}^{10} r_i \times B_i) / 100\%$)		0,582	0,635	0,63	0,645	0,679	0,709	0,721	0,70	0,71	0,73	0,76

¹Примітка: розраховано автором з використання інформації Міністерства економічного розвитку та торгівлі [259]

**Розрахунок інтегрального показника за запропонованою системою
показників макроекономічної безпеки України¹**

Роки	Нормалізовані значення показників макроекономічної безпеки (див.табл. 3.15)										Інтегральний показник макроекономічної безпеки (за методом середньо геометричного)	Інтегральний показник макроекономічної безпеки (за методом середньорифметичного)
	Валове нагромадження капіталу	Рівень тінізації,	Співвідношення експорту до імпорту	Співвідношення темпів зростання продуктивності праці до доходів населення, не менше 1	Темпи падіння ВВП,	Відношення сальдо платіжного балансу України до ВВП,	Коефіцієнт покриття імпорту експортом високотехнологічного	Баланс державного сектору,	Відношення обсягу ВВП на одну особу до середньосвітового значення.	Інтегральний показник макроекономічної безпеки (за методом середньо геометричного)		
2000	0,716	0,574	0,956	0,680	0,945	0,443	0,854	0,176	0,225	0,538	0,619	
2001	0,705	0,600	0,868	1,000	0,974	0,349	0,878	0,088	0,239	0,510	0,634	
2002	0,698	0,643	0,947	0,483	0,938	0,717	0,854	0,206	0,517	0,615	0,667	
2003	0,749	0,730	0,921	0,667	0,978	0,557	0,817	0,059	0,803	0,577	0,698	
2004	0,822	0,964	1,000	0,605	1,000	1,000	0,780	1,000	0,901	0,886	0,897	
2005	0,800	0,931	0,895	0,755	0,916	0,274	0,549	-0,529	1,000	-0,693	0,621	
2006	0,895	1,000	0,825	0,741	0,957	-0,142	0,512	-0,206	0,324	0,515	0,545	
2007	1,000	0,964	0,781	0,646	0,963	-0,349	0,573	-0,412	0,887	0,687	0,561	
2008	0,960	0,692	0,746	0,599	0,913	-0,679	0,573	-0,441	0,472	0,654	0,426	
2009	0,655	0,771	0,842	0,585	0,760	-0,160	0,976	-1,206	0,287	0,601	0,390	
2010	0,719	0,794	0,789	0,639	0,930	-0,180	1,000	-1,735	0,296	0,637	0,361	

¹Примітка: розраховано автором.

Додаток Л

Таблиця Л.1

Глобальні індекси сталого розвитку¹

Вимір сталого розвитку	Глобальний індекс	Складові	Джерело
Економічний (Іек)	Ік – індекс конкурентноспроможності	3 індикатори, 47 наборів даних	World Economic Forum: www.weforum.org
	Іес – індекс економічної свободи	10 індикаторів, 50 наборів даних	Heritage Foundation: www.heritage.org
Екологічний (Іе)	ESI – Environmental Sustainability Index	21 індикатор, 76 наборів даних	Єльський університет, США: www.yale.edu/esi
Соціальний (Іс)	Ія – індекс якості і безпеки життя	9 індикаторів	Economist Intelligence Unit: www.en.wikipedia.org
	Ілр – індекс людського розвитку	3 індикатори	United Nation Development program: www.hdr,undp.org
	Ікс – індекс суспільства, заснованого на знаннях	3 індикатори, 15 наборів даних	UNDESA, [UN publication, NE,04,C,1,2005]

¹Примітка: наведено з використанням електронного ресурсу: www.weforum.org, www.heritage.org, www.yale.edu/esi, www.en.wikipedia.org, www.hdr,undp.org.

Індекс глобальної конкурентоспроможності, обчислений СЕФ¹

Країна ²	GCI 2005- 2006	Рейтинг	GCI 2007- 2008	Рейтинг	GCI 2009- 2010	Рейтинг
США	5,61	6	5,67	1	5,43	2
Фінляндія	5,76	2	5,61	3	5,39	6
Японія	5,6	7	5,53	4	5,37	8
Німеччина	5,58	8	5,49	5	5,39	7
Нідерланди	5,56	9	5,48	6	5,33	10
Великобританія	5,54	10	5,46	7	5,25	13
<i>Швейцарія</i>	5,81	1	5,62	2	5,63	1
Данія	5,7	4	5,55	3	5,32	5
Сінгапур	5,63	5	5,45	8	5,48	3
Естонія	5,12	25	4,74	27	4,61	35
Чехія	4,74	29	4,58	33	4,57	31
Литва	4,53	40	4,49	38	4,38	53
Словаччина	4,55	37	4,45	41	4,25	47
Латвія	4,57	36	4,41	45	4,14	68
Угорщина	-	-	4,35	47	4,33	58
Польща	4,3	48	4,28	51	4,51	46
Хорватія	-	-	4,20	57	4,04	72
Росія	4,08	53	4,19	58	4,24	63
Казахстан	-	-	4,14	61	4,12	67
Азербайджан	4,06	64	4,07	66	4,29	51
В'єтнам	3,89	77	4,04	68	4,27	75
Шрі-Ланка	3,87	79	3,99	70	4,25	79
Бразилія	4,03	66	3,99	72	4,28	56
Україна	3,89	78	3,98	73	3,90	82
Румунія	4,02	68	3,97	74	4,16	64
Грузія	3,73	85	3,83	90	3,86	90
Вірменія	3,75	82	3,76	93	3,76	97
Молдова	3,71	86	3,64	97	3,86	94
Таджикистан	3,5	96	3,37	117	3,53	122
Киргизстан	3,31	107	3,34	119	3,49	123
Чад	2,61	123	2,78	131	2,73	139

¹Примітка: таблицю складено з використанням звітів СЕФ за 2005-2006, 2007-2008, 2009-2010 рр., [440].

²Загалом до рейтингу у 2010 році включено 139 країн.

Додаток М

Параметри інноваційної активності національної економіки

Таблиця М.1

Інноваційна діяльність промислових підприємств
за областями України

на 1.01. 2009р.

Регіони	Кількість інноваційно активних підприємств, одиниць	Частка інноваційно активних підприємств у загальній кількості промислових підприємств, %	Обсяг витрат на інноваційну діяльність, млн. грн.	Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн. грн.	Частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі промислової продукції, %
Україна	1397	13,0	19994,2	45830,2	5,9
Автономна Республіка Крим	40	13,2	225,6	280,1	2,3
Вінницька	50	16,2	133,8	119,6	1,0
Волинська	24	11,3	232,9	2139,2	24,7
Дніпропетровська	63	8,5	1355,5	3299,1	2,3
Донецька	83	10,5	2740,4	7411,9	4,6
Житомирська	41	11,4	48,5	201,8	2,3
Закарпатська	31	12,2	14,0	152,0	2,3
Запорізька	36	8,9	202,5	5345,2	8,3
Івано-Франківська	92	27,9	501,0	598,1	5,2
Київська	62	12,6	133,0	617,8	2,8
Кіровоградська	39	14,6	40,6	426,9	7,1
Луганська	59	10,2	2179,0	12393,3	17,6
Львівська	101	12,1	296,7	627,7	3,1
Миколаївська	55	13,5	342,0	174,4	1,2
Одеська	49	11,4	272,5	382,6	1,3
Полтавська	47	11,2	180,4	256,1	0,6
Рівненська	29	11,8	198,6	109,4	1,2
Сумська	30	11,3	97,2	1079,4	8,6
Тернопільська	43	16,1	62,7	262,4	6,0
Харківська	110	13,1	274,8	2884,7	7,4
Херсонська	28	12,7	79,3	257,9	4,2
Хмельницька	16	4,2	179,5	58,9	0,6
Черкаська	37	11,6	15,5	2665,7	13,6
Чернівецька	30	16,9	31,8	220,3	7,1
Чернігівська	42	17,4	385,7	394,2	3,9
м. Київ	155	29,0	1769,5	3530,1	9,9
м. Севастополь	5	5,3	1,1	12,1	0,6

¹Примітка: таблицю складено на основі інформації Державного агентства України з інвестицій та інновацій [256].

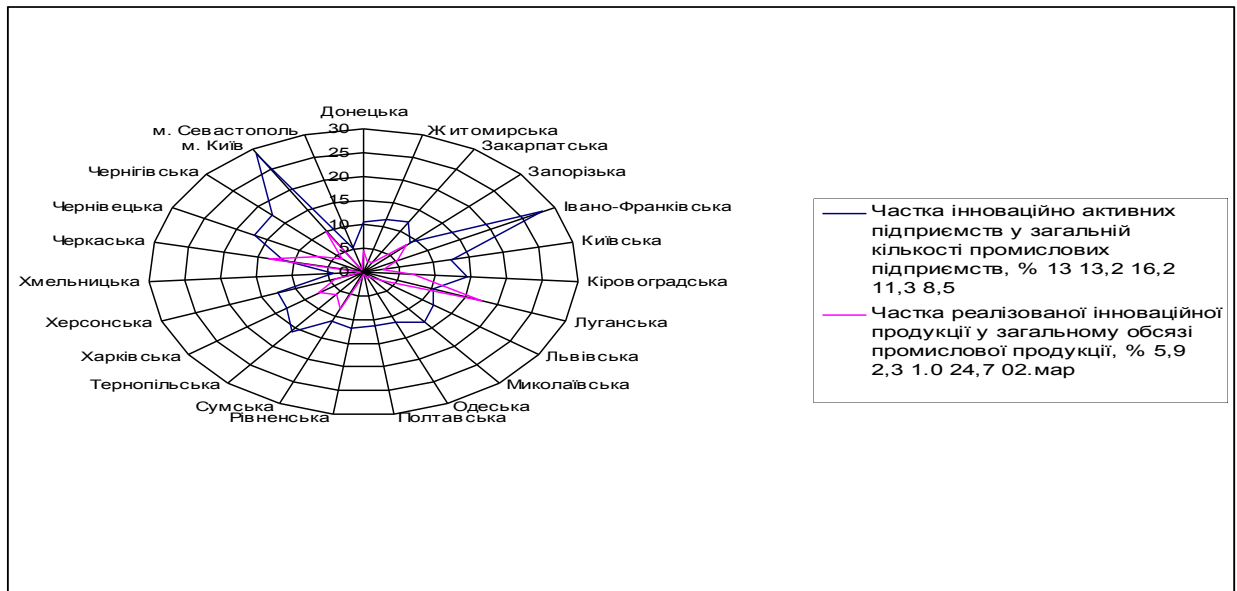

Рис. М.1. Інноваційна активність регіонів України (станом на 1.01.2009р.)¹

¹Примітка: таблицю складено на основі інформації Державного агентства України з інвестицій та інновацій [256].

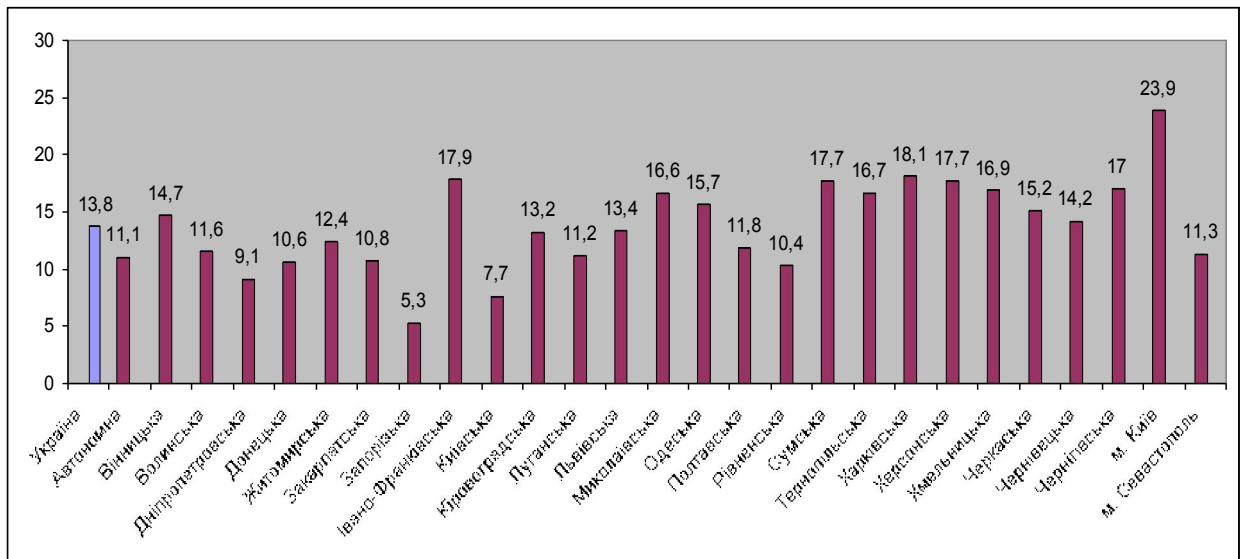

Рис. М.2. Частка інноваційних підприємств у загальній кількості підприємств у регіонах України у 2010 р. [258]

Таблиця. М.2

Динаміка розвитку елементів інноваційної інфраструктури України за 1999-2008 рр. [248]

	Елементи інфраструктури	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
1	бізнес-центри	116	124	146	257	299	321	354	421	444	465
2	бізнес-інкубатори	33	46	57	61	71	73	77	70	72	70
3	технологічні парки	9	6	6	14	17	19	24	27	33	40
4	лізингові центри	64	64	75	151	170	187	255	302	410	790
5	фонди підтримки підприємництва:	61	72	88	111	149	151	178	204	242	277
	в т.ч. регіональні	-	-	61	69	83	82	78	101	107	111
	створені за участю УФПП	-	-	21	27	30	30	31	32	32	32
6	небанківські фінансово-кредитні установи:	1372	1301	858	1034	1247	1225	1391	1438	1740	2526
	в т.ч. кредитні спілки		292	498	674	836	786	814	1028	1441	1884
7	інвестиційні та інноваційні фонди і компанії	30	359	724	933	982	1007	1087	1322	2684	3061
8	інформаційно-консультативні установи	1256	3148	759	1106	1243	1445	1483	1861	2813	3233
9	громадські об'єднання підприємців:	479	727	1162		2060	1683	1679	1759	1697	1714
10	в т.ч. зареєстровані на регіональному рівні	-	-	1032	1266	900	767	727	803	860	937
11	координаційні ради з питань підприємництва (регіональні)	-	-	-	679	627	680	709	709	681	682

Таблиця М.3

Показники діяльності технологічних парків в Україні за 2001-2008 рр. [256]

Показники, в тис. грн..	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2001-2008 разом
Сума одержаних інвестицій	535,8	0	319792	128700	11096,2	2336,0	5909,9	31122,4	505392,1
Загальна сума витрат на виконання інноваційно-інвестиційних проектів	243739,2	661301,2	1365 486,0	1597004,9	2085909,9	2198413,2	1862386,6	884578,2	10887846,2
Витрати на НДДКР	66462,3	145775,9	26920,7	41305,5	32622,0	35207,5	24482,0	23595,6	396371,5
Загальний обсяг реалізованої інноваційної продукції	176974,9	617877,9	1284483,2	1493620,8	1905553,4	1930474,2	2245504,8	752674,6	10099323,2
Отримано податкових пільг	25531,3	60283,5	128287,3	172915,5	34174,3	35196,1	22270,6	3330,0	481988,4
Кількість робочих місць	2836	22233	15421	12212	12072	4378	1915	1664	5027
В т.ч. новостворених	314	610	623	828	399	166	201	222	3363

Оцінка діяльності інкубаторів в Україні за 2007-2008 рр.¹

№ п/п	Показники	2007 рік	2008 рік
1,	Кількість зареєстрованих проектів, штук	51	36
2,	Кількість проектів, що виконуються, штук	31	26
3,	Кількість виконавців проектів суб'єктів		41
4,	Сума одержаних інвестицій, усього, тис, гривень	8236	5 759,90
	у тому числі іноземних	2664,8	2 512,90
5,	Сума одержаних кредитів, тис, гривень	405006,3	36 740,10
6,	Фінансова підтримка проектів технологічних парків, усього, тис, гривень, у тому числі:	0,00	0,00
	повне або часткове безвідсоткове кредитування	0,00	0,00
	повна або часткова компенсація відсотків, сплачених банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування проектів	0,00	0,00
7,	Загальна сума витрат на виконання проектів, тис, гривень	2187431,2	893 569,05
8,	Витрати на НДДКР та виробництво дослідних зразків, тис, гривень	35207,5	22 950,50
9,	Загальний обсяг реалізованої інноваційної продукції з ПДВ, усього, тис, гривень, у тому числі:	2280191,5	1 519 234,17
	реалізовано на внутрішньому ринку без ПДВ	1930474,2	1 133 389,98
10,	Валові доходи від реалізації проектів, тис, гривень	1152466,1	422 163,52
11,	Валові витрати на реалізацію проектів, тис, гривень	1146001,8	385 358,05
12,	Отримано прибутку від реалізації проектів, тис, гривень	6464,3	73 545,08
13,	Отримано цільових субсидій у вигляді, тис, гривень:	78581,36	18 607,87
	податку на прибуток підприємств	75269,531	18 170,97
	звільнення від ввізного мита	3312,36	444,30
	податкових векселів з ПДВ	-225,8	4 004,30
	з них погашено податкових векселів з ПДВ	0	2 874,50
14,	Митна вартість імпортованих товарів, тис, гривень	66435,05	23 137,40
	з них використаних товарів	66423,45	23 289,50
15,	Використано коштів зі спеціального рахунка технологічного парку, тис, гривень	10455,1	6 377,00
16,	Перераховано платежів до бюджетів та державних цільових фондів, усього, тис, гривень у тому числі:	230041,85	123 092,50
	до бюджетів, усього	116930,47	68 116,69
	до державних цільових фондів, усього	113111,38	54 977,21
17,	Заборгованість до бюджетів усіх рівнів, тис, гривень	0	0,00
18,	Заборгованість з платежів до державних цільових фондів, тис, гривень	0	0,00
19,	Заявлено до відшкодування ПДВ, тис, гривень	35196,06	8 503,10
20,	Фактично відшкодовано ПДВ, тис, гривень		3 926,10
21,	Створено нових робочих місць	166	74

¹Примітка: таблицю складено за матеріалами Державної служби статистики України [258].

Додаток Н

Таблиця Н.1. Визначення інтегрального показника ноосферизованого розвитку економіки України

Роки	Кількість організацій, які виконують наукові дослідження й розробки*	Чисельність науковців, осіб	Чисельність докторів наук в економіці України, осіб **	Чисельність кандидатів наук в економіці України, осіб **	Кількість вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації	Кількість вищих навчальних закладів I-II рівня акредитації	Кількість осіб, які навчаються у загальноосвітніх навчальних закладах на 10 тис. населення, всього	Кількість аспірантів	Кількість докторантів	Іноземні студенти, які навчаються у національних закладах освіти	Кількість активних користувачів мережею Інтернет в Україні, млн. чол.	Кількість науково-технічних публікацій	Кількість зареєстрованих та вданих патентів та винаходів в Україні	Кількість патентів та винаходів в Україні на 1 млн. населення	Міжнародна реєстрація патентів України (За Мадридською угодою)
	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	X11	X12	X13	X14	X15
2000	1490	120773	10339	58741	313	664	1373	23295	1131	18621	0,016	2351	5772	0,12	4929
2001	1479	113341	10603	60647	315	664	1372	24256	11106	19178	0,9	2365	11670	0,23	5614
2002	1477	107447	11008	62673	318	645	1372	25288	1166	22023	1,1	2256	9178	0,19	5265
2003	1487	104841	11259	64372	330	640	1269	27106	1220	25002	1,8	2183	10983	0,23	6379
2004	1505	106603	11573	65839	339	624	1212	28412	1271	28426	3,5	2089	9907	0,21	6303
2005	1510	105512	12014	68291	347	606	1151	29866	1315	32426	4,46	3011	3719	0,07	8033
2006	1452	100245	12488	71893	347	606	1098	31293	1373	36673	5,9	3893	3705	0,08	9183
2007	1404	96820	12845	74191	350	528	1047	32293	1418	39675	6,7	4033	4060	0,09	9520
2008	1378	94138	13423	77763	353	528	1001	33344	1476	40000	8,4	4154	3832	0,08	10710
2009	1340	92403	13866	81169	351	511	978	34115	1465	42780	10,4	4338	4002	0,083	8613
2010	1303	89534	14418	84000	351	511	978	34115	1463	42782	12,9	4400	4100	0,08	8000
max	1510	120773	14418	84000	353	664	1373	34115	11106	42782	12,9	4400	11670	0,23	10710

Таблиця Н.2

Нормалізовані показники таблиці Н.1¹

X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	X11	X12	X13	X14	X15	сер. Геометр
0,986755	1	0,71709	0,699298	0,886686	1	1	0,682837	0,101837	0,435253	0,00124	0,534318	0,494602	0,521739	0,422365	0,94332
0,97947	0,938463	0,7354	0,721988	0,892351	1	0,999272	0,711007	1	0,448273	0,069767	0,5375	1	1	0,481063	0,95107
0,986755	1	0,71709	0,699298	0,886686	1	1	0,682837	0,101837	0,435253	0,00124	0,512727	0,786461	0,826087	0,451157	0,94747
0,984768	0,868083	0,780899	0,766333	0,934844	0,963855	0,924253	0,794548	0,109851	0,584405	0,139535	0,496136	0,941131	1	0,546615	0,95955
0,996689	0,882672	0,802677	0,783798	0,96034	0,939759	0,882739	0,83283	0,114443	0,664438	0,271318	0,474773	0,848929	0,913043	0,540103	0,95955
1	0,873639	0,833264	0,812988	0,983003	0,912651	0,83831	0,875451	0,118404	0,757936	0,345736	0,684318	0,31868	0,304348	0,688346	0,97541
0,961589	0,830028	0,86614	0,855869	0,983003	0,912651	0,799709	0,91728	0,123627	0,857206	0,457364	0,884773	0,317481	0,347826	0,786889	0,98158
0,929801	0,801669	0,8909	0,883226	0,991501	0,795181	0,762564	0,946592	0,127679	0,927376	0,51938	0,916591	0,347901	0,391304	0,815767	0,98174
0,912583	0,779462	0,930989	0,92575	1	0,795181	0,72906	0,9774	0,132901	0,934973	0,651163	0,944091	0,328363	0,347826	0,917738	0,98824
0,887417	0,765097	0,961715	0,966298	0,994334	0,769578	0,712309	1	0,131911	0,999953	0,806202	0,985909	0,342931	0,36087	0,738046	0,97218
0,862914	0,741341	1	1	0,994334	0,769578	0,712309	1	0,131731	1	1	1	0,351328	0,347826	0,685518	0,965

¹Примітка: розраховано автором.

Таблиця Н.3

Визначення показника ефективності підтримки державою ноосферизованого розвитку¹

Роки	Рівень продуктивності праці, в грн. на 1 людину за 1 год.	Темпи приросту продуктивності праці, у % до попереднього року	Темпи росту ВВП(реального), у % до попереднього року	Витрати Держбюджету на наукові та науково-технічні розробки, в млн. грн.	Темпи росту державних витрат на НДДКР, в %	Коефіцієнт ефективності підтримки державою ноосферизованого розвитку
1	2	3	4	5	6	7=6/3
2000	6,925	100	105,9	614,5	100	1
2001	9,9	142,960289	109,2	751,6	122,3108	0,855558
2002	10,761	108,69697	105,2	733,3	97,56519	0,897589
2003	13,515	125,592417	109,6	1070,7	146,0112	1,16258
2004	17,324	128,1835	112,1	1449,5	135,3787	1,056132
2005	21,748	125,536828	102,7	1711,2	118,0545	0,940397
2006	26,742	122,963031	107,3	2017,4	117,8939	0,958775
2007	35,125	131,347693	107,6	2815,4	139,5559	1,062492
2008	26,098	74,3003559	102,1	3909,8	138,8719	1,869061
2009	29,673	113,698368	84,9	2175,9	55,65246	0,489475
2010	30,53	102,888147	104,7	1725,9	79,3189	0,770924

¹Примітка: розраховано автором.

Визначення індексу ефективності підтримки державою інноваційних проектів¹

Роки	Витрати державного бюджету на фінансування інновацій, в млн. грн.	Темпи росту державних витрат на фінансування інновацій, в %	Темпи росту ВВП(реального), у % до попереднього року	Індекс ефективності підтримки державою інноваційних проектів
1	2	3	4	5=3/4
2000	7,7	100	105,9	0,944287
2001	55,8	724,6753	109,2	6,636221
2002	45,5	81,54122	105,2	0,775107
2003	93	204,3956	109,6	1,864923
2004	63,4	68,17204	112,1	0,608136
2005	28,1	44,32177	102,7	0,431565
2006	114,4	407,1174	107,3	3,794198
2007	144,8	126,5734	107,6	1,176333
2008	336,9	232,6657	102,1	2,278803
2009	127	37,69665	84,9	0,444012
2010	87	68,50394	104,7	0,654288

¹Примітка: розраховано автором

Додаток П
Використання програмно-планового інструментарію в управлінні
довгостроковим розвитком економіки України

Таблиця П.1

Характеристика типів макроекономічного планування в управлінні
довгостроковим розвитком національної економіки¹

Тип планування	Зміст планування	Особливості використання
1	2	3
I. За важелями державного впливу на довгостроковий розвиток		
Директивне (адміністративно-командне)	Централізовано розроблені планові показники доводяться в обов'язковому порядку, а їх виконання забезпечується виділенням відповідних фондів через систему матеріального постачання на основі планових балансів.	Використовуються лише в частині виконання цільових (директивних) показників визначеними виконавцями, розпорядниками бюджетних коштів
Недирективне планування	Народногосподарський план є орієнтиром для окремих господарських одиниць, діяльність яких регулюється з центру за допомогою непрямих економічних методів, які включають цінове, грошово-кредитне, фіскальне регулювання.	Характерне для перехідних економік
<i>Індирективне</i>	Адміністративні методи державного регулятивного впливу доповнюються економічними	Домінує в суспільному секторі економіки
<i>Регулятивне планування</i>	Домінування економічних важелів управління економікою, використання системи державного замовлення та контрактів.	Взаємодоповнює ринкове саморегулювання в частині розподілу та використання ресурсів.
Індикативне планування	Має інформаційно-рекомендаційний характер. Інформує про майбутню економічну структуру та напрями розвитку секторів економіки в першу чергу приватного та державного через визначення гострих проблем, які потребують активного державного втручання.	Використовується при розробці Програм соціально-економічного розвитку України та при бюджетному плануванні.

1	2	3
П. За термінами планування		
Стратегічне планування	Оцінює існуючі і очікувані у майбутньому умови діяльності з урахуванням внутрішніх та зовнішніх факторів. Різновиди: 1) рамкове — визначення цілей: планування росту на довгострокову перспективу, пристосування до структурних зрушень, отримання необхідного прибутку; 2) структурне — зміна структури виробництва, вибір ринків збуту тощо.	Використовується при розробці Стратегій соціально-економічного розвитку України та регіонів
Довгострокове (5-10—15 рр.)	Визначення цілей і пріоритетів в рамках визначених стратегічних орієнтирів розвитку економіки, розробка концептуальних положень щодо їх реалізації та коректування планового горизонту кожні 5 років.	Довгострокові програми розвитку регіонів та галузей економіки.
Середньострокове (3—5 рр.)	Містить аналіз стану економіки, пошуковий та цільовий прогнози на середньостроковий період, основні напрямки макроекономічної політики, обґрунтування цілей та пріоритетів соціально-економічної політики держави, напрями їх реалізації, найважливіші завдання, які потрібно вирішити на державному рівні. Щороку коректується.	Використовується в системі бюджетування та фіскального адміністрування

¹Примітка: складено на основі [224, 270, 297, 419, 427, 428.]

Таблиця П.2

Порівняння планових та фактично затверджених цільових індикаторів в Програмі соціально-економічного розвитку України на 2010 рік¹

<i>Попередній варіант Програми розроблений на початок планового періоду</i>		<i>Затверджений варіант Програми</i>	
Стратегічні наміри	Програмні пріоритети	Програмні пріоритети на перших 100 днів роботи нового уряду	Цільові індикатори
1	2	3	4
Пріоритет 1. Забезпечення сприятливих умов для підвищення адаптивності економіки до зовнішніх шоків	1.1. Макроекономічна стабільність 1.2. Оптимізація ролі держави та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності 1.3. Розвиток конкуренції на внутрішньому ринку 1.4. Становлення громадянського суспільства та підвищення ефективності дій Уряду 1.5. Оптимізація структури державного сектору економіки 1.6. Підвищення ефективності управління об'єктами державної власності 1.7. Розвиток фінансових ринків 1.8. Підвищення конкурентоспроможності регіонів 1.9. Побудова раціональної просторової основи організації публічної влади 1.10. Забезпечення стабільного інвестування економіки країни 1.11. Формування єдиної комплексної державної експортної політики	Пріоритет 1. Оздоровлення державних фінансів	1.1. Підвищення ефективності бюджетних витрат Зменшення дефіциту державного бюджету у 2010 році до рівня 6 відсотків ВВП, покриття його неемісійними джерелами. 1.2. Упорядкування державних цільових програм. 1.3. Оптимізація фіскального навантаження на реальний сектор економіки. 1.4. Зменшення дефіциту Пенсійного фонду. 1.5. Упорядкування надання адміністративних послуг.
Пріоритет 2. Людина і сталий розвиток	2.1. Розвиток трудового потенціалу 2.2. Модернізація системи охорони здоров'я 2.3. Сучасна і якісна освіта та підготовка кадрів 2.4. Розвиток культури та туризму	Пріоритет 2. Оздоровлення банківської системи	2.1. Створення інституціональних передумов для відновлення довіри населення до банківської системи та розблокування кредитування

Продовж. табл. П.2

1	2	3	4
	2.5. Розвиток фізичної культури та спорту 2.6. Створення ринку доступного житла 2.7. Сталий розвиток навколишнього природного середовища		реального сектору економіки. 2.2.Зростання депозитів та кредитування реального сектору економіки.
Пріоритет 3. Технологічний прорив в індустрії	3.1. Впровадження сучасних інноваційних промислових технологій 3.2. Забезпечення енергетичної безпеки держави 3.3. Технологічні зміни в системі забезпечення розвитку нетрадиційних, відновлювальних джерел енергії та зменшення енергоємності ВВП	Пріоритет 3. Стимулювання притоку інвестицій	3.1.Реалізація проектів, пов'язаних з: чемпіонатом Європи 2012 року з футболу, "зеленими інвестиціями", підвищенням енергоефективності, модернізацією транспортної та муніципальної інфраструктури. 3.2.Створення умов для залучення інвестицій через механізм державно-приватного партнерства.
Пріоритет 4. Зняття інфраструктурних обмежень	4.1. Будівництво сучасних транспортних коридорів	Пріоритети на 2010 рік в рамках основних видів макроекономічної політики	
Пріоритет 5. Перехід до високоефективного агропромислового виробництва	5.1.Забезпечення ефективного функціонування агропромислового комплексу	1. Соціальна політика	1.1. Політика підтримки сім'ї, дітей та молоді. 1.2.Підвищення реальних доходів населення та зниження кількості бідного населення. 1.3. Зайнятість населення та ринок праці.
Пріоритет 6. Створення сучасної інноваційної системи	6.1. Створення конкурентоспроможної системи генерування знань. 6.2. Формування інноваційної інфраструктури та системи трансферу технологій. 6.3 Розвиток системи управління інтелектуальною власністю	2. Гуманітарна сфера	Усунення фрагментації та підвищення ефективності і раціональності використання фінансових ресурсів системи охорони здоров'я.

Продовж. табл. П.2

1	2	3	4
	6.4. Стимулювання попиту на інновації 6.5. Інтеграція науково-технологічного потенціалу України у світове господарство	3. Безпека життєдіяльності людини	3.1. Створення механізму економічної заінтересованості та відповідальності за створення нешкідливих та безпечних умов праці.
Пріоритет 7. Проектування розвитку в рамках світового господарства	7.1. Поглиблення інтеграції з Європейським Союзом. 7.2. Розвиток двостороннього та регіонального співробітництва. 7.3. Розвиток міжнародного співробітництва в галузі безпеки. 7.4. Співробітництво з міжнародними організаціями.	4. Інвестиційна політика	4.1. Розвиток державно-приватного партнерства з метою стимулювання інвестиційної діяльності. 4.2. Створення індустріальних парків. 4.3. Відновлення діяльності спеціальних режимів (СЕЗ та ТПР). 4.4. Посилення державних гарантій прав концесіонерів. 4.5. Удосконалення механізму залучення інвесторів на умовах угод про розподіл продукції.
		5. Науково-технічна та інноваційна політика	5.1. Створення конкурентоспроможної системи генерування знань. 5.2. Формування інноваційної інфраструктури та системи трансферу технологій. 5.3. Розвиток системи управління інтелектуальною власністю. 5.4. Стимулювання попиту на інновації.
		6. Співробітництво з міжнародними організаціями	6.1. Поглиблення інтеграції з країнами СНД та Європейським Союзом. 6.2. Забезпечення виконання зобов'язань України перед Радою Європи. 6.3. Міжнародне кредитно-фінансове та технічне співробітництво.

¹Примітка: розраховано автором Джерело: на основі [307].

Перелік державних цільових програм на 2010 рік, затверджених в рамках виконання Державної програми економічного і соціального розвитку України на 2010 рік [307]

№ з/п	Назва державної (цільової) програми, коли та яким документом затверджена	Термін виконання	Державний замовник, виконавець (головний розпорядник бюджетних коштів) ⁹
1	2	3	4
<u>ЕКОНОМІЧНІ</u>			
<u>паливно-енергетичний комплекс</u>			
1	Національна енергетична програма України до 2010 року. <i>Постанова Верховної Ради України від 15.05.1996 № 191/96-ВР, постанови Кабінету Міністрів України від 10.07.1997 № 731, від 29.11.2000 № 1757</i>	1996-2010	Міністерство палива та енергетики України
2	Комплексна державна програма енергозбереження України <i>постанови Кабінету Міністрів України від 05.02.1997 № 148, від 27.06.2000 № 1040</i>	1997-2010	Національне агентство України з питань забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів
3	Програма "Українське вугілля" <i>постанови Кабінету Міністрів України від 19.09.2001 № 1205, від 30.03.2002 № 438</i>	2001-2010	Міністерство вугільної промисловості України
4	Комплексна програма будівництва вітрових електростанцій <i>постанови Кабінету Міністрів України від 03.02.1997 № 137 та від 28.03.2007 № 557</i>	1997-2010	Національне агентство України з питань забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів
5	Програма державної підтримки розвитку нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії та малої гідро- і теплоенергетики <i>постанова Кабінету Міністрів України від 31.12.1997 № 1505</i>	1998-2010	Національне агентство України з питань забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів
6	Державна цільова економічна програма енергоефективності на 2010-2015 роки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2010 № 243</i>	2010-2015	Національне агентство України з питань забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів
<u>промисловий комплекс</u>			
7	Програма "Створення та організація виготовлення бурового, нафтогазопромислового, нафтопереробного устаткування і техніки для будівництва нафтогазопроводів з науково-технічною частиною на період до 2010 року" <i>постанови Кабінету Міністрів України від 09.12.1999 № 2245, від 21.06.2004 № 792, від 25.05.2006 № 754</i>	2000-2010	Міністерство палива та енергетики України

⁹ Перелік розпорядників наведено на основі базових документів, які були чинними до Указу Президента України № 1085/2010 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади».

1	2	3	4
8	Державна програма розвитку промисловості на 2003-2011 роки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 28.07.2003 № 1174</i>	2003-2011	Міністерство промислової політики України
9	Державна програма розвитку та реформування гірничо-металургійного комплексу на період до 2011 року <i>постанова Кабінету Міністрів України від 28.07. № 967</i>	2005-2011	Міністерство промислової політики України
10	Загальнодержавна програма розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2010 року <i>Закон України від 22.02.2006 № 3458-IV</i>	2006-2010	Міністерство охорони навколишнього природного середовища України
11	Державна програма розвитку машинобудування на 2006-2011 роки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 18.04.2006 № 516</i>	2006-2011	Міністерство промислової політики України
12	Державна програма розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу на 2007-2010 роки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 26.09.2007 № 1181</i>	2007-2010	Міністерство промислової політики України
<u>агропромисловий комплекс</u>			
13	Державна цільова програма "Ліси України" на 2010-2015 роки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 16.09.2009 № 977</i>	2010-2015	Державний комітет лісового господарства України
14	Загальнодержавна програма селекції у тваринництві на період до 2010 року <i>Закон України від 19.02.2004 № 1517-IV</i>	2005-2010	Міністерство аграрної політики України
15	Загальнодержавна програма розвитку рибного господарства України на період до 2010 року <i>Закон України від 19.02.2004 № 1516-IV</i>	2004-2010	Міністерство аграрної політики України
16	Програма розвитку виробництва дизельного біопалива <i>постанова Кабінету Міністрів України від 22.12.2006 № 1774</i>	2007-2010	Міністерство аграрної політики України
17	Державна цільова програма реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі на період до 2011 року <i>постанова Кабінету Міністрів України від 30.05.2007 № 785</i>	2007-2011	Міністерство аграрної політики України
18	Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року <i>постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2007 № 1158</i>	2008-2015	Міністерство аграрної політики України

1	2	3	4
<u>транспорт та зв'язок</u>			
19	Національна програма інформатизації <i>Закон України від 04.02.1998 № 74/98-ВР, постанова Верховної Ради України від 13.07.1999 № 914-ХІV, Закон України від 13.09.2001 № 2684-ІІІ</i>	1998-б/с	Міністерство транспорту та зв'язку України
20	Державна програма розвитку автомобільних доріг загального користування на 2007-2011 роки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 03.08.2005 № 710, від 03.09.2008 № 768</i>	2007-2011	Державна служба автомобільних доріг України
21	Загальнодержавна програма створення військово-транспортного літака Ан-70 та його закупівлі за державним оборонним замовленням <i>Закон України від 05.02.2004 № 1462-ІV</i>	2004-2022	Міністерство оборони України
22	Державна програма розвитку міського електротранспорту на 2007-2015 роки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2006 № 1855</i>	2007-2015	Міністерство з питань житлово-комунального господарства України
23	Програма розвитку національної мережі міжнародних транспортних коридорів в Україні на 2006-2010 роки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 12.04.2006 № 496</i>	2006-2010	Міністерство транспорту та зв'язку України
24	Державна програма впровадження цифрового телерадіомовлення <i>постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2008 № 1085</i>	2009-2015	Міністерство транспорту та зв'язку України
<u>будівництво та житлово-комунальне господарство</u>			
25	Загальнодержавна програма реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2004-2010 роки <i>Закон України від 24.06.2004 № 1869-ІV, Закон України від 11.06.2009 № 1511-VI</i>	2009-2014	Міністерство з питань житлово-комунального господарства України
<u>НАУКОВІ</u>			
26	Державна програма фундаментальних і прикладних досліджень з проблем використання ядерних матеріалів, ядерних і радіаційних технологій у сфері розвитку галузей економіки на 2004 - 2010 роки. <i>Постанова Кабінету Міністрів України від 08.09.2004 № 1165</i>	2004-2010	Національна академія наук України
27	Державна цільова програма розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та моніторингу стану інноваційного розвитку економіки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 07.05.2008 № 439</i>	2009-2011	Міністерство економіки України

1	2	3	4
<u>НАУКОВО-ТЕХНІЧНІ</u>			
28	Державна науково-технічна програма розвитку топографо-геодезичної діяльності та національного картографування на 2003-2010 роки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 16.01.2003 № 37</i>	2003-2010	Міністерство охорони навколишнього природного середовища України
29	Державна програма розвитку еталонної бази на 2009-2010 роки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 23.07.2008 № 676</i>	2009-2010	Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики
30	Державна програма прогнозування науково-технологічного розвитку на 2008-2012 роки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 11.09.2007 № 1118</i>	2008-2012	Міністерство освіти і науки України
31	Державна цільова науково-технічна програма "Розроблення і освоєння мікроелектронних технологій, організація серійного випуску приладів і систем на їх основі" на 2008-2011 роки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 21.11.2007 № 1355</i>	2008-2011	Національна академія наук України
32	Державна цільова науково-технічна програма розроблення і створення сенсорних наукоємних продуктів на 2008-2012 роки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 05.12.2007 № 1395</i>	2008-2012	Національна академія наук України
33	Державна цільова науково-технічна програма "Розробка і впровадження енергозберігаючих світлодіодних джерел світла та освітлювальних систем на їх основі" <i>постанова Кабінету Міністрів України від 09.07.2008 № 632</i>	2009-2013	Національна академія наук України
34	Загальнодержавна цільова науково-технічна космічна програма України на 2008-2012 роки <i>Закон України від 30.09.2008 № 608-VI</i>	2008-2012	Національне космічне агентство України
35	Державна цільова науково-технічна програма "Образний комп'ютер" на 2010 рік <i>постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.2010 р. № 58</i>	2010-2010	Національна академія наук України

1	2	3	4
<u>СОЦІАЛЬНІ</u>			
<u>соціальний захист населення</u>			
36	Комплексна програма забезпечення житлом військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, Державної кримінально-виконавчої служби, службових осіб митних органів та членів їх сімей <i>постанова Кабінету Міністрів України від 29.11.1999 № 2166 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 29.04.2004 № 538)</i>	2000-2010	Міністерство оборони України
37	Програма розселення та облаштування депортованих кримських татар і осіб інших національностей, що повернулися на проживання в Україну, їх адаптації та інтеграції в українське суспільство на період до 2010 року <i>постанова Кабінету Міністрів України від 11.05.2006 № 637</i>	2006-2010	Державний комітет України у справах національностей та релігій
38	Державна програма забезпечення молоді житлом на 2002-2012 роки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2002 № 1089</i>	2002-2012	Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту
39	Державна програма подолання дитячої безпритульності і бездоглядності на 2006-2010 роки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 11.05.2006 № 623</i>	2006-2010	Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту
40	Державна програма з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року <i>постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2006 № 1834</i>	2006-2010	Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту
41	Державна цільова соціальна програма першочергового забезпечення централізованим водопостачанням сільських населених пунктів, що користуються привізною водою, на період до 2010 року <i>постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2008 № 741</i>	2008-2010	Державний комітет України по водному господарству
42	Державна програма підтримки сім'ї на період до 2010 року <i>постанова Кабінету Міністрів України від 19.02.2007 № 244</i>	2007-2010	Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту
43	Державна програма розвитку фізичної культури і спорту на 2007-2011 роки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 15.11.2006 № 1594</i>	2007-2011	Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту

1	2	3	4
44	Державна цільова програма підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу <i>постанова Кабінету Міністрів України від 22.02.2008 № 107</i>	2008-2012	Міністерство економіки України
45	Державна цільова соціальна програма реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування <i>постанова Кабінету Міністрів України від 17.10.2007 № 1242</i>	2007-2017	Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту
46	Державна цільова соціальна програма "Хокей України" <i>постанова Кабінету Міністрів України від 03.10.2007 № 1194</i>	2008-2012	Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту
47	Державна цільова соціальна програма "Молодь України" <i>постанова Кабінету Міністрів України від 28.01.2009 № 41</i>	2009-2015	Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту
48	Державна цільова соціальна програма розвитку цивільного захисту на 2009-2013 роки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 25.02.2009 № 156</i>	2009-2013	Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи
<u>охорона здоров'я</u>			
49	Програма профілактики і лікування артеріальної гіпертензії в Україні <i>Указ Президента України від 04.02.1999 № 117/99</i>	1999-2010	Міністерство охорони здоров'я України
50	Державна програма запобігання та лікування серцево-судинних і судинно-мозкових захворювань на 2006-2010 роки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 31.05.2006 № 761</i>	2006-2010	Міністерство охорони здоров'я України
51	Державна програма "Дитяча онкологія" на 2006-2010 роки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 19.07.2006 № 983</i>	2006-2010	Міністерство охорони здоров'я України
52	Державна програма "Репродуктивне здоров'я нації" на період до 2015 року <i>постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2006 № 1849</i>	2007-2015	Міністерство охорони здоров'я України
53	Міжгалузева комплексна програма "Здоров'я нації" на 2002-2011 роки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 10.01.2002 № 14</i>	2002-2011	Міністерство охорони здоров'я України
54	Загальнодержавна програма протидії захворюванню на туберкульоз у 2007-2011 роках <i>Закон України від 08.02.2007 № 648-V</i>	2007-2011	Міністерство охорони здоров'я України

1	2	3	4
55	Державна програма створення єдиної системи надання екстреної медичної допомоги на період до 2010 року <i>постанова Кабінету Міністрів України від 05.11.2007 № 1290</i>	2007-2010	Міністерство охорони здоров'я України
56	Державна цільова соціальна програма "Трансплантація" на період до 2012 року <i>постанова Кабінету Міністрів України від 08.10.2008 № 894</i>	2008-2012	Міністерство охорони здоров'я України
57	Загальнодержавна програма забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009-2013 роки <i>Закон України від 19.02.2009 № 1026-VI</i>	2009-2013	Міністерство охорони здоров'я України
58	Державна цільова програма "Цукровий діабет" на 2009-2013 роки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.2009 № 877</i>	2009-2013	Міністерство охорони здоров'я України
59	Загальнодержавна програма імунпрофілактики та захисту населення від інфекційних хвороб на 2009-2015 роки <i>Закон України від 21.10.2009 № 1658-VI</i>	2009-2015	Міністерство охорони здоров'я України
60	Загальнодержавна програма розвитку первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини на період до 2011 року <i>Закон України від 22.01.2010 № 1841-VI</i>	2009-2011	Міністерство охорони здоров'я України
61	Загальнодержавна програма боротьби з онкологічними захворюваннями на період до 2016 року <i>Закон України від 23.12.2009 № 1794-VI</i>	2009-2016	Міністерство охорони здоров'я України
<u>освіта</u>			
62	Державна програма "Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці" на 2006-2010 роки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 07.12.2005 № 1153</i>	2006-2010	Міністерство освіти і науки України
63	Державна цільова програма роботи з обдарованою молоддю на 2007-2010 роки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 08.08.2007 № 1016</i>	2007-2010	Міністерство освіти і науки України
64	Державна цільова науково-технічна та соціальна програма "Наука в університетах" на 2008-2012 роки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2007 № 1155, постанова Кабінету Міністрів України від 23.09.2009 № 1000</i>	2008-2012	Міністерство освіти і науки України

1	2	3	4
<u>НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ</u>			
65	Комплексна програма паспортизації об'єктів культурної спадщини на 2003-2010 роки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 09.09.2002 № 1330</i>	2003-2010	Міністерство культури і туризму України
66	Комплексна програма пошуку і впорядкування поховань жертв війни та політичних репресій <i>постанови Кабінету Міністрів України від 20.12.2000 № 1867; від 17.11.2004 № 1523</i>	2001-2010	Міністерство регіонального розвитку та будівництва України
67	Державна програма "Журналіст" на 2004-2010 роки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2004 № 271</i>	2004-2010	Державний комітет телебачення і радіомовлення України
68	Державна програма розвитку туризму на 2002-2010 роки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2002 № 583</i>	2002-2010	Міністерство культури і туризму України
69	Державна програма розвитку і функціонування української мови на 2004-2010 роки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 02.10.2003 № 1546</i>	2004-2010	Міністерство освіти і науки України
70	Програма розбудови туристичної інфраструктури за напрямками національної мережі міжнародних транспортних коридорів та основних транспортних магістралей у 2004-2010 роках <i>постанова Кабінету Міністрів України від 12.05.2004 № 612</i>	2004-2010	Міністерство культури і туризму України
71	Загальнодержавна програма збереження та використання об'єктів культурної спадщини на 2004-2010 роки <i>Закон України від 20.04.2004 № 1692-IV</i>	2004-2010	Міністерство культури і туризму України
72	Державна програма розвитку архівної справи на 2006-2010 роки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 01.02.2006 № 92</i>	2006-2010	Державний комітет архівів України
73	Державна програма збереження, відродження і розвитку народних художніх промислів на період до 2010 року, <i>постанова Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 № 768</i>	2007-2010	Міністерство культури і туризму України
<u>ЕКОЛОГІЧНІ</u>			
74	Загальнодержавна програма "Питна вода України" на 2006 -2020 роки <i>Закон України від 03.03.2005 № 2455-IV</i>	2006-2020	Міністерство з питань житлово-комунального господарства України

1	2	3	4
75	Загальнодержавна цільова екологічна програма поводження з радіоактивними відходами <i>Закон України від 17.09.2008 № 516-VI</i>	2008-2017	Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи
76	Загальнодержавна програма охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів <i>Закон України від 22.03.2001 № 2333-III</i>	2001-2010	Міністерство охорони навколишнього природного середовища України
77	Програма комплексного протиаварійного захисту в басейні р. Тиси у Закарпатській області на 2006 - 2015 роки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 24.10.2001 № 1388 (із змінами згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 13.02.06 № 130)</i>	2006-2015	Державний комітет України по водному господарству
78	Комплексна програма ліквідації наслідків підтоплення територій в містах і селищах України <i>постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2002 № 160</i>	2003-2030	Міністерство з питань житлово-комунального господарства України
79	Програма припинення виробництва та використання озоноруйнівних речовин на 2004-2030 роки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2004 № 256</i>	2004-2030	Міністерство охорони навколишнього природного середовища України
80	Програма поводження з твердими побутовими відходами <i>постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2004 № 265</i>	2005-2011	Міністерство з питань житлово-комунального господарства України
81	Загальнодержавна програма подолання наслідків Чорнобильської катастрофи на 2006-2010 роки <i>Закон України від 14.03.2006 № 3522-IV</i>	2006-2010	Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи
82	Загальнодержавна програма розвитку водного господарства <i>Закон України від 17.01.2002 № 2988-III</i>	2002-2011	Державний комітет України по водному господарству
83	Програма радіаційного і соціального захисту населення м. Жовті Води на 2003-2012 роки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 05.05.2003 № 656</i>	2003-2012	Дніпропетровська обласна державна адміністрація
84	Національна програма екологічного оздоровлення басейну Дніпра та поліпшення якості питної води <i>постанова Верховної Ради України від 27.02.1997 № 123/97-ВР</i>	1997-2010	Міністерство охорони навколишнього природного середовища України
85	Загальнодержавна програма формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки <i>Закон України від 21.09.2000 № 1989 - III</i>	2000-2015	Міністерство охорони навколишнього природного середовища України

1	2	3	4
86	Комплексна програма захисту сільських населених пунктів і сільськогосподарських угідь від шкідливої дії вод на період до 2010 року та прогноз до 2020 року <i>постанова Кабінету Міністрів України від 03.07.2006 № 901</i>	2006-2020	Державний комітет України по водному господарству
87	Комплексна програма розвитку меліорації земель і поліпшення екологічного стану зрошуваних та осушених угідь на період до 2010 року <i>постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2000 № 1704 та постанова Кабінету Міністрів України від 02.06.2006 № 863</i>	2001-2010	Державний комітет України по водному господарству
88	Комплексна програма розвитку системи зв'язку, оповіщення та інформатизації МНС на 2004-2010 роки <i>розпорядження Кабінету Міністрів України від 04.03.2004 № 109-р</i>	2004-2010	Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи
89	Державна цільова програма забезпечення пожежної безпеки на період до 2010 року <i>постанова Кабінету Міністрів України від 01.07.2002 № 870, постанова Кабінету Міністрів України від 16.07.2008 № 645</i>	2003-2010	Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи
90	Програма пошуку та знешкодження залишків хімічної зброї, затопленої у виключній (морській) економічній зоні, територіальному морі та внутрішніх водах України на 1997-2002 роки <i>постанови Кабінету Міністрів України від 25.11.1996 № 1415 та від 15.03.2000 № 511, продовжено постановою Кабінету Міністрів України від 19.04.2006 № 541</i>	1997-2010	Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи
91	Загальнодержавна програма зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта "Укриття" на екологічно безпечну систему <i>Закон України від 15.01.2009 № 886-VI</i>	2010-2012	Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи
92	Державна цільова екологічна програма приведення в безпечний стан уранових об'єктів виробничого об'єднання "Придніпровський хімічний завод" <i>постанова Кабінету Міністру України від 30.09.2009 № 1029</i>	2010-2014	Міністерство палива та енергетики України
<u>ОБОРОННІ</u>			

1	2	3	4
93	Програма забезпечення баз та складів озброєння, ракет і боєприпасів Збройних Сил України на 1995-2015 рр. <i>постанова Кабінету Міністрів України від 28.06.1995 № 472 (Із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України № 2153 від 25.11.1999, № 1307 від 30.12.2005)</i>	1995-2015	Міністерство оборони України
94	Державна програма реалізації Договору з відкритого неба <i>Указ Президента України від 29.09.2000 № 1097</i>	2001-б/с	Міністерство оборони України
95	Програма реабілітації територій, забруднених унаслідок військової діяльності, на 2002-2015 роки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 26.07.2001 № 916</i>	2002-2015	Міністерство оборони України
96	Державна програма переходу Збройних Сил України до комплектування військовослужбовцями, які проходять військову службу за контрактом <i>Указ Президента України від 17.04.2002 № 348/2002</i>	2002-2015	Міністерство оборони України
97	Державна цільова оборонна програма утилізації звичайних видів боєприпасів, не придатних для подальшого використання і зберігання, на 2008-2017 роки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 22.10.2008 № 940</i>	2008-2017	Міністерство оборони України
98	Державна програма розвитку озброєння та військової техніки на період до 2015 року <i>Указ Президента України від 02.11.2004 № 1338-19</i>	2004-2015	Міністерство промислової політики України
99	Державна програма розвитку озброєння та нової техніки Збройних Сил України на період до 2009 року <i>постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2005 № 932-0010</i>	2005-2015	Міністерство оборони України
<u>ПРАВООХОРОННІ</u>			
100	Державна програма забезпечення судів належними приміщеннями на 2006-2010 роки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 04.07.2006 № 918</i>	2006-2010	Державна судова адміністрація України
101	Програма реалізації державної політики у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2003-2010 роки <i>постанова Кабінету Міністрів України від 04.06.2003 № 877</i>	2003-2010	Міністерство внутрішніх справ України

1	2	3	4
102	Державна програма протидії торгівлі людьми на період до 2010 року. <i>Постанова Кабінету Міністрів України від 07.03.2007 № 410</i>	2007-2010	Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту
103	Державна цільова правоохоронна програма "Облаштування та реконструкція державного кордону" на період до 2015 року. <i>Постанова Кабінету Міністрів України від 13.06.2007 № 831</i>	2007-2015	Адміністрація Державної прикордонної служби України
<u>ІНШІ</u>			
104	Комплексна програма підготовки державних службовців. <i>Указ Президента України від 09.11.2000 № 1212/2000</i>	2001-б/с	Головне управління державної служби України
105	Державна програма інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2008-2011 роки <i>Постанова Кабінету Міністрів України від 28.05.2008 № 502</i>	2008-2011	Державний комітет телебачення і радіомовлення України
106	Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу <i>Закон України від 18.03.2004 № 1629-IV, пролонговано відповідно до статті 101 Угоди про партнерство та співробітництво між Україною і Європейським Союзом від 16.06.1994</i>	2004-б/с	Міністерство юстиції України
107	Національна програма сприяння розвитку малого підприємництва в Україні. <i>Закон України від 21.12.2000 № 2157-III</i>	2001-б/с	Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва
108	Комплексна програма подальшого розвитку інфраструктури та провадження господарської діяльності. Зміний і континентальному шельфі. <i>Постанови Кабінету Міністрів України від 31.05.2002 № 713, від 27.12.2006 № 1807</i>	2002-2011	Одеська обласна державна адміністрація
109	Державна програма стандартизації на 2006-2010 роки. <i>Постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2006 № 229</i>	2006-2010	Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики
110	Державна цільова програма підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2008-2011 роки. <i>Постанова Кабінету Міністрів України від 05.11.2008 № 974</i>	2008-2011	Головне управління державної служби України
111	Програма розвитку державної служби на 2005-2010 роки. <i>Постанова Кабінету Міністрів України від 08.06.2004 № 746</i>	2005-2010	Головне управління державної служби України
112	Державна цільова програма інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2008-2011 роки. <i>Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2008 № 594</i>	2008-2011	Державний комітет телебачення і радіомовлення України

Таблиця П.4

**Моніторинг ефективності використання прогнозно-планового інструментарію в державному управлінні за
2000-2009 рр.¹**

1	Показник	2000 р.		2001 р.		2002 р.		2003 р.		2004 р.		2005 р.		2006 р.		2007 р.		2008 р.		2009 р.	
		план	звіт	план	звіт	план	звіт	план	звіт	план	звіт	план	звіт	план	звіт	план	звіт	план	звіт	план	звіт
2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	
	Номінальний ВВП, млрд. гривень	171,7	170,1	207,9	204,2	214399,5	225,810	264,637	264,2	332,7	345,113	387,3	441,452	512,5	544,15	594,1	720,731	708,0	948,1	1267,5	914,7
	ВВП реальний, темп зростання/падіння, %	107,3	105,9	106,0	109,2	105,0	105,2	117,2	109,3	112,4	112,1	108,6	102,7	107,0	107,1	106,5	107,7	106,8	102,3	106,0	84,9
	Індекс споживчих цін (%), грудень до грудня попереднього року	125,8	131,7	112,3	106,1	109,8	99,4	100,4	108,2	107,0	112,3	106,2	110,3	108,7	111,6	107,5	106,2	105,7	122,3	109,5	112,3
	Індекс цін виробників (%), грудень до грудня попереднього року	120,8	125,8	107,0	112,9	106,5	105,7	108,7	111,1	119,0	124,1	105,3	109,5	111,8	114,1	114,0	123,3	109,2	123,0	108,2	114,3
	Прибуток, млрд. гривень	36,1	26,4	56,0	39,8	58,1	40,9	43,4	45,7	54,5	47,6	57,0	64,3	85,6	76,3	110,8	135,9	193,7	57,9	329,8	99,0
	Фонд оплати праці працівників, млрд. грн.	43,4	72,1	87,1	55,2	97,6	64,6	75,8	76,81	94,03	103,3	113,262	137,8	159,3	108,1	191,1	224,2	228,4	322,4	372	286,9
	Середньомісячна зарплата працівників, номінальна, грн.	210,5	230,13	300,0	311,08	376,3	376,4	423,9	462,27	587	590,53	703,0	830	995,0	1041	1233	1351	1521	1 806,3	2449	1 906
	Темпи росту середньомісячної заробітної плати, у % до попереднього року	103,5	106,3	130,4	135,2	-118,2	120,9	115,2	108,1	118,0	123,8	112,0	131,5	111,9	111,7	107,9	110,3	111,9	106,8	117,3	91,1
	Кількість зайнятих економічною діяльністю у віці 15-70 років (у середньому за рік), млн. осіб	21,0	21,3	24,4	20,24	20,0	20,4	20,5	20,55	20,68	20,44	21,2	20,34	21,2	20,7	17,5	20,9	23,0	21,0	20,85	20,2

Продовж. табл. П.4

2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
Рівень безробіття населення у віці 15-70 років (за методологією МОП), в % до економічно активного населення відповідного віку	6,5	11,6	7,0	10,9	7,3	9,6	8,1	9,0	8,6	8,7	8,0	7,2	7,5	6,8	7,7	7,4	6,5	6,4	6,6	8,8
Темпи зростання/падіння продуктивності праці, в %	100,0	71,5	110,7	142,9	145,0	108,7	113,8	125,6	128,1	122,96	138,0	131,35	137,3	74,3	100,3	113,7	110,7	101,8	91,04	88,2
Баланс товарів та послуг (за методологією платіжного балансу) (в млн. доларів США)	1575	620	1000	613	1000	1857	1484	1288	4748	6804	3912,0	3752	106	328	163	-230	2288	-14 350	4021	-2 022
Експорт товарів і послуг (в млн. доларів США)	16332	19248	20716	21086	23351	28950	21510	28953	41290	39719	44038	42852	50240	25371	54179	545100	61086	85 612	108004	54 253
Темпи зростання/падіння експорту, у % до попереднього року	125,8	120,1	107,9	109,7	105,7	111,1	111,0	134,6	124,1	139,0	108,7	106,8	108,4	113,7	112,1	128,6	112,7	133,8	122,1	63,4
Імпорт товарів і послуг (млн. доларів США),	15237	17947	20997	20473	21494	27760	27665	36310	34846	43710	384334	41024	46377	53310	54016	59650	-58798	-99 962	-64973	-56 275
Темпи зростання/падіння імпорту, у % до попереднього року	117,8	118,9	117,0	109,9	106,6	135,5	137,0	128,7	123,7	126,0	112,3	117,7	113,0	1129,9	107,3	1111,8	108,9	138,5	125,6	56,3
Доходи бюджетів, в млн. грн.	41694	48400	49222	54920	55380	61869	90829	80964	82613	136113	110488,6	134183	162661	171748	219936,5	219937	280116,0	297845	351442,4	372529,1
Видатки бюджетів, в млн. грн.	43830	35532,6	49222	39218	55380	60288	104888	86190	89588	141116	141978	141699	179976	175284	226054,4	226054	296128,6	309216	364731,8	386615,7
Кількість прогнозів, які співпали, або підтверджені позитивною динамікою макроекономічних показників	6		6		9		7		9		7		5		10		6		2	
Коефіцієнт прогнозової спроможності, в % (похибка прогнозування за формулою 4.14)	4,2		9,7		5,2		4,8		2,8		7,2		2,8		6,6		4,0		21,9	

*Примітка: таблицю складено на основі інформації Міністерства економічного розвитку і торгівлі, Рахункової палати України, Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень.

Моніторинг ефективності використання прогнозно-планового інструментарію в 2010 р.¹

	Показник	2010 рік	
		план	звіт
1.	Номинальний ВВП, млрд. гривень	1083,1	1096,6
2.	ВВП реальний, темп зростання/падіння, %	103,7	104,7
3.	Індекс споживчих цін (%), грудень до грудня попереднього року	113,1	109,1
4.	Індекс цін виробників (%), грудень до грудня попереднього року	114,4	118,8
5.	Прибуток, в млрд. грн.	174,2	63200
6.	Фонд оплати праці працівників, млрд. грн.	338,9	297,1
7.	Середньомісячна зарплата працівників, номінальна, грн.	2245	2629
8.	Темпи росту середньомісячної заробітної плати, у % до попереднього року	105,0	110,2
9.	Кількість зайнятих економічною діяльністю у віці 15-70 років (у середньому за рік), млн. осіб	20,4	19,0
10.	Рівень безробіття населення у віці 15-70 років (за методологією МОП), в % до економічно активного населення відповідного віку	8,1	9,8
11.	Темпи зростання/ падіння продуктивності праці, в %	102,9	102,9
12.	Баланс товарів та послуг (за методологією платіжного балансу), в млн. дол. США	-1903	-2600
13.	Експорт товарів і послуг, в млн. дол. США	62470	69000
14.	Темпи зростання/падіння експорту, у % до попереднього року	115,1	127,0
15.	Імпорт товарів і послуг, в млн. дол. США	64373	72700
16.	Темпи зростання/падіння імпорту, у % до попереднього року	114,4	129,1
17.	<i>Кількість прогнозів, які співпали, або підтверджені позитивною динамікою макропоказників</i>		7
18.	<i>Якість прогнозування</i>		41,7%
19.	<i>Коефіцієнт прогнозної спроможності за формулою 4.14</i> $K_{psm} = \frac{1}{N} \cdot \sum_{i=1}^N \left \frac{X_i^{fakt} - X_i^p}{X_i^{fakt}} \right \times 100\%$		11,6%
20.	<i>Рівень бюджетного фінансування, в %</i>		39,7

¹Примітка: складено автором з використанням [307].

Таблиця П.5

Визначення інтегрального показника інституційної ефективності

Роки	Коефіцієнт прогнозної спроможності, в % (похибка прогнозування за формулою 4.14)	Коефіцієнт якості планування, (% підтверджених прогнозів)	Коефіцієнт фактичного бюджетного фінансування державних цільових програм	Коефіцієнт кредитування довгострокових проектів (% довгострокових кредитів до загального обсягу наданих кредитів)	Інтегральний показник інституційної ефективності
	X1	X2	X3	X 4	
2000	4,2	33,3	54,7	21,0	0,570
2001	9,7	33,3	50,7	21,70	0,630
2002	5,2	50	59,5	28,30	0,710
2003	4,8	38,8	43,1	45,00	0,550
2004	2,8	50	46,9	54,20	0,610
2005	7,2	38,8	40,4	61,80	0,570
2006	2,8	32	41,3	64,80	0,470
2007	6,6	55,5	40,4	69,20	0,660
2008	4	33,3	44,2	69,70	0,510
2009	21,9	11	41,4	68,10	0,630
2010	11,6	41,7	39,7	66,90	0,650
Максимальне значення	21,9	55,5	59,5	69,7	

Нормалізоване значення показників	X1	X2	X3	X4	ІПІЕ, серед. геом.	ІПІЕ, сер. Ариф.
2000	0,192	0,600	0,919	0,3	0,422	0,570
2001	0,443	0,600	0,852	0,311	0,515	0,630
2002	0,237	0,901	1,000	0,406	0,543	0,710
2003	0,219	0,699	0,724	0,646	0,517	0,550
2004	0,128	0,901	0,788	0,778	0,516	0,610
2005	0,329	0,699	0,679	0,887	0,610	0,570
2006	0,128	0,577	0,694	0,930	0,467	0,470
2007	0,301	1,000	0,679	0,993	0,671	0,660
2008	0,183	0,600	0,743	1,000	0,534	0,510
2009	1,000	0,198	0,696	0,977	0,606	0,630
2010	0,530	0,751	0,667	0,960	0,711	0,650

¹Примітка: розраховано автором.

Додаток Р
Використання інструментарію моделювання в управлінні довгостроковим розвитком економіки України

Таблиця Р.1

Класифікаційні групи макроекономічних моделей¹

Класифікаційна група	Типи макроекономічних моделей	Напрями фактичного та можливого використання в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки
1	2	3
1. За цільовим призначенням	1.1) теоретичні;	Використовуються під час дослідження загальних властивостей і закономірностей економічних процесів
	1.2) прикладні.	Застосовуються у розв'язанні конкретних економічних задач (моделі економічного аналізу, прогнозування, управління).
2. За особливостями використання	2.1) функціональні;	Використовуються в державному регулюванні економіки для моделювання поведінки економічних суб'єктів
	2.2) структурні;	Планування внутрішніх залежностей між елементами економічної системи.
	2.3) структурно-функціональні.	Моделювання міжгалузевих зв'язків.
3. За характером наукового передбачення	3.1) дескриптивні моделі;	Пояснюють факти, емпірично встановлюють зв'язки та залежності, дають прогноз про можливий розвиток економіки та її агрегатів (виробничі функції, функції споживання, інвестування і д.т.)
	3.2) нормативні моделі.	Використовуються для оптимального (раціонального) планування.
4. За відображення причинно-наслідкових залежностей	4.1) моделі жорстко детерміновані;	Направлені на отримання планового параметру при екстраполяції існуючих макроекономічних змінних.
	4.2) моделі, що враховують випадковість і невизначеність.	Моделювання макроекономічних ризиків
5. За врахуванням чинника часу	5.1) статичні;	Дослідження впливу окремих чинників, що характеризують економічні явища та процеси на результативну ознаку

1	2	3
	5.2) динамічні: короткотермінові (до 1 року), середньотермінові (до 5 років), довготермінові (10-15 і більше років).	Характеризують зміни економічних процесів у часі.
6. За формою відображення макроекономічних зв'язків та залежностей	6.1) графічні; 6.2) комп'ютерні (числове, алгоритмічне та статистичне моделювання);	Відображення характеру взаємодії між показниками.
	6.3) аналітичні;	Відображення зв'язків між економічними агрегатами за допомогою лінійних та нелінійних залежностей (ефективність використання ресурсів за зростання виробництва, зміни попиту і споживання населення, збільшення виробництва, зміни попиту населення зі зростанням доходів тощо).
	6.4) імітаційні.	Забезпечення багатоваріантності прогнозних досліджень, перевірка висунутих гіпотез
7. За співвідношенням екзогенних і ендогенних змінних,	7.1) закриті; 7.2) відкриті з впливом державного сектору; 7.3) відкриті з впливом зовнішнього сектору.	Характеризують вплив внутрішніх та зовнішніх факторів на національну економіку.
8. За об'єктом моделювання	8.1) моделі ринків; 8.2) моделі виробничих функцій; 8.3) модель системи національних рахунків; 8.4) модель міжгалузевого балансу; 8.5) модель платіжного балансу.	Моделювання функціонування національної економіки в розрізі ринків, секторів. Дослідження виробничо-технологічної, соціальної, територіальної структури виробництва.

¹Примітка: складено автором.

Моделювання виробничої функції для параметрів економіки України¹

Роки	ВВП, в млн. грн.	Капітал, в млн. грн.	Інвестиції в основний капітал, в млн. грн.	Кількість малих підприємств в на 10000 осіб	Фонд оплати праці, в млн.грн.	Витрати на програмне забезпе- чення в млн.грн.	Кількість впровадже- них науково- технічних розробок. Од.
2001	170000	717782	23600	44	42300	60	1403
2002	204200	915477	30100	48	55800	70	1421
2003	225800	964814	37200	53	64500	74	1142
2004	267300	1026163	51000	57	76800	77	1482
2005	345100	1141069	75700	60	113400	89	1727
2006	441400	1276201	93100	63	148200	102	1808
2007	544100	1568890	125300	66	205300	150	1145
2008	720700	2047364	188500	70	185048	185	1419
2009	949700	3149627	233100	72	246878	190	1647
2010	913300	3215587	151780	75	238702	201	1893

ВЫВОД ИТОГОВ

Регрессионная статистика

Множес-твенный R	0,9995413
R-квадрат	0,9990829
Норми-рованный R-квадрат	0,9972487
Стандартная ошибка	0,0330612
Наблюде-ния	10

Дисперсионный анализ

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значим. F</i>				
Регрессия	6	3,572376	0,5953960	544,712	0,0001213				
Остаток	3	0,003279	0,0010930						
Итого	9	3,575655							
	<i>Кoeffи-циенты</i>	<i>Стан-дарт-ная ошибка</i>	<i>t-статис-тика</i>	<i>P-Значе-ние</i>	<i>Нижние 95%</i>	<i>Вер-хние 95%</i>	<i>Ниж-ние 95,0%</i>	<i>Вер-хние 95,0%</i>	
Y-пересечение	0,792	0,824	0,961	0,407	-1,830	3,41	-1,83	3,41	
Кап	0,302	0,103	2,920	0,061	-0,027	0,63	-0,02	0,63	
Ин в К	0,208	0,077	2,681	0,075	-0,039	0,45	-0,03	0,45	
М п	0,085	0,328	-0,258	0,813	-1,127	0,95	-1,12	0,95	
Праця	0,193	0,104	1,858	0,160	-0,138	0,52	-0,13	0,52	
Програмне заб.	0,419	0,160	2,624	0,079	-0,089	0,92	-0,08	0,92	
НТП	0,223	0,088	2,536	0,085	-0,057	0,50	-0,05	0,50	

¹Примітка: розраховано автором з використанням пакету прикладних програм аналізу даних [161].

Моделювання рівноважного доходу для забезпечення збалансованого розвитку економіки України¹

Параметри моделювання	2008 рік	2009 рік
1. Моделювання максимально допустимої пропозиції грошей		
1.1. Грошова база, в млрд. грн.	186,761	180,467
1.2. Норма обов'язкових банківських резервів за строковими депозитами, в %	0-3%	0-4%
1.3. Пропозиції грошової маси(кредити) кредитними установами (МЗ), в млрд. грн(реальна)	515,527	468,448
1.4. Змодельована пропозиції грошової маси кредитними установами при існуючій нормі резервування (МЗ), в млрд. грн	6225,7	4511,7
2. Моделювання сукупних витрат		
2.1. Загальний рівень цін (дефлятор ВВП), в %	128,6	113
2.2. ВВП, в млрд. грн.	949,7	913,3
2.3. Швидкість обороту грошей, в разях за рік	2,77	2,6
2.4. Попит на гроші, в млрд. грн.	342,852	408,462
2.5. Коефіцієнт еластичності попиту на гроші за розміром реального ВВП(Y)	0,67	1,62
2.6. Процентна ставка на ринку позикових капіталів (середньозважена за всіма операціями), в %	15,3	16,5
2.7. Коефіцієнт еластичності попиту на гроші за розміром реальної процентної ставки (i)	0,43017	2,43989
2.8. Реальні грошові залишки (п.1.3/п.2.1), млрд. грн.	399,3	397,42
2.9. Розраховане значення грошових залишків (попиту на гроші), в млрд. грн.	4825,7	3686
Умова рівноваги на ринку капіталів, рівноважне значення попиту та пропозиції капіталу, в млрд. грн.	551,15	544,6
3. Моделювання рівноважного доходу в умовах відкритої економіки України		
Гранична схильність до споживання (c)	0,83	0,33
Податкове навантаження на економіку (t)	0,73	0,72
Гранична схильність до імпортування (m)	1	0,66
Мультиплікатор державних витрат (a);	1,3	1,1
Мінімальні витрати економіки (E), в млрд. грн.	1274,8	1046,32
Валові інвестиції, в млрд. грн.	233,081	151,78
Коефіцієнт еластичності інвестицій за процентною ставкою (b);	0,001	0,002
Валютний курс, в грн.	7,7	7,98
Процентна ставка на ринку позичкових капіталів, в %	14	16,5
Еластичність чистого експорту за валютним курсом (z)	0,02	0,001
Рівноважний дохід $\{ Y = a(E - b \times i - z \times e) \}$ в млрд. грн.	1072259	939447

¹Примітка: розраховано автором на основі формул 4.4-4.10.

Додаток С

Інформаційно-аналітичне забезпечення контролінгового інструментарію оцінювання ефективності державного управління розвитком національної економіки

Таблиця С.1. Визначення інтегрального значення показника економічної ефективності

Роки	Інтегральний показник конкурентоспроможності зростання, (див. табл. 3.24)	Інтегральний показник інноваційної активності (див. табл. 3.21)	Інтегральний показник нооферизованого розвитку (табл. 3.27)	Співвідношення індексу економічної свободи України до середньосвітового значення	Інтегральний показник динамічності розвитку України визначений за моделлю Кондратьєва методом середнього геометричного (табл. 3.1.)	Коефіцієнт структурних зрушень в питаннях впровадження технологій сталого розвитку (табл. С.3)	Інтегральний показник макроекономічної безпеки (дод., табл. К.2)	Інтегральний показник економічної ефективності управління (визн. як середньо-геометричне) $IPEE = \sqrt[7]{\prod z_i}$
2000	0,852941	0,67	0,943	0,80	0,663737	1	0,538	0,824967
2001	0,816176	0,70	0,951	0,81	0,729075	0,398527	0,510	0,745021
2002	0,816176	0,72	0,947	0,81	0,708358	0,480601	0,615	0,762698
2003	0,911765	0,65	0,959	0,86	0,709162	0,471561	0,577	0,773924
2004	0,875	0,64	0,96	0,90	0,708231	0,479423	0,886	0,779638
2005	0,801471	0,62	0,975	0,94	0,709722	0,809843	0,693	0,838189
2006	0,720588	0,58	0,981	0,90	0,710616	0,401551	0,515	0,741934
2007	0,683824	0,69	0,982	0,86	0,7058	0,517312	0,687	0,768788
2008	0,661765	0,66	0,99	0,85	0,629557	0,653203	0,654	0,775544
2009	0,698529	0,61	0,97	0,82	0,661287	0,264563	0,601	0,682286
2010	0,661765	0,67	0,965	0,78	1,041297	0,494265	0,63	0,751928

Примітка: розраховано автором.

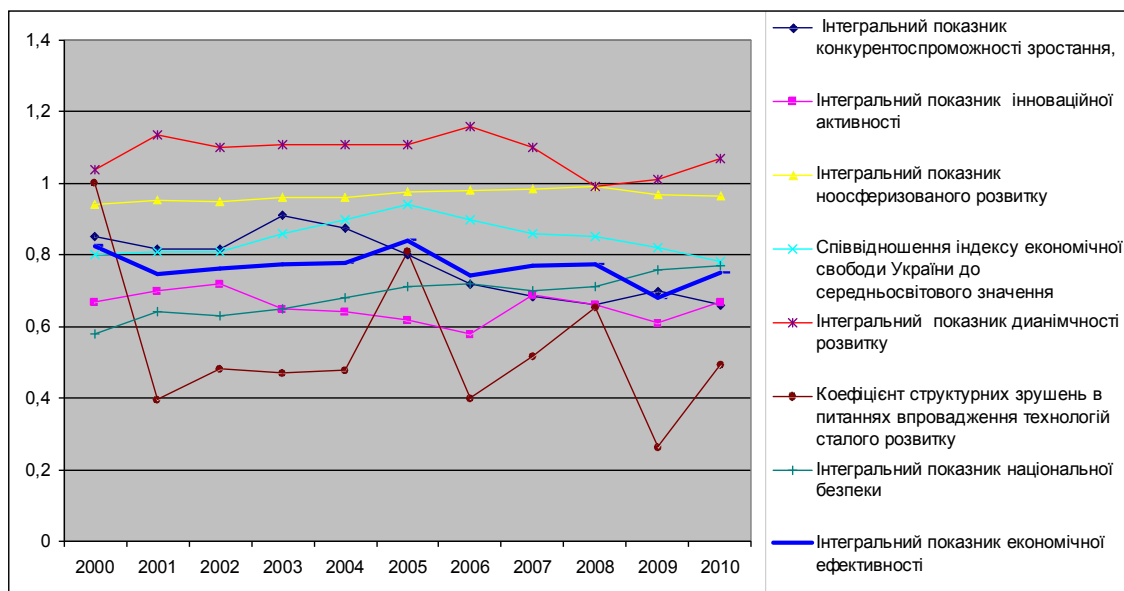

Рис. С.1. Динаміка складових інтегрального показника економічної ефективності державного управління ¹

¹Примітка: побудовано автором.

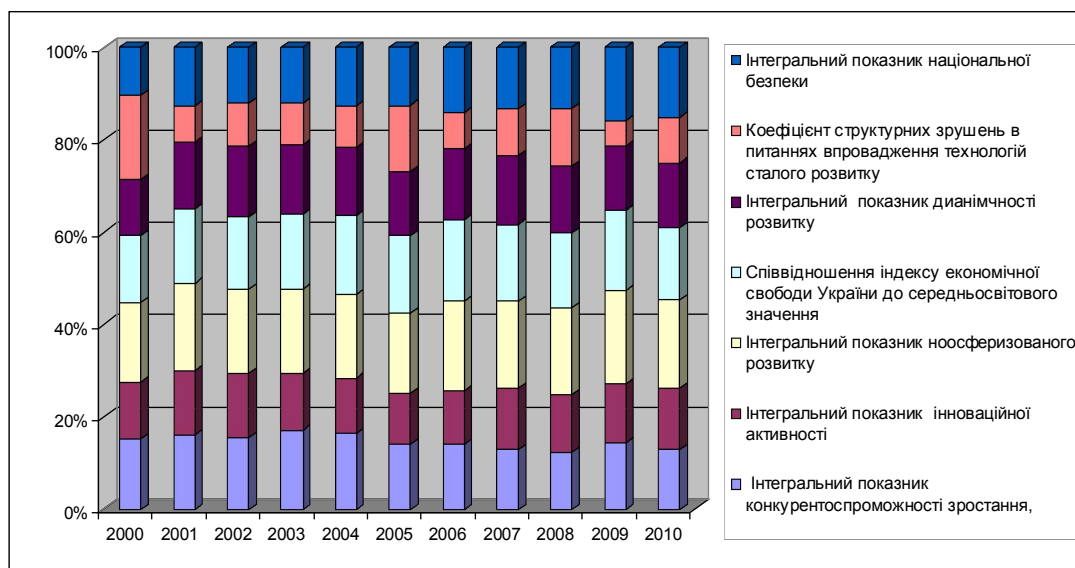

Рис. С.2. Структура складових інтегрального показника економічної ефективності ¹

¹Примітка: побудовано автором.

Таблиця С.2

Визначення інтегрального значення показника соціальної ефективності¹

Роки	Коефіцієнт Джині децильний, у %	Стандартизоване значення показника Джині по мінімальному значенні	Мінімальна заробітна плата, грн.	Прожитковий мінімум, грн.	Співвідношення мінімальної місячної заробітної плати до прожиткового мінімуму	Стандартизоване значення показника доходів по максимальному значенні	Показник розвитку людського потенціалу (див. табл.А.7) нормалізоване значення	Інтегральний показник соціальної ефективності визначений за формулою середньо-геометричного
2000	33	0,82727273	118	270,1	0,43687523	0,367586	0,881401	0,644754
2001	34	0,80294118	120	311,3	0,38548024	0,324342	0,882759	0,612599
2002	33	0,82727273	165	342	0,48245614	0,405938	0,888546	0,668235
2003	32	0,853125	205	342	0,5994152	0,504347	0,894232	0,727329
2004	30,2	0,90397351	237	362,2	0,65433462	0,550556	0,895231	0,763773
2005	30,6	0,89215686	262	423	0,61938534	0,521149	0,900973	0,748235
2006	32,7	0,83486239	350	453	0,77262693	0,650087	0,900761	0,787769
2007	27,3	1	460	492	0,93495935	0,786673	1	0,923134
2008	29	0,94137931	605	592	1,02195946	0,859874	0,893107	0,8975
2009	36,5	0,74794521	744	626	1,1884984	1	0,885422	0,871646
2010	41	0,66585366	960	875	1,09714286	0,923134	0,8808	0,81503

¹Примітка: розраховано автором.

Визначення індексу структурних зрушень в інноваційній активності економіки України за 2000-2010 рр.¹

Роки	ВВП, Млн..грн.	Витрати на інновації, в млн.грн.	Співвідношення між витратами на інновації та ВВП (ВІ)	Зважений індекс інноваційних витрат по середньому значенню по Україні	Базовий індекс структур- них зрушень, БІ	Ланцю- го- вий індекс структур- них зрушень, ЛІ
1	2	3	4	5	6	7
2000	144680,9	1760	0,012165	0,798330023	1	0,9
2001	178652,7	1979	0,011077	0,726971201	0,910615	0,910615
2002	216906,8	3018	0,013914	0,913118337	1,143786	1,256058
2003	250046,8	3059	0,012234	0,802858801	1,005673	0,879249
2004	277411,6	4534	0,016344	1,072600253	1,343555	1,335976
2005	354538,2	5751	0,016221	1,064538392	1,333457	0,992484
2006	473954,7	6160	0,012997	0,852952554	1,068421	0,801242
2007	587367,6	10850	0,018472	1,21227388	1,518512	1,421268
2008	714597,4	11994	0,016784	1,101497737	1,379752	0,908621
2009	822618,1	12201	0,014832	0,973370461	1,219258	0,883679
2010	1096600	8045,5	0,007337	0,481488362	0,603119	0,883679

¹Примітка: розраховано з використання інформації Національного банку України [262].

Таблиця С.4

Визначення індексу технологічних структурних зрушень в економіці України за 2000-2010 рр.¹

Роки	Валові інвестиції, в млн.грн.	Інвестиції в основний капітал, в млн.грн.	Індекс капіталізації економіки	Зважений індекс до середнього значення	Базовий індекс технологічних структурних зрушень, БІТЗВ	Ланцюго- вий індекс технологічних структурних зрушень, ЛІТЗВ
2000	30100	23600	0,784053	1,091996039	1	0,9
2001	37200	30100	0,80914	1,126935634	1,031996	1,031996
2002	51000	37200	0,729412	1,015893823	0,930309	0,901466
2003	75700	51000	0,673712	0,938317578	0,859268	0,923637
2004	93100	75700	0,813104	1,132457088	1,037052	1,206902
2005	125300	93100	0,743017	1,034842284	0,947661	0,913803
2006	188500	125300	0,664721	0,925795941	0,847802	0,894625
2007	233100	188500	0,808666	1,1262755	1,031392	1,216548
2008	151780	233100	1,535775	2,138963042	1,958764	1,899147
2009	153297,8	151780	0,990099	1,37896798	1,262796	0,64469
2010	233100	189060,6	0,811071	1,129625049	1,034459	0,819181

¹Примітка: розраховано з використання інформації Національного банку України [262].

Таблиця С.5

Визначення індексу структурних зрушень у впровадження екологічних та ресурсозберігаючих технологій в Україні за 2000-2010 рр.¹

Роки	Кількість впроваджених нових технологій	Екологічно чисті та ресурсозберігаючі технології	Індекс реалізації технологій сталого розвитку	Зважений індекс по найбільшому значенню по Україні	Базовий індекс структурних зрушень, БПЕТ	Ланцюговий індекс структурних зрушень, ЛПЕТ
2000	1403	1044	0,74412	1	1	0,85
2001	1450	430	0,296552	0,398526886	0,398527	0,398527
2002	1482	530	0,357625	0,480601186	0,480601	1,205944
2003	1727	606	0,350898	0,471560543	0,471561	0,981189
2004	1808	645	0,356748	0,479422554	0,479423	1,016672
2005	1145	690	0,60262	0,809842895	0,809843	1,689205
2006	1419	424	0,298802	0,401550928	0,401551	0,495838
2007	1647	634	0,384942	0,517312331	0,517312	1,288286
2008	1399	680	0,486061	0,653203301	0,653203	1,262687
2009	2936	578	0,196866	0,26456291	0,264563	0,405024
2010	2043	751,4	0,367792	0,494265157	0,494265	1,868233

¹Примітка: розраховано з використання інформації Державної служби статистики України [258].

Таблиця С.6

Визначення індексу структурних зрушень у споживчих витратах економіки України за 2000-2010 рр.¹

Роки	Споживчі витрати, в млн. грн.	Зважений індекс витрат по середньому значенню по Україні	Базовий індекс структурних зрушень, БІС	Ланцюговий індекс структурних зрушень, ЛІС
2000	92,41	0,737393457	1	0,9
2001	102,84	0,664574993	0,901249	0,901249
2002	168,02	0,894291956	1,212774	1,34566
2003	199,4	0,92065171	1,248522	1,029476
2004	238,7	0,993388923	1,347163	1,079006
2005	335,75	1,093312962	1,482672	1,100589
2006	427,86	1,042212707	1,413374	0,953261
2007	575,51	1,131186983	1,534034	1,085371
2008	781,86	1,263162065	1,71301	1,11667
2009	897,67	1,259824244	1,708483	0,997358
2010	935,371	0,984752784	1,335451	0,781659

¹Примітка: розраховано Національного банку України [262].

Таблиця С.7

Визначення індексу структурних зрушень в зовнішньоекономічній діяльності України за 2000-2010 рр.¹

Роки	Експорт (х), в млн. грн	Імпорт (м), в млн. грн.	(х-м)/ВВП, зовнішній вклад, % від ВВП	Нормалізація показника	Зважений індекс зовнішнього вкладу до середнього значення	Базовий індекс структурних зрушень, БІЗВ	Ланцюговий індекс структурних зрушень, ЛІЗВ
2000	106203,6	-97635,3	5,04	0,656886	51,32063	1	0,72
2001	113276,1	-109983,0	1,61	0,210181	16,4208	0,319965	0,709227
2002	124381,4	-114489,9	4,38	0,570929	44,605	0,869144	1,094384
2003	154397,7	-147529,1	2,57	0,334894	26,16432	0,509821	0,289155
2004	219635,1	-193156,1	7,67	1	78,1271	1,522333	3,506841
2005	227423,9	-223985,3	0,78	0,101532	7,932391	0,154565	0,105271
2006	253707,0	-269200,4	-2,85	-0,37112	-28,9944	-0,56496	-3,4276
2007	323205,1	-364372,7	-5,71	-0,74447	-58,163	-1,13333	1,350988
2008	450937,3	-526521,9	-7,96	-1,03727	-81,0387	-1,57907	1,033042
2009	422698,0	-437914,3	-1,67	-0,21714	-16,9645	-0,33056	0,693874
2010	549582,8	-581198,4	-2,89	-0,37643	-29,4098	-0,57306	0,693874

¹Примітка: розраховано автором з використання інформації Державної служби статистики України [258].

Таблиця С.8

Визначення базового інтегрального індексу структурних зрушень в економіці України за 2000-2010 рр.¹

Роки	Базовий індекс структурних зрушень в технологіях	Базовий індекс структурних зрушень в інноваційних витратах	Базовий індекс структурних зрушень в споживчих витратах	Базовий індекс структурних зрушень в зовнішньому вкладі	Базовий індекс структурних зрушень в реалізації екологічно-чистих технологій	Базовий інтегральний індекс структурних зрушень
2000	0,93627	0,910615	0,901249	1	0,861919	0,786004
2001	1,40794	1,143786	1,212774	0,319965	1,02793	1,132314
2002	1,5017	1,005673	1,248522	0,869144	1,149953	1,083134
2003	1,49485	1,343555	1,347163	0,509821	1,050323	1,351645
2004	1,47662	1,333457	1,482672	1,522333	1,073263	1,104115
2005	1,48261	1,068421	1,413374	0,154565	1,041396	0,888166
2006	1,49259	1,518512	1,534034	-0,56496	1,2565	0,933662
2007	1,51064	1,379752	1,71301	-1,13333	1,161103	0,837087
2008	0,36023	1,219258	1,708483	-1,57907	1,161892	0,82386
2009	1,0344	0,603119	1,335451	-0,33056	0,4943	0,578842
2010	0,93627	0,910615	0,901249	-0,57306	0,861919	0,786004

¹Примітка: розраховано автором.

Таблиця С.9

Ланцюговий інтегральний індекс структурних зрушень в економіці України за 2000-2010 рр.¹

Роки	Ланцюговий індекс структурних зрушень в технологіях	Ланцюговий індекс структурних зрушень в інноваційних витратах	Ланцюговий індекс структурних зрушень в споживчих витратах	Ланцюговий індекс структурних зрушень в зовнішньому вкладі	Ланцюговий індекс структурних зрушень в реалізації екологічно-чистих технологій	Ланцюговий інтегральний індекс структурних зрушень
2000	0,9	0,72	0,9	0,72	0,85	0,854
2001	1,00139	0,709227	0,901249	0,709227	0,861919	0,876879
2002	1,49311	1,094384	1,34566	1,094384	1,192606	1,276363
2003	0,76503	0,289155	1,029476	0,289155	1,118708	0,816324
2004	1,04811	3,506841	1,079006	3,506841	0,913362	1,57666
2005	1,02	0,105271	1,100589	0,105271	1,021841	0,848037
2006	0,86614	-3,4276	0,953261	-3,4276	0,970308	0,03267
2007	1,13859	1,350988	1,085371	1,350988	1,206553	1,240553
2008	1,02884	1,033042	1,11667	1,033042	0,924078	1,002249
2009	0,89315	0,693874	0,997358	0,693874	1,000679	0,893749
2010	0,8192	0,693874	0,781659	0,69	1,8682	1,009322

¹Примітка: розраховано автором.

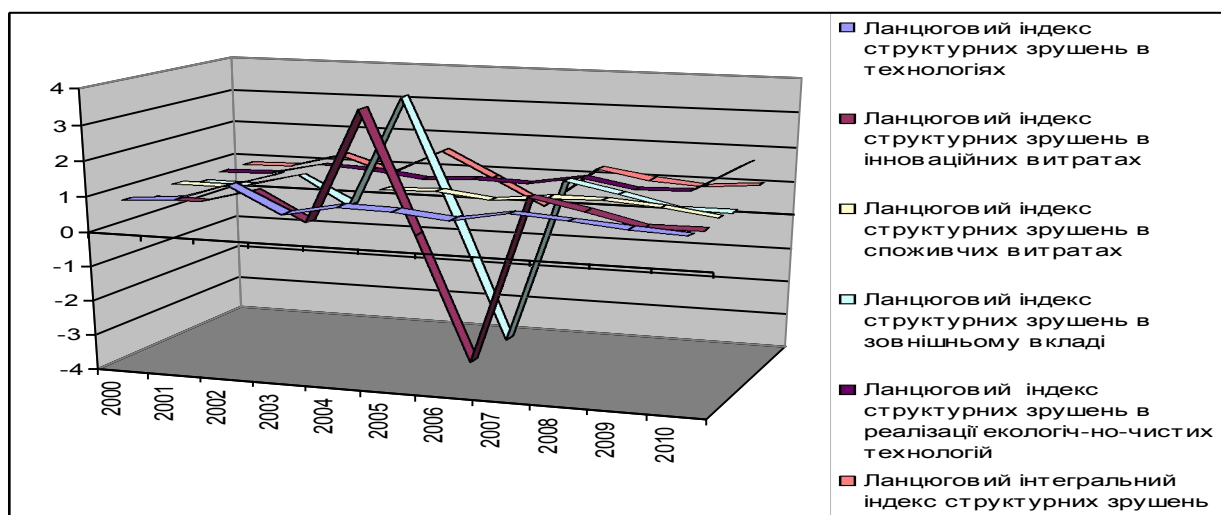

Рис. С.3. Динаміка складових ланцюгового інтегрального індексу структурних зрушень економіки України за 2000- 2010 рр.¹

¹Примітка: побудовано автором.

Таблиця С.10

Вплив структурних зрушень на ефективність національної економіки¹

Роки	БПСЗ	Національний дохід, млрд. грн.	Середньомісячна заробітна плата, грн.	Прожитковий мінімум, грн.	ВВП на одну особу в грн.	Глобальний індекс конкурентоспроможності (за індексом економічної свободи, в %)	Коефіцієнт макроекономічної безпеки, (див. табл. К.2)	Індекс промислового виробництва	Темпи росту ВВП(реального), у % до попереднього року
2000	0,854	128,7	230	270,1	2926,99	47,8	0,538	109,6	105,9
2001	0,876879	158	311	311,3	3651,69	48,5	0,510	114,1	109,2
2002	1,276363	185,1	376	342	4476,26	48,2	0,615	107	105,2
2003	0,816324	215,8	462	342	5208,92	51,1	0,577	115,8	109,6
2004	1,57666	274,2	590	362,2	5825,23	53,7	0,886	112,5	112,1
2005	0,848037	381,4	806	423	7498,56	55,8	-0,693	103,1	102,7
2006	0,03267	472,1	1041	453	10099,2	53,7	0,515	106,2	107,3
2007	1,240553	623,3	1351	492	12592,0	51,5	0,687	110,2	107,6
2008	1,002249	845,6	1806	592	15409,8	51,0	0,654	96,8	102,1
2009	0,893749	897,7	1906	626	29269,9	48,8	0,601	89,5	96
	<i>Коефіцієнт де термінації</i>	<i>-0,2127562</i>	<i>-0,20235</i>	<i>-0,2032759</i>	<i>-0,41897</i>	<i>0,460338</i>	<i>0,060244</i>	<i>0,308722</i>	<i>0,418567</i>

¹Примітка: розраховано автором.

**Визначення індексу ефективності стимулювання державою
структурних зрушень**

Роки	Базовий індекс структур- них зрушень	Темпи росту базового індекс структур- них зру- шень, в %	Темпи росту ВВП (реального), у % до попереднього року	Індекс ефективності стимулювання державою структурних зрушень, I_{esz}
1	2	3	4	5=3/4
2000	0,786004	100	105,9	0,944
2001	1,132314	144,05957	109,2	1,319
2002	1,083134	95,656682	105,2	0,909
2003	1,351645	124,79019	109,6	1,139
2004	1,104115	81,686759	112,1	0,729
2005	0,888166	80,44144	102,7	0,783
2006	0,933662	105,12247	107,3	0,980
2007	0,837087	89,656321	107,6	0,833
2008	0,82386	98,419878	102,1	0,964
2009	0,578842	70,259753	84,9	0,828
2010	0,786004	135,78904	104,7	1,297

Таблиця С.12

Визначення вагових коефіцієнтів для інтегральної оцінки показника ефективності державного управління довгостроковим розвитком національної економіки ¹

Нормалізовані значення (x_i)		$\sqrt{(x_i - \bar{x})}$,	$\sum_{i=1}^{11} \sqrt{(x_i - \bar{x})}$	$(\sum_{i=1}^{11} \sqrt{(x_i - \bar{x})})/11$	Ваговий коефіцієнт
1	2	3	4	5	6=5/0,0354
IPEE	0,825	0,012975			
	0,745	0,00115			
	0,763	0,002695			
	0,774	0,003958			
	0,78	0,004748			
	0,838	0,016106			
	0,742	0,000955			
	0,769	0,003353			
	0,776	0,004213			
	0,682	0,000846			
	0,752	0,001674	0,052673	0,004788	0,14
IPCE	0,645	0,004368			
	0,613	0,009622			
	0,668	0,001857			
	0,727	0,000253			
	0,764	0,002799			
	0,748	0,001362			
	0,788	0,005915			
	0,923	0,044905			
	0,897	0,034562			
	0,872	0,025892			
	0,815	0,010797		0,012939	0,37
IPIE	0,57	0,019907	0,142333		
	0,63	0,006576			
	0,71	1,19E-06			
	0,55	0,02595			
	0,61	0,010219			
	0,57	0,019907			
	0,47	0,058125			
	0,66	0,00261			
	0,51	0,040438			
	0,63	0,006576			
	0,65	0,003732	0,19404	0,01764	0,49
Σ		$\bar{x} = 0,711091$	0,389047	0,035368	

¹Примітка: розраховано автором з використанням пакету прикладних програм аналізу даних

Додаток Т

Прогнозування ризиків в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки

Таблиця Т.1

Параметри для моделювання ступеня невизначеності, зумовленої основними макроекономічними ризиками, що впливають на управління довгостроковим розвитком України ¹

Роки	ВВП, реальний, в млрд. грн.	Ризики розвитку домашніх господарств		Ризики розвитку державного сектору			Ризики розвитку реального сектору		Ризики розвитку фінансового сектору				Ризики розвитку зовнішнього сектору				
		Сложивчі витрати млрд. грн.	Доходи наявні, в млрд. грн.	Політична стабільність ³	Якість державного регулювання економіки	Контроль корупції	Інтегральний коефіцієнт гінізації у % ВВП*	Податкове навантаження, в %	Рівень інфляції, в %	Резервні вимоги, за строковими депозитами, в %	Кредитна активність, в млрд. грн.	Заощадження, в млрд. грн.	Рівень зовнішнього боргу, в % до ВВП	Співвідношення експорту до імпорту, в %	Середній офіційний курс гривні до долара	Сальдо поточного рахунку, в млрд. дол.	Міжнародні резервні активи, в млрд. дол.
Змінні	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	X11	X12	X13	X14	X15	X16	X17
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
Оптимізація ризику →		↑	↑	↑	↑	↑	↓	↓	↓	↓	↑	↑	↓	↑	↓	↑	↑
2000	138,099	102,835	109,39	0,50	0,18	0,18	47,0	43,95	122,3	15	19,574	18,7	38,0	104,4	5,44	1,5	-0,398
2001	185,805	168,015	185,073	0,58	0,45	0,45	45,0	39,67	116,6	14	28,373	25,7	26,2	103,1	5,37	1,4	-1,6
2002	214,843	199,395	215,798	0,59	0,45	0,45	42,0	37,64	111,5	12	42,035	37,8	25,0	105,8	5,33	3,1	-1,045
2003	247,271	238,701	264,382	0,60	0,55	0,55	37,0	39,15	110,3	12	67,835	61,6	21,4	100,3	5,33	2,9	-2,4
2004	299,826	335,753	298,275	0,63	0,58	0,68	28,0	39,93	112,3	8	88,579	83,0	18,6	112,7	5,32	6,9	-2,2

Продовж. табл. Т.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
2005	355,395	427,858	363,586	0,59	0,68	0,64	29,0	49,46	108,2	6	146,752	134,7	45,9	94,9	5,12	2,5	-1,9
2006	474,368	575,51	470,953	0,63	0,64	0,6	27,0	46,88	99,4	4	248,631	185,9	50,6	85,2	5,05	-1,6	-8,9
2007	585,459	793,63	634,493	0,81	0,61	0,45	28,0	49,52	106,1	2	440,027	283,8	56,0	81,2	5,05	-5,3	-1,08
2008	738,491	813,909	661,915	0,75	0,45	0,41	30,0	54,12	122,3	0,5	778,432	359,7	55,9	78,30	5,27	-12,9	5,6
2009	808,23	935,371	987,435	0,70	0,41	0,34	32,0	40,16	112,3	0,5	758,862	326,0	59,1	87,6	7,9	-1,9	-8,4

¹Побудовано автором на основі інформації НБУ [262], Світового банку за показниками ефективності управління Арта Крайя і Даніеля Кауфмана [452], Міністерства економічного розвитку і торгівлі та інформації додатку И .

Таблиця. Т.2

Матриця множинної кореляції факторів, що визначають функціонування інституційних секторів економіки

ВВП		X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	X11	X12	X13	X14	X15	X16	X17
Змінні	1																	
1	0,967484	1																
2	0,976763	0,987659	1															
3	0,946555	0,97534	0,969872	1														
4	0,834623	0,828267	0,869442	0,784515	1													
5	0,408104	0,18431	0,271355	0,171877	0,37625	1												
6	0,155608	-0,07692	-0,02277	-0,09459	0,081514	0,900942	1											
7	-0,81329	-0,65642	-0,71475	-0,61217	-0,66875	-0,75788	-0,61452	1										
8	0,518983	0,509833	0,540555	0,354125	0,50759	0,246028	0,008886	-0,52382	1									
9	-0,29739	-0,10811	-0,21267	-0,17336	-0,20174	-0,78152	-0,63042	0,565872	0,008959	1								
10	-0,98687	-0,95231	-0,9725	-0,91145	-0,84348	-0,41838	-0,15842	0,838409	-0,61226	0,298262	1							
11	0,898707	0,976476	0,940607	0,935719	0,788831	0,007993	-0,23325	-0,51446	0,513971	0,098344	-0,88147	1						
12	0,954464	0,985255	0,983268	0,934014	0,868803	0,203853	-0,08275	-0,67218	0,632761	-0,08652	-0,95742	0,96857	1					
13	0,776075	0,829804	0,85011	0,796279	0,620419	0,059425	-0,2907	-0,48315	0,714587	-0,13203	-0,81224	0,809991	0,859756	1				
14	-0,80162	-0,83237	-0,85089	-0,75854	-0,75658	-0,23994	0,124885	0,545508	-0,75584	0,210325	0,821393	-0,81096	-0,88586	-0,90329	1			
15	0,411199	0,509016	0,448113	0,64647	0,143059	-0,33653	-0,38608	0,013364	-0,33076	0,134273	-0,31534	0,526928	0,376739	0,327963	-0,12174	1		
16	-0,63201	-0,74083	-0,71463	-0,61177	-0,70234	0,062161	0,337463	0,300845	-0,75395	-0,21025	0,66393	-0,81069	-0,81535	-0,76305	0,885354	0,04525	1	
17	-0,18395	-0,11207	-0,15038	-0,26546	0,116348	-0,23636	-0,19532	0,208568	0,397015	0,681573	0,132645	0,03762	0,005573	-0,12277	-0,00205	0,46854	0,37747	1

Додаток У

Прогнозні розрахунки пакету обробки статистичних даних STADIA для параметрів таблиці Т.1

Переменные: x1, x2

Модель: линейная $Y = a_0 + a_1 * x$

Коэфф. a0 a1

Значение -13,064 75,48

Ст.ошиб. 45,426 7,3211

Значим. 0,7765 0

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс. 4,7002E5 1 4,7002E5

Остаточн 35375 8 4421,9

Вся 5,054E5 9

Множеств R R^2 R^2прив Ст.ошиб. F Значим

0,96437 0,93001 0,92126 66,497 106,3 0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хпрогн Yпрогн Ст.ошиб Довер.инт

11 817,22 80,532 183,88

12 892,7 84,431 192,78

13 968,18 88,764 202,67

14 1043,7 93,469 213,42

15 1119,1 98,495 224,9

16 1194,6 103,79 237

17 1270,1 109,33 249,63

18 1345,6 115,06 262,72

19 1421,1 120,96 276,2

20 1496,5 127,02 290,02

ПРОСТАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Переменные: x1, x2

Модель: линейная $Y = a_0 + a_1 * x$

Коэфф. a0 a1

Значение -78,14 78,766

Ст.ошиб. 37,365 6,022

Значим. 0,0678 0

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс. 5,1184E5 1 5,1184E5

Остаточн 23934 8 2991,8

Вся 5,3578E5 9

Множеств R R^2 R^2прив Ст.ошиб. F Значим

0,97741 0,95533 0,94974 54,697 171,08 0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хпрогн Yпрогн Ст.ошиб Довер.инт

11 788,29 66,242 151,25

12 867,06 69,449 158,57

13 945,82 73,013 166,71

14 1024,6 76,883 175,55

15 1103,4 81,017 184,99

16 1182,1 85,376 194,94

Продовження додатку У

17	1260,9	89,927	205,33
18	1339,7	94,643	216,1
19	1418,4	99,499	227,19
20	1497,2	104,48	238,55

ПРОСТАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:**Переменные: x1, x3**Модель: линейная $Y = a_0 + a_1 * x$

Коэфф. a0 a1

Значение 13,316 55,804

Ст.ошиб. 47,181 7,604

Значим. 0,7803 0,0002

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс. 2,5692E5 1 2,5692E5

Остаточн 38161 8 4770,2

Вся 2,9508E5 9

Множеств R R^2 R^2прив Ст.ошиб. F Значим

0,9331 0,87067 0,85451 69,066 53,859 0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хпрогн	Упрогн	Ст.ошиб	Довер.инт
11	627,16	83,644	190,98
12	682,97	87,693	200,23
13	738,77	92,193	210,51
14	794,58	97,081	221,67
15	850,38	102,3	233,58
16	906,19	107,8	246,15
17	961,99	113,55	259,27
18	1017,8	119,51	272,87
19	1073,6	125,64	286,87
20	1129,4	131,92	301,22

ПРОСТАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:**Переменные: x1, x4**Модель: линейная $Y = a_0 + a_1 * x$

Коэфф. a0 a1

Значение 0,5 0,025091

Ст.ошиб. 0,0363260,0058545

Значим. 0 0,003

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс. 0,051938 1 0,051938

Остаточн 0,022622 80,0028277

Вся 0,07456 9

Множеств R R^2 R^2прив Ст.ошиб. F Значим

0,83462 0,6966 0,65867 0,053176 18,367 0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хпрогн Упрогн Ст.ошиб Довер.инт

11 0,776 0,0644 0,14704

12 0,80109 0,067518 0,15416

13 0,82618 0,070982 0,16207

Продовження додатку У

14 0,85127 0,074746 0,17067
 15 0,87636 0,078765 0,17984
 16 0,90145 0,083002 0,18952
 17 0,92655 0,087427 0,19962
 18 0,95164 0,092011 0,21009
 19 0,97673 0,096733 0,22087
 20 1,0018 0,10157 0,23192

Модель: степенная $Y = EXP(a_0) * x^{a_1}$

Коэфф. a_0 a_1

Значение -0,70115 0,16077

Ст.ошиб. 0,060231 0,036222

Значим. 0 0,0025

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс. 0,125 1 0,125

Остаточн 0,050759 80,0063449

Вся 0,17576 9

Множеств R R^2 R^2 прив Ст.ошиб. F Значим

0,84333 0,7112 0,6751 0,079655 19,701 0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хпрогн Yпрогн Ст.ошиб Довер.инт

11 0,72933 0,067155 0,15334

12 0,7396 0,070406 0,16076

13 0,74918 0,074019 0,16901

14 0,75816 0,077943 0,17797

15 0,76662 0,082134 0,18754

16 0,77461 0,086553 0,19763

17 0,7822 0,091167 0,20816

18 0,78942 0,095948 0,21908

19 0,79631 0,10087 0,23032

20 0,80291 0,10592 0,24184

Модель: экспонента $Y = EXP(a_0 + a_1 * x)$

Коэфф. a_0 a_1

Значение -0,67474 0,039351

Ст.ошиб. 0,0529190,0085286

Значим. 0 0,002

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс. 0,12775 1 0,12775

Остаточн 0,048007 80,0060008

Вся 0,17576 9

Множеств R R^2 R^2 прив Ст.ошиб. F Значим

0,85256 0,72686 0,69272 0,077465 21,289 0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хпрогн Yпрогн Ст.ошиб Довер.инт

11 0,78515 0,064914 0,14822

12 0,81666 0,068057 0,15539

13 0,84944 0,071549 0,16337

Продовження додатку У

14	0,88353	0,075342	0,17203
15	0,91899	0,079393	0,18128
16	0,95588	0,083665	0,19103
17	0,99424	0,088125	0,20122
18	1,0341	0,092746	0,21177
19	1,0757	0,097505	0,22263
20	1,1188	0,10238	0,23377

ПРОСТАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Переменные: x1, x5

Модель: парабола $Y = a_0 + a_1 * x + a_2 * x^2$

Коэфф. a0 a1 a2

Значение 0,00049275 0,21169 -0,017325

Ст.ошиб. 0,01020,00505880,00072268

Значим. 0,9618 0 0

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс. 0,18424 2 0,092122

Остаточн 0,0067561 70,00096516

Вся 0,191 9

Множеств R R^2 R^2прив Ст.ошиб. F Значим

0,98215 0,96463 0,95452 0,031067 95,448 0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Xпрогн	Yпрогн	Ст.ошиб	Довер.инт
11	0,23275	0,057098	0,13385
12	0,045963	0,059863	0,14033
13	-0,17548	0,062934	0,14753
14	-0,43157	0,066271	0,15535
15	-0,72231	0,069834	0,1637
16	-1,0477	0,073592	0,17251
17	-1,4078	0,077514	0,18171
18	-1,8024	0,081579	0,19124
19	-2,2318	0,085765	0,20105
20	-2,6958	0,090056	0,21111

ПРОСТАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Переменные: x1, x6

Модель: парабола $Y = a_0 + a_1 * x + a_2 * x^2$

Коэфф. a0 a1 a2

Значение 0,00052964 0,21979 -0,019137

Ст.ошиб. 0,0139410,00691420,00098774

Значим. 0,9696 0 0

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс. 0,18923 2 0,094615

Остаточн 0,012621 7 0,001803

Вся 0,20185 9

Множеств R R^2 R^2прив Ст.ошиб. F Значим

0,96823 0,93747 0,91961 0,042461 52,477 0,0002

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Продовження додатку У

Хпрогн	Упрогн	Ст.ошиб	Довер.инт
11	0,10267	0,066156	0,15508
12	-0,11768	0,069359	0,16259
13	-0,37632	0,072918	0,17093
14	-0,67322	0,076784	0,18
15	-1,0084	0,080913	0,18967
16	-1,3819	0,085266	0,19988
17	-1,7936	0,089811	0,21053
18	-2,2436	0,09452	0,22157
19	-2,7319	0,099371	0,23294
20	-3,2584	0,10434	0,2446

ПРОСТАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Переменные: x1, x7

Модель: оптимума $Y = x/(a_0+a_1*x+a_2*x^2)$

Коэфф. a0 a1 a2

Значение -0,00072328 0,0319510,00018355

Ст.ошиб. 0,0120820,00599230,00085604

Значим. 0,9527 0,0014 0,8299

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс. 0,10117 2 0,050585

Остаточн 0,0094797 70,0013542

Вся 0,11065 9

Множеств R R^2 R^2прив Ст.ошиб. F Значим

0,9562 0,91433 0,88985 0,0368 37,353 0,0004

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хпрогн	Упрогн	Ст.ошиб	Довер.инт
11	29,495	9,0804	21,286
12	29,331	9,52	22,317
13	29,17	10,009	23,462
14	29,011	10,539	24,706
15	28,855	11,106	26,034
16	28,7	11,703	27,435
17	28,548	12,327	28,897
18	28,397	12,974	30,412
19	28,248	13,639	31,973
20	28,101	14,322	33,573

ПРОСТАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Переменные: x1, x8

Модель: линейная $Y = a_0+a_1*x$

Коэфф. a0 a1

Значение 21,727 2,5352

Ст.ошиб. 2,8677 0,46217

Значим. 0,0001 0,0008

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс. 530,23 1 530,23

Остаточн 140,97 8 17,622

Продовження додатку У

Вся 671,2 9
 Множеств R R² R²прив Ст.ошиб. F Значим
 0,8888 0,78997 0,76371 4,1978 30,089 0
 Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Xпрогн	Yпрогн	Ст.ошиб	Довер.инт
11	49,613	5,0838	11,608
12	52,148	5,33	12,17
13	54,684	5,6035	12,794
14	57,219	5,9005	13,473
15	59,754	6,2178	14,197
16	62,289	6,5523	14,961
17	64,824	6,9016	15,759
18	67,359	7,2635	16,585
19	69,895	7,6362	17,436
20	72,43	8,0183	18,308

Модель: степенная $Y = EXP(a_0) * x^{a_1}$

Коэфф. a0 a1

Значение 3,0041 0,35567

Ст.ошиб. 0,096104 0,057795

Значим. 0 0,0005

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс. 0,61175 1 0,61175

Остаточн 0,12923 8 0,016153

Вся 0,74098 9

Множеств R R² R²прив Ст.ошиб. F Значим
 0,90862 0,8256 0,8038 0,1271 37,871 0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Xпрогн	Yпрогн	Ст.ошиб	Довер.инт
11	47,319	4,2453	9,6933
12	48,806	4,4508	10,163
13	50,216	4,6792	10,684
14	51,557	4,9273	11,251
15	52,838	5,1922	11,856
16	54,065	5,4716	12,493
17	55,243	5,7633	13,159
18	56,378	6,0655	13,849
19	57,472	6,3767	14,56
20	58,53	6,6957	15,288

ПРОСТАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Переменные: x1, x9

Модель: оптимума $Y = x / (a_0 + a_1 * x + a_2 * x^2)$

Коэфф. a0 a1 a2

Значение -6,9343E-50,0097176-8,7583E-5

Ст.ошиб. 0,00203730,00101050,00014435

Значим. 0,9725 0,0001 0,5679

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Продовження додатку У

Регресс. 0,0064828 20,0032414

Остаточн0,00026955 73,8507E-5

Вся0,0067523 9

Множеств R R^2 R^2прив Ст.ошиб. F Значим

0,97984 0,96008 0,948670,0062054 84,176 0,0001

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хпрогн Yпрогн Ст.ошиб Довер.инт

11	114,31	10,659	24,986
12	115,46	11,175	26,195
13	116,64	11,748	27,539
14	117,83	12,371	28,999
15	119,06	13,036	30,559
16	120,31	13,737	32,203
17	121,59	14,47	33,919
18	122,89	15,228	35,698
19	124,23	16,01	37,53
20	125,59	16,811	39,408

ПРОСТАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Переменные: x1, x10

Модель: линейная $Y = a_0 + a_1 * x$

Коэфф. a0 a1

Значение 16,555 -1,4864

Ст.ошиб. 1,4464 0,21326

Значим. 0 0,0001

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс. 243,02 1 243,02

Остаточн 45,025 9 5,0028

Вся 288,05 10

Множеств R R^2 R^2прив Ст.ошиб. F Значим

0,91852 0,84369 0,82632 2,2367 48,577 0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хпрогн Yпрогн Ст.ошиб Довер.инт

12	-1,2818	2,6636	5,9655
13	-2,7682	2,7724	6,2091
14	-4,2545	2,8928	6,4788
15	-5,7409	3,0235	6,7715
16	-7,2273	3,1632	7,0843
17	-8,7136	3,3107	7,4147
18	-10,2	3,4651	7,7605
19	-11,686	3,6254	8,1196
20	-13,173	3,791	8,4905
21	-14,659	3,9611	8,8715

ПРОСТАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Переменные: x1, x11

Модель: линейная $Y = a_0 + a_1 * x$

Продовження додатку У

Коэфф. a0 a1

Значение -224,64 77,289

Ст.ошиб. 93,556 13,794
 Значим. 0,0382 0,0005
 Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.
 Регресс. 6,571E5 1 6,571E5
 Остаточн 1,8837E5 9 20930
 Вся 8,4547E5 10
 Множеств R R^2 R^2прив Ст.ошиб. F Значим
 0,88159 0,7772 0,75244 144,67 31,394 0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хпрогн	Упрогн	Ст.ошиб	Довер.инт
12	702,84	172,29	385,86
13	780,12	179,32	401,62
14	857,41	187,11	419,06
15	934,7	195,56	437,99
16	1012	204,6	458,23
17	1089,3	214,14	479,6
18	1166,6	224,13	501,96
19	1243,9	234,5	525,19
20	1321,1	245,21	549,18
21	1398,4	256,21	573,83

Модель: степенная $Y = EXP(a_0) * x^{a_1}$

Коэфф. a0 a1
 Значение 1,683 1,8583
 Ст.ошиб. 0,37714 0,21643
 Значим. 0,0018 0
 Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.
 Регресс. 19,172 1 19,172
 Остаточн 2,3406 9 0,26007
 Вся 21,513 10
 Множеств R R^2 R^2прив Ст.ошиб. F Значим
 0,94403 0,8912 0,87911 0,50997 73,719 0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хпрогн	Упрогн	Ст.ошиб	Довер.инт
12	544,96	190,23	426,04
13	632,36	198	443,44
14	725,72	206,6	462,7
15	824,99	215,93	483,6
16	930,11	225,9	505,94
17	1041	236,44	529,54
18	1157,7	247,47	554,23
19	1280,1	258,92	579,88

Продовження додатку У

20	1408,1	270,74	606,37
21	1541,7	282,89	633,58

Модель: экспонента $Y = \text{EXP}(a_0 + a_1 * x)$
 Коэфф. a_0 a_1
 Значение 1,9969 0,44048
 Ст.ошиб. 0,088969 0,013118
 Значим. 0 0
 Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.
 Регресс. 21,342 1 21,342
 Остаточн 0,17035 9 0,018928
 Вся 21,513 10
 Множеств R R^2 R^2 прив Ст.ошиб. F Значим
 0,99603 0,99208 0,9912 0,13758 1127,5 0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хпрогн	Упрогн	Ст.ошиб	Довер.инт
12	1454,9	101,57	227,48
13	2260,1	105,72	236,77
14	3510,9	110,31	247,05
15	5454	115,29	258,21
16	8472,5	120,62	270,14
17	13162	126,24	282,74
18	20446	132,13	295,93
19	31762	138,25	309,62
20	49340	144,56	323,76
21	76648	151,05	338,29

ПРОСТАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Переменные: x1, x12

Модель: линейная $Y = a_0 + a_1 * x$
 Коэфф. a_0 a_1
 Значение -83,424 37,069
 Ст.ошиб. 29,331 4,3247
 Значим. 0,0185 0
 Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.
 Регресс. 1,5115E5 1 1,5115E5
 Остаточн 18516 9 2057,3
 Вся 1,6967E5 10
 Множеств R R^2 R^2 прив Ст.ошиб. F Значим
 0,94386 0,89087 0,87874 45,358 73,471 0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хпрогн	Упрогн	Ст.ошиб	Довер.инт
12	361,41	54,015	120,97
13	398,47	56,221	125,91
14	435,54	58,663	131,38
15	472,61	61,313	137,32
16	509,68	64,145	143,66
17	546,75	67,137	150,36

Продовження додатку У

18	583,82	70,268	157,37
19	620,89	73,52	164,66
20	657,96	76,877	172,18
21	695,03	80,327	179,9

Модель: экспонента $Y = \text{EXP}(a_0 + a_1 * x)$
 Коэфф. a_0 a_1
 Значение 2,234 0,35919
 Ст.ошиб. 0,1099 0,016204
 Значим. 0 0
 Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.
 Регресс. 14,192 1 14,192
 Остаточн 0,25995 9 0,028884
 Вся 14,452 10
 Множеств R R^2 R^2 прив Ст.ошиб. F Значим
 0,99097 0,98201 0,98001 0,16995 491,33 0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Xпрогн	Yпрогн	Ст.ошиб	Довер.инт
12	695,23	67,245	150,6
13	995,69	69,99	156,75
14	1426	73,031	163,56
15	2042,2	76,33	170,95
16	2924,8	79,856	178,85
17	4188,8	83,58	187,19
18	5999,1	87,478	195,92
19	8591,7	91,526	204,99
20	12305	95,706	214,35
21	17622	100	223,97

Переменные: x_1 , x_{13}

Модель: линейная $Y = a_0 + a_1 * x$
 Коэфф. a_0 a_1
 Значение 17,41 4,047
 Ст.ошиб. 7,214 1,163
 Значим. 0,0407 0,0083
 Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.
 Регресс. 1351 1 1351
 Остаточн 892,1 8 111,5
 Вся 2243 9
 Множеств R R^2 R^2 прив Ст.ошиб. F Значим
 0,77608 0,60229 0,55258 10,56 12,12 0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Xпрогн	Yпрогн	Ст.ошиб	Довер.инт
11	61,93	12,79	29,2
12	65,97	13,41	30,61

Продовження додатку У

13	70,02	14,1	32,19
14	74,07	14,84	33,89
15	78,11	15,64	35,71
16	82,16	16,48	37,64

17 86,21 17,36 39,64
 18 90,25 18,27 41,72
 19 94,3 19,21 43,86
 20 98,35 20,17 46,06

Модель: степени .5 $Y = a_0 + a_1 \cdot \text{SQR}(x)$
 Коэфф. a_0 a_1
 Значение 4,499 15,65
 Ст.ошиб. 13,15 5,607
 Значим. 0,7389 0,0227

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.
 Регресс. 1107 1 1107
 Остаточн 1136 8 142
 Вся 2243 9

Множеств R R^2 R^2 прив Ст.ошиб. F Значим
 0,7025 0,49351 0,4302 11,917 7,795 0,0001

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Xпрогн	Yпрогн	Ст.ошиб	Довер.инт
11	56,42	14,43	32,95
12	58,72	15,13	34,55
13	60,94	15,91	36,32
14	63,07	16,75	38,25
15	65,13	17,65	40,3
16	67,11	18,6	42,47
17	69,04	19,59	44,74
18	70,91	20,62	47,08
19	72,73	21,68	49,5
20	74,5	22,76	51,97

ПРОСТАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Переменные: x1, x14

Модель: линейная $Y = a_0 + a_1 \cdot x$
 Коэфф. a_0 a_1
 Значение 112,4 -3,096
 Ст.ошиб. 5,066 0,8164
 Значим. 0 0,0055

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.
 Регресс. 791 1 791
 Остаточн 439,9 8 54,99
 Вся 1231 9

Продовження додатку У

Множеств R R^2 R^2 прив Ст.ошиб. F Значим
 0,80162 0,64259 0,59791 7,4157 14,38 0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Xпрогн	Yпрогн	Ст.ошиб	Довер.инт
--------	--------	---------	-----------

11 78,32 8,981 20,51
 12 75,22 9,416 21,5
 13 72,13 9,899 22,6
 14 69,03 10,42 23,8
 15 65,93 10,98 25,08
 16 62,84 11,58 26,43
 17 59,74 12,19 27,84
 18 56,65 12,83 29,3
 19 53,55 13,49 30,8
 20 50,45 14,16 32,34

Модель: гипербола $Y = 1/(a_0+a_1*x)$
 Коэфф. a_0 a_1
 Значение 0,0086580,0003595
 Ст.ошиб.0,0005662 9,125E-5
 Значим. 0 0,0045

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.
 Регресс. 1,066E-5 1 1,066E-5
 Остаточн 5,496E-6 8 6,869E-7
 Вся 1,616E-5 9

Множеств R R² R²прив Ст.ошиб. F Значим
 0,81234 0,6599 0,617390,00082882 15,52 0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Xпрогн Yпрогн Ст.ошиб Довер.инт
 11 79,29 9,37 21,39
 12 77,09 9,824 22,43
 13 75,01 10,33 23,58
 14 73,04 10,88 24,83
 15 71,17 11,46 26,17
 16 69,4 12,08 27,57
 17 67,71 12,72 29,04
 18 66,1 13,39 30,57
 19 64,56 14,07 32,14
 20 63,1 14,78 33,74

Модель: оптимума $Y = x/(a_0+a_1*x+a_2*x^2)$
 Коэфф. a_0 a_1 a_2
 Значение -2,29E-5 0,008570,0003752
 Ст.ошиб. 0,002208 0,0010950,0001565
 Значим. 0,9884 0,0002 0,0461

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Продовження додатку У

Регресс. 0,01344 2 0,00672
 Остаточн0,0003167 7 4,524E-5
 Вся 0,01376 9

Множеств R R² R²прив Ст.ошиб. F Значим
 0,98842 0,97698 0,97040,0067263 148,5 0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хпрогн	Упрогн	Ст.ошиб	Довер.инт
11	78,76	9,502	22,27
12	76,5	9,962	23,35
13	74,37	10,47	24,55
14	72,35	11,03	25,85
15	70,43	11,62	27,24
16	68,62	12,25	28,71
17	66,9	12,9	30,24
18	65,26	13,58	31,82
19	63,7	14,27	33,46
20	62,21	14,99	35,13

ПРОСТАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Переменные: x1, x15

Модель: оптимума $Y = x/(a_0+a_1*x+a_2*x^2)$
 Коэфф. a0 a1 a2
 Значение-0,003706 0,2472-0,009041
 Ст.ошиб. 0,07727 0,03832 0,005475
 Значим. 0,9621 0,0006 0,1406

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.
 Регресс. 2,013 2 1,007
 Остаточн 0,3878 7 0,05539
 Вся 2,401 9

Множеств R R^2 R^2прив Ст.ошиб. F Значим
 0,9157 0,83851 0,79237 0,23536 18,17 0,0022

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хпрогн	Упрогн	Ст.ошиб	Довер.инт
11	6,783	1,04	2,437
12	7,224	1,09	2,555
13	7,728	1,146	2,686
14	8,307	1,207	2,829
15	8,98	1,272	2,981
16	9,772	1,34	3,141
17	10,72	1,412	3,309
18	11,87	1,486	3,482
19	13,29	1,562	3,661
20	15,1	1,64	3,844

Продовження додатку У

ПРОСТАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Переменные: x1, x16

Модель: степенная $Y = EXP(a_0)*x^{a_1}$
 Коэфф. a0 a1
 Значение 0,07413 0,7667
 Ст.ошиб. 0,1465 0,151

Значим. 0,6302 0,0012

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс. 2,987 1 2,987

Остаточн 0,9269 8 0,1159

Вся 3,914 9

Множеств R R² R²прив Ст.ошиб. F Значим

0,87361 0,7632 0,73359 0,34038 25,78 0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хпрогн Yпрогн Ст.ошиб Довер.инт

11 6,771 8,642 19,73

12 7,238 9,061 20,69

13 7,697 9,525 21,75

14 8,147 10,03 22,9

15 8,589 10,57 24,13

16 9,025 11,14 25,43

17 9,454 11,73 26,79

18 9,878 12,35 28,19

19 10,3 12,98 29,64

20 10,71 13,63 31,12

Модель: экспонента $Y = EXP(a_0 + a_1 * x)$

Коэфф. a0 a1

Значение 0,05307 0,2502

Ст.ошиб. 0,1539 0,05103

Значим. 0,7371 0,0015

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс. 2,937 1 2,937

Остаточн 0,977 8 0,1221

Вся 3,914 9

Множеств R R² R²прив Ст.ошиб. F Значим

0,86624 0,75038 0,71917 0,34947 24,05 0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хпрогн Yпрогн Ст.ошиб Довер.инт

11 16,54 11,07 25,27

12 21,24 11,6 26,54

13 27,28 12,2 27,86

14 35,04 12,85 29,33

15 45 13,54 30,91

16 57,8 14,27 32,57

17 74,24 15,03 34,31

Продовження додатку У

18 95,34 15,81 36,11

19 122,5 16,63 37,96

20 157,3 17,46 39,86

ПРОСТАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Переменные: x1, x17

Модель: линейная $Y = a_0 + a_1 * x$

Коэфф. a0 a1

Значение 5074,3 -869,93

Ст.ошиб. 2143,1 380,84

Значим. 0,0483 0,0546

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.
 Регресс. 4,5407E7 1 4,5407E7
 Остаточн 6,0915E7 7 8,7021E6
 Вся 1,0632E8 8

Множеств R R^2 R^2прив Ст.ошиб. F Значим
 0,85351 0,42707 0,34522 2949,9 5,2179 0,0016

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хпрогн	Упрогн	Ст.ошиб	Довер.инт
10	-3625	3646,2	8547,4
11	-4494,9	3858,8	9045,7
12	-5364,9	4095,8	9601,4
13	-6234,8	4353,3	10205
14	-7104,7	4627,8	10848
15	-7974,7	4916,6	11525
16	-8844,6	5217,1	12230
17	-9714,5	5527,6	12958
18	-10584	5846,4	13705
19	-11454	6172,2	14469

Додаток Ф

Прогнозування витратної структури ВВП

Таблиця Ф.1

Структура ВВП України за категоріями кінцевого використання за 2000-2009 роки, в %¹

Роки	Кінцеві споживчі витрати домашніх господарств	Кінцеві споживчі витрати некомерційних установ та організацій	Кінцеві споживчі витрати сектору загального державного управління	Валове нагромадження основного капіталу	Зміна матеріальних оборотних коштів	Нагромадження нематеріальних цінностей	Зовнішній вклад	ВВП
	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8
2000	54,3	2,5	18,6	19,7	0	0,1	5,0	100
2001	55,0	2,3	19,6	19,6	2,1	0	1,6	100
2002	55,1	2,0	18,4	19,2	1,0	0	4,4	100
2003	54,07	1,9	19,0	20,6	1,4	0	2,6	100
2004	52,3	1,7	17,6	22,6	-1,4	0	7,6	100
2005	57,2	1,3	18,2	22,0	0,6	0	0,9	100
2006	58,7	1,1	18,4	24,6	0,1	0	-2,8	100
2007	58,7	0,9	17,9	27,5	0,7	0	-5,7	100
2008	60,7	0,8	17,7	27,2	1,6	0,1	-8,1	100
2009	72,0	1,1	20,8	17,0	-7,3	0	-3,6	100

Примітка: на основі інформації НБУ [262].

Прогнозні моделі, отримані за допомогою пакету обробки статистичних даних «STADIA»

Примітка: на основі інформації НБУ [262].

ПРОСТАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Переменные: x8, x1

Модель: линейная $Y = a_0 + a_1 * x$

Коэфф. a0 a1

Значение 49,94 1,43

Ст.ошиб. 2,588 0,4171

Значим. 0 0,0089

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс. 168,8 1 168,8

Остаточн 114,8 8 14,35

Вся 283,6 9

Множеств R R^2 R^2прив Ст.ошиб. F Значим

0,77144 0,59513 0,54452 3,7883 11,76 0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хпрогн Yпрогн Ст.ошиб Довер.инт

11 65,67 4,588 10,48

12 67,1 4,81 10,98

13 68,53 5,057 11,55

14 69,96 5,325 12,16

15 71,39 5,611 12,81

Продовження додатку Ф

16	72,82	5,913	13,5
17	74,25	6,228	14,22
18	75,69	6,555	14,97
19	77,12	6,891	15,73
20	78,55	7,236	16,52

ПРОСТАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Переменные: x8, x2

Модель: линейная $Y = a_0 + a_1 * x$

Коэфф. a0 a1

Значение 2,607 -0,1903

Ст.ошиб. 0,1269 0,02046

Значим. 0 0

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс. 2,988 1 2,988

Остаточн 0,2762 8 0,03453

Вся 3,264 9

Множеств R R^2 R^2прив Ст.ошиб. F Значим

0,95675 0,91537 0,90479 0,18582 86,53 0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хпрогн Yпрогн Ст.ошиб Довер.инт

11 0,5133 0,225 0,5138

12 0,323 0,2359 0,5387

13 0,1327 0,248 0,5664

14 -0,05758 0,2612 0,5964

15 -0,2479 0,2752 0,6285

16 -0,4382 0,29 0,6623

17 -0,6285 0,3055 0,6976

18 -0,8188 0,3215 0,7342

19 -1,009 0,338 0,7718

20 -1,199 0,3549 0,8104

Модель: экспонента $Y = EXP(a_0 + a_1 * x)$

Коэфф. a0 a1

Значение 1,063 -0,1253

Ст.ошиб. 0,09686 0,01561

Значим. 0 0,0001

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс. 1,296 1 1,296

Остаточн 0,1608 8 0,0201

Вся 1,457 9

Множеств R R^2 R^2прив Ст.ошиб. F Значим

0,9432 0,88962 0,87582 0,14179 64,48 0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хпрогн Yпрогн Ст.ошиб Довер.инт

11 0,7295 0,1835 0,419

12 0,6435 0,1924 0,4393

13 0,5677 0,2023 0,4618

14 0,5008 0,213 0,4863

15 0,4418 0,2244 0,5125

16 0,3898 0,2365 0,54

Продовження додатку Ф

17	0,3439	0,2491	0,5688
18	0,3034	0,2622	0,5987
19	0,2676	0,2756	0,6294
20	0,2361	0,2894	0,6609

ПРОСТАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Переменные: x8, x3

Модель: оптимума $Y = x/(a_0+a_1*x+a_2*x^2)$

Коэфф. a0 a1 a2

Значение-0,0004257 0,059514-0,0007536

Ст.ошиб. 0,011940,00592180,00084598

Значим. 0,9713 0,0001 0,5938

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс. 0,22249 2 0,11125

Остаточн 0,009258 70,0013226

Вся 0,23175 9

Множеств R R^2 R^2прив Ст.ошиб. F Значим
0,97982 0,96005 0,94864 0,036367 84,114 0,0001

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Xпрогн Yпрогн Ст.ошиб Довер.инт

11 19,537 1,4956 3,5059

12 19,827 1,568 3,6757

13 20,127 1,6485 3,8643

14 20,436 1,7359 4,0692

15 20,755 1,8292 4,288

16 21,084 1,9276 4,5187

17 21,423 2,0304 4,7595

18 21,774 2,1368 5,0091

19 22,137 2,2465 5,2662

20 22,512 2,3589 5,5296

ПРОСТАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Переменные: x8, x4

Модель: оптимума $Y = x/(a_0+a_1*x+a_2*x^2)$

Коэфф. a0 a1 a2

Значение0,0011287 0,0367020,0010678

Ст.ошиб. 0,0160570,00796370,0011377

Значим. 0,9443 0,0028 0,618

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс. 0,1819 2 0,09095

Остаточн 0,016743 70,0023919

Вся 0,19864 9

Множеств R R^2 R^2прив Ст.ошиб. F Значим
0,95693 0,91571 0,89163 0,048907 38,024 0,0004

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Продовження додатку Ф

Хпрогн	Упрогн	Ст.ошиб	Довер.инт
11	20,597	5,7364	13,447
12	20,158	6,0141	14,098
13	19,736	6,3227	14,822
14	19,331	6,6579	15,607
15	18,942	7,0159	16,447
16	18,568	7,3934	17,331
17	18,208	7,7875	18,255
18	17,862	8,1958	19,212
19	17,529	8,6164	20,198
20	17,208	9,0475	21,209

ПРОСТАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Переменные: x1, x5

Модель: линейная $Y = a_0 + a_1 * x$

Коэфф. a0 a1

Значение 21,234 -0,36941

Ст.ошиб. 6,3565 0,1095

Значим. 0,0101 0,0096

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс. 38,697 1 38,697

Остаточн 27,199 8 3,3999

Вся 65,896 9

Множеств R R^2 R^2прив Ст.ошиб. F Значим

0,76632 0,58724 0,53564 1,8439 11,382 0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хпрогн	Упрогн	Ст.ошиб	Довер.инт
11	-5,7324	2,551	5,8247
12	-6,1018	2,6237	5,9907
13	-6,4712	2,6989	6,1624
14	-6,8406	2,7764	6,3393
15	-7,21 2,856	6,5211	
16	-7,5794	2,9375	6,7072
17	-7,9488	3,0208	6,8973
18	-8,3182	3,1057	7,0912
19	-8,6877	3,1921	7,2885
20	-9,0571	3,2799	7,4889

Модель: парабола $Y = a_0 + a_1 * x + a_2 * x^2$

Коэфф. a0 a1 a2

Значение -0,0001864 0,33965 -0,0058586

Ст.ошиб. 0,56312 0,0924310,0015855

Значим. 0,995 0,008 0,0078

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс. 43,701 2 21,85

Остаточн 22,195 7 3,1708

Вся 65,896 9

Продовження додатку Ф

Множеств R R² R²прив Ст.ошиб. F Значим
0,81436 0,66317 0,56694 1,7807 6,8911 0,0222

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хпрогн Упрогн Ст.ошиб Довер.инт

11	-6,4261	2,305	5,4033
12	-6,9476	2,3707	5,5574
13	-7,4809	2,4387	5,7167
14	-8,0259	2,5087	5,8808
15	-8,5826	2,5806	6,0494
16	-9,1511	2,6542	6,222
17	-9,7312	2,7295	6,3984
18	-10,323	2,8062	6,5783
19	-10,927	2,8843	6,7613
20	-11,542	2,9636	6,9472

Модель: логарифмическая $Y = a_0 + a_1 \cdot \ln(x)$

Коэфф. a0 a1

Значение 88,873 -21,956

Ст.ошиб. 28,88 7,1236

Значим. 0,0148 0,0147

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс. 35,772 1 35,772

Остаточн 30,124 8 3,7655

Вся 65,896 9

Множеств R R² R²прив Ст.ошиб. F Значим
0,73679 0,54285 0,48571 1,9405 9,4998 0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хпрогн Упрогн Ст.ошиб Довер.инт

11	-5,3286	2,6846	6,1298
12	-5,6273	2,7612	6,3046
13	-5,922	2,8403	6,4853
14	-6,2128	2,9218	6,6715
15	-6,4998	3,0056	6,8627
16	-6,7831	3,0914	7,0586
17	-7,0628	3,179	7,2587
18	-7,339	3,2684	7,4627
19	-7,6118	3,3593	7,6704
20	-7,8812	3,4517	7,8813

Модель: гипербола $Y = a_0 + a_1/x$

Коэфф. a0 a1

Значение -22,514 1284,9

Ст.ошиб. 8,0008 457,59

Значим. 0,0219 0,0221

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс. 32,709 1 32,709

Остаточн 33,187 8 4,1483

Вся 65,896 9

Продовження додатку Ф

Множеств R R² R²прив Ст.ошиб. F Значим
0,70454 0,49638 0,43343 2,0367 7,8849 0,0001

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хпрогн Yпрогн Ст.ошиб Довер.инт

11 -4,9119 2,8178 6,4339
12 -5,1497 2,8981 6,6173
13 -5,3812 2,9812 6,807
14 -5,6067 3,0668 7,0024
15 -5,8262 3,1547 7,2031
16 -6,0402 3,2447 7,4087
17 -6,2487 3,3367 7,6187
18 -6,452 3,4305 7,8329
19 -6,6503 3,5259 8,0508
20 -6,8438 3,6229 8,2722

ПРОСТАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Переменные: x8, x6

Модель: линейная $Y = a_0 + a_1 * x$

Коэфф. a0 a1

Значение 0,026667-0,0012121

Ст.ошиб. 0,030435 0,004905

Значим. 0,5897 0,8053

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс.0,00012121 10,00012121

Остаточн 0,015879 80,0019848

Вся 0,016 9

Множеств R R² R²прив Ст.ошиб. F Значим

0,0870390,0075758 -0,11648 0,044552 0,061069 0,9515

Гипотеза 0: <Регрессионная модель неадекватна экспериментальным данным>

Модель: оптимума $Y = x / (a_0 + a_1 * x + a_2 * x^2)$

Коэфф. a0 a1 a2

Значение-1,8972E5 1,2245E7-5,5336E5

Ст.ошиб. 9,9015E6 4,9108E6 7,0154E5

Значим. 0,9828 0,0401 0,539

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс.3,6834E15 21,8417E15

Остаточн6,3666E15 79,0952E14

Вся 1,005E16 9

Множеств R R² R²прив Ст.ошиб. F Значим

0,6054 0,3665 0,18551 3,0158E7 2,0249 0,2019

Гипотеза 0: <Регрессионная модель неадекватна экспериментальным данным>

ПРОСТАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Продовження додатку Ф

Переменные: x8, x7

Модель: линейная $Y = a_0 + a_1 * x$

Коэфф. a0 a1

Значение 7,48 -1,3255

Ст.ошиб. 2,2378 0,36066

Значим. 0,0101 0,0064

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс. 144,94 1 144,94

Остаточн 85,851 8 10,731

Вся 230,79 9

Множеств R R² R²прив Ст.ошиб. F Значим

0,79247 0,62801 0,58151 3,2759 13,506 0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Xпрогн Yпрогн Ст.ошиб Довер.инт

11 -7,1 3,9673 9,0585

12 -8,4255 4,1593 9,4971

13 -9,7509 4,3728 9,9844

14 -11,076 4,6046 10,514

15 -12,402 4,8522 11,079

16 -13,727 5,1133 11,675

17 -15,053 5,3858 12,298

18 -16,378 5,6682 12,942

19 -17,704 5,9591 13,606

20 -19,029 6,2572 14,287

1. Прогноз експорту (X3) імпорту (X4) від курсу валюти (X5).

Роки	X3	X4	X5 (долар)
2000	106200	97643	5.2
2001	110292	110341	5.3
2002	124392	114501	5.3
2003	154394	147525	5.3
2004	219607	193120	5.3
2005	227252	223555	5.1
2006	253707	269200	5.1
2007	323205	364373	5.1
2008	444859	520588	5.3
2009	423565	439400	7.8
2010	443049	489931	7.96

ПРОСТАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Переменные: x3, x5

Модель: линейная $Y = a_0 + a_1 * x$

Коэфф. a0 a1

Значение -1,109E5 4,903E4

Ст.ошиб. 4,1E4 5188

Значим. 0,0232 0

Продовження додатку Ф

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс. 1,605E11 1 1,605E11

Остаточн 1,617E10 9 1,797E9

Вся 1,767E11 10

Множеств R R² R²прив Ст.ошиб. F Значим

0,95314 0,90848 0,89831 42390 89,34 0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

ПРОСТАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Переменные: x4, x5

Модель: линейная $Y = a_0 + a_1 * x$

Коэфф. a0 a1

Значение -1,593E5 5,717E4

Ст.ошиб. 5,857E4 7411

Значим. 0,0227 0,0001

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс. 2,182E11 1 2,182E11

Остаточн 3,3E10 9 3,667E9

Вся 2,512E11 10

Множеств R R² R²прив Ст.ошиб. F Значим

0,932 0,86862 0,85402 60557 59,5 0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Модель: степени .5 $Y = a_0 + a_1 * \text{SQR}(x)$

Коэфф. a0 a1

Значение -6,033E5 3,228E5

Ст.ошиб. 1,124E5 4,102E4

Значим. 0,0007 0,0001

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс. 2,193E11 1 2,193E11

Остаточн 3,187E10 9 3,541E9

Вся 2,512E11 10

Множеств R R² R²прив Ст.ошиб. F Значим

0,93443 0,87315 0,85906 59504 61,95 0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Модель: логарифмическая $Y = a_0 + a_1 * \text{LN}(x)$

Коэфф. a0 a1

Значение -6,049E5 4,453E5

Ст.ошиб. 1,145E5 5,755E4

Значим. 0,0007 0,0001

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс. 2,184E11 1 2,184E11

Остаточн 3,283E10 9 3,648E9

Вся 2,512E11 10

Множеств R R² R²прив Ст.ошиб. F Значим

0,93237 0,86931 0,85479 60398 59,87 0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Продовження додатку Ф

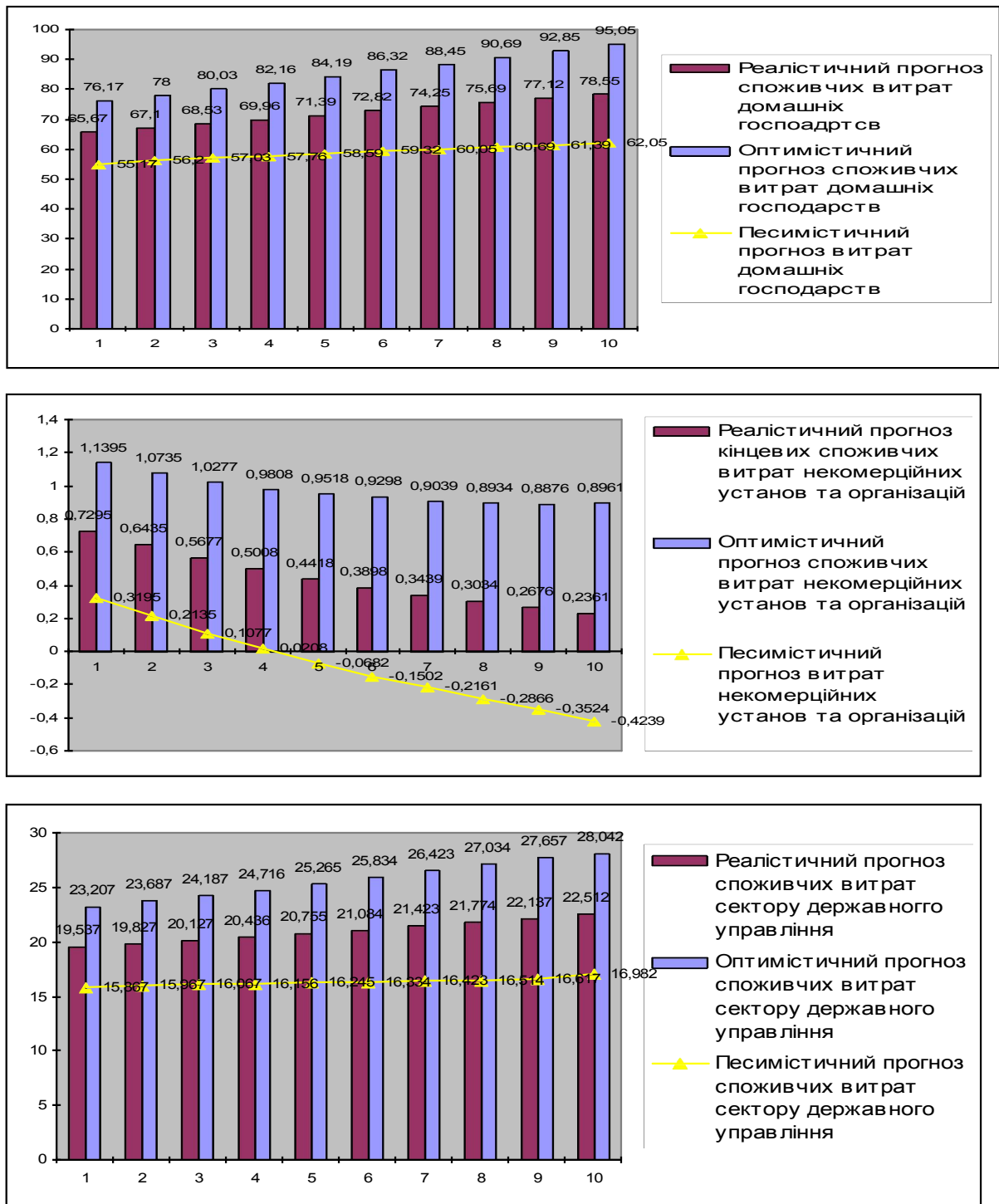

Рис. Ф.1. Прогнози витратної структури ВВП за споживчими витратами на 2010-2020 рр. в розрізі реалістичного, оптимістичного, песимістичного варіантів¹

¹Примітка: побудовано з використанням довірчих інтервалів отриманих за допомогою пакету обробки статистичних даних «STADIA»

Продовження додатку Ф

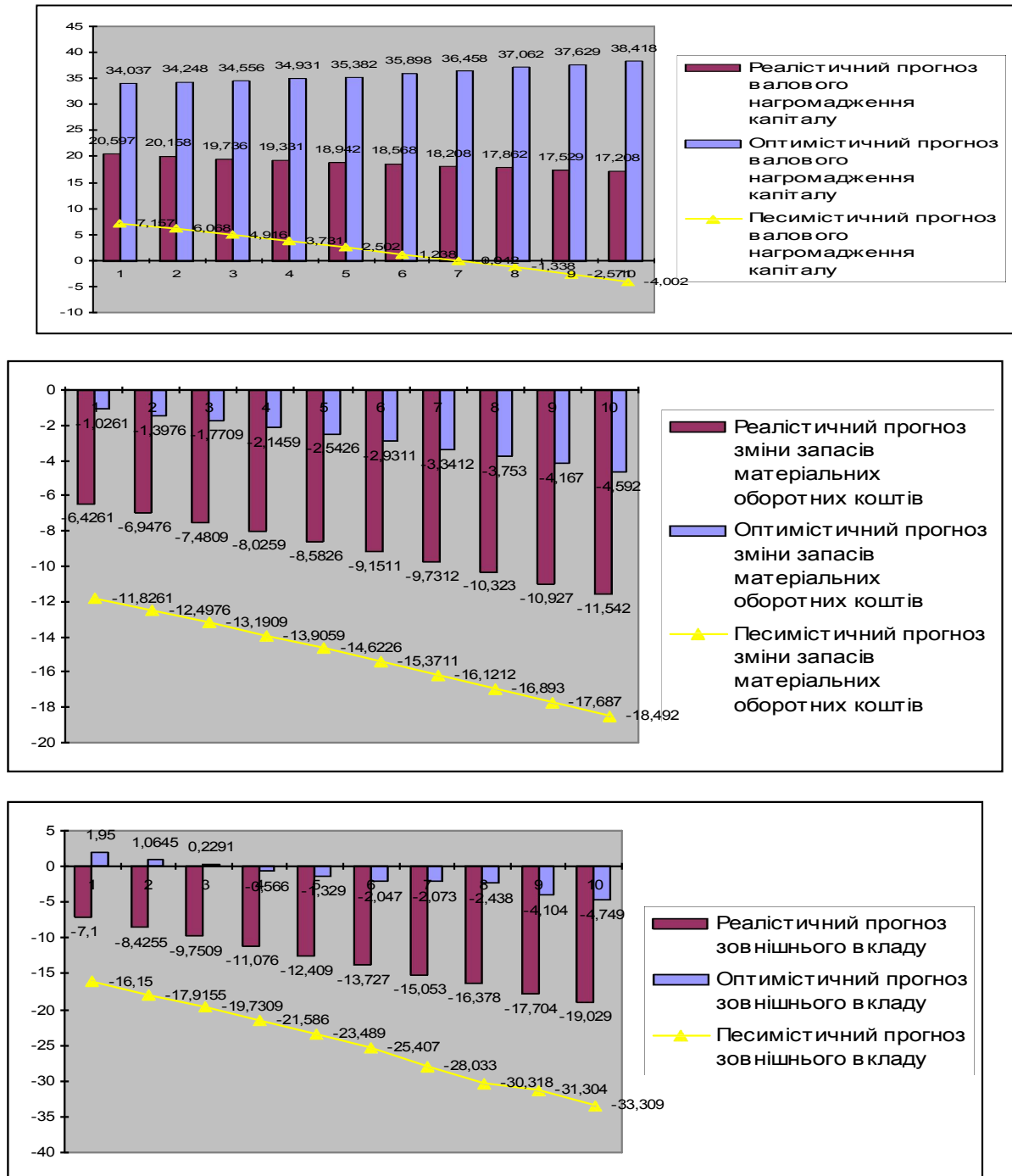

Рис. Ф. 2. Прогнози витратної структури ВВП за валовим нагромадженням, зміною запасів матеріальних оборотних коштів на 2010-2020 рр. в розрізі реалістичного, оптимістичного та песимістичного варіантів¹

¹Примітка: побудовано з використанням довірчих інтервалів отриманих за допомогою пакету обробки статистичних даних «STADIA»

Таблиця Ф.2

Основні прогностичні макроекономічні показники розвитку України в рамках реалізації стратегії «Україна-2020: стратегія національної модернізації»¹

Показник	2010-2012 (у середньому за період)		2013-2020 (у середньому за період)	
	прогноз		Прогноз	
	за інерційним (песимістичним) сценарієм	за інвестиційно-активним (оптимістичним) сценарієм	за інерційним (песимістичним) сценарієм	за інвестиційно-активним (оптимістичним) сценарієм
Приріст валового внутрішнього продукту,%	1,9	5,2	4,5	6,5
Кінцеві споживчі витрати,%				
Домашніх господарств	3,1	4,7	8,0	7,5
Сектору загального державного управління	0,2	1,9	3,0	3,1
Валове нагромадження основного капіталу,%	4,6	12,7	7,5	10,5
Експорт товарів та послуг,%	0,5	2,1	4,0	6,2
Імпорт товарів та послуг,%	3,2	5,7	8,0	7,0
Індекс споживчих цін (грудень, до грудня),%	110,2	108,9	106,0	104,0
Індекс цін виробників (грудень, до грудня),%	112,4	111,7	108,0	105,0
Прямі іноземні інвестиції, млрд. дол. США	6,5	10,0	8	14
Населення, млн. осіб.	45,7	45,7	43,7	43,9
Рівень зайнятості, % до населення віком 15-70 років	57,5-57,0	57,7-57,2	59	59,9
Рівень безробіття, % до економічно активного населення віком 15-70 років за методологією МОП	8,4-8,7	8,1-8,4	6,4	6,0
Реальні наявні доходи населення, % зміна до попереднього року	6,5-7,0	7,5-8,0	7,5	8,5

¹Примітка: наведено на основі інформації Міністерства економічного розвитку і торгівлі [259].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Б. Державне управління : проблеми адміністративно-правової теорії та практики ; за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Факт, 2003. – 384 с.
2. Азаров М. Я. Бюджетна політика у контексті стратегії соціально-економічного розвитку України : монографія. – У 6 т. / М. Я. Азаров, Ф. О. Ярошенко, Е. М. Лібанова [та ін.] ; за заг. ред. М. Я. Азарова. – К. : НДІ МФУ, 2004. – 347 с. – ISBN 966-7675-20-3.
3. Амоша А. И. Оценка индустриальной развитости стран мира / А.И.Амоша, С.С.Аптекарь, М. М. Аль-Хазалех, Д.Ю. Череватский / НАН Украины, Ин-т економіки пром-сти. – Донецк, 2006. – 31 с.
4. Аналітична економія: макроекономіка і мікроекономіка: навч. посіб., у 2 кн. кн. 1: Вступ до аналітичної економії/ за ред. С. Панчишина, П. Остоверха. – [4-те вид., випр. і доп.] – К. : Знання, 2006. – 723 с.
5. Ананькин Е. А. Контроллинг как инструмент управления предприятием / Е. А. Ананькин, С. В. Данилочкин, Н. Г. Данилочкина; под ред. Н. Г. Данилочкиной. – М. : Аудит, ЮНИТИ, 1998. – 279 с.
6. Ансофф И. Стратегическое управление / Ансофф И. ; пер. с англ. – М. : Экономика, 1989. – 519 с.
7. Антонюк Л. Л. Інновації : теорія, механізми розробки та комерціалізації : монографія / Антонюк Л. Л., Поручник А. М., Савчук В. С. – К. : КНЕУ, 2003. – 394 с.
8. Артюнов В. Х. Методологія соціально-економічного пізнання : навч. посібник / В. Х. Артюнов, В. М. Мішин, В. М. Свініцький– К. : КНЕУ, 2005. – 352 с.
9. Архієреєв С. Державна підтримка випуску високотехнологічної та інноваційної продукції : зарубіжний досвід та висновки для України [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Monitor/september08/6.htm>.

10. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления : курс лекций / Г.В. Атаманчук– 2-е изд., доп. – М. : Омега-Л, 2004. – С. 170-174.
11. Бажал Ю.М. Цілі входження України в європейський інтелектуальний простір та ефективність реальної освітньої політики/ Ю.М. Бажал, Н. В. Грицяк / Проблеми та перспективи входження України в європейський інтелектуальний простір: освітні аспекти : зб. наук.-експерт. мат. / За ред. Н. В. Грицяк. – К.: Національний інститут стратегічних досліджень, 2009. – 128 с. – С. 23-32.
12. Базилевич В.Д., Гражевська Н.І., Гайдай Т.В., Леоненко П. М., Нестеренко А. П. Історія економічних учень. Підручник в 2-х ч. Ч.І./ В. Д. Базилевич, Н. І. Гражевська, Т. В. Гайдай, П. М.Леоненко, А. П. Нестеренко – К.: Знання, 2004. – 1300 с.
13. Берг Д. Б. Устойчивое экономическое развитие в условиях глобализации и экономики знаний : концептуальные основы теории и практики управления : [монография] / Д. Б. Берг , Б. Е. Большаков , С. Л. Гольдштейн и др. ; В.В. Попков (ред.). – М. : Экономика, 2007. – 295с. – ISBN 978-5-282-02694-8.
14. Беседін В.Ф. та ін. Економіка України: глобальні виклики і національні перспективи / Колективна монографія. // За ред. В.Ф. Беседіна, А.С.Музиченко. – К.: НДЕІ. –2009.
15. Беленький П.Ю. Конкурентність на транскордонних ринках : монографія / П.Ю. Беленький, Н.А. Мікула, Є.Е. Матвеев / Інститут регіональних досліджень НАН України. – Львів, 2005. – 214 с.
16. Білецький В. Стратегія інноваційного розвитку економіки України [Електронний ресурс] / Білецький В. / Всеукраїнська експертна мережа. – Режим доступу : <http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php>.
17. Білик Ю. Д. Проблеми інтеграції економіки України у світове господарство : монографія / Білик Ю. Д. – К. : Урожай, 2004. – 246 с.
18. Білорус О.Г. Глобалізація і безпека розвитку : монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко та інші ; керівник автор. колективу і наук. ред. О. Г. Білорус. – К. : КНЕУ, 2001. – 733 с.

19. Білорус О.Г. Стратегічний вибір України на початку третього тисячоліття : захист національних інтересів, безпека розвитку та конкурентоспроможність : монографія / О.Г. Білорус, М.А. Павловський–К. : КНЕУ, 2001.
20. Білорус О.Г., Мацейко Ю.М. Глобальна перспектива і сталий розвиток : (Системні маркетингові дослідження) : монографія/ О.Г. Білорус, Ю.М. Мацейко. – К. : 2005. – 492 с.
21. Белоусова І. А. Роль управління в економічному розвитку України [Електронний ресурс] / І. А.Белоусова – Режим доступу : <http://www.niurr.gov.ua>.
22. Блейклі Е.Дж. Планування місцевого економічного розвитку : теорія і практика. – Вид. 2-е / Е.Дж. Блейклі; пер. з англ. А. Кам'янець. – Львів : Літопис, 2002. – 416с. – ISBN 966-7007-65-Х.
23. Богданович В. Формалізація стратегічного планування у сфері державного управління / В.Богданович, А.Семенченко // Економіка України. – 2007. – № 2. – С. 13-26.
24. Бодров В. Г. Інноваційно-інвестиційна модель сталого розвитку національної економіки : навч.-метод. матеріали / В. Г. Бодров, В. О. Гусев, В. Ф. Мартиненко. –К. : НАДУ, 2009. - 60 с.
25. Бодров В.Г. Актуальні проблеми трансформації національних систем регулювання економіки в умовах глобальних викликів [Електронний ресурс] / В.Г. Бодров / Демократичне врядування : наука, освіта, практика : матеріали науково-практичної конференції за міжнародною участю / Національна академія державного управління при Президентові України. – К. 2009 р. . Режим доступу : http://www.academy.gov.ua/doc/doc_2009/m_n_p_k_2009/new/ppt/new_Bodrov.ppt.
26. Бондаренко В.М. Прогнозирование будущего : новая парадигма : монографія / В.М. Бондаренко ; под ред. Г. Г. Фетисова, В.М. Бондаренко. – М. : Экономика, 2008. – 283 с. – ISBN 978–5–282–02792–1.

27. Борудушко И. В. Стратегическое планирование и контроллинг / И. В. Борудушко, Е. К. Васильева. – СПб. : Питер, 2006. – 192с. – ISBN 5-469-00676-X.
28. Брайсон Дж. М. Стратегічне планування для державних та неприбуткових організацій / Брайсон Дж. М. ; пер. з англ. А. Кам'янець. – Львів : Літопис, 2004. – 352с. – ISBN 966-7007-106-5.
29. Бублик С. Г. Концепція стратегії розвитку інтелектуального потенціалу України : за станом на 30 червня 2006 року / С.Г. Бублик, С.І. Здіорук / Національний інститут стратегічних досліджень. Відділ гуманітарної політики. – К. : НІСД.
30. Бутенко А.І. Концепція стратегії підтримки розвитку підприємництва в інфраструктурному секторі економіки (ІСЕ) / А.І.Бутенко, І.М. Сараєва / ІПРЕЕД НАНУ. – Одеса : Фенікс, 2005. – 96с. – ISBN 966-8631-20-X.
31. Бюлетень Національного банку України № 12, 2010 (213). – 190с.
32. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. [Електронний ресурс] : zakon.rada.gov.ua.
33. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за січень- червень 2009 року/ І.Ф. Щербіна, А.Ю. Рудик, В.В. Зубенко, І.В. Самчинська. – К : ІБСЕД, проект USAID. – К.: 2009. – 124с.
34. Вайс Керол Г. Оцінювання : методи дослідження програм та політики / Вайс Керол Г. ; пер. з англ. ; наук. ред. пер. О. Кілієвич. – К. : Основи, 2000. – 671 с.
35. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире / Пер с англ. П. М. Кудюкина под общей ред. Б. Ю. Кагарлицкого. – СПб.: Университетская книга, 2001. – 416 с.
36. Варфоломеев В. И. Алгоритмическое моделирование элементов экономических систем: Практикум. Учеб. пособие / В.И.Варфоломеев. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 208 с.
37. Вахович І.М. Екологічні засади в теоретичних моделях суспільного розвитку / І.М. Вахович // Економічна теорія та економічна історія. –

- Випуск 5 (20), серія «Економічні науки». – Ч. 1 / за ред. проф. З.В. Герасимчук З.В. – Луцьк. 2008. – 317 с.
38. Варналій З.С. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку [Текст] : моногр. / З.С. Варналій, А.І. Мокій, О.Ф. Новікова та ін. За ред. З.С. Варналія; Нац. ін-т стратегіч. дослідж. – К. : Знання України, 2005. – 497 с. – ISBN 966-554-084-X
39. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму / М. Вебер ; пер. з нім. О. Погорілого. – К. : Основи, 1994. – 261 с.
40. Ведунг Е. Оцінювання державної політики та програм / Пер. з англ. В. Шульга. – К.: Всеувито, 2003. – 350 с.
41. Веймер Д. Л. Аналіз політики : концепції і практика / Д.Л. Веймер, Е.Р. Вайнінг ; пер. з англ. – К. : Основа, 1998. – 654 с.
42. Вітлінський В. Зміна парадигми в сучасній теорії економіко-математичного моделювання / В. Вітлінський, А. Матвійчук // Економіка України. – 2007. - № 11. – С.35-43.
43. Власюк О. С. Теорія і практика безпеки в системі науки про економіку / О. С. Власюк. – К. : Національний інститут проблем економічної безпеки при Раді національної безпеки і оборони України, 2008. – 48 с.
44. Воєнна доктрина України : [текст] : Указ Президента України від 15 червня 2004 року № 648/2004 ; зі змінами від 15 липня 2004 року № 800/2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zoda.gov.ua>
45. Воробьев П.В. Инновационная парадигма развития nanoиндустрии и проблемы ее реализации / П.В. Воробьев [Електронний ресурс] // Проблемы современной экономики. – 2008. – № 1(25). – Режим доступу : <http://www.m-economy.ru>.
46. Вернадский В.И. Проблема времени, пространства и асимметрии 1920-1942г./ Философские книги натуралиста. Часть I. Пространство и время в неживой и живой природе. – М.: Наука, 1988. – С. 210-296, 438-448). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua

47. Гальчинський А.С. Інноваційна стратегія українських реформ / А.С. Гальчинський, В.М. Геєць, А.К. Кінах, В.П. Семиноженко– К. : Знання України, 2002. – 336 с.
48. Гаврилишин Богдан. Аналіз та оцінка ефективності України: (методика).- Мюнхен: УВУ, 1994. – 11 с.
49. Гринів Л.С. Національна економіка: навч. пос. / Л.С.Гринів, М.В. Кічурчак– Львів, 2009. - 464с.
50. Гражевська Н.І. Економічні системи епохи глобальних змін: монографія/ Н.І. Гражевська. – К.: Знання, 2008. – 431 с.
51. Геєць В. М. Від екзогенно залежної до ендогенно орієнтованої стратегії розвитку економіки / В. М. Геєць, М. І. Скрипниченко // Економіка і прогнозування. – 2003. – № 1. – С.34–45.
52. Геєць В.М. Інноваційні перспективи України : монографія / В.М. Геєць, В. П. Семиноженко– Харків : Константа, 2006. – 272с.
53. Геєць В.М. Моделі і методи соціально-економічного прогнозування / В.М. Геєць, Т.С. Клебанова, О.І. Черняк [та ін.]. – Харків : ІНЖЕК, 2005.
54. Геєць В.М. Перехідна економіка : підручник / В.М. Геєць, Є.Г. Панченко; за ред. В.М.Геєця. – К. : Вища школа, 2003. – 591 с.
55. Геєць В. М. Моделі і методи соціально-економічного прогнозування : підручник / В.М. Геєць, Т.С. Клебанова, О.І. Черняк. – Х. :нжек, 2005. – 396с.
56. Геєць В. М. Секторальні моделі прогнозування економіки України : монографія / В. М. Геєць [та ін.] ; за ред. академіка НАН України В.М.Геєця. – К. : Фенікс, 1999. – 304 с.
57. Геєць В. М. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України. – В 3-х томах ; за ред. акад. НАН України В.М. Геєця, акад. НАН України В.П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б.Є. Кваснюка. – К. : Фенікс, 2007.
58. Гладій І.Й. Регіоналізація світового ринку : євроінтеграційний аспект : монографія / І.Й. Гладій– Тернопіль : Економічна думка, 2006. – 544 с.

59. Глобальна статистика українського Інтернету. Vigmir.net. за грудень 2008 року // Internet.UA. – 2009. – № 3. – С.18.
60. Глонь О.В. Моделювання та оптимізація систем керування в умовах невизначеності : Дис. ... кандидата технічних наук : 01.05.02 - математичне моделювання та обчислювальні методи / О.В. Глонь / Вінницький національний технічний університет. – Вінниця, 2004.
61. Голляк Ю.Б. Теоретичні аспекти конкурентоспроможності стратегічних галузей української економіки / Ю.Б. Голляк // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №6. – С. 78-82.
62. Горбатенко В.П. Аналіз майбутнього та його роль в управлінні соціально-політичними процесами [Електронний ресурс] / Горбатенко В.П. / Український центр політичного менеджменту. – Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=22>.
63. Горбатенко В.П. Еволюція прогностики як системи наукових знань про майбутнє/ В.П. Горбатенко // Стратегічні пріоритети. – 2007. – №1 (2). – С.11-17с.
64. Гринберг Р. Постсоветское пространство : возможности и пределы : информ.-аналит. бюл. / Р. Гринберг / Центр проблем интеграции ИМЭИПИ РАН. – М., 2005. – № 2. – 213 с.
65. Гриценко А. А. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований/ под. ред. А.А. Гриценка. – Х. : Форт, 2008. – 928 с.
66. Данилишин Б.М. Схема (прогноз) розвитку і розміщення продуктивних сил України та її регіонів (областей) на тривалу перспективу ; під ред. д.е.н., професора Данилишина Б.М. – Київ : РВПС України НАН України, 2001.
67. Данилишин Б.М. Феноменологічні альтернативи економічного зростання України: Монографія. У 2 т. – Т. 1./ Б.М. Данилишин, В.В.Микитенко. – К.: ЗАТ «Нічлава», 2008. – 336 с. – ISBN 966-8939-28-X, ISBN 966-8939-27-1.

68. Данилишин Б.М. Ефект декаплінгу як фактор взаємозв'язку між економічним зростанням і тиском на довкілля / Б. Данилишин, О. Веклич // Вісник НАН України. — 2008. — № 5. — С. 12-18.
69. Дацюк С. Популярно про стратегію та стратегування-10. Як можливе стратегування найвищого рівня? [Електронний ресурс] / С. Дацюк // Українська правда : Блоги від 29.11.2007. — Режим доступу : http://www.uis.kiev.ua/_other/pravda/easy%20about%20strategy-6.htm - 11к.
70. Дейлі Герман. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку: монографія /Г. Дейлі/ Пер. з англ.: Інститут сталого розвитку. — К.: Інтелсфера, 2002. — 312 с.
71. Дергачев В.А. Глобалістика / В.А. Дергачев— Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. — 303с. — ISBN 5-238-00957-7.
72. Державна програма прогнозування науково-технологічного розвитку на 2008-2012 роки [Електронний ресурс] : [офіційний текст] : затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 11. вересня 2007 року № 1118. — Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
73. Державна програма прогнозування науково-технологічного розвитку на 2008-2012 роки [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
74. Державна програма розвитку інвестиційної діяльності на 2002-2010 роки : [офіційний текст] : затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2001 року № 1801.
75. Державна програма розвитку промисловості на 2003-2011 роки : [офіційний текст] : затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 28 липня 2003 року № 1174.
76. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року [текст] : офіц. текст : за станом на 21 липня 2006 року // Регіональна політика України : інституційно-правове забезпечення : Збірник офіційних документів України. — К., 2005.
77. Державна цільова економічна програма модернізації ринків капіталу в Україні [Електронний ресурс] : [офіційний текст] : затверджена

- Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2007 року № 976-р. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
78. Державна цільова економічна програма створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2009-2013 роки [Електронний ресурс] : [офіційний текст] : затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 14 травня 2008 року № 447. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
79. Державна цільова програма розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та моніторингу стану інноваційного розвитку економіки : [офіційний текст] : затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 07 травня 2008 року № 439.
80. Державне управління : словник-довідник / В. Д. Бакуменко, Д. О. Безносенко, І. М. Варзар та ін. ; за заг. ред. В. М. Князева, В. Д. Бакуменка / Українська академія державного управління при Президентові України; Ін-т проблем державного управління та місцевого самоврядування. – К. : Вид-во УАДУ, 2002. – 228 с.
81. Державні цільові програми та упорядкування програмного процесу у бюджетній сфері : монографія ; за ред. В. М. Гейця. – К. : Наукова думка, 2008. – 383 с. – ISBN 978-966-00-0749-9.
82. Дорогунцов С.И. Ральчук А.Н. Управление техногенно-экономической безопасностью в контексте парадигмы устойчивого развития: концепция системно-динамического решения. – К.: Наукова думка, 2002. – 200с.
83. Доктрина економіки знань : проект [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua>.
84. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі ХХ-ХХІ століть : нові пріоритети : монографія / М.І. Долішній. – К. : Наук. думка, 2006. – 511 с.
85. Доморенок Е. Концепции «старого» регионализма в контексте современной Европы [Электронный ресурс] / Е. Доморенок // Белорусский журнал международного права и международных отношений.– 2002. – № 4. – Режим доступа : <http://www.beljournal.by.ru>.
86. Донченко В. С. Множинний підхід до опису невизначеності в математичному моделюванні : дис. ... д-ра фіз.-мат. наук : 01.05.02 /

- Донченко Володимир Степанович / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2006. – 349 арк.
- 87.Доповідь Світового банку 2007 року / World Development Indicators. CD-ROM. – Washington, 2007. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. — Систем. Вимоги : Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 95, 98, 2000, XP ; MS Word 97-2000.
- 88.Дробенко Г.О. Стратегічне планування розвитку територіальних громад : методичний посібник / Г.О.Дробенко, Р.П. Брусак, Ю.І. Свірський– Львів : СПОЛОМ, 2001. – 117 с. – ISBN 966-7445-81-X.
- 89.Евстигнеева Л.П. Экономический рост : либеральная альтернатива / Л.П.Евстигнеева, Р.Н. Евстигнеев. – М. : Наука, 2005. – 519 с.
- 90.Економіка знань – модернізаційний проект України ; за ред. акад. НАН України В.М.Гейця, акад. НАН України В.П.Семиноженка, чл. кор. НАН України Б.Є. Кваснюка. – К. : Фенікс, 2007. – 544 с.
- 91.Економіка України : стратегія і політика довгострокового розвитку : монографія ; за ред. акад. НАН України В. М. Гейця / Ін-т економіки прогнозування. – К. : Фенікс, 2003. – 1008 с.
- 92.Економічний енциклопедичний словник: У 2 т./ С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко, С.І. Юрій. Т.1. – Л.: Світ – 2005. – 616 с. – Т.2 – Л.: Світ, 2006. – 563 с. – ISBN 966-603-424-7 .
- 93.Економічний розвиток і державна політика: Навч. посібник / Ю.Бажал, О.Кілієвич, О.Мертенс та ін. За заг. ред. Ю.Єханурова та І.Розпутенка. – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – 480 с.
- 94.Ерохина Е. А. Теория экономического развития: системно-самоорганизационный подход / Е. А. Ерохина – Томск : Издательство Томского университета, 1999. – 160 с.
- 95.Ємельяненко Л. М. Форсайт-методологія стратегічного управління інноваційним розвитком суспільства [Електронний ресурс] / Л. М. Ємельяненко– Режим доступу : http://www.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/.../2008.../emeljanenko.pdf.

- 96.Єрмошенко Є.Є. Сучасні проблеми розвитку національної економіки і шляхи їх розв'язання : монографія ; за наук ред. М.М. Єрмошенка. – К. : Національна академія управління, 2008. – 452 с. – ISBN 978-966-8406-38-6.
- 97.Єрохін С. А. Структурна трансформація національної економіки : теоретико-методологічний аспект : наукова монографія. – К. : Світ Знань, 2002. – 528с. – ISBN 966-7742-01-6.
- 98.Жаліло Я.А. Економічна стратегія держави : теорія, методологія, практика : монографія. / Національний інститут стратегічних досліджень. – К. : НІСД, 2003. – 368 с. (Серія «Економічні стратегії», Вип. 8). – ISBN 966-554-061-0.
- 99.Жаліло Я. А. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / Я. А. Жаліло Я. Б. Базилюк, Я. В. Белінська та ін. ; за ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2005. – 388 с.
100. Жаліло Я. А. Проблеми та пріоритети формування інноваційної моделі розвитку економіки України / Я. А. Жаліло, С. І. Архієреєв, Я. Б. Базилюк та ін. – К. : НІСД, 2006. – 120 с.
101. Жаліло Я. А. Економічна криза в Україні : виміри, ризики, перспективи : монографія / Жаліло Я. А., Бабанін О. С., Белінська Я. В. та ін. ; за заг. ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2009. – 142 с. – ISBN 966–554–150–1.
102. Жалило Я.А. Економіка України після кризи: орієнтири стратегічних реформ. Аналітична доповідь – К.:НІСД, 2010. – 47с.
103. Желюк Т.Л. Використання інструментарію економіко-математичного моделювання в державному регулюванні соціально-економічного розвитку адміністративного району/ Т.Л.Желюк // Вісник Тернопільської академії народного господарства. –2001.– № 10. – С.96-100.
104. Желюк Т.Л.Реформування системи міжбюджетних відносин в контексті вдосконалення фінансової бази регіону / Т.Л.Желюк // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України.– 2001. – № 5. – С.118-120.

105. Желюк Т.Л. Інформаційне забезпечення управлінської діяльності / Т.Л.Желюк // Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання. Матеріали міжнародної наукової конференції студентів та молодих вчених, частина 3. – Донецьк: ДНУ. –2001р. – С.8-10.
106. Желюк Т.Л. Впровадження перспективних форм контролю за формуванням та використанням фінансових ресурсів регіону / Т.Л.Желюк // Ефективність державного управління (регіональний аспект). Матеріали щорічної науково-практичної конференції від 22.01.2001р. –Львів: Українська академія управління при Президентові України. – 2001. – 205с. – С.59-61.
107. Желюк Т.Л. Державний борг і економічна активність країни / Т.Л.Желюк // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль. – 2002.– № 12.– С.40-43.
108. Желюк Т.Л. Макроекономічні аспекти моделювання тіньового сектору економіки/ Т.Л.Желюк // Держава та регіони. Серія: економіка та підприємництво. – 2003. – № 1.– 390с. – С.112-117.
109. Желюк Т.Л. Оцінка ефективності функціонування державних та регіональних органів влади та місцевого самоврядування / Т.Л.Желюк // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України. – 2003. – № 7. – С. 245-252.
110. Желюк Т.Л.Фінансовий механізм децентралізації в Україні/ Т.Л.Желюк, О.В.Бречко//Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Економічні проблеми ринкової трансформації України. (Збірник наукових праць)/НАН України. Інститут регіональних досліджень. Відповід. ред. акад. НАН України М.І.Долішній. – Львів. – 2003. – Вип.1 (XXXIX). – 602с. – С.49-58. (0,7 д.а.) Особистий внесок: обґрунтування напрямів модернізації фінансового механізму в управлінні національною економікою на регіональному рівні. (0,35 д.а.).

111. Желюк Т.Л. Інноваційна модель соціально-економічного розвитку регіону / Т.Л.Желюк // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України.– 2005.– № 10. –С.47-51.
112. Желюк Т.Л. Адміністративний аудит як інструмент оцінки ефективного використання бюджетних коштів для виконання загальнодержавних програм / Т.Л.Желюк // Світ фінансів. – 2005. – № 2 (3). – С. 50-61.
113. Желюк Т.Л. Макроекономічне моделювання економічного зростання та розвитку секторів економіки / Т.Л.Желюк //Наука молода. Збірник наукових праць ради молодих вчених Тернопільської академії народного господарства. – 2005. – № 4. – С.15-19.
114. Желюк Т.Л. Інноваційні підходи до розвитку контрольно-ревізійної системи України / Т.Л.Желюк, Л.О.Желюк // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – 2005. – Випуск 7. – С. 235-244. (0,6 д.а., особисто автору – організаційно-методичне обґрунтування інноватизації системи державного контролю в управлінні економікою, 0,35 д.а.).
115. Желюк Т.Л. Програмно-планові важелі регіонального господарського механізму в системі бюджетування / Т.Л.Желюк // Збірник наукових праць Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника. Випуск 1. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – Івано-Франківськ. – 2005. – С. 190-196.
116. Желюк Т.Л. Контролінгові важелі в системі внутріорганізаційного менеджменту державних установ/ Т.Л.Желюк //Наука молода. Збірник наукових праць ради молодих вчених Тернопільської академії народного господарства. – 2005. – № 3. – С.6-12.
117. Желюк Т.Л. Механизм аналитического обоснования эффективности выполнения управленческих решений в органах государственного управления/ Т.Л.Желюк // Информация, анализ, прогноз – стратегические рычаги эффективного государственного управления. Тезисы докладов V международной научно-практической конференции, 1-2.06.2006. – К.:УкрІНТЕІ. – 2006. – 293с. – С 92-96.

118. Желюк Т.Л. Оптимізація процесу управління бюджетними ресурсами муніципальних утворень через програмні механізми/ Т.Л.Желюк // Організаційні та економічні проблеми розвитку муніципальних утворень. Збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції, 2-3 листопада 2006 р. –Тернопіль: Економічна думка. – 2006. – 295с. – С. 102-107 .
119. Желюк Т.Л. Регіональні аспекти побудови конкурентоспроможної моделі національної економіки/ Т.Л.Желюк // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил. – 2006. – № 6.–С.17-20.
120. Желюк Т.Л. Механізм аналітичного обґрунтування ефективності виконання управлінських рішень в органах державного управління/ Т.Л.Желюк // Науково-технічна інформація. – 2006. – №3(29). – С.19-24.
121. Желюк Т.Л. Моделювання динаміки соціально-економічного розвитку: макро- та мезоекономічні аспекти/ Т.Л.Желюк // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2007. – № 1. – С. 22-39.
122. Желюк Т.Л. Функціональне обстеження органів державної влади, як інструмент підвищення ефективності їх функціонування / Т.Л.Желюк // Наука молода. Збірник наукових праць ради молодих вчених Тернопільської академії народного господарства, 2007. – № 8. – С.27-32.
123. Желюк Т. Модель інтеграції України до Європейського союзу в системі державної служби / Т.Желюк, М.Сагайдак // Журнал Європейської економіки. Том 6 (№ 1). – 2007. – С.62-77. (0,8 д.а., особистий внесок: обґрунтування векторів та інституційного забезпечення інтеграційної моделі розвитку державної служби – 0,4 д.а.).
124. Желюк Т.Л. Організаційні та методичні підходи до реалізації та оцінки ефективності регуляторної політики як конкурентоспроможного інструменту державного регулювання економіки / Т.Л.Желюк // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2007. – № 3. – С.26-37.
125. Желюк Т.Л. Глобалізаційні та регіоналізаційні імперативи формування конкурентоспроможної моделі управління/ Т.Л.Желюк // Регіональні

- аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України. – 2007. – Випуск 12. – С.39-44.
126. Желюк Т.Л. Організаційно-методичне забезпечення реалізації місії органами місцевого самоврядування як інструменту ефективного стратегічного управління розвитком муніципальних утворень / Т.Л.Желюк // Науковий вісник Академії муніципального управління: Серія «Управління», Випуск № 1. Сучасні проблеми та підходи в муніципальному управлінні. – К.: Видавничо-поліграфічний центр Академії муніципального управління. – 2007. –193с. – С. 69-76.
127. Желюк Т.Л. Управління розвитком економічних систем на мезорівні: Україна та європейський досвід / Т.Л.Желюк // Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації. Збірник тез доповідей ІV міжнародної науково-практичної конференції, 22-23 лютого 2007 р. Частина І. –Тернопіль: Економічна думка. – 2007. – 400с. – С. 228-231.
128. Желюк Т.Л. Використання моделей попиту на гроші в сучасному макроекономічному аналізі/ Т.Л.Желюк // Проблеми і перспективи функціонування інноваційної системи держави в умовах глобалізації: матеріали ХІІІ міжнародної науково-практичної конференції, 27–28 вересня 2007р. м. Луцьк: Волинський державний університеті імені Лесі Українки. – 294с. – С.222-225.
129. Желюк Т.Л. Управління конкурентоспроможністю національної економіки в контексті інтеграції до ЄС / Т.Л.Желюк // Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 24-26 жовтня 2007р. /Під. ред. Юрій С.І. – Тернопіль, 2007. – 473с. – С.198-200.
130. Желюк Т.Л. Ефективність надання адміністративних послуг органами виконавчої влади в контексті розвитку демократичних стосунків між державним сектором і ринком/ Т.Л.Желюк // Збірник тез доповідей ІV Міжнародній конференції «Розвиток демократії та демократична освіта в Україні» в рамках Україно-Канадського проекту „Розбудова демократії”.

- АР Крим, м. Ялта. – 28-30.09. 2006р. – К.: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. – 535с. – С.367-374.
131. Желюк Т.Л. Використання мережених моделей в маркетинговій діяльності як конкурентоспроможного інструменту ведення бізнесу: Україна та зарубіжний досвід / Т.Л.Желюк, О.В.Бречко // Інтеграція України у світовий економічний простір: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених, 24-25 січня 2008 р. –Тернопіль: Економічна думка. – 2008. – 551с. – С.404-407. (Особистий внесок: обґрунтування інноваційного інструментарію мережевої економіки в розвитку національної економіки – 0, 1 д.а.).
132. Желюк Т.Л. Сталий розвиток як стратегічний вектор управління довгостроковим розвитком національної економіки/ Т.Л.Желюк // Стратегія забезпечення устійчивого розвитку України: матеріали междунар. науч.-практ. конф., 20 мая 2008 г. – В 3-х частях / СОПС України НАН України. – К.: СОПС України НАН України, 2008. – Ч. 2. – 336 с.- 333-335. [Електронний ресурс]. Режим доступу: rvps.kiev.ua/PODII/conf108_zvit.htm - 5к. (0,2 д.а.).
133. Желюк Т.Л. Посилення інституційної складової в управлінні конкурентоспроможним розвитком національної економіки / Т.Л.Желюк //Управлінські аспекти підвищення національної конкурентоспроможності: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 17-19 жовтня 2008р. – Сімферополь: Кримський інститут бізнесу. – 2008. – 291с. – С.260-262.
134. Желюк Т.Л. Трансформація механізмів управління довгостроковим розвитком національної економіки / Т.Л.Желюк // Стратегія розвитку України в глобальній среде: матеріали II Международной научно-практической конференции в 3-х томах. 7-9 ноября 2008 года. – Симферополь: Центр развития образования, науки и инноваций. – 2008. – Том. 3. – 189 с. – С. 30-33.
135. Желюк Т.Л. Конкурентоспроможність як ефективна форма функціонування національної економіки: підходи до оцінювання в

- системі глобальних координат/ Т.Л.Желюк // Світ фінансів. – 2008. – Випуск 1 (14). – С. 81-93.
136. Желюк Т.Л. Стратегічні вектори управління довгостроковим розвитком національної економіки / Т.Л.Желюк // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2008. – № 3. – С. 44-59.
137. Желюк Т.Л. Инновационно-стратегическая парадигма управления долгосрочным развитием национальной экономики /Т.Л.Желюк// Бизнес информ. – 2008. – № 11. – С.28-32.
138. Желюк Т.Л. Економічний механізм забезпечення інноваційної моделі розвитку / Т.Л.Желюк // Світ фінансів. – 2009. – № 1. – С.56-67.
139. Желюк Т.Л. Механізми забезпечення економічної безпеки в системі управління довгостроковим розвитком національної економіки / Т.Л.Желюк // Збірник наукових праць молодих вчених Тернопільського національного економічного університету «Наука молода». – 2009. – № 11.– С.154-160.
140. Желюк Т.Л. Елементи планології в управлінні національною економікою в умовах нестабільності / Т.Л.Желюк // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2009. – № 3. – С.50-62.
141. Желюк Т.Л. Фінансове забезпечення соціального вектору розвитку національної економіки / Т.Л.Желюк // Світ фінансів. – 2009. – № 3. – С.88-96. (0,7 д.а.).
142. Желюк Т.Л. Концептуальні засади управління довгостроковим розвитком України: національна модель та глобальні виклики Т.Л.Желюк // Журнал Європейської економіки. – 2009. – № 8 (4). – С.371-382.
143. Желюк Т.Л. Базові траєкторії розвитку національної економіки: пошук нових можливостей для України/ Т.Л.Желюк // Економіка та підприємництво. Збірник наукових праць молодих учених та аспірантів. – К.: КНЕУ. – 2009. – № 23. – С.45-61.
144. Желюк Т.Л. Економіка знань як індикатор прискореної модернізації та вектор довгострокового розвитку національної економіки / Т.Л.Желюк //

- Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених, 26-27 лютого 2009р. ТНЕУ – Тернопіль: Економічна думка. – 2009. – Частина 1. – 347с. – С.195-196.
145. Желюк Т.Л. Вплив суспільного сектору на довгостроковий розвиток національної економіки та економічне зростання/ Т.Л.Желюк// Модернізація суспільного сектору економіки в умовах глобальних змін: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, в 2 ч. – Ч.1. – Тернопіль: ТНЕУ. – 2009. – 372с. – С. 63-68.
146. Желюк Т.Л. Реформирование налоговой системы как инструмент динамического развития национальной экономики/ Т.Л.Желюк, О.В.Бречко // Актуальные проблемы налоговой политики: сборник публикаций Международной научно-практической конференции. Екатеринбург УГТУ-УПИ. – 2009. – 257. – С.78-81. (0,2 д.а., особистий внесок: обґрунтування макроекономічної ефективності реформування податкової системи в площині забезпечення динамічного розвитку економіки – 0,1 д.а.).
147. Желюк Т.Л. Стратегический анализ факторов устойчивого развития национальной экономики / Т.Л.Желюк // Молодежь и наука: реальность и будущее. Материалы II международной научно-практической конференции, 3.03.2009 год, Невинномысский институт экономики, управления и права(Россия) / Под. ред. Кол: В.А.Кузьмищева, О.А.Мазура, Т.Н.Рябченко, А.А. Шатохина: в 9 томах, Том VII: Управление в социальных и экономических системах. – Невинномыск: НИЭУП. – 2009. – 641с. – С.226-228.
148. Желюк Т.Л. Використання економетричних моделей в прогнозуванні як детермінанта посилення інституційної спроможності державних органів виконавчої влади в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки/ Т.Л.Желюк // Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації:

- матеріали VII міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених, 25-26 лютого 2010 року. – Тернопіль: Економічна думка. – 2010. – 440с. –С. 294-295.
149. Желюк Т.Л. Використання інструментарію прогностики для передбачення економічних криз / Т.Л.Желюк // Формування ринкової економіки: Збірник наукових праць. Спеціальний випуск. За результатами Всеукраїнської наукової конференції 14-15 квітня, 2010, КНЕУ. «Державне антикризове управління національною економікою: світовий досвід та проблеми в Україні». – К.: КНЕУ. – 2010. – 502с. – С.199-203.
150. Желюк Т.Л. Політика генерування нових знань як домінанта динамічного розвитку національної економіки/ Т.Л.Желюк// Наука в інформаційному просторі: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, 16-17 вересня, 2010 р.: В 5 т. – Т. 2. – Д.: Біла К.О. – 2010. – 70с. – С.6-9.
151. Желюк Т.Л. Енциклопедичний словник з державного управління / укл.: Ю.Г.Сурміна, В.Д.Бакуменко, А.М.Михненко та ін. за ред. В.П.Трощинського, Ю.П.Сурміна. – К.: НАДУ, 2010. – 820с. (Особисто автора: с. 52, 65,59, 87,93, 256-257, 419, 448, 454, 484-485, 560, 556 – 0,5 д.а.).
152. Желюк Т.Л. Управління довгостроковим розвитком національної економіки: методологічні та прикладні аспекти. Монографія. – Тернопіль: Економічна думка, ТНЕУ, 2010. – 512с.
153. Желюк Т.Л. Модернізація системи управління довгостроковим розвитком національної економіки / Т.Л.Желюк // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 3(105). –С.55-61.
154. Желюк Т.Л. Макроекономічна оцінка передумов для виходу України із кризи і забезпечення успішного довгострокового розвитку / Т.Л.Желюк // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму в 2-х томах. – 2010. – № 1 (3). – Том. 2. – С.98-106.

155. Желюк Т.Л. Фундаментальне дослідження становлення та розвитку наноекономіки в системі глобальних координат /А.Ф.Мельник, Т.Л.Желюк// Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2010. – № 2. – С.148-142. (0,4 д.а., особистий внесок: обґрунтування ефективності економічних механізмів стимулювання ноосферизованого розвитку, 0,2 д.а.).
156. Желюк Т.Л. Структурні трансформації як джерело формування нової якості економічного зростання/ Т.Л.Желюк // Світ фінансів. – 2010. – № 2. – С.7-17.
157. Желюк Т.Л. Проблематика вдосконалення державного контролю в системі управління довгостроковим розвитком національної економіки/ Т.Л.Желюк// Економіка та підприємництво. Збірник наукових праць молодих учених та аспірантів. – К.: КНЕУ. – 2010. – № 24. – С.157-177.
158. Желюк Т.Л. Механізми стимулювання розвитку та використання нанотехнологій суб'єктами економічної діяльності / Т.Л.Желюк, О.В.Бречко// Схід. – 2011. –№ 1. – С.64-67. (0,5 д.а., особистий внесок обґрунтування інституційних та організаційних передумов для генерації та використання бізнесом нанотехнологій, 0,25 д.а.).
159. Желюк Т.Л. Структурні зміни в інноваційній моделі розвитку національної економіки: фіскальні аспекти/ Т.Л.Желюк //Напрями розбудови податкової системи України в умовах утвердження ринкової економіки: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 1-2 лютого, 2011 р./ Відп. ред. С.І.Юрій. – Тернопіль: ТНЕУ, 2011. – 220с. – С.86-89.
160. Запорожець О.Ю. Кризові репутаційні стратегії держав у міжнародних відносинах (на прикладі України та Російської Федерації) : Автореф. дис. На здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : 23.00.04 / Запорожець О.Ю. - Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2005. – 20 с.
161. Івашук О. Т. Методи економетричного аналізу даних у системі STADIA: Навчальний посібник / О.Т.Івашук, О.П.Кулаїчев – Тернопіль, 2001. – 151 с. – ISBN 966-7376-70-6

162. Інвестиційний імідж України : Державна програма : [офіційний текст] : затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 серпня 2002 року № 447-р.
163. Інноваційне законодавство України : повне зібрання нормативно-правових актів. – У 3-х т. ; за заг. ред. В. В. Костицького. – К., 2003.
164. Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці на 2006-2010 роки : Державна програма : [офіційний текст] : затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 7 грудня 2005 року № 1153 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.kmu.gov.ua/control/uk/publish>.
165. Інформаційно-аналітичний ресурс Інституту економічних досліджень та політичних консультацій. Режим доступу: www.ier.com.ua
166. Кайсарова В.П. Организационные системы : теория и практика управления [Электронный ресурс] / В.П.Кайсарова, Д.И. Птахин // Проблемы современной экономики. Евразийский международный научно-аналитический журнал. – 2009. – № 2 (30). – Режим доступа : <http://www.m-economy.ru>.
167. Камінський А.Б. Дослідження інформаційної прозорості інститутів спільного інвестування/А. Б. Камінський, Я. В. Соломка // Фінанси України. – 2010. – № 3 – С.74-81.
168. Камінський А. Б. Моделювання фінансових ризиків : монографія / А. Б. Камінський. – К. : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2006. – 304 с. – ISBN 966–594-840–7.
169. Карамішев Д.В. Концепція інноваційних перетворень : міжгалузевий підхід до реформування системи охорони здоров'я (державно-управлінські аспекти) : монографія / Д.В. Карамішев / ХРІДУ НАДУ. – Харків : Магістр, 2004. – С. 304.
170. Карлін М.І. Фінансові системи країн Західної Європи : навч. посібник / М.І. Карлін. – К. : ВЦ «Академія», 2009. – 320с. – ISBN 978-966-580-295-2.

171. Кваснюк Б. Є. Роль держави у довгостроковому економічному зростанні ; за ред. доктора економічних наук Б. Є. Кваснюка. – К. : Ін-т екон. прогнозування ; Х. : Форот, 2003. – 424с. – ISBN 986-02-1592-4.
172. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег / Кейнс Дж.М. ; пер. с англ. ; под ред. А. Г. Милейковского. – М. : Прогресс, 1978. – 424с.
173. Кизим Н.А. Бифуркация в модели экономического роста / Н.А. Кизим, А.В. Воронин // Бизнес-информ. – 2006. – № 1-2. – С.55-58.
174. Кінах А.К. Український прорив. Монографія. – Київ: Віра Інсайт, 2004. – 320с.
175. Кіндзерський Ю. Проблеми національної конкурентоспроможності та пріоритети конкурентної політики в Україні / Ю. Кіндзерський // Економіка України. – 2006. – № 8. – С. 19-29.
176. Князева Е.Н. Основания синергетики / Е.Н. Князева, С.П. Курдюмов–СП-б. : Алетейя, 2002. – 414 с.
177. Князев В. М. Державне управління : філософські, світоглядні та методологічні проблеми : монографія / В. М. Князев, І. Ф. Надольний, М. І. Мельник та ін. ; за ред. В. М. Князева / НАДУ. – К. : Міленіум, 2003. – 320 с.
178. Козюк В.В. Монетарні засади глобальної фінансової стабільності : монографія / В.В. Козюк / ТНЕУ. – Тернопіль : Економічна думка, 2009. – 778 с. – ISBN 978-966-654-234-5.
179. Коломийчук В.С. Стратегічні засади соціально-економічного розвитку регіону (на матеріалах Тернопільської області) / В.С. Коломийчук, Л.Т. Шевчук, С.Л. Шульц. – Львів-Тернопіль : Медкнига, 2002. – 271 с.
180. Колотило Д. М. Екологія і економіка: Навч. посіб. – Вид. 2-ге/ Д.М. Колотило. – К.: КНЕУ, 2005. – 576 с. – ISBN 966–574–792–4
181. Кондратенко Г.В.; Нечіткі моделі та алгоритми для оптимізації маршрутів і траєкторій в умовах невизначеності : Автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. техн. наук : 05.13.06 / Кондратенко Галина Володимирівна / Одес. нац. політехн. ун-т. – Одеса, 2003. – 19 с.

182. Конституція України [текст] // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141. Із змінами, внесеними згідно із Законом України № 2952-VI (2952-17) від 01.02.2011// Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 10. – С.68.
183. Концепція Державної програми підвищення конкурентоспроможності національної економіки на 2007-2015 роки ; під ред. І. В. Крючкової. / Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України. – К., 2007. –24 с.
184. Концепція Державної цільової науково-технічної програми розвитку виробництва та використання біологічних видів палива : Розпорядження Кабінету Міністрів : за станом на 12 лютого 2009 року № 276.
185. Концепція державної цільової програми модернізації ринків капіталу в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс] за станом на 8 листопада 2007 року № 976-р. / Офіційний веб-сайт Державного агентства з інвестицій та інновацій в Україні. – Режим доступу: <http://www.in.gov.ua>.
186. Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку : схвалена Постановою Верховної Ради України від 13 липня 1999 року № 916-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 37. – С. 336.
187. Концепція створення та функціонування Мережі партнерства Україна-НАТО щодо підвищення обізнаності громадянського суспільства// Бюлетень Мережі партнерства Україна – НАТО. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ukraine-nato.org.ua/mereja_partnerstva_ukrainina-nato_koncersija.htm.
188. Концепція розвитку державного внутрішнього фінансового контролю на період до 2017 року, затверджена розпорядженням КМУ № 1601-р від 23.12.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dkrs.gov.ua>.
189. Космамбетова Р. Стратегія стійкого соціально-економічного розвитку й механізми її реалізації на прикладі республіки Казахстан / І. В. Крючковська // Персонал. – 2005. – № 5. – С.72-81.

190. Крепкий Л. М. Регулирование экономических циклов : монография / Л. М. Крепкий – М. : Экономика, 2007. – 183 с. – ISBN 978-5-282-02759-4.
191. Крупчан О. Д. Організація виконавчої влади : монографія / О. Д. Крупчан. – К. : Вид-во УАДУ, 2001. – 132 с.
192. Крючкова І.В. Макроекономічне моделювання та короткострокове прогнозування ; за ред. І. В. Крючкової. – Харків : Форт, 2007. – 336с.
193. Кузнецова Е. И. Стратегический анализ в системе государственного управления экономикой : монография / Е. И. Кузнецова. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2006. – 176 с. – ISBN 5-238-01002-8.
194. Кузнецова І.С. Інститут венчурних інвестицій: стан та перспективи розвитку в Україні/ І.С.Кузнецова//Наука та інновації, 2008.– Т4. – №1. – С. 87-95.
195. Кузык Б.Н. Прогнозирование, стратегическое планирование и национальное программирование : учебник / Б.Н. Кузык, В.И. Кушлин, Ю.В. Яковец. – 2-е издание . – М.: Экономика, 2008. – 575 с.
196. Кузык Б.Н. Россия – 2050 : стратегия инновационного прорыва: монография / Б.Н.Кузык, Ю.В. Яковец. – М. : Экономика, 2004. – 632 с. – ISBN 5–282–02385–7.
197. Кузык Б.Н. Цивилизации : теория, история, диалог, будущее: монография – Т. II / Б.Н.Кузык, Ю.В. Яковец– М. : ИНЭС, 2008.
198. Кузьменко В. П. Соціогенетичні ризики : можливості передбачення циклів суспільного розвитку [Електронний ресурс] / В. П. Кузьменко– Режим доступу http://www.niisp.gov.ua/content/articles/files/kuzmenko_publication1-83a39.pdf.
199. Кун Т. Структура наукових революцій / Кун Томас. – К : Port-Royal, 2001. – 228 с. – ISBN 966-7068-16-1.
200. Лаврів Л. Стратегічне планування в Україні на макро- та мезорівнях : організаційний аспект / Л. Лаврів // Вісник Тернопільського

- національного економічного університету. – Тернопіль : Економічна думка, 2007. – № 4. – С. 7-18.
201. Лапкин В.В. Концепция эволюционного усложнения мировой политической системы : взгляд из России [Электронный ресурс] / В.В.Лапкин, В.И.Пантин // Политические исследования. – 2006. – №1. – Режим доступа : <http://www.politstudies.ru/arch/2006/1/12.htm>.
202. Леонтьев В.К. Математические методы в экономике / Леонтьев В.К. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2002.
203. Лукинов И. И. Эволюция экономических систем : монография / И.И. Лукинов. – М. : Экономика, 2002. – 567 с.
204. Лук'яненко Д. Г. Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації : монографія / Д. Г.Лук'яненко, О. Г. Білорус, Б. В. Губський [та ін.] ; Д. Г. Лук'яненко (ред.) / Київський національний економічний ун-т. – К. : КНЕУ, 2001. – 538с. – ISBN 966-574-347-3.
205. Ляшенко В.И. Жихарев И.В., Павлов К.В., Бережная Т.Ф. Большая книга о малом наномире: Монографія. – Луганськ: Альма-матер, 2008. – 531с.
206. Львов Д. С. Стратегическое управление : регион, город, предприятие ; под ред. Д.С.Львова, А.Г.Гранберга, А.П. Егоршина. – М. : Экономика, 2004. – 605 с.
207. Майер Дж.М., Олеснович Д. Міжнародне середовище бізнесу: конкуренція та регулювання у глобальній економіці/ Дж. Майер, Д.Олеснович/ Пер. з англ. – К.: Либідь, 2002. – 703с. – ISBN 966-06-0252-9.
208. Макаренко І.П. Проблеми становлення інноваційної політики в Україні / Макаренко І.П., Трофимчук О.М., Кузьменко В.П. та ін. ; за ред. І. П. Макаренко / Ін-т еволюц. Економіки. – К. : УІНСіР, 2004. – 124 с. – ISBN 966-8440-20-X.
209. Макаренко І. П. Методологічні проблеми макроекономічного прогнозування / І. П. Макаренко // Науково-технічна інформація. – 2008. – № 4. – С. 16-20.

210. Малий І.Й. Інститут довіри та конкурентоспроможність національної економіки [Електронний ресурс] І.Й. / Малий – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tpre/2009_19/Zb19_02.pdf.
211. Малий І.Й. Держава і ринок : філософія взаємодії : монографія / І.Й.Малий, М.І.Диба, М.К.Галабурда. ; за ред. І.Й.Малого. – К. : КНЕУ, 2005. – ISBN: 966-574-754-1.
212. Малий І.Й. Державне управління ринковими перетвореннями в країнах з перехідною економікою : на прикладі Китаю / І.Й. Малий // Стратегія економічного розвитку України : наук. збірник ; відп. ред. О.П. Степанов. – К. : КНЕУ, 2002. – Вип. 6 (12). – С. 74–78. – ISBN 966-574-754-1
213. Малий І.Й. Сучасна економічна криза як ознака прояву інституційної кризи// Наукові праці ДонНТУ. Економічна серія. Випуск 37-1. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.donntu.edu.ua>.
214. Манцуров І.Г. Статистика економічного зростання та конкурентоспроможності країни: Монографія/ І.Г.Манцуров. – К.: КНЕУ, 2006. – 392с. – ISBN 966-574-884-X.
215. Маркс К. Капітал. – Том 1 [Електронний ресурс] / Маркс К. – 1867. – Режим доступу : <http://www.marxists.org>.
216. Манцуров І.Г. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави (національна доповідь) / [Манцуров І.Г. та ін. / за заг. ред. Гейця В. М. [та ін.]]. – К.:НВЦ НБУВ, 2009. – 687 с.
217. Материалы V Кондратьевских чтений. – М. : Международный фонд Н.Д. Кондратьева (МФК), 1997. – С.385-387.
218. Мащенко Е.В. Сучасні моделі прогнозування економічних криз / Мащенко Е. В. // Зб. наук. праць вчених. – Вип. 34. – К. : ІСЕМВ НАНУ, 2002. – С. 107-112.
219. Международный опыт создания банков развития // www.vsb.ru/ru/strategy/institute/experience/.

220. Мельник А.Ф. Державне регулювання економіки перехідного періоду : світовий досвід і проблеми України : [монографія] / А.Ф. Мельник – Тернопіль : Збруч, 1995. – 180 с. – ISBN 5-7707-8595-0.
221. Мельник А.Ф. Макроекономіка та макроекономічна політика / А.Ф. Мельник, Т.Л. Желюк, О.В. Длугопольський, О.В. Панухник– К. : Знання, 2008. – 699 с. – ISBN 978-966-346-392-6.
222. Мельник А.Ф. Практикум з державного регулювання економіки / А. Ф. Мельник, А. Ю. Васіна, Т. Л. Желюк [та ін.]. – Тернопіль : Економічна думка, 2003. – 335 с.
223. Мельник А.Ф. Стратегічне планування в системі інституційного забезпечення соціально-економічного розвитку України / А.Ф. Мельник, Л.А. Лаврів // Вісник економічної науки України. – 2008. – №1 (13). – С. 74-83.
224. Мельник А. Ф. Державне управління : навч. посібник / А, Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна,; за ред. А.Ф.Мельник. – К. : Знання-Прес, 2009. – 582 с. – ISBN 978-966-346-676-7.
225. Мельник А. Ф. Модернізація суспільного сектору економіки в умовах глобальних змін. Монографія / А.Ф. Мельник, Г.Л. Монастирський, Т.Л. Желюк [та ін.]. / За ред. д-ра. екон. наук, проф. А.Ф. Мельник. — К.: Економічна думка. 2009 – 582с. – ISBN 978-966-654-238-3
226. Мескон М. Основы менеджмента. – 3-е издание / Мескон М., Альберт М., Хедуори Ф. – М. : Вильямс. – 2007. – 672с. – ISBN 978-5-8459-1060-8, 5-8459-1060-9, 0-0604-4415-0.
227. Методика визначення економічної ефективності витрат на наукові дослідження і розробки та їх впровадження у виробництво : Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції та Міністерства фінансів України : від 26 вересня 2001 № 218/446. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www. me.kmu.gov.ua](http://www.me.kmu.gov.ua)
228. Методика розрахунку рівня економічної безпеки : Наказ Міністерства економіки України від 02 березня 2007 року № 60.

229. Методичні рекомендації з розробки програми соціально-економічного розвитку регіону : рішення колегії Міністерства економіки України від 12 листопада 1997 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.kmu.gov.ua>.
230. Методичні рекомендації щодо порядку розроблення регіональних цільових програм, моніторингу та звітності про їх виконання : Наказ Міністерства економіки від 04 грудня 2006 року № 367. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.kmu.gov.ua>
231. Методичні рекомендації щодо формування регіональних стратегій розвитку : Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 29 липня 2002 року № 224. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.kmu.gov.ua>
232. Методичні рекомендації щодо розрахунку продуктивності праці в цілому в економіці та за видами економічної діяльності : Наказ Міністерства економіки від 26 грудня 2008 року № 916. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.kmu.gov.ua>
233. Методичні рекомендації щодо проведення аудиту ефективності виконання бюджетної програми : Наказ Головки КРУ від 02.04.2003 № 75 . [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dkrs.gov.ua>
234. Міжнародні стратегії економічного розвитку : навч. посіб. ; за ред. А.О.Задої. – К. : Знання, 2007. – 332 с. – ISBN 966-346-335-X.
235. Моделі ендogenous зростання економіки України / НАН України; ДУ “Інститут економіки та прогнозування” / М.І. Скрипниченко (ред.). – К., 2007. – 576 с. – ISBN 978-966-02-4566-2.
236. Мочерний С. В. Методологія економічного дослідження / Мочерний С. В. – Львів : Світ, 2001. – 415 с.
237. Наливайко А.П. Глобалізація і стратегічний менеджмент / А.П. Наливайко // Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації : монографія ; за ред. Д. Г. Лук’яненка. – К. : КНЕУ, 2001. – С. 230-232.
238. Наноструктурні системи, наноматеріали, нанотехнології : Концепція комплексної програми фундаментальних досліджен. [Електронний

- ресурс]. – Режим доступу : http://www.imp.kiev.ua/NANO/Ukr/Main/main_conce-ption_ukr.html.
239. Нанотехнології та наноматеріали : Державна цільова науково-технічна програма на 2010-2014 роки : [офіційний текст] : затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2009 року № 1231.
240. Національна економіка: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. [Білоцерківець В.В., Завгородня О.О., Лебедева В.К. та ін.]; за ред. В.М. Тарасовича – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 280с.
241. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. – 3-тє вид., перероблене та доповнене ; [за редакцією М. І. Мельника, М. І. Хавронюка]. – К. : Атіка, 2004. – С. 229.
242. Національні моделі економічної системи: навч. посіб./ [О.О.Беляєв, А.С.Бєбєло, В.І.Кириленко, В.І.Сацик та ін.]. – К.: КНЕУ, 2010. – 319с. – ISBN 978-966-483-312-4.
243. Нежиборець В. Венчурне інвестування в Україні : стан та перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ndiiv.org.ua/.../266-2009-10-07-11-27-58>.
244. Неклєсса Р. Інтер-Людія : диффузний мир сучасності [Електронний ресурс] / Неклєсса Р.. – Режим доступу : <http://www.centrasia.ru>
245. Нельсон Р. Р. Еволюційна теорія економічних змін / Нельсон Р. Р., Уинтер С. Дж. – М. : Дело, 2002. – С. 59.
246. Нижник Н. Р., Машков О. А. Системний підхід в організації державного управління: навч. посібн. / За заг. ред. Н. Р. Нижник. – К.: УАДУ, 1998. – 160 с.
247. Нижник Н. Р. Державне управління в Україні : організаційно-правові засади : навч. посіб. / Н.Р. Нижник, С.Д. Дубенко, В.І.Мельниченко та ін. ; за заг. ред. проф. Н.Р.Нижник. – К. : УАДУ, 2002. – 164 с.
248. Національна доповідь. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні / К.О. Ващенко, З.С. Варналій, В.Є. Воротін,

- В.М. Геєць, Е.М., Кужель О. В., Лібанова та ін. – К., Держкомпідприємство, 2008. – 226 с.
249. Николаев Ю.О. Экоинновационное развитие и макроэкономическая стабильность : методологический аспект / Ю.О. Николаев / ИПРЭЭИ НАНУ. – Одесса : ОРИГУ при Президенте Украины, 2005. – 340с. – ISBN 966-7799-59-х.
250. Новікова О. Ф. Економічна безпека : концептуальне визначення та механізм забезпечення : монографія / О. Ф. Новікова, Р. В. Покотиленко / Інститут економіки промисловості НАН України. – Донецьк : Ротапринт. – 2006. – 407 с. – ISBN 966-02-4210-7.
251. Новый курс: реформи в Україні. 2010–2015. Національна доповідь /за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К.: НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с. – ISBN 978-966-02-5605-7
252. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / Норт Д. – К., 2000.
253. Ойкен В. Основы национальной экономики / В. Ойкен. – М. : Экономика, 1996. – 351 с.
254. Осауленко О. Г. Інформаційне забезпечення державного та регіонального соціального управління : монографія / О.Г. Осауленко, О.Ф. Новікова, Н.С. Власенко [та ін.] / НАН України. Ін-т економіки пром-сті; Держ. ком. статистики України. – К. ; Донецьк, 2004. – 655 с.
255. Офіційний веб-сайт Верховної ради – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua
256. Офіційний веб-сайт Державного агентства з інвестицій та інновацій в Україні. – Режим доступу: <http://www.in.gov.ua>
257. Офіційний веб-сайт Державної служби інтелектуальної власності України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.sdip.gov.ua.
258. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
259. Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. Режим доступу: www.me.gov.ua

260. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. Режим доступу: www.minfin.gov.ua.
261. Офіційний веб-сайт Державної податкової служби України. Режим доступу: www.sta.gov.ua.
262. Офіційний веб-сайт Національного банку України. Режим доступу: www.bank.gov.ua.
263. Офіційний веб-сайт Рахункової палати України. Режим доступу: www.ac-rada.gov.ua/achamber/control/en/index.
264. Офіційний урядовий портал. Режим доступу: kmi.gov.ua
265. Павлов В.І. Корпоративне управління в акціонерних товариствах : монографія / Павлов В.І., Мишко О.А. ; ред. Колегія : М.І.Долішній (відп. редактор), В.В.Оскольський, В.І.Павлов. – Луцьк : Надстир'я, Рівне : НУВГП, 2006. – 180 с.
266. Пакулін С. Л. Стратегічне управління соціально-економічним розвитком Східного регіону України в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / С. Л. Пакулін , Т. С. Молодоря– Режим доступу : <http://www.lib.ua-ru.net>.
267. Панарин А. Искушение глобализмом / Панарин А. – М. : Эксмо-Пресс, 2002. – 416 с. – ISBN 5-04-009573-2.
268. Панасюк Б.Я. Прогнозування та регулювання розвитку економіки / Панасюк Б.Я. – К. : Поліграф книга, 1998. – 304 с.
269. Панасюк Б.Я. Державна планова система України : історія становлення та розвитку : монографія. – К. : КНЕУ, 2005. – 412 с. – ISBN: 966-574-811-4
270. Панасюк Б., Сергієнко І., Гуляницький Л. Прогнозування розвитку економіки України/ Б. Панасюк, І. Сергієнко, Л. Гуляницький // Економіка України. – 1996. – № 1. – С.20-32.
271. Патон Б.Є. Наука - інноваціям / Б.Є. Патон // Наука та інновації. – 2008. – № 5. – С. 19-20
272. Патон Б.Є. Нанонаука і нанотехнології: технічний, медичний та соціальний аспекти / Б. Патон, В. Москаленко, І. Чекман, Б. Мовчан // Вісн. НАН України. – 2009. – № 6. – С. 18-26.

273. Пахомов Ю.Н. Біфуркаційний стан світосистемного ядра напередодні зміни світових лідерів / Ю. Пахомов // Економіка України. – 2008. – № 4. – С. 4-14.
274. Пахомов Ю.Н. Контекст новых вызовов глобальных, цивилизационных, региональных и страновых перемен / Ю.Н. Пахомов // Антологія творчих досягнень / К.: ІСЕМВ НАН України. – 2004. – Вип.1.
275. Пашута М. Інновації як фактор випереджального розвитку економіки // Персонал : Журнал інтелектуальної еліти. – 2006. – № 6.
276. Петренко С.Н. Контроллинг / С.Н. Петренко. – К. : Ника-Центр, Єльга, 2003. – 328 с. – ISBN 966-521-208-7.
277. Пашковский В.С., Терновская Е.П. Государственные институты развития как средство модернизации российской экономики / В.С. Пашковский, Е.П. Терновская// Бизнес и банки. – 2008. – № 10. – С. 1-4.
278. Податкова система: практичні питання застосування норм Податкового кодексу України / Держ. Под. служба України, за аг. ред. В.Ю. Захарченка. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – 368с. – ISBN 978-966-355-1.
279. Погорелова Я.І. Зміст процесу економічного розвитку / Погорелова Я.І. // Економічні науки/14. - 2007. Електронний ресурс. Режим доступу: www.rusnauka.com/16_NPM_2007/.../22240.doc.htm
280. Погребняк М. М. Науково-методичні засади індикативного планування та механізми їх реалізації : дис. канд. екон. наук: 08.02.03 / Погребняк Максим Миколайович / Науково-дослідний економічний ін-т Міністерства економіки України. – К., 2006.
281. Попков В.В. Устойчивое экономическое развитие в условиях глобализации и экономики знаний: концептуальные основы теории и практики управления : монография / В.В. Попков, Д.Б. Берг, С.Л. Гольштейн, О.С. Сухарев и др. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2007. – 295с. ISBN 978-5-282-022694-8.
282. Поплавська Ж.В. Інтелектуальний капітал економіки знань / Ж.В. Поплавська, В.Г. Поплавський // Вісник НАН України. – 2007. – № 2. – С.52-62.

283. Попович Т.М. Макроекономічний аналіз і прогнозування : навчально-методичний посібник / Т. М. Попович – Тернопіль : ТНЕУ, 2006. – 92 с.
284. Портер М. Стратегія конкуренції / Портер Майкл Є. ; пер. з англ. – К. : Основи, 1997. – 390 с.
285. Портер М. Конкуренция. Пер. с англ. – Издательский дом «Вильямс», 2006. – 608с. – ISBN 5-8459-0794-2.
286. Поручник А.М. Національний інтерес України : економічна самодостатність у глобальному вимірі : монографія / А.М. Поручник– К. : КНЕУ, 2008. – 352 с. – ISBN-978-966-483-121-2.
287. Порядок конкурсного відбору інноваційних проектів для їх фінансової підтримки : [офіц. текст] : Наказ Державного агентства України з інвестицій та інновацій від 16 листопада 2006 року № 34, зареєстрований в Міністерстві юстиції України станом на 30 листопада 2006 року.
288. Послання Президента України до Верховної Ради України «Модернізація України - наш стратегічний вибір. – К., 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.niss.gov.ua/public/File/2011_Book/Poslannya_2011.pdf
289. Почепцов Г. Г. Стратегия / Г. Г. Почепцов– М. : Рефл-бук; К. : Ваклер, 2005. – 384 с.
290. Почепцов Г. Г. Стратегический анализ для политики, бизнеса и военного дела / Г. Г. Почепцов– Л. : Дзвін, 2004. – 333 с.
291. Предборський В.А. Побудова конкурентного ринкового середовища як фактор детінізації економіки / В.А. Предборський // Формування ринкових відносин в Україні. – 2005. – № 12. – С. 13-17.
292. Про вищу освіту [текст] : Закон України від 17 січня 2002 року № 2984-III. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
293. Про внесення змін до Порядку проведення моніторингу результатів діяльності Кабінету Міністрів України та Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської і Севастопольської міських державних адміністрацій [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету

- Міністрів України від 3 липня 2006 року № 916. – Режим доступу : <http://www.gov.ua>.
294. Про внесення змін і доповнень до Статуту Національного інституту стратегічних досліджень. [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 23 серпня 1994 року. № 833/94 – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
295. Про впровадження системи стратегічного планування і прогнозування [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 30 квітня 1999 року № 460/99. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
296. Про Генеральну схему планування території України [текст] : Закон України від 7.02.2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 30. – С.204.
297. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України [текст] : Закон України від 23 березня 2000 року № 1602-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 25. – С.195.
298. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій [текст] : Закон України від 14 вересня 2006 року № 143-V. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
299. Про державні цільові програми [текст] : Закон України від 18 березня 2004 року № 1621-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 25. – С. 352.
300. Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2003 рік [Електронний ресурс] : [проект закону України : [офіційний текст].– Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
301. Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2004 рік [текст] : Закон України (проект) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
302. Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2005 рік [Електронний ресурс] : [проект закону України : [офіційний

- текст] : станом на 15.09.2004 № 6147]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
303. Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2006 рік [Електронний ресурс] : [проект закону України : офіційний текст : за станом на 15 вересня 2005 року № 8150]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
304. Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2007 рік [Електронний ресурс] : [проект закону України : офіційний текст : за станом на 15 вересня 2006 року № 2176]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
305. Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2008 рік [Електронний ресурс] : [проект закону України : офіційний текст : за станом на 24 вересня 2007 року № 4066]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
306. Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2009 рік [Електронний ресурс] : [проект закону України : офіційний текст : за станом на 17 вересня 2008 року № 23175]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
307. Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2010 рік [Електронний ресурс] : [проект закону України : офіційний текст : за станом на 16 вересня 2009 року № 5140]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
308. Про дотримання законодавства щодо розвитку науково-технічного потенціалу та інноваційної діяльності в Україні [Електронний ресурс] : Постанова Верховної Ради України від 16 червня 2004 року № 1786-IV. – Режим доступу : <http://www.gska2.rada.gov.ua>.
309. Про Державну програму прогнозування науково-технологічного розвитку на 2008-2012 роки : Постанова КМУ від 11 вересня 2007 р., № 1118. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

310. Про Державну програму розвитку транскордонного співробітництва на 2007–2010 рр [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2006р. № 1819. – Режим доступу : <http://www.gska2.rada.gov.ua>.
311. Про загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій [текст] : Закон України від 9 квітня 2004 року № 1676-IV //Голос України. – 2004. – 15 червня
312. Про затвердження прогнозу показників зведеного бюджету України за основними видами доходів, видатків і фінансування на 2010-2012 роки [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2008 р. № 828. Із змінами і доповненнями, внесеними Постановою Кабінету Міністрів України від 16 червня 2010 року № 466. Режим доступу : [http:// search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/ .../KP080828.html](http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/.../KP080828.html).
313. Про затвердження державної програми економічного і соціального розвитку України на 2002 рік [Електронний ресурс] : Постанова Верховної Ради України від 21 червня 2001 року № 2543-III. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
314. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. № 1001. – Режим доступу : <http://www.gov.ua>.
315. Про затвердження Державної цільової програми «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009-2013 роки» [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України № 447 від 14 травня 2008 року. – Режим доступу : [http:// http://www.gov.ua](http://http://www.gov.ua).
316. Про затвердження Порядку здійснення моніторингу показників розвитку регіонів, районів, міст республіканського в Автономній Республіці Крим і обласного значення для визнання територій депресивними [Електронний ресурс] : Постанова КМУ від 24 червня 2006 р. № 860. – Режим доступу : <http://www.gov.ua>.

317. Про затвердження Порядку проведення органами державної контрольно-ревізійної служби державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм [Електронний ресурс] : Постанова КМУ від 25.03.2006. № 361 (361-2006-п). – Режим доступу : <http://www.gov.ua>.
318. Про затвердження Порядку конкурсного відбору інноваційних та інвестиційних проектів для надання кредитів на їх реалізацію за рахунок коштів, передбачених у Державному бюджеті на 2007 рік [Електронний ресурс] : Наказ Державного агентства України з інвестицій та інновацій № 33 : [офіц. текст] за станом на 3 травня 2007 р.. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
319. Про затвердження Порядку обліку державних цільових програм [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства економіки України від 15 серпня 2007 року № 944/14211. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
320. Про затвердження порядку розроблення та виконання державних цільових програм [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 31 січня 2007 р. № 106. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
321. Про затвердження Стандартів державного фінансового контролю за використанням бюджетних коштів, державного і комунального майна [текст] : Наказ Головного контрольно-ревізійного управління України від 09 серпня 2002 року № 168, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 17 вересня 2002 р. за № 756/7044.
322. Про затвердження Типового положення про Спільну групу моніторингу програм, які реалізуються в Україні із застосуванням механізму секторальної бюджетної підтримки. Наказ Міністерства економіки України від 22.04.2010 № 460. Електронний ресурс. Режим доступу: www.me.gov.ua
323. Про інноваційну діяльність [текст] : Закон України від 04 липня 2002 року № 40-IV (із змінами і доповненнями, внесеними Законом

- України від 25 березня 2005 року № 2505-IV). [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
324. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 13 грудня 1991 року № 1977-XII. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
325. Про наукові парки [текст] : Закон України від 25 червня 2009 № 1563-VI. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
326. Про національну доктрину освіти [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
327. Про Національну програму інформатизації [текст] : Закон України від 04.02.1998 № 74/98-ВР (із змінами, внесеними згідно із Законом № 2684-III (2684-14) від 13 вересня 2001 року) // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 25. – С. 195; 2002. – № 1. – С.3).
328. Про оголошення конкурсів наукових і науково-технічних проєктів для виконання у 2008-2009 роках державних цільових програм [Електронний ресурс] : Наказ МОН України № 949 : [офіц. текст] за станом на 29 жовтня 2007 року. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
329. Про організацію оборонного планування [текст] : Закон України від Закон від 18.11.2004 № 2198-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2005. – № 4. – С. 97.
330. Про освіту в Україні [текст] : Закон України від 04.06.91, № 1144-XII (1144-12) із змінами внесені Законом України від 20.05.2008, № 290-VI (290-17)// Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 27-28. – С.251.
331. Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності [текст] : Закон України від 13 грудня 1991 року № 1977-XII // Закони України. – Т. 2. – К., 1996. – С. 441–453.
332. Про основи національної безпеки України [текст] : Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV (Із змінами, внесеними згідно із Законом № 3200-IV (3200-15) від 15 грудня 2005 року) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – С. 351; 2006. – № 14. – С.116.

333. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 - 2015 роки [текст] : Закон України від 9 січня 2007 року № 537-V.
334. Про перейменування регіональних центрів інноваційного розвитку [Електронний ресурс] : Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.06.2010 № 1289. – Режим доступу : in.gov.ua.
335. Про Положення про Раду національної безпеки при Президентові України [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 23 серпня 1994 року № 469/94. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
336. Про порядок обміну інформацією між виконавцями державних цільових програм та координацією цієї роботи [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства економіки України № 1367 : [офіц. текст] за станом на 04 грудня 2009 року. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
337. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні [текст] : Закон України від 16.01.2003 № 433-IV. // Урядовий кур'єр. – 2003. – 19 лютого.
338. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки [текст] : Закон України від 11.07.2001 № 2623-III. // Урядовий кур'єр. – 2001. – 8 серпня.
339. Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності в Україні [текст] : Закон України від 16 січня 2004 року № 433-IV (із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 4 листопада 2005 року № 3076-IV, від 9 лютого 2006 року № 3421-IV). [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
340. Про Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2002-2006 роки [Електронний ресурс] : Постанова КМУ від 25 жовтня 2002 р. № 1586. – Режим доступу : <http://www.gov.ua>.
341. Про продовження терміну проведення конкурсу наукових проектів для виконання Державної програми прогнозування науково-технологічного розвитку на 2008-2012 роки [Електронний ресурс] : Наказ МОН України № 1058 : [офіц. текст] за станом на 30 листопада 2007 року. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

342. Про Раду національної безпеки України [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 01 липня 1992 року № 357/92. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>
343. Про ратифікацію Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат [текст] : Закон України від 7 квітня 2004 року № 1672-IV // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2004. – № 32. – С.383.
344. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 березня 2009 року «Про роботу центральних органів виконавчої влади з планування та виконання державних цільових програм» [Електронний ресурс] : Указ Президента України № 474/2009 від 22.06.2009. – Режим доступу : search.ligazakon.ua/search.
345. Про розробку прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2001 рік, основних прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку України на 2001 рік та на період до 2004 року, проекту Державної програми економічного і соціального розвитку України на 2001 рік [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 червня 2000 р. № 904. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
346. Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 р. № 621. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
347. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків [текст] : Закон України від 16 липня 1999 року № 991-XIV (із змінами, внесеними Законом України від 12 січня 2006 року № 3333-IV).
348. Про створення Національного інституту стратегічних досліджень [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 04 березня 1992 року № 127/92. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
349. Про створення Національного інституту українсько-російських відносин [текст] : Указ Президента України від 23 липня 1997 року № 573/97. [Електронний ресурс] : – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

350. Про стимулювання розвитку регіонів [текст] : Закон України від 8 вересня 2005 року № 2850-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 51. – С. 548.
351. Про стратегію економічного і соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції на 2004-2015 роки» [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 28 квітня 2004 року № 493/2004. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
352. Про структуру центрального апарату Міністерства економіки України [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства економіки України від 16 квітня 2007 року № 99 : із змінами, внесеними Наказом Міністерства економіки № 48 від 13 лютого 2008 року. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
353. Про схвалення Концепції Державної цільової науково-технічної програми «Нанотехнології та наноматеріали» на 2010-2014 роки [Електронний ресурс] : Розпорядження КМУ від 2 квітня 2009 року № 331-р. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
354. Про схвалення Концепції застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі [Електронний ресурс] : Розпорядження КМУ від 14 вересня 2002 року № 538-р. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
355. Про схвалення Концепції конкурентного процесуального кодексу України [Електронний ресурс] : Розпорядження КМУ від 18 березня 2002 року № 145-р. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
356. Про схвалення Концепції проекту Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2017 року [Електронний ресурс] : Розпорядження КМУ від 9 липня 2008 року № 947-р. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
357. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні. Національна доповідь. – К.: Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва. – 2010. – 240с.

358. Про схвалення основних прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку України на 2010 рік [Електронний ресурс] : Постанова КМУ від 24 березня 2010 р. № 281. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
359. Про транскордонне співробітництво [текст] : Закон України із змінами і доповненнями від 21.01.2010 № 1833-VI // Відомості Верховної ради. – 2010. – № 12. – С.116.
360. Прогноз розвитку і розміщення продуктивних сил України до 2015 року. - К. : РВПС України НАН України, 2004.
361. Прогноз розвитку і розміщення продуктивних сил України на тривалу перспективу : науково-дослідна робота Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України. – № держ. реєстрації 0100U000089.
362. Програма ООН United Nations Development Program [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.hdr>.
363. Програми допомоги Європейського Союзу та співпраця України з ЄС. Публікація Представництва Європейської Комісії в Україні. – К.: ТОВ «МЕКС», 2009. – 36 с.
364. Пугачова О.Г. Теорія катастроф і біфуркація : синергетика в економіці [Електронний ресурс] / Пугачова О.Г. / Інститут еволюційної економіки. – Режим доступу : <http://www.iee.org.ua>.
365. Радіонова І.Ф. Макроекономіка-2: навч. посібн./ І.Ф. Радіонова, Т.В. Бурлай, Є.В. Алімпієв. – КНЕУ, 2009. – 423с. – ISBN 978-483-288-2.
366. Радзівський І.А. Феномен глобалізації і державне управління [Електронний ресурс] / Радзівський І.А. – Режим доступу : www.academy.kiev.ua .
367. Райт Г. Державне управління. Пер. з англ. В. Івашка, О. Коваленко, С. Соколик. – К.: Основи, 1994. – 191с. – ISBN 5-7707-6482-1
368. Рендал Колінз. Передбачення у макросоціології : випадок советського колапсу / Рендал Колінз // Незалежний культурологічний часопис. – 2005. - № 39.

369. Реформування державного управління в Україні : проблеми і перспективи : монографія ; кол. авт. : В.В.Цветков (наук. кер.), С.Д. Дубенко, Н.Р. Нижник та ін. – К. : Оріяни, 1998. – 364 с.
370. Рудніцька Р.М., Сидорчук О.Г., Стельмах О.М. Механізми державного управління: сутність і зміст : монографія / Р.М.Рудніцька, О.Г.Сидорчук, О.М.Стельмах/ За наук. ред. М.Д. Лесечка, А.О. Чемериса. – Львів: ЛІДУ НАДУ, 2005. – 28 с.
371. Савельєв Є. В. Економічні проблеми ХХІ століття : міжнародний та український виміри : монографія / Є.В. Савельєв, С.І. Чеботар, Д.А. Штефанич та ін. – К. : Знання, 2007. – 595 с.
372. Савлук С. Наслідки глобалізації для розбудови економіки України / С. Савлук // Персонал : журнал інтелектуальної еліти. – 2007. – № 4. – С.26-34.
373. Савченко А.Г. Національна економіка : тексти лекцій / О. П. Тищенко [і інші.] ; ред. А. Г. Савченко ; М-во освіти і науки України, Київський нац. екон. ун-т імені Вадима Гетьмана. –К. : КНЕУ, 2007. –458 с. – ISBN 966-574-994-3
374. Савченко П. В. Национальная экономика : учебник ; под ред. П. В. Савчен-ко. – М. : Экономист, 2006. – 813 с.
375. Салига С.Я. Фінансове забезпечення сфери вищої освіти : монографія / С.Я. Салига, В.М. Гельман– Запоріжжя : ЗЦНТЕІ, 2007. – 252 с.
376. Сапир Ж. К экономической теории неоднородных систем : опыт исследования децентрализованной экономики / Ж. Сапир ; пер. с фр. ; под научн. ред Н. А. Макашевой. – М. : ГУ-ВШЭ, 2001. – 14с.
377. Санжаровський І. Розроблення та впровадження стратегічного плану розвитку регіону: практичний посібник / Б. Боврон, А. Вігода, Г. Девідсон, В. Мамонова, І. Федів, І. Санжаровський. За ред. І. Санжаровського – К.: Вид-во К.І.С. – 2008. – 214 с. – ISBN 978-966-7048-92-1
378. Світовий розвиток : Веб-сторінка Всесвітнього Економічного Форуму [Електронний ресурс] . – Режим доступу : <http://www.weforum.org/>.

379. Семенченко А.І. Механізм стратегічного управління забезпеченням національної безпеки у кризових та надзвичайних ситуаціях [Електронний ресурс] / А.І. Семенченко – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua>.
380. Семиноженко В. Економіка знань : Україні необхідна національна система стратегічного прогнозування / Семиноженко В. // День : всеукраїнська щоденна газета. – 2004. – № 121, 14 липня.
381. Серьогін С. М. Синергетичні засади державного управління в умовах реформ : монографія / С.М.Серьогін, І.В.Письменний, І.І.Хожило і ін. ; за заг. ред. С.М.Серьогіна. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2007. – 194с. – ISBN 978-966-7800-44-4.
382. Сидоренко О. США, Швейцарія та Данія очолили рейтинг ВЕФ за індексом глобальної конкурентоспроможності / Сидоренко О. // Дзеркало тижня. – 2007. – № 42 (671), 11-18 листопада.
383. Сімків Л.Є. Організаційно-економічний механізм регулювання регіонального розвитку : Дис. ... кандидата економічних наук : 08.10.01 - Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка / Сімків Лілія Євгенівна / Інститут регіональних досліджень НАН України. – Львів, 2001.
384. Скиба М.В. Державне управління структурно-інноваційними зрушеннями в економіці / Скиба М.В. // Вісник НАДУ. – 2005. – № 1.
385. Скрипниченко М.І. Секторальні та міжсекторальні моделі економічного розвитку / Скрипниченко М.І. – К. : Фенікс, 2004. . – 256с. – ISBN 966-651-206-8.
386. Смолін І. Концепція стратегічного планування в динамічному конкурентному середовищі / Смолін І. // Конкуренція. – 2004. – № 6(15). – С. 30-36.
387. Соскін О. Визначення національної економічної моделі України: порівняльний аналіз можливих альтернатив / О.Соскін// Електронний ресурс. Режим доступу: www.kibit.com.ua/ru/scientific-centre/articles

388. Спільний європейський економічний простір : гармонізація мегарегіональних суперечностей. Монографія/ За заг. редакцією Д.Г. Лук'яненка, В.І. Чужиков – К. : КНЕУ, 2007. – 544с. – ISBN 978-450-016-3.
389. Статистичний бюлетень НБУ. Електронне видання за 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010 рр. Електронний ресурс. Режим доступу: www.bank.gov.ua.
390. Статкевич М. Тіньова економіка і національна безпека – загрози і способи захисту [Електронний ресурс] / Статкевич М. – Режим доступу : <http://www.dialogs.org.ua>.
391. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) “Шляхом європейської інтеграції” / авт. кол. : А. С. Гальчинський, В. М. Геєць та ін. ; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтеграції України. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.
392. Стратегія національної безпеки України [текст] : затверджена Указом Президента від 12 лютого 2007 року № 105/2007.
393. Стратегія сталого розвитку та структурно-інноваційної перебудови української економіки на 2004 – 2015 роки [Електронний ресурс] // Урядовий портал. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua>.
394. Стратегія інноваційного розвитку України на 2009 – 2018 роки та на період до 2039 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : in.gov.ua/files/content/part_113.pdf.
395. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів. Матеріали парламентських слухань у верховній раді України 17 червня 2009 року/ За ред. В.І.Полохала. – К.: Парламентське видавництво. – 2009. – 659с.
396. Сунгуровський М. Діагноз – «Стратегічна недостатність» [Електронний ресурс] / М. Сунгуровський – К. : Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, Універсум, 2002. – Режим доступу : <http://www.uceps.org/ua/show/101>.

397. Схеми-прогнози розвитку і розміщення продуктивних сил регіонів до 2015 р. – К.: Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, 2002.
398. Тенденції тіньової економіки за 2008 рік [Електронний ресурс] / Міністерство економіки України, Департамент економічної стратегії, відділ економічної безпеки та детінізації економіки. – К., 2009. – № 30. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/file/link/133002/file/Zapiska_2008.doc
399. Теорія і практика політичного аналізу і прогнозування : збірник матеріалів/ за ред. М.М.Розумного. – К. : Національний інститут стратегічних досліджень, 2006. – 34 с.
400. Тарнавська Н.П. Перспективи активізації інноваційної складової конкурентоспроможності України в умовах трансформації міжнародного бізнесу / Н.П.Тарнавська//Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2010. – № 5. – С.104-116.
401. Титов П.М. Периодическая таблица эволюции на макроуровне экономики / Титов П. М. // Эволюционная экономика и «мэйстрим». – М. : Наука, 2000. – С. 208.
402. Тойнби А. Дж. Постижения истории / Тойнби А. Дж. ; пер. с англ. ; [сост. А. П. Огурцов]. – М. : Прогресс, 1991.
403. Тоффлер Э. Метаморфозы власти / Тоффлер Э. – М. : АСТ, 2001. – 669 с.
404. Тоффлер Э. Третья волна / Тоффлер Э. ; пер. с англ. – М. : АСТ, 1999.
405. Туган-Барановський М.І. Політична економія / Туган-Барановський М.І. – К. : Науково думка, 1994. – 262 с.
406. Україна : поступ у ХХІ століття. Стратегія економічного та соціального розвитку на 2000-2004 роки : Послання Президента України до Верховної Ради // Урядовий кур'єр. – 2000. – № 34. – 23 лютого. – С. 5 – 12.
407. Україна : процеси, результати, перспективи. – К. : НІСД, 2007. – 264 с. – ISBN 966-554-116-1.

408. Україна : стратегічні пріоритети : аналітичні оцінки – 2006 : монографія ; за ред. О. С. Власюка. – К. : НІСД, 2006 . – 576 с.
409. Україна в 2008 році : щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку : монографія ; за заг. ред. Ю.Г.Рубана – К. : НІС, 2008. – 744с. – ISBN-966-554-094-7.
410. Україна за 2009 рік. Статистичний щорічник/ За ред. Осауленка О.Г. – К.: Державне підприємство «Інформаційно-аналітичне агенство», 2010. – 567с. – ISBN 978-617-571-025-8.
411. Україна в глобалізованому світі : Збірник наукових праць НАН України / Інститут світової економіки та міжнародних відносин. – К. : Національна бібліотека України імені Вернадського. – 2007. – 176с.
412. Українська економіка сьогодні – досягнення, проблеми, перспективи / Я. А. Жаліло, Я. Б. Базиліук, Я.В. Белінська та ін. – К. : НІСД, 2007. – 92 с.
413. Українська школа економічного прогнозування : стан та перспективи розвитку // Сучасні моделі і методи прогнозування соціально-економічних процесів : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції / ПСЕП, 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iee/org.ua>.
414. Управління міжнародною конкурентоспроможністю : Монографія. – У 2-ох томах. – Том 2 ; за ред. Лук'яненка Д.Г., Поручника А.М. – К. : КНЕУ, 2006. – 816 с.
415. Управление социально-экономическими системами: моногр./ под общ. ред. Е. В. Мартяковой. – Донецк: ГВУЗ «ДонНТУ», 2009. – 462с. – ISBN 978-966-377-087-1.
416. Федосеев В. В. Экономико-математические методы и прикладные модели : учеб. пособие / В.В. Федосеев, А.Н. Гармаш, Д.М. Дайитбегов и др. ; под ред. Федосеева В.В. – М. : ЮНИТИ, 2000. – 391 с. – ISBN 5-238-00068-5.

417. Федулова Л. І. Інноваційний розвиток економіки : моделі, система управління, державна політика : монографія ; за ред. Л.І. Федулової. – К. : Основи, 2005. – 552 с.
418. Федулова Л.І. Економіка знань : підручник / Л.І.Федулова / Ін-т економ. прогнозів. НАН України. – К., 2009. – 600 с. – ISBN 978-966-02-5201-1.
419. Философский энциклопедический словарь. – М. : ИНФРА-М, 1997.– 576 с.
420. Філіпенко А. С. Методологічна основа гео економічного розвитку // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. пр. Вип. 71.– Ч. II.– К.: КНЕУ, 2008.– С. 5–10.
421. Філіпенко А. С. Україна і світове господарство : взаємодія на межі тисячоліть : Монографія / А. С. Філіпенко, В. С. Будкін, А. С. Гальчинський та ін. – К. : Либідь, 2002. – 470 с.
422. Флейчук М.І. Детінізація економіки та протидія корупції у системі економічної безпеки : теоретичні основи та стратегічні пріоритети в умовах глобалізації / М.І.Флейчук. – Львів : Ахілл, 2008. – 660с. – ISBN 978-966-357-014-8.
423. Форестер Дж. Мировая динамика / Дж.Форестер – М. : Наука, 1978. – 167 с.
424. Харазішвілі Ю.М. Системне моделювання соціально-економічного розвитку України [Електронний ресурс] / Ю.М.Харазішвілі, О.О.Любіч.– Режим доступу : <http://www.iee/org.ua>.
425. Харазішвілі Ю.М. Теоретичні основи системного моделювання соціально-економічного розвитку України / Ю.М. Харазішвілі. – К. : Поліграф «Консалтинг», 2008. – 324с. – ISBN 966-8440-64-1.
426. Холод Б.І., Ткаченко В.А., Тянь Р.Б. [і ін.] Основи конкурентних переваг та інноваційного розвитку : Монографія / Б.І. Холод, В.А. Ткаченко, Р.Б. Тянь, С.І. Чимшит, О.І. Щукін/ Під наук. ред. проф. В.А. Ткаченка. – К., 2008. – 476 с.

427. Чистов С. М. Державне регулювання економіки : навч. посібник / С. М. Чистов, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко та ін. – К. : КНЕУ, 2000. – 316 с. – ISBN 966–574–089–X.
428. Чумаченко А.Г. Контролінг в дію / М.Г. Чумаченко // Економіка та держава. – 2007. – № 11. – С.4-8.
429. Чухно А.А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України. – К.: Ви-цтво «Логос», 2003. – 632 с.
430. Чухно А.А., Юхименко П.І., Леоненко П.М. Сучасні економічні теорії : підручник/ за ред. А.А. Чухна. – К. : Знання, 2007. – 878 с.
431. Шведов А. Управление социально-экономическими системами : развертывание методолого-теоретических и прикладных исследований (к 30-ти летию Института системного анализа РАН / А. Шведов, Е. Андреева // Российский экономический журнал. – 2006. – № 3. – С.55-80.
432. Шюллер А., Крюссельберг Х-Г. Анализ экономических систем. Основные понятия теории хозяйственного порядка и политической экономики/ Вэльш Томас, Крюссельберг Ханс-Гюнтер, Ляйпольд Хельмут, Майер Вильгельм, Петерхофф Райнхард. – 6-е изд., доп. и испр. – М. : Экономика, 2006. – 346с. – Доклады по вопросам хозяйственного порядка. – №7. – 2006. – ISBN 5-282-02558-2.
433. Шніцер Мартін . Порівняння економічних систем. – К.: Основи, 1997. – 519 с.
434. Юрій С.І. Становлення доктрини фінансової системи України: моногр. / Ред.: С.І. Юрій; О.М. Десятнюк. – Тернопіль: Економічна думка, 2008. – 192с. – ISBN 978-966-654-214-7.
435. Яковец Ю.В. Ю. В. Циклы. Кризисы. Прогнозы / Ю. В Яковец. – М. : Наука, 1999 – 448 с.
436. Яйцева Н.В. Современные концепции экономической мысли : учебное пособие / Н.В. Яйцева // Сервер электронных публикаций ММЦ АГУ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.irbis.asu.ru>.
437. Якубовський М. М. Державне регулювання економіки України: методологія, напрями, тенденції, проблеми : наукове видання / За ред.

- М.М. Якубовського. – К.: Наук.-дослід. екон. ін-т Міністерства економіки України, 2005. – 407 с. – ISBN 966-96456-5-4.
438. Commission Decision on the ENPI Annual Action Programme 2008 in favour of Ukraine to be financed under Article 19 08 01 03 of the general budget of the European Communities. – С (2008) 3891 of 29 July 2008. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/europeaid/documents/aap/2008/ec_aap-2008_ua_en.pdf.
439. Doing Business in Ukraine – Doing Business / The World Bank Group [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/ExploreEconomies/economyid>.
440. Global Competitiveness Index (GCI) : Звіт СЕФ за 2007-2010 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cesifo-group.de>.
441. Human Development Report 2007/2010 – Ukraine : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: hdrstats.undp.org/countries/data_sheets/cty_ds_UKR.html.
442. Index of Economic Freedom: www.heritage.org.
443. Knowledge Economy Index (KEI) 2008-2010 Rankings Індекс економіки знань (KEI) 2010 рейтинги. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.worldbank.org/kam.
444. Lennart Lubeck. Technology Foresight in Sweden. Seminar on Technology Foresight, 3- 4 March 2003, Vienna.
445. Moore J.F. The Death of Competition. – N.-Y.: Harper Business, 1996.
446. Neoliberal globalism and social sustainable globalization /E. Nienwenhuys (ed.) Leiden, 2006. – 243 p.
447. Rajan R., Zingales L. Saving capitalism from the capitalist. – N.Y., 2006. – 369p.
448. The 2010 Environmental Sustainability Index Report. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.yale.edu/esi.
449. Toffler A. Revolutionary wealth. How it will be created and how it will changes our lives. – N.Y., 2006.

450. Tumbarello P. Regional Trade Integration and WTO Accession: Which Is the Right Sequencing? An Application to the CIS // IMF Working Paper WP/05/94. — 2005. — May. — 27 p.
451. Tinbergen J. On the Theory of Economic Policy. Amsterdam, "North Holland", 1952.
452. World Bank .World Development Indicators : www.worldbank.org/data .
453. Commission Decision on the ENPI Annual Action Programme 2008 in favour of Ukraine to be financed under Article 19 08 01 03 of the general budget of the European Communities. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ec.europa.eu/europeaid/documents/aap/2008/ec_aap-2008_ua_en.pdf.
454. Internatinal human development indicators. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://hdr.undp.org>
455. Robert Grosse. International Business and Government Relations in the 21st Century. Cambridge University Press; 1 edition (Oct. 31 2005). – 542 pages ISBN-10: 0521850029.

АПАРАТ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Головне науково-експертне управління

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-40-25, 255-45-01; факс: 255-41-86

№ 16/3-275

"28" 10 2008 р.

**Голові спеціалізованої Вченої ради
по захисту докторських дисертацій**

Довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Желюк Тетяни Леонтіївни на тему:

«Організаційно-економічний механізм управління довгостроковим розвитком національної економіки»

До Головного науково-експертного управління апарату Верховної ради України надійшли пропозиції щодо вдосконалення інституційного забезпечення економічних механізмів управління довгостроковим розвитком національної економіки за результатами дисертаційного дослідження к.е.н., доцента Желюк Тетяни Леонтіївни.

Запропоновані пропозиції щодо вдосконалення організаційно-правового забезпечення функціональних механізмів модернізації стратегічного управління економікою України, гармонізації вітчизняного законодавства з питань стратегічного управління, політики економічного зростання, сталого, конкурентоспроможного розвитку з розвинутими країнами світу, є слушними і використовуються в роботі Головного науково-експертного управління при експертизі законодавчих актів, які регламентують реалізацію інструментарію макроекономічної політики.

Керівник Головного
науково-експертного управління

В. І. Борденюк

РАХУНКОВА ПАЛАТА УКРАЇНИ

вул. М. Коцюбинського, 7, м. Київ, 01601, Україна. Тел. (044) 234-95-65, 234-10-41. Факс: 226-33-82

E-mail: rp@ec-rada.gov.ua

28.10.2008 № 05-23/215

Голові спеціалізованої Вченої ради
по захисту докторських дисертацій

На № _____ від _____

Довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Желюк Тетяни Леонтіївни на тему:

«Організаційно-економічний механізм управління довгостроковим розвитком національної економіки»

До департаменту з питань науки та гуманітарної сфери Рахункової палати України надійшли пропозиції та методичні рекомендації щодо вдосконалення економічних механізмів управління довгостроковим розвитком національної економіки за результатами дисертаційного дослідження к.е.н., доцента Желюк Тетяни Леонтіївни.

На особливу увагу заслуговують пропозиції, щодо оцінки економічності, ефективності, результативності реалізації інструментарію стратегічного управління.

Запропоновані методичні підходи до використання стратегічного контролінгу та адміністративного аудиту при реалізації стратегічних розробок, обґрунтуванні їх фінансового забезпечення є актуальними, мають прикладний інтерес і будуть використані в роботі департаменту з питань науки та гуманітарної сфери Рахункової палати України при контролі за дотриманням законодавства України, реалізації стратегічних документів, загальнодержавних програм та механізмів їх фінансового забезпечення.

Директор Департаменту
з питань науки та гуманітарної сфери
Рахункової палати України

Я. А. Фліссак

УКРАЇНА

ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

46021 м. Тернопіль, вул. М. Грушевського, 8, тел.: 52-07-88, факс: 52-31-92, e-mail: oda @ te.gov.ua

23.11.2010 № 02-6403/32-26
 На № _____ від _____

**Голові спеціалізованої вченої ради
 по захисту дисертацій
 на здобуття вченого ступеня
 доктора економічних наук**

**Довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 ЖЕЛЮК Тетяни Леонтіївни**

Результати наукових досліджень Желюк Т.Л. організаційно-економічного механізму управління довгостроковим розвитком національної економіки використані в роботі Тернопільської обласної державної адміністрації: при розробці Стратегії інноваційного розвитку Тернопільської області на період до 2020 року в частині обґрунтування пріоритетів розвитку Тернопільської області, методичних підходів до моніторингу рівня конкурентоспроможності економіки регіону та економічних механізмів його підвищення; при розробці регіональної програми науково-технічного та інноваційного розвитку Тернопільської області на 2005-2010 роки в питаннях оптимізації механізмів стимулювання інноваційного розвитку регіону, створення мережевого суспільства на базі існуючих інформаційно-комунікаційних технологій, розширення джерел фінансового забезпечення інвестування в розвиток інтелектуальних ресурсів регіону, стимулювання створення знань із комерційним потенціалом.

Окремі пропозиції автора щодо вдосконалення технологій управління адміністративно-територіальним утворенням знайшли своє відображення при виконанні доручення Президента України № 1-1/46 від 24.03.2010 року в аспекті обґрунтування найбільш гострих та резонансних проблем Тернопільської області, використання прогнозних та програмних механізмів структурної трансформації економіки області щодо забезпечення сталого та ноосферизованого розвитку, проведення політики структурної модернізації регіональної економіки, спрямованої на оптимізацію внутрішньосистемних параметрів економіки з точки зору протидії негативним зовнішнім шокам.

Перший заступник голови
 обласної державної адміністрації

В.С. КОЛОМІЙЧУК

Міністерство економіки України
Науково-дослідний економічний інститут

Україна 01103, м.Київ
 бульв.Дружби Народів, 28
 www.ndei.me.gov.ua

тел.: +38-044-529-0325
 факс: +38-044-529-4281
 e-mail: admin@eco-in.kiev.ua

16.05.11 № 1/201
 на № _____ від _____

ДОВІДКА

про результати впровадження методичних розробок з питань використання прогнозно-планового інструментарію в умовах невизначеності, виконаних в процесі підготовки дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук **Желюк Т.Л.** «Організаційно-економічний механізм управління довгостроковим розвитком національної економіки» за спеціальністю **08.00.03. – Економіка та управління національним господарством**

Довідка видана у підтвердження того, що науково-методичні матеріали, висновки та пропозиції, розроблені та сформульовані в роботі Желюк Т.Л., використані в ході реалізації науково-дослідних тем Інституту «Розроблення моделі макроекономічного прогнозування на довгостроковий період», (№ державної реєстрації 0111U003864) та «Науково-методичне забезпечення розроблення проекту Державної програми економічного і соціального розвитку України на 2012 рік», (№ державної реєстрації 0111U00602212).

При цьому, зокрема, було використано такі найбільш суттєві положення, які мають наукову новизну та практичну значущість:

- довгострокові сценарні прогнозні моделі, які мають сприяти підвищенню результативності технологій прогнозування в корекції державних програм довгострокового розвитку економіки України;
- пропозиції з врахування фактору невизначеності в системі державного регулювання довгостроковим розвитком національної економіки;
- моделі планування, які передбачають визначення можливостей розвитку національної економіки, адекватних широкому спектру майбутніх потенційних загроз тощо.

Ці положення є складовою наукових звітів Інституту за вищезгаданими темами, які були в установленому порядку направлені у Міністерство економіки України у 2010-2011 роках, схвалені ним та використані у практичній роботі при підготовці проектів Законів України, Постанов Кабінету Міністрів, Державної програми економічного і соціального розвитку України на 2012 рік тощо.

000516

Директор
 д.е.н., професор,
 Заслужений економіст України

I. G. Manzur
І.Г. Манцуров

Тернопільський національний економічний університет
Ternopil National Economic University

Lvivska Str. 11, Ternopil, 46020, Ukraine
 Tel./Fax +380 (352) 47 50 51
 E-mail: academ@tneu.edu.ua
 http://www.tneu.edu.ua

вул. Львівська, 11, Тернопіль, 46020, Україна
 Тел./факс +380 (352) 47 50 51
 E-mail: academ@tneu.edu.ua
 http://www.tneu.edu.ua

№ 126-24/2279

"15" 09 2010 р.

На № _____ від _____

ПОГОДЖЕНО

Проректор з наукової роботи

[Signature] З.-М.В. Задорожний

"15" 09 2010.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної роботи

[Signature] М. І. Шинкарик

"15" 09 2010.

АКТ ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ
результатів дисертаційного дослідження
Желюк Тетяни Леонтіївни в навчальний процес
Тернопільського національного економічного університету

Даним актом підтверджується, що результати дисертаційного дослідження Желюк Тетяна Леонтіївни на тему "Організаційно-економічний механізм управління довгостроковим розвитком національної економіки" впроваджені в навчальному процесі:

при розробці програм та робочих програм з дисциплін: «Національна економіка» в частині оцінювання ефективності економічних механізмів управління довгостроковим розвитком національної економіки в рамках визначених стратегічних пріоритетів; «Економіка II» в частині характеристики сутності та механізмів реалізації політики економічного зростання та стратегічного управління національною економікою; «Державна служба» та «Аудит і оцінювання управлінської діяльності» в частині організаційно-методичного обґрунтування використання інноваційних технологій оцінювання ефективності, результативності та якості роботи державних інституцій в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки;

при читанні лекцій, проведенні семінарських і практичних занять з дисциплін: «Національна економіка», «Економіка II», «Державна служба», «Аудит і оцінювання управлінської діяльності»;

в процесі підготовки та видання навчально-методичної літератури з дисциплін «Економіка II» (Желюк Т.Л. Навчально-методичний комплекс з дисципліни «Економіка». – Тернопіль: ТНЕУ, 2008. –132с.), «Державна служба» (Желюк Т.Л. Державна служба. Навчально-методичний комплекс. – Тернопіль: ТНЕУ, 2008. – 146с.) для слухачів магістратури освітньої галузі 1501 «Державне управління» спеціальності 8.150101 «Державна служба», «Аудит і оцінювання управлінської діяльності» (Желюк Т.Л. Аудит і оцінювання управлінської діяльності. Навчально-методичний посібник.- Тернопіль: ТНЕУ, 2008. – 235с.); «Національна економіка» (у співавторстві) для підготовки бакалаврів за напрямком 0501 «Економіка і підприємництво» (Національна економіка. Навчально-методичний комплекс. –Тернопіль: ТНЕУ, 2009. – 268с.(автор. 18с).

Начальник НДЧ

[Signature] В.І. Письменний

Начальник навчального управління

[Signature] М.П. Чорний

Декан факультету довузівської,
 післядипломної і магістерської підготовки

[Signature] О.Т. Івашук

завідувач кафедри державного і
 муніципального управління

[Signature] А.Ф. Мельник

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЛІЦЕНЗУВАННЯ

01135, м. Київ, проспект Перемоги, 10, тел. (044) 486-74-09, факс (044) 278-23-60
Від 18.05.11 № 6/2-1188
На № _____ від _____

Голові спеціалізованої вченої ради
по захисту дисертацій
на здобуття вченого ступеня
доктора економічних наук

ДОВІДКА

про впровадження результатів науково-дослідної роботи кандидата
економічних наук, доцента Желюк Тетяни Леонтіївни

Даною довідкою підтверджується, що в рамках науково-дослідної роботи «Стратегічні орієнтири розвитку економіки України до 2020 року: методологічні та прикладні аспекти» (державна реєстрація за № 0108U010221), виконаної Тернопільським національним економічним університетом на замовлення Міністерства освіти і науки України (лист МОН України від 2 вересня 2008 р., № 15/20-2216), розроблено науково-аналітичні пропозиції колективом вчених ТНЕУ до Стратегії розвитку економіки України до 2020 року. Зокрема, Желюк Тетяною Леонтіївною підготовлений підрозділ 3.3. «Аналіз сприятливих можливостей для економічного прориву національної економіки» частини 3 «Слабкі та сильні сторони української економіки, загрози та сприятливі можливості для економічного прориву».

Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України засвідчено, що результати розробки відповідають умовам замовлення і прийнято для подальшої роботи із зацікавленими органами виконавчої влади.

Директор департаменту

M. F. Honcharenko М. Ф. Гончаренко